

**MASARYKOVA UNIVERZITA
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

A

STREDOEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA V SKALICI

**X. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

Sborník příspěvků z kolokvia konaného
v Pavlově 20. - 22. června 2007

Brno 2007

Editor: Ing. Viktorie Klímová

Recenzoval: Doc. Ing. Karel Skokan, Ph.D.

© Masarykova univerzita, 2007
ISBN 978-80-210-4325-1

OBSAH

NÁČRT MOŽNOSTI ĎALŠIEHO VZDELÁVANIA SA OBYVATEĽSTVA REGIÓNOV SR Doc. RNDr. Viera VLČKOVÁ, CSc.	8
VZÁJEMNÁ VAZBA STRATEGICKÝCH DOKUMENTŮ NA ÚROVNI KRAJŮ (NA PŘÍKLADU VZDĚLÁVÁNÍ) RNDr. Jana KOUŘILOVÁ	15
INOVAČNÝ POTENCIÁL REGIÓNOV S DŮRAZOM NA PSK ANALÝZA ĽUDSKÝCH ZDROJOV Ing. Renáta MADZINOVÁ	20
VYBRANÉ TEORETICKÉ ASPEKTY RESTRUKTURALIZACE STARÝCH PRŮMYSLOVÝCH REGIONŮ (S DŮRAZEM NA STIMULACI INOVAČNÍHO POTENCIÁLU) RNDr. Jaroslav KOUTSKÝ, Ondřej SLACH	27
HODNOTENIE REGIONÁLNEHO VÝVOJA ZAMESTNANOSTI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE Ing. Juraj TEJ, Ph.D.	37
KONKURENCESCHOPNOST REGIONŮ, MOŽNOSTI JEJÍHO HODNOCENÍ A STIMULACE Doc. RNDr. Milan VITURKA, CSc.	44
ŠTRUKTURÁLNE A PRIESTOROVÉ ASPEKTY DISPROPORCIÍ V REGIONÁLNO M ROZVOJI VERSUS KONKURENCIESCHOPNOSŤ Doc. Ing. Peter KUZMIŠIN, DrSc., Ing. Viera KUZMIŠINOVÁ, Ph.D.	56
REGIÓNY, MESTÁ A KONKURENCIESCHOPNOSŤ Mgr. Ing. Renáta JEŽKOVÁ, PhD.	65
INOVAČNÍ POTENCIÁL V REGIONECH ČR - KOMPARACE KRAJŮ Mgr. Pavel KLAPKA, Ph.D., RNDr. Josef KUNC, Ph.D., Mgr. Dávid JÁNOŠÍK	69
FUNGOVÁNÍ PODNIKATELSKÝCH INKUBÁTORŮ NA TŘEBÍČSKU Ing. Vladimír ŽÍTEK, Ph.D., Ing. Viktorie KLÍMOVÁ	76
POLITIKA PODPORY ROZVOJE MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ ZAPOJOVÁNÍ DO CSR Doc. Ing. Darja HOLÁTOVÁ, Ph.D.	82
SYSTÉM PODPORA LOKÁLNÝCH A REGIONÁLNÝCH PRODUKTOV AKO FAKTOR ROZVOJA MALÉHO A STREDNÉHO PODNIKANIA- PODMIENKY A POŽIADAVKY Ing. Rastislav STRHAN, Ph.D.	88
BOSCH DIESEL - NEJVÝZNAMNĚJŠÍ ZAMĚSTNAVATEL V KRAJI VYSOČINA Mgr. Václav NOVÁK	95
NEW ECONOMIC GEOGRAPHY Ing. Stanislava PIRMANOVÁ, Ing. Tomáš ČERNĚNKO	103
REGIONÁLNE DISPARITY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A TENDENCIE ICH VÝVOJA Ing. Radoslav KOŽIAK, Ph.D.	108
ČESKÁ REGIONÁLNÍ POLITIKA NA OBDOBÍ 2007–2013 Doc. RNDr. René WOKOUN, CSc.	117

MONITORING VYBRANÝCH STŘEDISEK JIHOMORAVSKÉHO KRAJE, (ZEJMÉNA STŘEDISEK MIKROREGIONŮ), ZAMĚŘENÝ NA ZPRACOVANOU ROZVOJOVOU STRATEGII.

RNDr. Vladimíra LABOUNKOVÁ 122

REGIONÁLNÍ ROZVOJOVÉ AGENTURY: OKOLNOSTI JEJICH VZNIKU, FAKTORY ÚSPĚŠNOSTI A BUDOUCÍ VÝVOJ

Mgr. Jiří JEŽEK 128

REGIONÁLNÍ POLITICI A PROCES VÝBĚRU PROJEKTŮ PRO SROP

Ing. Petr HALÁMEK 139

PODPORA ROZVOJE ČESKÉHO VENKOVA Z EVROPSKÝCH PROSTŘEDKŮ V PROGRAMOVÉM OBDOBÍ 2007–2013

Ing. Marek JETMAR, Ph.D. 144

VÝZNAM A PRÍNOSY FINANČNÝCH PROSTRIEDKOV EURÓPSKEJ ÚNIE PRE MIESTNY ROZVOJ (PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA OKRES SENICA)

Ing. Ivana GECÍKOVÁ, Ph.D., Ing. Marcela MOSNÁ 156

CIELE EUROREGIÓNOV V SÚLADE S EURÓPSKOU CHARTOU

Doc. JUDr. Alena PAULIČKOVÁ, Ph.D. 164

VÝZNAM EUROREGIONŮ SILVA NORTICA, ŠUMAVA – BAYERISCHE WALD A MÜHLVIERTEL PRO ROZVOJ JIHOČESKÉHO KRAJE

Dr. Mgr. Lubomír PÁNA, Ph.D. 170

ZAMĚŘENÍ PŘESHRAŇIČNÍ SPOLUPRÁCE S POLSKÝMI A SLOVENSKÝMI REGIONY V NOVÉM PLÁNOVACÍM OBDOBÍ EVROPSKÉ UNIE 2007–2013

RNDr. Miloš FŇUKAL, Ph.D., Mgr. Petr KLADIVO, Doc. RNDr. Václav TOUŠEK, CSc. 177

MEDZINÁRODNOPRÁVNÁ ÚPRAVA CEZHRAŇIČNEJ SPOLUPRÁCE A JEJ APLIKÁCIA V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

JUDr. Juraj JANKUV Ph.D. 186

DOPRAVNÍ DOSTUPNOST OBCÍ S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ V „MORAVSKÝCH“ KRAJÍCH

Mgr. Petr TONEV, Ing. Hana JOKLOVÁ 197

TERITORIÁLNA DIFERENCOVANOSŤ POPULAČNÝCH ZDROJOV A ICH VPLYV NA REGIONÁLNY ROZVOJ

Doc. RNDr. Jana MARENČÁKOVÁ, Ph.D., Prof. RNDr. Jozef MLÁDEK, DrSc. 209

REGIONÁLNÍ VLIV SLOVÁCKA POHLEDEM REILLYHO MODELU

Mgr. Veronika HUBÁČKOVÁ, Mgr. Tomáš KREJČÍ 220

INTRAURBÁNNÁ DOSTUPNOSŤ SUPER– A HYPERMARKETOV V BRATISLAVE

Mgr. František KRIŽAN, Doc. RNDr. Ladislav TOLMÁČI, Ph.D., Doc. RNDr. Viliam LAUKO, CSc. 228

DISPARITY A POTENCIÁL ROZVOJA VYBRANÝCH TRHOVÝCH SLUŽIEB V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Prof. Ing. Vojtech KOLLÁR, Ph.D., Ing. Zuzana ŽEMBOVÁ 239

ZÁKLADNÍ BÁZE GEOGRAFICKÝCH DAT V ROCE 2007	
RNDr. Rudolf RICHTER, CSc.	256
FIŠKÁLNA DECENTRALIZÁCIA V KONTEXTE DAŇOVEJ REFORMY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A JEJ REGIONÁLNE IMPLIKÁCIE	
Ing. Anna LUKÁČOVÁ	264
FIŠKÁLNA DECENTRALIZÁCIA A JEJ DOPAD NA OBCE (PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA)	
Ing. Viera PAPCUNOVÁ, Ph.D., Ing. Veronika DALKOVIČOVÁ	271
VÝVOJ FINANCOVANIA KOMPETENCIÍ OBCÍ PO FISKÁLNEJ DECENTRALIZACÍ NA SLOVENSKU	
Ing. Eva BALÁŽOVÁ, Ph.D., Ing. Eva BALÁŽOVÁ, ml.	276
K PROBLEMATICE VYUŽITÍ METODY BALANCED SCORECARD V ORGANIZACÍCH VEŘEJNÉ SPRÁVY	
Ing. Irena OPLUŠTILOVÁ	282
ÚZEMNÍ IDENTITA, IMAGE A PLACE BRANDING: NOVÉ PERSPEKTIVY A STRATEGIE ROZVOJE MĚST A REGIONŮ V DOBĚ GLOBALIZACE	
Mgr. Bohumil FRANTÁL	289
FAKTORY EFEKTIVITY SPOLUPRÁCE OBCÍ	
Ing. Jan BINEK, PhDr. Iva GALVASOVÁ	296
JAK MOHOU MIKROREGIONY OVLIVNIT ROZVOJ VENKOVSKÝCH OBCÍ	
Ing. Svatava NUNVÁŘOVÁ	303
VLIV PROSTŘEDÍ NA SPOKOJENOST S ŽIVOTEM V OBCÍCH	
Ing. Petr ŘEHOŘ, Ing. Dagmar NOVÁKOVÁ	311
VYBRANÉ ASPEKTY CESTOVNÍHO RUCHU V KRAJI VYSOČINA	
RNDr. Josef KUNC, Ph.D., Ing. Martin ŠAUER	316
GRANTOVÁ SCHÉMATA NA PODPORU CESTOVNÍHO RUCHU V KRAJI VYSOČINA FINANCOVANÁ ZE SPOLEČNÉHO REGIONÁLNÍHO OPERAČNÍHO PROGRAMU A JEJICH NÁVAZNOST V PROGRAMOVACÍM OBDOBÍ 2007 - 2013	
Ing. Lucie OHÁŇKOVÁ	325
SPOLUPRÁCE JAKO KLÍČOVÝ FAKTOR DESTINAČNÍHO MANAGEMENTU	
Ing. Bc. Andrea HOLEŠINSKÁ	332
SPOLUPRÁCE OBCÍ PŘI ŘÍZENÍ A ORGANIZACI CESTOVNÍHO RUCHU	
PhDr. Iva GALVASOVÁ, Mgr. Kateřina CHABIČOVSKÁ, Mgr. Jan HOLEČEK	338
PROBLEMATIKA DANĚ Z PŘIDANÉ HODNOTY V CESTOVNÍM RUCHU	
Ing. Petra METELKOVÁ	346
PŘÍRODNÍ A KULTURNÍ ATRAKTIVITY V REGIONÁLNÍM ROZVOJI	
Ing. Zuzana KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, Ph.D.	351
PŘÍRODNÍ POTENCIÁL CESTOVNÍHO RUCHU VRANOVSKA A PODYJÍ	
Mgr. Eva NOVÁKOVÁ, Mgr. Bohumil FRANTÁL	356
JAK LIDÉ TRÁVÍ DOVOLENOU VE VYBRANÝCH REGIONECH ČESKÉ REPUBLIKY	
Ing. Jiří DUŠEK, Ing. Ladislav SKOŘEPA, Ph.D.	363

ANALÝZA ZMIEN KRAJINNEJ ŠTRUKTÚRY A KVANTIFIKÁCIA VÝVOJA VYUŽÍVANIA ÚZEMIA V ZÁZEMÍ MESTA SKALICA	
Ing. Zuzana JURÍČKOVÁ	368
POTENCIÁL ROZVOJE OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ ENERGIE V ČESKÉ REPUBLICE, ANALÝZA ŠIRŠÍCH SOUVISLOSTÍ	
Mgr. Stanislav CETKOVSKÝ	375
ZHODNOTENIE PREDPOKLADOV OBCE VEĽKÉ ZÁLUŽIE PRE VYUŽÍVANIE ALTERNATÍVNYCH PRÍRODNÝCH ZDROJOV	382
Mgr. Peter LACINA, Ing. Lucia BEŇUŠKOVÁ	382
THE ROLE OF CHURCH IN REGIONAL DEVELOPMENT: RELIGIOSITY AND MIGRATION	
Mgr. Tomáš GRULICH	388
INNOVATION POTENTIAL OF THE ZLIN REGION	
Mgr. Veronika HUBÁČKOVÁ	392
THE HUNGARIAN CENTRAL REGION'S JUMP-OUT OPPORTUNITIES IN THE GLOBAL INNOVATIVE-SCIENTIFIC COMPETITION	
Barbara HEGYI	399
COMPARISON OF CONSUMER BEHAVIOUR OF THE 55+ GENERATION BETWEEN EASTERN AND WESTERN EUROPE	
Szilárd Csizmadia	405

ÚVOD

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

máte před sebou již desátý sborník z Mezinárodního kolokvia o regionálních vědách, které každoročně pořádá Katedra regionální ekonomie a správy Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity, tento rok ve spolupráci se Stredoeurópskou vysokou školou v Skalici.

Letos se kolokvium uskutečnilo opět v Pavlově a poprvé sborník nevychází v tištěné podobě, ale pouze elektronicky na CD. To nám současně umožnilo, aby Vám byl sborník k dispozici již na kolokviu. Jsme rádi, že neustále roste Váš zájem o účast na kolokviu i počet příspěvků ve sborníku a že Vaše příspěvky často vyvolávají živou diskusi.

Příspěvky ve sborníku, jsou řazeny tématicky a dotýkají se různých aspektů regionálního rozvoje. Zařazené články pojednávají o širokém spektru témat, např. o konkurenceschopnosti regionů, rozvoji inovací, strukturálních fondech, veřejné správě, spolupráci regionů a obcí, cestovním ruchu a o mnoha dalších. V závěru sborníku je zařazeno několik příspěvků publikovaných v anglickém jazyku.

Doufáme, že budete spokojení s průběhem celého kolokvia a že se s Vámi setkáme i příští rok.

Ing. Viktorie Klímová
editorka

NÁČRT MOŽNOSTI ĎALŠIEHO VZDELÁVANIA SA OBYVATEĽSTVA REGIÓNOV SR

Doc. RNDr. Viera VLČKOVÁ, CSc.

*Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja , NHF-EÚ,
Dolnozemska cesta č.1., 852 35 Bratislava.*

ANOTÁCIA

V príspevku analyzujeme dôležitosť celoživotného vzdelávania a jeho nevyhnutnú potrebu na všetkých úrovniach ekonomického aj sociálneho života obyvateľstva, ako i jeho úlohu v rozvoji regiónov Slovenska. Pozornosť venujeme formovaniu vzdelávacej inštitucionálnej kapacity v jednotlivých regiónoch Slovenska a Slovenska ako celku pre zabezpečovanie celoživotného vzdelávania.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

celoživotné vzdelávanie, región, inštitúcie, rozvoj

SUMMARY

In our contribution we analyze the importance of life-long education and its heritability at all levels of habitant's economic and social life in the SR regions. We deal with creation of educational, institutional, capacity in separate regions of the SR, and the whole Slovakia as one unit, in terms of providing life-long education.

KEY WORDS

life-long education, region, institutions, development

Úvod

V súčasnosti prebieha v mnohých európskych krajinách reforma systému odborného vzdelávania a prípravy na zamestnanie. Jednou z hlavných úloh je zabezpečiť ich flexibilitu, zvýšiť dynamickosť a tak udržať krok s rýchlymi zmenami v priemysle, i obchode. Tieto reformy zotierajú hranice medzi počiatočným, ďalším a celoživotným vzdelávaním. Pokiaľ dôjde k realizácii celoživotného vzdelávania musí počiatočné vzdelanie poskytnúť študentom široký základ, na ktorom budú stavať v priebehu celého života.

Nevyhnutnou súčasťou transformačného procesu vo vzdelávaní, v krajinách ktoré pristúpili do EÚ je i výraznejšie sa zapájanie subjektov, zodpovedných za vzdelávanie, ako všeobecné, tak i odborné do riešenia otázok, ktoré vo sfére vzdelávania vznikajú.

V doterajšej praxi sme sa stretávali s problematikou vzdelávania ako špecifickou oblasťou, ktorá patrí vzdelávacím organizáciám, predovšetkým školám všetkých stupňov. V posledných desaťročiach sa však situácia vo vzdelávaní celosvetovo mení. Vzdelávanie sa začína ponímať ako nevyhnutný nástroj rozvoja a profitu podnikov a inštitúcií. Pre uplatnenie sa na náročnom trhu práce sú kladené väčšie nároky na jednotlivca. Ich splnenie si vyžaduje nové riešenie problematiky vzdelávania tak, aby bolo zamerané na všetkých obyvateľov s cieľom čo najviac zmierniť sociálne dopady vyvolané novými spoločenskými zmenami. Vzdelávanie súvisí aj s ostatnými druhmi ekonomickej a sociálnej diferenciacie obyvateľstva, s kvalifikáciou, povoláním, príjmami, životnou úrovňou a spôsobom života. V súčasnej dobe je vzdelávanie ovplyvnené aj

stupňujúcou sa silou globalizácie a sa stáva podmienkou ďalšieho rozvoja výrobných síl v období poznatkovej spoločnosti a zmierňovania regionálnych rozdielov.

Cieľom nášho príspevku je poukázať na možnosti ďalšieho vzdelávania obyvateľstva formou celoživotného vzdelávania, ako dôležitého aspektu rozvoja regiónov SR jeho uplatňovania v každodennej praxi na všetkých úrovniach ekonomického aj sociálneho života obyvateľstva, v regiónov Slovenska. Pozornosť venujeme formovaniu vzdelávacej inštitucionálnej kapacity na Slovensku pre zabezpečovanie celoživotného vzdelávania.

Medzinárodné dokumenty upravujúce celoživotné vzdelávanie

Celoživotné vzdelávanie je v posledných desaťročiach predmetom pozornosti všetkých riadiacich úrovni.

Na európskej úrovni bola vypracovaná tzv. Biela kniha, ktorá predstavuje základný dokument pre prípravu ďalších materiálov upravujúcich a zdôrazňujúcich potrebu celoživotného vzdelávania. V tomto materiáli sa zdôrazňuje potreba zamerania sa na širokú základňu vedomostí a rozvíjanie schopnosti jednotlivca zamestnávať sa a zaradiť sa do ekonomického života. Na podporu tohto zámeru sú vyčlenené ciele, ktoré smerujú k budovaniu učiacej sa spoločnosti. Ide o tieto ciele:

1. podpora záujmu o získavanie nových vedomostí
2. užšia spolupráca škôl a podnikov
3. boj proti vylúčeniu z dôvodov zdravotného postihnutia alebo sociálne
4. znevýhodneného prostredia
5. ovládanie troch jazykov Európskeho spoločenstva
6. rovnocenný prístup k investíciám do odbornej prípravy

Ďalšími doplňujúcimi dokumentmi, ktoré vznikli na podporu celoživotného vzdelávania sú to napr. na úrovni OECD, potom je to Hamburgská deklarácia (CONFINTEA V) , Bolonská charta , závery európskej rady v Lisabone (2000), Kodanská deklarácia o rozšírenej európskej spolupráci v odbornom vzdelávaní a príprave a dokument EK z 11.11.2003, „Vzdelávanie a príprava 2010“.

Pre členské štáty Európskej únie, resp. pre celý európsky priestor má význam dokument Európskej komisie tzv. Memorandum o celoživotnom vzdelávaní. Na základe tohto dokumentu predložila Európska komisia Správu o realizácii celoživotného vzdelávania v európskom priestore. V oboch dokumentoch sa naznačujú cesty a možnosti ďalšieho rozvoja CŽV, s odporúčaním pre národné vlády s tým, že systém CŽV majú prispôbovať svojim národným požiadavkám a tradíciám..¹

Memorandum predpokladá presadzovanie celoživotného vzdelávania do praxe a podporuje tieto základne dva ciele:

1. podporu aktívneho občianstva – čo znamená aktívnu účasť všetkých občanov Európskej únie vo všetkých oblastiach spoločenského a hospodárskeho života a tým im umožniť ovplyvniť spoločnosť v ktorej žijú;
2. podporu zamestnanosti – rozvojom schopností si zabezpečiť a udržať zamestnanie.

Tieto dva ciele sú rozpracované do nasledovných opatrení:

- 1) Nové základné zručnosti pre všetkých a to: digitálnu gramotnosť, cudzie jazyky, podnikateľské zručnosti, sociálne zručnosti ako sú sebadôvera, branie rizika na seba a i.
- 2) Viac investícií do ľudských zdrojov – zvýšiť úroveň investícií do ľudských zdrojov a tým zdôrazniť prioritu najdôležitejšieho bohatstva Európy, t.j. jej ľudí

¹ Konceptia celoživotného vzdelávania v Slovenskej republike

- 3) Inovácie vo vyučovaní a vzdelávaní – využívanie nových vzdelávacích technológií ako je napr. e-learning, v rôznych systémoch vzdelávania, u starších a hendikepovaných občanov, na zmeny úlohy učiteľov a inštruktorov a požaduje prípravu a profil pedagogickej kvalifikácie oprávňujúcej na vzdelávanie v neformálnom sektore.
- 4) Oceňovanie vzdelávania sa – prijatie systémov akreditácie predchádzajúceho vzdelávania, napr. APEL (Accreditation of Prior and Experiential Learning), ktorý vyhodnocuje a uznáva aktuálne existujúce vedomosti, zručnosti a skúsenosti získané jednotlivcom počas dlhého obdobia a v rôznych súvislostiach. Ako nástroje na hodnotenie a uznávanie vzdelania memorandum uvádza: Európsky program transferu kreditov, Európsku doložku k diplomu, uznanie praktickej prípravy pri vysokoškolskom vzdelávaní, certifikát účasti na programe Európskej dobrovoľnej služby, Európsky počítačový vodičský preukaz.
- 5) Nový prístup k profesijnej orientácii a poradenstvu – ľahký prístup každému ku kvalitným informáciám a radám o možnostiach vzdelávania sa v celej Európe a počas celého života. Rozvoj poradenstva ako novej služby prístupnej pre všetkých, využívaním zdrojov internetu.
- 6) Priblíženie vzdelávania sa k domovom – účasť na celoživotnom vzdelávaní čo najbližšie k občanovi za podpory lokálnych a regionálnych úradov.

V Memorande sa Odporúča, na uplatňovanie jednotlivých opatrení využívať tzv. metódu otvorenej koordinácie, s aplikovaním buď na :

- elektronické vzdelávanie – zamerané na zvýšenie úrovne digitálnej gramotnosti,
- brána do európskeho vzdelávacieho priestoru – má poskytnúť občanom ľahký prístup k informáciám o pracovných miestach a príležitostiach na vzdelávanie sa v celej Európe,
- spoločný európsky životopis – jeho cieľom je uľahčiť mobilitu a zviditeľňovať skúsenosti zo vzdelávania i práce.²

Slovenská republika ako súčasť tvoriaceho sa európskeho vzdelávacieho priestoru sa aktívne zapája do napĺňania Kodanskej deklarácie, tzv. Bruggského procesu a hlavne na dosiahnutie cieľov Lisabonského procesu.

Legislatívna úprava a zastrešenie celoživotného vzdelávania na Slovensku

Celoživotné vzdelávanie je deklarované v Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky ako jedna z priorít rozvoja spoločnosti. Veľmi dôležitým dokumentom, ktorý rieši celoživotné vzdelávanie v oblasti školstva je Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 – 20 rokov (Milénium), v ktorom sú základné piliere a stratégia reformných zmien v oblasti vzdelávania, ktorý rieši problematiku vzdelávania v úzkej súvislosti s problematikou zamestnanosti. V strategickom dokumente „Konceptia celoživotného vzdelávania SR“, sa okrem iného ukladá povinnosť modernizovať a rozšíriť systém ďalšieho vzdelávania s cieľom zvýšiť pružnosť pracovnej sily na meniacom sa trhu práce.

V podmienkach dynamického rozširovania poznatkov ľudstva je evidentné, že vedomosti získané vo formálnom vzdelávaní nie sú dostačujúce na to, aby občan mohol držať krok s najnovšími poznatkami či už na svojom pracovisku alebo v spoločnosti. Hlavne z tohto dôvodu sa v oblasti celoživotného vzdelávania dostáva stále väčšej pozornosti poskytovaniu vzdelávania tzv. neformálnymi inštitúciami. Keďže konkurenčné schopnosti pracovnej sily, jej prispôsobivosť meniacim sa podmienkam zamestnanosti závisí od možnosti prístupu k najnovším informáciám a vedomostiam, je na inštitúciách neformálneho vzdelávania, aby poskytli tieto chýbajúce vzdelávacie služby. Existencia a fungovanie neformálnej vzdelávacej inštitúcie priamo v regióne zabezpečuje občanom

² Memorandum o celoživotnom vzdelávaní

tohto regiónu nielen časovo menej náročnejší, lacnejší a pohodlnejší prístup k vzdelávaniu, ale vzdelávacia ponuka lepšie reflektuje požiadavky regiónu, v ktorom tak inštitúcia ako aj účastník vzdelávania žijú.

Súčasný stav vzdelanostnej úrovne obyvateľstva na trhu práce ako výzva formovania celoživotného vzdelávania.

Vychádzajúc zo súčasného stavu ekonomicky aktívneho obyvateľstva v jednotlivých krajoch SR podľa vzdelanosti, je viditeľná disproporcía, ktorá sa v posledných rokoch sústavne znižuje (tab. 1, 2). Najvyšší podiel obyvateľstva vo veku 15-64 rokov na Slovensku je so stredoškolským vzdelaním. Je to relatívne vysoká kvalitatívna úroveň (70 %), ktorá sa dosiahla na základe formálneho vzdelania

Tab.č.1. Ekonomicky aktívne obyvateľstvo, podľa vzdelanosti za rok 2001

Kraj	ZŠ	SOU	SŠ	VŠ
Bratislavsky	6,8	24,2	45,9	23,1
Trnavský	9	42,7	40,2	8,1
Trenčiansky	6,9	46,3	37,8	9
Nitriansky	11,7	42,3	37,4	8,5
Žilinský	9,3	44,3	37,6	8,8
Banskobystrický	10,2	36,8	44,4	8,7
Prešovský	7,4	42,6	40,5	9,5
Košický	9,7	40,3	41,7	8,3
SR spolu	8,9	39,8	40,7	10,5

Tab.č.2 Ekonomicky aktívne obyvateľstvo, podľa vzdelanosti za rok. 2005 (od 15.r.)

Kraj	ZŠ	SOU	SŠ	VŠ
Bratislavský	5,8	21,8	45,6	26,8
Trnavský	6,7	36,7	44,9	11,7
Trenčiansky	5	38,9	42,8	13,3
Nitriansky	8,4	42,12	40,53	8,8
Žilinský	7,6	38,6	40,8	13,1
Banskobystrický	10,2	32,8	42,5	14,1
Prešovský	12,2	37,3	40,5	10
Košický	9,1	32,2	46,8	11,8
SR spolu	8,3	35,1	43	13,6

Zdroj: Prepočty na základe: Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2006

V porovnaní s vývojom vzdelanostnej štruktúry za roky 2001-2005 narastá podiel vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva v SR (o 3,1%). Najvyšší nárast za tieto roky bol v Banskobystrickom kraji až o 5,4 % a najnižší v krajoch Nitrianskom (0,3%) a Prešovskom (0,5%). Nárast stredoškolsky vzdelaných pracujúcich sa na Slovensku zvýšil o 2,3% , pričom v rámci krajov bol najvyšší nárast v Košickom (5,1%) a Banskobystrickom (4,9%) kraji. Iba v Prešovskom kraji bol tento nárast 0.

Zvyšovanie kvalifikácie a rozvoj vzdelania obyvateľstva sa prejavuje u jednotlivcov zvyšovaním ich kreativity, elasticity a odolnosti pri zvládnutí rôznych životných situácií, osobitne tých, ktoré možno charakterizovať ako krízové. Medzi ne patrí aj nezamestnanosť.

Po analýze nezamestnaných v jednotlivých regiónoch Slovenska (tab. 3), najhoršia situácia je v Košickom a Banskobystrickom kraji, kde v roku 2006 prekročila miera evidovanej nezamestnanosti 16 %.

Tab.3: Miera evidovanej nezamestnanosti v SR v %

Kraj	2003	2004	2005	2006
Bratislavský	3,94	3,74	2,86	2,53
Trnavský	10,74	10,05	7,62	6,34
Trenčiansky	9,35	8,87	6,94	5,99
Nitriansky	19,6	16,59	14,04	10,38
Žilinský	12,69	12,14	9,39	8,09
Banskobystrický	21,69	20,63	18,18	16,99
Prešovský	19,14	18,76	16,08	14,65
Košický	22,05	20,71	17,95	16,55
SR spolu	15,19	14,26	11,64	10,37

Zdroj: Štatistická ročenka: Vybrané údaje o okresoch a krajoch, 4/2007

Najvyšší podiel z nich pripadá na absolventov SOU a ZŠ (tab. 4). V tejto skupine nezamestnaných, je potrebné udržiavať klasické odborné znalosti, rozširovať ich o moderné odborné poznatky, z dôvodu dopytu trhu práce po pracovníkoch, ktorí ovládajú nielen tradičnú remeselno-odbornú zručnosť ale i nové moderné.

Tak ako sa vyžadujú zmeny v súvislosti so stredným vzdelaním, nastavujú zmeny aj vyššom a vo vysokoškolskom vzdelaní vzdelávaní. V súčasnosti je zvýšený záujem obyvateľstva o vysokoškolské vzdelanie na novozavedených univerzitách a vysokých školách, ktoré podporuje decízna sféra, čo dáva presvedčenie, že obyvateľstvo podvedome rieši problém budúcnosti nielen svojich detí, ale aj svoj, zvyšovaním kvalifikácie a rastom vzdelania.

Jeden z vážnych problémov na Slovensku sú výdavky na vzdelávanie z verejných prostriedkov. Tieto ukazovatele dosahujú veľmi nízku hodnotu 4,05 % HDP, čo je vôbec najnižšia hodnota zo všetkých členských štátov EÚ (priemer pre štáty EÚ15 je 4,95% HDP, priemer pre nové štáty je 4,86 % HDP). Najvyššie výdavky na vzdelávanie z členských štátov EÚ vykazuje Dánsko (8,38 % HDP) a Švédsko (7,39 % HDP), z nových štátov všetky tri pobaltské štáty (približne 6 % HDP).

Zabezpečovaní celoživotného vzdelávania na Slovensku

V systéme vzdelávania sa vyčlenili dva subsystémy. Prvý subsystém označujeme ako formálne vzdelávanie, druhý ako neformálne vzdelávanie. Oba subsystémy vzdelávania možno charakterizovať ako organizovanú činnosť cielenú na získanie vedomostí, schopností a zručností potrebných pre výkon konkrétnych činností. Oba subsystémy sú inštitucionálne a sú štruktúrované podľa cieľov, počtu hodín a podpory učenia sa.

V neformálnom vzdelávacom subsystéme sa uskutočňujú vzdelávacie aktivity v rôznych vzdelávacích ustanovizniach, môžu to byť aj školy (základné, stredné, vysoké a školské zariadenia neformálneho vzdelávania), ale aj vzdelávacie zariadenia podnikov, priamo riadené inštitúcie v rezortoch, súkromné vzdelávacie ustanovizne a iné. Pri súčasnom zachovaní rovnocennosti všetkých typov inštitúcií plní doplnkovú, resp. náhradnú alebo aj špecializačnú funkciu tretí sektor, najmä v odboroch, kde nie sú aktívne štátne a súkromné vzdelávacie inštitúcie. Kritériom posúdenia kvality je akreditácia vzdelávacej

aktivity (nie je však povinná pre každú aktivitu). V tomto subsysteme celoživotného vzdelávania platí voľnejší úzus – fungovanie je ponechané na vzťahy ponuky a dopytu v oblasti ďalšieho vzdelávania.³

Na Slovensku je celkovo okolo 2000 vzdelávacích subjektov v oblasti ďalšieho vzdelávania. Z toho 1220 vzdelávacích ustanovizní pre celoživotné vzdelávanie, sú akreditované.

Tab.4 Vyhodnotenie krajov podľa počtu akreditovaných vzdelávacích ustanovizní pôsobiacich v oblasti celoživotného vzdelávania (k 31.12.2006)

Názov kraja	počet akreditovaných vzdelávacích ustanovizní
Bratislavský	342
Košický	171
Banskobystrický	155
Nitriansky	124
Trenčiansky	115
Žilinský	115
Prešovský	112
Trnavský	86
Celkový súčet	1220

Podľa tab.4 najviac vzdelávacích ustanovizní na Slovensku má Bratislavský kraj, ktorý je ekonomicky najrozvinutejší. Košický aj Banskobystrický kraj majú po Bratislave najvyšší počet vzdelávacích ustanovizní, ale ako sme uviedli riešia najväčšie problémy s nezamestnanosťou. Sú to kraje, kde podiel absolventov VŠ vzrástol, ale problémové sú najmä skupiny medzi absolventmi ZŠ a SOU. Práve do tejto skupiny obyvateľstva, treba investovať a pomáhať v ďalšom vzdelávaní. Platí to nielen pre tieto dva kraje, ale ako vidno z tab.č.5 pre väčšinu krajov SR. Nemôžeme tvrdiť, že medzi ekonomickou silou kraja a vzdelávacími ustanovizňami existuje korelácia. Túto skutočnosť podčiarkuje napr. aj Trnavský kraj, ktorý má najmenej akreditovaných ustanovizní a pritom patri v sledovaní vybraných ekonomických ukazovateľov medzi vyspelejšie regióny Slovenska. V konečnom dôsledku nie je ani tak dôležitý počet ustanovizní, ktoré sa nachádzajú v danom regióne, ale hlavne ich efektívne využitie a zameranie aktivít, ktoré poskytujú, zvyšujúce sa aktivity rezortov, podnikov (veľkých a stredných) vo vzdelávaní zamestnancov, podnety pre záujem občanov o vzdelávanie. Treba podporovať záujem obyvateľstva o využívanie možností celoživotného a ďalšieho vzdelávania, ktoré na Slovensku značne zaostáva za EÚ (v SR sa podieľalo v roku 2002 na ďalšom vzdelávaní iba 5% obyvateľstva, v EÚ 15 to bolo 12% obyvateľstva). Dôvody tejto situácie sú často vo finančných príspevkoch na ďalšie vzdelávanie.

Tab.č.5 Nezamestnanosť v SR podľa vzdelanostnej úrovni.za rok 2005

Kraj	ZŠ	SOU	SŠ	VŠ
Bratislavský	13,5	27,6	42,35	16
Trnavský	19,6	40,2	35,2	5
Trenčiansky	14,2	48,3	31,3	6,3
Nitriansky	20,8	48,5	27,8	2,9
Žilinský	18,8	45	30,4	5,8
Banskobystrický	26,5	40,6	29,1	3,7

³ Koncepcia celoživotného vzdelávania v Slovenskej republike

Prešovský	20,1	35,4	27,8	3
Košický	30,8	37,8	28,8	2,5
SR spolu	27,2	39,7	29,1	4

Zdroj: *Prepočty na základe: Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2006*

Záver

V posledných desaťročiach sa situácia vo vzdelávaní celosvetovo mení. Vzdelávanie sa začína ponímať ako nevyhnutný nástroj rozvoja a profitu podnikov a inštitúcií. Pre uplatnenie sa na náročnom trhu práce sa kladú väčšie nároky na jednotlivca. Ich splnenie si vyžaduje nové riešenie problematiky vzdelávania tak, aby bolo zamerané pre všetkých obyvateľov s cieľom čo najviac zmierniť sociálne dopady vyvolané novými spoločenskými zmenami.

Náš príspevok je iba fragmentom, ktorým sme chceli poukázať na vznik nových vzdelávacích inštitúcií, ktoré by mali skvalitniť ponuku pracovných síl na trhu práce. Treba podporovať záujem obyvateľstva o využívanie možností celoživotného a ďalšieho vzdelávania, ktoré na Slovensku značne zaostáva za EÚ (v SR sa podieľa na ďalšom vzdelávaní 5% obyvateľstva, v EÚ 15 12% obyvateľstva).

Literatúra

- [1] Balogová Barbora, Mgr.: Investícia do vzdelania a rozvoja sociálnych zručností – vysoký úrok zaručený. Časopis vzdelávanie dospelých, roč. 10, č.2/2005
- [2] Drozdová Matilda a kol.: Úloha regiónu v celoživotnom vzdelávaní, Časopis vzdelávanie dospelých, roč. , č. 4/2003, str. 10-16
- [3] Kodanská deklarácia, 2002
- [4] Konceptia celoživotného vzdelávania v Slovenskej republike
- [5] Kosová Beata: Európske trendy rozvoja celoživotného vzdelávania, jeho koncepcia v podmienkach Slovenska. Aula, roč. 13, č.3/2005
- [6] Kosová Beat: Konceptia celoživotného vzdelávania, jej aplikácia v podmienkach SR a participácia Akadémie vzdelávania na jej realizácii. Časopis vzdelávanie dospelých, roč.10. č.1/2005, str. 26-30
- [7] Lisabonská stratégia, Lisabon 2000
- [8] Mgr. Klaudius Šilhár: Dostupnosť ďalšieho vzdelávania v regiónoch Slovenskej republiky, časopis Vzdelávanie dospelých č.1/2003, ročník 8, str.53-55
- [9] Memorandum o celoživotnom vzdelávaní, Brusel 2000
- [10] Prusáková. Viera,: Vzájomné prepojenie teórie a praxe vzdelávania dospelých. Časopis vzdelávanie dospelých 4/2003, roč. 8, str. 17-24
- [11] http://www.minedu.sk/DVZ/VDOC/2005_koncepcia_celozivotneho_vzdelavania_priloha3.doc
- [12] http://www.acadistr.sk/index.php?option=com_content&task=category§ionid=7&id=13&Itemid=55

Štúdia vznikla ako súčasť riešenia úlohy Vega 1/4673/07, „Ľudské zdroje, ako predpoklad konkurencieschopnosti regiónov“.

VZÁJEMNÁ VAZBA STRATEGICKÝCH DOKUMENTŮ NA ÚROVNI KRAJŮ (NA PŘÍKLADU VZDĚLÁVÁNÍ)

RNDr. Jana KOUŘILOVÁ

Vysoká škola ekonomická v Praze, Středisko regionálních a správních věd

W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3

e-mail: kourilov@vse.cz

ANOTACE

Autorka se zabývá strategickými dokumenty v oblasti vzdělávání na úrovni ČR i jednotlivých krajů, především vazbou dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy a programů rozvoje krajů, které jsou základními strategickými dokumenty jednotlivých krajů. Autorka poukazuje na nesoulad těchto dokumentů, kdy koncepce v oblasti vzdělávání v nedostatečné míře odrážejí rozvojové priority jednotlivých krajů. Tato situace může negativně ovlivňovat realizaci rozvojových aktivit v území.

KLÍČOVÁ SLOVA

vzdělávání, region, regionální rozvoj

ANNOTATION

The author is engaged in strategic documents in the field of education on the ČR and regional levels, above all relation between long-term programmes of education and development of educational system of regions and development programmes of regions as basic strategic regional documents. The author adverts to discordance of these documents when educational programmes insufficiently reflect development priorities of individual regions. This situation could affect adversely realization of development activities in regions.

KEYWORDS

education, region, regional development

Úvod

Lidské zdroje patří mezi základní faktory ovlivňující regionální rozvoj. Problematika rozvoje lidských zdrojů je součástí konceptu regionálního rozvoje v ČR. Tento přístup by měl umožnit na jednotlivých regionálních úrovních a tedy i stupních správy dosáhnout horizontální i vertikální provázanosti dílčích témat a k nim příslušných dokumentů.

Ve svém příspěvku bych ráda upozornila na problém, se kterým jsem se setkala při studiu rozvojových dokumentů na úrovni krajů.

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v ČR 2005

Kvalitu a kvalifikaci lidských zdrojů významně ovlivňuje vzdělávání. Současné podmínky vzdělávání a představy jednotlivých krajů o realizaci vzdělávání a rozvoji vzdělávací soustavy na jejich území jsou obsaženy v dlouhodobých záměrech krajů. Dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy jednotlivých krajů navazují na národní koncepční dokument Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v ČR (MŠMT, Praha 2005), dále jen Dlouhodobý záměr 2005. Ten vychází z Dlouhodobého záměr 2002, jenž byl prvním realizačním dokumentem Národního programu rozvoje

vzdělávání v České republice (Bílá kniha) z r. 2001. Po zhodnocení jeho realizace byly v Dlouhodobém záměru 2005 učiněny určité změny jeho rozvojových priorit¹, přičemž základním přístupem zůstal koncept celoživotního učení²:

- 1) Zkvalitnění a modernizace vzdělávání (kurikulární reforma).
- 2) Zajišťování kvality, monitorování a hodnocení vzdělávání.
- 3) Zajišťování rovnosti příležitostí ke vzdělávání.
- 4) Rozvoj integrovaného systému poradenství ve školství.
- 5) Zvyšování profesionality a společenského postavení pedagogických pracovníků.
- 6) Podpora dalšího vzdělávání.

Dlouhodobé záměry mají být podle školského zákona³ vyhodnoceny vždy po dvou letech a následně by měla být přijata opatření vyplývající z problémů identifikovaných v rámci hodnocení dlouhodobého záměru.

Dlouhodobý záměr vzdělávání rozvoje a rozvoje vzdělávací soustavy v ČR 2005 tedy vytváří základní rámec a podmínky pro realizaci změn vzdělávání a vzdělávacího systému v České republice v současné době. Na něj navazují koncepční materiály krajů v oblasti vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy, jejichž vazbou na programy rozvoje krajů jsem se zabývala.

Dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy na úrovni krajů

Na základě studia všech dlouhodobých záměrů jednotlivých krajů lze konstatovat že, i když všechny kraje zpracovávají své dlouhodobé záměry podle podobné metodiky, dokumenty jsou velmi rozdílné kvality, a to pokud jde o rozsah, obsah i celkové pojetí. Některé kraje vytvořily poměrně stručný a přehledný dokument, jiné ve snaze popsat situaci i záměry co nejpodrobněji zpracovaly dílo sice úctyhodné na počet stran, ale poněkud hůře srozumitelné. V některých dokumentech chybí celkový cíl rozvoje vzdělávání a vzdělávací soustavy, takže není jasné, k čemu chce kraj v této oblasti dojít a nelze tedy dost dobře posoudit, k čemu zvolené cesty směřují.

Dlouhodobé záměry vycházejí z reálné situace v regionu a ve svých cílech by měly odrážet celkovou strategii jeho rozvoje definovanou v programu rozvoje kraje, příp. ve strategii rozvoje kraje. To znamená, že by měly zohlednit rozvoj vzdělávání a vzdělávací soustavy podle prioritních oblastí, které kraj považuje za zásadní z hlediska svého dalšího rozvoje. Jde o to, aby kraj v současnosti, ale i v budoucnosti, měl takovou vzdělávací soustavu, především středních škol, která bude produkovat dostatek kvalitní a kvalifikované pracovní síly pro realizaci rozvojových aktivit v regionu.

V tomto směru je potřeba vždy počítat s určitou setrvačností vzdělávacího systému a plánovat spíše v delších časových úsecích. Setrvačnost systému počátečního vzdělávání⁴ je problém, který může negativně ovlivňovat disparity na trhu práce, kdy některé profese chybí a jiných je přebytek. Vzdělávací soustava není schopna okamžitě reagovat na požadavky trhu práce, spíše dochází k postupným změnám. Proto je důležité, aby v krajích, ale i stát, byly schopny odhadnout trendy a směry vývoje na trhu práce a uvedly je do souvislostí s rozvojovými prioritami v daném území.

Podíváme-li se na dlouhodobé záměry krajů v oblasti vzdělávání a vzdělávací soustavy z hlediska regionálního rozvoje, tj. v návaznosti na základní rozvojový dokument každého

¹ V Dlouhodobém záměru 2005 jsou označovány jako strategické směry.

² Viz Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice. MŠMT, Praha 2005, str. 22

³ Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

⁴ Počáteční vzdělání je vzdělávání poskytované v rámci souvislé školní docházky. (Zdroj: ÚIV, www.uiv.cz)

kraje, což je program rozvoje kraje (dále PRK) stanovující celkovou střednědobou strategii rozvoje daného území, lze konstatovat, že ne všechny kraje váží svou vzdělávací strategii na tento dokument.

Při zkoumání dlouhodobých záměrů jsem zjistila, že v šesti ze čtrnácti dokumentů se návaznost na program rozvoje kraje ani nedeklaruje. Sedm záměrů uvádí návaznost dlouhodobého záměru na PRK alespoň konstatováním, že dlouhodobý záměr vychází ze strategických rozvojových dokumentů kraje. Pouze jeden kraj, Olomoucký⁵, má popsánu přímou vazbu dlouhodobého záměru rozvoje vzdělání a vzdělávací soustavy na problémový okruh Lidské zdroje Programu rozvoje Olomouckého kraje.

I když všechny dlouhodobé záměry mají zpracovávánu analytickou část, charakterizující dané území z hlediska vzdělávání a vzdělávací soustavy a trhu práce, považuji za nedostatek, že, i vzhledem k setrvačnosti vzdělávacího systému, není v záměrech popsána hlubší vazba na priority kraje a na případné nutné změny, které z toho vyplývají a které je potřeba do budoucna provést ve vzdělávací soustavě. Jestliže kraj ve své komplexní strategii stanovil zásadní směry svého dalšího rozvoje, je potřeba na ně reagovat i adekvátními opatřeními v oblasti rozvoje lidských zdrojů, a to jak v počátečním, tak i v dalším vzdělávání.

Neprovázanost dokumentů uvádím na příkladu cestovního ruchu. Většina krajů České republiky vidí v rozvoji cestovního ruchu velký potenciál svého ekonomického rozvoje. Tato oblast je významným zdrojem pracovních příležitostí, uplatnění zde najdou jak lidé nízkokvalifikovaní, tak i vrcholoví manažeři. Všeobecně je známo, že odborníci pro tuto oblast v ČR chybí. Pokud kraje opravdu chtějí ve větším měřítku cestovní ruch rozvíjet, je třeba vzdělávat a vychovávat pracovníky pro tuto oblast na všech stupních, které má kraj ve své kompetenci, tj. ve středním a vyšším odborném školství, a podporovat aktivity zaměřené na cestovní ruch v dalším vzdělávání. Rozvoj cestovního ruchu je přímo závislý na kvalitě lidských zdrojů; důležitá není jen odbornost lidí, ale také jejich přístup k návštěvníkům a celkový způsob chování. Cestovní ruch má multiplikační efekt, protože rozvoj cestovního ruchu může podnítit rozvoj dalších oborů s ním spojených – např. řemesla pro výrobu suvenýrů a dárkových předmětů, ale zejména různé služby.

Podobně je tomu s dalšími odvětvími. Například lze očekávat, že v budoucnu se budou, vzhledem ke stárnutí populace, rozvíjet sociální a zdravotně sociální služby pro starší generaci. I tato oblast bude vyžadovat kvalitní a v odpovídající míře kvalifikovanou pracovní sílu, z čehož vyplývá úkol připravit takovou pracovní sílu, ať už prostřednictvím počátečního nebo dalšího vzdělávání.

Priority, které si kraj vydefinoval ve svém programu rozvoje by tedy měly mít přímou vazbu na vzdělávací soustavu, která by měla tyto rozvojové směry respektovat. Tyto vazby ale nejsou z dlouhodobých záměrů dostatečně jasné. I v případě Olomouckého kraje se prokazuje návaznost pouze na problémový okruh Lidské zdroje, nikoliv na celkové rozvojové priority kraje.

Předchozí úvaha se týká především sítě středních a příp. vyšších odborných škol, u základních škol jde spíše o informovanost a motivaci žáků ke studiu oborů, které jim umožní uplatnit se na trhu práce nebo pokračovat v dalším studiu. To znamená navodit takovou atmosféru v regionu, která ovlivní rozhodování žáků a jejich rodičů o jejich další vzdělávací cestě pro kraj žádoucím směrem v souladu s jeho rozvojovými prioritami.

Kraje každoročně zpracovávají výroční zprávy o stavu vzdělávání a vzdělávací soustavy na svém území, v nichž je podrobně uvedena síť středních škol a gymnázií včetně jejich oborů. Jsou zde zařazeny všechny školy, které v kraji působí, to znamená, že kromě škol

⁵ In Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoj vzdělávací soustavy Olomouckého kraje, KÚ, Olomouc 2003 (www.kr-olomoucky.cz, 12.4.2007)

a školských zařízení zřizovaných krajem, jsou zde i subjekty soukromé a církevní, popř. státní, pokud se na území kraje vyskytují. Při podrobnějším studiu se ukazuje, že ne všechny obory, v nichž školy mohou vzdělávat, jsou naplňovány, i když se jedná obory požadované na současném trhu práce.

Kraje po převzetí středních škol provedly restrukturalizaci a optimalizaci jejich sítě. Při bližším zkoumání se ale ukazuje, že se jednalo spíše o organizační opatření, kdy byly různé školy sloučeny pod jedno vedení. Dost často tak pod jednou hlavičkou funguje gymnázium, vyšší odborná škola a např. střední odborné učiliště. Zásadní roli při realizaci tohoto opatření hrálo sídlo školy, to znamená, že střední školy lokalizované v jednom městě (obci) byly většinou spojeny a vytvořily jeden subjekt. Tyto organizační změny jsou pochopitelné tam, kde se jedná o sloučení škol s podobným zaměřením, např. střední odborná škola, střední odborné učiliště, resp. odborné učiliště s technickými obory. Tam vidím pozitivum i ve zlepšení prostupnosti, tj. v tom, že je pro žáka jednodušší, pokud má problémy s rozsahem učiva na střední odborné škole, přejít na učiliště nebo naopak pro výborného žáka v učebním oboru je snadnější přejít na maturitní obor.

Myslím si, že spojení některých typů škol nevytváří vhodné školní prostředí, a to především v situaci, kdy jednotlivé studijní obory jsou výrazně odlišné svým pojetím i zaměřením (např. gymnázium vs. učiliště). Na druhé straně si uvědomuji i určité ekonomické důvody, které někdy k tak diskutabilním spojením vedly. Těžko můžeme v současnosti nebrat zřetel na ekonomické ukazatele, nicméně si myslím, že by se každá škola měla nějak profilovat, jinak zůstává, jak pro veřejnost, včetně žáků, resp. budoucích žáků a jejich rodičů, tak pro pedagogické pracovníky nevyhraněná a nečitelná. Z názvu školy by mělo být jasné, jaký typ vzdělání poskytuje, zda se jedná o odborné nebo všeobecné vzdělání.

Podle mého názoru se optimalizace sítě středních škol a gymnázií měla provést před předáním těchto kompetencí na kraje. Při pohledu z centra by byl možný určitý nadhled, který je pro proces restrukturalizace a optimalizace nezbytný, poněvadž je potřeba vidět věci i v územních souvislostech.

Další problém je, že školy se na počátku 90. let více přizpůsobily poptávce žáků po určitých oborech, a to bez jakékoliv návaznosti na trh práce. Některé obory akreditované na středních školách jsou z hlediska právě potřeb trhu práce naddimenzované, jejich absolventy, pokud se mají uplatnit na trhu práce, je nutné rekvatifikovat v podstatě téměř okamžitě po ukončení studia⁶.

Odbory školství krajských úřadů ve výročních zprávách o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy daného kraje uvádějí jak celkový přehled škol a oborů, které je možno studovat, tak i kapacit jednotlivých oborů, počty žáků a absolventů těchto oborů a jejich uplatnění na trhu práce pomocí % evidovaných na úřadech práce. Míry nezaměstnaných podle oborů pak vytvářejí určitý obraz uplatnitelnosti či neuplatnitelnosti absolventů na trhu práce. Tato čísla je však třeba brát s určitou rezervou, neboť zapojení absolventa na trhu práce je dáno také jeho osobnostními vlastnostmi. Důležitou roli hraje i ochota přijmout práci, která je dost často podmíněna sociokulturním prostředím, v němž se dotýčný pohybuje, především pak jeho rodinou⁷.

⁶ Viz např. Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy v Jihočeském kraji za školní rok 2005/2006 ([www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par\[id_r\]=22980&par\[view\]=0](http://www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par[id_r]=22980&par[view]=0))

⁷ Viz např. Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy v Jihočeském kraji za školní rok 2005/2006 ([www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par\[id_r\]=22980&par\[view\]=0](http://www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par[id_r]=22980&par[view]=0))

str. 46: Problémy samotných absolventů při uplatnění na trhu práce spočívají nejen v tom, že mají nedostatečnou praxi, ale neumí se ani dostatečně orientovat v nabídce volných pracovních míst, jejich manuální a psychosociální dovednosti neodpovídají požadavkům zaměstnavatelů. Absolventi mají snahu začít pracovat ve vyšších pozicích spojených často s nereálnou představou o výši nástupních příjmů a dále nemívají dostatečnou motivaci najít zaměstnání ve vystudovaném oboru.

Jako příklad lze uvést problém s nedostatkem technických profesí⁸. Ačkoliv se traduje, že máme málo absolventů technických oborů, neodpovídá tato informace skutečnosti ve všech krajích. To, že mladí lidé odmítají nastoupit do práce ve svém oboru, bývá často způsobeno rozdílem mezi nabízenými nízkými platy a jejich finančními požadavky a představami. Je pochopitelné, že absolventům, kteří nemají žádnou praxi, nabídne zaměstnavatel nižší finanční ohodnocení než zkušeným pracovníkům (to ale nemusí nutně platit ve všech oborech a ve všech krajích). Významnou roli v tomto směru pak hraje rodinné prostředí, přičemž je důležité, zda rodiče pracují a zda dokáží svého potomka motivovat k práci i přes nižší finanční ohodnocení na počátku pracovní kariéry.

Závěr

Všechny výše popsané aspekty je potřeba dát na úrovni kraje do souvislostí. Domnívám se, že krajská úroveň je dostatečně blízko řešení problémů spojených se vzděláváním, že na této úrovni lze poměrně podrobně zachytit disparity, které se v této oblasti v území projevují a pracovat s nimi tak, aby se postupně snižovaly. To vše by mělo být ale zastřešeno celkovou strategií, obsaženou v programu rozvoje kraje tak, aby realizace rozvojových aktivit byla v souladu s rozvojem lidských zdrojů v regionu.

Na základ výše uvedeného se obávám, že vzájemná vazba a propojenost koncepčních dokumentů se pohybuje spíše v rovině deklaratorní než reálné.

Literatura

- [1] Národní program rozvoje vzdělávání v české republice. Bílá kniha. MŠMT, Praha 2001
- [2] Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy v České republice. MŠMT, Praha 2002
- [3] Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice. MŠMT, Praha 2005
- [4] Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
- [5] Dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy jednotlivých krajů ČR
- [6] Programy rozvoje jednotlivých krajů ČR
- [7] Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy v Jihočeském kraji za školní rok 2005/2006
- [8] webové stránky krajských úřadů
- [9] webové stránky Ústavu pro informace ve vzdělávání (www.uiv.cz) a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (www.msmt.cz)

Ve většině případů neúspěch při hledání zaměstnání nesouvisí se získanou profesí, ale s osobností absolventa a případně objektivními podmínkami.

⁸ Viz předchozí poznámka

INOVAČNÝ POTENCIÁL REGIÓNOV S DÔRAZOM NA PSK ANALÝZA ĽUDSKÝCH ZDROJOV

Ing. Renáta MADZINOVÁ

*Katedra ekonómie a ekonomiky
Fakulta manažmentu, Prešovská univerzita v Prešove
Ulica 17. novembra 1, 080 01 Prešov
e-mail: madzin@unipo.sk*

ANNOTATION

European Union countries have in last few years set the priority – competitive economy that is based on knowledge and innovation. Slovakia has been also intensively trying to strengthen its position in the field of science and research. If Slovakia should become a knowledge based country it is necessary to individual entrepreneurial subjects and regions identify themselves with the requirement of knowledge-based economy. A potential of region can be analysed from various points of view and based on various indexes. The article deals with only one of the factors that influence the innovation ability. Human, intellectual capital is becoming more important and indicates that without it - all the strives for innovation are useless.

KEY WORDS

innovation, science and research employees, regions, women in research.

Úvod

Európska únia ako jedna zo svetových veľmocí zaostáva za ostatnými ekonomicky silnými krajinami sveta vo výskumnej a inovačnej činnosti. Len málo krajín EÚ venuje vede a výskumu toľko pozornosti, ako sa to v súčasnom globalizovanom svete žiada. Slovensko vo vedecko-výskumnej (VV) činnosti výrazne zaostáva aj za krajinami EÚ. Najmä z toho dôvodu sa predchádzajúca aj súčasná vláda rozhodli pretvoriť SR na krajinu založenú na znalostnej ekonomike. Pre programovacie obdobie 2007 – 2013 je stále v procese schvaľovania Operačný program konkurencieschopnosť a Operačný program znalostná ekonomika. V oboch programoch sú zaradené medzi základné priority zaradené inovácie, veda a výskum a ich aplikácia v priemysle a službách. Pre naplnenie cieľov vyplývajúcich z novo chápanej ekonomiky a konkurenčnej výhody je potrebná analýza, či je vôbec možné realizovať zmenu v ekonomickej orientácii. Mnohé krajiny, ktorých rozvojový potenciál bol nízky, dokázali využiť ponúkané príležitosti vyplývajúce z okolia a ekonomického vývoja vo svete. Z menej rozvinutých ekonomík sa podarilo krajinám vyšplhať sa na špičku vo využívaní inovácií, v aplikovaní VV v podnikoch a v samotnej VV. Príkladom môžu byť ako Ázijské tigry, tak aj nedávny rozvoj Írska. Za každým úspechom podniku, regiónu, krajiny je potrebné hľadať ľudí. Tí tvoria najdôležitejšiu zložku VV potenciálu. Iba ľudia dokážu skombinovať výrobné faktory tak, aby sa ich súčinnosťou vytvorila nová kvalita. Bez kvalifikovanej pracovnej sily, jej intelektuálneho kapitálu a ochoty pracovať vo VV sa žiadna VV nemôže realizovať. Cieľom príspevku je analyzovať inovačný potenciál regiónov Slovenskej republiky z pohľadu dostupnosti a vhodnosti štruktúry ľudských zdrojov. Najväčší dôraz sa v príspevku kladie na postavenie Prešovského samosprávneho kraja (PSK). Ak analyzujeme kraj na základe ekonomicko-sociálnych ukazovateľov, potom môžeme konštatovať dlhodobé zaostávanie kraja za ostatnými regiónmi Slovenska. Výskumný a vývojový potenciál by mohol kraj využiť ako svoju konkurenčnú výhodu.

Metodológia

Pracovníkov VV tvoria podľa štatistických ukazovateľov tri skupiny zamestnancov. Sú to výskumníci, ktorí by mali byť najpočetnejšou zložkou zamestnancov. Pre výskum predstavujú nosnú časť pracovníkov. Ich prínos je pre vedu najväčší. Samozrejme, že bez druhej skupiny, ktorú tvoria technickí a ekvivalentní pracovníci a bez pomocného personálu, ktorý je treťou sledovanou skupinou zamestnancov, nie je možná realizácia VV. Príspevok je zameraný iba na sledovanie skupiny výskumníkov. Štatistický úrad SR sleduje okrem absolútneho počtu týchto pracovníkov aj ich zastúpenie v jednotlivých regiónoch. Na základe toho by sme mohli povedať, že čím väčším počtom takýchto zamestnancov región disponuje, tým sú väčšie jeho predpoklady na to, aby sa stal inovačným regiónom.

Dôležité je sledovanie počtu zamestnancova aj z pohľadu ich príslušnosti ku danému vednému odboru. Konkurenčnú výhodu regiónu je možné zistiť podľa toho, koľko zamestnancov pracuje v danom odbore, ale aj podľa príslušnej odvetvovej skladby podnikov. Vhodná kombinácia podnikateľských subjektov s VV potenciálom predstavuje pre každé územie obrovskú výhodu, ktorú je možné využiť či už na budovanie klastrov, alebo priemyselných parkov. Tým sa výrazne posilňuje potenciál regiónu pre jeho ďalší podnikateľský rozvoj.

V krajinách OECD sa sleduje aj veková štruktúra zamestnancov VV. Posudzuje sa najmä skupina mladých vedeckých pracovníkov do 35 rokov. Napriek tomu, že krajiny prijímajú rôzne opatrenia na to, aby posilnili prílev mladých ľudí do tejto oblasti, len málo z nich má záujem o prácu vo vede a výskume. Na človeka s orientáciou na VV sú kladené aj špeciálne požiadavky týkajúce sa celoživotného vzdelávania, tvorivosti a ochoty pracovať často celé roky bez zjavného úspechu. Možnosť získať väčšie finančné ohodnotenie a „lepšie postavenie“ v spoločnosti vytvára pre mladých ľudí zamestnaných vo vede demotivujúce prostredie. Nielen na Slovensku by bolo vhodné ak by vedec znovu nadobudol svoju stratenú pozíciu.

Veľmi zaujímavé je sledovať zastúpenie žien v oblasti VV. V príspevku sa sleduje ich podiel na celkovom počte zamestnancov vo vede a výskume. Rovnako je potrebné si uvedomiť, že ženy sú aj dobré manažérky a vedúce pracovníčky. Úlohou výskumníčov nie je byť len v pozícii technického alebo obslužného personálu, ale aj v pozícii výskumníčky. Otázka zamestnanosti žien nielen na Slovensku vo VV je o to komplikovanejšia, že ženy odchádzajú v produktívnom veku na rodičovskú dovolenku a po jej skončení je návrat na pôvodné miesto zložitejší preto, že veda počas ich neprítomnosti napredovala ďalej. Od ženy sa teda očakáva, že sa dokáže rýchlo prispôbiť zmeneným podmienkam.

Veda, výskum a vývoj sa nedá realizovať ako živnosť. Preto, aby bola úspešná, je potrebné vybudovať vhodné podmienky. To môže len podnikateľský sektor, ktorý si potrebu vedy a inovácií uvedomuje. O vytváranie podmienok na realizáciu VV by sa mal starať v najmä štát a jeho zástupcovia na regionálnych úrovniach. Znalostne zameraný región je taký, v ktorom si všetci zainteresovaní túto nevyhnutnosť nielen uvedomia, ale vzájomnou spoluprácou aj taký región vytvorí.

Súčasný stav

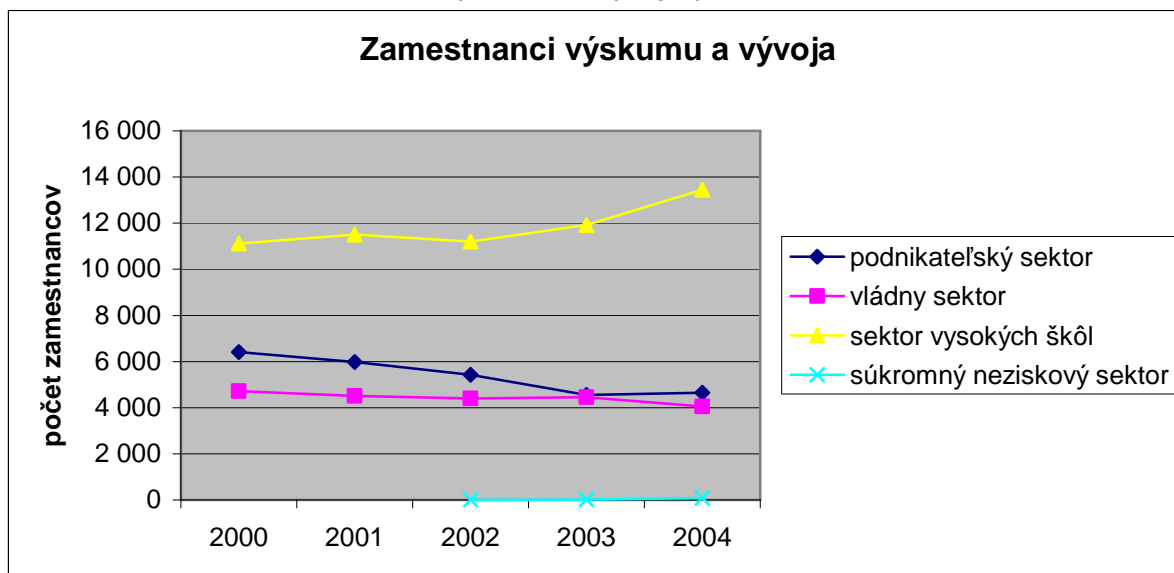
Ak sa má rozvíjať vedecko-výskumný potenciál krajiny, je potrebné, aby boli splnené niektoré základné predpoklady. K nim možno zaradiť na prvom mieste dostatok dostupného kapitálu. Ten by mal pochádzať ako zo štátnych zdrojov (sledovaný pomocou GERD), tak aj zo súkromných zdrojov (význam nadobúda financovanie projektov z rizikového, venture kapitálu a posudzovanie financií pomocou BERD). Nemenej dôležitou zložkou, ktorá podstatnou mierou ovplyvňuje výsledky vedy a výskumu je ľudský kapitál. Nielen na Slovensku je v oblasti zamestnanosti stav, keď na jednej strane na trhu práce existuje určitá skupina ľudí, ktorí sú nezamestnaní a dlhodobo si nemôžu nájsť prácu. Na druhej strane je stále väčší dopyt po odborníkoch a vysoko kvalifikovaných zdrojoch pracujúcich nielen vo VV. Otvorenie hraníc spôsobilo, že

kvalifikovaná pracovná sila odchádza z regiónov s nízkymi mzdami a s malou ponukou práce do iných regiónov. Tam pracovníci okrem lepšieho finančného ohodnotenia získavajú aj iné výhody, ktoré im zamestnávateľ v ekonomicky zaostalejšom regióne nemôže alebo nechce poskytnúť. V dôsledku odlivu kvalifikovanej pracovnej sily menej vyspelé regióny ďalej strácajú a dostávajú sa do bludného kruhu chudoby. Podľa toho, ako dlho už región zápasí s problémami podobného charakteru, je aj vymanenie sa zo zaostalosti v porovnaní s inými regiónmi viac alebo menej problematické. Analýza súčasného stavu v počte zamestnancov VV môže odhaliť perspektívy budúceho smerovania a rozvoja regiónu.

Pri analýze počtu zamestnancov vo VV na Slovensku, môžeme zistiť, že v roku 2005 je počet zamestnancov v porovnaní s rokom 2000 nižší o 39. Počet výskumníkov sa v uvedenom roku zvýšil v porovnaní s rokom 2000 o 1 779. V roku 2005 pracovalo na Slovensku celkom 17 526 výskumných zamestnancov. Celkový pokles počtu zamestnancov výskumu a vývoja, z 22 256 v roku 2000 na 22 217 v roku 2004, nastal najmä v dôsledku poklesu počtu technického a ekvivalentného personálu (pokles o cca 1 300 zamestnancov) a pomocného personálu (za 5 rokov zníženie stavu skoro o 400 zamestnancov). Počet výskumníkov naopak narastal o cca 1 500. Tieto údaje by mohli svedčiť o narastajúcom význame výskumu a pozitívnom posune, ktorý by sa mal v dobrom odzrkadliť na VV v nasledujúcich rokoch.

Zamestnanosť vo VV sledovaná podľa sektorov vo všetkých uvádzaných rokoch pravidelne narastala iba v oblasti vysokých škôl. Takýto nárast vyplýva z dlhodobej poddimenzovanosti vedecko-výskumných pracovníkov v čase centrálne riadeného hospodárstva. Pozitívne vyznieva, že od roku 2002 bol zaznamenaný veľmi malý nárast výskumníkov a vedeckých pracovníkov v súkromnom neziskovom sektore. Negatívne je znižovanie zamestnancov VV v podnikateľskom sektore o 2 tisíc.

Obrázok 1: Počet zamestnancov výskumu a vývoja podľa sektorov v rokoch 2000 - 2004

Zdroj: vlastné spracovanie podľa www.statistics.sk

Okrem toho, že sa sleduje podiel zamestnancov VV na území celej SR, rozhodujúcu úlohu zohráva sledovanie stavu a vývoja zamestnancov podľa krajov. Z celkového počtu zamestnaných vykazuje Bratislavský kraj takmer 3 % podiel zamestnancov VV zo všetkých obyvateľov zamestnaných v kraji. Na druhom mieste je Košický kraj, ktorého podiel je nad 1 %. Už v týchto dvoch krajoch, ktoré zamestnávajú najviac pracovníkov VV je viditeľný podstatný rozdiel. Vo všetkých ostatných krajoch je podiel zamestnancov VV pod 1 %. V PSK nedosahuje tento podiel ani 0,40 %.

Tabuľka 1: Percentuálny podiel zamestnancov VV na celkovom počte zamestnaných v jednotlivých krajoch v rokoch 2000 – 2003

	2000	2001	2002	2003
Bratislavský kraj	3,0	2,88	2,83	2,92
Trnavský kraj	0,94	0,78	0,61	0,61
Trenčiansky kraj	0,55	0,59	0,60	0,52
Nitriansky kraj	0,92	0,92	0,87	0,86
Žilinský kraj	0,83	0,91	0,74	0,64
Banskobystrický kraj	0,68	0,70	0,77	0,81
Prešovský kraj	0,39	0,42	0,38	0,36
Košický kraj	1,26	1,16	1,20	1,16

Zdroj: Štatistická ročenka vedy a výskum 4/2006, www.statistics.sk, vlastné spracovanie

Významnú zložku zo zamestnancov pracujúcich vo VV tvoria vedeckí pracovníci. Ich rozmiestnenie v jednotlivých krajoch nie je rovnomerné. Takmer 50 % zo všetkých výskumníkov je sústredených do Bratislavského kraja. Tento stav je daný jednak vyspelosťou kraja, ale aj „syndrómom“ hlavného mesta. Je tu sústredených najviac výskumných pracovísk a rovnako je tu najväčší počet univerzít. Vedeckí zamestnanci tu majú všetky podmienky na to, aby sa mohli nerušene venovať svojej práci.

Tabuľka 2: Výskumní pracovníci podľa krajov vo fyzických osobách a v percentuálnom vyjadrení v rokoch 2000 – 2005

	2000	2001	2002	2003	2004
Bratislavský kraj	7 395 46,96 %	7 396 49,64 %	7 481 48,63 %	7 889 45,34 %	8 357 48,16 %
Trnavský kraj	846 5,37 %	908 6,10 %	631 4,10 %	627 3,60 %	829 4,78 %
Trenčiansky kraj	439 2,79 %	596 4,0 %	639 4,15 %	662 3,81 %	560 3,23 %
Nitriansky kraj	1 458 9,26 %	1 489 9,99 %	1 371 8,91 %	1 439 8,27 %	1 548 8,92 %
Žilinský kraj	1 461 9,28 %	1 396 9,36 %	1 257 8,17 %	1 290 7,41 %	1 624 9,36 %
Banskobystrický kraj	1 021 6,48 %	1 023 6,87 %	1 111 7,22 %	1 252 7,20 %	1 291 7,44 %
Prešovský kraj	619 3,93 %	675 4,53 %	607 3,95 %	603 3,47 %	583 3,36 %
Košický kraj	2 508 15,93 %	2 440 16,38 %	2 288 14,87 %	2 346 13,48 %	2 562 14,76 %
SR spolu	15 747	14 900	15 385	17 398	17 354

Zdroj: Štatistická ročenka vedy a výskum 4/2006, vlastné spracovanie

Najsilnejšie postavenie v analyzovanej oblasti má Košický kraj. Percentuálny podiel výskumníkov na ich celkovom počte však každým rokom klesá. Najnižší počet výskumníkov vyjadrený absolútnou hodnotou, ale aj percentuálnym podielom na celkovom počte výskumníkov vykazuje počas všetkých sledovaných rokov Prešovský kraj. Je to dané mnohými faktormi, ktoré sa navzájom ovplyvňujú. V kraji je nedostatok kapitálu, domáceho, ale aj zahraničného. Kraj dlhodobo vykazuje najnižšiu hodnotu HDP, nízku mieru pridanej hodnoty v priemysle, nízke mzdy v porovnaní s ostatnými kraji SR. Absencia výskumných ústavov sa prejavuje aj znižovaní počtu výskumníkov v kraji. Tí odchádzajú za lepšími pracovnými podmienkami do iných krajov Slovenska, alebo do zahraničia.

Trochu sa situácia zlepšuje, ak porovnáme Slovensko v zamestnancoch, ktorí dosiahli vyššiu kvalifikáciu vzdelania, teda titul doc., prof. Hoci aj tu pomerovo klesá počet zamestnancov, v porovnaní s najslabším krajom je ich počet rádovo takmer trikrát vyšší.

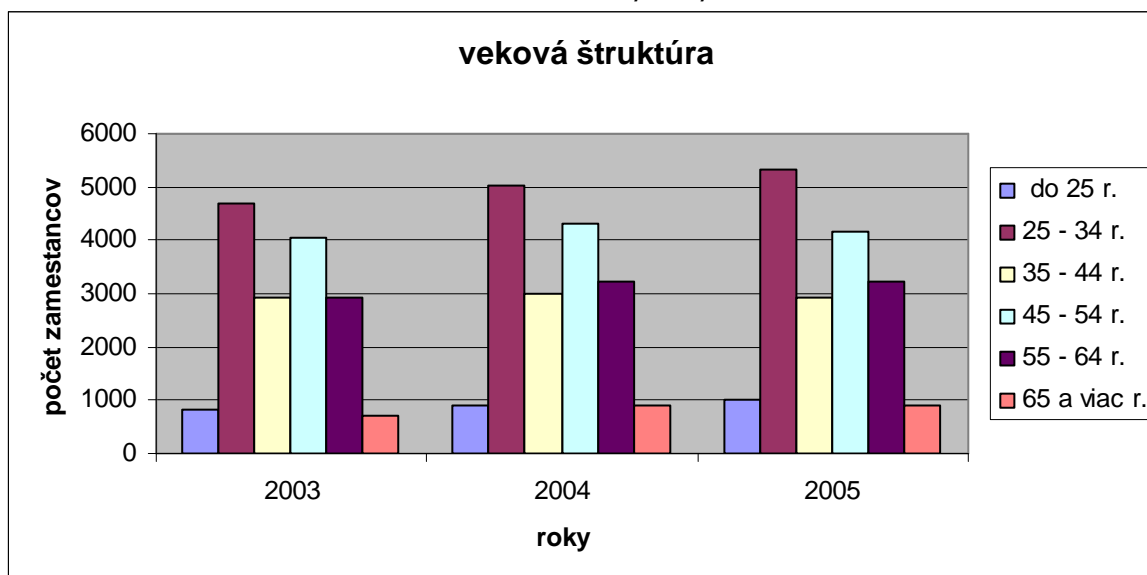
Tabuľka 3: Zamestnanci výskumu a vývoja s vyššou kvalifikáciou krajov vo fyzických osobách a v percentuálnom vyjadrení v rokoch 2000 – 2005

	2000	2001	2002	2003	2004
Bratislavský kraj	3 829 51,64 %	3 835 50,42 %	3 892 52,16 %	4 142 53,90 %	4 291 51,03 %
Trnavský kraj	331 4,46 %	383 5,04 %	240 3,22 %	243 3,16 %	390 4,64 %
Trenčiansky kraj	34 0,46 %	109 1,43 %	114 1,53 %	101 1,31 %	95 1,13 %
Nitriansky kraj	747 10,07 %	786 10,33 %	788 10,56 %	728 9,47 %	756 8,99 %
Žilinský kraj	475 6,41 %	488 6,42 %	437 5,86 %	485 6,31 %	634 7,54 %
Banskobystrický kraj	482 6,50 %	451 5,93 %	581 7,79 %	522 6,79 %	671 7,98 %
Prešovský kraj	324 4,37 %	333 4,38 %	280 3,75 %	288 3,75 %	303 3,60 %
Košický kraj	1 193 16,09 %	1 221 16,05 %	1 129 15,13 %	1 176 15,30 %	1 269 15,10 %
SR spolu	7 415	7 606	7 461	7 685	8 409

Zdroj: Štatistická ročenka vedy a výskum č.4/2005, 4/2006, vlastné spracovanie

Zamestnanci s vyššou kvalifikáciou by mali predstavovať pre vedu a výskum významný prínos ako v skúsenostiach, tak aj v tvorbe inovácií a kreativity. Ich spolupráca so začínajúcimi výskumníkmi by mala byť na prospech celej vedeckej obci. Mali by to byť zamestnanci - authority, ktoré dokážu viesť, riadiť a usmerniť mladých, začínajúcich vedcov. Vedci do 35 rokov sú skupinou, ktorá je sledovaná v štatistikách EÚ aj krajinách OECD. Mladí výskumníci sú perspektívnou súčasťou rozvoja VV. Vekovú štruktúru zamestnancov VV za roky 2003 – 2005 zachytáva nasledujúci graf.

Obrázok 2: Veková štruktúra zamestnancov vedy a výskumu v rokoch 2003 – 2005

Zdroj: Štatistická ročenka vedy a výskum č. 4/2006

Hoci vo všetkých kategóriách počet zamestnancov narastá, najnižší počet je zamestnancov do 25 rokov. Zaujímavé je, že počet zamestnancov v produktívnom veku 35 – 44 rokov je najnižší. Z grafu vyplýva, že mladých zamestnancov vedy a výskumu si

nedokážeme v tejto oblasti udržať počas celého ich života. Je to dané ako náročnosťou práce, tak aj životným cyklom človeka, neschopnosťou alebo nechotou dokončiť tretí stupeň vysokoškolského vzdelania. Podľa OECD jednotlivé krajiny prejavujú zvýšený záujem o skupinu pracovníkov vo vekovej kategórii 25 – 34 rokov. Podporujú posledný stupeň VŠ vzdelania, vytvárajú PPP projekty na vzdelávanie a zlepšenie výkonnosti študentov, upravujú študijné programy.¹ Na Slovensku kde je snaha o vybudovanie znalostnej ekonomiky založenej na poznatkoch, vláda sa rovnako snaží posilniť posledný stupeň vysokoškolského vzdelania, zabezpečiť celoživotné vzdelávanie a rozširovať ponuku kvalitných vedcov a výskumníkov spolupracujúcich prevažne s podnikateľskou sférou. Tu však nastávajú problémy v komunikácii medzi podnikateľmi a výskumníkmi. Obe strany majú pocit, že sú izolované a druhá strana o spoluprácu nemá záujem. Veľká pozornosť je venovaná aj zastúpeniu žien vo VV.

Tabuľka 4: Počet žien a ich percentuálny podiel na celkovom počte zamestnancov vo výskume a vývoji podľa krajov v rokoch 2002 – 2004

	2002	2003	2004
Bratislavský kraj	4 811 48 %	5 002 49 %	5 077 48 %
Trnavský kraj	481 43 %	543 48 %	631 47 %
Trenčiansky kraj	317 25 %	298 26 %	254 25 %
Nitriansky kraj	850 45 %	866 46 %	934 48 %
Žilinský kraj	502 30 %	476 32 %	603 33 %
Banskobystrický kraj	718 42 %	681 42 %	647 35 %
Prešovský kraj	301 37 %	315 41 %	292 36 %
Košický kraj	1 119 41 %	1 119 47 %	1 212 40 %

Zdroj: Štatistická ročenka vedy a výskum č.4/2006

Viac ako 40 % podiel žien na VV je zaznamenaný v posudzovaných rokoch v Bratislavskom, Trnavskom, Nitrianskom a Košickom kraji. Prešovský kraj sa pohybuje na úrovni 38 %. Hoci zamestnanosť žien v kraji na VV nie je najnižšia, napriek tomu by bolo možné ju ešte zvýšiť. Najviac žien je zamestnaných v oblasti spoločenských vied a najmenej v pôdohospodárskych. Ešte väčšiu vypovedaciu schopnosť by mali údaje o postavení žien v jednotlivých krajoch, napríklad zistenie, akým percentom sa podieľajú na celkovej zamestnanosti ženy výskumníčky a koľko zo žien tvorí ostatný personál.

Záver

Jedným z faktorov, ktoré vo výraznej miere ovplyvňujú inovačný potenciál regiónu sú ľudské zdroje. Ich poddimenzovanosť spôsobuje vedecko-výskumné a vývojové zaostávanie územného celku. Ak na záver zhodnotíme Prešovský samosprávny kraj, môžeme skonštatovať, že jeho inovačný potenciál meraný ľudským kapitálom je slabý. Podľa členenia regiónov na základe vyspelosti, môžeme PSK v analyzovanej oblasti zaradiť do skupiny zaostávajúcich regiónov.² Na to, aby bolo možné región oživiť, sú v prvom rade potrebné financie.

Programovacie obdobie rokov 2007 – 2013 sa začína programami a výzvami na tvorbu znalostných regiónov, na vytváranie a budovanie inovačných centier a sietí. Vláda pripravila Inovačnú stratégiu Slovenskej republiky, prijíma programy na tvorbu regionálnych vzdelávacích a poradenských centier pre podnikateľov. O rozvoj znalostnej ekonomiky v regiónoch sa snažia aj regionálne poradenské centrá, miestne samosprávy

¹ Veda, technika a priemysel OECD: Výhľad na rok 2006. OECD 2006, ISBN 92-64-028498.

² TEJ, J.: *Región a správa*.

a zástupcovia podnikateľských organizácií. Základom pre budovanie takýchto regiónov je v každom prípade ľudský potenciál. Na základe analýz je zrejmé, že PSK nemá v tomto smere žiadne významné, ani rozhodujúce postavenie. Podiel všetkých zamestnancov VV je spomedzi krajov SR najnižší. Kraj zaostáva vo všetkých analyzovaných ukazovateľoch. Vybudovanie IT Valley, ako je to navrhované v optimistickom scenári pre rozvoj východného Slovenska, je na základe uvedených údajov priam až neskutočný. V prvom rade je treba, aby si PSK našlo smer, ktorým sa chce uberať a potom samospráva vytvorila všetky predpoklady na to, aby sa vytýčeným smerom PSK uberal. Znovu je však treba podotknúť, že všetky zámery je potrebné realizovať v spolupráci s podnikateľmi. Ak sa o zlepšenie situácie v regióne budú snažiť len izolované skupiny, nemusia sa zámery jednotlivých zainteresovaných skončiť tak, ako to bolo žiadané.

Literatúra

- [1] Informačný sprievodca Public private partnership. Úrad pre verejné obstarávanie. Integrovaná štúdia podmienok ďalšieho rozvoja regiónu Slovensko – východ. Košice : Karpatský rozvojový inštitút, o. z. Košice, 2006.
- [2] KADEŘÁBKOVÁ, : Ročenka konkurencieschopnosti České republiky, 2005. Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu, Národní observatoř zaměstnanosti a vzdělávání Národního vzdělávacího fondu, 2005. ISBN 80-86131-64-5.
- [3] Malý slovník cudzích slov. Bratislava : SPN, 1972.
- [4] ONDREJČEK, P., KEDROVÁ, M., BEŇO, P.: Analýza účasti SR v 6. RP. Agentúra účasti výskumu a vývoja. Jún 2006. Dostupné na www.mfsr.sk.
- [5] Operačný program Konkurencieschopnosť a hospodársky rast.
- [6] Program Minerva spracovaný MFSR, 2006.
- [7] Research and development 2003. OECD in Figures – 2005 edition. ISBN 9264013059.
- [8] SLOBODA, D.: Eurofondy: mýty a realita. Dostupné na www.konzervativizmus.sk
- [9] Správa o globálnej konkurencieschopnosti. Dostupné na www.alianciapas.sk.
- [10] Štatistická ročenka vedy a výskumu č.4/2005, 4/2006.
- [11] TEJ, J.: Región a správa. Prešov, 2002. Dostupné na www.pulib.sk.
- [12] Veda, technika a priemysel OECD: Výhľad na rok 2006. OECD 2006, ISBN 92-64-028498. www.euractiv.sk.
- [13] www.statistic.sk.

VYBRANÉ TEORETICKÉ ASPEKTY RESTRUKTURALIZACE STARÝCH PRŮMYSLOVÝCH REGIONŮ (S DŮRAZEM NA STIMULACI INOVAČNÍHO POTENCIÁLU)

RNDr. Jaroslav KOUTSKÝ

*Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
Fakulta sociálně ekonomická, Katedra regionálního a lokálního rozvoje
Moskevská 34, 400 96 Ústí nad Labem
e-mail: koutsky@fse.ujep.cz*

Ondřej SLACH

*Ostravská univerzita v Ostravě
Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Chittussiho 10, 710 00 Ostrava
e-mail: ondrej.slach@osu.cz*

ANOTACE

Příspěvek je zaměřen na problematiku starých průmyslových regionů. Hlavní cílem příspěvku je sumarizovat základní teoretické přístupy k rozvoji starých průmyslových regionů. V první části příspěvku jsou řešeny teoretická východiska rozvoje starých průmyslových regionů (zejména příčiny jejich disparit) a v následující (praktičtěji zaměřené) části je pokus vystihnout další specifika starých průmyslových regionů na základě konkrétních zkušeností z německého Porúří. V závěru příspěvku jsou nastíněny základní směry restrukturalizace sledovaných regionů se zdůrazněním podpory místního inovačního potenciálu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Staré průmyslové regiony, Regionální rozvoj, Restrukturalizace, Inovace

ANNOTATION

The contribution is focused on the problem of the old industrial regions (OIR). The main aim of the article is to summarise the basics theoretical concepts of development of the old industrial regions. In the first part of this paper there is a theoretical framework of development of OIR (e.g. the causes of their disparities) and in the following part there is an attempt to describe others specifications of old industrial regions on the base of practical experience from The Ruhr area. The final part of the article deals with the process of restrukturalization of OIR with accent for supporting local innovative environment.

KEY WORDS

The old industrial regions, Regional development, Restrukturalization, Innovations

Úvod

V dnešní době lze konstatovat, že jak problematika starých průmyslových regionů, tak význam inovací jsou již klasickými tématy regionálního rozvoje. Z určitého úhlu pohledu pak lze tvrdit, že „starší (tradičnější)“ problematika starých průmyslových regionů je vytlačována „novějším (modernějším)“ tématem – rolí inovací v rozvoji územních

jednotek. Zásadní rozdíl je pak v hodnocení výchozí situace jednotlivých regionů, kdy studium starých průmyslových regionů¹⁴ je založeno na poznání příčin neúspěchu, zatímco většina výstupů v rámci problematiky přínosu inovací pro regionální rozvoj vychází z poznání příčin úspěchu vybraných regionů. Schématicky to lze vyjádřit následujícími otázkami:

- Proč jsou na tom staré průmyslové regiony tak špatně?
- V čem spočívá klíč úspěchu regionů s výrazným inovačním potenciálem?

Na druhou stranu není nutné vymezovat hranici mezi danými problematikami příliš dogmaticky, neboť mají mnoho společných prvků (a ostatně mnoho významných autorů publikuje v rámci obou témat mj. Phil Cooke, Ron Boschma, Franz Tödling,...). Lze spíše říct, že problematika upadajících regionů je klíčovým výchozím vstupem do poznání kauzality regionálních disparit, zatímco problematika inovací následuje jako aplikovatelný nástroj řešení, přičemž je považována za aktuální a klíčové téma v posilování regionální konkurenceschopnosti.

Teoretická východiska problematiky starých průmyslových regionů

Na úvod této části je třeba přiblížit, co přesně lze chápat pod výrazem staré průmyslové regiony (*Old Industrial Regions – OIR*). M. Steiner (1985) definuje OIR jako „*typickou formu kombinace regionálního a sektorálního úpadku v postindustriálních ekonomikách*“. G. Gorzelak (dle Milerski) zase tvrdí, že „*jde o prohrávající regiony, které nastoupily cestu restrukturalizace. Tyto regiony se potýkají s recesí, nezaměstnaností, hospodářským a sociálním napětím.*“ Výše zmíněné definice obecnějšího typu je nutno blíže rozvést. V odborné literatuře¹⁵ panuje konsensus na následných bližších charakteristikách:

- Pro OIR je charakteristická lokalizace průmyslových aktivit, které byly na vrcholu na konci 19. stol. a v první polovině 20. stol. Jde hlavně o těžbu uhlí, hutnický průmysl, těžké strojírenství, textilní a kovozpracující průmysl. Boschma, Lambooy (1999) obecněji definují výstup těchto průmyslových odvětví jako:
 1. základní vstup pro další odvětví (např. ocel)
 2. typický produkt masové spotřeby (textil, auta)
- OIR jsou (byly) typické výraznou převahou jednoho průmyslové odvětví, tzv. monostrukturností. Tödling, Trippl (2004) hovoří o „*overspecialization*“ či Steiner o „*overrepresentation*“ (v závěru textu bude následně řešen pohled některých expertů, kteří v soudobě populární problematice tvorby klastrů vidí obnovování monostrukturnosti některých regionů)
 - Nezvládnutí přechodu fordistické na postfordistickou akumulaci. Nový režim akumulace je založen na flexibilitě, individualizaci a kvalitě, což je často v rozporu s možnostmi OIR (fordismus pak naopak na specializaci, masovosti a kvantitě). Sucháček výstižně shrnuje (2005, str. 35): „*Tradiční průmyslové regiony tak představují jednu z obětí přechodu od fordismu k postfordismu*“.
 - OIR se vyznačují specifickými strukturami. Jedná se hlavně o výrazný sklon k aglomeračním efektům. Nicméně je třeba zdůraznit, že v rámci problematiky OIR se aglomeračním efektům přisuzuje negativní role, což je rozdíl oproti obecnému kladnému hodnocení těchto efektů koncentrace v prostorových vědách. Dalšími specifiky OIR jsou horší vzdělanostní struktury obyvatelstva, silné zastoupení velkých firem, hierarchická organizace v rámci firem. Komplexnějším

¹⁴ Pojem starým průmyslový region neinterpretujeme (Schrader, 1998) ve vztahu k jeho brzkému stádiu industrializace, ale hovoří o regionu, který pozbyl schopnosti ekonomické regenerace a nebo ji ještě nemohl rozvinout.

¹⁵ (např. Steiner, Cumbers, Birch, Mackinnon, 2006, Tödling, Trippl, 2004, Boschma, Lambooy, 1999, Sucháček, 2005)

faktorem, jež je součástí každodenní reality v OIR je tzv. regionální (lokální) „lock-in“, které symbolizuje nepružnost prostředí a neprůchodnost inovativních konceptů.

Snaha zařadit staré průmyslové regiony do širšího typologického kontextu je obtížnější nežli jejich specifikace. Určitou variantu nabízejí Lash a Urry (1994), u nichž je hlavními kritérii pozice průmyslových aktivit, migrace a zvládnutí procesu transformace na post-industriální ekonomický režim. Autoři vymezují jednotlivé typy na úrovni měst (což není v případě silně aglomerovaných průmyslových regionů zásadní problém):

- Deindustrializovaná města – ta jsou založena na širokém průmyslovém základě, ale nezvládla úspěšně postindustriální přechod (např. tzv. rustbelt v USA, Newcastle a Stoke ve Velké Británii).
- Restrukturovaná města – ta prošla úspěšnou transformací na postindustriální ekonomiku (z globálních měst jsou to např. New York, Londýn, Paříž a z ostatních např. Düsseldorf, Leeds)
- Post-industriální města – ta nikdy neměla více než 30 % pracovní síly v průmyslu a dnes procházejí zásadním nárůstem významu (a často i s rostoucím průmyslovým sektorem – např. tzv. sunbelt v USA [Houston, Atlanta], Mnichov, Edinburgh).

V odborné literatuře pak absentuje typologie samotných starých průmyslových regionů. Cumbers a Birch (2006) to zdůvodňují následujícími aspekty:

- Problémem s definováním a klasifikováním průmyslových sektorů
- Problém s dostupností dat
- Různost period procesu industrializace (i v souvislosti s různými „vrcholy“ industrializace v jednotlivých zemích)

Stejní autoři pak ve svém přehledu OIR v západoevropských státech mezi dané regiony zařazují: Velká Británie (Tees Valley & Durham, Northumberland, Tyne & Wear, Lancashire, South Yorkshire, Derbyshire & Nottinghamshire, Shropshire & Staffordshire, West Wales & The Valleys, South Western Scotland), Francie (Severovýchod - Picardie, Nord Pas-de-Calais, Lorraine), Německo (Porúří, Sársko), Španělsko (Baskicko). Schématické rozložení výše zmíněných OIR nabízí následující obrázek.

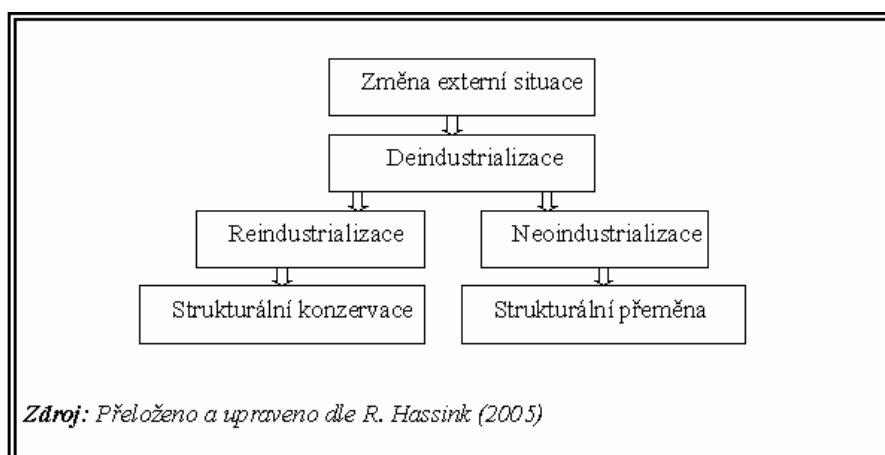
Obrázek1: Staré průmyslové regiony v západní Evropě

Z pohledu moderních vědeckých přístupů nestačí danou problematiku definovat a vymezit kauzální vztahy, ale je třeba hledat nástroje procesu pozitivní změny. Díky tomu se v odborné literatuře neoddělitelně objevuje v souvislosti s tématem starých průmyslových regionů problematika možnosti jejich restrukturalizace. Restrukturalizaci starého průmyslového regionu můžeme chápat jako komplexní proces změny regionu s cílem posílení (znovunabytí) regionální konkurenceschopnosti. Při profilování obecných tendencí restrukturalizace starých průmyslových regionů je třeba uvažovat následující (problémové) aspekty:

- Jednotlivé OIR nevycházejí ze stejné výchozí pozice. Identické bývají často pouze externě vnímané strukturální problémy regionů, rozdílné jsou však jejich podmiňující faktory a komplexní geografické charakteristiky.
- Proces restrukturalizace jednotlivých OIR je ovlivněn různým vývojovým kontextem (zejména vlivem aktivit generovaných národní úrovní jednotlivých států). P. Ache (2006) konstatuje rozdílnost vývoje OIR ve Velké Británii pod neo-liberálním politickým modelem a v Německu v rámci sociálně demokratické podpůrné strategie.
- Trajektorie vývoje OIR může být zásadním způsobem odlišná. Některé regiony v rámci snahy o svou restrukturalizaci sázejí čistě na udržení pozice průmyslu (reindustrializace), zatímco jiné procházejí komplexním procesem změny, kdy dochází k diverzifikaci ekonomické struktury s výrazným nárůstem sektorů terciéru a kvartéru (neoindustrializace).

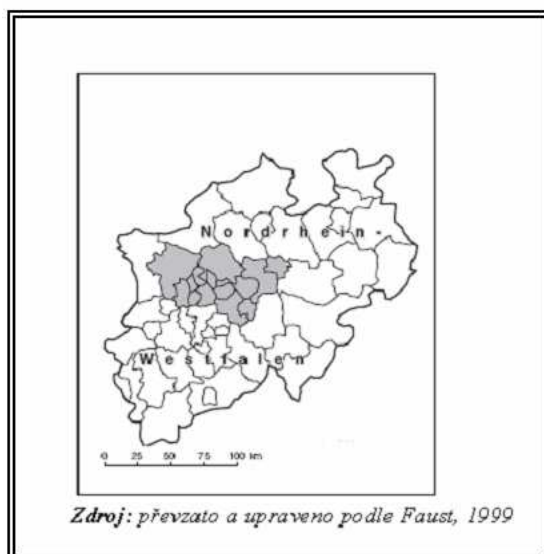
Obrázek 2: Trajektorie vývoje restrukturalizace OIR dle R. Hassink

Specifika starých průmyslových regionů na příkladu Porúří

V detailnějším pohledu je třeba se hlouběji zaměřit na vybraná specifika starých průmyslových regionů. Vzhledem k poměrně heterogenní skupině těchto regionů je vhodnější k detailnějšímu studiu vybrat jeden z nich, v našem případě Porúří. Díky tomu však zůstává otázka do jaké míry lze specifika vybraného OIR zobecňovat pro celou skupinu takto nazvaných regionů. Jde o klasickou problematickou otázku dnešní regionální vědy, kdy na jedné straně nepanuje úplné přesvědčení nad „zobecňováním“ případových studií, na druhé straně je kritizován přílišný empirismus některých autorů (blíže viz např. *locality debate*, Blažek, Uhlíř, 20002). Při psaní části věnované OIA Porúří jsme se pokusili vzít v co nejširší míře v potaz tyto ambivalence. Jedním z největších starých průmyslových regionů světa je německé Porúří, které náleží do spolkové země Severní Porýní-Westfálsko. Region Porúří se vymezuje na základě administrativní působnosti Regionalverbandu Ruhr, který je nejstarším německým regionálním svazem, založeným v roce 1920 (pod názvem *Seidlungsverband Ruhrkohlenbezirk*).

Obrázek 3: Kraje a svobodná krajská města Regionalverband Ruhr

Podle tohoto vymezení se skládá ze čtyř krajů (Wesel, Recklinghausen, Unna, Ennepe-Ruhr) které jsou tvořeny 42 komunami a 11 svobodnými krajskými městy. Největšími městy jsou Dortmund, Essen, Duisburg, Bochum Celkově se region rozkládá na ploše 4.434 km² (13 % z celkové plochy Nordrhein-Westfalen) a žije zde 5,3 mil. (RVR, 2007).

Institucionální specifika Porúří v kontextu konceptu lock-in

Jak již bylo uvedeno výše, představuje typický problematický aspekt OIA jejich institucionální prostředí, které charakterizuje Rommelspacher (1999) jako „sklerotisches Milieu“. V literatuře se v souvislosti s OIA používá koncept lock-in.

Koncept „lock-in“ je detailně rozpracován zejména v pracích R. Hassinka (např. Hassink, 2005; v českém jazyce se objevil překlad v práci J. Sucháčka [2005] – institucionálně-hospodářská rigidita). Jedná se o existenci bariér v širokém slova smyslu, které brání rozvojovým tendencím a inovativním konceptům v OIR. M. Schwarz (2006) s odkazem na dílo Grabhera (1993) věnované Porúří vymezuje tři typy lock-in:

a) Funkční lock-in

Určitá míra vzájemné funkční závislosti mezi regionálními firmami, přičemž následkem tohoto vysokého „zasítování“ může dojít ke ztrátě jejich flexibility a v konečném důsledku k omezení vlastních rozhodovacích schopností o dalším směřování výroby dané firmy. Takovýmto způsobem strukturovaná konstelace vnitro-regionálních firemních vazeb byla typická pro Porúří. Zde se negativní aspekty konceptu lock-in projevovaly především u malých a středních podniků, které svou produkci orientovali výhradně na základě potřeb velkých podniků, jako např. Thyssen, Krupp, Hoesch atd. Jistota odbytu omezovala vyvíjení vlastních aktivit v oblasti výzkumu a vývoje. Snaha generovat technologické inovace a podporovat inovativní procesy a produkty byla pouze nepatrná nebo, jak uvádí Schrader (1998, S. 451), se tyto aktivity zdály být z pohledu dodavatelských firem „nadbytečné“. Tento přístup, respektive takovéto vnímání reality tvořilo zásadní bariéru při absorpci, integraci a využití externích znalostí a ve svém důsledku vedl k restrikci endogenního vzdělávacího a rozvojového potenciálu. K tomu je ještě nutno připočít skutečnost, že úzké a dlouhodobé kontakty malých středních firem na relevantní oddělení velkých firem nenutily tyto malé firmy realizovat vlastní marketing, natož vytvářet nové distribuční sítě.

b) Kognitivní lock-in

Jako eliminující faktor pro odpovídající interpretaci, respektive samotné absorpci inovativních myšlenek, potenciálů a radikálních technologických změn existujících „mimo“ regionální rozvojové trajektorie, se ukazuje být příliš silné sociální „zakořenění“ (over

embedness, einbettung) hlavních ekonomických, politických a společenských aktérů. Charakteristická pro situaci v Porúří byla společná orientace a vytvoření obecně přijímané „*common language*“ jako výsledku dlouhodobých a časově stabilních osobních vztahů mezi aktéry. Tato homogenita se odrážela v jednotném vnímání světa („*Weltsicht*“), které zamezovalo reorganizaci již na počátku strukturální krize.

Jako zvláště špatnou se ukázala chybná interpretace dlouhodobé poptávky po oceli. Díky tomu zůstalo přesvědčení, že pokles poptávky na začátku 70. let nebyl signálem dlouhodobého trendu, ale že se jednalo pouze o krátkodobý výkyv v jinak dlouhodobě stabilním sektoru. Místo podpory sektorů s vysokým inovačním potenciálem byly upřednostňovány investice do tradičních výrobních odvětví. Budoucnost regionu byla v představách klíčových aktérů koncipována jako modernizovaná verze staré průmyslové minulosti. Tuto skutečnost dokumentuje Wissen (2001) na vyjádření ministra pro hospodářství Severního Porýní-Westfálska H-L. Reimera z roku 1979, který prohlásil: „*nejen dnes, nýbrž také zítra se nemůžeme vzdát a musíme akceptovat...že Porúří zůstane energeticko-hospodářským centrem Spolkové republiky, o tom jsem přesvědčen. Jednoduše proto, že se zde nachází místní černé uhlí. V budoucnosti půjde o to, smysluplně využít černé uhlí jako mnohostrannou surovinu*“. Krize vrcholící v roce 1987 ukázala, že strategie strukturální politiky zaměřená na reindustrializaci byla mylnou.

c) Politický lock-in

V mnoha případech bývají podporovány jednak stávající industriální struktury v regionech a jednak regionální rozvojové trajektorie kooperativními vztahy mezi regionálními aktéry. Nejinak tomu bylo v 70. letech v Porúří. Tyto úzké, častokráte na neformálních vazbách založené zájmové „sebeudržující“ se koalice (*Interessenkoalitionen*), tvořené velkými podniky, odbory a politiky na všech úrovních, aktivně bránily kreativitě, inovacím a v obecnějším pohledu restrukturalizaci daného území (Schrader, 1998). Jejich snahou bylo zachování daného status quo, který jim zaručoval dominantní pozici v regionu.

Iniciativy na prolomení lock-in v Porúří

Strukturální krize se plně projevila na počátku roku 1987, kdy se do problémů dostali velcí zaměstnavatelé regionu (Faust, 1999). Reakcí na tento stav byla transformace od reindustriálně koncipovaných strategií na neoindustriálně decentralizované přístupy. V téže roce iniciovala zemská vláda „Program budoucnosti montánního regionu“ („*Zukunftsinitiative Montannregion – ZIM*“), který byl později rozšířen na „Program budoucnosti Severního Porýní-Westfálska (ZIN). Porúří patřilo k šesti tzv. ZIN – regionům. Tato strukturální politika regionálního charakteru měla podle Blotevogel (1997, In: Faust, 1999) čtyři hlavní cíle:

- a) Zlepšení *prostorové kooperace* mezi obcemi a kraji.
- b) Podpora *vertikální kooperace* mezi jednotlivými administrativními úrovněmi.
- c) Posílení *horizontální kooperace* mezi jednotlivými sektorálními politikami, čímž mělo dojít k systematizaci regionální politiky.
- d) Podpora pozitivních synergických efektů pomocí *funkční kooperace* mezi regionálními aktéry.

Hlavními prioritami obou programů (Funder, 1996) byla:

- Podpora inovací a technologií
- Podpora perspektivním vzdělávacím oborům
- Opatření na tvorbu nových pracovních míst
- Výstavba a modernizace infrastruktury
- Zlepšení životního prostředí a energetické situace.

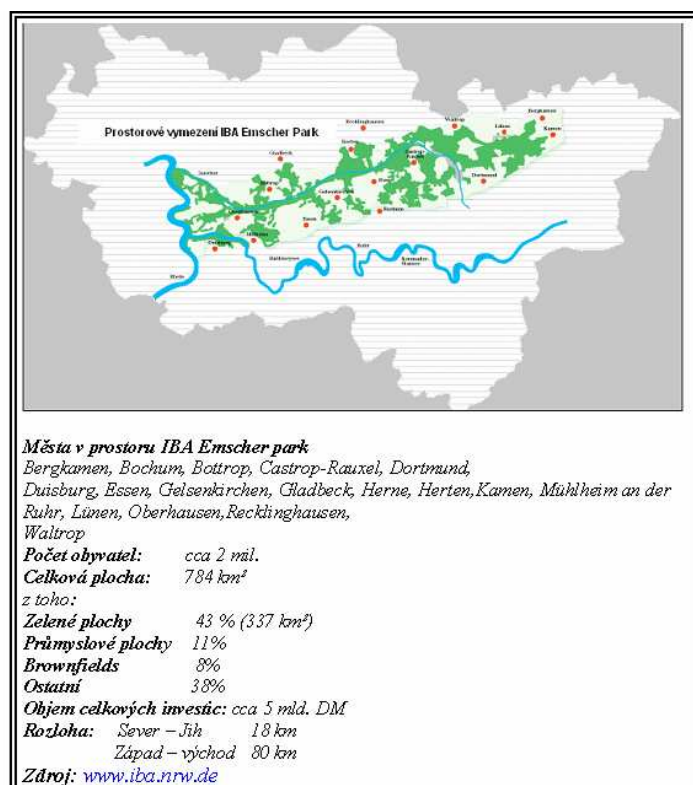
Jako opatření v rámci ZIM byla vytvořena Spolkovou vládou rozvojová agentura IBA GmbH, která řídila projekt pod názvem „Mezinárodní stavební výstava Emscherpark“ (*Internationale Bauausstellung Emscher Park*, Rumpel, 2005), která se identifikovala jako „Dílna pro budoucnost industriálních regionů“. Projekt byl omezen na dobu deseti let.

Cílem byl proces komplexní změny image od stagnujícího montánního regionu k modernímu (neindustriálnímu) regionu zaměřenému na terciér a kvartér (Wissen, 2001).

Hlavní tématické oblasti byly (IBA, 1999)

- Přírodní park Emscher
- Ekologická revitalizace vodního systému řeky Emscher
- Práce v parku
- Stavebně-plánovací a sociální impulzy pro sídelní rozvoj
- Bydlení v kolonii – nová výstavba a regenerace
- Industriální kultura a turismus
- Umění v přírodním parku Emscher

Obrázek 4: Prostorové vymezení IBA Emscherpark se základní charakteristikou

Za vysoce inovativní přístup lze označit plánovací koncept perspektivního inkrementalismu, který byl aplikován při realizaci projektu IBA. Potřeba inovativního přístupu v procesu plánování regionálního rozvoje byla působena jednak stávající institucionální konstelací (viz výše) a jednak specifickými podmínkami na trhu s pozemky a taktéž velikostí zájmového území, kde nebylo politicky realistické prosadit komplexní rozvojový koncept (Siebel, Iber, Mayer, 1999). Úpadek tradičních výrobních odvětví měl za následek ukončení výroby řady podniků v důsledku čehož došlo ke vzniku řady *brownfields*. Jelikož neexistovala poptávka po těchto pozemcích, uzavřela v roce 1980 zemská vláda smlouvu se Společností pro rozvoj země (*Landesentwicklungsgesellschaft – LEG*), jejímž úkolem bylo provádět obchody Pozemkového fondu v rámci revitalizace průmyslových ploch (Jínová, 2004). Problémem bylo, že pozemky byly rozmístěny po celém regionu, což vyžadovalo specifický přístup při řešení jejich revitalizace.

Ganser, Siebel, Sieverts (1993, In: Dühr, 1998) definují perspektivní inkrementalismus jako řadu malých kroků a projektů, které mají ovšem společného jmenovatele (vizi), čímž jsou vzájemně provázány (srovnej viz např. Sinning, 2002). Tato plánovací

strategie například upřednostňuje projekty před programy a současně upřednostňuje střednědobé opatření před dlouhodobými programovými strukturami.

Giese (2002) shrnuje principy perspektivního inkrementalismu následujícím způsobem:

- Plánování skrze projekty
- Procesní orientace
- Neformálnost a horizontální sebeřízení participujících aktérů
- Otevřenost k externím impulzům
- Definování kritérií kvality
- Konkurence a plánování jako alternativy

V rámci projektu IBA Emscher Park bylo realizováno přibližně 120 projektů v celkové výši cca 5. Mld. DM, přičemž řada projektů byla vysoce inovativního charakteru jako např. Landschaftspark Duisburg-Nord (Rumpel, 2005) o celkové rozloze 200 ha. Tento park vznik na ploše bývalých vysokých pecí závodu Thyssen, které byly uzavřeny v roce 1985 a jedná se unikátní propojení přírody a industriálního dědictví. Současně vzniklo na 17 technologických center (např. Vědecký park Gelsenkirchen) a 3 000 nových bytů, jakož i řada industriálních památek. Projekty IBA vytvořily také infrastrukturu nejen pro destinační („Route der Industriekultur“), kulturní management, ale i pro atrakci investic (viz např. Dege, 2006). Ačkoliv se projekt neobešel bez problémů, zejména v tématické oblasti „Práce v parku“ (Wissen, 2001), lze jej právem považovat za vysoce inspirativní v kontextu restrukturalizace starých průmyslových regionů.

Závěr

Soudobá věda považuje za jeden z rozhodujících faktorů posilování regionální konkurenceschopnosti inovace, resp. proces jejich generování, transferu a aplikace do aktivit podnikatelské sféry i do aktivit veřejného sektoru (blíže viz např. Cooke, 2002, Rumpel, 2005, Skokan, 2004). Díky tomu i aktuální odborná diskuse procesu restrukturalizace starých průmyslových regionů akcentuje význam inovačně orientovaného plánování (např. Tödling, Trippel, 2004). V případě OIR je třeba zdůraznit témata, jejichž dosavadní stav je právě příčinou problémů. Jde zejména o podporu diverzifikace ekonomické struktury (podpora nových klustrových iniciativ), podporu vzniku nových podnikatelských subjektů, lákání zahraničních investorů s vysokou přidanou hodnotou, infrastruktury pro vznik a transfer inovací do praxe (Vědecko-technické parky, Centra pro transfer technologií, Podnikatelské inkubátory), platformy pro spolupráci výzkumné a podnikatelské sféry (Póly excellence), stimulace regionálního networkingu nebo podpora měkkých lokalizačních faktorů. Na příkladu starého průmyslového regionu Porúří jsme se pokusili rámcově nastínit proces restrukturalizace OIA, přičemž uvedený nástin je pouze parciálního charakteru. Přesto jsme přesvědčeni, že uvedené příklady mohou mít rámcově zobecnitelnou vypovídající hodnotu i pro interpretaci problematiky restrukturalizace v podmínkách České republiky.

Literatura

- [1] ACHE, P. (2000): Cities in Old industrial regions between Local Inovative Milieu and Urban Governance- Reflections on City Region Governance. *European Planning Studies* 8, č.6. Str.692 -709.
- [2] BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace. Univerzita Karlova v Praze. 211 str.
- [3] BLOTEVOGEL, H.H. (1997): Strukturwandel und Regionalpolitik im Ruhrgebiet.
- [4] In: AXT, H.-J. (Hrsg.) Strukturwandel in Europa: Südosteuropa, Ruhrgebiet und Reform der EU-Strukturpolitik. Duisburg. S. 125-140.
- [5] BOSCHMA, R., LAMBOOY, J. (1999): The prospects of an adjustment policy based on collective learning in old industrial regions. *GeoJournal* 49. Str. 391- 399.
- [7] CUMBERS, A., BIRCH, K., and MACKINNON, D. (2006): Revisiting the Old Industrial Region: Adaptation and Adjustment in an Integrating Europe, Working Paper 1.

- [8] CUMBERS, A., BIRCH, K. (2006): Divergent Pathways in Europe's Old Industrial Regions? Scottish Policy Innovation Forum, Royal Society of Edinburgh (October 2006).
- [9] DEGE, W. (2006): Regionální marketing Porúří. Příspěvek přednesený na konferenci „Inovace v rozvoji měst, obcí a regionů s důrazem na marketingové řízení“ v Ostravě 29.5. 2006.
- [10] FAUST, H. (1999): Das RUHRGEBIET: Erneuerung einer europäischen Industrieregion. In: EUROPA REGIONAL č. 7/1999. str.10-18.
- [11] FUNDER, M. (1996): Industrielle Beziehungen und regionaler Strukturwandel: Das Beispiel „Ruhrgebiet“ im Spiegel der Literatur. In: Industrielle Beziehungen. Heft 1/1996. str. 40-61.
- [12] GANSER, K., SIEBEL, W., SIEVERTS, T. (1993): Die Planungsstrategie der IBA Emscher Park. Eine Annäherung.- In: RaumPlanung, H. 61, S. 1993 str. 112-118 In: DÜHR, S. Nachhaltige Regionalentwicklung als Leitbild für altindustrialisierte Regionen? Schriftenreihe des Zentrums für europäische Studien, Universität Trier. Heft 39. str. 188.
- [14] GIESE, M. (2002): Politische Steuerung von Standortpolitik und Verwaltungsreform in NRW.IN: INEF Report. Heft 60/2001. 86. str.
- [15] GOCH, S. (2001): Das Ruhrgebiet – Die Entstehung einer Region? Geographische Revue. Heft 1/2001. str. 23-43.
- [16] GRABHER, G.(1993): The weakness of strong ties: The lock-in of regional development in the Ruhr area, in: G. Grabher (Hrsg.), The embedded firm: On the socioeconomics of industrial networks, London: Routledge, S. 255-277.
- [17] HASSINK, R. (2005): The restructuring of old industrial areas in Europe and Asia (Guest editorial). Environment and Planning, 37. Str. 571-580.
- [18] JÍNOVÁ, R. (2004): Nástroje revitalizace průmyslových ploch v Severním Porýní-Vestfálsku. In: Urbanismus a územní rozvoj, Ročník VII, číslo 2/2004. str. 46-55.
- [19] MILERSKI, O. (2004): Regiony v procesu globalizace. In: Ekonomické, ekologické a sociální aspekty transformačních procesů průmyslových regionů v integrující Evropě. VŠB-TU, Ostrava, 2004. Str. 31 -47.
- [20] LASH, S., URRY, J. (1994): Economies of sign and space. SAGE Publications, Londýn. 360 str.
- [21] ROMMELSPACHER, T. (1999): Das Politikmodel der IBA Emscher Park. In: Informationen zur Raumentwicklung. Heft 3/4. 1999. str. 152-162
- [22] RUMPEL, P. (2005): Inovace, inovativní koncepty a přístupy v územním rozvoji In: RUMPEL, P. (Ed.) Sborník příspěvků z mezinárodní konference "Inovace v rozvoji měst, obcí a regionů s důrazem na marketingové řízení". Ostrava: Oftis. Ostravská univerzita.Ostrava,2005. str. 7-24
- [23] SIEBEL, W., IBER, O., MAYER, H.N. (1999): Projektorientierte Planung – ein neues Paradigma? In: In: Informationen zur Raumentwicklung. Heft 3/4. 1999. str. 163-172
- [24] SINNING, H. (2002): Leistungsfähigkeit und Grenzen kommunikativer Planungsinstrumente am Beispiel nachhaltiger Freiraumpolitik in Stadtregionen. Achen: Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule. 2002. 210 str
- [25] SCHRADER, M. (1998): Ruhrgebiet. In: KULKE, E. (Hrsg.) Wirtschaftsgeographie Deutschland. Rotha, Stuttgart: Klett Perthes. 1998. str. 267 – 305
- [26] SCHWARZ, M. (2006): Die Learning Economy aus Netzwerkperspektive: Mechanismen und Probleme. Jenaer Beiträge zur Wirtschaftsforschung, č.4/2006. 38 str.
- [27] STEINER M, (1985): Old industrial areas: a theoretical approach. Urban Studies 22. Str. 387 -398.
- [28] SUCHÁČEK, J. (2005): Restrukturalizace tradičních průmyslových regionů v tranzitivních ekonomikách. VŠB-TU, Ostrava, 2005. 221 str.
- [29] TÖDTLING, F., TRIPPL, M. (2004): Like Phoenix from the Ashes? The Renewal of Clustersin Old Industrial Regions, Urban Studies, 41, 1159-1179.

- [30] WISSEN, M. (2001): Strukturpolitische Intervention und ungleiche Entwicklung. Zur Rolle des Staates im Strukturwandel. Geographische Revue. Heft 1/2001. str. 3-22
- [31] Internetové stránky projektu IBA Emscher Park URL: <[http:// www.iba.nrw.de](http://www.iba.nrw.de)> [cit. 2007-24-5]
- [32] Internetové stránky Wissenschaftspark Gelsenkirchen GmbH URL: <[http:// www.wipage.de](http://www.wipage.de)> [cit. 2007-23-5]
- [33] Internetové stránky Der Landschaftspark Duisburg-Nord URL: <[http:// www.landschaftspark.de](http://www.landschaftspark.de)> [cit. 2007-27-5]
- [34] Regionalverband Ruhr URL: <[http:// www.rvr-online.de](http://www.rvr-online.de)> [cit. 2007-27-5]
- [35] Internetové stránky Route der Industriekultur URL: <[http:// www. www.route-industriekultur.de](http://www.route-industriekultur.de)> [cit. 2007-27-5]

HODNOTENIE REGIONÁLNEHO VÝVOJA ZAMESTNANOSTI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Ing. Juraj TEJ, Ph.D.

Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta manažmentu, Katedra verejnej správy,

Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov

e-mail: tej@unipo.sk

ANOTÁCIA

Nezamestnanosť predstavovala v jednotlivých krajoch Slovenska dlhodobý výrazný problém a jeden z faktorov regionálnej diferenciacie ako aj príčinu i prejav existencie regionálnych disparít. Výsledkom priaznivej politiky zamestnanosti je rast zamestnanosti, vývoj miery ekonomicky aktívneho obyvateľstva a iných ukazovateľov. Na hodnotenie priestorových súvislostí boli použité ukazovatele lokalizačnej analýzy (koeficient špecializácie, index lokalizácie), ktoré boli následne využité v jednotlivých krajoch a vybraných odvetviach národného hospodárstva.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

sociálno-ekonomický priestor, región, lokalizačná analýza, zamestnanosť.

ANNOTATION

Unemployment presented the marked longitudinal problem in different regions of Slovakia and it is also one of the factors of the regional differentiations as well as the reason and manifestation of the existence of the regional disparities. The result of the positive employment policy is an increase of employment, development of the rate of the economically active population and other indexes. The indexes of the localization analysis (coefficient of specialization, localization index) were used to evaluate and assess the spatial correlations, and consequently they were used in different regions and selected branches of the national economy.

KEY WORDS

socio-economy space, region, localization analysis, employment.

Úvod

Nezamestnanosť patrí v podmienkach Slovenska k neustále aktuálnym aj keď vzhľadom na úspešný ekonomický rast už nie vysoko akútnym problémom celej spoločnosti. Stále však platí, že má výrazné ekonomické, ale i mimoekonomické dopady. Celoplošné riešenie nezamestnanosti so snahou permanentného zvyšovania zamestnanosti pomocou rovnakých nástrojov a opatrení v každom regióne je považované za nevhodné a neefektívne. Problém takejto aplikácie vidíme najmä vo výrazných regionálnych disparitách, ktoré sú v rámci SR i v rámci krajov evidentné. Pretrváva výrazne diferencovaná odlišná miera nezamestnanosti medzi jednotlivými krajoimi, ešte výraznejšie sú rozdiely medzi okresmi a jednotlivými sídlami. Rôzna úroveň nezamestnanosti v jednotlivých regiónoch má diferencovaný dosah na životnú úroveň obyvateľstva, ako aj na rozvojové procesy v jednotlivých regiónoch. Konkrétne riešenia tohto problému vedúce k zvyšovaniu zamestnanosti sú úzko späté s ekonomickými, demografickými ale i mnohými inými atribútmi, ktorými konkrétny región disponuje.

Materiál a metóda

Pri sledovaní vývoja obyvateľstva v poproduktívnom veku, na 100 obyvateľov v produktívnom veku pripadá 38 osôb, v roku 2015 to bude 34 osôb. Ak uvažujeme o zvýšení dôchodkového veku, potom na 100 obyvateľov v produktívnom veku bude

pripadať na Slovensku len 19 poproduktívnych osôb (Kuzmišin, 1998). Ak si uvedomíme doterajšiu úroveň zamestnanosti, potom tieto prognózy nie sú veľmi priaznivé. Zvlášť nepriaznivý dopad má vývoj vyššej miery nezamestnanosti na jednotlivé kraje, zvlášť na ich okresy s výrazne vidieckym charakterom, ktoré sa nachádzajú hlavne podhorských a horských oblastiach – v takzvanom mimourbanizačnom priestore (Barát, Moravčíková, 1996). Sú charakteristické najvyšším prirodzeným prírastkom obyvateľstva v rámci SR, ako aj vyšším zastúpením rómskej populácie. Hoci poľnohospodárstvo malo v týchto regiónoch rozhodujúce postavenie, bolo zdrojom zamestnanosti a príjmu veľkého počtu obyvateľov, dnes nie je rozhodujúce a je potrebné sledovať celkový vývoj jednotlivých odvetví národného hospodárstva, ktoré majú v jednotlivých krajoch rozdielny vývoj. K faktorom zvyšovania konkurencieschopnosti patrí aj dobré podnikateľské prostredie (Žárska, 2007).

Hodnotenie priestorových súvislostí umožňuje použiť ukazovatele lokalizačnej analýzy (koeficienty osídlenia a špecializácie, index lokalizácie), ako aj bodovú analýzu jednotlivých krajov a vybraných odvetví národného hospodárstva. V zásade ukazovatele pre meranie regionálneho rozvoja ako aj pre lokalizačnú analýzu by mali odrážať zmeny v stupni ekonomického rozvoja, mali by byť štatisticky zistiteľné a ich sústava by mala byť optimálna z hľadiska ich použitia v analýzach (Hamalová a kol., 1996; Dubecová, 2000). Komplex v praxi používaných metód porovnávania úrovne rozvoja regiónov možno rozdeliť na dve skupiny – priame a nepriame metódy (Belajová, Fáziková, 2002). Priame metódy, ktoré sa spravidla využívajú v tých prípadoch, keď štatistika sleduje niektorý zo syntetických úrovňových ukazovateľov používaných ako indikátor merania ekonomickej úrovne regiónov (Kravčáková, 2005; Fuchsová, 2005). V súčasnosti je problém so zisťovaním takých ukazovateľov na úrovni okresov či miest, preto je vhodné používať aj nepriame metódy. Využívanie metód merania regionálneho rozvoja nie je v praxi veľmi časté, ešte zriedkavejšie je ich využitie na úrovni zisťovania potenciálu urbanizovaných sociálno-ekonomických systémov miest.

Vývoj zamestnanosti na Slovensku a v jednotlivých krajoch

Počas rokov 2001 až 2005 sa zmeny prebiehajúce vo vývoji hospodárstva SR premietali aj do vývoja zamestnanosti. Na trhu práce sa zrýchlil rast dopytu po pracovnej sile, čo sa pozitívne odrazilo na zvýšení tempa rastu zamestnanosti a výraznejšom poklese nezamestnanosti. V priemere za rok 2005 pracovalo v národnom hospodárstve podľa výberového zisťovania pracovných síl 2 216,2 tisíc osôb, čo je o 45,8 tisíc osôb, resp. o 2,1 % viac ako v roku 2004. V porovnaní s rokom 2004 bol celkový rast zamestnanosti rýchlejší o 1,8 percentuálneho bodu.

Tabuľka 1 Vývoj zamestnanosti v SR

Ukazovateľ	2001	2002	2003	2004	2005	I _{05/01}
Počet pracujúcich (tis.osôb)	2 123,7	2 127,0	2 164,6	2 170,4	2 216,2	104,35
Zamestnanci (tis. osôb)	1 943,4	1 940,9	1 947,6	1 904,2	1 929,1	99,26
Podnikatelia (tis.osôb)	175,2	181,2	208,0	256,6	277,8	158,56

Zdroj: www.statistics.sk/webdata/slov

Z celkového počtu pracujúcich v roku 2005 bolo 87,1 % zamestnancov, 9,3 % podnikateľov bez zamestnancov a 3,2 % podnikateľov so zamestnancami (Tabuľka 1). Zostatok boli vypomáhajúci členovia domácností podnikateľov a nezistení. K vyššiemu počtu pracujúcich osôb prispeli najmä zamestnanci, ktorých počet medziročne vzrástol tempom 1,3 % a podnikatelia bez zamestnancov, ktorých počet medziročne vzrástol tempom 11,5 % čo svedčí o priaznivom ekonomickom vývoji a účinnosti nástrojov hospodárskej politiky.

Miera ekonomickej aktivity na úrovni krajov bola v rámci Slovenska porovnateľná, výrazné rozdiely sú však v štruktúre podielu pracujúcich a nezamestnaných v jednotlivých krajoch (Tabuľka 2). V roku 2005 sa miera ekonomicky aktívneho obyvateľstva pohybuje približne na úrovni 49 % z celkového počtu obyvateľstva regiónu.

Na rozdiel od úrovne ekonomicky aktívneho obyvateľstva, v podiele pracujúcich a nezamestnaných v jednotlivých krajoch existujú určité odlišnosti. Zatiaľ čo v miere ekonomickej aktivity je rozpätie medzi kraji len 9,2 percentuálnych bodov, v miere zamestnanosti je to 17,7 percentuálnych bodov a v miere nezamestnanosti až 19,5 percentuálnych bodov. Najvyššia miera ekonomickej aktivity je v bratislavskom kraji (54,98 %), najnižšia v košickom kraji (45,83 %). Mieru ekonomickej aktivity vyššiu ako priemerom SR má len bratislavský a trnavský kraj, priemer dosahuje kraj banskobystrický a trenčiansky. Najvyššia miera zamestnanosti bola v bratislavskom kraji (60,28 %), najnižšia v kraji košickom (42,54 %). Okrem bratislavského kraja mal mieru zamestnanosti nad celoslovenským priemerom kraj trenčiansky, trnavský a priemernú žilinský kraj. Spomínané štyri kraje mali zároveň pod celoslovenským priemerom aj mieru nezamestnanosti, najnižšiu mal kraj bratislavský (5,17 %), kraj trenčiansky (8,16 %), trnavský (10,58 %) a nakoniec žilinský kraj (15,23 %). Krajom s najvyššou mierou nezamestnanosti v roku 2005 bol kraj košický (24,64 %). Vo všetkých krajoch bola v roku 2005 miera zamestnanosti žien nižšia než miera zamestnanosti mužov. V miere nezamestnanosti sa postavenie mužov a žien tiež odlišuje. Miera nezamestnanosti žien je vyššia ako miera nezamestnanosti mužov vo všetkých krajoch okrem kraja nitrianskeho, kde je však rozdiel len minimálny.

Tabuľka 2 Vývoj vybraných ukazovateľov v roku 2005

Kraj	Počet obyv. (tis.)	Obyv. v predprodukt. veku (tis.)	Ek. aktívne obyvateľ. (tis.)	Počet zamestnaných (tis.)	Miera zamestnanosti (%)	Miera nezamestnanosti (%)	Miera ek. aktívneho obyv. (%)
Bratislavský	601,132	81,189	330,50	313,40	60,28	5,17	54,98
Trnavský	553,198	87,378	289,10	258,50	55,49	10,58	52,26
Trenčiansky	601,392	94,186	295,20	271,10	53,45	8,16	49,09
Nitriansky	709,350	109,274	346,00	284,40	47,39	17,80	48,78
Žilinský	694,129	127,641	331,60	281,10	49,62	15,23	47,77
Banskobystrický	658,368	108,360	326,60	248,80	45,24	23,82	49,61
Prešovský	796,745	165,899	373,70	292,80	46,41	21,65	46,90
Košický	770,508	144,988	353,10	266,10	42,54	24,64	45,83
SR	5384,822	918,915	2645,80	2216,20	49,62	16,24	49,13

Zdroj: www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov/s6 a autor

Tabuľka 3 Počet pracujúcich v hospodárstve

	2003		2004		2005		I _{05/04}
	Spolu (tis.)	Podiel na SR (%)	Spolu (tis.)	Podiel na SR (%)	Spolu (tis.)	Podiel na SR (%)	
Bratislavský kraj	308,1	14,23	303,1	13,97	313,4	14,14	103,40
Trnavský kraj	241,9	11,18	250,4	11,54	258,5	11,66	103,23
Trenčiansky kraj	266,9	12,33	269,1	12,40	271,1	12,23	100,74
Nitriansky kraj	262,8	12,14	278,7	12,84	284,4	12,83	102,05
Žilinský kraj	274,7	12,69	273,8	12,62	281,1	12,68	102,67
Banskobystrický kraj	245,0	11,32	239,2	11,02	248,8	11,23	104,01
Prešovský kraj	288,3	13,32	286,0	13,18	292,8	13,21	102,38
Košický kraj	276,9	12,79	270,1	12,44	266,1	12,01	98,52
SR	2 164,6	100,00	2 170,4	100,0	2 216,2	100,00	102,11

Zdroj: www.statistics.sk a autor

Uvedený vývoj zamestnanosti v jednotlivých krajoch výrazne neovplyvnil proporčné zastúpenie jednotlivých krajov na celkovej zamestnanosti v SR. Podiel jednotlivých krajov na celkovej zamestnanosti bol v intervale od 11,23 % (banskobystrický kraj) do 14,14 % (bratislavský kraj). Počas sledovaného obdobia sa zamestnanosť v jednotlivých krajoch postupne zvyšovala (okrem kraja košického).

Vývoj zamestnanosti v jednotlivých odvetviach hospodárstva a index lokalizácie

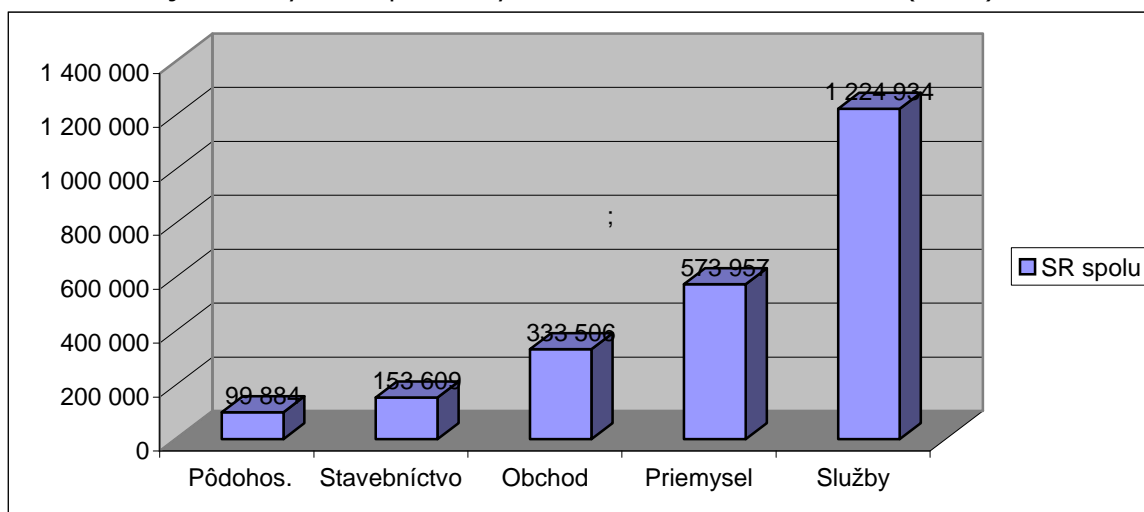
Spolu so zvyšovaním celkovej úrovne zamestnanosti sa uskutočňovali zmeny aj v jej štruktúre. Nastali zmeny v počtoch osôb pracujúcich v jednotlivých odvetviach ekonomických činností ako pôdohospodárstvo, priemysel, stavebníctvo, obchod a služby.

Tabuľka 4 Pracujúci vo vybranom odvetví

Kraj	Pôdohospodárstvo	Priemysel	Stavebníctvo	Obchod	Služby
Bratislavský	5 458	63 849	23 027	77 549	298 515
Trnavský	14 770	66 551	19 700	30 408	111 729
Trenčiansky	9 913	97 329	18 496	36 508	115 598
Nitriansky	18 741	73 263	14 895	40 913	131 178
Žilinský	9 940	77 319	27 586	36 188	134 618
Banskobystrický	14 892	59 217	10 800	32 468	129 374
Prešovský	14 197	67 168	23 127	36 607	136 153
Košický	11 973	69 261	15 978	42 865	167 769
SR spolu	99 884	573 957	153 609	333 506	1 224 934

Zdroj: www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov/s6 a autor

Graf 1 Podiel jednotlivých hospodárskych odvetví na zamestnanosti (2005)

Zdroj: www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov/s6

Vývoj zamestnanosti v jednotlivých odvetviach národného hospodárstva v rámci Slovenskej republiky korešponduje s celosvetovým trendom presunu zamestnanosti do odvetví služieb. Tento trend nie je natoľko výrazný v jednotlivých krajoch, pretože je závislý od regionálnej štruktúry odvetví v jednotlivých regiónoch Slovenska, ktorá sa vyvíjala v závislosti od lokalizácie produkčných faktorov a historického rámca hospodárskej politiky predtransformačného obdobia. Z celkového počtu zamestnaných v roku 2005 bolo najviac osôb zamestnaných v službách a najmenej v pôdohospodárstve. V službách sa zaznamenal rast podielu na zamestnanosti (aj v obchode a v priemysle), v pôdohospodárstve bol zaznamenaný pokles podielu na zamestnanosti, stavebníctvo si udržalo svoju úroveň (Tabuľka 4, Graf 1). Koeficient špecializácie (Tabuľka 5) predstavuje parciálny ukazovateľ, ktorý vyjadruje podiel zamestnanosti v jednotlivých odvetviach regiónu na odvetvovej zamestnanosti Slovenska.

Tabuľka 5 Koeficient špecializácie v odvetviach a krajoch

Kraj	Pôdohospodárstvo	Priemysel	Stavebníctvo	Obchod	Služby
Bratislavský	5,46	11,12	14,99	23,25	24,37
Trnavský	14,79	11,60	12,82	9,12	9,12
Trenčiansky	9,92	16,96	12,04	10,95	9,44
Nitriansky	18,76	12,76	9,70	12,27	10,71
Žilinský	9,95	13,47	17,96	10,85	10,99
Banskobystrický	14,91	10,32	7,03	9,74	10,56
Prešovský	14,21	11,70	15,06	10,98	11,12
Košický	11,99	12,07	10,40	12,85	13,70

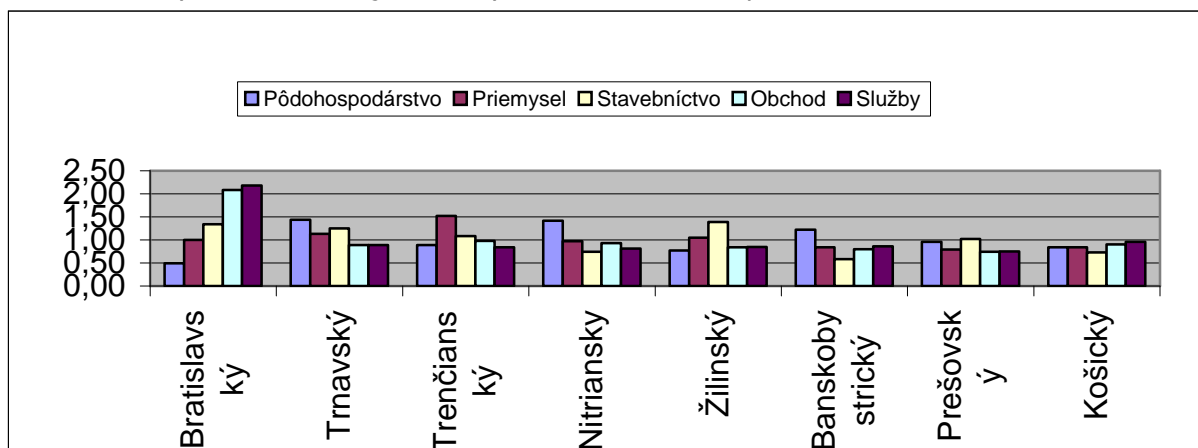
Na základe indexu lokalizácie vyplýva (Tabuľka 6), že zastúpenie pôdohospodárstva voči hospodárstvu SR má nadproporcionálne trnavský kraj (1,44), nadproporcionálne hodnoty dosiahli aj kraje nitriansky a banskobystrický. Výrazne podproporcionálne zastúpenie je bratislavský kraji (0,49). V zastúpení priemyslu voči hospodárstvu SR nie sú také veľké disproporcie ako pri zastúpení pôdohospodárstva. Najvyššie zastúpenie má trenčiansky kraj (1,52), proporcionálne zastúpenie má kraj bratislavský a žilinský, najnižšie zastúpenie je v kraji prešovskom (0,79). Zastúpenie stavebníctva voči hospodárstvu SR má nadproporcionálnu úroveň v žilinskom kraji (1,39), potom v kraji bratislavskom, trnavskom a trenčianskom, teda v krajoch, kde mimoriadne vysoká lokalizácia investícií indukovala aj vývoj stavebnej činnosti. Takmer proporcionálne zastúpenie vidíme v kraji prešovskom, podproporcionálne zastúpenie má kraj nitriansky a košický. Banskobystrický kraj má v stavebníctve najhoršie zastúpenie, dosiahol najnižšiu hodnotu 0,58. Zastúpenie obchodu hodnotené indexom lokalizácie je suverénne najvyššie v bratislavskom kraji, kde index lokalizácie dosiahol výrazne nadproporcionálnu hodnotou (2,08). Ostatné kraje majú medzi sebou porovnateľné hodnoty blížiac sa k proporcionálnemu zastúpeniu v rozpätí od 0,74 v prešovskom kraji po 0,98 v kraji trenčianskom. Podobne ako v obchode i v štruktúre služieb je najlepšie zastúpený bratislavský kraj, kde index lokalizácie dosiahol taktiež výrazne nadproporcionálnu hodnotou 2,18. Najnižšie zastúpenie má prešovský kraj (0,75). Ostatné kraje majú navzájom porovnateľné hodnoty v rozpätí od 0,81 (nitriansky kraj) do 0,96 (košický kraj).

Tabuľka 6 Index lokalizácie v odvetviach a krajoch

Kraj	Pôdohospodárstvo	Priemysel	Stavebníctvo	Obchod	Služby
Bratislavský	0,49	1,00	1,34	2,08	2,18
Trnavský	1,44	1,13	1,25	0,89	0,89
Trenčiansky	0,89	1,52	1,08	0,98	0,84
Nitriansky	1,42	0,97	0,74	0,93	0,81
Žilinský	0,77	1,05	1,39	0,84	0,85
Banskobystrický	1,22	0,84	0,58	0,80	0,86
Prešovský	0,96	0,79	1,02	0,74	0,75
Košický	0,84	0,84	0,73	0,90	0,96

Rozdiely v úrovni indexov lokalizácie vypočítaných vo vybraných odvetviach a všetkých krajoch Slovenska je možné porovnať na grafe 2.

Graf 2 Indexy lokalizácie v jednotlivých odvetviach hospodárstva

Je potrebné poznamenať, že naďalej pokračuje tendencia zvyšovania podielu a absolútneho počtu zamestnaných osôb v súkromnom sektore. V roku 2005 pracovalo v súkromnom sektore 1 565,4 tisíc osôb, čo je o 4,5 % viac ako v rovnakom období roku 2004. Naopak, počet zamestnaných vo verejnom sektore sa znížil v priemere o 4,2 % t.j. o 22,4 tisíc osôb a zamestnával 509,6 tisíc osôb.

Záver

Politika zamestnanosti je oblasť, ktorá si zasluhuje mimoriadnu pozornosť a patrí medzi priority vlády na národnej aj regionálnej úrovni. Slovensko potrebuje ekonomický rast sprevádzaný akceleráciou rastu zamestnanosti vo všetkých regiónoch. Pre oživenie ekonomicky slabších regiónov je žiadúce, aby regionálna politika nebola len redistribučnou stratégiou, ale aby sa sama snažila o uskutočňovanie reálneho rastu zamestnanosti – zabezpečením flexibilného trhu práce, vyššej mobility pracovnej sily, rešpektovaním regionálnych špecifik a potrieb zamestnávateľov, investovaním do vzdelania ľudského kapitálu, čím sa zabezpečí zvýšenie životnej úrovne daného regiónu.

Jednou zo základných kritérií úspešnosti štátnej hospodárskej a sociálnej politiky je udržať čo najvyššiu mieru zamestnanosti. Vláda v spolupráci so sociálnymi partnermi a orgánmi územnej samosprávy sa snaží realizovať politiku podporujúcu rast trvalo udržateľnej zamestnanosti, zníženie nezamestnanosti a ekonomickej nečinnosti. Snahu o rast zamestnanosti vláda spája s vytváraním nových pracovných miest vhodne stimulovanými investíciami, so zvyšovaním atraktívnosti pracovných miest, kvality práce, produktivity práce, zapojením sa do poznatkovej ekonomiky a so znižovaním podielu chudobných pracujúcich.

Prijímané rálne opatrenia na uplatňovanie programového a projektového prístupu zameraného na posilnenie sociálnej inklúzie, predchádzanie vylúčeniu z trhu práce a podporu integrácie znevýhodnených skupín do zamestnania, najmä absolventov škôl, osôb so zdravotným postihnutím, matiek s deťmi a osôb vo veku blízkom dôchodkovému veku priniesli svoje výsledky, ktoré je možné zachytiť aj indexom lokalizácie v jednotlivých regiónoch a odvetviach. Osobitná pozornosť je venovaná podpore príslušníkov rómskych marginalizovaných komún, zníženiu regionálnych rozdielov z hľadiska zamestnanosti, nezamestnanosti a produktivity práce, najmä v zaostávajúcich regiónoch s vysokou nezamestnanosťou. V rámci aktívnej politiky trhu práce je osobitne riešená podpora zamestnávania absolventov škôl, a to podporou zamestnávateľov prostredníctvom odvodových stimulov pri prijatí do zamestnania predovšetkým za účelom získania praktických skúseností a pracovných návykov. Osobitné opatrenia sú zamerané na zvýšenie zamestnateľnosti mladých ľudí, ktorí nemajú ukončenú základnú školu, formou vzdelávania tzv. druhej šance. Pri riešení týchto problémov vláda úzko spolupracuje so sociálnymi partnermi a s orgánmi územnej samosprávy. V lokalitách s vysokou mierou nezamestnanosti a chudobným obyvateľstvom prijíma projekty podpory

vytvárania nových pracovných miest, projekty a programy na získavanie a udržiavanie pracovných návykov, najmä pre marginalizované skupiny. Zapojenie nízko kvalifikovaných dlhodobo nezamestnaných osôb do zamestnania je podporované poskytovaním vyrovnávacej dávky, ktorá by mala zvýšiť atraktivitu zamestnania sa aj v prípade nízkej mzdy. Politika podpory zamestnanosti je presadzovaná s dôrazom na zabezpečenie princípov rovnosti príležitostí.

Literatúra

- [1] BARÁT, P. – MORAVČÍKOVÁ, D. 1996. Typológia vidieckych obcí a marginálnych území. In *Vidiek – šanca pre ekonomický rozvoj (zborník)*. Nitra: VŠP, 1996.
- [2] BELAJOVÁ, A., FÁZIKOVÁ, M. 2002. Regionálna ekonomika. Nitra: SPU, 2002. 191 s. ISBN 80-8069-007-3.
- [3] DUBECOVÁ, I. 2000. *Regionálne analýzy a plánovanie (vybrané kapitoly)*. Nitra: SPU, 2000. 129 s. ISBN 80-7137-805-4
- [4] FUCHSOVÁ, K. 2005. Inovačný potenciál a migrácia z pohľadu redukcie regionálnych disparít. In *Analytický pohľad na základné súvislosti a výzvy regionálneho rozvoja v slovenských podmienkach* [elektronický zdroj]: Štefko, R. (ed). Prešov: Prešovská univerzita, 2005. ISBN 80-8060-390-5, s. 69- 77
- [5] <http://www.pulib.sk/elpub/FM/Stefko1/index.htm>
- [6] HAMALOVÁ, M. a kol. 1996. *Priestorová ekonomika*. Bratislava: Ekonóm, 1996. 144 s. ISBN 80-225-0750-4.
- [7] KRAVČÁKOVÁ, G. 2005. Aplikácia vybraných teórií regionálneho rozvoja v Prešovskom kraji. In *Analytický pohľad na základné súvislosti a výzvy regionálneho rozvoja v slovenských podmienkach* [elektronický zdroj]: Štefko, R. (ed). Prešov: Prešovská univerzita, 2005. ISBN 80-8060-390-5, s. 34-43, <http://www.pulib.sk/elpub/FM/Stefko1/index.htm>
- [8] KUZMIŠIN, P.: Ľudské zdroje, zamestnanosť a regionálny aspekt ekonomického rozvoja. In *Spoločnosť a občan v horizonte 21. storočia (zborník) II*. Prešov: Manacon, 1998.
- [9] VARADZIN, F. a kol. 2004. *Ekonomický rozvoj a rúst*. Praha: Professional Publishing, 2004. 239 s. ISBN 80-86419-61-4
- [10] ŽÁRSKA, E. a kol. 2007. *Komunálna ekonomika a politika*. Bratislava: Ekonóm, 2007. 194 s. ISBN 978-80-225-2293-9
- [11] www.statistics.sk/webdata/slov
- [12] www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov/s6

Štúdiá vznikla ako súčasť projektu VEGA 1/3829/06 Konkurencieschopnosť Prešovského samosprávneho kraja – východiská a prístupy k revitalizácii regiónu.

KONKURENCESCHOPNOST REGIONŮ, MOŽNOSTI JEJÍHO HODNOCENÍ A STIMULACE

Doc. RNDr. Milan VITURKA, CSc.

*Katedra regionální ekonomie a správy,
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno
e-mail: viturka@econ.muni.cz*

ANOTACE

Po vstupu ČR do EU se i u nás nepochybně v rámci veřejných politik dostává do popředí regionální politika. Za její tradiční cíl se všeobecně pokládá snižování rozdílů mezi regiony. V souladu s úsilím EU o zlepšení pozice ve světové ekonomice se jako další cíl prosazuje podpora konkurenceschopnosti. Je zřejmé, že sladění do jisté míry protichůdných cílů konvergence a konkurenceschopnost není jednoduchou záležitostí. Z pohledu celkové efektivnosti tohoto procesu hrají zcela zásadní roli kvalitní informace o regionální konkurenceschopnosti, jejímuž hodnocení a možnostem systémově založené stimulace se věnuji v tomto příspěvku.

ANNOTATION

Contribution „Competitiveness of regions, possibilities of its evaluation and stimulation“ performs results, which were acquired by means of application of original method of regional competitiveness evaluation. This method was verified on the example of 14 Czech regions (kraje) and one consists of three steps: evaluation of business environment quality (16 factors concerning of business, labour, infrastructural, regional and local, price and environmental prerequisites for enterprise), evaluation of human resources utilization (based on information about unemployment level and share of so-called sensitive industries, that are threatened by strong competition) and evaluation of innovative potential (based on information about number of innovative companies and number of employees in important innovative companies). Given regions were divided into 3 types and 6 subtypes according to their total competitive position. Possibilities of practical utilization of acquired results were tested on background of defined development scenarios: progressive scenario (2 classified regions) growth scenario (8 regions) and adaptation scenario (4 regions) and corresponding attention were also paid to perspective oriented system of regional competitiveness stimulation.

Úvodní poznámky

Úvodem je potřebné upozornit na problémy spojené s vymezením samotného pojmu konkurenceschopnosti, který se primárně vztahuje k podnikatelské sféře (ani zde však není jeho interpretace zcela jednoznačná). Základním rozdílem spojeným s posuzováním konkurenceschopnosti na makroekonomické či regionální úrovni oproti mikroekonomickému pojetí je skutečnost, že dlouhodobé snižování konkurenceschopnosti států nebo jejich regionů vede „pouze“ k adekvátnímu snížení životní úrovně obyvatelstva nikoliv k jejich „zániku“ jako v případě firem. Podle definice Evropské komise je konkurenceschopnost států chápána jako schopnost vytvářet relativně vysoký příjem a úroveň zaměstnanosti při vystavení mezinárodní konkurenci. Podobným způsobem ji lze chápat i na regionální úrovni. Z teoretického pohledu lze konstatovat, že v interpretaci pojmu konkurenceschopnosti se postupně prosazuje systémové chápání v intencích tzv. participativního modelu, ve kterém jsou konkurenční výhody firem či států/regionů chápány jako výsledek multidimenzionálního spolupůsobení tržních a společenských/politických sil. V jeho rámci jsou procesy a faktory ovlivňující konkurenceschopnost posuzovány na čtyřech systémových úrovních: úrovně meta

(rozvojová orientace společnosti), makro (stabilní rámec ekonomického rozvoje), mezo (jednotlivé politiky a podpůrné instituce cílené na posilování konkurenceschopnosti) a mikro (firmy a jejich seskupení). Obecnou produkční funkci pak lze upravit do následujícího tvaru, zdůrazňujícího v souladu s počínajícím nástupem tzv. znalostní ekonomiky klíčovou roli inovací (Viturka, 2007):

$$Y = M [a, z_1, z_2] \cdot f(I, K, L)$$

Kde:

Y = celková úroveň produkce

M = multifaktorová proměnná s faktorovými komponentami a – úroveň technického rozvoje (vybrané indikátory), z_1 – makroekonomické (územně volné) faktory konkurenceschopnosti, z_2 – regionální (územně vázané) faktory konkurenceschopnosti

I = inovační potenciál firem (měřitelný výdajovými či poměrovými ukazateli)

K = celkový objem fyzického kapitálu

L = celkový objem práce.

Pokud jde o odpovídající významové postavené regionální úrovně setkáváme se stále častěji s názory (viz např. známý americký ekonom M. Porter), že jsou to právě regiony jenž jsou v globální ekonomice nositeli národní konkurenceschopnosti, neboť zde dochází k interakci mezi tvůrci a uživateli znalostí spojené s tvorbou pozitivních externalit snižujících transakční a inovační náklady firem. S tímto pojetím do značné míry koresponduje poměrně dynamický rozvoj modelů endogenního růstu reagujících na skutečnost, že základní neoklasické modely nejsou schopny uspokojivě interpretovat dlouhodobý růst produkce. Endogenní modely usilují o internalizaci hlavních ovlivňujících faktorů a je pro ně charakteristická určitá forma přelévání účinků zajišťující individuální i společenskou návratnost investovaných prostředků.

Metodika a výsledky hodnocení regionální konkurenceschopnosti

Vypracovaná metodika hodnocení regionální konkurenceschopnosti zahrnuje kvalitu podnikatelského prostředí, využití lidských zdrojů a inovační potenciál firem tj. komponentu z_2 a agregátní faktory L a I upravené produkční funkce, vztahující se k úrovním mezo a mikro participativního modelu (podrobněji viz Viturka, 2007). Hlavní výhodou užitého přístupu ve srovnání s obvykle používanými desagregacemi makroekonomických ukazatelů je jeho vyšší explanační schopnosti, posilující přímé vazby na formulování programových cílů regionální politiky.

Praktický význam komponenty územně vázaných faktorů konkurenceschopnosti tj. kvality podnikatelského prostředí (dále KPP) vyplývá ze skutečnosti, že odpovídající nabídka představuje hlavní oblast, ve které mezi sebou regiony soutěží ve snaze vytvářet co nejlepší podmínky pro rozvoj podnikatelských aktivit. Vlastní metodika vychází z identifikace faktorů odrážejících investiční a rozvojové preference firem působících ve zpracovatelském průmyslu a vyšších tržních službách představujících rozhodující segmenty národního hospodářství, definovaných (včetně významových vah) na základě verifikovaných analýz mezinárodních průzkumů lokalizačních preferencí investorů. Vybrané faktory jsou členěny do šesti hlavních skupin (seřazeny podle významové váhy):

- obchodní faktory poskytující informace o tržním prostředí jednotlivých regionů včetně potenciálů zahraniční a domácí poptávky
- pracovní faktory poskytující všeobecné informace o celkové úrovni a kvalitě regionální nabídky pracovních sil
- regionální a lokální faktory poskytující základní informace o rozvinutosti podnikatelské a znalostní báze
- infrastrukturní faktory poskytující informace o hlavních technických předpokladech integrace jednotlivých regionů do světové ekonomiky (dopravní a ICT sítě)
- cenové faktory představující specifické indikátory úrovně poptávky a nabídky na regionálních trzích územně vázaných výrobních faktorů (trh práce a trh nemovitostí)

- environmentální faktory poskytující vybrané informace vztahující se ke kvalitě života s významnými vazbami na podnikatelské prostředí.

Vlastní hodnocení KPP bylo s ohledem na relativně značnou socioekonomickou heterogenitu krajů provedeno nejprve na mikroregionální úrovni (územní obvody pověřených obcí s rozšířenou působností 3. stupně – celkem 206 jednotek včetně Prahy) a získané výsledky pak byly návazně agregovány za jednotlivé kraje ČR (základní mezoregionální úroveň hodnocení) ¹. Výchozí hodnoty faktorů jsou výsledkem podrobných analýz vztahujících se vesměs k období let 2001 až 2002. Z provedených analýz vyplývá, že potenciální změny spojené s přechodem ke znalostní ekonomice se týkají oslabování významu infrastrukturních faktorů a některých dílčích faktorů (zejména faktoru finanční asistence ze strany obcí). Na druhé straně lze počítat se zvýšením významu pracovních (zejména faktoru kvality pracovních sil) a environmentálních faktorů a některých dílčích faktorů (zejména faktorů podnikatelské a znalostní báze a blízkosti trhů). V této souvislosti byly rovněž ověřovány následující výzkumné hypotézy:

- 1) Agregované hodnoty KPP podle krajů mají silné vazby na úroveň regionálního HDP (souhrnný výsledek transformace výrobních faktorů na produkční výstupy).
- 2) KPP na mikroregionální úrovni ve významné míře koresponduje s populační velikostí odpovídajících elementárních regionů.

Tab. 1: Hodnoty KPP podle krajů

kraj	obyvatelstvo v tis.	KPP celého kraje	KPP centra	HDP/obyv. v tis. Kč
Pražský	1169	1,31	1,31	547
Středočeský	1123	2,90	2,28 (M.Bolesl.)	254
Jihočeský	625	3,00	2,12	241
Plzeňský	551	2,79	1,69	251
Karlovarský	304	3,20	2,42	217
Ústecký	820	3,32	2,70	229
Liberecký	428	3,02	2,34	221
Královéhradecký	551	3,01	2,08	245
Pardubický	508	3,06	1,91	231
Vysočina	519	3,18	2,30	235
Jihomoravský	1128	2,74	1,61	255
Olomoucký	639	3,19	2,36	211
Zlínský	595	3,27	2,54	223
Moravskoslezský	1270	3,34	2,25	223
Česká republika	10230	2,90	1,31 (hl. město)	256

Poznámka: Počet obyvatel k datu sčítání lidu v r. 2001, hodnoty HDP za rok 2004 v tržních cenách podle nové metodiky ČSÚ.

Zdroj: Vlastní výzkum, ČSÚ.

Z tabulky vyplývá, že s výjimkou zcela specifického Pražského kraje nejsou rozdíly v KPP mezi zbývajících třinácti kraji příliš výrazné. Logicky tak nabývají na významu rozdíly mezi jednotlivými krajskými centry disponujícími nejvyšší úrovní KPP, s čímž koresponduje jejich role hlavních pólů ekonomického růstu. Po zohlednění zjištěných skutečností byly kraje zařazeny do tří skupin: do první skupiny spadá pouze Pražský kraj, do průměrné skupiny většina osmi krajů a do podprůměrné skupiny zbývajících kraje Moravskoslezský, Ústecký, Zlínský, Karlovarský a Olomoucký. Pokud jde o výše uvedené výzkumné hypotézy lze konstatovat, že v obou případech byla potvrzena jejich platnost – hodnoty KPP silně korelují s regionální úrovní HDP (korelační koeficient nad 0,95) a

¹ Krajské hodnoty byly stanoveny na základě agregací dílčích hodnot vypočtených za mikroregiony (součet hodnot dílčích faktorů vážených počtem jejich obyvatelstva) a následně interpretovány prostřednictvím standardního 5ti stupňového klasifikačního schématu v souladu s výsledky statistických analýz variability.

rovněž s populační velikostí příslušných regionů/regionálních center (průměrné hodnoty KPP pro stanovené velikostní skupiny mikroregionů s hraničními hodnotami 200, 100, 50 a 25 tis. obyvatel činí 1,7 – 2,5 – 3,1 – 3,4 – 3,9).

Komponenta využití lidských zdrojů (VLZ) odráží míru strukturálního přizpůsobení regionální ekonomiky rozhodujícím trendům a procesům, indukovaných zejména na vyšších hierarchických úrovních socioekonomických systémů. V tomto směru lze za nejkomplexnější ukazatel strukturálního přizpůsobení považovat míru nezaměstnanosti, interpretující existující nerovnováhy na trzích práce. K tomu je potřebné poznamenat, že utváření pracovních trhů komplikuje odlišná prostorová dimenze utváření poptávky a nabídky: zatímco poptávka je determinována především faktory makroregionální a mezoregionální úrovně, nabídka je determinována především mikroregionálními faktory. V návaznosti na výše uvedené skutečnosti byla zformulována hypotéza, že míra nezaměstnanosti v regionech odráží především úroveň strukturálního přizpůsobení jejich ekonomiky všeobecným vývojovým trendům (ve srovnání s KPP má VLZ volnější vazby na ukazatele ekonomické výkonnosti).

Podle oficiální metodiky ČSÚ se míra nezaměstnanosti na úrovni ČR, krajů a okresů počítá na základě výsledků výběrových šetření pracovních sil (VŠPS) a tyto údaje byla použity i v našem případě. Jako doplňkový ukazatel byla použita ekonomická citlivost vyjádřená jako strukturální podíl odvětví, ve kterých zejména původní země EU dlouhodobě ztrácejí konkurenceschopnost či jejichž vývoj trpí dlouhodobou stagnací. Jde zejména o odvětví těžebního, textilního, chemického, hutnického, strojírenského a potravinářského průmyslu a dále zemědělství. Soubor „citlivých“ odvětví byl upraven na podmínky ČR – nejvýznamnější změnou je podstatné zúžení odvětvové skupiny strojírenského průmyslu a nezařazení zemědělství vzhledem k výraznému nárůstu dotací po vstupu do EU (pokud jde o citlivá průmyslová odvětví je v tomto ohledu účelné poznamenat, že v souladu se silným tlakem na restrukturalizaci dochází k výraznému oslabování jejich významové pozice). Na základě zjištěných informací byly do první skupiny s nízkým podílem citlivých odvětví na zaměstnanosti zařazeny kraje Liberecký, Plzeňský, Zlínský a Středočeský a do skupiny s vysokým podílem těchto odvětví kraje Moravskoslezský a Ústecký (zbývající kraje, včetně Karlovarského a Olomouckého s poněkud vyšším podílem citlivých odvětví, tedy spadají do průměrné skupiny).

Tab. 2: Obecná míra nezaměstnanosti podle krajů v % (VŠPS)

kraj	2000	2001	2002	2003	2004
Pražský	4,2	3,9	3,6	4,2	3,9
Středočeský	7,5	6,7	4,9	5,2	5,4
Jihočeský	5,8	5,6	5,0	5,2	5,7
Plzeňský	6,2	5,8	4,7	5,3	5,8
Karlovarský	8,4	7,4	7,5	6,4	9,4
Ústecký	16,0	13,3	12,7	13,0	14,5
Liberecký	6,2	6,2	4,7	6,1	6,4
Královéhradecký	6,1	6,1	4,2	5,8	6,6
Pardubický	8,3	6,4	7,2	7,6	7,0
Vysočina	6,8	6,1	5,1	5,3	6,8
Jihomoravský	8,3	8,5	7,6	8,0	8,3
Olomoucký	12,8	10,4	9,6	9,6	12,0
Zlínský	8,1	8,5	7,9	7,5	7,4
Moravskoslezský	14,3	14,3	13,3	14,7	14,5
Česká republika	8,8	8,1	7,3	7,8	8,3

Zdroj: ČSÚ.

Agregací výsledků obou hodnocení dospíváme ke konečnému zařazení krajů podle úrovně VLZ (ukazateli míry nezaměstnanosti byla přiřazena dvojnásobně vyšší váha). Do

první skupiny s vysokou úrovní VLZ byly zařazeny kraje Pražský, Středočeský, Plzeňský, Liberecký a Jihočeský a naopak do skupiny s nízkou úrovní VLZ kraje Moravskoslezský, Ústecký a Olomoucký. Zbývajících šest krajů tj. Karlovarský, Královéhradecký, Vysočina, Zlínský, Pardubický a Jihomoravský bylo zařazeno do skupiny se střední úrovní VLZ. Pokud jde o stanovenou hypotézu pak její platnost do značné míry potvrzuje silná závislost mezi mírou nezaměstnanosti a úrovní ekonomické citlivosti (hodnota korelačního koeficientu převyšuje hranici 0,85).

Specifickou a do značné míry i perspektivně cílenou součástí hodnocení regionální konkurenceschopnosti představuje inovační potenciál firem (dále IPF), definovaný jako agregované vyjádření dosaženého stupně inovační aktivity příslušných firem. Jeho hodnocení je poměrně složitou otázkou jak z pohledu výchozí parciálnosti teoreticko-metodologických poznatků, tak z pohledu neúplnosti disponibilních informačních zdrojů. Nejvýznamnější mezinárodní aktivitou zaměřenou na řešení těchto problémů je vydávání tzv. Oslo manuálů, orientovaných na hodnocení inovací v soukromém sektoru. Pro regionální výzkum této komponenty byla stanovenou hypotéza, že IPF významně závisí na úrovni vzdělanosti obyvatelstva.

Z výše uvedených manuálů vychází i šetření ČSÚ o inovacích, jehož výsledky byly využity jako výchozí podklad pro hodnocení IPF. V letech 2003-2005 provedl ČSÚ již třetí šetření, v jehož rámci byly shromážděny údaje za přibližně 16,3 tis. inovačních firem podle vybraných odvětví OKEČ (nejvýznamnějším rozdílem oproti předchozím šetřením je rozšíření o organizační a marketingové inovace). Za strategicky významná zjištění lze považovat skutečnost, že technicky inovující firmy se ve srovnání s neinovujícími firmami výrazně lépe prosazují na mezinárodních trzích (vzájemný poměr mezinárodních, národních a regionálních trhů činil u inovujících firem přibližně 0,8 : 1 : 0,5 oproti poměru 0,5 : 1 : 1,2 u neinovujících firem) a rovněž to, že inovační schopnosti se ve všech případech významně zvyšovaly s velikostí firem, přičemž inovační výkonnost zahraničních firem byla 1,5 x vyšší než u domácích firem. Vzhledem k určitým limitům vypovídací schopnosti údajů ze šetření ČSÚ (zejména nezohlednění velikostní struktury firem) byly tyto údaje doplněny vlastním šetřením, jehož hlavním informačním zdrojem byla databáze Asociace pro inovační podnikání (AIP). V tomto případě jde o firmy, které prostřednictvím svého členství v AIP zřetelně deklarovaly svůj zájem o problematiku tvorby a transferu inovací (určitou slabinou je naopak zúžení zkoumaného souboru odvětví). Shromážděné informace za asi 1,8 tis. jednotek se 446 tis. zaměstnanci z přelomu let 2004/2005 byly ověřeny a doplněny s využitím údajů z RES a dalších zdrojů. Z hlediska podílu inovačních firem na zaměstnanosti byly zjištěny nadprůměrné hodnoty zejména v kraji Středočeském a naopak podprůměrné v krajích Karlovarském a dále Jihomoravském (průmysl).

Tab. 3: Počet a podíl inovujících firem v průmyslu a ve službách podle krajů

kraj	počet inovujících firem celkem			podíl inovujících firem v %		
	P	S	C	P	S	C
Pražský	792	2538	3537	62,7	45,8	47,5
Středočeský	686	658	1551	55,7	37,5	43,6
Jihočeský	404	325	887	49,8	40,0	43,2
Plzeňský	360	334	771	45,2	43,0	41,2
Karlovarský	115	184	363	32,6	41,0	39,8
Ústecký	378	308	913	45,1	33,6	42,6
Liberecký	235	154	478	42,7	28,7	35,4
Královéhradecký	428	246	788	55,7	30,9	41,8
Pardubický	413	202	657	59,5	30,9	41,3
Vysočina	336	241	655	56,0	47,4	50,3
Jihomoravský	1037	931	2233	63,7	42,6	49,5
Olomoucký	480	372	946	59,3	42,5	48,7
Zlínský	490	356	961	56,6	42,7	46,9
Moravskoslezský	611	698	1604	53,3	41,9	46,8
Česká republika	6765	7547	16343	54,8	41,2	45,4

Poznámka: P = průmysl, S = služby, C = P + S + ostatní odvětví (dobývání nerostných surovin, výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody a stavebnictví).

Zdroj: ČSÚ.

Na základě obou výše komentovaných informačních zdrojů pak bylo provedeno konečné vyhodnocení IPF podle jednotlivých krajů ČR (šetření ČSÚ byla přiřazena dvojnásobná váha). Do první skupiny s nejvyšší úrovní IPF byl zařazen Pražský kraj a podmíněně (silné organizační a kooperační propojení firem) i kraj Středočeský a do skupiny s nejnižší úrovní IPF pak kraje Karlovarský a Liberecký. Většina krajů spadá do průměrné skupiny (nejvýhodnějším postavením z nich disponují kraje Vysočina a Jihomoravský). Nebyla prokázána jednoznačná statistická závislost IPF na úrovni vzdělanosti obyvatelstva a platnost stanovené hypotézy byla proto zamítnuta (podle dřívějších zjištění ČSÚ však podíl inovačních firem v krajích silně koreluje s počty pracovníků ve vědě a výzkumu).

Výsledky výše prezentovaných analýz umožňují provést generalizované vyhodnocení konkurenceschopnosti regionů/krajů ČR. Do skupiny A sdružující kraje s vynikající konkurenční pozicí byly zařazeny Pražský a Středočeský kraj, jehož silný ekonomický růst je nepochybně výrazně stimulován blízkostí hlavního města. Tyto kraje mají dobré předpoklady pro dlouhodobě udržitelný ekonomický rozvoj zajišťující jejich prosperitu. Slabší pozice Středočeského kraje podle úrovně KPP byla zohledněna jeho zařazením do horší podskupiny. Většina krajů byla zařazena do skupiny B sdružující kraje s příznivou konkurenční pozicí. Tyto kraje zjevně disponují potřebnými předpoklady pro dosažení průměrné ekonomické úrovně regionů starých členských zemí EU v časovém horizontu 15 až 20 let. V rámci této skupiny mají díky nadprůměrnému stupni VLZ nejvýhodnější postavení Plzeňský a Jihočeský kraj, zařazené do podskupiny BA. Do podskupiny BB byly zařazeny kraje Královéhradecký, Pardubický, Vysočina a Jihomoravský s celkově vyrovnanou pozicí v rámci hodnocených komponent a rovněž pozičně heterogenní Liberecký kraj. Poslední zástupce skupiny tj. Zlínský kraj byl zařazen do podskupiny BC, což koresponduje s jeho periferní polohou v rámci ČR. Zbývající kraje Ústecký, Olomoucký, Moravskoslezský a Karlovarský pak spadají do skupiny C sdružující kraje s méně příznivou konkurenční pozicí. Zlepšení jejich konkurenční pozice je podmíněno výrazným snížením jejich rozvojových disparit (zařazení těchto krajů do podskupiny CB však signalizuje existenci určitých oblastí, ve kterých disponují příznivějším konkurenčním postavením).

Tab. 4: Celkové hodnocení regionální konkurenceschopnosti

typová skupina a podskupina	kraj	klasifikační skupina		
		KPP	VLZ	IPF
typ A:				
AA	Pražský	1	1	1
AB	Středočeský	2	1	1
typ B:				
BA	Jihočeský	2	1	2
BA	Plzeňský	2	1	2
BB	Královéhradecký	2	2	2
BB	Pardubický	2	2	2
BB	Vysočina	2	2	2
BB	Jihomoravský	2	2	2
BB	Liberecký	2	1	3
BC	Zlínský	3	2	2
typ C:				
CB	Karlovarský	3	2	3
CB	Ústecký	3	3	2
CB	Olomoucký	3	3	2
CB	Moravskoslezský	3	3	2

Zdroj: Vlastní výzkum.

Stručný nástin praktického využití výsledků

Výsledky komplexně orientovaného hodnocení regionální konkurenceschopnosti představují základní informační zdroj pro koncepční tvorbu a systémovou optimalizaci regionálních i hospodářských politik. Politické reprezentace chtějí především znát, které faktory mohou přilákat či podpořit investice a přispět tak ke zvýšení ekonomické výkonnosti a tvorbě pracovních míst a tedy i ke zvýšení konkurenceschopnosti. S tím spojené nastavení efektivního mixu veřejných intervencí logicky vyžaduje vytvoření dlouhodobě zaměřených rozvojových strategií respektujících globální vývojové tendence i rozvojové předpoklady jednotlivých regionů v duchu výstižného hesla „mysli globálně, jednej lokálně“.

Ve výše uvedeném kontextu lze za základní strategický cíl ekonomického rozvoje ČR sledující posílení její mezinárodní konkurenceschopnosti považovat postupný přechod k tzv. znalostní ekonomice. Za hlavní faktory determinující úspěšnost tohoto přechodu jsou vedle disponibilních finančních zdrojů všeobecně pokládány tvorba a transfer inovací a růst vzdělanosti a znalostních kompetencí obyvatelstva. Omezenost finančních zdrojů bude pochopitelně i nadále vyvolávat silnou potřebu externích investic zejména do rozvojově nosných odvětví zpracovatelského průmyslu a tržních služeb. V motivačním systému investičních pobídek je ovšem třeba podstatně výrazněji zohlednit tvorbu kvalitních pracovních míst v interakci s rostoucím významem mezinárodně obchodovatelných tržních služeb včetně odvětví vědy a výzkumu. Pokud jde o „znalostně orientovanou“ regionální politiku považuji za zcela nezbytné před jejím koncepčním rozpracováním přijmout stanovisko ohledně základní strategie její věcné a územní orientace – liberálnímu tj. tržně konformnímu modelu regionální politiky v tomto směru např. odpovídá chápání procesu polarizace resp. divergence jako primární záležitosti soukromého sektoru a procesu integrace resp. konvergence jako primární záležitosti veřejného sektoru. Podle převládajícího názoru je i využití výsledků vědy a výzkumu prostřednictvím inovací v dominantní míře záležitostí podnikatelské sféry a roli veřejné podpory lze v tomto kontextu považovat spíše za organizačně-iniciační. Dále je potřebné zohlednit skutečnost, že znalostní orientace ekonomiky obvykle vede k další rozvojové selekci regionů a tedy i k vyšší socioekonomické polarizaci. V souladu s tím by měly být aktivity veřejného sektoru koncentrovány na stimulaci integračních procesů (mezi očekávané přínosy integrace lze řadit růst poptávky po výrobcích a službách produkovaných v jednotlivých regionech a zvyšování kvality odpovídající nabídky v důsledku rostoucí konkurence – nízká úroveň poptávky oslabuje podnikavost a inovační

schopnosti daného regionu a posiluje tak emigraci talentů resp. obyvatel s vyšším vzděláním).

Stanovení optimálního územního rámce realizace regionální politiky v ČR by měla respektovat skutečnost, že regiony NUTS II nepředstavují funkční jednotky územní správy a samosprávy. Za nejvhodnější územní jednotky proto v daném směru považujeme kraje tj. regiony NUTS III (z pohledu geografické organizace jde o mezoregionální hierarchickou úroveň). Kraje se administrativně dále člení na územní obvody obcí 3. stupně, které svým charakterem do značné míry odpovídají tzv. nodálním regionům tj. regionům typu jádro – zázemí představující mikroregionální hierarchickou úroveň. Nodální regiony jsou formovány především procesy dojížděky a vyjížděky za zaměstnáním, jejichž prostřednictvím je primárně překonávána nerovnováha na pracovních trzích². Významným důsledkem těchto procesů je zvyšování míry „pracovní“ podřízenosti ekonomicky slabších mikroregionů silnějším konkurentům, v jejichž rámci pochopitelně hrají dominující roli krajská města (podle dostupných pramenů lze mezi podřízené zařadit celkem 44 resp. při zohlednění kritéria minimální velikosti stanovené hranicí 15 tis. obyvatel 60 mikroregionů). Z hlediska integrace socioekonomických systémů představuje proces tvorby nodálních regionů její první (základní) úroveň. Jako centra vyššího tj. mezoregionálního významu se pak prosazují všechna krajská města s výjimkou Jihlavy, která je v tomto směru podřízena Praze (Hampl, 2005). Vzhledem k problematické aplikaci nodálního přístupu k vymezení mezoregionů (pro tento účel je využívána dojížděka do středních a zejména vysokých škol, které mají výrazně nižší intenzitu než dojížděka do zaměstnání) a dále k procesům formujícím územní dělbu práce a ekonomickou specializaci byl v tomto směru upřednostněn ekonomický přístup, vycházející z identifikace funkčního systému růstových pólů a růstových os (blíže viz teorie F. Perrouxe). Provedené analýzy potvrzují, že krajská města kromě funkce administrativních center plní i funkci hlavních pólů ekonomického růstu národního příp. nadnárodního významu. Jako pól růstu nadnárodního významu se prosazuje pouze Praha a ostatní póly růstu tak mají „pouze“ národní význam (kromě krajských měst, z nichž stanovená kritéria nespĺňuje jen Ústí n. L, se do této skupiny svým odpovídajícím ekonomickým významem řadí i Mladá Boleslav). Šíření rozvojových efektů generovaných póly růstu představuje druhou úroveň integrace, která má ve srovnání s první úrovní výrazně selektivnější charakter. Užítý přístup respektuje empirickou zkušenost, že ekonomický rozvoj má tendenci postupovat od vyšší úrovně hierarchie k nižší a v souladu s tím koresponduje i zvolený postup vycházející z primární tvorby růstových os jako interakčních propojení hlavních pólů růstu. Lokalizace obcí, měst a regionů podél těchto os zvyšuje jejich přitažlivost pro podnikatelské subjekty v důsledku indukce externích úspor (generovaných např. vyšší kvalitou a flexibilitou pracovních sil či kvalitnější nabídkou dopravního spojení) a většího potenciálu nabídky výrobní kooperace a dalších typů spolupráce. Třetí úroveň integrace pak představuje nadnárodní integrace, jejímž hlavním institucionalizovaným nositelem je Evropská unie. Pro identifikaci odpovídajících procesů lze účelně využít teorie interdependence neboli vzájemné závislosti, popsané zde na základě vybraných charakteristik potenciálu ovlivnění (krajské údaje o dostupnosti a alokaci zahraničních investic) a potenciálu reakce (krajské údaje o ekonomické úrovni a odpovídajících podílech na exportu). Praktická realizace stanovené strategie regionálního rozvoje vyžaduje především důsledné respektování rozvojových podmínek a pravděpodobných vývojových tendencí jednotlivých regionů, které jsou zohledněny v dále prezentovaných návrzích členěných podle stanovených konkurenčních typů na pozadí relevantních rozvojových scénářů:

▪ Typ A – regiony s vynikající konkurenční pozicí

Do tohoto typu byly zařazeny Pražský a s ním sousedící Středočeský kraj tvořící spolu hlavní „motor ekonomického růstu“ ČR. Pro tento typ regionů lze za nejvhodnější platformu považovat **akcelerační scénář ekonomického rozvoje**. Jeho

² K tomu je potřebné poznamenat, že v průběhu ekonomické transformace došlo ke zvýšení intenzity dojížděky za prací jako základní formy dělby práce (v současnosti za prací dojíždí asi 40 % obyvatel).

charakteristickým rysem je ofenzivní „podnikatelský“ přístup z pozice síly, zdůrazňující v souladu s nadprůměrnou kvalitou podnikatelského prostředí a vysokým potenciálem reakce na vnější podněty využití silných stránek a rozvojových příležitostí podnikatelskými subjekty. Uvedené kraje disponují nejvyšším inovačním potenciálem v rámci ČR (kromě Pražské aglomerace představuje inovační centrum národního významu i M. Boleslav) a tomu odpovídající atraktivitou pro lokalizaci a rozvoj ekonomických aktivit s vysokou přidanou hodnotou³. Endogenně cílené veřejné intervence mají spíše doplňkový význam a jejich alokace se z podpory silných stránek (vybrané faktory KPP s největšími dopady na zvyšování jeho atraktivity a kvalitu uspokojování různorodých preferencí poptávajících subjektů) se značnou pravděpodobností bude postupně přesouvat na regulaci negativních environmentálních (kvalita ovzduší, ekologická stabilita), urbanistických (dopravní „překrvení“, suburbanizace) a sociálních (kriminalita, zahraniční migrace) dopadů generovaných silným ekonomickým rozvojem. Pokud jde o exogenně cílené veřejné intervence půjde především o selektivně udělované investiční pobídky cílené na podporu rozvoje technických inovací v průmyslu a vyšších tržních služeb (zejména v Praze).

Tab. 5a: Návrh hlavních perspektivních oblastí stimulace konkurenceschopnosti

kraj	dosažený stupeň integrace			potřeba podpory	orientace podpory	
	1. úroveň	2. úroveň	3. úroveň		endogenní	exogenní
P+S	vysoký	vysoký	vysoký	podprůměrná	OIR/E	Ia

Poznámky: P+S = Pražský a Středočeský kraj. O = obchodní, P = pracovní, I = infrastrukturní, R = regionální a lokální, C = cenové, E = environmentální faktory (tučně jsou vyznačeny hlavní a obvykle vedlejší oblasti podpory); Ia = investiční pobídky cílené na vybrané typy investic (mezinárodně obchodovatelné tržní služby, průmyslové aktivity typu high-tech), Ib = investiční pobídky bez rozlišení typu investice (tučně je vyznačena územně všeobecná a obvykle územně selektivní podpora).

Zdroj: Vlastní výzkum

▪ Typ B – regiony s příznivou konkurenční pozicí

K tomuto typu přísluší kraje Jihočeský, Plzeňský, Královéhradecký, Pardubický, Vysočina, Jihomoravský, Liberecký a Zlínský. V tomto případě se jako optimální jeví **růstový scénář ekonomického rozvoje**, počítající s dlouhodobým ekonomickým růstem spojeným se selektivním zlepšováním jeho kvalitativního založení. Charakteristickým rysem scénáře je orientace na využívání rozvojových příležitostí v kombinaci s kontinuální aktivací silných stránek a eliminací slabých stránek jednotlivých krajů. Uvedené kraje vesměs disponují průměrnou kvalitou podnikatelského prostředí, která je zejména v případě českých krajů pozitivně ovlivňována jejich integračním propojením s pražskou aglomerací. S příznivou situací se setkáváme pokud jde o využití lidských zdrojů, kde některé kraje (Jihočeský, Plzeňský a Liberecký) vykazují nadprůměrnou úroveň. Dobré růstové předpoklady potvrzují analýzy provedené v širším evropském kontextu, které signalizují převahu kladných rozvojových podnětů a tedy pouze sekundární význam potenciálních tlaků na restrukturalizaci. Spíše pozitivně lze hodnotit i dosaženou úroveň inovačního potenciálu. S nejrychlejším rozvojem inovačních aktivit včetně tvorby inovačních klastrů lze počítat především ve velkých inovačních centrech a v nejvýznamnějších inovačních zónách (vytvářejících se obvykle kolem inovačních center regionálního významu) – hlavní inovační centra národního významu Brno, Plzeň, Liberec/Jablonec n. N., Jihlava, Zlín a Pardubice a dále podorlická a podkrkonošská inovační zóna. Roli veřejných intervencí lze s ohledem na historické zaostání uvedených regionů za ekonomickou úroveň nejvyspělejších regionů EU považovat za významnou, zejména pokud jde o aktivaci silných stránek podnikatelského prostředí. Poptávka po intervencích cílených na zvyšování intenzity využití lidských zdrojů pak bude i nadále generována selektivně (zejména v periferních mikroregionech). Mezi významné oblasti intervencí patří i posilování nadregionálních (domácích i zahraničních) i regionálních

³ Pražský kraj je jediným českým regionem, jehož konkurenceschopnost je srovnatelná s nejrozvinutějšími regiony starých členských zemí EU (např. podle údajů European Cities Monitor jí v roce 2005 patřilo 13. místo v žebříčku podnikatelsky nejatraktivnějších evropských velkoměst).

vazeb, především pak v kontextu perspektivní integrace moravského prostoru prostřednictvím posilování nadregionálních vazeb moravských krajů s Brnem jako nejvýznamnějším moravským pólem růstu.

Tab. 5b: Návrh hlavních perspektivních oblastí stimulace konkurenceschopnosti

kraj	dosažený stupeň integrace			potřeba podpory	orientace podpory	
	1. úroveň	2. úroveň	3. úroveň		endogenní	exogenní
PL	střední	střední	vysoký	průměrná	OE/PR	Ia
JČ	vysoký	střední	střední	průměrná	RE/OI	Ia
JM	vysoký	střední	střední	průměrná	IC/OR	Ia/Ib
PU	střední	střední	střední	průměrná	OE/RC	Ia
HK	střední	nízký	střední	průměrná	OE/RC	Ia
VY	nízký	střední	nízký	mírně nadprůměrná	RE/IC	Ia/Ib
LB	střední	střední	střední	průměrná	OE/IC	Ia
ZL	střední	nízký	nízký	mírně nadprůměrná	PE/OC	Ia

Poznámka: PL = Plzeňský kraj, JČ = Jihočeský kraj, JM = Jihomoravský kraj, PU = Pardubický kraj, HK = Královéhradecký kraj, VY = kraj Vysočina, LB = Liberecký kraj, ZL = Zlínský kraj.

Zdroj: Vlastní výzkum

▪ Typ C – regiony s méně příznivou konkurenční pozicí

Do tohoto typu byly zařazeny zbývající kraje Karlovarský, Ústecký, Olomoucký a Moravskoslezský. Pro tyto regiony se jako vhodná platforma nabízí **adaptační scénář ekonomického rozvoje**. Jeho charakteristickým rysem je posilování konkurenční pozice regionů, založené na potlačování rozvojových ohrožení v kombinaci s eliminací slabých stránek příp. rozvojových ohrožení a efektivní aktivací silných stránek spojené s vyhledáváním vhodných rozvojových příležitostí posilujících ekonomický růst. Jejich integraci do světové ekonomiky ovšem provázejí silné tlaky na restrukturalizaci ekonomické základny, s čímž koresponduje špatná pozice v oblasti využívání lidských zdrojů. Uvedené problémy jsou dále prohlubovány srovnatelně nejhorší kvalitou jejich podnikatelského prostředí. Pokud jde o regionální úroveň inovačního potenciálu je však jejich postavení průměrné (zápornou výjimku představuje Karlovarský kraj, který však na druhé straně vykazuje srovnatelně lepší pozici ve využití lidských zdrojů) – rozhodují roli v tomto směru hrají inovační centra národního významu, zejména ostravská aglomerace a dále Olomouc, podkrušňohorská a podbeskydská inovační zóna. Ve výše uvedeném kontextu je role veřejných intervencí nezastupitelná, zejména pokud jde o eliminaci slabých stránek podnikatelského prostředí a řešení neuspokojivé situace na regionálních trzích práce. Jako významná priorita se dále prakticky na všech hierarchických úrovních jeví zvýšení úrovně územní integrace. V tomto směru nejde pouze o podporu této integrace prostřednictvím investic do veřejné dopravy a dopravní infrastruktury, ale především o komplexní podporu cílenou na vytváření či posilování růstových os včetně stimulace tvorby kooperačních firemních sítí (klastrů).

Tab. 5c: Návrh hlavních perspektivních oblastí stimulace konkurenceschopnosti

kraj	dosažený stupeň integrace			potřeba podpory	orientace podpory	
	1. úroveň	2. úroveň	3. úroveň		endogenní	exogenní
OL	střední	nízký	nízký	nadprůměrná	OI/PR	Ib
MS	střední	nízký	nízký	nadprůměrná	OPR/I	Ib
UL	nízký	nízký	střední	nadprůměrná	PE/OR	Ib
KV	nízký	nízký	střední	nadprůměrná	PR/OE	Ib

Poznámka: OL = Olomoucký kraj, MS = Moravskoslezský kraj, UL = Ústecký kraj, KV = Karlovarský kraj.

Zdroj: Vlastní výzkum

Závěrem je účelné uvést ještě několik obecnějších poznámek k otázkám stimulace hospodářského resp. regionálního rozvoje (regionální politika představuje stále významnější komponentu hospodářské politiky). Pokud jde o „ospravedlnitelnost“ veřejných intervencí do ekonomického rozvoje lze jako argument využít odlišný pohled soukromé a veřejné sféry na tvorbu užitků, kdy soukromá sféra je prioritně orientována na krátkodobé užitky (zisk), kdežto veřejná sféra na dlouhodobé užitky (obecný prospěch). Jinými slovy jsou to především veřejné intervence, které v interakci s regulačními opatřeními zajišťují udržitelnost společenského rozvoje. Z pohledu „globalizovaného konceptu“ regionální ekonomie lze na ekonomický rozvoj pohlížet jako na společenský proces cyklicky se realizující v ose podnikatelské prostředí → územní integrace → inovace podnikatelského prostředí (chápané včetně zvyšování kvality života jako stále významnějšího faktoru konkurenceschopnosti). Má-li pak být stanovená strategie regionálního rozvoje efektivní, musí být v ní logicky zohledněna i aktuální fáze v níž se daný stát a jednotlivé regiony nacházejí. V tomto směru se v ČR již začíná prosazovat fáze územní integraci a podpora by tedy měla být koncentrována jak na podporu integrace, tak na přípravu vstupu do následující inovační fáze (např. prostřednictvím přímé podpory inovačně orientovaných MSP – s ohledem na skutečnost, že inovační firmy jsou současně nositeli růstu produktivity i exportu jde o příklad strategie „dvojnásobného vítězství“). Naznačený přístup se vzhledem k orientaci na stimulaci integračních procesů jeví jako přínosný i z pohledu plnění tradičního cíle regionální politiky tj. snižování rozdílů v ekonomické úrovni regionů (kvalita podnikatelského prostředí a úroveň integrace v podstatě představují spojité nádoby, přičemž jejich reálné interakce se odvíjejí jak na bázi konkurenčních, tak kooperačních procesů). Pokud jde o disponibilní zdroje realizace regionální politiky půjde v nejbližším období především o programové financování rozvojových projektů z příslušných fondů EU, doplněných zdroji ze státního rozpočtu a centralizovaných fondů (v dalším plánovacím období bude ovšem nutné počítat s nižším objemem fondových zdrojů EU).

Literatura

- [1] Beneš, M.: Konkurenceschopnost a konkurenční výhoda, Working paper č. 5, Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, ESF MU, Brno 2006.
- [2] Cambridge Econometrics, ECORYS-NEI: A study on the factors of regional competitiveness (A draft final report for the European Commission Directorate-General Regional Policy), University of Cambridge, 2003.
- [3] Drucker, P., F.: Inovace a podnikavost. Management Press, Praha 1993.
- [4] Garelli, S.: Competitiveness of nations: The Fundamentals. In: World Competitiveness Yearbook, IMD Lausanne, 2002.
- [5] Hampl, M.: Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. PŘF UK, Praha 2005.
- [6] Kaďeřábková, A. a kol.: Ročenka konkurenceschopnosti České republiky, CES VŠEM a NOZV NVF, Praha 2005.
- [7] Kitson, M. – Martin, R. – Tyler, P.: The regional competitiveness debate. University of Cambridge, 2005.
- [8] Koellreuter, Ch.: Regional benchmarking as a tool to improve regional foresight, European Commission - Research - Directorate K, Brussels 2002.
- [9] König, P. – Lacina, L. a kol.: Rozpočet a politiky EU. Nakladatelství. C. H. Beck, Praha 2004.
- [10] MMR ČR: Strukturální fondy EU. MMR, Praha 2006 (dostupné na www.strukturalni-fondy.cz).
- [11] OECD, EUROSTAT: Oslo manual: Guidelines for collecting and interpreting innovation data. EUROSTAT, Luxembourg 2005 (dostupné na www.epp.eurostat.ec.europa.eu).
- [12] Porter, M.: The competitive advantages of nations. The Free Press, New York 1990.
- [13] Spěváček, V. a kol.: Transformace české ekonomiky, VŠE, vyd. Linde, Praha 2002.
- [14] Viturka, M.: Regionálně ekonomické souvislosti procesu integrace ČR do EU. Studie NÚJH, Praha 2002.

- [15] Víturka, M. & kol.: Regionální vyhodnocení kvality podnikatelského prostředí v České republice. ESF MU, Brno 2003.
- [16] Víturka, M.: Konkurenceschopnost regionů a možnosti jejího hodnocení. Politická ekonomie, Praha (v tisku).
- [17] Žítek, V. – Kunc, J. – Tonev, P.: Vybrané indikátory regionální konkurenceschopnosti a jejich vývoj. Working paper č. 21, Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, ESF MU, Brno 2006.

ŠTRUKTURÁLNE A PRIESTOROVÉ ASPEKTY DISPROPORCIÍ V REGIONÁLNO M ROZVOJI VERSUS KONKURENCIESCHOPNOSŤ

Doc. Ing. Peter KUZMIŠIN, DrSc.,

*Fakulta manažmentu PU v Prešove, Katedra ekonómie a ekonomiky
e-mail: kuzmisin@unipo.sk*

Ing. Viera KUZMIŠINOVÁ, Ph.D.,

*Fakulta humanitných a prírodných vied PU v Prešove, Katedra
občianskej a etickej výchovy
e-mail: vkuzmis@unipo.sk*

ANOTÁCIA

Štúdia uvádza východiská a prístupy k realizácii regionálnej politiky, hodnotenie regiónov z hľadiska predpokladov a zdrojov ich rozvoja. Analyzuje teritoriálne - štruktúrne procesy a teritoriálne sociálne - ekonomické disproporcie. Vychádza z názoru, že pojem disproporcía najúplnejšie vyjadruje poňatie "teritoriálna nerovnosť sociálne - ekonomického rozvoja regiónov", ako stav ekonomiky, ktorej štruktúra je deformovaná v dôsledku pôsobenia viacerých faktorov. Jednotlivé prístupy k identifikácii disproporcií sa odlišujú v závislosti od používaných ukazovateľov a metód na stanovenie medziregionálnych a medziodvetvových disproporcií rozvoja regiónov. Prístup použitý v štúdiu je založený na využití ukazovateľov, ktoré charakterizujú celkovú úroveň ekonomického rozvoja, finančnú pozíciu, úroveň príjmov, zamestnanosť obyvateľstva a PZI v regióne a ktorých stredná hodnota vyčísluje disproporcie regiónov SR.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

regionálny rozvoj, politické, ekonomické, sociálne, ekologické teritoriálne - štruktúrne procesy, teritoriálne sociálne - ekonomické disproporcie, stredná hodnota disproporcií regiónov

ANNOTATION

Structural and spatial aspects of inequalities in regional development versus competitiveness

In this paper we introduce bases and approaches to realization of regional policy, and assessment of regions according to hypotheses and sources of their development. We analyze territorial-structural processes and territorial social-economic inequalities. Furthermore, we build on the view, that the concept of inequality is the most fully explained as "territorial inequality of social-economic regional development", as a state of economy, in which structure is deformed as a result of activity of various factors. Individual approaches to identify the different sources of inequality based on the indicators and methods used to establish inter-regional and inter-sectoral difference of regional development. The approach, we use in this paper, is based on the utilization of indicators, characterizing total degree of economic development, financial position, income levels and unemployment in the region. Moreover, it is based on the index relationship of a particular indicator.

KEY WORDS

regional development, political, economic, social, ecological territorially-structural processes, territorial social-economic inequalities

Úvod a formulácia problému

a/ Prístupy k problematike v literatúre

Metodické prístupy ku konštrukcii ukazovateľov regionálnej nerovnomernosti národného hospodárstva sú väčšinou založené na analýze a následnej aplikácii kvantitatívnych metód vo vyhodnocovaní sledovaných ukazovateľov vyčísliteľných pre jednotlivé regióny vo vymedzenom časovom období. Ilustratívne uvedieme autorov Zubaľová, Babiak (2006), ktorí rozlišujú pojem regionálna nerovnomernosť v širšom slova zmysle - ako stav jednotlivých regiónov k určitému časovému okamihu, ktoré sa vzhľadom k špecifickým podmienkam spôsobujúcim ich viac-menej autonómny vývoj môžu v sledovanom ukazovateli odlišovať a v užšom slova zmysle - ako variabilitu sledovaného ukazovateľa vyčísleného pre jednotlivé regióny k určitému časovému okamihu. Výsledkom štúdie uvedených autorov je návrh ukazovateľa regionálnej nerovnomernosti ekonomiky (KRR - koeficient rozdielnosti regiónov), ktorý vychádza zo štatistických mier variability. Druhý prístup je spojený s využitím inštrumentária regionálnej konkurencieschopnosti, ktorú môžeme merať dvomi spôsobmi (Kuzmišin, Kuzmišinová, 2006):

1. Prvý spôsob spočíva v kvantitatívnom a kvalitatívnom popise jednotlivých súčastí konkurencieschopnosti: popis vybavenia regiónu technickou infraštruktúrou, dostupnosťou vhodných plôch alebo budov na podnikanie, kvalifikácie a mzdovej náročnosti pracovnej sily, fungovania verejnej správy a verejného sektora, bezpečnosti a kvality služieb v regióne a pod.
2. Druhý spôsob spočíva v meraní samotných dôsledkov konkurencieschopnosti, teda ekonomickej úrovne regiónu prostredníctvom súhrnných ukazovateľov v prepočte na jedného obyvateľa, napr. úroveň hrubého domáceho produktu vytvoreného v regióne, daňová výťažnosť, miera nezamestnanosti, priemerné príjmy a pod.

b/ Hodnotenie regiónov z hľadiska predpokladov a zdrojov ich rozvoja

Východiská a prístupy k realizácii regionálnej politiky, hodnotenie regiónov z hľadiska predpokladov a zdrojov ich rozvoja sa dajú zhrnúť do niekoľkých skupín:

1. Štrukturálne - funkčný prístup. Región sa tu vníma ako časť štátu, v tomto kontexte sa jeho rozvoj má podriaďiť celoštátnym prioritám a cieľom. Prístup "zhora -dolu" uprednostňuje záujmy hospodárskeho komplexu a bezpečnosti štátu. Záujmy regiónov a budovanie ich infraštruktúry sú až na druhom mieste. Na určitej etape vývoja sa tento prístup dostáva do konfliktu so záujmami regiónov, najmä z hľadiska uspokojovania potrieb obyvateľov regiónu.
2. Plánovo - regulatívny prístup. Ide o variant uplatňovania regionálnej politiky v centrálne riadenej ekonomike. Ciele sú dané "zhora", i tu platí schéma "zhora-dole" a samoregulačný mechanizmus regiónu nie je akceptovaný. Aj v tomto prípade dochádza k nárazu na bariéry rozvoja a problémom v uspokojovaní potrieb obyvateľov regiónu.
3. Prístup komplexného rozvoja regiónov. Každý z regiónov je chápaný najmä ako výrobný komplex, pričom produkčné odvetvia sú doplňované pomocnými a infraštruktúrnymi odvetviami. Prvotným je odvetvová optimalizácia v regióne z hľadiska ekonomickej efektívnosti, potreby obyvateľstva sú sekundárne.
4. Prístup konkurenčnej schopnosti. Každý región by sa mal rozvíjať ako samo zabezpečujúci systém schopný konkurencie s analogickými systémami v rámci národnej ekonomiky i medzinárodne a takto zabezpečovať požadovanú úroveň rozvoja. Hodnotenie potenciálu regiónu sa uskutočňuje "zdola - hore", v praxi sa skôr uplatňovala schéma "regionálna úroveň - regionálna úroveň". Pozícia regiónu sa presadzuje na základe prevahy vlastného potenciálu pred inými regiónmi.
5. Prístup stáleho (vybilancovaného, harmonického) rozvoja. Rozvoj regiónu sa vníma ako súhrn ekonomickeho, sociálneho a ekologického rozvoja. Dôraz je položený na zabezpečenie požadovaných podmienok života obyvateľstva regiónu. Tento aspekt bol rozšírený o koncepciu trvalo udržateľného rozvoja po roku 1992.

Schéma realizácie tohto prístupu je "zdola - dole", ktorá má zabezpečiť najvyšší komfort života obyvateľstva.

6. Sociálne orientovaný prístup. Dôraz je položený na zabezpečenie elementárnych potrieb existencie a slobody.
7. Aktivizačno - nivelizačný prístup. Je založený na idee vyrovnávania úrovne regiónov a formovanie pólov rastu, na pozadí presunu zdrojov medzi regiónmi s cieľom podpory ich rozvoja.
8. Hranično - komunikačný prístup. V rámci hraníc štátu sa vyčleňujú teritória, ktoré združujú niekoľko regiónov a na základe administratívneho vyčlenenia sú využívané dané prírodno-geografické a ekonomické osobitosti, existujúci potenciál pracovných síl a produkčné kapacity po línii hranično - komunikačných koridorov. Prihraničná poloha je vnímaná pritom ako osobitný zdroj rozvoja.
9. Ekologický prístup. Región je považovaný za organickú súčasť okolia (prírodného a sociálneho) a jeho rozvoj je možný len v rámci koexistencie človeka s týmto okolím/prostredím.
10. Integrovaný prístup. Jednotlivé prístupy sú previazané navzájom a skutočný vývoj je závislý od toho, aké sú priority v danej etape rozvoja a tie sú premietnuté do administratívno - právnych noriem, ktoré regulujú chod štátu. V súvislosti s tým sú zavedené nové pojmy, najmä: zóna vplyvu centra, zóna vplyvu regiónu, medziregionálna prihraničná zóna, krížová zóna, intervenčný bod.

Cieľom štúdie je v uvádzaných súvislostiach na základe jednotlivých prístupov k identifikácii disproporcií a odlišnosti podľa používaných ukazovateľov a metód na stanovenie medziregionálnych a medziodvetvových disproporcií rozvoja regiónov aplikovať metodiku založenú na využití ukazovateľov, ktoré charakterizujú celkovú úroveň ekonomického rozvoja, finančnú pozíciu, úroveň príjmov, zamestnanosť obyvateľstva a priamych zahraničných investícií (PZI) v regióne na základe vyčíslenia strednej hodnoty disproporcií regiónov SR.

1. Teritoriálno-štruktúrne procesy

Ide o sociálno-ekonomické procesy, v rámci realizácie ktorých dochádza ku zmene teritoriálnej štruktúry ekonomiky štátu, regiónu, obcí. Sú spravidla rôznosmerné. Príkladmi sú také protikladné teritoriálno-štruktúrne procesy ako diferenciacia - nivelizácia, koncentrácia-dekoncentrácia, sťahovanie - difúzia, aglomerácia - deaglomerácia, polarizácia - vyrovnávanie. V pozadí teritoriálno - štruktúrnych procesov je pôsobenie spoločensko - politických, sociálno - ekonomických a ekologických procesov, ktoré prebiehajú medzi regionálnymi spoločenskými systémami sformovanými v ich administratívnych hraniciach a spôsobujú zmeny proporcií medzi nimi. Tieto procesy môžeme rozoberať zo štyroch hľadísk:

1. **Politické teritoriálno - štruktúrne procesy** znamenajú:
 - a/ vzťahy, ktoré sa formujú medzi triedami, národmi, vrstvami obyvateľstva, sociálnymi skupinami v úsilí o moc vnútri regionálnych spoločenských systémov i medzi nimi,
 - b/ vzťahy medzi politickými stranami, ktoré vznikajú v súperení o moc na medziregionálnej i vnútroregionálnej úrovni,
 - c/ vzťahy, ktoré vznikajú medzi vládnymi štruktúrami národnej, regionálnej a lokálnej úrovne.
2. **Ekonomické teritoriálno - štruktúrne procesy** sú spravidla predmetom záujmu v niekoľkých rovinách:
 - a/ zmeny ekonomických proporcií na regionálnej úrovni ako dôsledok politických teritoriálno - štruktúrnych procesov,
 - b/ dynamika zmien základných makroekonomických ukazovateľov na úrovni regiónov ako dôsledok ekonomických a ďalších teritoriálno - štruktúrnych procesov,
 - c/ zmeny dôchodkov obyvateľstva ako dôsledok ekonomických a ďalších teritoriálno - štruktúrnych procesov.

3. **Sociálne teritoriálne - štruktúrne procesy** sú vnímané v podsystémoch:
 - a/ demografické teritoriálne - štruktúrne procesy,
 - b/ sociálne - ekonomické (spoločenské) teritoriálne - štruktúrne procesy (sociálne zabezpečenie),
 - c/ teritoriálne - štruktúrne procesy, spojené s rozvojom sociálnej sféry.
4. **Ekologické teritoriálne - štruktúrne procesy.** Zahrnujú najmä kvalitu ovzdušia, hlavne v mestských aglomeráciách, množstvo emisií zhoršujúcich situáciu v životnom prostredí a podporujúcich skleníkový efekt, dostatok kvalitnej pitnej vody pre obyvateľstvo i ekonomiku, systémy vodohospodárskej infraštruktúry, kvalitu povrchových i podzemných vôd, problém ohrozenia znečistenia zdrojov vody, riziká kontaminovaného prostredia, využiteľnosť vodných nádrží a protipovodňovú ochranu.

Teritoriálne sociálno-ekonomické štruktúrne procesy a disproporcie

V procese ekonomického rozvoja je typickým cyklický vývoj, preto v istých časových intervaloch pod vplyvom tých alebo iných dynamických faktorov sa narúša proporionalita štruktúry NH, v dôsledku čoho vznikajú alebo sa prehlbujú spoločensko - politické, sociálno - ekonomické, ekologické, štruktúrne a priestorové (teritoriálne) disproporcie. Nerovnomernosť rozvoja, najmä javu priestorovej disproporcie, je charakteristickou črtou v podstate každej ekonomiky. V obsahu pojmu disproporcie je najmä narušenie nevyhnutných vzájomných vzťahov v rozvoji jednotlivých článkov podnikov, teritoriálnych, odvetvových, hospodárskych komplexov (na úrovni národnej alebo svetovej ekonomiky). Príkladom sú disproporcie v rozvoji civilných a vojenských odvetví, produkcii vecného kapitálu a spotrebných predmetov, výroby a spotreby a pod., v dôsledku čoho sa narúša normálny priebeh ekonomických procesov. Rozlišujú sa *čiasťkové disproporcie* (majú spravidla dočasný, lokálny charakter) a *všeobecné disproporcie* (sú späté s poruchami reprodukčného procesu ako celku; majú spravidla dlhodobé trvanie). Formy ich prejavu sú rôzne: nedostatok ponuky alebo dopytu po tovaroch alebo službách, valutovo - finančné krízy, ekonomické krízy v krajine ako celku a pod. Disproporcie v priebehu reprodukčného procesu ovplyvňujú ekonomickú efektívnosť regiónu. Požiadavkou prvoradej dôležitosti je ich všestranná identifikácia, objavenie príčin, podmienok a faktorov vzniku, klasifikácia, početnosť a rozpracovanie mechanizmu ich priebehu a odstránenia.

V terminológii problému "narušenie nevyhnutných vzájomných vzťahov", resp. "nerovnomernosť sociálno - ekonomického rozvoja regiónu" t. j. **disproporcie** sa používajú rôzne ďalšie pojmy, najmä: diferenciácia, asymetria, nerovnosť, nerovnomernosť, regionálna polarizácia, regionálne odlišnosti. Podstatné je však definovanie aspektov a hľadanie univerzálneho pojmu na označenie "teritoriálnej nerovnosti sociálno - ekonomického rozvoja regiónu".

Na pozadí problému možno identifikovať najmä tieto prístupy:

- **regionálna diferenciácia:** na základe ekonomických ukazovateľov rozdelenie jednotlivých regiónov alebo ich zoskupovanie do určitých skupín.
- **regionálna asymetria:** absencia symetrie v úrovni rozvoja regiónov, čo sa prejavuje v ich nesúmernosti, napr. vo vzťahu k centru alebo osi symetrie.
- **regionálne disproporcie:** vzájomný vzťah medzi úrovňou rozvoja regiónov, ktorú poukazujú na kvalitatívne odlišnosti.
- **regionálne nerovnosti:** jednotlivé regióny nezodpovedajú požadovanej, predpokladanej úrovni.
- **regionálna polarizácia:** odlišnosti v úrovni rozvoja regiónov, ktoré sú sčasti spojené so samotnými osobitosťami fungovania samotných regiónov a so stupňom realizácie princípov regionálnej ekonomiky.

V štúdiu vychádzame z názoru, že pojem disproporcie najúplnejšie vyjadruje poňatie "teritoriálna nerovnosť sociálno - ekonomického rozvoja regiónov", ako stav ekonomiky, ktorej štruktúra je deformovaná v dôsledku pôsobenia viacerých faktorov. Výskum

rôznych disproporcií je spojený s identifikáciou príčin ich vzniku, vplyvu na rozvoj odvetvia, regiónu alebo NH. V tejto súvislosti v literatúre sa najčastejšie používa členenie činiteľov disproporcií a formy ich prejavu na objektívne a subjektívne (tabuľka 1).

Tabuľka 1 Klasifikácia disproporcií a formy ich prejavu

Charakter prejavu	Skupina činiteľov	Druh disproporcie
<i>Objektívny</i>	Nerovnomernosť sociálno-ekonomického rozvoja regiónov Diferenciácia deľby kapitálu do odvetví Teritoriálne odlišnosti vybavenosti prírodnými a pracovnými zdrojmi, prírodno-klimatické osobitosti Cyklické výkyvy, zmeny vo vzájomnom vzťahu dopytu a ponuky	Medziregionálna Medziodvetvová Teritoriálne sociálno-ekonomické disproporcie Všeobecné ekonomické disproporcie
<i>Subjektívny</i>	Omyly v stratégii a taktike reforiem a sociálno - ekonomických prepočtoch v ekonomickej politike na rôznych úrovniach hierarchického systému riadenia (národohospodárskej, regionálnej, odvetvovej)	Medziregionálna Medziodvetvová Teritoriálne sociálno-ekonomické disproporcie Všeobecné ekonomické disproporcie

Zdroj: vlastné spracovanie

Subjektívne faktory vzniku disproporcií možno regulovať, resp. odstrániť pomerne jednoducho, u objektívnych faktorov možno znížiť ich vplyv len zmenou podmienok fungovania ekonomického systému, či podsystemov (politického, ekonomického, kultúrneho). Ich úplné odstránenie je v podstate nemožné.

Za pozornosť stojí zmienka o **objektívnych faktoroch**, ktoré spôsobujú prehlbovanie medziregionálnych odlišností.

Ide najmä o:

- odlišnosti medzi regiónmi v závislosti od prírodných zdrojov a ľudského potenciálu ako aj z hľadiska osobitostí historického a ekonomického rozvoja,
- osobitosti štruktúry a špecializácie regionálnych hospodárskych komplexov,
- dominanciu odvetvového princípu riadenia sociálno - ekonomických procesov nad teritoriálnym,
- absenciu zodpovedajúcej regionálnej politiky štátu.

Zníženie existujúcich disproporcií je spojené spravidla s dvomi metódami:

- Regulačná eliminácia disproporcií** regionálneho rozvoja s akceptovaním určitých medziregionálnych rozdielov do určitej úrovne, ktorá neprekročí možný vznik anomálnych "bodov napätia", ktoré by mohli ohroziť normálne fungovanie ekonomiky. Známe Paretovo optimum by tu mohlo byť využiteľné ako zlatá stredná cesta alebo hraničná kritická úroveň disproporcií.
- Disproporcía ako stimul rozvoja.** Vznik akejkoľvek regionálnej disproporcie je chápaný ako stimul rozvoja zaostávajúcich regiónov. Tento prístup odráža teritoriálny aspekt inovačného rozvoja: v určitých centrách sa sústreďujú pokrokové technológie, ktoré využívajú nové zdroje, najmä ľudský kapitál. Takým spôsobom vznikajú "póly rastu" alebo "body rastu", z ktorých sa rozširujú efektívne inovácie, čo vedie k zníženiu rozdielov v regiónoch.

Materiál a metódy

a/ Identifikácia regionálnych disproporcií

Jednotlivé prístupy k identifikácii disproporcií sa odlišujú v závislosti od používaných ukazovateľov a metód na stanovenie medziregionálnych a medziodvetvových disproporcie rozvoja regiónov.

Prístup, ktorý používame v tejto štúdii, je založený na využití ukazovateľov, ktoré charakterizujú celkovú úroveň ekonomického rozvoja, finančnú pozíciu, úroveň príjmov a zamestnanosť obyvateľstva, prílev PZI v regióne a je založený na vzťahu maxima a minima ukazovateľa, pričom jeho konštrukcia je:

$$R_j = \max Pr_j / \min P_{ij},$$

kde: R_j - veľkosť disproporcie podľa j- ukazovateľa
 $\max Pr_j$ - maximálna hodnota j-ukazovateľa v r-regióne
 $\min P_{ij}$ - minimálna hodnota j-ukazovateľa v i-regióne (okrem nulovej hodnoty).

Uvádzaný prístup možno doplniť o vzťah, ktorý vyjadruje strednú hodnotu ukazovateľa pre región (P_{jmed}):

$$R_{jmed} = (\max Pr_j - \min P_{ij})/P_{jmed}$$

kde: R_{jmed} - stredná hodnota disproporcií podľa j - ukazovateľa
 $\max Pr_j$ - maximálna hodnota j - ukazovateľa v r - regióne,
 $\min Pr_j$ - minimálna hodnota j - ukazovateľa v i - regióne,
 P_{jmed} - priemer za všetky regióny j - ukazovateľa a i - regióne.

V tabuľkách 2 - 5 identifikujeme prostredníctvom ukazovateľa strednej hodnoty R_{jmed} medziregionálne disproporcie rozvoja v SR v rokoch 2002 - 2005.

Tabuľka 2 Medziregionálne disproporcie SR rok 2002

rok 2002	Max Pr	Min Pj	Rj		Pjmed	Rjmed
región SR	BSK	PSK		SR spolu		
HDP /región v mil. Sk/ 2001 v mil. Sk	279 854	101 366	2,8	1 111 484	117456,0	1,52
HPH /región v mil. Sk/2001v mil. Sk	251 467	91 084	2,8	998 743	105542,5	1,52
tržby v priemys. v mil. Sk	452 343	64 023	7,1	1 150 039	101917,5	3,81
priem. mesač. mzda	17 626	10 802	1,6	13 511	12116	0,56
zamestnanosť/ počet	345 169	211 944	1,6	1 842 159	215158	0,62
nezamestnanosť/počet	28 700	73 300	2,6	486 900	65550	0,68
PZI v mil. SK	x	x			x	

Prameň: vlastné spracovanie podľa <http://www.statistics.sk/webdata/ksureg> a <http://sario.sk/prilev-a-odlev-pzi>

Tabuľka 3 Medziregionálne disproporcie rok 2003

rok 2003	Max Pr	Min Pj	Rj		Pjmed	Rjmed
región SR	BSK	PSK		SR spolu		
HDP /región v mil. Sk/ 2001 v mil. Sk	304 156	108 561	2,8	1 212 665	128570,0	1,52
HPH /región v mil. Sk/2001v mil. Sk	274 691	98 044	2,8	1 095 183	116114,0	1,52
tržby v priemys. v mil. Sk	565 882	72 217	7,8	1 339 075	120879,5	4,08
priem. mesač. mzda	18 877	11 385	1,7	14 365	12667,5	0,59
zamestnanosť/ počet	346 979	218 634	1,6	1 854 333	216979,5	0,59
nezamestnanosť/počet	22 800	74 100	3,3	459 200	65600	0,78
PZI v mil. SK	245 040	6 003	40,8	348 396	13024,5	18,35

Prameň: vlastné spracovanie podľa <http://www.statistics.sk/webdata/ksureg> a <http://sario.sk/prilev-a-odlev-pzi>

Tabuľka 4 Medziregionálne disproporcie rok 2004

rok 2004	Max Pr	Min Pj	Rj		Pjmed	Rjmed
región SR	BSK	PSK		SR spolu		
HDP /región v mil. Sk/ 2001 v mil. Sk	344 647	121 578	2,8	1 355 262	142479,5	1,57
HPH /región v mil. Sk/2001v mil. Sk	307 878	108 607	2,8	1 210 674	127274	1,57
tržby v priemys. v mil. Sk	596 599	68 344	8,7	1 465 828	139365,5	3,79
priem. mesač. mzda	21 016	12 535	1,7	15 825	13918,5	0,61
zamestnanosť/ počet	346 699	211 867	1,6	1 803 194	212746,5	0,63
nezamestnanosť/počet	27 000	85 400	3,2	480 700	64450	0,91
PZI v mil. SK	259 925	6 386	40,7	372 595	12206	20,77

Prameň: vlastné spracovanie podľa <http://www.statistics.sk/webdata/ksureg> a <http://sario.sk/prilev-a-odlev-pzi>

Tabuľka 5 Medziregionálne disproporcie SR rok 2005

rok 2005	Max Pr	Min Pj	Rj		Pjmed	Rjmed
región SR	BSK	PSK		SR spolu		
HDP /región v mil. Sk/ 2001 v mil. Sk	x	x	x	x	x	x
HPH /región v mil. Sk/2001v mil. Sk	x	x	x	x	x	x
tržby v priemys. v mil. Sk	611 170	73 647	8,3	1 597 650	156161,5	3,44
priem. mesač. mzda	23 212	13 185	1,8	17 274	15146,5	0,66
zamestnanosť/ počet	x		x	x	x	x
nezamestnanosť/počet	17 100	80 100	4,7	427 500	55850	1,13
PZI v mil. SK	279 802	7 086	39,5	417 020	22377,5	12,19

Prameň: vlastné spracovanie podľa <http://www.statistics.sk/webdata/ksureg> a <http://sario.sk/prilev-a-odlev-pzi>

Minimálne hodnoty všetkých ukazovateľov za roky 2002 - 2005 sú hodnoty za Prešovský samosprávny kraj a všetky maximálne hodnoty sú dosahované v Bratislavskom samosprávnom kraji. Najväčšie medziregionálne rozdiely v SR sú v priamych zahraničných investíciách (PZI), ktoré dosahujú pri pomerovaní minimálnej hodnoty (Prešovský samosprávny kraj) a maximálnej hodnoty (Bratislavský samosprávny kraj) až 40 násobok.

Vývoj medziregionálnych rozdielov prostredníctvom ukazovateľa strednej hodnoty Rjmed SR za roky 2002 - 2005 prezentuje tabuľka 6.

Tabuľka 6 Vývoj medziregionálnych disproporcií SR v rokoch 2002 - 2005

Rjmed	2002	2003	2004	2005	medzireg. dispropor.
HDP /región v mil. Sk/ 2001 v mil. Sk	1,52	1,52	1,57	x	rastie
HPH /región v mil. Sk/2001v mil. Sk	1,52	1,52	1,57	x	rastie
tržby v priemys. v mil. Sk	3,81	4,08	3,79	3,44	klesá
priem. mesač. mzda	0,56	0,59	0,61	0,66	rastie
zamestnanosť/ počet	0,62	0,59	0,63	x	kolíše/rastie
nezamestnanosť/počet	0,68	0,78	0,91	1,13	rastie
PZI v mil. SK	x	18,35	20,77	12,19	kolíše/klesá

Prameň: vlastné spracovanie podľa <http://www.statistics.sk/webdata/ksureg> a <http://sario.sk/prilev-a-odlev-pzi>

Výsledky (aplikácia na príklade Prešovského samosprávneho kraja - PSK)

1. U väčšiny skúmaných ukazovateľov dochádza k prehlbovaniu medziregionálnych disproporcií (HDP/p.c.; HPH/p.c.; priemerná mesačná mzda, zamestnanosť, nezamestnanosť).
2. Medziregionálne rozdiely sa znižujú v ukazovateli tržby v priemysle, čo je relatívnu kladnou tendenciou, pretože z hľadiska progresivity sektorovej štruktúry

regiónov nerastie podiel terciárneho sektora, najmä trhových služieb. Rozhodujúcim odvetvím z hľadiska zamestnanosti v PSK je priemysel, potom školstvo a zdravotníctvo. Z hľadiska lokalizačného kvocientu najvýznamnejšími odvetviami v kraji sú recyklovanie, výroba ostatných dopravných zariadení, textílií, výrobkov z gumy a plastov, drevársky priemysel, lesníctvo a ťažba dreva, ťažba a úprava surovín a nerastov, hotely a reštaurácie, cestovný ruch. Aj v ďalšom období sa predpokladá rozvoj na báze tradičných odvetví, najmä drevárskeho a textilného priemyslu. Zmenšovanie medziregionálnych rozdielov je iba v ukazovateli PZI, podiel PSK pod 2 % na PZI SR je však stále dramaticky nízky.

3. PSK má najvyšší počet obyvateľov v rámci krajov v SR: 798 596, tj. 14,8 % slovenskej populácie. Vývoj obyvateľstva regiónu z dlhodobého rastu vykazuje znižovanie celkových prírastkov obyvateľstva, najmä poklesom prirodzených prírastkov. Kraj je migračne stratovým. V roku 2004 migračné saldo dosiahlo -1,62 promile. Hlavným dôvodom je nedostatok pracovných príležitostí v kraji. Aktuálne je však v PSK najvyšší prirodzený prírastok obyvateľstva, najnižší priemerný vek (33,67 rokov). Z hľadiska vzdelanostnej štruktúry kraj zaostáva v úrovni stredoškolského i vysokoškolského vzdelania. Koncom roka 2005 bola miera nezamestnanosti v kraji 21,5 %.
4. Aj keď počet zamestnancov vo výskume a vývoji v PSK rastie, v rámci SR je tento počet najnižší, na 1 000 obyvateľov kraj ich v roku 2004 pripadalo len 1,02 (za SR je to 4,13 zamestnaných v tejto oblasti). Podobne, aj objem disponibilných zdrojov v oblasti výskumu a vývoja je v kraji poddimenzovaný. Obdobné parametre vykazuje kraj aj v oblasti informačnej, komunikačnej a prenosovej infraštruktúry.
5. V oblasti kvality podnikateľského prostredia je PSK na poslednom mieste v SR s hodnotou indexu podnikateľského prostredia 55,44 podľa Podnikateľskej aliancie Slovenska (pri indexe 145,99 v Bratislavskom kraji).
6. PSK má najnižší regionálny HDP v rámci SR i keď vykazuje rastúci trend, napr. index za r. 2001/2002 bol 108,2. HDP/obyv. je najnižší, dosahuje len 60,3 % priemeru SR. Od vzniku PSK však nedošlo k zmene vnútornej štruktúry produkčnej základne ani miery priestorovej koncentrácie.
7. PSK i celé východné Slovensko nedosahuje ani priemer za SR v HDP/obyv. (priemer SR 10 857 eur v PKS, Slovensko - východ 8 200, priemer EÚ 25 21 170 eur, EÚ 15 25 749 eur/obyv.). Z hľadiska regionálnej politiky EÚ je PSK zaradený medzi územia na čerpanie finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov (Integrovaná štúdia, 2006).
8. Z hľadiska svojho potenciálu v najbližšom období kraj nie schopný vysporiadať sa s celkovým ekonomickým zaostávaním a poddimenzovanosťou v priemyselnej výrobe len internými aktivitami, stimulmi v rozvoji podnikateľského sektora, či aktívnou politikou zamestnanosti. Nevyhnutný je príchod PZI, ktorých efekty možno predpokladať vo zvýšení HDP, zamestnanosti, priemernej mzdy, tržieb, tvorbe pridanej hodnoty, exporte, v rastúcom dopyte a v zavádzaní nových technológií. Potvrdzujú to výsledky dosahované v Bratislavskom samosprávnom kraji (tabuľky 2 - 5).

Namiesto zaveru

Kohézna politika EÚ sa bude v programovacom období 2007 - 2013 uskutočňovať prostredníctvom poskytovania finančných prostriedkov na tri hlavné ciele: Konvergenciu, Regionálnu konkurencieschopnosť a zamestnanosť a Európsku územnú spoluprácu. V rámci cieľa Regionálna konkurencieschopnosť ide o posilnenie konkurencieschopnosti a atraktivity regiónov cestou predvídaní hospodárskych a sociálnych zmien a podpory inovácií, spoločnosti založenej na vedomostiach, podnikateľského prostredia, ochrany životného prostredia a prevencie pred rizikami, podporou adaptability pracovníkov a podnikov, rozvoj trhu práce, orientovaných na sociálne začleňovanie. V štruktúre Operačných programov je významný Regionálny operačný program (ROP), ktorého hlavným cieľom je zvýšenie dostupnosti a kvality občianskej infraštruktúry a vybavenosti v regiónoch. Na základe výsledkov regionálnych analýz, identifikácie kľúčových disparít a hlavných faktorov rozvoja sa prioritné osi ROP budú orientovať na jednotlivé oblasti

budovania dostupnej a kvalitnej občianskej a verejnej infraštruktúry miest a obcí. ROP by mohol významným spôsobom prispieť k stimulácii vnútorných zdrojov regiónov na rozvoj nadväzujúcich podnikateľských aktivít a mal by tak zvýšiť atraktivitu regiónov pre PZI.

Literatúra

- [1] DOLIŠNÍJ, M. I.: *Rehionalna politika na rubeži XX-XXI stoliť*. Kyjiv: Naukova dumka, 2006. ISBN 966 - 00 - 0586 - 5
- [2] *Integrovaná štúdia podmienok ďalšieho rozvoja regiónu Slovensko - Východ*. Košice: Karpatský rozvojový inštitút, 2006. ISBN 80 - 969559 - 5 - 0
- [3] KUZMIŠIN, P. - KUZMIŠINOVÁ, V.: *Analýza úrovne konkurencieschopnosti Prešovského samosprávneho kraja v kontexte kvality podnikateľského prostredia*. In: Verejná správa a regionálny rozvoj. Bratislava: Merkury, 2006. ISSN 1337 - 2955
- [4] KUZMIŠIN, P. - TEJ, J. - KUZMIŠINOVÁ, V.: *Konkurencieschopnosť a regionálne aspekty rozvoja I*. Zborník štúdií. Prešov: Prešovská univerzita, 2006. ISBN 80 - 8068 - 555 - X
- [5] LUKÁČOVÁ, A.: *Teoretické východiská konkurencieschopnosti*. In: KUZMIŠIN, P. - TEJ, J. - KUZMIŠINOVÁ, V.: *Konkurencieschopnosť a regionálne aspekty rozvoja I*. Zborník štúdií. Prešov: Prešovská univerzita, 2006. ISBN 80 - 8068 - 555 - X
- [6] PALAŠČÁKOVÁ, D.: *Rozvoj ľudských zdrojov ako nástroj zabezpečenia kvality v segmente manažmentu organizácie*. In: KUZMIŠIN, P. - TEJ, J. - KUZMIŠINOVÁ, V.: *Konkurencieschopnosť a regionálne aspekty rozvoja I*. Zborník štúdií. Prešov: Prešovská univerzita, 2006. ISBN 80 - 8068 - 555 - X
- [7] *Prostorový rozvoj a plánování jako společné téma regionální politiky, územního plánování a evropské integrace*. Sborník ze semináře. Praha: Ministerstvo pri miestní rozvoj, 2006. ISBN 80 - 239 - 8174 - 9
- [8] TEJ, J.: *Teoretické aspekty regionálneho rozvoja v kontexte ich vzťahu k regionálnej konkurencieschopnosti*. In: KUZMIŠIN, P. - TEJ, J. - KUZMIŠINOVÁ, V.: *Konkurencieschopnosť a regionálne aspekty rozvoja I*. Zborník štúdií. Prešov: Prešovská univerzita, 2006. ISBN 80 - 8068 - 555 - X
- [9] ZUBAĽOVÁ, A. - BABIAK, M.: *Metodologické možnosti kvantifikácie regionálnych rozdielov v národnom hospodárstve*. In: Verejná správa a regionálny rozvoj. Bratislava: Merkury, 2006. ISSN 1337 - 2955
- [10] <http://www.statistics.sk/webdata/ksúreg roky 2002 - 2005>
- [11] <http://sario.sk/prilev-a-odlev-pzi>

Štúdia bola spracovaná v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/3829/06 Konkurencieschopnosť Prešovského samosprávneho kraja - východiská a prístupy k revitalizácii regiónu.

REGIÓNY, MESTÁ A KONKURENCIESCHOPNOSŤ

Mgr. Ing. Renáta JEŽKOVÁ, PhD.

Bratislavská vysoká škola práva

Fakulta ekonómie a podnikania

Tematínska 10, 851 05 Bratislava 5

e-mail: renata.jezkova@uninova.sk

ANOTÁCIA

Pojem „konkurencieschopnosť“ nepatrí medzi tie jednoduché, jeho použitie je rôznorodé a vyskytuje sa v rôznych kontextoch. Cieľom predkladaného príspevku je poskytnutie niektorých hlavných výkladov uvedeného konceptu hlavne v súvislosti s jeho využitím v podmienkach miest a regiónov. Regionálna konkurencieschopnosť je schopnosť regiónu pritiahnuť a udržať úspešné spoločnosti a súčasne zachovať stabilitu eventuálne zvýšiť životnú úroveň obyvateľov regiónu alebo mesta. Rozšírenie pojmu konkurencieschopnosť na regionálnu úroveň je novým prístupom, ale má dôležitý vplyv na smerovanie politiky, teda na základňu trvaloudržateľného rastu v moderných ekonomikách. V tejto súvislosti sa naskytajú dve kľúčové otázky, a to v akom zmysle spolu miesta navzájom súťažia a (2) ktoré ich zdroje sú rozhodujúcou konkurenčnou výhodou v dnešných vyspelých ekonomikách?

KLÚČOVÉ SLOVÁ

regionálny rozvoj, konkurencieschopnosť, región, mesto, výkonnosť

ANNOTATION

The term “competitiveness” is far from straightforward and has been used in many different ways and contexts. The purpose of this paper is to provide a preliminary assessment of some of the main interpretations of the concept, particularly as they apply to cities and regions. Regional competitiveness is the capacity of a region to attract and maintain successful firms while maintaining stable or rising standards of living for the region’s and town’s inhabitants. The extension of the competitiveness concept to the regional level is recent, but is having a major influence on the direction of policy, i.e. the basis for sustainable growth in modern economies. Two key questions explored are: in what sense do such places compete, and what are their underlying sources of competitive advantage in contemporary advanced economies?

KEY WORDS

regional development, competitiveness, region, town, productivity

Úvod

Za posledné desaťročie prenikla myšlienka konkurencieschopnosti do mestskej, regionálnej a národnej ekonomickej politiky. V žiadnom prípade však nejde o pojem jednoduchý, keďže jeho použitie je rôznorodé a vyskytuje sa v rôznych kontextoch. V tejto súvislosti sa nám naskytajú dve kľúčové otázky, a to: (1) v akom zmysle spolu miesta navzájom súťažia a (2) ktoré zdroje sú rozhodujúce ako konkurenčná výhoda v dnešných vyspelých ekonomikách?

Myšlienka konkurencieschopnosti v sebe zahŕňa identifikáciu základného determinantu prosperity miesta, t. j. základňu pre udržateľný rast v moderných ekonomikách a dynamiku ekonomického úspechu. Z tohto dôvodu je potrebné sledovať popisné ekonomické veličiny ako „príjem na hlavu“ alebo „vývoj zamestnanosti“, preskúmať

zdroje ovplyvňujúce zlepšenie ekonomického výkonu.

Aké sú spoločné fyzické, ekonomické, sociálne a inštitucionálne zdroje prínosov mesta a regiónu, ktoré ovplyvňujú pôsobenie a výkon firiem na svojom území? Sú to nasledovné determinanty ekonomického rozvoja:

- schopnosť miestnych firiem predávať svoje výrobky na konkurenčných externých trhoch („obchod“),
- hodnota týchto výrobkov a efektívnosť, s akou sa vyrábajú („výkonnosť“),
- využiteľnosť miestnych ľudských, kapitálových a prírodných zdrojov (napr. miera zamestnanosti).

Konkurencieschopnosť je funkciou sústavy vzájomných vzťahov medzi týmito premennými. Ak sa zredukuje hoci len na jednu z nich, hrozí prílišné zjednodušenie a zúženie pohľadu na determinanty prosperity miesta. Okrem toho ešte existujú ďalšie nezodpovedané a nepreskúmané otázky týkajúce sa sprievodných faktorov vyžadujúcich si podrobnú analýzu, ako napr. determinanty výkonnosti (inovácie, investície, infraštruktúra, podnikanie atď.) rovnako ako i mnoho iných obtiažne merateľných problémov.

Termín konkurencieschopnosť v sebe ukrýva dôležité variácie medzi konkurenčnými pozíciami rôznych odvetví regionálnej ekonomiky (rôznorodosť, resp. diverzita) a tiež rôznu výkonnosť ekonomiky v čase (nestálosť, resp. volatilita) a v neposlednom rade dôsledky konkurenčného úspechu pre rôzne spoločenské vrstvy a oblasti (nerovnosť).

Vymedzenie konkurencieschopnosti vo vzťahu k regiónom a mestám

Termínom konkurencia popisujeme určité hospodárske podnikateľské prostredie. Vychádzajúc z Porterovej definície podnikovej konkurencieschopnosti („competitive, able to compete“), že „podniková konkurencieschopnosť je ochota a schopnosť vytvoriť také prostredie pre hospodársku jednotku v danom sektore, v ktorom sa podnik môže najlepšie brániť pred konkurenčnými silami alebo ich využiť k vlastnému prospechu“ [8, 9] môžeme konštatovať, že i pre regionálnu konkurencieschopnosť sú dôležité pojmy ako ochota a schopnosť, prostredie jednotky, daný sektor, konkurenčné sily a vlastný prospech.

Regionálnu konkurencieschopnosť popisuje Malinovský ako „endogénny ekonomicko-politický proces, ktorý vedie k testovaniu produkcie tovarov a služieb jeho územného miliea na trhoch medzinárodnej úrovne s cieľom udržať si zvolené priority v súťaži úspešných do budúcnosti“ [4, 5]. Konkurencieschopný región v „novej ekonomike“ integrujúcej sa Európy je tiež regionálnymi inštitúciami organizovaná manažérsko-marketingová činnosť, ktorá vedie k takej stratégii regiónu, ktorá uplatňuje formy spolupráce, partnerstva a súdržnosti vo vnútri i navonok regiónu a reaguje na hospodárske trendy rozvoja. Ide pritom o bilancovanie úspechov a porážok vo vybraných rozvojových sférach nad inými na rovnakej alebo vyššej úrovni ekonomického rozvoja. Michael Storper definuje regionálnu konkurencieschopnosť ako „schopnosť regiónu pritiahnuť a udržať úspešné firmy a súčasne udržať stabilnú alebo rastúcu životnú úroveň obyvateľov regiónu. Zručná pracovná sila a investície sa presúvajú od „nesúťaživých“ regiónov k viac konkurencieschopným“ [10, 11].

Použiteľnosť pojmu konkurencieschopnosť v regionálnom poňatí prináša mnoho definičných a praktických problémov i vzhľadom na množstvo existujúcich štúdií nielen na Slovensku, ale i v okolitých európskych krajinách [2, 4, 5].

Zvyčajne sa úspech či neúspech regiónov zvykne vyjadrovať prostredníctvom východzieho súhrnného ekonomického výsledku vo vzťahu k úrovni produkcie regiónu meranej ukazovateľom HDP na obyvateľa. Ďalej je možné regionálnu konkurencieschopnosť vyjadriť prostredníctvom určitých črt, a to [5]:

pozícia sektorov meraná pracovnou silou v sektoroch,

- schopnosť pracovnej sily meraná rozsahom úrovne dosiahnutého vzdelania a práceschopným obyvateľstvom,
- fyzická a sociálna infraštruktúra meraná úrovňou základnej infraštruktúry a dopravnej dostupnosti,

- výkonnosť verejného sektora daná výkonnosťou verejných inštitúcií a inovačnými kapacitami,
- výkonnosť v produktivite meraná vzťahmi medzi príjmami a zamestnanosťou.

Realizácia konkurencieschopnosti v praxi nevyhnutne znamená:

- identifikáciu potenciálnych a súčasných regionálnych protivníkov, čiže poznanie skupín konkurentov, medzi ktorými chce región súťažiť,
- poznanie a schopnosť vyhodnotiť a analyzovať relevantné regionálne indikátory na identifikáciu východzej alebo súčasnej pozície,
- disponovanie strategickými cieľmi, ktoré si aktéri regiónu v rozvoji pre zvýšenie resp. udržanie konkurencieschopnosti vytýčili.

Pre konkurencieschopný región je veľmi dôležité, aby ciele a priority v oblasti konkurencieschopnosti boli zapracované v regionálnom rozvojovom dokumente.

Zvyšovanie konkurencieschopnosti regiónov a miest je vážavým procesom aj na európskej úrovni. Konkurencieschopnosť sa stala od rokovaní na summite Európskej rady v Lisabone (v marci 2003) jednou z hlavných priorít a jej rovnaká úloha v súčasnosti dominuje v rámci programovacieho obdobia 2007 – 2013. Jednotlivé európske krajiny a ich vlády sa snažili uvedený fenomén zapracovať do svojich národných strategických dokumentov a do roku 2013 tak jednoznačne posilniť svoju konkurencieschopnosť vrámci Európskej únie, čo si nevyhnutne vyžaduje komplexné preskúmanie problematiky na tejto regionálnej úrovni.

Do pozornosti sa v tejto súvislosti čoraz viac dostávajú tri významné faktory, a to [12, s. 88]: (1) význam spolupráce medzi firmami v mestách a regiónoch sa dostáva na rovnakú úroveň ako ich vzájomná súťaživosť, (2) sektorálna špecializácia je významnejšia ako veľkosť regiónov a miest a ich diverzita a (3) tzv. mäkké lokalizačné faktory sa dostávajú do popredia pred tvrdými faktormi.

Záver

Je potrebné, aby regióny a mestá boli chápané skôr ako súčasť širších ekonomických systémov, sietí a zdrojov než ako uzavreté jednotky. To znamená, že dôležitá je sila vonkajších obchodných spojení spolu s efektívnosťou vonkajších komunikácií a dopravným spojením, ako i národné a medzinárodné politiky a meniace sa štruktúry vonkajších trhov. Navyše sa zdá, že regióny a mestá nadobúdajú konkurenčnú výhodu z rozsahu a diverzity v sebe sústredenej ekonomickej aktivity, čo zlepšuje prístup k trhom, dodávateľom, spolupracovníkom a zdrojom pracovnej sily.

Literatúra

- [1] ASHWORTH, G. J. - VOOGD, H.: Selling the City: Marketing Approaches in Public Sector Urban Planning. London: Belhaven Press 1990. ISBN 1 85293 008X
- [2] KLASIK, A.: Analiza konkurencyjności i strategije kokurencyjne miast. In: Konkurencyjność miast i regionow Polski południowa-zachodniej. Red: R. Broszkiewicz. Materiały konferencyjne. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej 1999. s. 15-26. ISSN 0324-8445.
- [3] KOTLER, P., HAIER, D., REIN, I.: Marketing Place. Maxwell Macmillan 1993.
- [4] MALINOVSKÝ, J.: Konkurencieschopnosť – jedno z hľadisk regionálneho managementu. In: Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference REGIO 2002 a IMPA 2002, Karlovy Vary. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2003. s. 122-135. ISBN 80-7082-927-3.
- [5] MALINOVSKÝ, J. – SUCHÁČEK, J.: Výzkum podnikání konkurencieschopného regionu. In: Sborník příspěvků z česko-polského semináře Posilování regionální konkurencieschopnosti. Komorní Lhotka: Ekonomická fakulta VŠB – TU Ostrava, 2004. s. 36-46. ISBN 80-248-0653-3
- [6] MEYER, J. - A.: Regionalmarketing, Grundlagen, Konzepte, Anwendung, München 1999.

- [7] PAULIČKOVÁ, R.: Teoretické otázky regionálneho a mestského marketingu. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta ekonomická. Plzeň 2005. ISBN 80-7043-365-5.
- [8] PORTER, M.: The Competitive Advantage of Nations. Free Press, New York 1990.
- [9] PORTER, M.: Regions and the new economics of competition, In: SCOTT A. J. (ed.) Global City Regions: Trends, Theory, Policy, s. 139-157. Oxford University Press, Oxford 2001.
- [10] STORPER, M.: The resurgence of regional economies, ten years later, European Urban and Regional Studies 2, s. 191 – 221. 1995.
- [11] STORPER, M.: The Regional world: Territorial Development in a Global Economy. Guildford, New York, 1997.
- [12] TUROK, I.: Cities, Regions and Competitiveness. In: MARTIN, R. – KITSON, M. – TYLER, P. (ed.) Regional Competitiveness. London & New York: Routledge. 2006. s. 79-94. ISBN 0-415-39190-3.

INOVAČNÍ POTENCIÁL V REGIONECH ČR – KOMPARACE KRAJŮ¹

Mgr. Pavel Klapka, Ph.D.

*Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta
Univerzita Palackého
tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc
e-mail: pavel.klapka@upol.cz*

RNDr. Josef Kunc, Ph.D.

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno
e-mail: kunc@econ.muni.cz*

Mgr. Dávid Jánošík

*Geografický ústav
Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita
Kotlářská 2, 611 37 Brno*

ANOTACE

Článek hodnotí inovační potenciál krajů České republiky podle šesti zvolených ukazatelů. Zabývá se jednak mírou korelační asociace mezi jednotlivými ukazateli, jednak typologií krajů založenou na inovačním potenciálu. Hlavním cílem článku je hodnocení relevance zvolené metodiky, možnost navázat na tuto v dalších pracích či její využití např. pro podrobnější hierarchické členění území České republiky.

KLÍČOVÁ SLOVA

inovační potenciál, korelační analýza, kraje ČR

ANNOTATION

The article assesses the innovation potential of the regions of the Czech Republic according to six selected indexes. It is concerned with the rate of correlation association between the indexes, with typology of regions based on the innovation potential. The main objective of the article is to assess relevance of chosen method, possibilities of pick up the threats of next works or its application e.g. for more detailed hierarchical division of the Czech Republic.

KEY WORDS

Innovative Potential, Correlation Analysis, Regions of the Czech Republic

Úvod

Příspěvek se zabývá prostorovým hodnocením inovačního potenciálu krajů České republiky na základě vybraných ukazatelů. Příspěvek chápeme jako předběžnou či pilotní

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu GA ČR č. 402/07/P436 „Konkurenceschopnost rozvojových zón v České republice se zaměřením na inovační podnikání“.

studii, jejímž hlavním úkolem je testování zvolené metody, hodnocení její validity a možností jejího uplatnění v podrobnějším územním členění České republiky, jež poskytuje jemnější pohled na prostorovou distribuci sledovaných ukazatelů. Cílem příspěvku tedy není precizní hodnocení „inovační“ či „inovativní“ úspěšnosti krajů ČR (ačkoliv se stručným poznámkám v tomto směru nevyhneme), ale spíše hodnocení prostorových odlišností a podobností zvolených prostorových jednotek v souvislosti s jejich inovačním potenciálem.

Příspěvek se tedy věnuje postupně třem tématům. Prvním je **hledání korelačních závislostí** mezi zvolenými ukazateli ovlivňujícími inovační potenciál krajů. Tento krok zařazujeme z toho důvodu, že pro případné budoucí hodnocení nižších hierarchických úrovní nemusí být dostupné údaje pro všechny zvolené ukazatele. Korelační analýza nám tedy může pomoci při volbě reprezentativních ukazatelů. Menší počet ukazatelů rovněž zjednoduší výpočty pro několikanásobně větší počet prostorových jednotek. Druhým tématem je provedení jednoduché typologie krajů založené na zvolených ukazatelích a konečně třetím je „relativní“ hodnocení inovačního potenciálu krajů ČR².

Metodika zpracování

Prvním metodickým krokem byl výběr ukazatelů, na jejichž základě hodnotíme inovační potenciál krajů. V našem případě jsme zvolili šest ukazatelů:

- 1) zastoupení osob s vysokoškolským vzděláním v ekonomicky aktivním obyvatelstvu (jednotkou je v tomto případě procentuální podíl),
- 2) zastoupení studujících přírodních, technických a farmaceutických oborů vysokých škol v celkovém počtu vysokoškolsky vzdělaných (procentuální podíl),
- 3) zastoupení výzkumných a vývojových pracovníků v ekonomicky aktivním obyvatelstvu (procentuální podíl),
- 4) výdaje na výzkum a vývoj (VaV) vztahované k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu (průměr let 2003-2005 v mil. Kč na počet EA; procentuální podíl),
- 5) schválené projekty z programů OPPI Inovace, Prosperita a Klastry vztahované k počtu podaných žádostí (procentuální podíl)
- 6) zastoupení inovačních firem v celkovém počtu statistických jednotek typu podnik³ (procentuální podíl).

Jak je zřejmé, všechny ukazatele byly vzhledem k následné korelační analýze zrelativizovány, jejich čísla se následně vztahují i k tabulkám č. 1 a 2, kde není možné použít plný název ukazatele.

Volba uvedených ukazatelů se odvíjela od primárního účelu a cíle práce, tedy hodnocení inovačního potenciálu krajů České republiky a jeho prostorových podobností či odlišností. Tento potenciál vnímáme nikoliv pouze technologicky, ale v souladu s předchůdci a pozdějšími představiteli institucionálních směrů (např. Veblen, Schumpeter, Myrdal, Friedman, Lasuén, Harvey, Massey a další) ve smyslu ekonomickém společenském i kulturním (behaviorální faktory)⁴. V novějších pracích nalezneme další postoje a názory k institucionálním přístupům, které se pomocí inovačního potenciálu (jímž R. Nelson (1992) myslí technologické inovace, firmy a instituce) snaží vysvětlit

² Respektive poměrové relace krajů vůči hl. městu Praze.

³ Statistickou jednotkou „typu podnik“ je podle ČSÚ každý takto registrovaný subjekt; podle právní formy se člení na soukromé podnikatele, obchodní společnosti, družstva a státní podniky. Zastoupení inovačních firem např. v databázi Asociace inovačního podnikání ČR (AIP ČR) je co do právních forem velmi pestré, proto jsme ve jmenovateli použili všechny jednotky. Korektnější by asi bylo tento široký soubor zúžit, je ovšem otázkou na jakou úroveň a dle jakých statistických podkladů.

⁴ V souvislosti s jmenovanými osobnostmi se podobně jako někteří z nich odkláňáme od „starého“ institucionalismu, pro který byla příznačná pouze kvalitativní analýza a odpor k jakékoliv matematizaci a statistickému ověřování. Považujeme kvalitativní i kvantitativní analýzy ve smyslu moderních institucionálních myšlenkových směrů za vhodně se doplňující a užitečné.

nerovnoměrnost mezi regiony (např. P. COOKE , K. MORGAN (1993); A. AMIN, N. THRIFT (1994, 1997); B. A. LUNDVALL, B. JOHNSON (1994); A. MALMBERG (1997) a další.

Ověřované ukazatele tedy většinou (až na ukazatel č. 6) podvazují inovační prostředí a potenciál zvnějšku, jsou jeho nositeli a zprostředkovateli, na rozdíl od „výkonných“ ukazatelů, kterými může být např. výše jmenované zastoupení inovačních firem v určitém souboru (které však do inovačního potenciálu bezpochyby také patří).

Pro hodnocení míry asociace vybraných proměnných (tj. ukazatelů) jsme použili běžný Pearsonův korelační koeficient, jež nabývá hodnot od -1 do + 1 a vyjadřuje lineární vztah mezi dvěma množinami dat. Hodnoty koeficientu -1 a +1 značí absolutní závislost hodnocených proměnných (nepřímou: o kolik stoupne hodnota x o tolik klesne hodnota y, respektive přímou: o kolik stoupne hodnota x o tolik stoupne i hodnota y). Hodnota koeficientu 0 pak značí, že mezi hodnocenými proměnným neexistuje žádná korelační závislost. Tento typ korelačního koeficientu patří v ve společenských vědách k nejméně využívaným (L. C. KING, 1969).

Typologie krajů ČR podle inovačního potenciálu byla provedena velice jednoduchým způsobem, kdy jsme na základě 6 vybraných ukazatelů dostupných pro každou prostorovou jednotku (kraj) vypočetli taxonomickou vzdálenost⁵ mezi jednotlivými kraji. Z vícero možností jsme pro výpočet vzdáleností mezi prostorovými jednotkami zvolili klasickou euklidovskou metriku. Všem šesti ukazatelům byl přisouzen stejný význam. Pokud vyšla vzdálenost 0, obě prostorové jednotky vykazovaly naprosto stejné hodnoty ve všech šesti ukazatelích, měly tedy naprosto stejné vlastnosti, se zvyšující se vzdáleností rostla i odlišnost mezi porovnávanými prostorovými jednotkami. Vlastní zařazení krajů do typů bylo provedeno expertním odhadem (více viz např. J. MERVART, 1977) založeným na hodnocení naměřených vzdáleností, což je při nízkém počtu hodnocených jednotek (14) ospravedlnitelné. Výpočtu vzdáleností předcházela standardizace konstrukčně i typově odlišných dat, abychom byli schopni je vzájemně porovnat.

Výsledky a diskuse

Konkrétní údaje šesti zvolených ukazatelů inovačního potenciálu krajů ČR jsou uvedeny v tabulce č. 1.

Tab. 1: Ukazatele inovačního potenciálu krajů ČR

Kraj	1	2	3	4	5	6
Praha	36,05	16,88	1,66	2,14	0,00	2,04
Středočeský	13,67	0,00	0,42	1,31	27,27	1,12
Jihočeský	14,55	1,53	0,26	0,40	29,41	1,26
Plzeňský	14,00	13,18	0,29	0,31	33,33	1,48
Karlovarský	11,05	0,00	0,02	0,05	26,67	1,17
Ústecký	9,82	3,80	0,07	0,14	36,36	1,67
Liberecký	12,99	13,01	0,31	0,43	53,85	1,63
Královehradecký	14,91	6,44	0,27	0,39	50,00	1,82
Pardubický	15,72	10,81	0,36	0,57	34,29	2,17
Vysočina	13,94	0,32	0,15	0,22	28,00	1,70
Jihomoravský	21,59	21,92	0,64	0,72	39,77	1,91
Olomoucký	17,06	5,86	0,32	0,35	47,62	1,72
Zlínský	15,92	5,93	0,22	0,38	36,36	2,05
Moravskoslezský	14,41	18,52	0,21	0,36	38,18	1,79
ČR	17,53	11,67	0,47	0,71	36,63	1,71

Pozn.: Popis ukazatelů a jednotky měření jsou uvedeny v textu

Pramen: ČSÚ, ÚIV, CzechInvest, AIP ČR, vlastní výpočty.

Vybrané ukazatele byly porovnány každý s každým a vypočtené korelační skóre jsou uvedeny v tabulce 2. Výsledná skóre byly podle J. HENDLA (2006) rozdělena do tří skupin

⁵ Čili vzdálenost modelových statistických hodnot.

podle síly asociace jednotlivých párů. Velkou míru asociace ukazatelů vykazují absolutní hodnoty korelačního skóre mezi 0,7 – 1,0 (v tab. 2 tučně), střední míru asociace absolutní hodnoty mezi 0,3 – 0,7 a nízkou míru asociace absolutní hodnoty mezi 0,1 – 0,3 (v tab. 2 kurzivou).

Tab. 2: Korelační skóre ukazatelů inovačního potenciálu

ukazatel	1	2	3	4	5	6
1	x					
2	0,53	x				
3	0,97	0,51	x			
4	0,84	0,32	0,92	x		
5	-0,61	0,03	-0,64	-0,66	x	
6	0,48	0,57	0,38	0,19	0,03	x

Pozn.: Popis ukazatelů a jednotky měření jsou uvedeny v textu

Pramen: vlastní výpočty

Velice silná míra asociace (0,97) byla změřena mezi zastoupením osob s vysokoškolským vzděláním v ekonomicky aktivním obyvatelstvu a zastoupením výzkumných pracovníků v ekonomicky aktivním obyvatelstvu, což není překvapující. V případě nedostupnosti nebo obtížné dostupnosti údajů pro druhý ukazatel, lze tedy poměrně spolehlivě využít ukazatel první. Zastoupení výzkumných a vývojových pracovníků v ekonomicky aktivním obyvatelstvu rovněž silně asociovalo s výdaji na VaV ve vazbě k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu, kde také můžeme vyzorovat jistou logickou souvislost. Silnou míru asociace rovněž vykázalo zastoupení osob s vysokoškolským vzděláním v ekonomicky aktivním obyvatelstvu a výdaje na VaV vztažené k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu, kde však není souvislost až tak zřejmá.

Naopak velice slabá míra asociace byla naměřena mezi počtem studujících na přírodovědných, technických a farmaceutických VŠ oborech a počtem schválených projektů z programů OPPI Inovace, Prosperita, Klastry vztažených k počtu podaných žádostí a také mezi počtem schválených projektů z programů OPPI Inovace, Prosperita, Klastry vztažený k počtu podaných žádostí a zastoupením inovačních firem v celkovém počtu statistických jednotek typu podnik. Slabá míra asociace byla rovněž zaznamenána mezi zastoupením inovačních firem v celkovém počtu statistických jednotek typu podnik a výdaji na VaV vztaženými k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu.

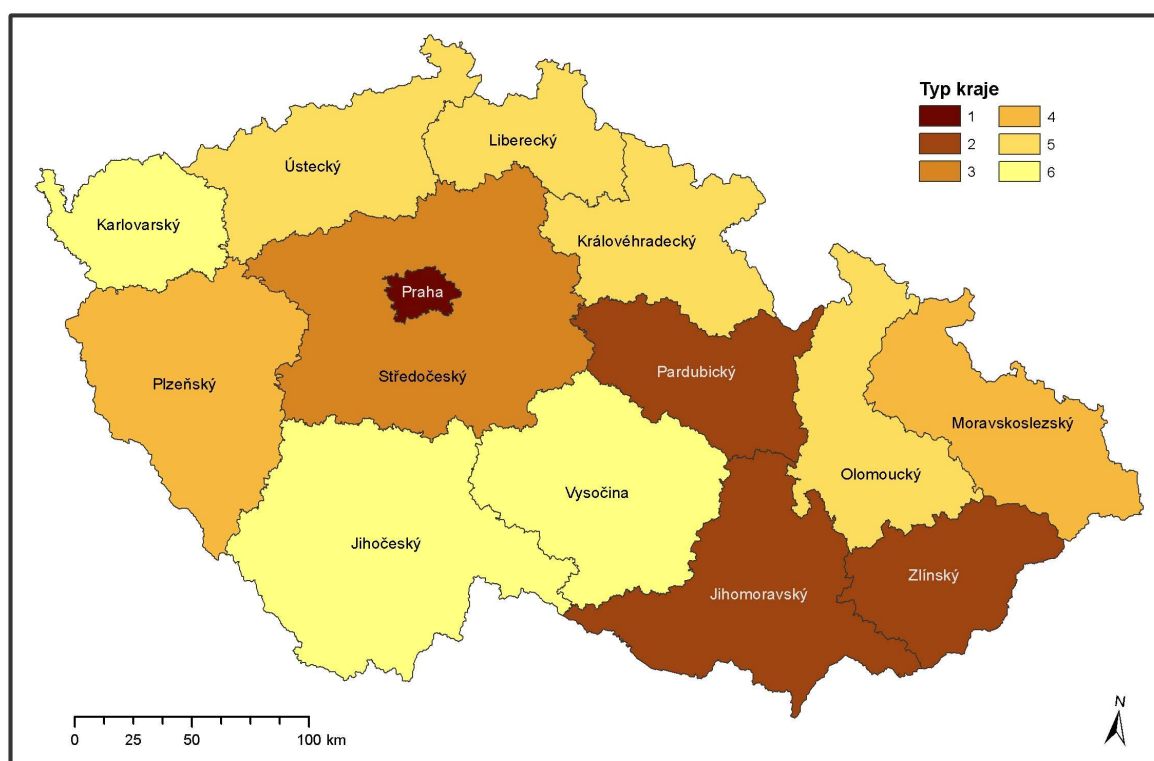
Ze všech ukazatelů se vyjímá počet schválených projektů z programů OPPI Inovace, Prosperita, Klastry vztažený k počtu podaných žádostí, který až na jednu výjimku velice slabé kladné korelace vykazuje samé střední míry záporné korelace, což pravděpodobně ukazuje na nevhodnost tohoto ukazatele pro práce podobného typu a na jeho neporovnatelnost s ostatními zvolenými ukazateli. V ostatních případech nebyly zaznamenány žádné negativní korelace, vhodnost těchto ukazatelů pro naše potřeby je tedy vyhovující.

Výsledky typologie krajů podle jejich inovačního potenciálu uvádí obrázek č. 1. Kraje České republiky byly rozděleny do 6 typů, přičemž Praha a Středočeský kraj tvoří vlastní typy, což potvrzuje jejich výjimečnost zaznamenávanou v odborných pracích a studiích různého zaměření (např. J. Blažek, 1996, 2001; M. Viturka, 2001, 2002, 2003; P. Tonev, J. Kunc, V. Žitek, 2006 a mnoho dalších).

Posledním tématem inzerovaným v úvodu příspěvku je stručné relativní hodnocení inovačního potenciálu krajů ČR. V tomto případě jsme postupovali podle jednoduché úvahy, která předpokládá, že Praha má bez pochyby nejvyšší inovační potenciál (odtud typ 1 v obrázku č. 1). Relativní úspěšnost ostatních typologických skupin regionů (typy 2 – 6) jsme tedy odvodili na základě taxonomické vzdálenosti jednotlivých skupin od Prahy.

Vzdálenost byla definována jako průměrná taxonomická vzdálenost krajů tvořících určitý typ od Prahy.

Obr. 1: Typologie krajů ČR podle inovačního potenciálu

Pramen: vlastní zpracování

Závěr

Primární cílem článku nebylo hodnocení inovační úspěšnosti krajů ČR, ale hodnocení prostorových odlišností či podobností inovačního potenciálu jednotlivých krajů na základě vybraných ukazatelů. Logickým pokračováním příspěvku může být hledání obecných geografických souvislostí prostorové distribuce sledovaného jevu, tedy aplikace geografického (*sensu* prostorového) přístupu k problematice inovací, jež se poněkud liší od přístupu ekonomického. Dalším logickým pokračováním příspěvku je aplikace metodiky na nižší hierarchickou úroveň.

Z metodologického hlediska jsme došli k následujícím závěrům. Z šesti vybraných ukazatelů pouze jeden není vhodný pro následující studii. Ve dvou případech se prokázala silná míra korelace ukazatelů, je tedy v budoucnu možné využít pouze jeden z nich (tj. ten nejlépe dostupný na nižších hierarchických úrovních). U zvolených ukazatelů by bylo možné se také zamyslet nad jejich obsahem v absolutním vyjádření (zejména u jmenovatelů) a některé pro následnou relativizaci více specifikovat či precizovat.

K samotné korelaci pouze tolik, že je napříště nutné se podrobněji zabývat korektností jednotlivých korelačních skóre, tj. zda datové soubory, pro které byly korelace spočítány není příliš omezený, dále pak očištěním od „nepravých“ (podmíněných korelací). Rovněž je možné zvážit zařazení některých dalších ukazatelů, které mohou mít vztah k inovačnímu potenciálu regionů.

Pro typologii prostorových jednotek nižší hierarchické úroveň navrhuje aplikaci shlukové analýzy, protože první její krok, který jsme učinili v této pilotní studii (jednoduché měření taxonomických vzdáleností), přinesl velice uspokojivé výsledky. Při vyšší počtu jednotek je shluková analýza také jeden z korektních způsobů typologie. Metodologickou otázkou zůstává, jakou formu vzdálenosti a jakou shlukovou strategii zvolit při aplikaci shlukové analýzy, což může být předmětem příštího testování. Pro ověření správnosti našich kroků je také možné využít jiného postupu - např. vztažení krajských hodnot k průměru České republiky, resp. hodnotě 100 a ukazatele „povážit“,

čímž se jim přidělí hodnota dílčího i celkového skóre a dojde tak k určité syntéze (typologii). Toto je však již otázkou našeho dalšího příspěvku.

Literatura

- [1] AMIN, A., THRIFT, N. (1994) (eds.): *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*. Oxford, Oxford University Press.
- [2] AMIN, A., THRIFT, N. (1997): *Globalization, socio-economics, territoriality*. In: Lee, R., Wills, J. (eds.): *The Geographies of Economies*. London, Arnold, pp. 147-157.
- [3] BLAŽEK, J. (1996): *Nové institucionální rámce ekonomiky a regionální rozvoj: velké firmy a sektor progresivních služeb*. In: *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. PŘF UK, Praha, s. 304-314.
- [4] BLAŽEK, J. (2001): *Regionální důsledky vstupu České republiky do Evropské unie: pokus o prvotní kvalitativní analýzu*. In: Hampl, M. a kol.: *Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Univerzita Karlova, Praha, s. 201 – 225.
- [5] COOKE, P., MORGAN, K. (1993): *The network paradigm: new departure in corporate and regional development*. *Environment and Planning D: Society and Space*, 11, pp. 543-564.
- [6] HENDL, J. (2006): *Přehled statistických metod zpracování dat*. Portál, Praha, 583 s.
- [7] KING, L. J. (1969): *Statistical Analysis in Geography*. Prentice Hall, New York, 288 p.
- [8] MALMBERG, A. (1997): *Industrial geography: location and learning*. *Progress in Human Geography*, 21, pp. 573-582.
- [9] MERVART, J. (1977): *Základy metodologie vědy*. Svoboda, Praha.
- [10] MORGAN, K. (1997): *The learning region: Institutions, innovation and regional renewal*. *Regional Studies*, 31, pp. 491-503.
- [11] NELSON, R. R. (1992): *National Innovation Systems: A Retrospective on a Study*. *Industrial and Corporate Change*, 2, 373 p.
- [12] LUNDVALL, B. A., JOHNSON, B. (1994): *The learning economy*. *Journal of Industry Studies*, 1, 1994, pp. 23-42.
- [13] TONEV, P., KUNC, J., ŽÍTEK, V. (2006): *Vybrané indikátory regionální konkurenceschopnosti a jejich vývoj*. Working papers CVKS ESF MU, Centrum výzkumu konkurenční schopnosti České ekonomiky, ESF MU, Brno, 36 s.
- [14] TOUŠEK, V., VANČURA, M., VITURKA, M. (2000): *Geographical Aspects of Industrial Transformation in the Czech Republic*. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, č. 2, Praha, pp. 155 – 165.
- [15] VITURKA, M. (2001): *Makroekonomické souvislosti rozvoje krajů ČR*. In: *IV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. ESF MU, Brno, s. 33-62..
- [16] VITURKA, M. (2002): *Konkurenční postavení krajů ČR v prostorovém kontextu EU*. In: *Regionální politika kandidátských zemí před vstupem do Evropské unie*. EF VŠB-TU, Ostrava, s. 221-227.
- [17] VITURKA, M. a kol. (2003): *Regionální vyhodnocení kvality podnikatelského prostředí v České republice*. ESF MU, Brno, 141 s.
- [18] Asociace inovačního podnikání ČR (www.aipcr.cz)
- [19] CzechInvest (<http://isop.czechinvest.org>)
- [20] Český statistický úřad (www.czso.cz)
- [21] Ústav pro informace ve vzdělávání (www.uiv.cz)

FUNGOVÁNÍ PODNIKATELSKÝCH INKUBÁTORŮ NA TŘEBÍČSKU¹

Ing. Vladimír ŽÍTEK, Ph.D.

Ing. Viktorie KLÍMOVÁ

Ekonomicko–správní fakulta Masarykovy univerzity

Katedra regionální ekonomie a správy

Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika

e-mail: zitek@econ.muni.cz, klimova@econ.muni.cz

ANOTACE

V příspěvku prezentovaném na kolokviu, které se konalo v roce 2006, jsme se zabývali významem podnikatelských inkubátorů na Třebíčsku a jejich možným přínosem pro rozvoj regionu a pro rozvoj inovací. V té době inkubátory fungovaly pouze několik málo měsíců. Tato síť inkubátorů vznikla zejména díky podpoře získané z programu Phare CBC. Nyní se v článku zabýváme tím, co se změnilo během toho jednoho roku, jak se inkubátory vyvíjí a co se od nich dá očekávat do budoucna.

KLÍČOVÁ SLOVA

podnikatelský inkubátor, rozvoj podnikání, region, inovace

ANNOTATION

In the article presented on Colloquium that took place in 2006 we paid attention to importance of business incubators in district Třebíč and their contribution to regional development and development of innovations. In that time these incubators existed only a few months. This net of incubators was established especially due to support obtained from Phare CBC programme. This time we pay attention to changes during the year – how the incubators are developed and what is possible to expect from them in the future.

KEY WORDS

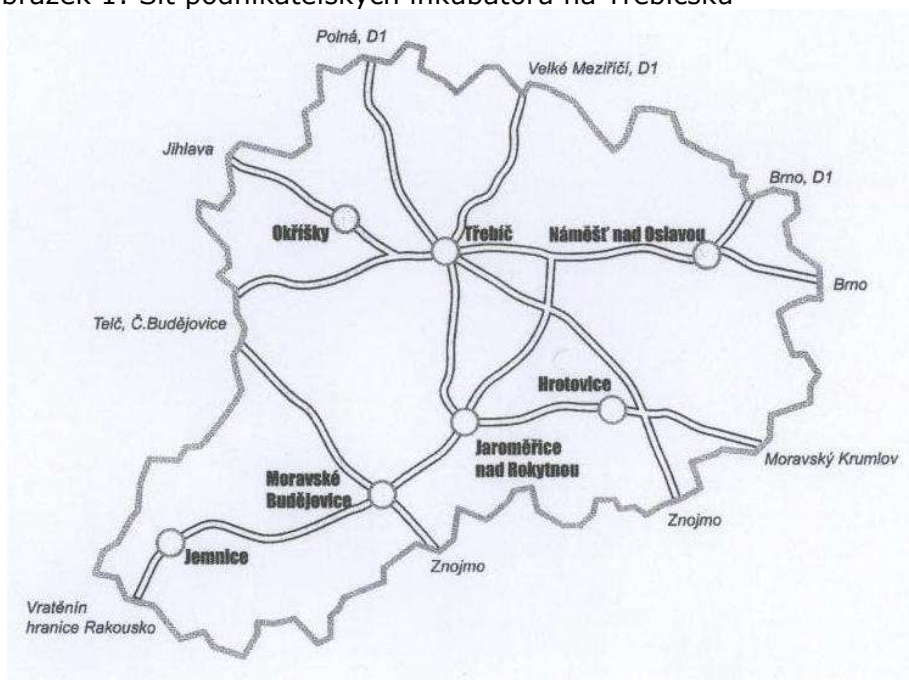
Business incubator, enterprise development, region, innovations

Úvod

Smyslem celého projektu bylo zlepšit podmínky pro začínající podnikatele v regionu prostřednictvím nabídky vhodných prostor pro podnikání, ale také zrekonstruovat budovy ve vlastnictví obcí, na které obce neměly dostatek finančních prostředků. Za tímto účelem došlo ke vzniku společného subjektu – zájmového sdružení právnických osob Rozvoj Třebíčska. Sdružení vzniklo koncem roku 2001 a jeho členy jsou: Město Třebíč, Město Moravské Budějovice, Město Náměšť nad Oslavou, Město Hrotovice, Město Jaroměřice nad Rokytnou, Město Jemnice, Obec Okříšky, Hospodářská komora Třebíč a Západomoravská vysoká škola Třebíč.

¹ Příspěvek vznikl při řešení projektu 1M0524 Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky.

Obrázek 1: Síť podnikatelských inkubátorů na Třebíčsku

Pramen: Informační bulletin – Podnikatelský inkubátor 2005

Mezi základní úkoly této sítě podnikatelských inkubátorů patří:

- vytvářet infrastrukturální zázemí pro zahájení a rozvoj podnikání,
- poskytovat základní podnikatelské služby (zakládání právnických osob, vedení účetnictví, daňové poradenství, právní poradenství, technické poradenství a další),
- poskytovat nadstandardní poradenské a expertní služby (inovační management, exportní poradenství, zavádění systému managementu, strategický management, řízení změn, finanční řízení a operace, informační technologie, marketing, management atd.),
- stát se nositelem výzkumných a vzdělávacích projektů,
- zprostředkovávat zapojení do projektů svým klientům.

Provozovatel inkubátoru – firma Euronest – poskytuje podnikatelům vstupujícím do inkubátoru kurz Základy podnikání, který je akreditován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Zhruba jednou za 3 – 4 měsíce pořádá Euronest pro firmy informativní workshop o změnách v legislativě, novinkách pro podnikatele apod. Nutno však říci, že mezi firmami o tuto aktivitu není příliš velký zájem. Také se domníváme, že nadstandardních poradenských a expertních služeb inkubované firmy vůbec nevyužívají. Tyto služby jsou spíše vhodné pro skutečně inovační firmy, avšak takové se mezi inkubovanými firmami na Třebíčsku téměř nevyskytují.

Proces vstupu do inkubátoru

Podnikatel, který usiluje o vstup do některého z podnikatelských inkubátorů, musí splňovat evropskou definici malého a středního podniku, musí mít svoje sídlo na území správní oblasti příslušného města, nesmí mít žádné nedoplatky vůči státní správě a samosprávě, musí předložit svůj stručný podnikatelský záměr a pokud již nějakou dobu funguje, musí dosahovat kladného hospodářského výsledku.

Přednostně jsou do inkubátoru umísťovány tyto podniky (dle priority):

1. podnikatelé, kteří dosud nepodnikali,
2. podnikatelé, kteří podnikají maximálně 6 měsíců,
3. podnikatelé s historií 6 – 18 měsíců,
4. inovačně zaměřené podniky s historií delší než 18 měsíců,
5. ostatní podnikatelé (při volné kapacitě).

Pokud má podnikatel zájem vstoupit do inkubátoru, musí nejdříve kontaktovat provozovatele – Euronest. Musí tedy předložit svou žádost a podnikatelský plán. Euronest podnikatelský plán posuzuje z hlediska reálnosti a zajištění financování. Dále Euronest vyhodnotí, zda jsou splněny podmínky pro vstup do inkubátoru a vydá doporučení pro radu města, kde se inkubátor nachází. Konečné slovo má tedy rada města, které může zohlednit i další skutečnosti, které Euronest nemusí mít k dispozici. Pokud se jedná o klienta 1. a 2. kategorie (viz výše), absolvuje tento klient kurz Základy podnikání.

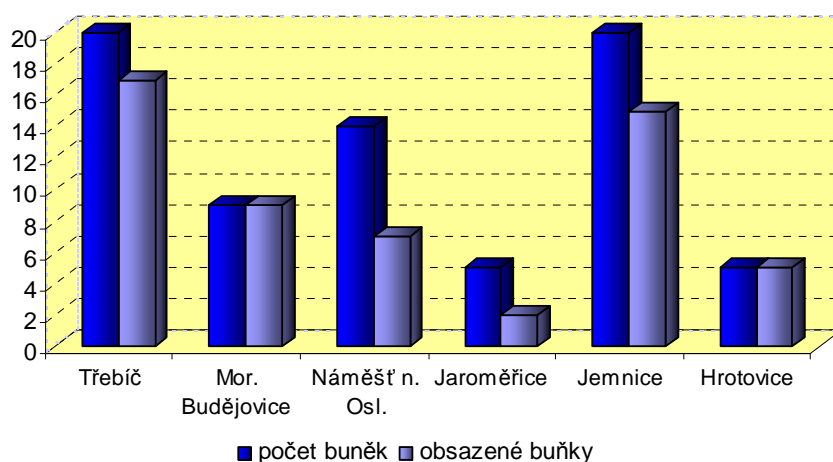
Firmy v inkubátoru získávají smlouvu na dobu neurčitou s výpovědní lhůtou 6 měsíců. Podniky zde nejsou umístěny jen po omezenou dobu (např. 3 roky), jak to bývá u běžných podnikatelských inkubátorů, ale mohou zde být déle.

Prostory pro podnikatele

V celkem sedmi podnikatelských inkubátorech je firmám k dispozici 73 podnikatelských buněk. Firma si může pronajmout jednu i více buněk. V současné době zbývá ještě 18 prázdných jednotek. Obrázek 2 poskytuje informace o počtu obsazených buněk v jednotlivých inkubátorech.

Firmy v inkubátorech obvykle nejsou inovačně zaměřené. Většinou se jedná o firmy, které poskytují běžné služby jako reklamní, marketingové a finanční poradenství, prodej apod. Inkubátory v Moravských Budějovicích a Hrotovicích jsou typické tím, že jsou umístěny přímo v centru města, a proto jsou vhodné pro podniky, které poskytují tzv. face to face služby, tedy například kadeřnictví, obchody apod. V Jaroměřicích je jedna firma, která rozjíždí výrobu, v Náměšti nad Oslavou je firma, která se zabývá zemědělskou technikou a je zde také truhlářská firma. Jinak se jedná spíše o kancelářské prostory. Jediná inovačně zaměřená firma se nachází v třebičském inkubátoru a tato firma vyvíjí kontrolní systém pro čerpací stanice.

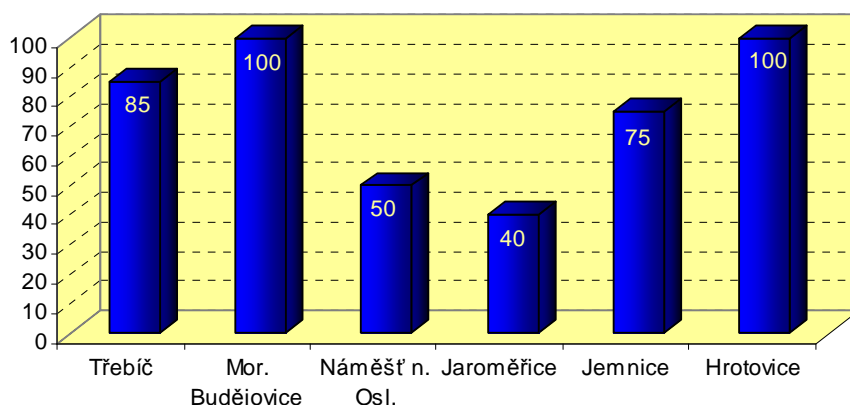
Obrázek 2: Počet obsazených buněk v inkubátoru k 1. 3. 2007

Pramen: interní materiály Euronest

Obrázek 3 vypovídá o míře naplnění jednotlivých inkubátorů. Celkově jsou inkubátory naplněny ze 75 %. Největší naplněnost (100 %) je právě v Moravských Budějovicích a Hrotovicích, kde inkubované firmy nabízí běžné služby občanům. V Moravských Budějovicích je také největší převis poptávky nad nabídkou. V pořadníku je několik firem, které by měly zájem vstoupit do inkubátoru. Jsou zde patrné snahy přinutit stávající inkubované firmy, aby se přestěhovaly do jiných prostor (a to i prostřednictvím zvyšování ceny nájemného) a uvolnily tak místo mladším firmám, avšak ve městě žádné vhodné prostory k dispozici nejsou.

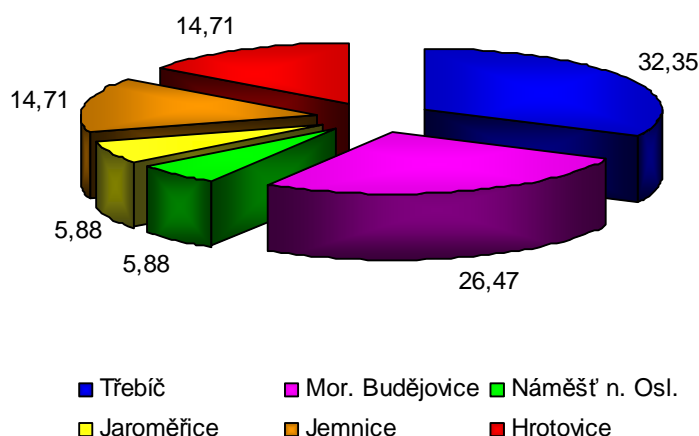
Obrázek 3: Naplněnost podnikatelských inkubátorů k 1. 3. 2007 (v %)

Pramen: interní materiály Euronest

Celkem bylo s inkubovanými firmami uzavřeno 34 nájemních smluv. Obrázek 4 ukazuje jak jsou smlouvy rozděleny mezi jednotlivé inkubátory.

Obrázek 4: Počet uzavřených nájemních smluv k 1. 3. 2007 (v %)

Pramen: interní materiály Euronest

Poskytované služby

V každém inkubátoru je k dispozici jedna asistentka. Je však zřejmé, že pro asistentky zde není tolik práce, aby byly vytížené na 100 % pracovní doby. Tyto asistentky se firmám v inkubátoru věnují asi z 10 % svého času. Po zbytek pracovní doby je Euronest zaměstnává jinak, např. vedením účetnictví.

Služby poskytované inkubátory se člení na účtované a neúčtované. Mezi neúčtované (standardní) služby patří vnitřní pošta, kopírování, vyvazování, zpracování hromadné pošty, vzkazová služba, informační služba a drobné konzultace. Mezi nestandardní účtované služby patří například daňové poradenství, personalistické služby, zpracování projektů EU, vyřizování úvěrů, právní služby atd.

Financování provozu

Provoz inkubátorů momentálně pokrývají příjmy z pronájmu buněk, které však zatím nemohou pokrýt veškeré náklady. Rozdíl mezi vybraným nájemným a náklady tedy financuje sdružení Třebíčska. Podpora z tohoto zdroje je však časově omezena a postupně klesá, na konci roku 2008 pak bude definitivně ukončena. Aby bylo možné

zajistit finančně krytý provoz inkubátorů je nutné dosáhnout celkové naplněnosti na úrovni 80 % při průměrném nájmu nejméně 280 Kč/m²/rok. Z tabulky 1 při zohlednění obrázku 3 a výše uvedených skutečností plyne, že požadovaných mezních hodnot by neměl být problém dosáhnout.

Tabulka 1: Výše nájemného stanovená dle typu inkubované firmy a místa

Kategorie	Čistý nájem (Kč/m ² /rok)	
	TR, MB	ostatní
1. noví podnikatelé	250,-	220,-
2. začínající podnikatelé	290,-	250,-
3a. podnikatelé ve fázi růstu - inovátoři	350,-	300,-
3b. podnikatelé ve fázi růstu - neinovátoři	450,-	350,-
4. podporované podniky	500,-	390,-
5. tržní klienti	800,-	650,-

Pozn: specifikace jednotlivých kategorií podnikatelů jsou popsány výše, v části „Proces vstupu do inkubátoru“

Pramen: Příloha nájemní smlouvy podnikatelského inkubátoru (2007)

Dlouhodobá udržitelnost projektu

Podmínkou financování z programu Phare bylo, aby výsledky projekty byly udrženy minimálně 5 let a současně do 3 let musí být inkubátory obsazeny ze 75 %. Druhá podmínka již byla splněna. Vzhledem k informacím, které již několikrát zazněly z úst představitelů měst, je více než pravděpodobné, že po uplynutí 5 let, budou inkubátory převedeny na klasické nájemní budovy a budou v nich ponechání stávající nájemníci. Snad jedinou výjimkou by mohl být inkubátor v Třebíči. Město má totiž dostatek jiných nájemních prostor pro podnikatele, které má často problém obsadit, a proto inkubátor jako formu podpory začínajících podnikatelů bude chtít zachovat.

Poradenské a výzkumné centrum

Součástí projektu bylo i vytvoření poradenského (Třebíč a Okříšky) a výzkumného (Třebíč) centra. Výzkumné centrum mělo fungovat ve spolupráci s Vysokou školou západomoravskou a mělo provádět ekonomický a marketingový výzkum pro podniky, avšak dosud se tak nestalo. Změnou v roce 2007 je, že společnost Euronest majetkově vstoupila do společnosti Vivat Academia, která je vedle Města Třebíč a Hospodářské komory Třebíč jedním ze spoluvlastníků vysoké školy. Euronest si od tohoto vstupu slibuje lepší možnost uplatnění svého vlivu a do budoucna i možnost vytvoření nějakého výzkumného centra. Bude to však dlouhá cesta, a to i s ohledem na nepropojenost zaměření studijních oborů ZMVŠ a oborů, v nichž působí inkubované firmy.

Závěr

Více než roční fungování podnikatelských inkubátorů na Třebíčsku potvrdilo většinu tezí, které jsme si dovolili vyslovit v polovině roku 2006, kdy byla jejich činnost zahájena. Především je zřejmé, že udržitelnost inkubátorů v malých městech je pouze přáním provozovatele, který již dnes ví, že realita je jiná. Jediný inkubátor, který bude zřejmě dále schopen plnit svoji funkci je v Třebíči, ostatní se změní ve standardní nájemní prostory určené k podnikání. Určitý otazník visí nad Náměstím nad Oslavou, kde se vůbec nedaří inkubovat další firmy.

Hodnotíme-li přínos prostředků globálněji, tedy z hlediska podpory podnikání obecně, pak se zdá, že tuto roli do značné míry plnit mohou. Původní idea inkubátorů, tedy zařízení určených ke snadnějšímu vstupu nových podnikatelů na trh, je však jednoznačně potlačena do pozadí.

Pokud jde o podporu inovativního podnikání, jedná se spíše o nahodilost než šílenost, ale konec konců ambice podnikatelského inkubátoru jsou obecně v této rovině jiné, než je

tomu u technologických inkubátorů, které jsou primárně zaměřeny na podporu inovativních podnikatelů.

Vazba inkubátorů na výzkumnou instituci je ve městech velikosti Třebíče a menších problematická. Většina soukromých vysokých škol v Česku je orientována spíše na vzdělávání než na výzkum. Navíc Západomoravská vysoká škola, která měla plnit roli partnera projektu právě v oblasti podpory výzkumu, řešila v předchozím období své vlastní existenční problémy a proto zájmy související s projektem sítě inkubátorů vůbec neřešila.

Literatura

- [1] Podnikatelský inkubátor (informační bulletin). Rozvoj Třebíčska : Třebíč 2005.
- [2] Příloha nájemní smlouvy podnikatelského inkubátoru (2007)
- [3] Interní materiály Euronestu
- [4] Podklady z jednání ve společnosti Euronest v inkubátoru Třebíč – červen 2006
- [5] Podklady z jednání ve společnosti Euronest v inkubátoru Třebíč – červen 2007
- [6] Podklady ze dne otevřených dveří v inkubátoru Moravské Budějovice – březen 2006
- [7] Standardní souhrnná projektová fiše
- [8] KÚ Vysočina: www.kr-vysocina.cz
- [9] Klímová, V. – Žítek, V.: Nepřímá podpora pro vznik a rozvoj inovačních a konkurenceschopných podniků. In Regióny – vidiek – životné prostredie. Slovenská poľnohospodárska univerzita : Nitra 2006.
- [10] Sameš, P.: Provoz podnikatelských inkubátorů (prezentace). Euronest : Třebíč 2007.

POLITIKA PODPORY ROZVOJE MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ ZAPOJOVÁNÍ DO CSR

Doc. Ing. Darja HOLÁTOVÁ, Ph.D.

Katedra řízení

Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

e-mail: holatova@ef.jcu.cz

ANOTACE

Tím, že se firmy chovají zodpovědně v podnikatelských aktivitách, stávají se zároveň konkurenceschopnější. Společenská odpovědnost firem je strategií podnikání. Společenská odpovědnost firem může a měla by řídit a propojit všechna aspekty podnikatelského života. Je to integrace okruhů pracovního prostředí, lidských práv, společenství a trhu jako jádro podnikatelských strategií. Zisky, jak pro podnikatelské subjekty tak i pro celou společnost, jsou velké.

KLÍČOVÁ SLOVA

společenská odpovědnost firem, management a strategie, MSP, benefity

ABSTRACT

Responsible business practice makes companies more competitive. Corporate Social Responsibility is a business strategy. Corporate Social Responsibility can and should govern every aspect of business life. It is about integrating the issues of the workplace, human rights, the community and the marketplace into core business strategies. The benefits, both for the corporation and society at large, are enormous.

KEY WORDS

Corporate Social Responsibility, Management and Strategy, SME, benefit

Úvod

Společenská, resp. sociální odpovědnost firem (CSR - Corporate Social Responsibility) je v současné době často užívaný pojem. CSR se projevuje integrací pozitivních postojů, praktik či programů do podnikatelské strategie firmy, jejíž hlavní myšlenkou je dobrovolná integrace etických, sociálních a ekologicky šetrných principů do každodenního života firmy, do vlastní činnosti (podnikání) i do vztahů s komunitou, společností a dalšími účastníky.

CSR se stala předmětem diskuse o základních principech a opatřeních v orgánech Evropské unie, Mezinárodní organizace zaměstnavatelů IOE, Organizace spojených národů OSN apod. Dopady těchto diskusí a se promítají nebo budou promítat do směrnic, opatření přímo působících a ovlivňujících i české podnikatelské prostředí.

Koncept společenské odpovědnosti firem

Společenská odpovědnost firem je koncept, kterým se podniky otevřeně přiznávají ke spoluzodpovědnosti za stav a chod společnosti, který vychází z předpokladu, že žádná firma nefunguje pouze ve svých ekonomických vztazích, ale ovlivňuje také své okolí (komunitu, sociální situaci zaměstnanců apod.) a ve kterém je počítáno s faktem, že stakeholders (osoby, jichž se činnost organizací a firem dotýká) ovlivňují úspěch firmy. Neboť firma nefunguje izolovaně od okolního světa, ale je jeho přímou součástí. Navíc,

hodnocení činnosti firmy jejím okolím a stav tohoto prostředí přímo ovlivňuje komerční úspěšnost firmy.

Se společenskou odpovědností firem jsme denně konfrontováni, aniž bychom si ji všimli. Je všude přítomná. Společenská odpovědnost firem je strategií podnikání, pomáhá budovat loajalitu a důvěru a toto zajišťuje dlouhodobě udržitelnou budoucnost.

Společensky odpovědné chování podniku se vyznačuje dlouhodobými investicemi firmy do jejího celkového rozvoje, podniky doplňují své tradiční ekonomické cíle o společensky prospěšné cíle (rozšíření strategie firmy o hlediska environmentální, sociální, etická, komunitní), mění orientace z krátkodobých na dlouhodobé cíle, preferují optimální zisk nad maximálním, stojí na principech dobročinnosti, dobrovolnosti a partnerství. Celosvětově se k němu hlásí významné firmy, odborové svazy, nevládní a neziskové organizace. Každé této skupiny se společenská a sociální odpovědnost týká, ale každá k ní přistupuje z pohledu vlastních zájmů. Podniky a zástupci různých společenských oblastí spolupracují, aby zlepšili stávající nedostatky ve společnosti. Tím vzniká tzv. win-win situace, ze které profitují všichni zúčastnění.

Konkrétně se společenská odpovědnost projevuje integrací pozitivních postojů, praktik či programů do podnikatelské strategie firmy na úrovni jejího nejvyššího vedení. Vyžaduje posun pohledu na vlastní společenskou roli z úrovně "profit only" (pouze zisk) k širšímu pohledu v kontextu dnes často zmiňovaných tří P - "people, planet, profit" (lidé, planeta, profit). Znamená fungování s ohledem na tzv. triple-bottom-line, kdy se firma soustřeďuje nejen na ekonomický růst, ale i na environmentální a sociální aspekty své činnosti, které reflektují toto dělení:

CSR v ekonomické oblasti

- kodex podnikatelského chování firmy (příp. etický kodex)
- transparentnost
- uplatňování principů dobrého řízení (corporate governance)
- odmítnutí korupce
- vztahy s akcionáři (shareholders dialogue)
- chování k zákazníkům / spotřebitelům
- chování k dodavatelům
- chování k investorům
- ochrana duševního vlastnictví

CSR v environmentální oblasti

- ekologická výroba, produkty a služby (standards řady ISO 14000 a EMAS)
- ekologická firemní politika (recyklace, používání ekologických produktů)
- zmenšování dopadů na životní prostředí
- ochrana přírodních zdrojů.

CSR v sociální oblasti

- firemní filantropie
- dialog s stakeholders
- zdraví a bezpečnost zaměstnanců
- rozvoj lidského kapitálu
- dodržování pracovních standardů, zákaz dětské práce
- vyváženost pracovního a osobního života zaměstnanců (work-life balance)
- rovné příležitosti (pro ženy a muže a ostatní znevýhodněné skupiny obecně)
- rozmanitost na pracovišti (etnické minority, handicapovaní a starší lidé)
- zajištění rekvalifikace propouštěných zaměstnanců pro jejich další uplatnění
- jistota zaměstnání
- lidská práva a další.

Vedle rozlišení podle triple-bottom-line lze dále rozlišit interní a externí dimenzi společenské odpovědnosti firem, tedy jak se tato politika projevuje uvnitř a vně podniku.

Chování v souladu s principy CSR přináší jak hmatatelné, tak především nehmatatelné zisky. Stejně jako jsou pro firmu důležitá hmotná aktiva (tangible assets) ve formě nemovitostí, zásob či finančního majetku, jsou pro ni klíčová i aktiva nehmotná (intangible assets) jako je lidský kapitál, kapitál obsažený v přírodních zdrojích, hodnota značky, reputace či vztahy důvěry a partnerství.

Výhody, které přináší chování v souladu s principy společenské odpovědnosti firem:

- větší přitažlivost pro investory
- větší průhlednost, posílení důvěryhodnosti
- dlouhodobá udržitelnost firmy
- zvýšená loajalita a produktivita zaměstnanců, snížené riziko bojkotů a stávek
- možnost přilákat a udržet si kvalitní zaměstnance
- budování reputace a z ní vyplývající silné pozice na trhu
- odlišení od konkurence, větší potenciál rozlišení značky spotřebitelem
- vytváření zázemí k bezproblémovému a úspěšnému komerčnímu fungování
- zmenšení nákladů na risk management
- budování politického kapitálu (zlepšování pozice pro současná a budoucí jednání)
- dialog a budování vztahů důvěry s okolím a z toho vyplývající vzájemné pochopení
- přímé finanční úspory spojené s ekologickou praxí.

Zapojením společenské odpovědnosti firem do podnikání jsou nejen vytvářeny zřetelné příspěvky k lepší společnosti, ale co je důležité, firma se zviditelňuje a tvoří si image. A to je jasná výhoda pro firmu. Společenská odpovědnost firem může a měla by řídit a propojit všechny aspekty podnikatelského života, zisky z toho má jak firma, tak i společnost.

Malé a střední podniky

Jestliže se má stát CSR běžnou praxí, není možné, aby se do těchto aktivit zapojovaly pouze velké společnosti a korporace. V Evropské unii je tento fakt zásadní, protože malé a střední podniky tvoří 99 % všech podniků a zaměstnávají 50% všech pracujících.

MSP mají odlišnosti v některých důležitých aspektech od velkých podniků a korporací:

- jejich oblast trhu je obvykle mnohem více lokální a kompaktní, než u velkých podniků;
- operují v mnoha malých oblastech s výraznou závislostí na lokálním prostředí, většina jejich zaměstnanců pochází z této oblasti, a také většina jejich zákazníků, otázky reputace a dialogu se stakeholders se pro ně stávají otázkami existenčními;
- mají relativně prostor pro investování v aktivitách, které se přímo dotýkají tohoto prostředí a přesně míří do daných podmínek a prostředí;
- mají kratší plánovací horizont a výhody ze zapojení do aktivit CSR vyplývající z investic se brzy ukáží v tom, že začnou získávat zakázky; stabilita podniků pak zpětně silně ovlivňuje jejich komerční úspěch a je prospěchem pro lokální oblast (daně, zaměstnanost apod.)
- manažeři MSP mohou najít těžší cestu, než management velkých firem, aby se dali dohromady a začali sdílet informace.

Existuje diskuse okolo institucionální snahy nějakým způsobem zavázat ke CSR i malé a střední firmy. CSR by se tak mohlo stát nezbytnou součástí výročních zpráv podniků. Zatajování či zkreslování údajů o sociální a ekonomické politice by bylo pak stejným prohřeškem, jako falšovat finanční výkazy. Průběh jednání z roku 2002 ukázal, že přihlášení se k CSR vyvolává na straně představitelů MSP obavy. Zástupci MSP na evropské scéně bojují o to, aby principiální dobrovolnost byla v rámci CSR doprovázena stejně principiálním respektem k potřebě zachování konkurenceschopnosti a také k místním podmínkám a zvyklostem. Evropská komise pak změnila postoj, ve kterém ustupuje od záměru povinně auditorovat společensky odpovědné aktivity firem.

Průzkum EK z roku 2002 ukázal, že MSP jsou zapojeny do aktivit CSR, zcela přirozeně je praktikují, pouze je přímo nepojmenovávají. Dle tohoto průzkumu bylo zjištěno, že MSP si velmi dobře uvědomují efekt pouze některých sociálně odpovědných aktivit s vlivem na image firmy, věrnost zákazníků a motivaci zaměstnanců. Bylo usuzováno, že MSP s výjimkou francouzských nepotřebují návody a vzorové kodexy a předepisování, jak mají tuto oblast správně chápat a jaké používat praktiky.

Z druhé strany tento průzkum EK také ukázal, že v průměru 24 % MSP v Evropské unii nikdy „nepřemýšlelo o nějaké sociálně prospěšné iniciativě“. Tento důvod převážil u nezapojených MSP do CSR před jejich pasivitou z důvodu nedostatku peněz a času. Z toho EK usoudila, že převážně živnostníci a mikrofirmy neví, jak být společensky odpovědné a prospěšné.

Malé a střední podniky mohou využívat některé výhody oproti podnikům velkým a korporacím v CSR záležitostech, v některých oblastech však nemají dostatek znalostí a zkušeností, jak zapojení a aktivity v CSR uplatnit a zhodnotit ve svých podnikatelských aktivitách a rozvoji:

- jejich kultura už zahrnuje CSR principy jako nediskriminující východisko věku
- mnoho MSP už funguje dobře, jako členové místní komunity, protože chtějí přežít. Drobní podnikatelé žijící v malých městech ví, že zprávy o jejich aktivitách se rozšíří s nemilosrdnou účinností.
- jsou zapojeny v určitých stupních v externích oblastech sociální odpovědnosti a mnohostrannost závisí na velikosti podniku. Jde o aktivity dárcovství do kultury, sportu a obecně prospěšných projektů. Jejich přístup je lokální, avšak mnohdy bez provázanosti na podnikovou strategii.
- MSP potřebují, aby dokázaly informovat o svém zapojení, příspěvcích a aby se samy přesvědčily o hodnotách CSR a jejich odezvě.
- nemají takovou administrativu a mohou zavádět změny rychle a malými náklady.
- zatímco velké podniky jsou poněkud izolovány jeden od druhého, MSP jsou více ochotny sdílet dobré praktiky.

Největšími deklarovanými překážkami pro zapojení do CSR, které malé a střední podniky uvádějí, jsou např. obava ze zvýšených nákladů, nedostatek času a lidských zdrojů, nedostatek vnitřní motivace, strach z byrokracie, nedostatek vědomostí o CSR a neznalost, jak se zapojit do těchto aktivit.

Z výše uváděného výzkumu Evropské komise vyplývá, že oproti velkým podnikům a korporacím je konkurenční výhoda u nich málo významnou prioritou. Výzkum ukazuje, že nejvíce důležitou záležitostí v CSR jsou pracovní vztahy.

Malé a střední podniky nemohou zůstat mimo proces zapojování se do aktivit CSR z mnoha důvodů. Zvyšuje se počet těch, které se dostávají do tlaku dodavatelských řetězců, které jsou zapojeny do vztahů souvisejících s CSR. Ten bude stupňován s tím, jak se více zemí, i velkých podniků a korporací, zapojuje do aktivit EU nebo jak se zostří obchodní vztahy se zeměmi EU. MSP jsou pilířem některých ekonomik, zaměstnávají nejvíce pracovníků a jsou rozhodujícími determinantami celkového zdraví ekonomik. Jsou to však subjekty, které se musí podřídit, podřizují se a přizpůsobují postojům spotřebitelů např. v etickém prodeji. Spotřebitel nakupuje v prostředí, kdy se zvyšuje fragmentace v oblastech specializací definovaných různými faktory zahrnujícími sociální a environmentální vystupování.

Velmi zřetelně se projevuje dobrovolná i nedobrovolná cesta v oblasti přihlášení se k CSR tlakem na další organizace. Pokud má firma vysoký profil CSR, většinou požaduje od svých partnerů totéž (v oblasti kvality, plateb, dodržování smluv a další). Toto je pak velice přímá a vysoce účinná cesta šíření principů CSR. Úloha velkých podniků a korporací tkví v tom, že jsou ve funkci katalyzátoru. A to tím, že přijaly filosofii CSR a

následně vyvíjejí tlak na MSP - své dodavatele. Požadují závazky a důkazy o dodržování bezpečnosti práce, ochraně zdraví zaměstnanců, dodržování proti-diskriminačních opatření, férovém chování v dodavatelsko odběratelských vztazích, jejich vztahu k environmentálnímu prostředí a další.

Evropská podpora pro MSP

Evropská unie nastartovala další aktivity směřující ke podpoře CSR, definování a konvergenci nejlepších praktik. Otevřená odpovědnost podnikání je iniciativa Evropské kampaně v oblasti CSR, která na www stránkách poskytuje on line podporu nástrojů řešení pro použití. Také Mezinárodní obchodní komora (The International Chamber of Commerce) nabízí praktické kroky k odpovědnému podnikatelskému řízení: Obchodní pravidla týkající se oblastí:

1. Hodnota pro akcionáře
2. Zisk
3. Výkonnost, efektivita
4. Přístup ke kapitálu
5. Přitažlivost pro zákazníky
6. Pověst a důvěryhodnost
7. Lidský a intelektuální kapitál
8. Odvaha riskovat
9. Inovace

Evropská unie i Česká republika podporují zapojování malých a středních podniků do aktivit společenské odpovědnosti a to svými politikami, podporou informační a podporou finanční, plynoucími z fondů Evropské unie prostřednictvím operačních programů

Shrnutí

Chování MSP, jako společensky odpovědné podnikání, je klíčem k jejich postavení na kapitálovém trhu, pomáhá je chránit před nestabilitou. Investoři se stanou více zainteresovaní v investování do společností, které jednájí se společenskou odpovědností. Jestliže jsou zaměstnanci spokojeni, jsou ochotní vyvinout větší úsilí pro zaměstnavatele v zodpovědnosti, inovacích a angažovanosti. Společenská odpovědnost může pomáhat zvýšit efektivitu. Pozitivní atmosféra pracovního prostředí je základním faktorem produktivity práce: mohla by napomoci snižování provozních nákladů. Může umožnit přístup ke kapitálu, umožní společnosti růst a ovlivní její schopnost investovat v budoucnosti. Schopnost společností být atraktivní a udržovat stále zákazníky závisí na tom, zda společnost je schopna nabízet atraktivní a aktuální výrobky a služby podporované dobrým servisem.

Atraktivita pro zákazníky a jejich udržení je klíčem pro budoucí výnosy, je základem pro získávání nových zákazníků a zvyšující se počet zákazníků zpětně prospěje pověsti. Vnímavost k potřebám zákazníků, plnění jejich očekávání, snaha předvídat požadavky zákazníků a schopnost na ně reagovat, může zvýšit konkurenční výhodu stejně jako zvýšit renomé firmy. Společnosti s dobrou pověstí mají sílu, aby posílily obchodní příležitosti. Aktivity, které demonstrují úroveň transparentnosti, etického chování a dodržování závazků pomáhají stavět důvěru, pověst a důvěryhodnost a zajišťují firmám přístup a licence k podnikání. Lidský a intelektuální kapitál společnosti je jednou z nejcennějších výhod. Tvořivé myšlení je snadnější v organizacích, které jsou otevřené novým myšlenkám a názorům. Dobrá pověst pomáhá společnosti, aby byla atraktivní. Podpořit rozvoj zaměstnanců, jejich zapojení a dobré pracovní podmínky mohou vést k větší inovační aktivitě, kreativitě, a tím i k dalšímu rozvoji podnikatelských subjektů. Jedním z nástrojů podpory rozvoje malých a středních podniků je i manažerský audit, který pomáhá v orientaci manažerů při řízení těchto podniků a uplatňování strategie CSR.

Tento příspěvek byl vytvořen za podpory MŠMT 2E06044.

Literatura

- [1] Stoner, J. A., F., Freeman, R. E., Gilbert, D.R., jr. Management. 6th.ed. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1995. ISBN 0-13-149444-9
- [2] Donnelly, jr., J. H., Gibson, J. L., Ivancevich, J. M. Management. 1.vyd. Praha: Grada Publishing. 1997. ISBN 80-7169-422-3
- [3] Green Paper. 1th..ed. Luxembourg: European Commission, 2001. ISBN 92-894-1478-2
- [4] Corporate social responsibility. A business contribution to sustainable development. Luxembourg: European Commission, 2002. ISBN 92-894-3824-X
- [5] Corporate social responsibility. National public policies in the European Union. Luxembourg: European Commission, 2004. ISBN 92-894-5940-9
- [6] Společenská odpovědnost firem. Dostupné na <http://www.odpovedny-business.cz> ze 30.6.2006
- [7] Spoločensky zodpovedené podnikanie. Bratislava: Nadácia integra, 2005. Dostupné na <http://www.blf.sk> (ze dne 10.1.2006)
- [8] Kol. Napříč společenskou odpovědností firem. AISIS, 2003. ISBN 80-239-6111-X. Dostupné na <http://www.sof.cz> ze dne 10.1.2006
- [9] Mezinárodní kontext CSR. Na: <http://www.odpovedny-business.cz>, ze dne 30.6.2006
- [10] Trnková, J. Společenská odpovědnost firem. Kompletní průvodce tématem & závěry průzkumu v ČR. Na: <http://www.bfl.cz> ze dne 12.5. 2006
- [11] Jeřábková, V., Hartl, J. Společenská odpovědnost firem v zrcadle sociologického výzkumu. STEM. AISIS. 2003. Na <http://www.sof.cz>
- [12] Bateman, T. Thinking about Corporate Social Responsibility. Na: <http://www.transparency.cz>

SYSTÉM PODPORA LOKÁLNYCH A REGIONÁLNYCH PRODUKTOV AKO FAKTOR ROZVOJA MALÉHO A STREDNÉHO PODNIKANIA– PODMIENKY A POŽIADAVKY

Ing. Rastislav STRHAN, Ph.D.

*Stredoeurópska vysoká škola
Kráľovská 386/11, 909 01 Skalica, Slovensko
e-mail: r.strhan@sevs.sk*

ANOTÁCIA

Globalization leads to product market unification. But on the other hand part of globalization process is increase of the role of region and locations. That opens space for formation of support system for regional and local products, which are known from some countries and regions. Contribution seeks the crucial decision making criteria by creation of such system. It analyzes system orientation, effect and activity included into system, supported products, conformity assessments methods available for evaluation of products and choice of communication methods.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Globalization, local products, regional products, product support, conformity assessment.

ABSTRAKT

Globalizácia vedie k unifikácii ponuky produktov na trhu. Súčasťou globalizačných procesov je paradoxne aj významnejšie miesto regiónu. To otvára aj priestor pre vznik systémov podpory regionálnych a lokálnych produktov, ako sa v niektorých krajinách a oblastiach realizujú. Príspevok hľadá rozhodujúce rozhodovacie kritéria pri vytváraní takéhoto systému. Analyzuje možnosti zamerania systému, vymedzenia jeho pôsobenia, produktov, ktoré budú podporované, spôsobu posudzovania zhody a voľby komunikácie.

KEYWORDS

Globalizácia, lokálne produkty, regionálne produkty, systém podpory, posudzovanie zhody.

Úvod

Globalizácia patrí v poslednom období medzi najviac skloňované termíny vo svetovom hospodárstve. Aj keď jeho používanie má za sebou relatívne krátku históriu, ide o termín, ktorý dokáže vyvolať silné emócie. Pre jedných vedie k vyššej kvalite života všetkých ľudí a k efektívnejšiemu využívaniu zdrojov a potenciálu národných hospodárstiev, pre iných sa stal symbolom ničenia národných kultúr a nástrojom presadzovania záujmov hospodársky najvyspelejších krajín sveta.

Globalizácia má veľa prejavov a veľa dôsledkov. Ak by sme sledovali trh produktov, typickým prejavom globalizácie je koncentrácia výroby ako nástroja využívania ekonomického prvku úspor z veľkého rozsahu výroby. Koncentráciu výroby umožňuje aj rastúca harmonizácia požiadaviek na výrobky ako dôsledok odstraňovania technických prekážok obchodu, ktorý sa tak vlastne dostáva do určitého rozporu. Jedným z cieľov odstraňovania technických prekážok bolo aj rozšírenie ponuky pre zákazníka v dôsledku jednoduchšieho vstupu zahraničných výrobkov. Súčasne sa v mnohých prípadoch odstránili nielen obchodné bariéry, ale aj výrobné, čo umožnilo koncentrovať výrobu do

malého počtu závodov. Tie potom mohli využiť ekonomické princípy a národných hráčov finančne ekonomickými nástrojmi dostať na okraj trhu, čo v konečnom dôsledku nevedlo k rozšíreniu, skôr naopak k zúženiu ponuky produktov.

Snaha o efektívne oslovenie zákazníka a zníženie nákladov pri odbyte výrobkov viedlo nadnárodné spoločnosti k tomu, že hľadali harmonizáciu aj v marketingových činnostiach. Tá sa prejavila zjednotením postupov v oblasti značiek, reklamy, komunikácie. Namiesto pestrej palety ponuky výrobkov dostáva zákazník vo viacerých krajinách zhodný alebo veľmi podobný výrobok. V niektorých prípadoch sa v dôsledku lokálnych preferencií ponúkajú síce výrobky s inými vlastnosťami, tieto rozdiely však nie sú nadnárodnými spoločnosťami verejne deklarované.

Podobné dôsledky má globalizácia aj v oblasti značiek. V záujme zníženia nákladov sa zjednocujú značky podnikov a produktov aj v tých oblastiach, kde je objem medzinárodného obchodu veľmi malý. Spomeňme napríklad globalizáciu v oblasti telekomunikácií, kde príslušnosť k rovnakej značke nemusí prinášať žiadne výhody, zavedenie zahraničných značiek napríklad pri mliečnych produktoch, kde medzinárodný obchod má iba malý podiel. V ponuke nadnárodných firiem sa ponechávajú iba tie lokálne značky, ktoré majú na národnej úrovni veľmi dobré konkurenčné postavenie, pričom ich pôsobenie je často obmedzené iba na daný lokálny trh. Postupom času sa k nim pridávajú materské značky, ktoré získavajú prémiový segment a postupom času vytlačujú domáce značky do segmentu nízkych cien.

Mohlo by sa zdať, že tento trend je logickým a nevyhnutným dôsledkom procesu globalizácie. Nakoľko však samotný proces globalizácie je rozporuplným procesom vytvára okrem obmedzení aj príležitosti. Tie sú v prípade lokálnych produktov ťahané dvomi významnými faktormi:

- hľadanie domácich, lokálnych výrobkov ako prejav odporu voči globalizovaným trhom a snaha o podporu domáceho hospodárstva
- rozvoj cestovného ruchu, v rámci ktorého silnie aj snaha nielen o strávenie času v danej lokalite a návštevu pamiatok, ale ja o komplexnejšie zoznámenie s daným prostredím, kultúrou a produktami, ktoré sú pre daný trh špecifické.

Oba tieto pohyby sú priestorom pre vznik nového trhu lokálnych a regionálnych produktov, ktorý môžu zabezpečiť iba domáce firmy, spravidla charakteru malých a stredných podnikov. Na rozdiel od globálnych produktov, na podporu a presadenie ktorých majú ich výrobcovia dostatok zdrojov, však lokálne produkty a systémy ich predaja musia nájsť aj iné zdroje podpory. Prepojenie na regionálne samosprávne prvky môže byť pritom jednou možnosťou ako naznačíme neskôr.

Pred vytvorením a vznikom a hľadaním takejto myšlienky je však potrebné zodpovedať niekoľko základných otázok, ktoré umožnia vybudovať a navrhnuť príslušný systém ponuky lokálnych produktov.

Vymedzenie zmyslu systémov podpory domácich výrobkov

V podstate existujú dve orientácie týchto systémov, ktoré súvisia s cieľovou skupinou zákazníkov, ktorých sa snaží osloviť. Zameranie vychádza v podstate s vyššie spomínaných hnacích faktorov takýchto systémov.

Prvá skupina systémov je zameraná na podporu domácich produktov, ktorých cieľom je podporiť domáci odbyt výrobkov. Cieľom systému je potom upozorniť bežného spotrebiteľa o tom, že daný výrobok bol vyrobený v danej oblasti, regióne. Segment, ktorý preferuje z rôznych dôvodov domáce výrobky získa prostredníctvom systému potrebnú informáciu a výrobok pridanú hodnotu, ktorá zlepšuje jeho konkurenčné postavenie na trhu. Typickým príkladom dovnútra orientovaných systémov podpory domácich výrobkov sú systémy podpory potravinárskych výrobkov A-klasa alebo Sk-kvalita.

Druhá skupina systémov je spojená s cestovným ruchom a jej snahou je podporiť nepriamy export domácich výrobkov pomocou domáceho odbytu. Malý a stredný podnik nemá finančné ani iné kapacity pre obsluhovanie zahraničného trhu. Ak chce napriek tomu získať zákazníkov zo zahraničia môže tak urobiť pri predaji zahraničným turistom, ktorý sa postupom času môžu stať základom samotného vývozu. Tieto systémy sú úzko spojené s cestovným ruchom a jeho rozvojom. Príklady týchto systémov by sme mohli hľadať napríklad v Írsku (predajne Kilkeny, Irisshop.com, ktoré ponúkajú írsky výrobky nielen na domácej pôde, ale prostredníctvom internetu rozvinuli aj medzinárodný obchod.

Od tohto strategického rozhodnutia sa odvíja do určitej miery aj rozhodovanie o ďalších faktoroch, napríklad výber sortimentu výrobkov, ktoré by mohli byť podporené, cieľový segment a spôsob komunikácie a ďalšie činitele strategického rozhodovania o takomto systéme.

Vymedzenie regiónu podpory výrobkov.

Samozrejme aj hovoríme o podpore regionálnych výrobkov, musíme vymedziť aj región, ktorého sa týkajú. V tomto prípade existuje viacero možností. Asi najviac prípadov existuje na podporu výrobkov na národnej úrovni, ktoré sa realizujú predovšetkým v menších krajinách, ako sú napríklad aj Slovensko, Česko, Írsko (Buy Irish). Typické sú tieto systémy aj pre krajiny nachádzajúce sa v transformácii hospodárstva. Negatívne skúsenosti s ponukou domácich produktov a nedostatok skúseností zo zahraničnou ponukou viedol v týchto krajinách u veľkej skupiny spotrebiteľov k preferencii zahraničných alebo nových výrobkov. To malo negatívny dôsledok na odbyt domácich produktov, ktoré ako deklarujú spomínané značky majú často podobné ak nie lepšie parametre a charakteristiky.

Môžu sa realizovať aj v krajinách, kde charakter výrobku nemusí byť na prvý pohľad identifikovateľný. To je príklad Írska, Austrália a Nového Zélandu, kde vzhľadom na oficiálny jazyk nie je na prvý pohľad zrejмый pôvod výrobku. Značka identifikujúca pôvod výrobku sa stáva vhodným oslovením domácich spotrebiteľov. V oboch prípadoch spojenie s internetovým obchodom môže osloviť aj skupinu obyvateľov krajín žijúcich v zahraničí, ktorý najmä pri nepotravinárskych výrobkoch môžu takto časť spotreby orientovať na pôvodne domáci trh.

V prípade veľkých krajín sa skôr uplatňuje podpora lokálnych výrobkov v rámci jednotlivých územných častí. Veľké ekonomiky majú spravidla širokú ponuku a príslušnosť k štátu neodlišuje pre spotrebiteľov daný výrobok dostatočným spôsobom od väčšieho počtu iných domácich výrobkov. Podpora takýchto výrobkov existuje v regionálne pestrých krajinách, ako je napríklad Španielsko, kde Katalánsko vytvorilo okrem iného aj vlastný systém environmentálneho označovania výrobkov. Z vlastnej skúsenosti poznám aj príklad z Nemecka, kde jeden z obchodných reťazcov v spoljkovej krajine Sasko-Anhaltsko informoval špeciálna na výrobky pochádzajúce z tejto spoljkovej krajiny, resp. z okolitých krajín bývalej NDR (Durínsko, Sasko, Brandenbursko). Veľmi často sa táto forma využíva v propagácii cestovného ruchu, kde napríklad rakúske spoljkové krajiny už dlhú dobu postupujú v propagácii relatívne samostatne a nezávisle na celkovej prezentácii krajiny. Podľa osobného názoru je iba otázkou času, kedy sa propagačná koordinácia a predaj suvenírov rozšíri aj o ponuku niektorých ďalších produktov zahrnutých pod rovnakú podobu komunikácie a využívajúci rozšírenie existujúceho distribučného kanála informačných a propagačných materiálov (informačné kancelárie).

Táto forma vyžaduje okrem presného vymedzenia regiónu podporovaných výrobkov (napr. v politicko-správnej rovine) aj určitú kultúrno-historickú tradíciu daného regiónu, ktorá vytvára spolupatričnosť jej obyvateľov a diferenciaciu v očiach ostatnej verejnosti. Aj preto, že územné členenie na Slovensku je relatívne umelo vytvorené možnosti

využitia takéhoto prístupu na úrovni územných celkov je relatívne obmedzené. Podobný systém by v tomto prípade plnil skôr vnútornú úlohu, teda skôr by mal budovať spolupatričnosť a príslušnosť k danému územnému celku. V tomto prípade by pravdepodobne však tento systém nebol komerčne orientovaný, ale skôr by mal propagačný charakter.

V prípade Českej republiky územné členenie taktiež nevychádza z tradícií a historických hraníc, mohli by sme však vymedziť Moravu a Sliezske ako historické regióny, ktoré by mali potenciál pre budovanie a realizáciu takéhoto systému podpory.

Tretia úroveň regiónu, ktorý by mohol budovať podporu lokálnych produktov sú historické oblasti a menšie regióny, ktoré z politicko-ekonomických dôvodov nie sú začlenené do územno-správneho členenia, majú však silnú vnútornú identitu, ktorá je rešpektovaná aj navonok. Príklady takýchto systémov existujú v zahraničí najmä v oblasti potravinárskych výrobkov a poľnohospodárskych produktov, kde sa niektoré lokality dokázali zjednotiť na spoločnej komunikácii svojich výrobkov na lokálnych a regionálnych trhov. Podpora malých a stredných producentov prostredníctvom takýchto systémov by bola možná aj v prípade Slovenska, kde je niekoľko relatívne silných regiónov s vlastnou identitou, historickou tradíciou, spolupatričnosťou a vonkajším vnímaním. Spomenúť môžeme Spiš, Liptov, Oravu, Kysuce, Gemer a samozrejme aj Záhorie. Podobná situácia je aj v Českej republike, kde dokonca už niektorí výrobcovia príslušnosť k určitej lokalite vedome využívali. Ide o Valašský región, kde pôvodne recesistické hnutie využili aj niektorí výrobcovia potravinárskych výrobkov na diferenciáciu vnímania vlastných produktov.

Produktové vymedzenie podporovaných produktov a ich charakteristík.

Efektívna podpora lokálnych výrobkov musí byť predovšetkým hodnoverná pre zákazníka a prinášať mu pri spotrebe konkurenčnú výhodu. To sa týka aj vymedzenia produktov, ktoré by mali byť predmetom podpory. Zatiaľ najčastejšie sa využívajú systém pre potravinárske výrobky, kde spomíname aj najviac praktických príkladov využitia systémov podpory domácich výrobkov. Taktiež sa systém podpory výrobkov využíva pri remeselných a ľudovo-umeleckých výrobkoch, známych na Slovensku z predajní ULUV. V tomto prípade ide však skôr o predaj suvenírov ako o predaj samotných výrobkov a veľmi často ide o špeciálne zameranú výrobu tradičných vzorov a modelov, kde rozhodujúcu pridanú hodnotu tvorí remeselná zručnosť.

Asi ťažko by sa podobný systém dal realizovať pri produktoch moderných technológií, ktoré ani nepoznajú lokálne trhy ale sú trhovo globalizované a takisto technicky náročné výrobky, ktoré sa skladajú z veľkého počtu súčiastok a určenie pôvodu výrobku je pomerne náročný proces (napr. automobily, technické výrobky). Ak sme však spomínali systémy podpory domácich výrobkov ako nástroj budovania územnej identity je však použitie takéhoto prístupu možné. Podpora môže byť dokonca aj zo strany nadnárodných spoločností, ktoré môžu mať snahu vybudovať vnímanie domáceho výrobcu a z toho lepšie prijatie výrobkov vo verejnosti. Tento prístup poznáme z automobilky Peugeot, ktorá ponúka model 207 Slovakia na základe výroby v trnavskom závode ako špeciálnu ponuku pre slovenský trh.

Okrem potravinárskych výrobkov asi najviac má takýto systém označovania význam pre výrobky, v ktorých má význam dizajn výrobku, vo výrobnom procese dominujú pracovné a prírodné procesy nad procesmi automatickými a ručná práca a dizajn výrobku sú u spotrebiteľov vnímané ako významný zdroj pridanej hodnoty. Tieto výrobky môžu plniť takisto funkciu suvenírov a upomienkových predmetov, predpokladá sa však u nich vyššie miera úžitkovosti a funkčnosti výrobku. Zo sortimentných skupín by sme mohli do tejto skupiny zaradiť výrobky zo skla a keramiky, šperkárské výrobky, do určitej miery odevy a oblečenie, kozmetické výrobky, bytové doplnky a podobne.

Z hľadiska potravín predmet podpory závisí aj od predchádzajúcich odpovedí. Pre systémy zamerané na domáceho spotrebiteľa sú zaujímavé predovšetkým výrobky každodennej spotreby, základné a bežné potraviny. Trvanlivosť výrobku pri týchto systémoch nie je významnou vlastnosťou. Naopak pri systémoch orientovaných na neregionálneho spotrebiteľa bude systém efektívnejší pre výrobcov trvanlivých potravinárskych výrobkov, najlepšie špecialít a gurmánskych výrobkov. Pri nich je totiž najnižšie riziko pokazenie pri preprave a presune z miesta výroby do miesta spotreby, ktoré realizuje spotrebiteľ na rozdiel od klasickej distribúcie, ktorá dokáže tovar ochrániť pred všetkými významnými vonkajšími vplyvmi.

Predmetom rozhodovania pri tvorbe takéhoto systému podpory je nielen vymedzenie produktov z hľadiska sortimentu, ale aj z hľadiska požadovaných charakteristík a parametrov výrobkov. Iste je vhodné ak výrobky vychádzajú z tradícií a kultúrnych osobitostí daného regiónu, môže to však na druhej strane viesť k zníženiu užitočnosti a funkčnosti výrobku. Zdôraznením umeleckej stránky a tradičnosti získava výrobok až gyčovitý charakter a stráca väzbu na reálny život, čo môže odradiť časť potenciálnych spotrebiteľov. Podľa vlastného názoru mám dojem, že výrobky umeleckej výroby slovenských výrobcov často nedokážu osloviť domácich záujemcov práve z tohto dôvodu. Tradičné výrobky nie sú bežne využiteľné v moderných podmienkach života, alebo ich funkčnosť je obmedzená.

Inou možnosťou je od výrobkov požadovať určité jednotiace prvky a charakteristiky. Niektoré systémy v Írsku boli napríklad z hľadiska umeleckého stvárnenia voľné, spoločným znakom bolo používanie keltských symbolov a znakov v rámci dizajnového riešenia v rôznej podobe. Tradícia a historické korene tak zostali zachované, pre autorov zostal priestor pre vlastné riešenia a kreativitu. Ponuka sa stala diferencovanou aj dovnútra nielen v konkurencii s bežnými suvenírmi a výrobkami.

Existuje aj možnosť úplnej voľnosti pri navrhovaní a výrobe výrobkov, kde sa žiadne obmedzenia a požiadavky nekladú, rozhodujúcim je invencia autora a výrobcu. To umožňuje vytvoriť pestrosť ponuky, zvyšujú sa však nároky na overovanie pôvodu výrobky a v prípade prílišného kopírovania cudzích vzorov hrozí strata diferenciácie voči ostatnej ponuke.

Výber spôsobu overovania a prezentovania vlastností

Veľmi dôležitou vecou pri systémoch podpory akéhokoľvek charakteru je hodnovernosť informácií. O čo jednoznačnejšie pravidlá existujú a o čo známejšie sú vo verejnosti o to väčšiu hodnovernosť bude mať ponuka na trhu. Systémy podpory lokálnych produktov môžeme v zásade zaradiť k systémom posudzovania zhody výrobkov so stanovenými požiadavkami. Podľa literatúry existujú tri spôsoby posudzovania zhody:

- posudzovanie zhody prvou stranou, teda vlastné vyhlásenie výrobcu o splnení stanovených požiadaviek
- posudzovanie zhody druhou stranou, teda odberateľom o splnení ním stanovených požiadaviek
- posudzovanie zhody treťou stranou, certifikácia, pri ktorej sa do hodnotenia zahrňuje nezávislý subjekt, ktorý posudzuje zhodu daného výrobku s požiadavkami stanovenými v dokumentoch

Každý so spôsobov má svoje výhody a nevýhody a možnosti uplatnenia. V prípade podpory lokálnych výrobkov sú v zásade možné všetky tri spôsoby posudzovania zhody. Vlastné vyhlásenie o zhode je jednoduchou a lacnou formou prihlásenia sa k danému regiónu, ktorého nevýhodou je riziko zneužívania úspechu systému. Vďaka voľným pravidlám môže byť systém veľmi lacný a nie je potreba jeho veľkého formalizovania. Dokumentácia celého systému je relatívne jednoduchá.

V prípade posudzovania zhody druhou stranou môžeme predpokladať vznik obchodnej organizácia, ktorá bude realizovať predaj výrobkov na veľko- aj maloobchodnej úrovni

a starať sa o rozvoj celého systému. Na seba prenáša potom aj zodpovednosť za posudzovanie zhody dodávaných a predávaných produktov. Výhodou takejto formy je vyššia miera hodnovernosti pre spotrebiteľa v dôsledku určitej miery kontroly pri relatívne nízkych nákladoch, nakoľko kontrola je súčasťou dodávateľských vzťahov. Ak sú kritéria nastavené tak, že nevyžadujú kontrolu výrobného procesu, môže ísť o relatívne lacný systém. Existencia formálnej inštitúcie zabezpečujúcej daný systém na jednej strane zdražuje jeho prevádzku, na druhej strane to umožňuje hľadať a získavať prostriedky pre systém aj z iných zdrojov, resp. z iných aktivít.

Certifikácia predstavuje organizačne a administratívne pomerne náročný systém, ktorý však zabezpečuje spotrebiteľovi vysokú mieru hodnovernosti. Certifikačný systém má zmysel pre podporu lokálnych a regionálnych produktov predovšetkým vtedy, ak sú do neho zaradené rôznorodé produktové skupiny a požiadavky sa týkajú nielen samotných výrobkov a ich vlastností, ale aj procesov ich získavania a výroby. Systémy, ktoré by napríklad spájali regionálny charakter poľnohospodárskych výrobkov s alternatívnym poľnohospodárstvom, t.j. produkciou biopotravín, by si vyžadovali splnenie kritérií pre výrobu biopotravín, ktorá má niektoré výrazné prvky certifikačného systému. Ak by sa v rovnakom systéme podpory mali nachádzať aj špeciálne výrobky z lokálnych surovín, pre akéhokoľvek záujemcu o systém podpory by certifikácia bola pravdepodobne najefektívnejším spôsobom.

Súčasťou akéhokoľvek systému posudzovania zhody sú aj dokumenty, ktoré daný systém vytvárajú. Tieto dokumenty musia charakterizovať nielen systém, jeho zložky, ich práva a povinnosti, spôsob financovania a zdroje. Mali by takisto stanoviť požiadavky na výrobky, ktoré musí daný produkt spĺňať, resp. postupy pri ich vytváraní a spôsob ich overovania. Takisto nemožno zabudnúť na sankcie a prípadné porušenia daných kritérií a požiadaviek.

Môžeme však predpokladať, že v prípade lokálnych produktov nebude dokumentačná stránka systému príliš náročná. V oblasti požiadaviek na výrobky je možné vychádzať z existujúcej legislatívy a v nej stanovených požiadaviek, ktoré musí výrobok tak či tak splniť. Ak takýto legálny výrobok bol vyrobený v danom regióne v podstate by mal získať právo využívať príslušné označenie. Kritériá môžu byť obmedzené množstvom vyrobených výrobkov, prípadne preferenciou domácich surovín a používaním tradičných materiálov alebo tradičných dizajnových postupov.

V oblasti financovania môžeme predpokladať, že systém bude využívať v rozhodujúcej miere iné zdroje financovania ako je financovanie z predaja podporovaných výrobkov. Ak je záujem o podporu výrobkov malých a stredných výrobcov, poplatky za rast predaja v dôsledku podpory budú tvoriť veľmi malú časť príjmov. Spojenie s obchodnou činnosťou, ako ju naznačujeme pri posudzovaní zhody odberateľom, môže viesť k rastu príjmov o obchodnú maržu predajcu. Ďalšími zdrojmi by mohli byť podpora zo strany samosprávnych orgánov, nakoľko ide o súčasť propagácie regiónu, rôzne fondy, granty a iné verejne dostupné prostriedky. Závisí to samozrejme aj od organizačnej podoby systému, napríklad či pôjde o komerčnú organizáciu, neziskovú organizáciu, nadáciu atď.

Výber komunikácie a distribúcie podporovaných výrobkov

Ak má systém podpory lokálnych a regionálnych výrobkov mať zmysel musí byť komerčne úspešný. Aj keď ako bolo vyššie naznačené v danom prípade to neznamena ekonomickú efektívnosť, musí prinášať pre výrobcov, ktorý sa o podporu uchádzajú výhody v podobe zvýšenia odbytu alebo prestíže, resp. zníženie nákladov na komunikáciu a distribúciu. V tom prípade má záujem o podporu vlastných výrobkov a tým vlastne roztáča celý kolotoč komerčného prostredia. Realizátor systému má dostatok produktov v ponuke, tým sa znižujú jednotkové náklady propagácie, úspešnosť propagácie vedie k odbytu, ten generuje rast príspevkov pre realizátora systému a zároveň odbyt zvyšuje záujem ďalších potenciálnych uchádzačov.

Otázka distribúcie a propagácie je samozrejme závislá aj od odpovedí na predchádzajúce otázky. Pri systéme orientovanom na domáceho spotrebiteľa bude snahou presadiť sa v rámci bežných distribučných kanálov a existujúcich obchodných subjektov a reťazcov. V prípade ponuky ako doplnku cestovného ruchu je možné využiť existujúci kanál turistických informačných kancelárií a doplniť ich ponuku o podporované výrobky. Takisto je tu možnosť vzniku vlastného distribučného kanálu, ktorý by súčasne preberal aj realizáciu celého systému podpory produktov. Ako samostatný kanál distribúcie sa môže využívať aj internet, čo umožňuje rozšíriť komerčné pôsobenie systému aj mimo samotný región. Ako už bolo spomenuté vyššie, takýto distribučný kanál môže mať v niektorých prípadoch veľký komerčný potenciál.

Podobná by bola odpoveď aj na hľadanie spôsobov komunikácie a propagácie systému. V prípade orientácie na domáceho spotrebiteľa pôjde o využitie tých nástrojov, ktoré majú vysokú odozvu u obyvateľov, napríklad regionálne médiá. V druhom prípade sa musí komunikácia viazať na cestovný ruch a využívať rovnaké komunikačné kanály a médiá.

V nadväznosti na komunikáciu je veľmi dôležité aj vytvorenie vhodnej značky systému a na to nadväzujúci obsah výpovede. V tomto prípade platia veľmi podobné podmienky a požiadavky ako pri iných systémoch budovania pridanej hodnoty, napr. environmentálnom označovaní. Označenie výrobkov by nemalo byť jednoznačné, ale malo by kreatívne evokovať danú lokalitu a príslušnosť k nemu. Takisto hodnovernosť systému zvyšuje ak sa využívajú v komunikácii racionálne prvky, ktoré sú založené okrem emotívnych prvkov aj na objektívnych charakteristikách a vlastnostiach.

Záver

V slovenských podmienkach zatiaľ nie sú systémy podpory lokálnych a regionálnych produktov zatiaľ využívané. Skúsenosť máme zatiaľ iba s podporou na národnej úrovni pre rýchloobrátkové tovary. S rastúcim rozvojom cestovného ruchu na Slovensku a možným postupným rozvojom malého a stredného podnikania na regionálnej úrovni môže byť takýto systém zaujímavý spôsobom podpory takéhoto podnikania. Pri príprave pritom treba vopred urobiť strategické rozhodnutia, čo povedie z vyššej efektivity celého systému.

Literatúra

- [1] BALÁŽ, Peter, a kolektív: *Medzinárodné podnikanie*. vyd Bratislava : SPRINT, 2001. 589 s. ISBN 80-88848-68-7
- [2] KOLLÁR, V. A KOL.: *Produktová politika*. 1. vydanie. Sprint s fra. Bratislava, 2003, ISBN 80-88848-96-2
- [3] KOLLÁR, Vojtech - KRISTOVÁ, Ľudmila: *Technické prekážky obchodu*. Bratislava : SPRINT, 2004. 176 s. ISBN 80-89085-21-0
- [4] KOLLÁR, Vojtech a kolektív: *Technické prekážky obchodu*. Bratislava : EKONÓM, 1996. 253 s. ISBN: 80-225-0784-9
- [5] STRHAN, R. – LACKOVÁ, A. – KOŠŤOVÁ, T. : *Výrobné stratégie*. Ekonóm, ISBN 80-225-1095-5, Bratislava, 1999, 135 S.,
- [6] MLÁKAY, J.: *Produkt a konkurencia*. Bratislava : EKONÓM, 2006.
- [7] www.irishshop.com, www.kilkenny.com www.australianchoice.au

BOSCH DIESEL – NEJVÝZNAMNĚJŠÍ ZAMĚSTNAVATEL V KRAJI VYSOČINA

Mgr. Václav Novák

*Odbor regionálního rozvoje Krajského úřadu kraje Vysočina
Žižkova 1882/57, Jihlava 587 33, Česká republika
e-mail: novak.v@kr-vysocina.cz*

ANOTACE

Společnost Bosch Diesel se stala v posledních letech dominantním zaměstnavatelem v kraji Vysočina. Nárůst nových pracovních míst zásadně ovlivnil rozsah a prostorové rozložení dojíždky za prací do Jihlavy. Ve třech závodech společnosti je dnes v Jihlavě zaměstnáno více než 6 tis. osob. Firma tak působí jako významný aktér trhu práce na Vysočině. Vysoká úroveň mezd ve společnosti Bosch Diesel pozitivně ovlivňuje kupní sílu obyvatelstva regionu a produkční výkonnost podniku má dopad na celkovou ekonomickou úroveň kraje Vysočina.

KLÍČOVÁ SLOVA

Bosch Diesel, kraj Vysočina, zaměstnanost, dojíždka za prací

ANNOTATION

During last years Bosch Diesel Company has grown into the dominant employer in the Vysočina Region. The growth of new jobs has markedly influenced volume and spatial disposition of labour commuting to Jihlava. Today more than 6 000 people are employed in three Bosch Diesel Company plants in Jihlava and that is the reason the company is considered to be a significant element of the Vysocina Region labour market. There is a high wage level in Bosch Diesel Company and that is why purchase power of Vysočina Region inhabitants could grow up. Economic performance of Bosch Diesel Company has impact on the Vysočina Region economy as a whole.

KEY WORDS

Bosch Diesel Company, Vysocina Region, Employment, Labour Commuting

Historie působení Bosch Diesel v Jihlavě a výrobní program

Společnost Bosch Diesel s.r.o. v Jihlavě byla založena 4. ledna 1993 jako společný podnik tradiční německé firmy Robert Bosch GmbH ze Stuttgartu a jihlavského strojírenského závodu Motorpal a.s. V roce 1996 se sice firma Robert Bosch GmbH stala jediným vlastníkem společnosti, ale právě přítomnost Motorpalu sehrála pravděpodobně nejvýznamnější roli při rozhodnutí mateřské společnosti rozvíjet svoje aktivity právě v Jihlavě. Dalším pull-faktorem byla zcela jistě příznivá geografická poloha krajského města při dálnici D1 mezi dvěma nejvýznamnějšími aglomeracemi v ČR – pražskou a brněnskou.

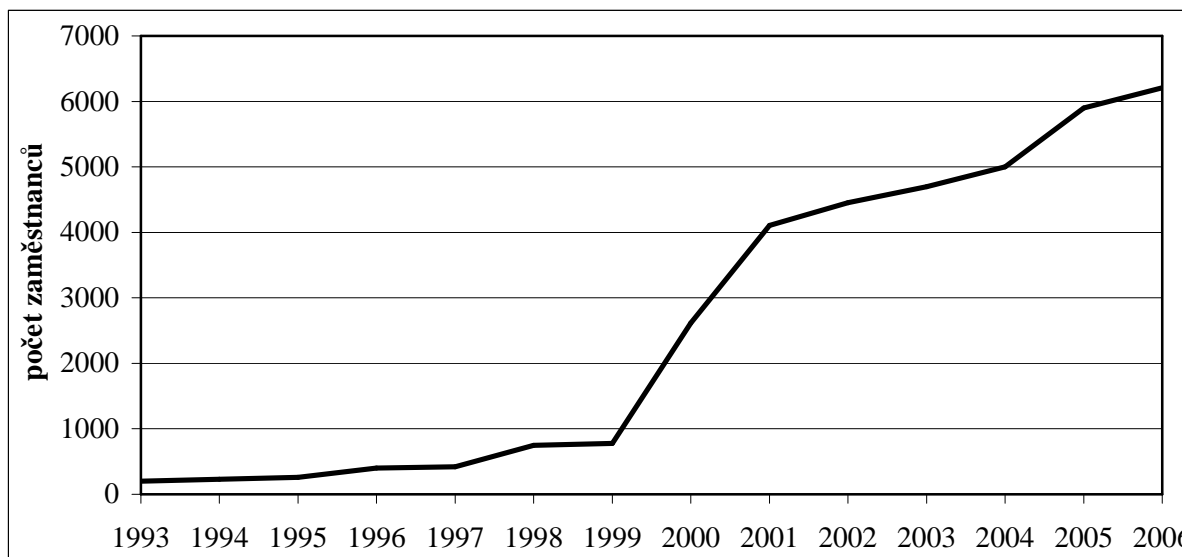
Od počátku svého působení v kraji Vysočina je Bosch Diesel zaměřen na výrobu komponentů pro automobilové dieselové motory. Přesto je ale výrobní program obměňován, takže například produkce jednoválcových čerpadel byla kompletně přesunuta do Indie, zatímco dnes tvoří hlavní výrobní program jihlavského strojírenského podniku komponenty systému Common Rail. Nosný produkt – čerpadlo CP3 - představuje špičkový výrobek pro vstřikovací systémy vznětových motorů, pro který byla vybudována nová výrobní hala v Jihlavě - Pávově.

V roce 1997 byl německou společností Robert Bosch GmbH a italským koncernem Magneti Marelli S.p.A. vybudován společný podnik na „zelené louce“ s názvem Automotive Lighting s.r.o., který se nachází v těsné blízkosti pávovského provozu firmy Bosch Diesel. V současnosti již je výrobce automobilové osvětlovací techniky stoprocentně v italském držení, ale bezpochyby měla právě přítomnost německého holdingu značný význam pro umístění této investice v Jihlavě. Ve společnosti Automotive Lighting dnes pracuje 1 800 osob, čímž se stala druhým nejvýznamnějším zaměstnavatelem ve městě.

Vývoj počtu zaměstnanců a jejich současná struktura podle věku a vzdělání

V 90. letech rostl počet zaměstnanců Bosch Diesel velmi pozvolna k hranici 780 osob v roce 1999. Výroba se odehrávala v jediném závodě v areálu Motorpalu v Humpolecké ulici. V roce 2000 zakoupila firma budovu v lokalitě Na Dolech, kde vybudovala závod pro 1 200 pracovníků. Nejvýraznější byla ovšem investice do zcela nového závodu v Pávově v roce 2001, kdy firma završila masivní nábor nových zaměstnanců. V Pávově byla v roce 2005 otevřena ještě jedna výrobní hala, takže dnes v této lokalitě pracuje 4 300 osob. Celkem bylo k 31.12.2006 ve společnosti Bosch Diesel zaměstnáno 6 206 pracovníků.

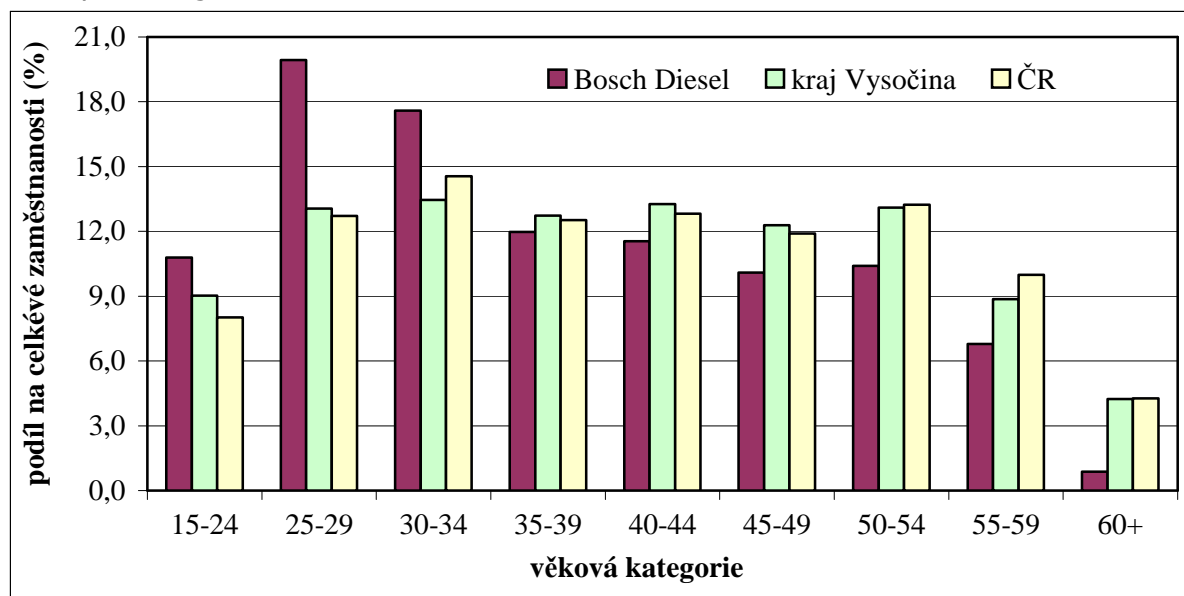
Obr.1: Vývoj počtu zaměstnanců ve společnosti Bosch Diesel v letech 1993 - 2006

Zdroj dat: Bosch Diesel, s.r.o., 2006

Věkové složení zaměstnanců Bosch Diesel se poměrně výrazně liší od věkové struktury zaměstnanců v celém kraji Vysočina. V jihlavské firmě tvoří lidé do 35 let téměř polovinu všech zaměstnanců (48,3 %), ale v kraji jako celku je to pouze 35,5 %. Nadprůměrné zastoupení mladších věkových skupin v Bosch Diesel je dáno vysokou mírou dojížděky do podniku na větší vzdálenost (viz dále), kterou jsou ochotni překonávat spíše mladí lidé.

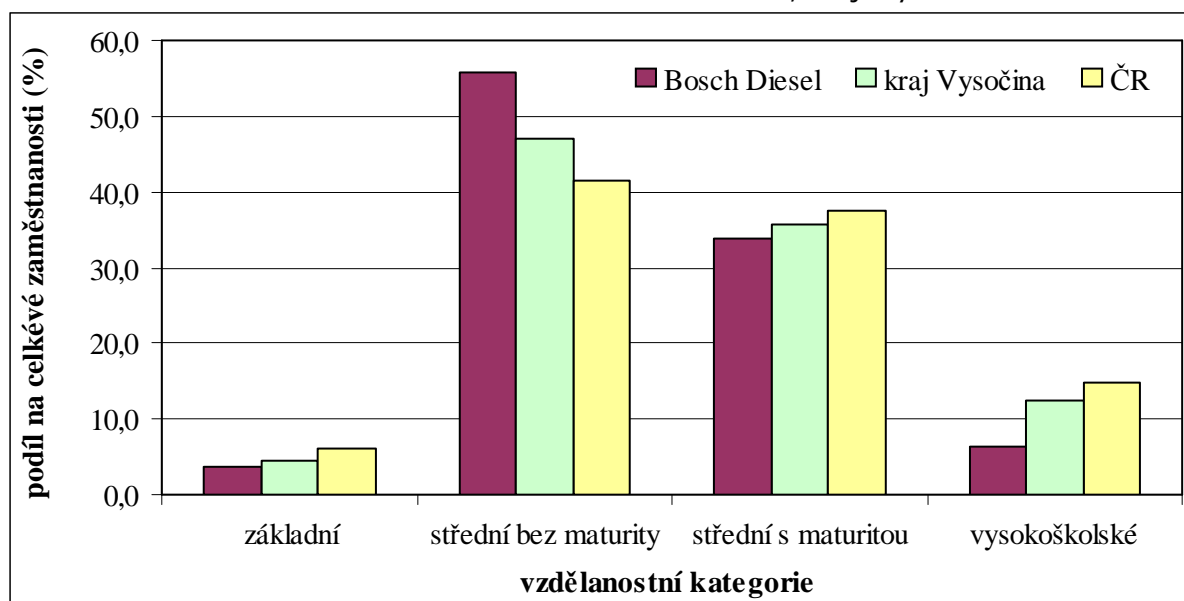
Obr.2: Věková struktura zaměstnanců v Bosch Diesel, kraji Vysočina a ČR podle věkových kategorií

Zdroj dat: Bosch Diesel, s.r.o., 2006; Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil za 4. čtvrtletí 2006, ČSÚ, 2007

Vzdělanostní struktura obyvatel kraje Vysočina je poněkud méně příznivá ve srovnání s republikovým průměrem. Zaměstnavatel typu Bosch Diesel se pro tento region jeví jako velice vhodný, poněvadž pracovní náplň zaměstnanců zde převážně tvoří poměrně nenáročná obsluha CNC strojů. Proto nepřekvapí, že téměř 60 % pracovníků firmy nevlastní maturitní vysvědčení. Vedení společnosti v současnosti uvažuje o výstavbě vývojového centra v Jihlavě. Problematicky se však jeví možnost získání dostatečně kvalifikované pracovní síly, neboť vysokoškolsky vzdělaných osob ve strojírenských oborech je již nyní v kraji Vysočina nedostatek. V tomto případě by investor mohl těžit ze své polohy mezi dvěma největšími centry vysokého školství – Prahou a Brnem.

Obr.3: Vzđelanostní struktura zaměstnanců v Bosch Diesel, kraji Vysočina a ČR

Zdroj dat: Bosch Diesel, s.r.o., 2006; Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil za 4. čtvrtletí 2006, ČSÚ, 2007

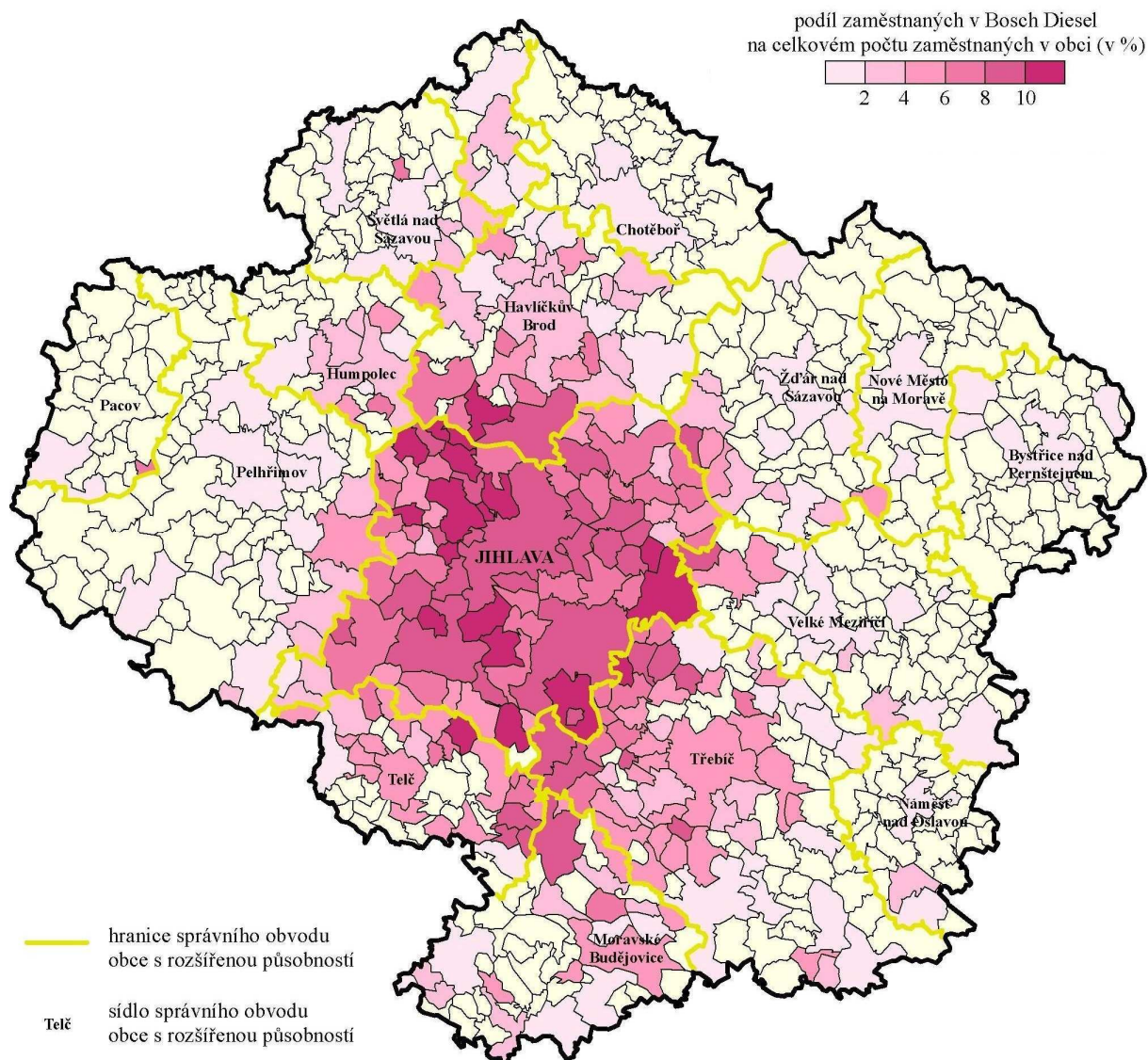
Region dojížd'ky do Bosch Diesel

Zejména díky firmě Bosch Diesel se město Jihlava zařadilo do souboru měst ČR s největším nárůstem počtu dojíždějících za prací. V roce 1991 do Jihlavy za prací dojíždělo 8,3 tis. osob, což bylo jen o 1,2 tis. více než činila dojíždka např. do Třebíče. V roce 2001 počet dojíždějících za prací do Jihlavy vzrostl na 11,5 tis. (druhým největším dojíždčkovým centrem v kraji Vysočina byl Havlíčkův Brod – 6,2 tis. dojíždějících). V žebříčku měst ČR podle počtu dojíždějících za prací se Jihlava během deseti let posunula z 27. na 12. místo. Počet dojíždějících v Jihlavě vzrostl o 38,7 %, přičemž pouze města Mladá Boleslav, Liberec a Praha zaznamenala v devadesátých letech výraznější relativní nárůst dojížd'ky za prací. (Kunc, 2006)

Z celkového počtu 5 948 zaměstnanců v dubnu 2006 mělo 5 658 osob trvalé bydliště v kraji Vysočina. Z ostatních regionů republiky dojíždělo do Jihlavy 139 osob. Obdobný počet zaměstnaných v Bosch Diesel tvořili Slováci (133 osob). Z ostatních zahraničních pracovníků jsou ve společnosti zaměstnáni Rakušané a Němci (18 osob), kteří obsazují výhradně střední a vysoké manažerské pozice.

Zdrojem pracovní síly je pro Bosch Diesel především město Jihlava, ve kterém má trvalé bydliště více než třetina zaměstnanců firmy. Ovšem ještě významnějším zaměstnavatelem je tato společnost pro obyvatele 19 obcí v užším dojíždčkovém zázemí krajského města, kde podíl osob pracujících v Bosch Diesel překračuje 10 % všech zaměstnaných v dané obci, což není případ Jihlavy (8,4 %).

Obr.4: Podíl zaměstnaných v Bosch Diesel z celkového počtu zaměstnaných v obcích kraje Vysočina k 30.4.2006

Zdroj dat: Bosch Diesel, 2006; SLDB 2001, ČSÚ¹

Pokud budeme hodnotit geografické rozložení dojížděky do Bosch Diesel podle správních obvodů obcí s rozšířenou působností (obvody ORP), nepřekvapí nás, že stěžejním je jihlavský obvod ORP. Druhý v pořadí je obvod ORP Třebíč, který je zdrojem 14 % pracovní síly firmy. To se může jevit jako překvapivé, protože v případě obcí tohoto obvodu i samotné Třebíče se nejedná z dopravního hlediska o nejlépe dostupnou destinaci. Z města Třebíče dojíždí do Bosch Diesel 495 osob. To je 2,6krát více než z hlediska dopravy daleko lépe napojeného Havlíčkova Brodu (i když v Třebíči žije 1,6krát více obyvatel). Dojíždějící z Třebíče musí při cestě za prací absolvovat dvojnásobnou vzdálenost ve srovnání s dojíždějícími z Havlíčkova Brodu, časový rozdíl je ještě výraznější. Důvodem vyšší dojížděkové aktivity obyvatel nejen města Třebíče, ale i celého okresu, je nižší nabídka volných pracovních míst (v okrese Třebíč připadá na jedno volné pracovní místo 6,1 uchazečů zatímco průměr kraje Vysočina činí 3,6 uchazečů) a nízké mzdy v tomto regionu (sedmá nejnižší průměrná hrubá měsíční mzda v roce 2005 mezi okresy ČR).

¹ Pro obrázek č.4 musela být použita data ze sčítání lidu 2001, čímž se v kombinaci s údaji z roku 2006 dostáváme z pohledu srovnatelnosti do problému. Ovšem pro potřeby vyjádření regionální dojížděky za prací do Bosch Diesel nemá tato diference zásadní význam.

Tab.1: Struktura zaměstnanců Bosch Diesel podle trvalého bydliště (podle obvodů ORP kraje Vysočina) k 30.4.2006

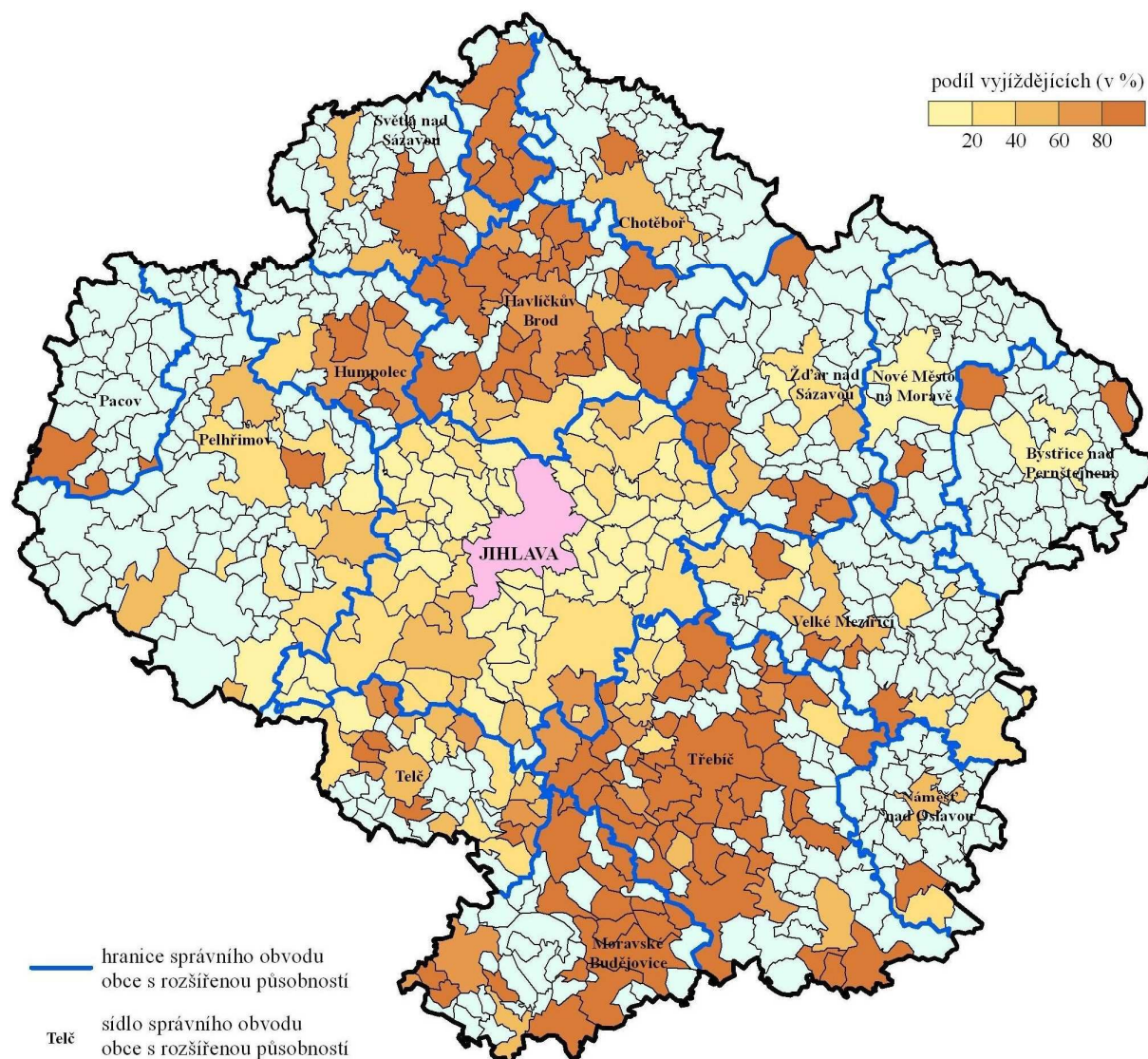
Obvod ORP	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v Bosch Diesel (%)
Jihlava (z toho město Jihlava)	3 739 (2 122)	62,9 (35,7)
Třebíč	817	13,7
Havlíčkův Brod	408	6,9
Moravské Budějovice	180	3,0
Telč	158	2,7
Humpolec	95	1,6
Žďár nad Sázavou	81	1,4
Velké Meziříčí	79	1,3
Pelhřimov	53	0,9
Světlá nad Sázavou	29	0,5
Chotěboř	7	0,1
Náměšť nad Oslavou	4	0,1
Bystřice nad Pernštejnem	3	0,1
Nové Město na Moravě	3	0,1
Pacov	2	0,0

Zdroj dat: Bosch Diesel, s.r.o., 2006

Z výše uvedeného vyplývá, že poměrně vysoký počet osob zaměstnaných v jihlavské společnosti dojíždí také z Moravskobudějovicka (obvod ORP Moravské Budějovice spadá pod okres Třebíč), přestože je tento region z pohledu krajského města periferní. Na druhou stranu může překvapit slabá dojíždka z pelhřimovského obvodu ORP. Lze tedy konstatovat, že výše míry nezaměstnanosti, která je právě nejvyšší v okrese Třebíč, zatímco v havlíkobrodském a pelhřimovském okrese je jedna z nejnižších v ČR, má rozhodující vliv na regionální rozložení dojíždky do Bosch Diesel. Totéž samozřejmě platí o celkové dojíždce za práci do Jihlavy.

Dojíždku za práci do Bosch Diesel můžeme vztáhnou nejen k počtu zaměstnaných v obci, ale také pouze k počtu vyjíždějících za práci z jednotlivých obcí kraje Vysočina do Jihlavy (obrázek č. 5). Je evidentní, že se vzrůstající vzdáleností od krajského města roste z hlediska dojíždky za práci do Jihlavy podíl osob, jejichž zaměstnavatelem je právě největší podnik na Vysočině. V kraji Vysočina existuje 274 obcí (z celkem 704), odkud lidé do Bosch Diesel za práci cestují, a to častokrát z periferních regionů. Vysvětlením, proč jsou lidé ochotni cestovat za práci z více než 40 km vzdálených sídel, je výše mezd v Bosch Diesel. V roce 2006 zde průměrná mzda činila 26 tis. Kč a byla tak výrazně vyšší než průměr kraje Vysočina (18,0 tis. Kč v roce 2006) i České republiky (20,8 tis. Kč).

Obr.5: Podíl vyjíždějících za prací do Bosch Diesel z celkového počtu vyjíždějících za prací do Jihlavy z obcí kraje Vysočina k 30.4.2006

Zdroj dat: Bosch Diesel, 2006; SLDB 2001, ČSÚ2

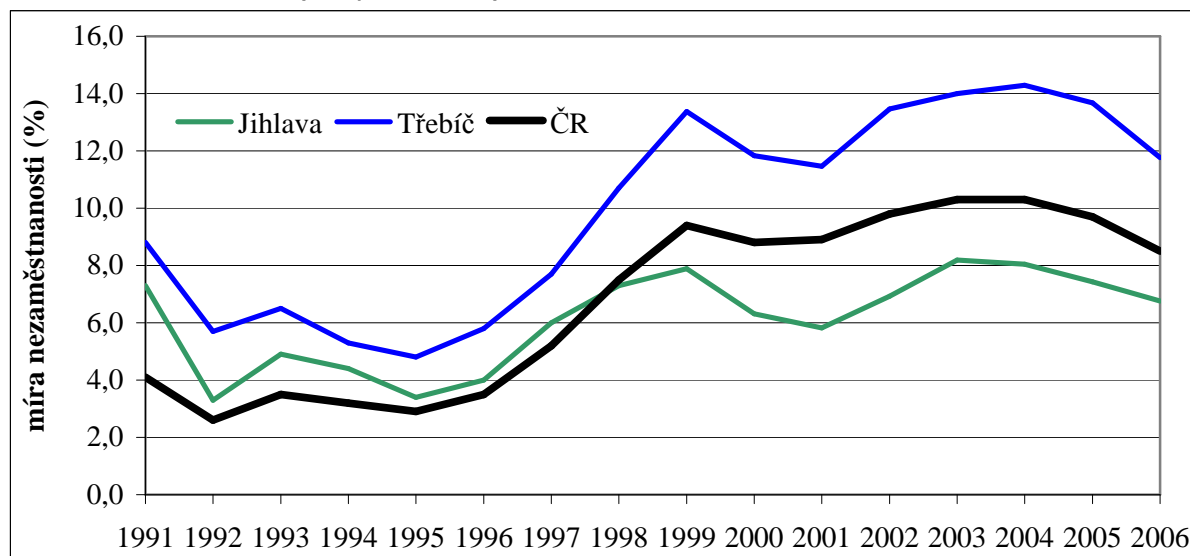
Dopad zahraničních investic na trh práce – srovnání okresu Jihlava a Třebíč

To, jaký mají zahraniční investice vliv na výši míry nezaměstnanosti, lze prezentovat na příkladu vývoje tohoto ukazatele v okresech Jihlava a Třebíč (obrázek č. 6). V první polovině devadesátých byla míra registrované nezaměstnanosti v obou okresech nad republikovým průměrem, přičemž na Jihlavsku se její hodnoty pohybovaly zhruba o 1,7 procentního bodu níže. V období masivního nabírání nové pracovní síly zahraničními zaměstnavateli, kteří umístili svoje investice v Jihlavě, se trend vývoje míry nezaměstnanosti v okrese Jihlava ubíral daleko pozitivnějším směrem, než tomu bylo v případě okresu Třebíč (zde byla aktivita zahraničních investorů minimální) i celé České republiky, třebaže na Jihlavsku došlo spíše ke stabilizaci počtu osob bez práce než k jeho poklesu. Nedostatek pracovních příležitostí na Třebíčsku je v současnosti alespoň částečně nahrazován poměrně výraznou vyjížděnou do zaměstnání z okresu Třebíč,

2 Kombinace použitých údajů v obrázku č. 5 je z hlediska doby jejich pořízení ještě více problematická než v případě obrázku č. 4. Ovšem i zde můžeme problém srovnatelnosti dat přehlédnout.

příčemž dojíždka za prací do okresu Jihlava představuje nejsilnější meziokresní dojíždkový proud v kraji Vysočina.

Obr.6: Vývoj míry registrované nezaměstnanosti v okresech Jihlava a Třebíč a v ČR v letech 1991 – 2006 (vždy k 31.12.)

Zdroj dat: Uchazeči o zaměstnání a volná pracovní místa 1991 – 2006, MPSV ČR, 1992 - 2007

Bosch Diesel, s.r.o. je ekonomicky velmi silná a stabilní firma a svojí velikostí a ekonomickou výkonností převyšuje ostatní velké firmy v kraji Vysočina. To dokazuje i výše obrátu, který v roce 2005 dosáhl 19 mld. Kč (druhý v pořadí Automotive Lighting, s.r.o. vykázal obrát 5,9 mld. Kč), a také výše zisku, jež v témže roce činil 1,3 mld. Kč. Umístění této investice v regionu s nízkou hustotou zalidnění a rozdrobenou sídelní strukturou vedlo k vytvoření prostorově poměrně rozsáhlého regionu dojíždky za prací. Nabídka vysokého počtu pracovních míst v Jihlavě vedla nejen ke stabilizaci trhu práce v krajském městě a jeho okolí, ale také ke zlepšení situace v zaostávajících regionech. Vysoká úroveň platů v Bosch Diesel, s.r.o. má přímý vliv na zvyšování mzdové úrovně obyvatel kraje Vysočina.

LITERATURA

- [1] KUNC, J. (2006): Bosch Diesel - Not only an industrial phenomenon in the Vysočina region (Czech Republic). Moravian Geographical Reports, ÚGN AV ČR Brno, 1/2006, od s. 29-38, 10 s., ISSN 1210-8812
- [2] KUNC, J. (2005): Transformace českého průmyslu po roce 1989 – vliv přímých zahraničních investic. Disertační práce. PřF MU, Brno, 168 s.
- [3] ŘEŘIČKA, M., ŘEŘIČKA, R., TOUŠEK, V. (2006): Hospodaření průmyslových podniků se sídlem v kraji Vysočina, www.kr-vysocina.cz, 49 s.

NEW ECONOMIC GEOGRAPHY

Ing. Stanislava PIRMANOVÁ

Ing. Tomáš ČERNĚNKO

*Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja
Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovenská republika
e-mail: pirmanova@euba.sk, cernenko@euba.sk*

ANOTÁCIA

Podobne ako v každej dynamickej vednej disciplíne, aj v regionálnych vedách neustále šírenie poznatkov a ich prelínanie s už existujúcimi vedie k rozvíjaniu stále nových teoretických koncepcií. Jednou z posledných teórií regionálneho rozvoja zameraných na formovanie priestorových štruktúr je new economic geography. Hoci o nej nemožno hovoriť ako o novej teórii v pravom slova zmysle, pretože do značnej miery nadväzuje na už existujúce teórie, prináša new economic geography viacero nových, zaujímavých postrehov a modelových situácií, ktoré sú predmetom tohto príspevku.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Teórie regionálneho rozvoja, priestorová ekonómia, ekonomická geografia

ABSTRACT

As in every dynamic scientific discipline, also in regional science has continual knowledge diffusion led to development of new theories and trends. One of the latest regional development theories focused on the spatial structures formation is New Economic Geography. Although it cannot be considered as a new theory literally, because to high extent it only develops already existing theories, it brings some new and interesting conclusions and model situations, which are the subject of this contribution.

KEY WORDS

Regional development theories, spatial economy, economic geography

Úvod

New economic geography je jednou z najnovších teórií regionálneho rozvoja a často býva označovaná aj ako znovuobjavenie priestoru v ekonómii. Začala sa formovať v 90. rokoch 20. storočia a spája sa najmä s menami P. Krugmana a Masahisa Fujitu. Zaoberá sa spôsobom lokalizácie ekonomických aktivít v priestore, predovšetkým spôsobom vytvárania aglomerácií a podmienkami, za ktorých sú stabilné, resp. nestabilné. Čiastočne ju možno chápať ako syntézu polarizačných teórií a formalizovaných neoklasických modelov. Zatiaľ čo z polarizačnej teórie preberá jej predpoklady o prevažnom pôsobení pozitívnej spätnej väzby, a teda neustále sa prehĺbujúcich nerovnováhach a regionálnych rozdieloch, z neoklasiky si „požičiava“ formalizované modely rovnováhy, ktoré v polarizačných teóriách chýbajú.

Vznik New Economic Geography

Vznik new economic geography v súčasnej podobe možno do značnej miery označiť ako výsledok náhody. Pôvodne sa Paul Krugman chcel zaoberať vplyvom európskej integrácie na medzinárodný obchod. Pre teórie medzinárodného obchodu je charakteristické, že výrobné faktory sa považujú za úplne nemobilné a tovary sú obchodovateľné bez akýchkoľvek nákladov. Krugman sa však vo svojich úvahách postupne začal uberať

smerom k modelu, v ktorom výrobné faktory sú dokonale mobilné, významnú rolu zohrávajú dopravné náklady, a tak vlastne položil základy svojho modelu centrum-periféria, ústredného modelu new economic geography.

Za najstaršieho, ale zároveň „najpríbuznejšieho“ predchodcu tohto modelu možno označiť Von Thüna a jeho model izolovaného štátu, ktorý uviedol už v roku 1824. Podobnosť medzi modelmi je na prvý pohľad veľmi výrazná, odlišujú sa ale v jednej zásadnej otázke. Von Thünen a priori predpokladá koncentráciu priemyslu v meste a zaoberá sa rozmiestňovaním poľnohospodárskych aktivít v priestore, pričom využíva model rovnováhy v podmienkach dokonalej konkurencie a konštantných výnosov. Na rozdiel od toho, v Krugmanovom modeli centrum- periféria platí, že výroba sa môže nachádzať v každej oblasti (regióne), avšak za určitých podmienok má v dôsledku pôsobenia dostredivých síl vytvorených cirkulatívnym pôsobením forward a backward väzieb (model centrum- periféria) tendenciu sa zoskupovať do jediného. Aby toto mohlo fungovať musia existovať výnosy z rozsahu, a teda nedokonalá konkurencia.

Z historického hľadiska možno new economic geography označiť aj ako „obnovenie záujmu“ o všeobecnú lokalizačnú teóriu, ktorá sa spája s menom spojenú s menom Isarda (1956). Jeho myšlienky však odrážajú ešte staršiu Ohlinovu ideu vytvoriť všeobecnú lokalizačnú teóriu prepojením lokalizačnej teórie a teórie obchodu (trade theory). New economic geography možno teda v tomto zmysle označiť ako „pokračovanie Isardovho sna o Všeobecnej lokalizačnej teórii“.

Líniu predchodcov možno spätne sledovať ešte ďalej, cez Loscha (1940), Christallera (1933) a ich teóriu centrálnych miest, až k Hooverovi (1936), Weberovi (1909) a napokon Marshallovi, ktorý už v roku 1890 zaoberal dôvodmi lokalizácie priemyselných aktivít.

Východiskové predpoklady New economic geography

Základné predpoklady, s ktorými new economic geography narába možno zhrnúť do sloganu: „Dixit-Stiglitz, icebergs, evolution and computer“

Jadrom new economic geography je model monopolistickej konkurencie uvedený Avinashom Dixitom a Josephom Stiglitzom v roku 1977. Model predpokladá existenciu monopolnej sily a rastúcich výnosov, ktoré ju podnecujú. Podniky disponujú určitou trhovou silou, ktorú aj využívajú, ale zároveň konajú úplne samostatne, bez snahy vytvárať kartely a uskutočňovať cenové dohody. Každý podnik má monopolné postavenie pri produkcii svojho jedinečného výrobku. Ostatné podniky síce môžu vyrábať substitúty, ale nikdy nie dokonalé.

Icebergs (ľadovce) vyjadrujú existenciu dopravných nákladov. Predstaviť si to možno tak, že ak podnik chce do cieľového regiónu dopraviť jednotku tovaru, musí vyviezť viac ako jednotku, pretože časť sa „rozpustí“ po ceste (ako keď tlačíme ľadovec) v podobe dopravných nákladov.

Pojem Evolution súvisí s charakteristickou črtou new economic geography - existenciou viacerých rovnovážnych stavov. Ako si teda ekonomika „vyberá“ jeden z nich? Do popredia tu vstupuje faktor histórie. Ako príklad možno uviesť, že keby v roku 1860 bola miesto New Yorku ako centrum finančnictva zvolená Philadelphia (alebo iné centrum), mohlo by to dnes fungovať rovnako dobre. Čiže to, aká z mnohých štruktúr sa v skutočnosti vytvorí, je výsledkom konkrétnych historických rozhodnutí. (Aplikovať to možno aj na regióny- to v ktorom sa skoncentruje napr. priemysel nie je dopredu dané- môže to byť ktorýkoľvek.)

Významnú úlohu pri „výbere“ výslednej situácie môžu zohrať aj tzv. „samonapíňacie proroctvá“. Čo sa stane, ak sa jednotliviec snaží sám predpovedať budúcnosť a na základe toho potom uskutočňuje svoje rozhodnutia? Ak napríklad väčšina finančníkov verí, že

väčšina ostatných sa bude presúvať do Philadelphie a budú tento ich fiktívny presun nasledovať, v konečnom dôsledku sa ich predpoklad naplní. Rovnaký mechanizmus by mohol spôsobiť, že centrom finančníctva by sa stal napríklad Boston alebo New York. Snahou new economic geography je tieto samonapíňacie proroctvá odstrániť, aby sa geografická štruktúra formovala na základe minulosti a súčasného stavu, nie na základe predpokladov jednotlivcov o budúcnosti.

Výraz Computer hovorí o tendencii geografických teoretikov využívať existujúce hi-tech simulácie a o ne opierať svoje vysvetlenia.

Základné modely New economic geography

Model- centrum periféria (Krugman 1991)

Model centrum- periféria podobu 2x2x2 modelu (2 regióny, 2 odvetvia, 2 formy pracovnej sily) a poskytuje základný rámec new economic geography . Prostredníctvom neho možno ukázať, ako vzťahy medzi rastúcimi výnosmi, dopravnými nákladmi a mobilitou výrobných faktorov môžu formovať priestorovú ekonomickú štruktúru. Model uvažuje s existenciou dvoch regiónov a dvoch odvetví:

1) výrobné odvetvie (priemysel): produkuje horizontálne heterogénne výrobky- každý podnik má svoj variant. V rámci tohto odvetvia existujú úspory (výnosy) z rozsahu. Preprava výrobkov je spojená s dopravnými nákladmi. Jediným vstupom výrobného procesu je výrobný faktor práca, ktorý predstavujú robotníci. Pre robotníkov je charakteristické, že sú v rámci regiónov úplne mobilní.

2) poľnohospodárstvo- produkuje homogénny produkt s konštantnými výnosmi. Aj tu je jediným vstupom práca. Tvoria ju ale farmári, ktorí na rozdiel od robotníkov sú rovnako rozmiestnení v oboch regiónoch a úplne nemobilní. Preprava nespôsobuje dopravné náklady.

V regiónoch pôsobia odstredivé a dostredivé sily. Jedinou odstredivou silou je imobilita farmárov, pretože tí spotrebúvajú oba druhy výrobkov. Pôsobenie dostredivých síl je zložitejšie, založené na cirkulatívnom pôsobení väzieb „ v smere a proti smeru“ - forward and backward linkages:

- väzby v smere vyjadrujú: viac firiem v regióne znamená širšiu ponuku výrobkov, čo priťahuje robotníkov (spotrebiteľov). Dochádza k rastu reálnych príjmov, a to priťahuje ďalších robotníkov, pretože región sa stáva pre nich zaujímavejší. Ide teda o pôsobenie firiem na prílev ľudí (robotníkov).

- väzby proti smeru: viac robotníkov v regióne znamená väčší trh. Kvôli úsporám z rozsahu sa firmy usilujú koncentrovať výrobu do jedného regiónu a zároveň existencia dopravných nákladov spôsobuje, že sa budú snažiť umiestniť práve do regiónu s väčším trhom a do druhého vyvážať. Tento proces spätne vyvoláva ďalšie rozširovanie ponuky výrobkov v regióne, v ktorom už aj tak bola vyššia. Backward linkages teda vyjadrujú pôsobenie ľudí (a teda rozsiahlejšieho trhu) na prílev firiem- kvôli úspore dopravných nákladov sa snažia koncentrovať v jednom mieste, a čím je trh väčší tým lepšie.

Ak tieto väzby sú dostatočne silné aby prevýšili odstredivú silu vyplývajúcu z imobility farmárov, výsledkom bude usporiadanie ekonomiky v podobe centrum- periféria, kde všetka priemyselná výroba bude umiestnená v jednom regióne.

New economic geography pripúšťa iba dve možné usporiadania ekonomických aktivít: buď je všetka výroba koncentrovaná v jednom regióne, alebo je úplne rovnomerné rozmiestnená v oboch.

Modelovanie mestského systému

Tento model rozvíjal predovšetkým Masahisa Fujita so svojimi žiakmi. Na rozdiel od modelu centrum- periféria, ktorý predpokladá existenciu iba dvoch lokalít, teraz budeme uvažovať s jednoliatym priestorom, v rámci ktorého je pôda rovnomerne rozmiestnená. Všetka pracovná sila je teraz rovnocenná- môžu sa slobodne rozhodovať o lokalizácii aj výbere zamestnania a sú dokonale mobilní. Ďalším predpokladom je, že pri výrobe poľnohospodárskej produkcie sa okrem pracovnej sily využíva aj výrobný faktor pôda a dopravné náklady sa spájajú tak s prepravou poľnohospodárskych, ako aj priemyselných výrobkov. Jediným imobilným faktorom, a teda jediným zdrojom odstredivých síl je pôda.

Východiskovým stavom je obdoba von Thünenovho „izolovaného priestoru“, čo znamená, že koncentrovaná výroba je obkolesená poľnohospodárskym zázemím.

Zmena vonkajších podmienok, napríklad rast populácie spôsobí, že vonkajšie hranice zázemia sa posunú na takú vzdialenosť od centra, že pre niektorých priemyselných výrobcov sa stane výhodnejším centrum opustiť, čím vlastne dajú podnet na vznik nového mesta. Ďalší rast populácie by potom mal za následok vznik ďalších miest atď.

Atraktívnosť akejkoľvek lokality pre výrobcov je daná indexom jej trhového potenciálu. Na proces zmien v ekonomike sa potom možno pozerať ako na vzájomne sa podmieňujúci vývoj. Na jednej strane trhový potenciál určuje, kde sa ekonomické aktivity umiestnia, a na strane druhej, práve posuny v umiestnení týchto aktivít pretvárajú „mapu“ trhového potenciálu.

Keď počet miest v dôsledku tohto procesu dosiahne určitú úroveň, veľkosť miest a ich vzdialenosť má tendenciu sa ustáliť na viac menej stabilnej úrovni danej silou dostredivých a odstredivých síl (potvrdenie Löschovej Teórie centrálnych miest).

Kritika New Economic Geography

New economic geography je už od svojich počiatkov sprevádzaná množstvom kritických reakcií, či už zo strany „pôvodných ekonomických geografov“ alebo urbanistických ekonómov. Medzi najkritizovanejšie predpoklady new economic geography (i keď v niektorých prípadoch ide skôr o kritiku predpokladov neoklasiky, ktoré new economic geography prevzala) patria nasledovné:

- Podniky vyrábajú len jeden produkt, cena je odvodená len od nákladov, neberú do úvahy správanie konkurencie
- Podniky sú aj napriek existencii fixných nákladov úplne mobilné
- Jediným výrobným faktorom v modeli centrum- periféria je pracovná sila
- New economic geography neberie do úvahy také faktory spomaľujúce aglomeračné procesy ako sú rastúce ceny pozemkov, preťažená doprava alebo negatívny dopad na životné prostredie, ktoré sa s koncentráciou aktivít spájajú.
- Je nepravdepodobné, že priemyselní robotníci sú mobilní medzi regiónmi, ale nie medzi sektormi. Ešte skreslenejší je predpoklad imobility farmárov v modeli centrum- periféria
- New economic geography v súvislosti s rozmiestňovaním ekonomických aktivít v modeli centrum- periféria predpokladá existenciu len dvoch regiónov. V skutočnosti je územie pokryté viac ako dvoma regiónmi, medzi ktorými existujú zložité hierarchické vzťahy.
- Dichotómia new economic geography, čiže výlučne koncentrovaná alebo dekoncentrovaná priemyselná výroba nezodpovedá reálnej situácii.
- Zo záverov new economic geography nie je možné odvodiť jednoznačné politické odporúčania
- Veľká časť východísk a záverov new economic geography bola už predmetom skúmania mnohých predošlých teórií. V súvislosti s tým autori kritiku zakončujú otázkou, či si vôbec new economic geography zasluhuje takú pozornosť aká sa jej venuje, keď aj napriek svojej zložitosti ponúka len málo toho, čo by už nebolo vysvetlené.

Predstavitelia new economic geography väčšinu kritických pripomienok uznávajú a od nich odvodzujú ďalšie smerovanie new economic geography v budúcnosti. Zjednodušené predpoklady, od ktorých sa odvíjali v snahe vytvoriť model všeobecnej ekonomickej rovnováhy v podmienkach nedokonalkej konkurencie, považujú za nevyhnutné. To ale neznamená, že v rámci budúceho smerovania new economic geography ich nemožno postupne odstraňovať.

Budúcnosť New Economic Geography

Podľa hlavných predstaviteľov by ďalšie smerovanie new economic geography malo byť spojené predovšetkým s:

- o rozširovaním teoretickej základne,
- o posilnením new economic geography empirickým výskumom,
- o formulovaním odporúčaní politických opatrení,
- o so snahou o vytvorenie vypočítateľného modelu geografickej rovnováhy.

Rozširovanie teoretickej základne možno zhrnúť do viacerých oblastí:

- Zváženie ďalších možných zdrojov dostredivých síl (okrem väzieb v smere a proti smeru (forward a backward linkages) aj rozsiahle (thick) trhy a pozitívne externality spojené s rozvojom poznatkov (knowledge spillovers).
- Zváženie ďalších zdrojov odstredivých síl (okrem imobility faktorov, aj rast cien pozemkov a ďalšie negatívne externality ako preťaženosť dopravy alebo vplyv na ŽP, spojené s koncentráciou priemyslu)
- Prepojenie urbanistickej ekonómie a new economic geography . Obe tieto disciplíny sú síce zamerané na formovanie priestorovej štruktúry, ale vychádzajú z rôznych predpokladov. Zatiaľ čo urbanistická ekonómia chápe mestá ako „plávajúce ostrovy“ a pripisuje značný význam konaniu developerov a miestnych vlád, new economic geography sa zaoberá skôr „samoorganizovaním priestoru“ a vplyv developerov a miestnych vlád zanedbáva.
- Aglomerácie a vplyv vedomostí a poznatkov na rast.

Literatúra

- [1] ECKEY, H.-F., KOSFELD, R.: New Economic Geography, Volkswirtschaftliche Diskussionsbeiträge Nr. 65/04, Fachbereich Wirtschaftswissenschaften, Universität Kassel
- [2] FUJITA, M.; KRUGMAN, P.; VENABLES, A. (1999) The spatial economy: Cities, regions and international trade, MIT Press, Cambridge MA
- [3] FUJITA, M.; KRUGMAN, P.: The new economic geography: Past, present and the future, Papers in Regional Science 83, 139–164 (2004)
- [4] KRUGMAN, P.: Where in the World is the New Economic Geography?, The Oxford Handbook of Economic Geography By Gordon L. Clark, Maryann P. Feldman, Meric S.Gertler, http://books.google.com/books?id=TzZ_oByXYhkC&pg=PA57&ots=x0y0mNXEkq&dq=Th%C3%BCnen+and+the+new+economic+geography.&sig=mUf25A-61LK_ZiowGbgZxZesPSc
- [5] MAIER, G., TÖDTLING, F.: Regional- und Stadtökonomik 2: Regionalentwicklung und Regionalpolitik, 3., aktualisierte und erweiterte Auflage, Springer-Verlag/Wien, 2006

Poznámka: príspevok vznikol s podporou grantu VEGA č. 1/4644/07.

REGIONÁLNE DISPARITY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A TENDENCIE ICH VÝVOJA

Ing. Radoslav KOŽIAK, Ph.D.

*Katedra regionálneho rozvoja a verejnej správy
Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica
e-mail: radoslav.koziak@umb.sk*

ANOTÁCIA

Cieľom spoločnej európskej regionálnej politiky, je odstránenie, resp. aspoň zmiernenie, socio-ekonomických disparít medzi jednotlivými členmi Európskej únie, resp. medzi najbohatšími (najrozvinutejšími) a najchudobnejšími (najzaostalejšími) regiónmi. Slovenská republika, od 1. mája 2004, ako plnohodnotný členský štát, využíva tzv. štrukturálne fondy, s cieľom prispieť k naplneniu spoločného cieľa regionálnej politiky. Slovenská republika je ukázkovým príkladom výrazných socio-ekonomických rozdielov, medzi jednotlivými regiónmi na úrovni NUTS 2, ale aj na úrovni NUTS 3. Disparity, ktoré v krajine vznikli, sa doposiaľ odstrániť nepodarilo, a nepodarilo sa ani výrazným spôsobom tieto rozdiely znížiť, naopak tieto pretrvávajú.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Región NUTS 2, socio-ekonomické disparity, Slovenská republika, regionálna politika, štrukturálne fondy, Európska únia.

ANNOTATION

Objective of common European regional policy is to eliminate respectively to remit the social economic disparities between countries of European Union or between the richest (the most developed) and the poorest (the less developed) regions. Slovak Republic, as the full member of EU since 1st May 2004, has used so called structural funds with aim to redound to achievement of common aim of regional policy. Slovak Republic is the typical example of country with deep social economic disparities between particular regions within NUTS 2 and NUTS 3. Disparities created in the country have not been eliminated or reduced yet, they still persist.

KEY WORDS

Region NUTS 2, social economic disparities, Slovak Republic, regional policy, structural funds, European Union.

Úvod

Slovenská republika, ako jedna z postsocialistických krajín, sa doposiaľ nedokázala vysporiadať s centralistických riadením hospodárstva, ktoré kládlo dôraz na rozvoj najmä v Bratislavskom kraji, tzn. v blízkom okolí hlavného mesta Slovenskej republiky. Nielen, ale aj v dôsledku tejto politiky, sa stabilne a dlhodobo formovala priestorová ekonomická štruktúra krajiny, pre ktorú sú charakteristické výrazné socio-ekonomické rozdiely v úrovni jednotlivých regiónov. Predložený príspevok pojednáva o probléme regionálnych disparít, identifikuje zdroje, resp. príčiny týchto rozdielov, analyzuje ich vývoj za niekoľko ostatných rokov a prognózuje tendencie vývoja medziregionálnych disparít na najbližšie obdobie.

Cieľ, materiál a metódy

Cieľom predloženého vedeckého článku je poukázať na značné regionálne disparity v Slovenskej republike, popísať tendencie ich vývoja, identifikovať príčiny týchto

rozdielov a na základe uskutočnených analýz, zrealizovať prognózu vývoja v hlavných, kľúčových ukazovateľoch, ktoré reprezentujú socio-ekonomické rozdiely v úrovni regiónov NUTS 2 v Slovenskej republike.

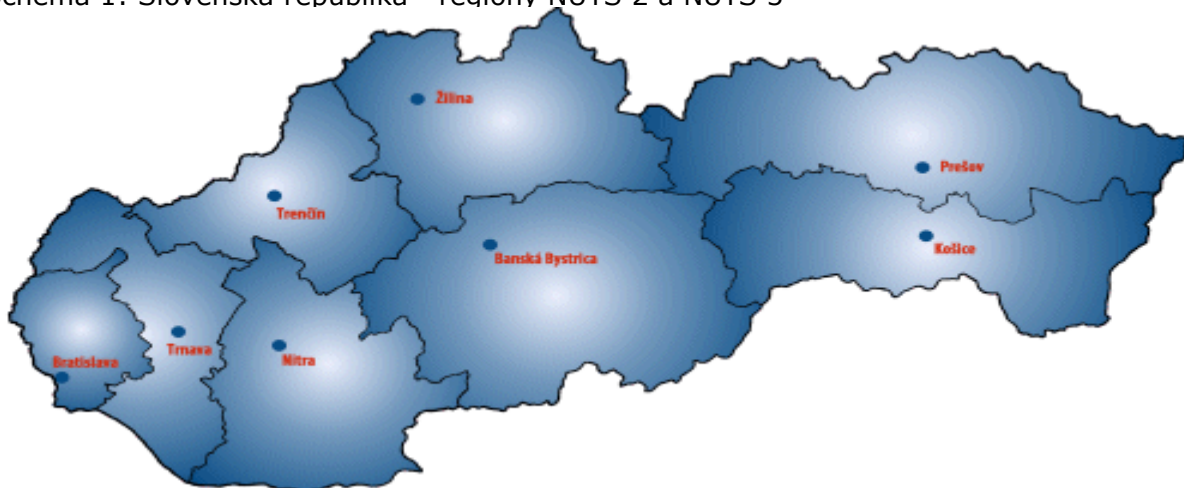
Pri spracovaní problematiky bola využitá dostupná knižná, časopisecká a iná odborná literatúra domácich i zahraničných autorov, platné právne predpisy v Slovenskej republike a Európskej únii, aktuálne informácie z internetových zdrojov, ako aj exaktné údaje Štatistického úradu Slovenskej republiky, Slovenskej agentúry pre rozvoj investícií a obchodu SARIO a EUROSTATu.

V príspevku sú použité metódy analýzy a syntézy, komparácie, popisná metódy, ďalej matematicko-štatistické metódy a prognózovanie.

Výsledky a diskusia

Regionálne disparity v Slovenskej republike sa vyznačujú určitými charakteristickými črtami, ktoré pretrvávajú dlhšie obdobie. V zásade možno konštatovať, že vo vnútri krajiny existujú dva geografické smery, ktoré charakterizujú úroveň a tendencie rozvoja. V prvom rade je to smer západ - východ, pričom možno hovoriť o bohatom (rozvinutom) západe a chudobnom (zaostávajúcom) východe. Zároveň v smere sever - juh, konštatujeme zaostávanie južnej časti Slovenska za severnou, aj keď identifikujeme určité výnimky, resp. odchýlky, od týchto globálnych tendencií a smerov.

Schéma 1: Slovenská republika - regióny NUTS 2 a NUTS 3

Zdroj: Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO)

Západ krajiny, reprezentovaný najmä hlavným mestom - Bratislava, ale aj celým Bratislavským krajom (vyšším územným celkom), je charakteristickým vysokým stupňom socio-ekonomického rozvoja, vysokou úrovňou zamestnanosti a priemerných miezd, nízkou nezamestnanosťou, resp. plnou zamestnanosťou (v niektorých oblastiach nedostatok pracovných síl), nadpriemernou úrovňou sociálnej i technickej infraštruktúry a podobne. Východné Slovensko, reprezentované najmä Prešovským krajom (vyšším územným celkom), je akýmsi protipólom Bratislavy. Na úrovni NUTS 2, patrí do Východoslovenského regiónu nielen Prešovský kraj, ale aj Košický kraj. Tento je výrazne rozvinutejší, a ako ukážu štatistické analýzy v ďalšom texte, zásadným spôsobom vylepšuje priemerné hodnoty kľúčových ukazovateľov na úrovni NUTS 2, tzn. celého východného Slovenska. Táto výnimka z celkovej tendencie západ - východ je spôsobená jediným veľkým podnikom (US Steel a. s. Košice), nadnárodnou korporáciou, ktorá na seba viaže mnoho subdodávateľských subjektov a tak prispieva k dynamickejšiemu rozvoju regiónu na úrovni NUTS 3. Podobný investor, či podnikateľ v Prešovskom kraji absentuje.

Rozvinutejší sever Slovenska, reprezentovaný najmä Žilinským krajom, resp. jeho vybranými okresmi (Žilina, Ružomberok, Liptovský Mikuláš, ale aj inými), výrazne predbieha úroveň rozvoja na juhu Slovenskej republiky. Najväčším problémom už niekoľko rokov ostávajú okresy Rožňava, Revúca, Rimavská Sobota, Veľký Krtíš, ale aj iné. Faktorov, ktoré toto zaostávanie spôsobujú je viacero. V prvom rade je to nedostatočná (z hľadiska kvality i kvantity), resp. úplne absentujúca sociálna a technická (najmä) dopravná infraštruktúra, ďalej nízka vzdelanostná úroveň obyvateľstva a s tým spojená nízka úroveň kvalifikácie pracovnej sily, ďalej vysoké percento rómskej populácie, ako špecifickej komunity, nielen z hľadiska uplatnenia sa na trhu práce. Tieto a iné príčiny spôsobujú zaostávanie juhu Slovenska za západnou i severnou časťou.

Pokiaľ sme hovorili o určitých výnimkách, alebo odchýlkach vo vývoji v smere západ - východ, podobnú analógiu nachádzame i v smere sever - juh. Napriek skutočnosti, že sever Slovenska je rozvinutejší ako južná časť, existujú oblasti (Orava, Kysuce), ktoré majú tendenciu zaostávať za priemerom Slovenskej republiky, najmä v dôsledku absencie dopravnej infraštruktúry a investorov.

V období rokov 2000 až po súčasnosť, dochádza na Slovensku k zásadným reformám a zmenám, nielen vo vnútri krajiny, ale aj vo vzťahu k vonkajšiemu prostrediu, tzn. vo vzťahu k iným krajinám, nielen členským štátom Európskej únie. Reformy, ktoré naštartovali multiplikačný efekt v ekonomike a prilákali priame zahraničné investície, sa výrazne podpísali na dynamike rozvoja na makroekonomickej úrovni. Problémom však naďalej zostávajú regionálne disparity na úrovni NUTS 2, ale najmä na úrovni NUTS 3.

Regionálny hrubý domáci produkt

Z hľadiska exaktného skúmania regionálnych disparít, sme zvolili metódu analýzy hrubého domáceho produktu, založenú na vzájomnej komparácii jednotlivých skúmaných regiónov podľa dostupných štatistických údajov, vo vzájomnej naviazanosti a prepočte k EÚ 27, tzn. k priemernému hrubému domácejmu produktu na obyvateľa v celej Európskej únii - vo všetkých 27 členských štátoch. Je to meradlo, resp. štandard, využívaný aj v rámci regionálnej politiky EÚ a pravidiel čerpania štrukturálnej pomoci. Nasledujúca tabuľka poskytuje prehľad o stave a vývoji hrubého domáceho produktu na jedného obyvateľa v jednotlivých regiónoch NUTS 2 v Slovenskej republike, ako percentuálneho prepočtu k celkovému priemernému hrubému domácejmu produktu na jedného obyvateľa v celej Európskej únii (EÚ 27).

Tabuľka 1: Regionálny hrubý domáci produkt na obyvateľa v Slovenskej republike ako percentuálny podiel z priemeru EÚ 27

Región NUTS 2 / rok	2000	2001	2002	2003	2004
Slovenská republika	49,7	51,0	53,4	55,2	56,7
Bratislavský kraj	107,9	112,4	120,7	124,1	129,3
Západné Slovensko	47,1	47,4	48,8	51,6	52,7
Stredné Slovensko	41,0	42,6	44,8	45,7	46,7
Východné Slovensko	37,4	39,1	40,5	41,1	42,3

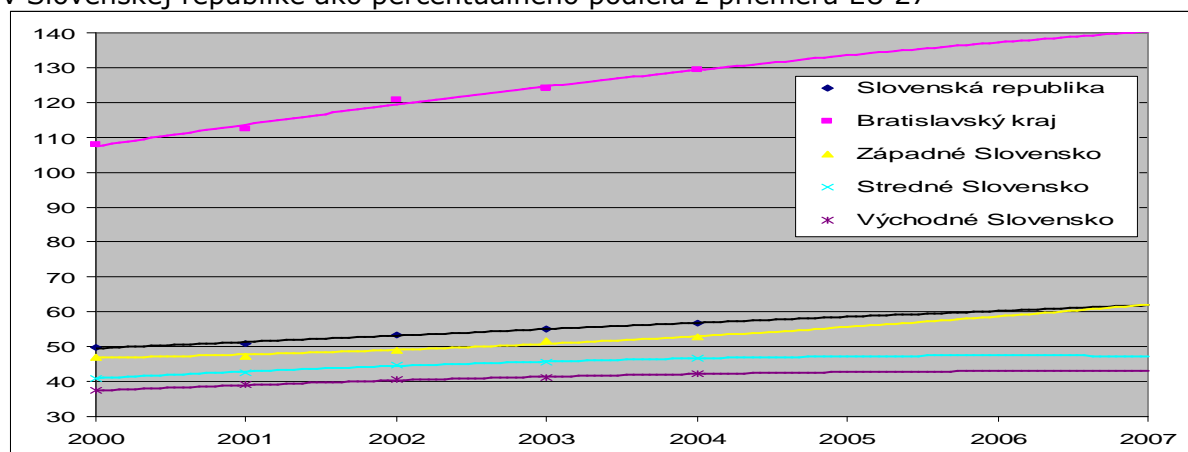
Poznámka: EÚ 27 = 100%

Zdroj: Európsky štatistický úrad EUROSTAT

Z predchádzajúcej tabuľky je evidentný priepastný rozdiel v ukazovateli hrubého domáceho produktu v priemere na jedného obyvateľa. Kým Bratislavský kraj dosahuje stabilne viac ako 100% v porovnaní s EÚ 27, ostatné regióny bez rozdielu značne zaostávajú a výrazné približovanie sa k priemeru EÚ 27, ani k Bratislavskému kraju nie je štatisticky významné. Pozitívom je skutočnosť, že vo všetkých troch mimobratislavských regiónoch dochádza k medziročnému rastu hrubého domáceho produktu na obyvateľa v porovnaní s EÚ 27, avšak percento rastu, tzn. jeho dynamika, dosahuje len minimálne úrovne (1 - 2% medziročne).

Napriek relatívne krátkemu časovému radu dostupných analyzovaných makroekonomických údajov, sme uskutočnili extrapoláciu na obdobie 3 rokov, tzn. do roku 2007. Táto prognóza je z hľadiska súčasnosti menej aktuálna, avšak v dôsledku absencie štatistických údajov za roky 2005 a 2006, nemá zmysel a bolo by nepresné, prognózovať dlhšie časové obdobie. Prognóza vývoja ukazovateľa hrubého domáceho produktu na jedného obyvateľa v pomere k priemeru EÚ 27 je zobrazená na grafe 1.

Graf 1: Vývoj a prognóza regionálneho hrubého domáceho produktu na obyvateľa v Slovenskej republike ako percentuálneho podielu z priemeru EÚ 27

Poznámka: EÚ 27 = 100%

Zdroj: Európsky štatistický úrad EUROSTAT

Z grafu je zrejмый dynamický rast v Bratislavskom regióne a výrazné zaostávanie zvyšnej časti Slovenska. Napriek tomu, že Slovenská republika dosahuje v tomto ukazovateli približne 55 - 56% úrovne z priemeru EÚ 27, regionálne disparity sú charakteristické zaostávaním nielen za priemerom EÚ 27, ale aj za celoslovenským priemerom. Kým stred a východ Slovenska by sa mali veľmi pomaly s postupom času rozvíjať, jedine západné Slovensko, reprezentované Trenčianskym, Trnavským a Nitrianskym krajom (vyšším územným celkom), majú šancu do roku 2007, priblížiť sa, alebo dokonca predbehnúť celoslovenský priemer.

Regionálna miera (ne)zamestnanosti

Miera nezamestnanosti, ako ďalší kľúčový ukazovateľ, požívaný pri komparácii jednotlivých krajín, ale aj jednotlivých regiónov, vypovedá o stave na trhu práce. Je to ukazovateľ vyjadrujúci priemerný percentuálny podiel nezamestnaných na celkovom počte obyvateľov. Okrem tohto ukazovateľa sa v ostatnom období čoraz častejšie a prednostne, sleduje ukazovateľ miery zamestnanosti, tzn. počet zamestnaných na celkovom počte obyvateľov v určitej vekovej skupine, najčastejšie vo veku 15 - 64 rokov. V tejto časti príspevku je analyzovaná regionálna miera nezamestnanosti i zamestnanosti na úrovni NUTS 2, v časovom období 2001 - 2005.

Tabuľka 2: Regionálna miera nezamestnanosti v SR na úrovni NUTS 2 v %

Región NUTS 2 / rok	2001	2002	2003	2004	2005
Slovenská republika	19,3	18,7	17,6	18,2	16,3
Bratislavský kraj	8,2	8,7	7,1	8,3	5,3
Západné Slovensko	18,6	17,5	15,9	14,2	12,5
Stredné Slovensko	20,8	21,4	20,5	22,1	19,6
Východné Slovensko	23,9	22,2	21,8	24,2	23,1

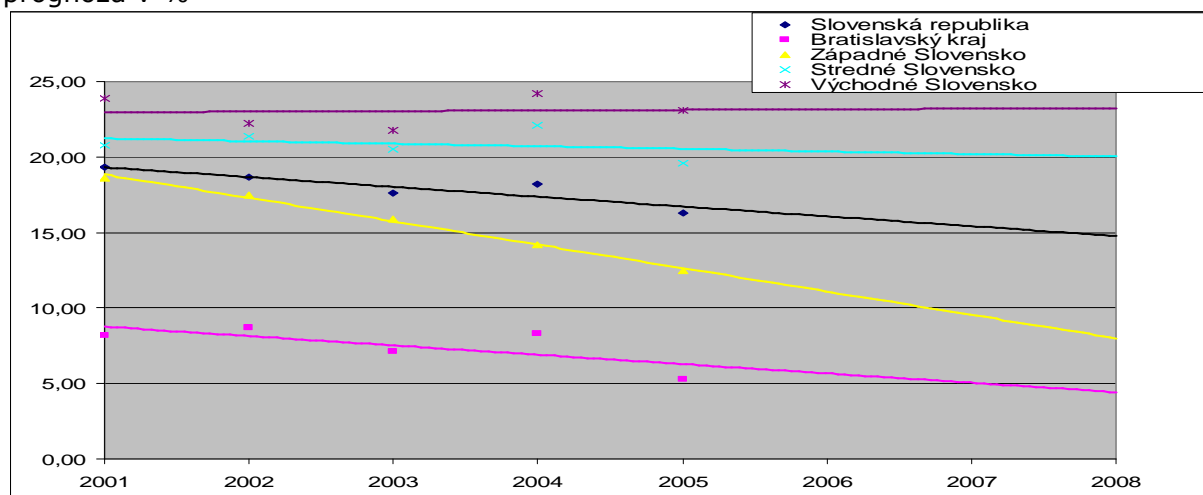
Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Celková tendencia vývoja miery nezamestnanosti v Slovenskej republike má stabilne klesajúci charakter. Aktuálne dosahuje tento ukazovateľ, ako priemer v Slovenskej republike úroveň menej ako 10%. Regionálne disparity sú však rovnako, ako v prípade

hrubého domáceho produktu na jedného obyvateľa výrazné. Bratislavský kraj je na tom stabilne veľmi dobre a nezamestnanosť nemožno považovať za problém, pretože pri úrovni 4 - 6% už možno hovoriť o tzv. prirodzenej miere nezamestnanosti, tzn. o plne zamestnanosti. Existujú však regióny, v ktorých tento ukazovateľ predstavuje zásadný problém a to najmä na juhu stredného Slovenska a severe východného Slovenska. Je potrebné poznamenať, že v rámci východného Slovenska, výrazne prispieva k lepšej priemernej hodnote Košický kraj, resp. mesto Košice, kde je lokalizovaný veľký podnik a v regióne sa nachádza mnoho subdodávateľských firiem. Prešovský kraj je na tom bezkonkurenčne najhoršie.

Prognóza vývoja na základe časového radu údajov je uvedená v grafe 2. Z predchádzajúcej tabuľky, ale aj z nasledujúceho grafu je zrejmé, že Bratislavský kraj nemá z hľadiska miery nezamestnanosti na Slovensku konkurenciu. Navyše je potrebné dodať, že mnoho obyvateľov, najmä zo severného a východného Slovenska cestuje za prácou, resp. presťahovalo sa za prácou na západ, kde sú omnoho väčšie pracovné príležitosti. Lepšie ako priemer Slovenska je na tom len západoslovenský región a tendencia jeho vývoja do budúcnosti je pozitívna, tzn. miera nezamestnanosti by tu mala klesať rýchlejšie v porovnaní s celoslovenským priemerom. Situácia na východe a v strede Slovenskej republiky je stabilná, avšak stabilne negatívna. V najbližších rokoch nie je možné predpokladať výrazné zlepšenie tohto ukazovateľa, len za predpokladu lokalizácie veľkého investora (napr. KIA v Žiline).

Graf 2: Regionálna miera nezamestnanosti v Slovenskej republike na úrovni NUTS 2 a jej prognóza v %

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Ako už bolo spomenuté v predchádzajúcom texte, okrem ukazovateľa miery nezamestnanosti, sa čoraz viac preferuje sledovanie tzv. miery zamestnanosti, tzn. percentuálneho podielu zamestnaných na celkovom počte obyvateľov v určite vekovej skupine, najčastejšie 15 - 64 rokov.

Hodnota tohto ukazovateľa dosahuje na Slovensku v priemere 57%. Regionálne disparity sa však prejavujú rovnako, ako v predchádzajúcich prípadoch.

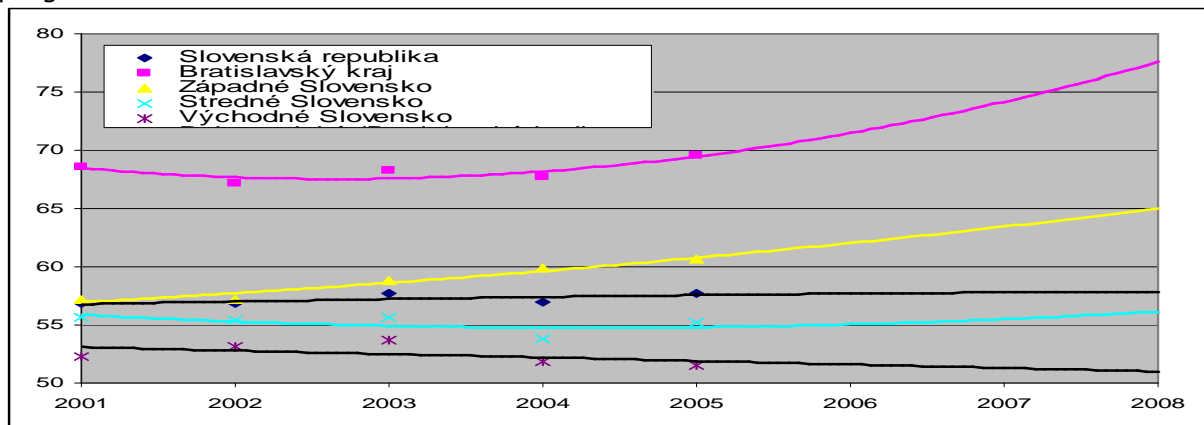
Tabuľka 3 Regionálna miera zamestnanosti v Slovenskej republike na úrovni NUTS 2 v %

Región NUTS 2 / rok	2001	2002	2003	2004	2005
Slovenská republika	56,8	56,8	57,7	57,0	57,7
Bratislavský kraj	68,6	67,2	68,3	67,7	69,6
Západné Slovensko	57,2	57,2	58,8	59,9	60,6
Stredné Slovensko	55,7	55,4	55,6	53,8	55,2
Východné Slovensko	52,3	53,2	53,7	51,8	51,5

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Najhoršie ja na tom opäť východoslovenský región s približne 51% hodnotou ukazovateľa. Znepokojujúce je však postupné, aj keď pomalé znižovanie hodnoty tohto ukazovateľa v rokoch 2004 a 2005. Relatívne stabilná je situácia na strednom Slovensku a pozitívny vývoj sme zaznamenali v západoslovenskom regióne, kde sa hodnota ukazovateľa medziročne zvyšuje, pričom vo všetkých sledovaných rokoch prevyšuje priemernú hodnotu ukazovateľa v celej Slovenskej republike. Bezkonkurenčné postavenie má opätovne Bratislavský kraj, ktorý svojou úrovňou zamestnanosti výrazne predbieha vývoj v celej Slovenskej republike.

Graf 3: Regionálna miera zamestnanosti v Slovenskej republike na úrovni NUTS 2 a jej prognóza v %

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Prognóza vývoja na najbližšie obdobie je pozitívna nielen pre Slovenskú republiku ako celok, ale aj pre západoslovenský región. Stredné Slovensko, aj vďaka nábehu výroby pri Žiline, v dohľadnom čase dobehne celoslovenský priemer z hľadiska úrovne zamestnanosti, avšak jeho zaostávanie za Bratislavským krajom i za západným Slovenskom je značné. Otázny je vývoj zamestnanosti na východe republiky, ktorý má v sledovanom období klesajúci trend a prognóza vývoja do budúcnosti, je bez zásadnej investície negatívna, s poklesom ukazovateľa na 50%.

Priame zahraničné investície v jednotlivých regiónoch

Najturbulentnejší vývoj z hľadiska makroekonomických ukazovateľov sme zaznamenali v oblasti priamych zahraničných investícií. K dispozícii podľa agentúry SARIO - Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu, boli len regionálne údaje o príleve PZI do jednotlivých regiónov za roky 2004 - 2006.

Priame zahraničné investície, ako jeden z dôležitých ukazovateľov, mali v sledovanom období nerovnomerný vývoj a to najmä v Bratislavskom kraji a na strednom Slovensku. Táto skutočnosť súvisí predovšetkým s investíciou automobilky KIA, ktorá sa etablovala na Slovensku a začala budovať svoj závod. Nebyť tejto investície, vývoj PZI by bol stabilný a jeho tendencie rovnaké, ako v prípade HDP na obyvateľa, či miery nezamestnanosti. Bratislavský región opäť dominuje, s výnimkou roku 2005, kedy bol zaznamenaný prílev investícií na stredné Slovensko. Zaujímavé je, že západné Slovensko zaznamenáva postupný pokles podielu na celkových investíciách v SR rovnako, ako aj východné Slovensko. Situácia na západe je spôsobená určitou mierou nasýtenia územia a obmedzenými výrobnými, dopravnými a pracovnými kapacitami. Tento potenciál na východnom Slovensku ešte rozhodne nie je vyčerpaný, avšak atraktivnosť regiónu trpí najmä v dôsledku nedostatočnej infraštruktúry. Stred Slovenska, najmä jeho severná časť (Žilinský región), zaznamenávajú dynamický rozvoj a je predpoklad, že investície sem budú vo zvýšenej miere plynúť i v najbližších rokoch.

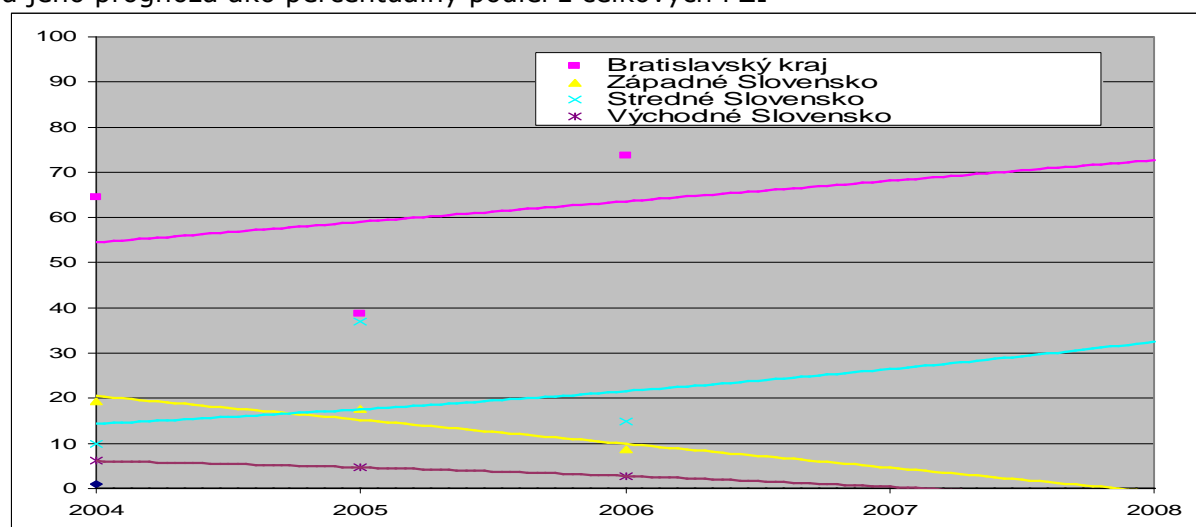
Tabuľka 4: Prílev priamych zahraničných investícií v Slovenskej republike na úrovni NUTS 2 ako percentuálny podiel z celkových PZI

Región NUTS 2 / rok	2004	2005	2006
Bratislavský kraj	64,6	38,8	73,7
Západné Slovensko	19,3	17,7	8,7
Stredné Slovensko	9,9	36,9	14,9
Východné Slovensko	6,1	4,7	2,8

Zdroj: SARIO - Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu

V tabuľke 4 je uvedený prehľad vývoja priamych zahraničných investícií do jednotlivých regiónov Slovenskej republiky. Predpokladaná prognóza na najbližšie 2 roky je graficky znázornená v grafe 4.

Graf 4: Prílev priamych zahraničných investícií v Slovenskej republike na úrovni NUTS 2 a jeho prognóza ako percentuálny podiel z celkových PZI

Zdroj: SARIO - Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu

Mzdový vývoj v regiónoch Slovenska a jeho prognóza

Posledným ukazovateľom, ktorý bol v rámci analýzy regionálnych disparít sledovaný je priemerná mzda. Na rozdiel od predchádzajúcich ukazovateľov, štatistické údaje o tejto veličine boli dostupné za roky 1998 - 2006, čo je dostatočne dlhé obdobie aj pre uskutočnenie presnejšej prognózy.

Tabuľka 5: Mzdový vývoj v regiónoch Slovenska na úrovni NUTS 2 ako percento priemeru SR

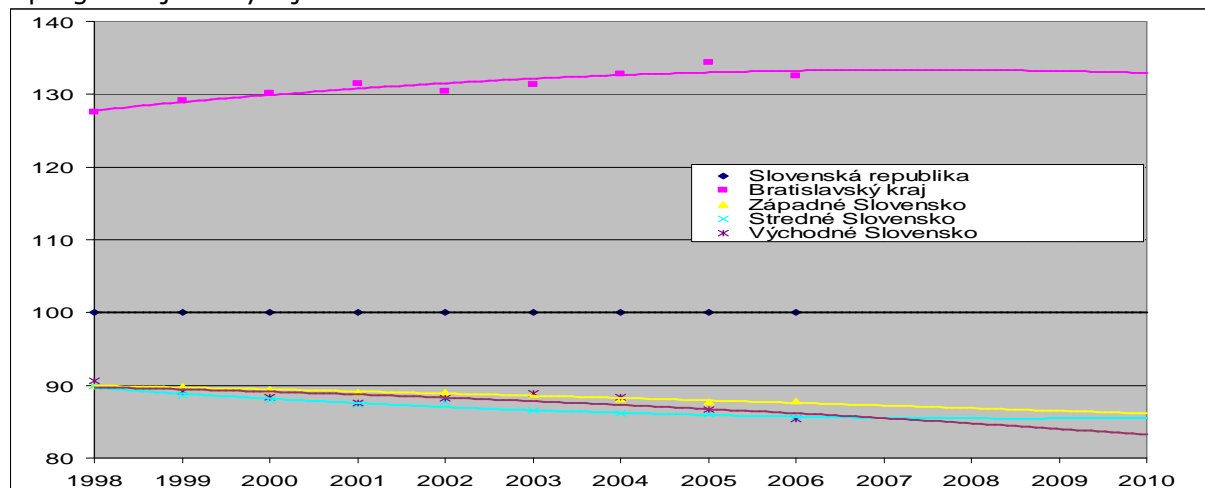
Región NUTS 2 / rok	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Slovenská republika	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Bratislavský kraj	127,5	129,1	130,2	131,5	130,5	131,4	132,8	134,4	132,5
Západné Slovensko	89,9	89,8	89,4	89,1	89	88,8	88,1	87,7	87,8
Stredné Slovensko	89,9	88,6	88	87,3	87,7	86,5	86,1	86	85,6
Východné Slovensko	90,6	89,2	88,4	87,6	88,3	88,9	88,4	86,7	85,4

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Všetky údaje v tabuľke sú uvedené v percentách a nie v absolútnej hodnote. Sú prepočítané na priemer Slovenskej republiky ako celku, z tohto dôvodu je v riadku 1 vždy 100. Regionálne rozdiely sa prejavujú aj v rámci mzdového vývoja. Kým Bratislavský kraj bezkonkurenčne vo všetkých sledovaných rokoch prevyšuje slovenský priemer o približne 30%, ani jeden z ostatných regiónov tento priemer nedosahuje. V tomto ukazovateli sme nezaznamenali také výrazné disparity medzi jednotlivými NUTS 2 regiónmi, ako pri predchádzajúcich ukazovateľoch. Z hľadiska priemernej mzdy a jej prepočtu na celoslovenský priemer možno konštatovať, že mzdy sú síce v priemere

výrazne nižšie ako v Bratislavskom regióne, avšak v jednotlivých krajoch sú rozdiely minimálne. Negatívna je tendencia k relatívnemu poklesu priemernej mzdy a to vo všetkých regiónoch Slovenska s výnimkou Bratislavského.

Graf 5 Mzdový vývoj v regiónoch Slovenska na úrovni NUTS 2 ako percento priemeru SR a prognóza jeho vývoja

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

V grafe 5 sú prehľadne zobrazené hodnoty priemernej mzdy, prepočítané ako percento k slovenskému priemeru. Prognóza na najbližšie 4 roky je pre Bratislavský kraj stabilná, ale pre ostatné 3 územia je výhľad negatívny, tzn. možno predpokladať relatívny pokles priemernej mzdy pri jej prepočte na celú ekonomiku.

Záver

Medziregionálne disparity v Slovenskej republike sa naplno prejavujú predovšetkým v ukazovateľoch hrubého domáceho produktu na jedného obyvateľa, v rámci úrovne (ne)zamestnanosti, prílevu priamych zahraničných investícií, ale čiastočne aj v oblasti mzdového vývoja.

Treba poznamenať, že disparity sa formovali dlhšie obdobie, majú viacero ekonomických i mimoekonomických príčin, na niektoré z nich sme poukázali v predložennom príspevku. Zmierniť, či dokonca odstrániť vzniknuté rozdiely bude obtiažne a vyžiada si to dlhodobý koncepčný prístup.

Je potrebné uvedomiť si, že zdroje zo štrukturálnych fondov Európskej únie, najmä Európskeho fondu regionálneho rozvoja, nie sú všeliakom, a je potrebné vysporiadať sa s problémom výrazných regionálnych disparít vo vnútri krajiny. Európske zdroje môžu nepochybne prispieť k dynamike zblížovania jednotlivých regiónov, nemožno ich však preceňovať.

Predložená problematika si v každom prípade zasluhuje osobitnú pozornosť, nakoľko ukazovateľov charakterizujúcich medziregionálne rozdiely je omnoho viac. Rovnako je potrebné zaoberať sa príčinami vzniku, pretrvávania, či dokonca prehlbovania disparít medzi regiónmi na Slovensku a hľadať riešenia na ich odstraňovanie.

Zoznam použitej literatúry

- [1] BARLOWE, R. 1985. Land Resource Economics – The Economics of Real Estate. Prentice-Hall Englewood Cliffs, 1985. ISBN 0-13-522541-801
- [2] BELAJOVÁ, A. 1996. Regionálna poľnohospodárska politika a regionalizácia poľnohospodárstva, Acta Operativo Oeconomica VŠP, 1996. Bez ISBN

- [3] BELAJOVÁ, A., FÁZIKOVÁ, M. 2005. Regionálna ekonomika, Nitra, Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja, Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2005. 254 s. ISBN 80-8069-513-X
- [4] BENDAVID – VAL, A. Regional and Local Economics for Practitioners. Preager Publishers Westport, ISBN 0-275-93520-5
- [5] ČAJKA, P., RÝSOVÁ, L., PEŠOUT, I. 2005. Praktické prístupy ku štúdiu regionálnej politiky. 1. vyd. Banská Bystrica, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, 2005. 182 s. ISBN 80-8083-075-4
- [6] DOČKAL, Vít a kolektív. 2006. Regionální politika EU a naplňování principu partnerství. 1. vyd. Brno, Mezinárodní politologický ústav, Masarykova Univerzita, 2006. 153 s. ISBN 80-210-4012-2
- [7] EUROFORMES. 2006. Ako implementovať projekt spolufinancovaný zo štrukturálnych fondov v období rokov 2007 – 2013 – publikácia vydaná ako výstup projektu „Posilnenie regionálnych a lokálnych kapacít pre riadenie a realizáciu pomoci zo štrukturálnych fondov“, Bratislava, 2006.
- [8] EUROFORMES. 2006. Ako postupovať od projektového zámeru k projektovej žiadosti – publikácia vydaná ako výstup projektu „Posilnenie regionálnych a lokálnych kapacít pre riadenie a realizáciu pomoci zo štrukturálnych fondov“, Bratislava, 2006. Bez ISBN
- [9] HAMALOVÁ, M., TVRDOŇ, J., ŽÁRSKA, E. 1997. Regionalistika, Inštitút pre verejnú správu, Bratislava, 1997. ISBN 80-85327-43
- [10] HRABÁNKOVÁ, M., VOSEJKOVÁ, M. 2002. Regionální management. Jihočeská univerzita České Budějovice, 2002. ISBN 80-7040-564-3
- [11] IVANICKOVÁ, A. 1998. Regionalizácia a priestorová organizácia regionálneho rozvoja, Ekonóm, Bratislava, 1998. ISBN 80-225-0937-X
- [12] Kolektív autorov. 2004. Regionálny rozvoj Slovenska - východiská a súčasný stav, Bratislava, Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied, 2004. 88 s. ISBN 80-85544-35-0
- [13] Kolektív autorov. 2004. Úvod do regionálnych vied a verejnej správy. 4. vyd. Plzeň, 2004. 448 s. ISBN 80-86473-80-5
- [14] KOŽIAK, R. 2006. Ciele a nástroje regionálnej politiky Európskej únie na programovacie obdobie 2007 – 2013. In : Acta Academica Karviniensia. Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, 2006, ročník 2/2006. s. 65 – 78. ISSN 1212-415X
- [15] KOŽIAK, R. 2006. Efektívne využívaný municipálny majetok ako nástroj podpory regionálneho rozvoja. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Verejná správa a regionálny rozvoj“. Trenčín : Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov, Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka. 2006. s. 120-129. ISBN 80-8075-157-9 EAN 9788080751579
- [16] KOŽIAK, R. 2007. Hlavní změny regionální politiky SR. In : Moderní obec (Odborný časopis pro veřejnou správu), 2007, ročník 8, č. 3, s. 32 ISSN 1211-0507
- [17] MAIER, G., TÖDTLING, F. 1997. Regionálna a urbanistická ekonomika – Teória lokalizácie a priestorová štruktúra, Elita Bratislava, 1997. ISBN 80-8044-044-1
- [18] MAIER, G., TÖDTLING, F. 1998. Regionálna a urbanistická ekonomika – Regionálny rozvoj a regionálna politika, Elita Bratislava, 1998. ISBN 80-8044-049-2
- [19] MATOUŠKOVÁ, Z. a kolektív. 2000. Regionální a municipální ekonomika, Vysoká škola ekonomická Praha, 2000. ISBN 80-245-0052-3
- [20] MAZÚREK, J. 2003. Regióny Slovenska – vybrané kapitoly, Banská Bystrica, Fakulta prírodných vied, Univerzita Mateja Bela, 2003. 95 s. ISBN 80-8055-839-6
- [21] RAJČÁKOVÁ, E. 2005. Regionálny rozvoj a regionálna politika, 1. vyd. Bratislava, Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského, 120 s., ISBN 80-223-2038-2
- [22] SAMSON, Š., BYRTUS, J., HUDEC, O., MUŠKA, M., NAĐOVÁ, M. 2001. Regionálna ekonomika, Ekonomická fakulta, Technická univerzita Košice, 2001. ISBN 80-7099-716-8
- [23] SHAFFER, R. 1989. Community Economics: Economic Structure and Change in Smaller Communities. Iowa State University Press, 1989. ISBN 0-8138-0031-5
- [24] SKOKAN, K. 2004. Konkurenceschopnost, inovace a klustry v regionálním rozvoji, 1. vyd. Ostrava, Vysoká škola báňská, 2004. 159 s. ISBN 80-7329-059-6
- [25] TVRDOŇ, J., HAMALOVÁ, M., ŽÁRSKA, E. 1995. Regionálny rozvoj, Ekonóm Bratislava, 1995. ISBN 80-225-0671-0
- [26] VANHOE, N., KLAASEN, L. H. 1980. Regional Policy – A European Approach, Allandheld Osmun&Co Publishers, Montclair, 1980. ISBN 0-916672-49-2
- [27] WOKOUN, R. 2003. Česká regionální politika v období vstupu do Evropské unie, Oeconomica VŠE Praha, 2003. ISBN 80-245-0517-7
- [28] ŽITEK, V. 2004. Regionální ekonomie a politika, 1. vyd. Brno, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, 2004. 170 s. ISBN 80-210-3478-5

ČESKÁ REGIONÁLNÍ POLITIKA NA OBDOBÍ 2007–2013

Doc. RNDr. René WOKOUN, CSc.

*Vysoká škola ekonomická v Praze
Středisko regionálních a správních věd,
W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
e-mail: wokoun@vse.cz*

ANOTACE

V příspěvku je charakterizován vývoj a současný stav české regionální politiky. Pozornost je věnována nástrojům a legislativě české regionální politiky.

KLÍČOVÁ SLOVA

regionální politika, nástroje regionální politiky, rozvoj regionů.

ANNOTATION

In this paper the author characterizes the evolution and the present state of Czech regional policy. He also distinguishes instruments and legislation of Czech regional policy.

KEY WORDS

regional policy, instruments of regional policy, development of regions.

Formování české regionální politiky

Regionální politika nehrála v první polovině devadesátých let v České republice tak významnou roli jako tomu bylo a je ve většině zemí Evropské unie i v rámci Unie samotné.

Existovaly dva hlavní důvody této situace:

- Vlády ČR věnovaly v této době hlavní pozornost řešení transformačních problémů na úrovni celého státu, protože tyto problémy měly převážně makroekonomickou podstatu zasahující plošně celé území.
- Mezuregionální ekonomické a sociální rozdíly v ČR i přes jejich postupné prohlubování po zahájení transformace nebyly zpočátku tak velké jako ve většině zemí EU.

Postupný nárůst meziregionálních rozdílů v sociálně ekonomickém rozvoji v druhé polovině 90. let (což dokumentuje např. vývoj regionální míry nezaměstnanosti), postupující procesy demokratizace a decentralizace rozhodování a zároveň potřeba vytvořit systém regionální politiky i ve vazbě na proces přípravy na strukturální fondy EU, vedly k zásadnímu obratu i v regionální politice ČR.

V roce 1998, přijala vláda ČR svým usnesením č. 235 Zásady regionální politiky. Zároveň stanovila úkoly v oblasti legislativní, institucionální a programové. V rámci jejich plnění byla vypracována na národohospodářské i regionální úrovni řada strategických a programových dokumentů, které však většinou měly přípravný charakter.

Zásadním strategickým dokumentem regionální politiky ČR se stala až Strategie regionálního rozvoje České republiky, jejíž první znění přijala vláda ČR již 12. července 2000 svým usnesením č. 682. Na tento dokument navázaly Programy rozvoje krajů ČR vypracovávané na úrovni krajů. Z nich byly následně ve věcné rovině odvozeny operační programy na úrovni regionů NUTS 2 a Společný regionální operační program. Tato

Strategie regionálního rozvoje vytvořila základní rámec pro formování regionální politiky České republiky komplementární s regionální politikou Evropské unie.

V roce 2000 bylo přijato hned několik naprosto zásadních zákonů a usnesení vlády majících zlomový význam pro českou regionální politiku. Jak v oblasti věcné náplně, tak v oblasti legislativní, představuje přijetí zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, rámec pro českou regionální politiku. Lze konstatovat, že je takto poprvé na území České republiky regionální rozvoj upraven právní normou. V podstatě až do roku 2000 byla totiž regionální politika prováděna jen na základě několika usnesení vlády. Česká republika se tak přiřadila k vyspělým státům, jež mají legislativně upravenou tuto oblast veřejné správy. Zákon má samozřejmě zásadní význam pro provádění regionální politiky příslušnými orgány státní správy a územní samosprávy a současně vytváří odpovídající právní podmínky pro získání pomoci ze strukturálních fondů Evropských společenství. Přijetím toho zákona se Česká republika významně přiblížila k legislativní úpravě regionální politiky v rámci Evropské unie.

Od roku 2000 je česká regionální politika zaměřena na rozvoj podnikání, rozvoj lidských zdrojů, výzkum a technologický vývoj, rozvoj cestovního ruchu, zlepšování regionální infrastruktury, rozvoj občanské vybavenosti, rozvoj služeb sociální a zdravotní péče a na opatření vedoucí k ochraně životního prostředí.

V roce 2006, dne 17.5.2006 byla schválena nová Strategie regionálního rozvoje České republiky, pro léta 2007 – 2013, a to usnesením vlády ČR č. 560. Cílem uvedené aktualizace Strategie regionálního rozvoje ČR byla implikace nových nařízení EU v oblasti politiky hospodářské a sociální soudržnosti do strategie, priorit a opatření české regionální politiky. Dokument bude určovat orientaci politiky regionálního rozvoje České republiky v období let 2007 - 2013. Vychází ze "Strategie udržitelného rozvoje České republiky" a v ekonomické oblasti ze "Strategie hospodářského růstu". V oblasti politiky soudržnosti navázala Strategie regionálního rozvoje ČR na její základní programové dokumenty na národní úrovni "Národní rozvojový plán" a "Národní strategický referenční rámec". Cílem strategie je formulování témat a aspektů významných pro podporu regionálního rozvoje a zahrnutí regionální dimenze do těchto politik tam, kde je to účelné a potřebné. Strategie regionálního rozvoje tak představuje strategickou orientaci pro budoucí programy regionálního rozvoje na centrální i regionální úrovni.

Současná česká regionální politika

V současnosti je česká regionální politika chápána jako koncepční činnost státu, regionálních a místních orgánů, jejímž cílem je přispívat k vyváženému a harmonickému rozvoji jednotlivých regionů v ČR, ke snižování neodůvodněných rozdílů mezi úrovněmi rozvoje jednotlivých regionů a ke zlepšení regionální hospodářské struktury. Regionální politika tedy:

- představuje koncepční a výkonnou činnost státu a územních samosprávných orgánů,
- stanovuje hlavní směry a strategické cíle regionálního rozvoje na jednotlivých úrovních, tj. národní a regionální,
- vytváří metody a postupy k zajištění realizace stanovených cílů a priorit,
- se uskutečňuje především prostřednictvím systémových opatření na podporu regionálního rozvoje.

Úsilí o vyvážený rozvoj není pojímáno jako snaha o zajištění stejného rozvoje ve všech regionech. Cílem tohoto úsilí je, aby vývoj v celém státě i v úrovni regionů byl proporcionální, nekrizový, byla vytvořena rovnost šancí regionů a byl plnohodnotně využíván jejich demografický, přírodní, hospodářský a případně i další potenciál.

Východiska české regionální politiky

Obecně jsou rozeznávány dva základní doktrinární přístupy, typy regionální politiky, přičemž oba se svým způsobem podílely na formulování východisek české regionální politiky:

- tradiční přístup založený na státním intervencionismu do otázek regionální politiky a na všeobecné koordinaci vztahů mezi státem a regiony a mezi odvětvími a regiony,
- akcelerační přístup založený na uvolňování tržních sil v regionech na celém území státu a na důvěře v soukromý sektor.

Legislativní rámec české regionální politiky

Základní systémový, legislativní a institucionální rámec regionální politiky v ČR byl vytvořen v roce 2000 souborem zákonů přijatým v souvislosti se zaváděním krajského zřízení v ČR. Pro regionální politiku jsou v tomto smyslu klíčové: zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), zákon č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze a zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, v aktuálním znění. K těmto zákonům, důležitým pro regionální rozvoj v České republice, ještě náleží zákon č. 128/2000 Sb., o obcích¹.

Zákon o podpoře regionálního rozvoje odstraňuje hlavní nedostatky regionální politiky, která byla dosud v ČR uplatňována jen omezeně a zároveň obsahuje všechny základní principy regionální politiky EU (např. princip programování, princip partnerství, koncentrace atd.). Zákon také specifikuje institucionální zajištění české regionální politiky i politiky hospodářské a sociální soudržnosti. V tomto směru, tzn. zajištění kompatibility české regionální politiky s komunitární regionální politikou, je zákon o podpoře regionálního rozvoje významným pozitivním krokem v procesu přípravy ČR na realizaci politiky soudržnosti.

Základní úrovně v regionálním rozvoji

Základními úrovněmi v regionálním rozvoji České republiky jsou:

- Česká republika (NUTS 1) – ústřední správní úřady;
- regiony soudržnosti (NUTS 2) – regionální rady;
- kraje (NUTS 3) – krajské úřady;
- statistické regiony na úrovni okresů – regionální jednotky pro stanovení regionů se soustředěnou podporou státu;
- správní obvody obcí s rozšířenou působností (ORP);
- obce – obecní a městské úřady.

Úlohou státní úrovně je koncepční a výkonná činnost zákonodárných a výkonných složek státu v oblasti regionální politiky a podpory regionálního rozvoje včetně zabezpečení prostředků státního rozpočtu a adekvátních legislativních opatření.

Cílem státní podpory regionálního rozvoje je růst ekonomického potenciálu regionů, zvyšování jejich konkurenceschopnosti, vyvážený rozvoj regionální struktury státu a snižování nepřiměřených rozdílů v úrovni hospodářského a sociálního rozvoje regionů.

Při uplatňování principu subsidiarity v podpoře regionálního rozvoje a provádění regionální politiky je tedy úkolem státu zejména:

- vytváření koncepce regionální politiky státu,
- analýza a identifikace regionálních disparit,
- určení problémových regionů, které je potřeba podporovat z úrovně státu,
- stanovení rozsahu a zaměření podpory státu v rámci státních programů podpory regionálního rozvoje k odstraňování regionálních disparit.

Úloha regionů soudržnosti. Pro potřeby spojené s koordinací a realizací hospodářské a sociální soudržnosti, spočívající zejména ve využívání finančních prostředků z předvstupních a strukturálních fondů Evropských společenství, byly zřízeny regiony, jejichž územní vymezení je totožné s územními statistickými jednotkami NUTS 2, tzv.

¹ Podle § 2 odst. 2, zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, obec pečuje o všestranný rozvoj svého území.

regiony soudržnosti. Tato úroveň je reprezentována regionálními radami (ve smyslu zákona o podpoře regionálního rozvoje č.248/2000 Sb., v platném znění). Regionální rada regionu soudržnosti je právnickou osobou².

Úlohou krajské úrovně je koncepční a výkonná činnost samosprávných orgánů krajů v oblasti regionálního rozvoje. Orgány kraje tvoří základní stavební jednotku pro tvorbu a realizaci regionálního rozvoje v ČR, spolupracují s ústředními úřady státní správy a koordinují zájmy obcí ve věcech regionálního rozvoje nadobecního významu.

Úkolem krajů je zejména:

- koordinace rozvoje územního obvodu kraje a rozvoj odvětví v jejich samostatné působnosti,
- koncipování vnitřní rozvojové politiky krajů, zpracování a implementace rozvojových programů,
- stanovení regionálních rozvojových priorit a ovlivňování vývoje regionálních disparit v rámci kraje.

Do 31.12.2002 bylo úlohou okresní úrovně dočasné zajišťování některých úkolů spojených s tvorbou a realizací podpory regionálního rozvoje (ve smyslu usnesení vlády č.258/99 a 511/99 byly okresní úřady zrušeny a jejich činnost nahrazena v úrovni pověřených obcí nebo v úrovni krajů).

Zatím není zcela vyřešena role mikroregionů – územních obvodů obcí s rozšířenou působností v regionálním rozvoji, i když lze očekávat jejich aktivní zapojení do celého systému regionální politiky.

Úlohou obecní úrovně je koncepční a výkonná činnost samosprávných orgánů obcí v oblasti místního rozvoje, jejich iniciační činnost v oblasti řešení nadmístních problémů a definování nadmístních programů a jejich participace na realizaci regionálních programů.

Nástroje české regionální politiky

Česká regionální politika si nevytvořila žádné vlastní specifické nástroje a spíše tedy využívá standardní ekonomické a finanční nástroje. Spektrum schválených, doporučených a reálně používaných nástrojů českou regionální politikou se v průběhu posledních přibližně patnácti letech poměrně dost výrazně měnilo. Ke změnám docházelo jednak v důsledku formování svébytné české regionální politiky, jednak díky různým inspiracím jak z teoretické sféry, tak i z praktického uplatňování různých typů nástrojů v zahraničí, jednak pod vlivem měnící se hospodářské politiky státu a odvětvových politik, a v neposlední řadě, zejména v posledních cca 9-10 letech v důsledku nezbytnosti kompatibility s komunitární regionální politikou.

Česká regionální politika v období 2007 až 2013

Regionální politika v současném programovém období Evropské unie, tj. 2007 až 2013 se stala východiskem pro přípravu regionálních programů rozvoje (§ 6 zákona o podpoře regionálního rozvoje) a pro formulaci regionálních přístupů v rámci sektorových a odvětvových politik a programů včetně operačních programů strukturálních fondů. To znamená, že na jejím základě nelze přímo žádat o dotace, ani není dokumentem na jehož základě budou bezprostředně rozdělovány prostředky ze strukturálních fondů. Nicméně, jak již bylo uvedeno výše, stala se jedním z podstatných podkladů, na jejichž základě byly formulovány cíle v Národním rozvojovém plánu ČR a Národním strategickém referenčním rámci pro období 2007-2013.

Závěrečné poznámky

Poměrně hektický vývoj v české společnosti na začátku devadesátých let se částečně odrazil v postupném a do určité míry i nejednoznačném vytváření české regionální

² §16 zákona č.248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, v aktuálním znění.

politiky. Až posléze došlo k legislativnímu zabezpečení české regionální politiky příslušným zákonem³. Současnou situaci v regionální politice nelze vůbec považovat za ideální, bez výhrad vyhovující, a to mj. v souvislosti s relativně nedávným ustavením krajů a přenosem části kompetencí ve sféře regionálního rozvoje na ně, avšak bez odpovídajícího finančního zabezpečení. Velmi významným problémem je nedostatečná odvětvová a regionální spolupráce resp. koordinace. Decentralizace regionální politiky by byla bezpochyby pozitivním jevem, kdyby tento proces nebyl doprovázen některými problémy souvisejícími na jedné straně s příliš rychlým přenosem kompetencí v této sféře na kraje, bez výraznějšího finančního zajištění, na straně druhé s „narušováním“ centrální role regionální politiky, přičemž tato nezbytnost je dána nejenom koordinační rolí pro využití pomoci z Evropských společenství, ale i vládní podporou problémových regionů a koordinací v této oblasti.

V druhé polovině devadesátých let byl nejvýznamnějším přínosem z pomoci Evropských společenství postupný průnik nových pojetí a přístupů, i způsobů a metod práce do sféry české regionální politiky. Koncepční přístupy, založené na principu programování, víceleté pomoci problémovým regionům i výraznější roli regionálních orgánů, převládající v Evropské unii se už postupně prosazují i v české regionální politice, a to zejména po roce 2000. Lze konstatovat, že pomoc z Evropských společenství výrazně přispěla k formování moderní české regionální politiky. Postavení české regionální politiky se v posledním období posílilo, i když určité subjektivní vlivy včetně personálních, měly na její postavení negativní dopady.

Literatura

- [1] Bachtler J., Downes R.: Benchmarking Regional Policy in Europe: Patterns, Trends and Issues, University of Strathclyde, European Policies Research Centre, Senior Regional Policymaker Conference, September 2001, 23 str.
- [2] Blažek J.: Jakou regionální politiku potřebujeme v období před vstupem do EU? *Obec a finance*, roč. 6, číslo 1, 2001, s. 21-23.
- [3] Blažek J.: Jakou regionální politiku potřebujeme po vstupu do EU? In: Dočkal, V.: Šest let regionální politiky v ČR – šance a limity. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2006, s. 37-48.
- [4] Hampl M.: Geographical unevenness in nature and society: law or “removable” randomness? *Acta Universitatis Carolinae, Geographica* sv. 34 Supplementum, 1998, s. 11-26 .
- [5] Kolektiv autorů: Úvod do regionálních věd a veřejné správy. 4 vydání. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2004, 448 s. ISBN 80-86473-80-5.
- [6] Národní rozvojový plán ČR 2007-2013. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha, 2006.
- [7] Vanhove N.: *Regional Policy: a European Approach, theory and practice*. Aldershot, Ashgate, 1999, 636 s.
- [8] Wokoun R.: *Regionální politika a rozvoj v České republice*. Druhé vydání. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha, 1999, 87 s.
- [9] Wokoun R.: *Česká regionální politika v období vstupu do Evropské unie*. *Oeconomica, VŠE*, Praha, 2003, 328 stran,. ISBN 80-245-0517-7.
- [10] Wokoun R. a kol.: *Analytické práce, syntéza a dílčí návrhy pro zpracování NSRR ČR 2007 – 2013*. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2006.
- [11] Wokoun R. a Mates P. (eds.): *Management regionální politiky a reforma veřejné správy*. LINDE Praha a.s., 2006, 352 s. ISBN 80-7201-547-8.

³ Zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, v platném znění.

MONITORING VYBRANÝCH STŘEDISEK JIHOMORAVSKÉHO KRAJE, (ZEJMÉNA STŘEDISEK MIKROREGIONŮ), ZAMĚŘENÝ NA ZPRACOVANOU ROZVOJOVOU STRATEGII.

RNDr. Vladimíra LABOUNKOVÁ

Ústav územního rozvoje
Jakubské nám. 3, 601 00 Brno
e-mail: *labounkova@uur.cz*

ANOTACE

Do hodnocení byla zařazena všechna střediska kraje s hodnotou komplexní funkční velikosti (KfV) 2,5 a vyšší, dále střediska funkčních mikroregionů s KfV min. 2,0, pověřené obce ("dvojky") a vybraných 7 obcí s nižším KfV než je 2,0. Osloveny byly všechny obce nad 5 tis. Obyvatel.

Bylo osloveno celkem 67 středisek Jihomoravského kraje s dotazníkem, monitorujícím rozvojové dokumenty těchto vybraných středisek. Oslovená střediska byla vybrána na základě hodnoty komplexní funkční velikosti (KfV).

Vymezení středisek JMK za použití komplexní funkční velikosti

Syntetickou charakteristikou, zohledňující význam tří podstatných funkcí střediska, je komplexní funkční velikost (dále jen KfV). Je vypočtena jako průměrný podíl střediska na počtu obyvatel, počtu pracovních příležitostí a počtu pracovních příležitostí v nevýrobních odvětvích v ČR, kde ČR = 10 000. Hodnoty vyjadřují počet obyvatel vyjádřený vztahem v tis. Relativizovaně. Je však třeba konstatovat, že metodika kvantitativního postižení a specifikace obslužné funkce střediska je velmi ovlivněna dostupnou datovou základnou. Některé údaje potřebné ke konstrukci KfV středisek jsou získatelné pouze ze SLBD.

Pro monitoring strategických programů rozvoje jednotlivých středisek byla vybrána střediska do velikosti KfV min. 2,5 a dále střediska do KfV min. 2,0, která jsou zároveň středisky funkčních mikroregionů.

Střediska JM kraje obzvláště dotazníkem pro strategické plánování měst a obcí.

A/ Všechny obce s KfV min. 2,5:		
	KfV	Poznámka
Adamov	4,5	
Blansko	20,1	
Boskovice	11,1	
Brno	409,7	
Břeclav	28,0	
Bučovice	6,2	
Bzenec	4,0	
Dobšice	2,6	
Dolní Bojanovice	2,6	
Dubňany	6,0	
Hodonín	27,8	
Hrušovany nad Jevišovkou	3,2	
Hrušovany u Brna	3,0	
Hustopeče	6,1	
Ivančice	8,8	

Ivanovice na Hané	2,7	
Kuřim	8,6	
Kyjov	12,2	
Lanžhot	3,5	
Letovice	5,8	
Mikulov	8,4	
Mirotlav	2,8	
Modřice	3,5	
Mokrá-Horákov	2,6	
Moravský Krumlov	5,8	
Mutěnice	3,3	
Norovy	2,7	
Oslavany	3,8	
Podivín	2,7	
Pohořelice	4,4	
Rájec-Jestřebí	3,3	
Rajhrad	2,7	
Ratíškovice	3,7	
Rohatec	3,1	
Rosice	5,2	
Rousínov	4,6	
Slavkov u Brna	5,9	
Strážnice	5,6	
Svatobořice-Mistřín	3,0	
Šlapanice	6,2	
Tišnov	8,0	
Újezd u Brna	2,6	
Valtice	3,8	
Velká nad Veličkou	2,9	
Velké Bílovice	3,5	
Velké Opatovice	3,4	
Velké Pavlovice	2,8	
Veselí nad Moravou	11,4	
Veverská Bítýška	2,6	
Vracov	4,1	
Vyškov	24,7	
Znojmo	37,7	
Zvýšiv	3,4	
Židlochovice	3,0	
B/ Plus střediska funkčních mikroregionů s KfV min. 2,0:		
Bílovice nad Svitavou	2,3	
Drnovce	2,2	
Klobouky u Brna	2,0	
Lednice	2,4	
Zastávka	2,2	
C/ Plus pověřené obce ("dvojky"):		
Vranov nad Dyjí	do 2,0	
Ždánice	2,4	

D/ Plus další:		
Kunštát	2,3	Město
Olešnice		Město
Dolní Kounice	2,0	Město
Lysice	do 2,0	středisko CR
Nerovnice	do 2,0	středisko CR
Černá Hora	do 2,0	středisko zákl. služeb
Jaroslavice	do 2,0	středisko zákl. služeb

Návratnost dotazníků nebyla příliš vysoká. Všechna střediska byla dvakrát urgována a střediska nad 5000 obyvatel byla dodatečně oslovena ještě jednou.

V konečném výsledku se podařilo získat všechny vyplněné dotazníky u středisek nad 10 tis. obyvatel a většinu dotazníků u středisek nad 5 000 obyvatel. U středisek nad 5 tis. obyvatel se nepodařilo získat informace v případě Slavkova u Brna Bučovic.

Celkem však i přes několikeré urgency vyplnilo dotazník jen 36 středisek. 34 z toho byla střediska s KfV nad 2,5.. U středisek s nižším KfV byla návratnost dotazníků výrazně nižší. Z 10 ti středisek odpověděla jen 2 ze kterých ani jedno středisko nemá strategii zpracovanou.

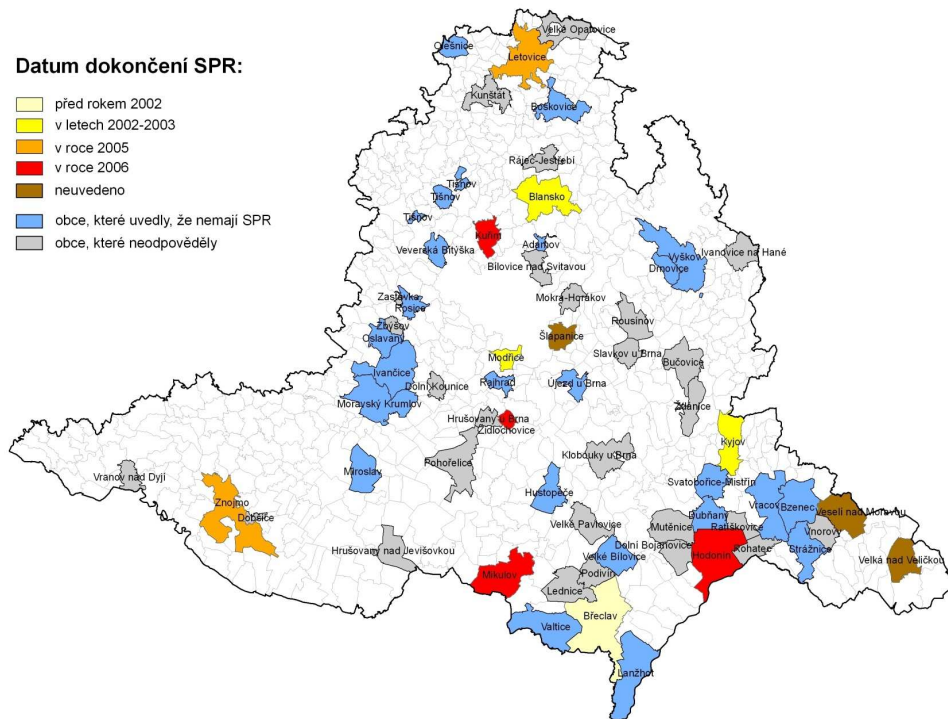
Z 34 středisek do KfV 2,5, která vyplnila dotazník má zpracovanou strategii celkem 13 středisek.

Ve velikostní skupině nad 10 000 obyvatel (bez Brna) má rozvojový dokument 6 obcí a chybí u Vyškova a Boskovic. U obcí nad 5 000 obyvatel mají rozvojový dokument další 4 obce a sice Kuřim, Mikulov, Letovice a Šlapanice.

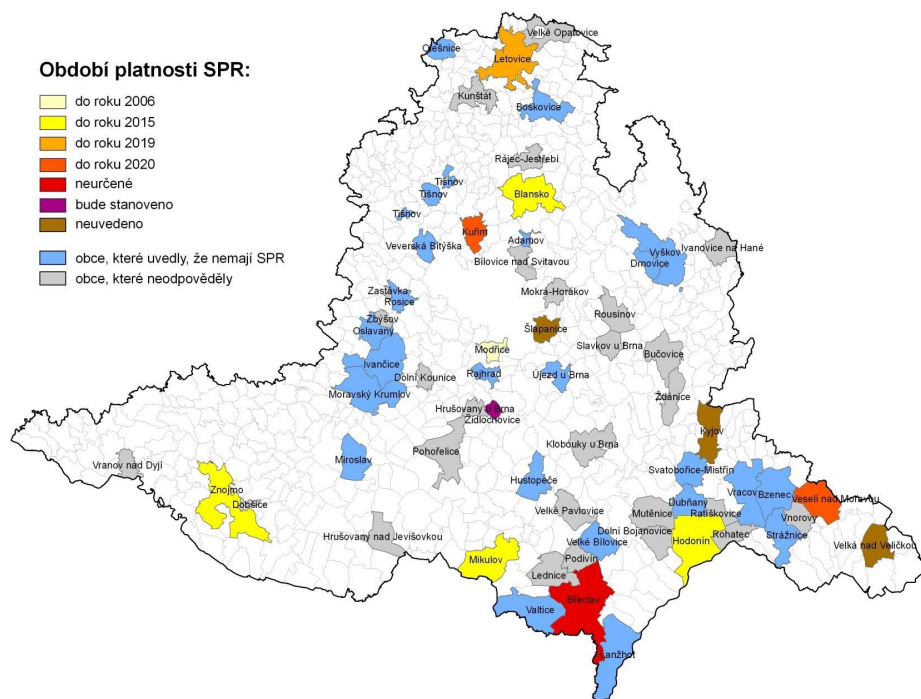
Kód NUTS	Název okresu	Kód ZÚJ	Název obce	Muži	Ženy	Celkem
CZ0622	Brno-město	582786	Brno	174 286	192 471	366 757
CZ0627	Znojmo	593711	Znojmo	16 685	18 347	35 032
CZ0625	Hodonín	586021	Hodonín	12 692	13 534	26 226
CZ0624	Břeclav	584291	Břeclav	12 348	13 304	25 652
CZ0626	Vyškov	592889	Vyškov	10 647	11 366	22 013
CZ0621	Blansko	581283	Blansko	9 871	10 686	20 557
CZ0625	Hodonín	586307	Kyjov	5 942	6 061	12 003
CZ0625	Hodonín	586722	Veselí nad Moravou	5 827	6 144	11 971
CZ0621	Blansko	581372	Boskovice	5 238	5 686	10 924
CZ0623	Brno-venkov	583251	Kuřim	4 775	4 989	9 764
CZ0623	Brno-venkov	583120	Ivančice	4 586	4 751	9 337
CZ0623	Brno-venkov	584002	Tišnov	3 984	4 330	8 314
CZ0624	Břeclav	584649	Mikulov	3 672	3 884	7 556
CZ0621	Blansko	581917	Letovice	3 351	3 544	6 895
CZ0625	Hodonín	586161	Dubňany	3 302	3 305	6 607
CZ0623	Brno-venkov	583952	Šlapanice	3 106	3 332	6 438
CZ0626	Vyškov	592943	Bučovice	3 156	3 245	6 401
CZ0626	Vyškov	593583	Slavkov u Brna	2 937	3 112	6 049
CZ0627	Znojmo	594482	Moravský Krumlov	2 891	3 130	6 021
CZ0624	Břeclav	584495	Hustopeče	2 920	3 031	5 951
CZ0625	Hodonín	586587	Strážnice	2 819	3 010	5 829
CZ0623	Brno-venkov	583782	Rosice	2 601	2 743	5 344

Vyhodnocení některých základních údajů o rozvojových dokumentech středisek JM kraje jsou obsaženy v následujících kartogramech.

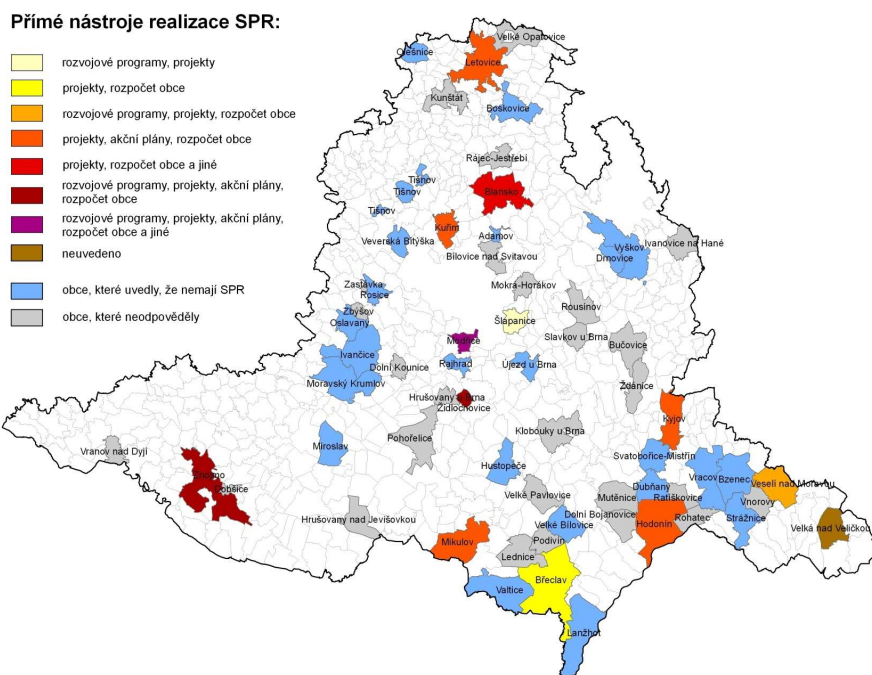
V kartogramu č. 1 jsou znázorněny obce, které mají zpracovaný SPR podle let jeho dokončení. Je patrné, že dokumenty byly zpracovávány průběžně od roku 2000 do roku 2006.

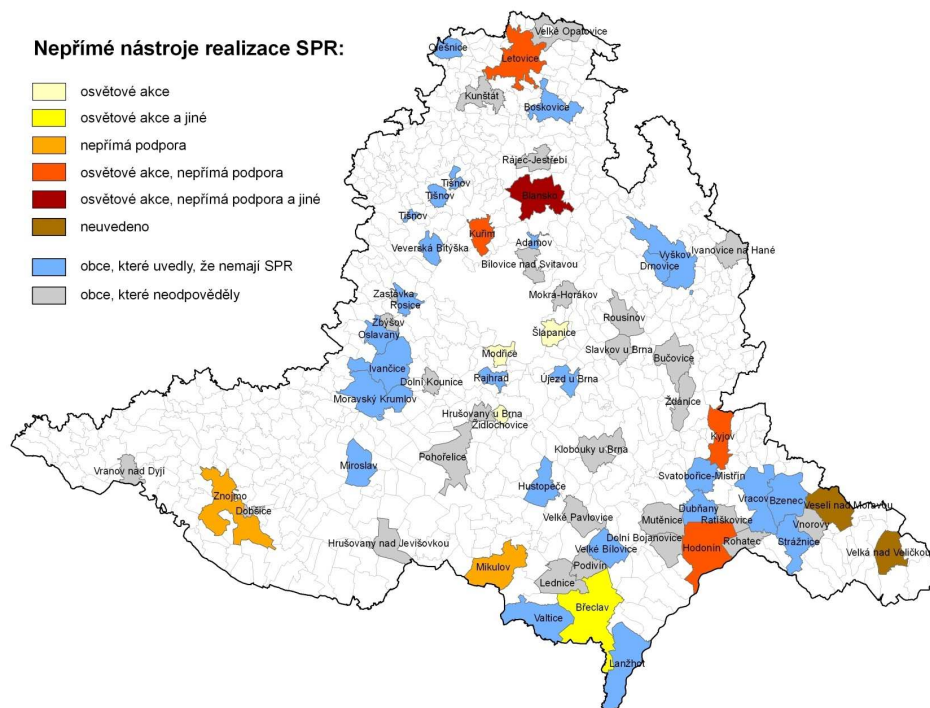
V kartogramu č. 2. je znázorněna platnost dokumentu. I v tomto případě je patrná velká nejednotnost. Platnost v některých případech přesahuje za hranici časového horizontu 2020.

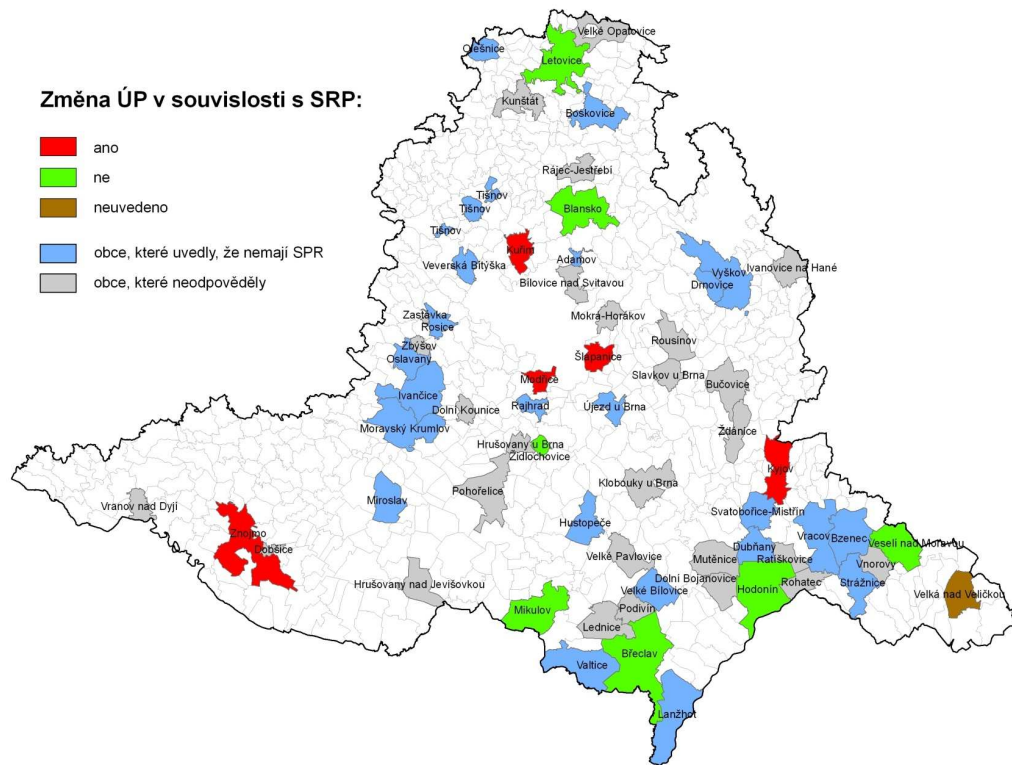
V kartogramu č.3 jsou znázorněny přímé nástroje realizace SPR . Z kartogramu vyplývá, že je ve většině případů použita kombinace více nástrojů k realizaci SPR. Nejčastěji je používána kombinace projektů, akčních plánů a rozpočtu obce.

V kartogramu č.4 jsou znázorněny nepřímé nástroje realizace SPR . Z kartogramu vyplývá, že je i v případě nepřímých nástrojů často používána kombinace více nástrojů k realizaci SPR. Nejčastěji je používána kombinace osvětových akcí a nepřímé podpory realizace SPR.

V kartogramu č.5 jsou znázorněny případné změny územního plánu v souvislosti s realizací SPR . Z kartogramu vyplývá, že ve více než polovině středisek se zpracovaným SPR byla vyvolána změna územního plánu v souvislosti s realizací SPR.

REGIONÁLNÍ ROZVOJOVÉ AGENTURY: OKOLNOSTI JEJICH VZNIKU, FAKTORY ÚSPĚŠNOSTI A BUDOUCÍ VÝVOJ

Mgr. Jiří JEŽEK

*Středisko pro výzkum regionálního rozvoje
Západočeská univerzita v Plzni, Husova 11, 306 14 Plzeň
e-mail: jezekji@keu.zcu.cz*

ANOTACE

Příspěvek se zabývá regionálními rozvojovými agenturami v České republice, okolnostmi jejich vzniku, faktory úspěšnosti a možnostmi dalšího rozvoje. Vychází přitom z analýzy současné situace.

ANNOTATION

Regional development agencies: circumstances of their origin, factors of success and future trends. The paper analyses a current situation and problems of regional development agencies in the Czech Republic and possibilities of their future trends.

KLÍČOVÁ SLOVA

Regionální rozvojové agentury, faktory úspěšnosti, Česká republika

KEY WORDS

Regional development agencies, factors of success, Czech Republic

Úvod

Tento příspěvek vznikl v rámci řešení projektu MMR WB-15-05 Budoucnost regionálních rozvojových agentur v České republice. Podkladem pro jeho zpracování bylo jednak studium literatury, zabývající se danou problematikou jak v České republice, tak v zahraničí, dále pak strukturované rozhovory s řediteli regionálních rozvojových agentur a s jejich zřizovateli, které probíhaly během roku 2006. Celkem byly shromážděny informace za 16 regionálních rozvojových agentur a realizovány 53 interview s jejich reprezentanty.

Shrnutí poznatků o regionálních rozvojových agenturách

Regionální rozvojové agentury jsou institucemi (organizacemi), které v různých formách existují v západních zemích (v Evropě, USA a Kanadě) již od přibližně poloviny 20. století. K jejich nebývalému rozvoji však došlo až v 80. a 90. letech 20. století. Jedná se přitom o velmi různorodé instituce, takže se snaha o jejich zobecnění resp. typologizaci, ať již z organizačního, finančního či úkolového hlediska ukazuje jako nadlidský úkol. Na druhou stranu ovšem mají regionální rozvojové agentury mají jen některé společné (obecné) charakteristiky, které jsou shrnuty v následující tabulce 1.

Vedle výše uvedených základních rysů či charakteristik regionálních rozvojových agentur ovšem existuje velká variabilita, která je daná historickými podmínkami jejich vzniku (tlak problémů, politické cíle atd.), rozdílností politického a veřejno-právního resp. veřejno-správního uspořádání jednotlivých zemí či regionů (otázka dělby moci, kompetencí atd.), ale také různými formami založení a financování jejich aktivit. Všechny

výše uvedené faktory se projevují již zmíněnou velkou různorodost regionálních rozvojových agentur z hlediska jejich vztahu k aktérům místního a regionálního rozvoje a také z hlediska jejich politické podpory.

Tabulka 1: Charakteristické rysy regionálních rozvojových agentur

- regionální zaměření, podpora endogenního rozvoje (preference nadmístních zájmů a cílů)
- orientace na spolupráci mezi veřejným a soukromým sektorem a snaha o poskytování služeb a realizaci projektů ve spolupráci s oběma skupinami aktérů
- sledování veřejného zájmu na rozdíl od soukromých aktérů, jejichž cílem je především dosahování zisku
- postavení mimo oblasti veřejné správy (státní správy a samosprávy), z čehož plyne větší flexibilita jejich jednání
- organizační uspořádání je způsob řízení jsou bližší organizacím v soukromém sektoru

Pramen: vlastní zjištění

Regionální rozvojové agentury v obecné rovině představují z hlediska okolností jejich vzniku tři odlišné modely. Především z hlediska toho, kdo stál u jejich založení (resp. kdo byl jejich zakladatelem) a má tudíž na jejich činnost vliv, anebo jakým způsobem jsou regionální rozvojové agentury a jejich působnost (cíle a úkoly) zakotveny v národní legislativě. Z hlediska okolností jejich vzniku je nutné zdůraznit, že v řadě zemí existují různé formy regionálních rozvojových agentur (existují vedle sebe dva modely).

(1.) Agentury založené státem. Jedná se např. o regionální rozvojové agentury založené labouristickou vládou ve Velké Británii resp. Anglii v letech 1998 a 1999 anebo v Maďarsku v r. 1996 v rámci zákona o regionálním rozvoji, kdy se regionální rozvojové agentury staly nástrojem regionální politiky. Regionální rozvojové agentury založené státem můžeme nalézt také např. ve Francii (DATAR) anebo v Irsku (Shannon Development). V těchto případech je to tedy stát, kdo vymezuje působnost agentur a stanoví jim jejich úkoly či poslání. Agentury přitom nemusí pokrývat celé území státu, ale mohou být např. založeny pro vybrané území, jako např. Udaras v Irsku. Agentury tohoto typu mají silné vztahy s vládou a významně se uplatňují v národních a evropských rozvojových projektech.

(2.) Druhým způsobem vzniku regionálních rozvojových agentur je zakládání regionálními, příp. místními správními orgány (regionálními a místními samosprávami, vládami atd.). Často se tak děje na základě pověření v rámci zvláštního zákona, který vymezuje poslání a působnost (cíle a úkoly) regionálních rozvojových agentur. S takto založenými agenturami se můžeme setkat např. ve Španělsku (Katalánsko, Baskicko), v Portugalsku anebo v Belgii (Flandry, Valonsko). Tyto agentury většinou mají vazby na silné regionální vlády v daných zemích, které sehrávají významnou roli v regionálním rozvoji.

(3.) Třetím typem jsou agentury, které byly založeny na základě místních anebo regionálních iniciativ, obvykle místní či regionální samosprávou za spoluúčasti významných aktérů se soukromého sektoru (podnikatelského i občanského). Takto vzniklé agentury nemají z hlediska právní formy oporu ve speciální zákonné úpravě. Jejich zřizovatelé jsou velmi různorodí, stejně tak jako jejich působnost, cíle a úkoly, a to většinou i v rámci jedné země. Takto založené agentury jsou z hlediska obsahu a zaměření své činnosti nejproměnlivější. Právní formu regionálních rozvojových agentur v tomto případě určují možnosti, které jim dává národní legislativa.

Pramen: podle EURADA (1996) a jiných zdrojů

Tabulka 2: Výhody a nevýhody různých typů regionálních rozvojových agentur

	Výhody	Nevýhody
Agentury založené státem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ snazší dostupnost finančních zdrojů ▪ přímý podíl na národních a EU rozvojových programech ▪ kompetence vyplývající ze zákona ▪ větší stabilita ▪ úloha v rámci realizace regionální politiky 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ přímé ovlivňování či kontrola (řízení) ze strany vlády ▪ menší pružnost s ohledem na jejich činnost ▪ riziko spojené s opomíjením regionálních potřeb (uplatňování spíše principů řízení ze shora dolů)
Agentury založené regionálními vládami	<ul style="list-style-type: none"> ▪ silná vazba na region a jeho potřeby ▪ silná podpora ze strany významných správních institucí v území ▪ role v regionálním rozvoji zakotvená ve speciálním zákoně ▪ lepší přizpůsobivost potřebám ve srovnání s regionální vládou 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ riziko podřízenosti regionální vládě jako dominantnímu správnímu subjektu v regionu ▪ možná omezení působnosti daná zákonem ▪ menší stabilita zdrojů (hlavně finančních) ve srovnání s RRA založenými státem
agentury založené místními či regionálními iniciativami	<ul style="list-style-type: none"> ▪ velký potenciál pro stimulaci veřejno-soukromého partnerství ▪ přímá a bezprostřední reakce na měnící se potřeby místních a regionálních aktérů ▪ vysoký inovační potenciál 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozdílná funkce, působnost a úkoly v rámci státu ▪ méně jisté financování, závislost na vnějších zdrojích ▪ různorodé právní formy ▪ riziko přílišné komercializace služeb

Pramen: vlastní zpracování podle EURADA a J. Boušky.

Současná situace regionálních rozvojových agentur v České republice

Regionální rozvojové agentury jsou obecně považovány za velmi důležité aktéry regionálního rozvoje. Jedná se o poloautonomní organizace, jejichž posláním je přispívat k rozvoji regionu, pro který byly zřízeny. V současné době v České republice existuje 18 regionálních rozvojových agentur. Můžeme říci, že většinou co kraj, to jedna regionální rozvojová agentura. Viz následující obrázek 1.

Regionální rozvojové agentury byly v České republice zřizovány od počátku 90. let 20. století po vzoru zemí Evropské unie. Od té doby se staly významnými aktéry regionálního rozvoje. Velmi významnou roli sehrály zvláště v situaci, kdy v České republice neexistovala regionální úroveň veřejné správy (před rokem 2000) a kdy bylo zapotřebí, v souvislosti s přípravami vstupu ČR do EU, řadu programových dokumentů.

První regionální rozvojové agentury byly v České republice založeny v letech 1993-1994 z iniciativy vlády ČR, a to v regionech s nejtěživější hospodářskou situací (na Ostravsku a v severních Čechách). Jejich úkolem bylo pomoci těmto regionům prostřednictvím speciálních projektů a podpory podnikání vyřešit problémy spojené s restrukturalizací tradičního průmyslu a nezaměstnaností. Ve své činnosti však regionální rozvojové agentury narážely na četné překážky, zejména nedostatek projektů a kontraktů. Stát, který tyto agentury spoluzakládal, jejich činnost nijak nepodpořil a udržoval vůči nim nejednoznačný postoj.

Obrázek 1: Regionální rozvojové agentury v České republice

Pramen: Ministerstvo pro místní rozvoj 2006

„Druhá vlna“ zakládání regionálních rozvojových agentur přišla v letech 1996-1997. Většina agentur v tomto období vznikla na základě iniciativy zdola, ze strany místních a regionálních aktérů. Zvláště obce a města se sdružovaly, aby mohly prostřednictvím koordinovaného úsilí lépe zajistit rozvoj svých regionů. Jako nástroj tohoto úsilí o koordinaci a spolupráci měly sloužit právě regionální rozvojové agentury. Do jisté míry tak regionální rozvojové agentury suplovaly neexistující regionální samosprávu. Dalším impulsem pro zakládání regionálních rozvojových agentur byl vliv Evropské unie.

V České republice neexistuje jednotný model regionálních rozvojových agentur. Agentury se liší jak z pohledu právní formy, struktury nositelů (zakladatelů), tak i činnosti a způsobu financování.

Pokud jde o právní formu, tak převažují neziskové právní formy: (zájmová) sdružení právnických osob a obecně prospěšné společnosti. V poslední době vznikly také dvě agentury jako příspěvkové organizace krajů (viz Královéhradecký a Karlovarský kraj). Tyto právní formy jsou v současnosti považovány za nejvhodnější, neboť agenturám umožňují využívat prostředky jak státní, tak i EU. Rovněž se lépe pojí s neziskovým posláním regionálních rozvojových agentur. Méně časté jsou komerční právní formy, které jsou vlastní nejstarším agenturám: akciové společnosti a s.r.o. Výhody těchto právních forem lze ocenit v některých oblastech života agentur jako je např. jednodušší zajišťování obchodních vztahů, možnost účastnit se podnikání jiných subjektů atd.

Struktura nositelů resp. zakladatelů regionálních rozvojových agentur je velice důležitá, neboť ovlivňuje jejich prosazovací sílu akceschopnost. Příliš velký počet zakladatelů se ukazuje v nižší akceschopnosti agentury. Téměř všechny agentury byly založeny veřejnoprávními subjekty (nejvýznamnější roli původně hrály obce a měst, dnes především kraje). Podle našich výzkumů celkem 15 agentur z 18 bylo založeno buď jednotlivými městy nebo jejich sdruženími. Dalšími významnými aktéry byly místní hospodářské anebo agrární komory (10 případů), euroregiony (4), univerzity (3), ministerstvo pro místní rozvoj (2), úřady práce (2). Spíše ojedinělá je účast soukromých subjektů (2), neziskových organizací (2) a odborů (1). Aktuální strukturu zakladatelů regionálních rozvojových agentur v České republice (vlastnická struktura, stav ke konci roku 2006) můžeme názorně vidět v následující tabulce 3.

Srovnáme-li původní strukturu zakladatelů a dnešní vlastnickou strukturu regionálních rozvojových agentur tak zjistíme, že k největší změně došlo po r. 2001 po vstupu krajů do organizačních struktur RRA. Tato změna byla pro regionální rozvojové agentury obecně pozitivní především z toho pohledu, že došlo k vymezení rolí mezi do té doby si často konkurujícími rozvojovými agenturami a kraji. Majetkový vstup krajů do RRA měl přinést výhody oběma stranám: agentury měly získat silnější politickou podporu a výhledově i finanční zajištění a krajům faktickou kontrolu nad aktivitami regionálních rozvojových agentur.

Pokud jde o financování regionálních rozvojových agentur, tak velmi záleží na jejich právní formě, neboť agentury založené na komerční bázi (akciové společnosti anebo s.r.o.) nemohou čerpat finanční prostředky ze státního rozpočtu a jejich přístup ke grantům je relativně omezený. Proto z pohledu realizovaných aktivit často převažuje komerční hledisko. Na druhou stranu regionální rozvojové agentury neziskových právních forem mohou čerpat příspěvky od státu až do 25% svého rozpočtu, ovšem za podmínky, že vlastníci regionálních rozvojových agentur se zavážou, že budou institucionálně financovat chod agentur alespoň v rozsahu institucionálních (provozních) nákladů. To se však většinou neděje, a tak podstatná část příjmů agentur je stále výsledkem jejich vlastních aktivit (v průměru 85%), přičemž tento podíl má tendenci se v posledních dvou letech zvyšovat. Zbytek pokrývají členské příspěvky, domácí a zahraniční projekty (granty) anebo příspěvky ze státního rozpočtu.

Regionální rozvojové agentury v průměru v současné době zaměstnávají 13 zaměstnanců (přepočtený počet, r. 2006).

Regionální rozvojové agentury se v České republice v současné době zabývají především následujícími činnostmi: zpracování rozvojových dokumentů (44%), zpracování a administrativní projektů (22%), poradenská činnost (25%) a dalšími méně významnými aktivitami (propagace krajů, spolupráce se zahraničními partnery atd.).

Na otázku, v čem spatřují svou roli, zástupci regionálních rozvojových agentur uvádějí koordinaci aktivit (9), vytváření strategických dokumentů (8), iniciování a realizace projektů (7), poradenská činnost (6). Další přínos vidí v administrování podpůrných programů (4) a ve vytváření partnerství s partnerskými regiony v zahraničí (2).

Regionální rozvojové agentury v České republice v současné době nejsou spokojeny s podmínkami, které mají pro zajišťování svého poslání. Nespokojenost vyjádřilo 15 z 18 agentur. Problémy se netýkají materiálního anebo personálního vybavení, ale především otázky financování a nejednoznačného přístupu státu a krajů k regionálním rozvojovým agenturám.

Otázka financování činnosti regionálních rozvojových agentur představuje jeden z největších problémů, podobně jako u obcí a jejich dobrovolných sdružení. Na rozdíl od nich jsou dnes regionální rozvojové agentury existenčně závislé na projektech, které si sami seženu. V České republice neexistuje jednotný systém financování regionálních rozvojových agentur. Potíže způsobuje také těsná vazba příjmů RRA na veřejné rozpočty, v důsledku čehož je cash-flow regionálních rozvojových agentur v průběhu roku značně nevyrovnaný s kulminací na konci rozpočtového roku. Nepravidelnost a nejistota příjmů komplikuje agenturám jejich běžné fungování, zejména jim znemožňuje optimalizovat personální kapacity. To znamená, že chybí především financování RRA jako institucí. Agentury jsou proto nuceny orientovat se na aktivity, které jsou výhodné z hlediska ziskovosti a nikoliv z hlediska přínosu těchto aktivit pro region. V tomto směru by mnohé vyřešilo, kdyby zakladatelé na sebe převzaly alespoň část výše uvedených nákladů.

Tabulka 3: Vlastnická struktura regionálních rozvojových agentur v České republice (stav konec roku 2006).

agentura	vlastnická struktura
RRA Ústeckého kraje	Ústecký kraj – 51 %, obce – 26 %, hosp. a agrární komory – 15 %, odborová sdružení – 8 %
Regionální agentura pro rozvoj střední Moravy	Sdružení obcí střední Moravy + město Olomouc – 100 %
RRA Šumava	Obce Šumava – 100 %
ARR – Agentura regionálního rozvoje (Liberec)	49% Euroregion Nisa, 51% kraj
ARR – Agentura pro regionální rozvoj Moravskoslezský kraj	Moravskoslezský kraj – 70 %, Ministerstvo pro místní rozvoj – 30 %
RRA jižní Moravy	Jihomoravský kraje, Sdružení obcí a měst jižní Moravy a Krajské KH jižní Moravy
RRA Bílé Karpaty	Sdružení obcí a měst Bojkovsko + Karpatia – společnost pro rozvoj turistiky
RRA Plzeňského kraje	Sdružení města a obcí Plzeňského kraje (40%), HK Plzeň (20%), BIC Plzeň (15%), Útvar koncepce a rozvoje města Plzně (15%), Západočeská univerzita (10%)
RRA Východní Moravy	Sdružení měst a obcí východní Moravy, HK kraje, Univerzita Tomáše Bati
Hospodářská rozvojová agentura Třinecka (HRAT)	Podnikatelské subjekty, více než 50 % neziskové subjekty
Centrum evropského projektování (CEP)	Příspěvková organizace zřízená krajem
RRA Vysočina	Sdružení obcí Vysočiny - 45%, kraj Vysočina - 45%, Krajská hospodářská komora - 10%
RRA jižních Čech, RERA	30% kraj, 30% Svaz měst a obcí jižních Čech, 20% Jihočeská hospodářská komora, 20% Jč Regionální agrární komora
RRA Střední Čechy	Více jak 40 subjektů z řad okresních hospodářských a agrárních komor, měst, obcí a sdružení obcí a měst
RRA Pardubického kraje	Pardubický kraj, Sdružení města a obcí Orlice, Krajská HK Pardubice
Regional Development Agency Rychnov n.Kn.	Euroregion, Pomezí Čech, Moravy a Kladska + Euroregion Glacensis, Dobrovolný svazek obcí Region Orlické hory

Pramen: vlastní zjištění

Druhým největším problémem regionálních agentur v České republice je nekonceptnost státu a krajů vůči regionálním rozvojovým agenturám. Absence jednoznačné politiky je pocíťována jak ve smyslu financování RRA, tak i ve smyslu legislativního určení. Role regionálních rozvojových agentur není z zákoně o podpoře regionálního rozvoje nikterak zakotvena. Vládní usnesení o Principech regionální politiky z dubna r. 1998 sice zmiňuje regionální rozvojové agentury jako nástroj regionální politiky státu, nedošlo však k tomu, že by byla jejich role specifikována. Jak uvádí jeden respondent, který nechtěl být jmenován, „regionální rozvojové agentury existují pouze na základě dobré vůle, jsou v podstatě degradovány na nástroj svých zakladatelů“.

Dalšími problémy, s nimiž se regionální rozvojové agentury setkávají, jsou např. problematické vztahy s kraji (10), nepochopení významu regionálního partnerství (8) a strategického plánování (6) a také politické ovlivňování činnosti agentur (5).

Budoucnost regionálních rozvojových agentur v České republice očima jejich zřizovatelů a manažerů

Z pohledu dalšího rozvoje regionálních rozvojových agentur se ukazuje, že jejich představitelé vidí jejich roli především v oblasti rozvoje regionálního partnerství.

Regionální rozvojové agentury by v této souvislosti měly fungovat jako intermediární (zprostředkující) organizace, které se budou snažit o sladění a koordinaci rozvojových aktivit významných regionálních aktérů (obcí, měst, krajů, podnikatelského a občanského sektoru). Takto se vyjádřilo 97% respondentů.

Další významnou oblastí působnosti by mělo být zvyšování absorpční kapacity jednotlivých krajů v souvislosti s čerpáním finančních prostředků ze strukturálních fondů EU. Pod pojmem zvyšování absorpční kapacity si lze představit řadu aktivit od pořádání nejrůznějších workshopů a školení, přes poradenství až po přípravu celokrajových rozvojových projektů). Zvyšování absorpční kapacity jako jednoho ze stěžejních cílů regionálních rozvojových agentur spatřuje 92% respondentů.

Přibližně 2/3 respondentů uvedly, že by se regionální rozvojové agentury v České republice měly věnovat především tvorbě programových dokumentů (různých strategií, programů, plánů atd.), dále pak obecnému poradenství (informování např. o možnostech čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů EU) a podpoře obcím, městům a mikroregionům, zvláště těm malým, které si těžko mohou pomoci sami.

Přibližně 1/3 respondentů uvádí, že těžiště činnosti regionálních rozvojových agentur by mělo být v oblasti podpory hospodářství, resp. ve vytváření vhodného podnikatelského prostředí jako např. služby investorům, facilitace klastrových iniciativ atd. Takto se vyjadřovali zástupci těch regionálních rozvojových agentur, které již v současné době jsou více orientovány na problematiku ekonomického rozvoje jako např. agentury v Brně, Ostravě či Ústí nad Labem/ Mostu.

Přibližně 1/3 respondentů se domnívá, že by regionální rozvojové agentury měly připravovat a administrovat především regionální (celokrajové projekty) a to ve spolupráci s krajskými úřady a cca ¼ uvádí, že by měly zpracovávat odborné analýzy. To ale s ohledem na počet respondentů je spíše okrajová činnost.

Z výzkumu vyplývá, že faktorů, které ovlivňují budoucí vývoj a pozici regionálních rozvojových agentur v České republice je velké množství. V průměru každý respondent uvedl 3-4 faktory, které podle něj tento vývoj budou určovat.

Z výzkumu vyplývá, že představitelé regionálních rozvojových agentur jejich budoucnost spojují především s kvalitou lidí působících v regionální rozvojové agentuře (nejenom s jejich znalostmi, ale také praktickými dovednostmi). Takto se vyjádřilo 96% respondentů. Druhým nejvýznamnějším faktorem, který bude ovlivňovat budoucí vývoj regionálních rozvojových agentur je spojen s podporou ze strany zřizovatelů či zakladatelů. V této souvislosti je zapotřebí konstatovat, že tito zřizovatelé musí především definovat, proč vlastně agenturu založili, resp. proč ji chtějí nadále provozovat. Dále pak stanovit její cíle a úkoly a také otázku kompetencí a financí.

Tabulka 4: Odpovědi na otázku, které faktory ovlivňují podle Vašeho názoru budoucí vývoj a pozici Vaší regionální rozvojové agentury? Bylo možné více odpovědí.

<i>oblast působení</i>	
rozvoj partnerství v regionu (informace, komunikace, koordinace, integrace)	97%
zvyšování absorpční kapacity v souvislosti s čerpáním finančních prostředků ze strukturálních fondů EU	92%
tvorba programových dokumentů (strategií, programů, plánů atd.)	69%
poradenství obecné	68%
Podpora obcím, městům a mikroregionům	67%
poradenství specifické	44%
služby investorům (orientace na ekonomický rozvoj)	37%
podpora malého a středního podnikání (facilitace knastrových iniciativ atd.)	32%
administrace celokrajských projektů	31%
Odborné analýzy	24%

Pramen: vlastní zjištění, n= 53, Plzeň 2006.

Tabulka 5: Faktory úspěšnosti regionálních rozvojových agentur v České republice

kvalita lidí působících v regionální rozvojové agentuře	96%
Podpora ze strany zřizovatelů (zakladatelů)	91%
existence podpůrných programů (strukturálních fondů EU atd.)	89%
otázka vzájemné důvěry a skutečného partnerství	87%
Kvalitní vedení regionální rozvojové agentury	83%
jasné vymezení pozice regionální rozvojové agentury ve vztahu k dalším významným aktérům regionálního rozvoje	80%
podpora ze strany krajského úřadu (kompetence, finance atd.)	77%
důraz na koordinační a integrační činnost	75%
flexibilita, orientace na trh (na poptávku)	73%
zajištění institucionálního financování (režijní náklady spojené s chodem RRA)	72%
Inovace, znalosti	66%
orientace na činnosti, které nedělá nikdo jiný	64%

Pramen: vlastní zjištění, n= 53, Plzeň 2006.

Klíčová z pohledu budoucnosti regionálních rozvojových agentur je existence nejrozsáhlejších podpůrných programů, především strukturálních fondů EU, které vytvářejí prostor pro jejich činnost (přípravu programových dokumentů, projektů, nejrozsáhlejších studií atd.).

Důležitá je také podpora ze strany krajských úřadů. Regionální rozvojové agentury jako většinou celokrajské instituce by měly v této souvislosti koordinovat aktivity různých aktérů. Bylo by proto vhodné, aby např. zastřešovaly projekty typu vytváření krajského partnerství (3.3). Jejich výhodou v této souvislosti je, že mohou do své činnosti mnohem lépe např. spolupracovat s podnikatelskými a občanskými subjekty, než např. krajské úřady.

Velice důležitá je také orientace směrem k trhu. To znamená, že agentury by se měly orientovat na poptávku a tomu také přizpůsobovat svoji nabídku. V té souvislosti jsou nutné neustálé inovace (sledování změn, benchmarking z jiných regionů atd.) a také otázka znalostí. Jak ukazuje výzkum, tak 2/3 respondentů uvedlo, že se agentury musí orientovat především na činnosti, které v kraji nedělá nikdo jiný. Jednou z těchto oblastí je právě koordinace atd. Jelikož každý region je jiný, má jiné rozvojové předpoklady a také jinou strukturu významných aktérů, je zapotřebí takové vymezení vždy vztahovat ke specifickým místním (regionálním) podmínkám.

Z výzkumu také vyplynulo, že pracovníci regionálních rozvojových agentur jsou často dosti skeptičtí v souvislosti s budoucností a spatřují jejich budoucnost spíše s podporou

ze strany zadavatelů. Regionální rozvojové agentury dnes většinou, podle našeho názoru, disponují vysoce kvalifikovanými lidmi, kteří „vědí, co by se mělo“, problémem ovšem je, že se často musí za daných podmínek chovat jako ostatní tržní subjekty. Potom je ovšem otázkou, zda-li je dlouhodobě udržitelné, aby agentury plnily úkoly veřejného zájmu a byly nuceny si na jejich financování sami hledat finanční prostředky.

Shrnutí předpokladů budoucího rozvoje regionálních rozvojových agentur v České republice

Regionální rozvojové agentury jsou instituce, jejich pozice v systému organizací a subjektů regionálního rozvoje se neustále mění. V každém případě lze do budoucna předpokládat, že bude docházet ke značným změnám v jejich úspěšnosti a v jejich postavení. To je dáno samotnou proměnlivostí prostředí (jak v ČR, tak v EU atd.). Na druhou stranu právě procesy, které s přibližováním souvisejí otevírají pro regionální rozvojové agentury významné příležitosti. Jednak proto, že právě regionální rozvojové agentury mohou úspěšně zprostředkovat přístup k podpůrným programům EU pro regionální aktéry, jednak proto, že samotné tyto programy umožňují posilování agentur a realizaci jejich vlastních programů. Nicméně pro úspěšný rozvoj regionálních rozvojových agentur by mělo být splněno několik předpokladů. Některé z nich jsou formálního charakteru, a lze je jednoznačně definovat, ale stejně tak důležité jsou i předpoklady neformální, jejichž naplnění je zdánlivě snadné, ale jejichž skutečné výsledky půjde posoudit až v dlouhodobějším pohledu.

(1.) Delegation jednoznačných pravomocí, kompetencí, úkolů (ze strany zakladatelů resp. zřizovatelů) či jednoznačně definované pověření regionálních rozvojových agentur specifickými úkoly či činnostmi. Tento předpoklad vychází z předpokladu, že teprve jasné vymezení postavení a role agentur a jasné stanovení požadavků na jejich činnost mohou stabilizovat současnou situaci regionálních rozvojových agentur jako institucí významným způsobem prospívajícím regionálnímu rozvoji příslušného území. Pokud budou agentury získávat projekty ad hoc, přiblíží se svým charakterem své činnosti spíše podnikatelským subjektům.

(2.) Zajištění dostatečných finančních prostředků, přinejmenším v oblasti provozních (institucionálních) nákladů regionálních rozvojových agentur, ale také v oblasti realizace strategií a projektů. Způsoby, jimiž budou regionální rozvojové agentury finanční prostředky získávat nejsou rozhodující. Každopádně by však měl vzniknout ustálený a dlouhodobější mechanismus financování, který by byl alespoň do určité míry předpověditelný. Pravděpodobně nejefektivnějším způsobem by mohly být platby za stálé služby, poskytované agenturami na základě jednoletých či víceletých kontraktů.

(3.) Příprava a realizace projektů, zejména regionálního dopadu. Regionální rozvojové agentury mohou pomoci při přípravě a zkvalitnění stávajících regionálních projektů či projektů dalších regionálních či místních subjektů, nicméně v současné situaci se nezdá být pravděpodobné, že regionální rozvojové agentury budou ve větším rozsahu realizovat a vytvářet vlastní projekty, což je jistě velká chyba!

(4.) Rozvoj profesionálních schopností (znalostí a dovedností). Regionální rozvojové agentury jsou relativně nové organizace, navíc v oboru, který se v České republice sám teprve utváří. Požadavky na dovednosti a znalosti v oblasti regionální politiky a jejich nástrojů se s rozvojem regionální politiky v České republice postupně mění. Agentury mají šanci být organizacemi, které budou schopny pokrýt poptávku v dané oblasti, ovšem jejich další profesní růst je nezbytnou podmínkou.

(5.) Existence politické podpory činnosti a jednoznačné postavení regionálních rozvojových agentur (přesně stanovené poslání, cíle, úkoly). Agentury jsou v podstatě výkonnými jednotkami, které neurčují a neměly by určovat směry a cíle rozvoje regionu a jen v omezené míře nástroje používané k tomuto rozvoji. Měly by především vykonávat úkoly a poslání dané zřizovateli. Proto aby mohly plnit svoji roli, musí být institucemi,

kteřé mají politickou zodpovědnost za rozvoj území a subjektů v něm přijaty a podporovány.

(6.) Spolupráce a vytváření skutečného partnerství na krajské a mikroregionální úrovni. Regionální rozvojové agentury v této souvislosti mohou v této souvislosti v daleko větší měře spolupracovat s mikroregiony, resp. s nově vznikajícími místními akčními skupinami.

Literatura

- [1] BENTLEY G. - GIBNEY, J.: Regional Development Agencies and Business Change. Urban and Regional Planning and Development. Aldershot: Ashgate, 2000. 243 s.
- [2] Bilanzkonferenz 1998. Entwicklungsimpulse durch Regionalmanagement. München: Bayerisches Staatsministerium für Landesentwicklung und Umweltfragen, 1998. 173 s.
- [3] BOUŠKA J.: Manuál regionálních rozvojových agentur. Pracovní materiál (rukopis).
- [4] Creation, Development and Management of RDAs. Brussels: EURADA, 1996. nestránkováno.
- [5] DOČKAL, V.: Princip partnerství v ČR. In: Dočkal, V. (ed.): Šest let regionální politiky v ČR. Šance a limity. Brno: Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav, 2006. s. 49-62.
- [6] ENGELMANN, R.: Regionalmarketing durch Regionalmanagement. Die Initiative Bayerischer Unterraum. München: Bayerisches Staatsministerium für Landesentwicklung und Umweltfragen, 2003. 105 s.
- [7] GEIBENDÖRFER, M. - RAHN, T. - STOIBER, M. Handbuch „Erfolgreiches Regionalmanagement“. München: Bayerisches Staatsministerium für Landesentwicklung und Umweltfragen, 2003.
- [8] HALKIER, H. - DANSON, M. - DAMBORG, CH. (ED.): Regional Development Agencies in Europe. Regional Policy and Development 21. London: Jessica Kingsley Publisher, 1998. 373 s.
- [9] HEALEY, P.: Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies. Hampshire: Palgrave Macmillan, 1997. 338 s.
- [10] JEŽEK, J.: Budoucnost regionálních rozvojových agentur v České republice. Současné problémy regionálních rozvojových agentur a možnosti využití zahraničních poznatků s vedením a organizováním regionálních rozvojových procesů. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Středisko pro výzkum regionálního rozvoje. 218 s.
- [11] JEŽEK, J.: Regionální rozvojové agentury, jejich profil a vymezení pozice. In: Sborník z konference Veřejná ekonomika a správa '99., Ostrava, VŠB-TU Ostrava, 1999, s. 66-82.
- [12] MAIER, J. (2002): Regionalmanagement als Voraussetzung für eine zukunftsorientierte Regionalentwicklung. In: Evangelische Akademie, Loccum, sešit 55/02, s. 17-26.
- [13] MALINOVSKÝ, J. - JEŽEK, J. AT AL: Regionální rozvojové agentury. Případové studie západoevropských agentur. Ostrava: VŠB-Technická univerzita, 2004, 76 s.
- [14] MASON, J. ET AL.: Organising for regional development in England and Wales. In: Bentley G., Gibney, J.: Regional Development Agencies and Business Change. Urban and Regional Planning and Development. Aldershot: Ashgate, 2000, s. 13-110.
- [15] PAULIČKOVÁ, R.: Teoretické otázky regionálního a městského marketingu. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2005. 124 s.
- [16] Regionalmanagement und regionale Entwicklungsorganisationen in Europa. Instrumente und Modelle zur Verankerung und Unterstützung der EU-Strukturpolitik. Wien, 1996.
- [17] SCHENKHOFF, H. J. (ed.): Regionalmanagement in der Praxis: Beispiele aus Sachsen, Sachsen-Anhalt und Thüringen. Hannover: Akademie für Raumforschung und Landesplanung, 2003.
- [18] SKOKAN, K.: Institucionální podpora regionálního rozvoje. In: Regionální revue 1/1997, Ostrava, 1997, s. 29-42.

- [19] TROEGER-WEISS, G.: Regionalmanagement. Ein neues Instrument der Landes- und Regionalplanung. Schriften zur Raumordnung und Landesplanung. Díl 2. Augsburg: Universität Augsburg, 1999. 297 s.

REGIONÁLNÍ POLITICI A PROCES VÝBĚRU PROJEKTŮ PRO SROP

Ing. Petr HALÁMEK

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno
e-mail: halamek@econ.muni.cz*

ANOTACE

Příspěvek je zaměřen na hodnocení možného vlivu politické reprezentace na výběr projektů financovaných ze SF na regionální úrovni. Analýza je provedena na příkladu Společného regionálního programu implementovaného v programovacím období 2004-6, zejména prostřednictvím rozboru bodovacích tabulek pro opatření 4.2.2 Podpora regionální a místní infrastruktury cestovního ruchu.

KLÍČOVÁ SLOVA

strukturální fondy, výběr projektů, multikriteriální analýza, politická reprezentace

ANNOTATION

Papers study the possible influence of the political representatives on the selection process for the project proposals financed from the structural funds. Analysis is based on the example of the Joint Regional Operational Program, which was implemented in the programming period 2004-6. Investigation concerns the multi criteria evaluation framework of the measure 4.2.2 JROP - Support of regional and local infrastructure for tourism.

KEYWORDS

structural funds, project selection process, multicriteria analysis, political representatives

Úvod

Podpora rozvojových záměrů ze strukturálních fondů je mediálně vděčné téma. Někteří představitelé politické reprezentace, státní úředníci a ostatní zaměstnanci ve veřejné správě rádi hovoří o tom, co všechno se dá za „evropské“ peníze postavit, vyčistit, pozvednout nebo provozovat. Vládní představitelé hovoří o možnosti podpory z EU v regionech, krajské představitelé slibují obcím, obecní zastupitelé občanům. Rozbor reálných možností podpory ale není předmětem tohoto příspěvku ani jejich plamenných projevů, slibem nezarmoutíš.

Pokud se soustředíme na úlohu politické reprezentace v implementaci strukturálních fondů, lze definovat dvě základní fáze. První fází je proces tvorby cílů, priorit a opatření, které budou předmětem podpory (včetně definice podmínek), samozřejmě s ohledem na požadavky EU. Druhou fází, kde opět vstupuje politická reprezentace, je proces výběru konkrétních projektových návrhů, které budou skutečně podpořeny. Průběh a výsledky první fáze jsou zřejmé, široké spektrum opatření na hranici relevance (vztah reálně pocítovaných potřeb a zaměření cílů podpůrných programů). Přestože tuto fázi lze považovat za výrazně významnější (nyní nabývá na aktuálnosti i díky přípravě na programovací období 2007-2013), neboť klíčovým způsobem ovlivňuje účinnost vložených prostředků, více na očích veřejnosti je ale fáze druhá, tedy vlastní proces výběru projektů. Této fázi je zde také věnována maximální pozornost. Na regionální úrovni se pokusíme odpovědět na následující otázky: Jaký je vliv politické reprezentace na výběr projektů? Mohou svým jednáním tento proces nějakým způsobem ovlivnit?

Vliv politické reprezentace na regionální úrovni na výběr projektů je analyzován na příkladu Společného regionálního operačního programu (SROP), který v programovacím období 2004-6 představoval jediný operační program implementovaný na regionální úrovni včetně hodnocení a výběru projektů, samozřejmě pod dohledem centrálního řídicího orgánu. Zkoumán byl zejména vlastní proces výběru projektů, tvorba jejich hodnocení a způsob přijetí rozhodnutí o jejich podpoře nebo zamítnutí.

Proces výběru projektů

Rozhodující roli v implementaci a procesu výběru projektů pro SROP hráli Sekretariát regionální rady¹, Výbor regionálního rozvoje a Regionální rada, regionální jednotkou zde byly regiony soudržnosti² tvořené jedním nebo více kraji. Sekretariát Regionální rady byl zřízen jako součást krajských úřadů (zpravidla jako zvláštní sekce / odbor přímo podřízený řediteli KÚ) sdružených v regionech soudržnosti a odpovídal příslušné Regionální radě. Činností sekretariátu byla konzultace připravovaných projektů s potencionálními žadateli, administrace jednotlivých výzev pro předkládání projektu, příjem žádostí a projektů v příslušném regionu a jejich následné vyhodnocení. Výbor regionálního rozvoje v rámci příslušného regionu soudržnosti sledoval realizaci SROP a předkládal příslušné Regionální radě návrhy a doporučení pro úpravu programového dokumentu a doplňku na jejich úrovni. Ve Výboru regionálního rozvoje byli zpravidla zastoupeni zastupitelé významných subjektů zainteresovaných v naplňování cílů SROP jako představitelé obcí, krajské samosprávy, neziskových organizací, vysokých škol, apod. Výbor regionálního rozvoje nedisponoval rozhodovací pravomocí, měl pouze poradní hlas. Regionální rada byla zřízena na základě zákona 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje (ve znění pozdějších předpisů). Pro každý region soudržnosti NUTS II byla zřízena jedna Regionální rada, jednotlivé členy volila zastupitelstva krajů ze svých řad (člen RR tedy musel být krajským zastupitelem). V implementaci programu SROP plnil roli zprostředkujícího subjektu, na který byl řídicím orgánem SROP (Odbor řídicího orgánu SROP a JPD Praha Ministerstva pro místní rozvoj) delegován výkon některých řídicích funkcí spočívajících ve výběru projektů a realizaci SROP v rámci NUTS II. Činnost Regionální rady se řídila schváleným jednacím řádem a statutem Regionální rady³.

Vlastní proces hodnocení a výběru projektů se řídil Operačním manuálem⁴ SROP, který byl vydáván řídicím orgánem (OŘOS MMR). Jeho kapitola D definovala proces tzv. Administrace projektů. Tento proces zahrnoval jednotlivé kroky vedoucí k výběru projektu a podpisu smlouvy o financování. Převážná část činností byla vykonávána Sekretariátem regionální rady (S-RR), v závěrečných fázích se zapojovala Regionální rada, Centrum pro regionální rozvoj a řídicí orgán.

Prvním krokem po ukončení příjmu žádostí byla kontrola přijatých žádostí, kterou vykonával S-RR. Kontrola byla složena ze dvou na sebe navazujících částí, nejprve byla prováděna kontrola formálních náležitostí a poté kontrola přijatelnosti projektu. Kontrola formálních náležitostí zahrnovala především ověření úplnosti projektového návrhu (struktura, povinné přílohy, podpisy žadatele), v případě nedostatků jsou žadatelé vyzváni o doplnění⁵. Do druhé fáze kontroly, posouzení přijatelnosti záměru, postoupily pouze po formální stránce úplné projekty. Projekty byly zde testovány na základě obecných kritérií přijatelnosti (vazba pouze na jediné opatření SROP, soulad s cíly a podmínkami programu, soulad s platnou legislativou, apod.), v souladu s charakterem konkrétního opatření s doplněním o vybraná specifická kritéria (zaměřena na ověření relevance projektu v rámci daného opatření). Do dalšího hodnocení postoupily pouze

¹ v roce 2006 transformován na Úřad regionální rady

² Region soudržnosti NUTS II je podle zákona vytvořen pro potřeby spojené s koordinací a realizací hospodářské a sociální soudržnosti, spočívající zejména ve využívání finančních prostředků ze strukturálních fondů Evropské unie. Jeho územní vymezení se kryje s územními statistickými jednotkami, tzv. NUTS II.

³ viz např. <http://www.jihovychod.cz/Default.aspx?ID=83> (18.11.2005)

⁴ zde vycházeno z: Operační manuál SROP, OŘOS MMR, verze 2.1, 1.10.2005)

⁵ lhůta na doplnění je 5 pracovních dní

projektové návrhy, které splnily všechna kritéria. Možnost ovlivnění průběhu kontroly a jejich výsledků ze strany politické reprezentace nebo zaměstnanců S-RR zde byla minimální.

Následující fáze administrace projektů představovala hodnocení na základě výběrových kritérií (bodování), tato část byla zpravidla rozhodující pro konečné rozhodnutí o podpoře nebo zamítnutí žádosti o podporu z prostředků SROP. Bodování projektů bylo prováděno pracovníky S-RR na základě bodovacích tabulek definovaných řídicím orgánem. V případě pochybností (v praxi zpravidla u investičně nebo technicky náročných projektů) bylo dokládáno stanovisko nezávislého experta. Po obodování projektů pracovníci S-RR vypracovávali Hodnotící zprávu pro Regionální radu, ve které byl uveden seznam projektů seřazených podle bodového ohodnocení pro každé opatření / podopatření (tzv. longlist) včetně projektů nedoporučených Regionální radě k podpoře (v případě, že daný region NUTS II byl tvořen více kraji, byl vytvářen jeden společný longlist na základě bodového hodnocení, bez ohledu na krajskou příslušnost projektů). Bodování projektů bylo plně v kompetenci zaměstnanců S-RR, při bodování byly striktně využívány předepsané bodovací tabulky a respektováno pravidlo komisionality (pravidlo čtyř očí). Vzhledem k významu bodování pro rozhodnutí o přijetí podpory je tomuto problému věnován zvláštní oddíl tohoto příspěvku.

Zasedání Regionální rady k výběru projektů se muselo konat do 20 kalendářních dnů od ukončení bodování a účastnili se jej také zástupci S-RR a OŘOS. Regionální rada v úvodu zasedání o výběru projektů schvalovala bodovou hranici pro každé opatření/podopatření, pod kterou projekty nebyly podpořeny z důvodu jejich nedostatečné kvality, minimálně však na úrovni 50% celkového bodového ohodnocení. Projekty, které získaly více bodů, byly navrženy k podpoře. RR neměnila pořadí projektů ani výši dotace. Regionální rada schvalovala seznam projektů (longlist) pro každé opatření⁶ dle předloženého seznamu, a to za celý region NUTS II. Regionální rada tedy nemohla žádným způsobem ovlivnit pořadí projektů, pouze rozhodovala o minimální výši nezbytného bodového zisku (tedy v extrémním případě mohla vyloučit všechny předložené žádosti). Možnost přímého ovlivnění tvorby rozhodnutí zde byla opět minimální.

Závěrečné fáze administrace projektů již probíhala zcela mimo vliv regionálních zájmových skupin. Konkrétně se jednalo o fyzickou kontrolu ex-ante na místě realizace projektu prováděnou pracovníky Centra pro regionální rozvoj a závěrečné rozhodnutí ministra pro místní rozvoj o schválení podpory z prostředků SROP pro seznam projektů přijatých Regionální radou. V případě nedostatků u jednotlivých projektů byly projekty nahrazeny náhradními, na základě stávajícího bodového hodnocení.

Výběrová kritéria

Nástrojem, který měl zajistit maximální transparentnost výběru projektů a zároveň zajistit dosažení cílů (dopadů) programu, byly závazně definované bodovací tabulky. V současné době jsou připravovány nové tabulky pro programovací období 2007-13, provedená analýza může sloužit i jako návod pro jejich návrh nebo úpravu.

Následující analýza je zaměřena na bodovací tabulky předepsané pro hodnocení (bodování) individuálních projektů pro opatření SROP 4.2.2 Podpora regionální a místní infrastruktury cestovního ruchu (platné pro 5. kolo výzvy). Zkoumána je především možnost ovlivnění hodnocení v rámci jednotlivých výběrových kritérií ze strany hodnotitele (pracovníků S-RR) nebo ze strany politické reprezentace (včetně uvedení vah jednotlivých kritérií). Jako doplněk je uváděn stupeň formálnosti daného kritéria, v závislosti na možnosti naplnění tohoto kritéria pouze „vhodným“ formálním zpracováním projektového návrhu bez nutnosti reálné změny zamýšleného záměru.

Tab.: Rozbor výběrových kritérií pro SROP, 4.2.2

⁶ vyjma opatření 2.3, 4.1.1 a 4.2.1 SROP, kde projekty vybírá Národní výběrová komise

kritérium / možnost ovlivnění	váha	S-RR	polit. repre.	formálnost
1. Schopnost a zkušenosti	15 %			
1.1 Zkušenosti žadatele	max. 5 bodů	nízká	nízká	střední
1.2 Organizační zajištění	max. 5 bodů	nízká	nízká	vysoká
1.3 Finanční hodnocení žad.	max. 5 bodů	nízká	nízká	nízká
2. Potřeba a relevance	30 %			
2.1 Soulad se strategiemi	max. 8 bodů	nízká	střední	vysoká
2.2 Vazba na jiné aktivity	max. 5 bodů	nízká	nízká	vysoká
2.3 Partnerství	max. 5 bodů	nízká	nízká	vysoká
3. Kvalita projektu	45 %			
3.1 Fin. a ek. hodnocení	max. 15 bodů	nízká	nízká	vysoká
3.2 Rozpočet projektu	max. 5 bodů	střední	nízká	nízká
3.3 Proveditelnost	max. 6 bodů	střední	nízká	střední
3.4 Kvalitativní cíle I	max. 5 bodů	nízká	nízká	nízká
3.5 Kvalitativní cíle II	max. 4 body	nízká	nízká	nízká
3.6 Vliv na zaměstnanost	max. 5 bodů	nízká	nízká	nízká
3.7 Marketingový mix	max. 5 bodů	střední	nízká	vysoká
3.8 Trvalá udržitelnost	max. 3 body	střední	nízká	střední
4. Horizontální kritéria	10 %			
4.1 Udržitelný rozvoj (ŽP)	max. 5 bodů	střední	nízká	střední
4.2 Vyvážený rozvoj regionů	max. 5 bodů	nízká	střední	nízká
4.3 Ostatní horizontální krit.	max. 5 bodů	střední	nízká	střední

Z uvedené tabulky vyplývá nízká možnost ovlivnění hodnocení individuálních projektových návrhů jak ze strany zaměstnanců S-RR, tak ze strany politické reprezentace. V případě pracovníků S-RR uvedený střední stupeň představuje pouze určitý prostor pro subjektivní rozhodnutí (např. kritérium přiměřenosti rozpočtu). Přímý vliv politické reprezentace zde byl zcela vyloučen (s výjimkou málo pravděpodobné možnosti ovlivnění souladu se strategickými dokumenty⁷ nebo prosazení změny podporovaných regionů v rámci kritéria 4.2), pokusy o ovlivnění pracovníků S-RR byly zaznamenány zcela ojediněle zejména v průběhu prvních kol výzev. Naopak vysoké nebezpečí pro zajištění účinnosti programu jsou vysoké formální nároky zachycené v jednotlivých bodovacích kritériích, v případě vysokého stupně formálnosti lze doporučit nahrazení nebo alespoň snížení váhy příslušného kritéria.

Závěr

Proces výběru projektů na regionální úrovni (SROP) byl takřka výhradně závislý na činnosti Sekretariátů regionálních rad, které prováděly kontrolu a vlastní hodnocení předložených projektových návrhů. Regionální rada jako orgán regionální politické reprezentace již pouze schvalovala připravený seznam projektů řazených podle jejich bodového hodnocení. Jejich pořadí nemohla žádným způsobem ovlivnit. Hodnocení projektů bylo připraveno S-RR na základě předem definovaných bodovacích tabulek, které takřka neumožnily jakýkoli zásah do hodnotícího procesu. Celkově je možno vliv politické reprezentace na výběr projektů na regionální úrovni v programovacím období 2004-6, bez ohledu na jejich efektní proklamace, označit jako minimální. Pro programovací období 2007-13 lze doporučit zachování stávajícího systému schvalování a rozhodování o jednotlivých projektových návrzích, nicméně nutné změny by měly proběhnout ve struktuře bodovacích tabulek a volbě kritérií. Doporučována je především volba tvrdých kritérií typu „počet nových pracovních míst“ a naopak abstrahování od povrchních kritérií typu „prokázání partnerství“ nebo „soulad se strategickými dokumenty mikroregionu“.

Literatura

- [1] Halánek, P.: Projektový cyklus v EU. ESF MU, Brno, 2004.
- [2] Halánek, P.: Finanční a ekonomické analýzy regionálních rozvojových projektů. Návrh disertační práce, ESF MU, Brno, 2007.
- [3] Operační manuál SROP. OŘOS MMR, verze 2.1., 1.10.2005.

⁷ Tj. prosazení změny strategických dokumentů tak, aby nekryly „konkurenční“ projekty.

- [4] Viturka, M., Žítek, V., Halánek, P., Klímová, V., Tonev, P.: Teoreticko-metodologická východiska hodnocení programů podpory regionálního rozvoje. Brno, ESF MU, 2005.
- [5] Žítek, V., Halánek, P., a kol.: Teoreticko-metodologická východiska hodnocení regionálních rozvojových projektů. ESF MU, Brno, 2003.

PODPORA ROZVOJE ČESKÉHO VENKOVA Z EVROPSKÝCH PROSTŘEDKŮ V PROGRAMOVÉM OBDOBÍ 2007–2013

Ing. Marek JETMAR, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta národohospodářská, Katedra regionálních studií

nám W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika

e-mail: jetmar@vse.cz

ANOTACE

Článek se zabývá plánovanou podporou strukturální přeměny českého venkova z jednotlivých politik a zdrojů EU v programovém období 2007- 2013. Popisuje jednotlivé nástroje a programové dokumenty, všímá si vzájemných vazeb i vztahů mezi intervencemi jednotlivých evropských politik zaměřených na rozvoje venkova a zamýšlí se nad důsledky rozdělení těchto intervencí.

ANNOTATION

The article is focused on planned support of restructuring the Czech countryside, utilization of EU resources during programming period 2007-2013. This paper describes individual instruments and programming documents, stresses internal links and also relates between interventions of different EU policies focused on rural development and discusses about aspects of splitting this interventions.

Úvod

Nová programová perioda EU přinesla řadu významných změn, které se týkají postavení politiky venkova a rybářské politiky, zvláště těch částí, které mají strukturální charakter. Konstrukce politiky hospodářské a sociální soudržnosti, která od konce 80. let zastřešovala rovněž strukturální přeměnu venkovských potažmo rybářských regionů, je výrazně přeměněna. Dochází k rozvolnění vztahů mezi podporou poskytovanou prostřednictvím tradičních strukturálních fondů – ERDF a ESF a nástroji zaměřenými na rozvoj venkovských a rybářských oblastí. Zanikly strukturální fondy Evropský zemědělský podpůrný a záruční fond – podpůrná část a Nástroj pro podporu rybolovu, které jsou nahrazeny zcela novými finančními zdroji - Evropským zemědělským fondem rozvoje venkova a Evropským rybářským fondem.

Přes dlouhodobé ambice vrchního ředitelství pro zemědělskou politiku Evropské komise zastřešit prostřednictvím společné zemědělské politiky EU veškeré strukturální intervence ve venkovských oblastech a obdobně prostřednictvím společné rybářské politiky v oblastech zaměřených na rybníkářství a chov ryb, není reálně v silách těchto politik řešit veškeré strukturální problémy těchto území. Na druhou stranu stále podle článku 158 Smlouvy (ve znění smlouvy z Nice) Společenství za účelem posilování hospodářské a sociální soudržnosti zaměří na snižování rozdílů mezi úrovní rozvoje různých regionů a na snížení zaostalosti nejvíce znevýhodněných regionů nebo ostrovů, včetně venkovských oblastí. Článek 159 Smlouvy pak stanoví, že tuto činnost mají podporovat strukturální fondy, Evropská investiční banka a jiné dostupné finanční nástroje. Rozvoj venkova tak stále zůstává jedním z témat politiky hospodářské a sociální soudržnosti.

O to větší pozornost je potřeba dát těmto vazbám případně České republiky, kde má většina území v souladu s metodikou OECD a EU venkovský charakter (s výjimkou metropolitní pražské oblasti a částečně Moravskoslezského kraje). Bezmála celé území ČR má tak nárok čerpat prostředky zaměřené na rozvoj venkova, respektive zemědělského venkova. V případě rybníkářství se pomoc formálně zaměřuje na celé území ČR (ve vazbě na cíl Konvergence, tj. bez hl. m. Prahy), ve skutečnosti se však pomoc

bude koncentrovat na tradiční rybářské oblasti jižní Čechy – Třeboňsko, oblast Chlumce nad Cidlinou. Z výše uvedeného vyplývá, že strukturální přeměna venkova je realizována jak systémem evropské regionální politiky, respektive politikou soudržnosti na straně jedné a zemědělskou politikou rozvoje venkova v rámci společné zemědělské politiky na straně druhé. Mezi těmito přístupy je nutné zbránit překryvům či případnému vytlačování (mezi tvrdšími a měkčími formami podpory) a dosáhnout synergického působení poskytované pomoci. V obdobném duchu to platí i pro oblast rybářství.

Vymezení demarkačních čar mezi politikami je ryze v rukou členského státu. Vzhledem k tomu, že při financování aktivit z Evropského zemědělského fondu rozvoje venkova a Evropského rybářského fondu je zachována většina principů vytvořených politikou soudržnosti (programování, adicionalita, spolufinancování, apod.), odpovídá nastavení vazeb pouze důležitosti, kterou zodpovědné orgány kladou jednotlivým průnikovým tématům. Při nastavování vazeb mezi politikami je nutné definovat na úrovni rámcových strategických dokumentů řadu technických rozhraní, které se pak projeví v zaměření jednotlivých operačních programů. V případě České republiky se odvíjejí od preferencí mezi třemi věcnými závaznými osami rozvoje venkova (zemědělsko-potravinářský komplex, životní prostředí a péče o krajinu, život na venkově; čtvrtá osa Leader – má horizontální charakter), kdy pouze třetí z nich není spojena se zemědělstvím. Odtud vyplývá, že v případě preference prvních dvou os musí být o to více využity prostředky hospodářské a sociální politiky na řešení problému českého venkova.

Česká republika získává v novém programovém období další nástroje zaměřené na venkov, které doplňují tradiční Programy rozvoje venkova a Programy obnovy venkova. Vzhledem k objemu plánovaných prostředků alokovaných prostřednictvím těchto evropských nástrojů je zřejmé, že obdobně jako v případě politiky hospodářské a sociální soudržnosti, evropská pomoc výrazně převáží význam domácích dotačních titulů, respektive se stane zdrojem pro jejich naplnění.

Základní dokumenty

Strategické směry Společenství pro rozvoj venkova (programové období 2007–2013)

Zemědělská politika rozvoje venkova se zaměřuje na tři klíčové oblasti a) zemědělskopotravinářské hospodářství, b) životní prostředí a hospodářství a obyvatelstvo venkova v širším smyslu. Strategie a programy rozvoje venkova se zaměřuje na čtyři oblasti -

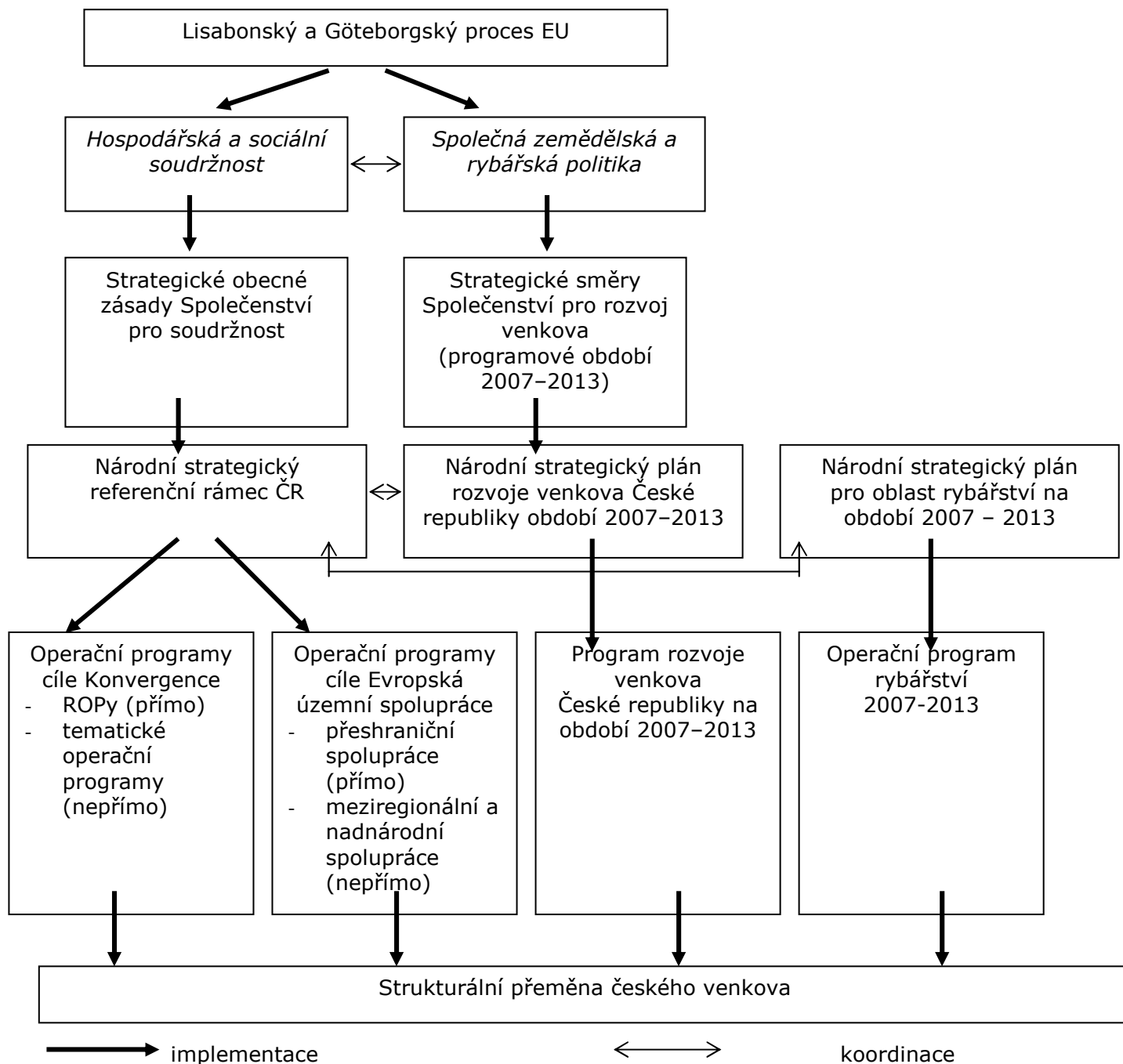
osu 1 zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví, osu 2 zlepšování životního prostředí a krajiny a osu 3 kvalita života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova. 4. osa budování místních kapacit pro zaměstnanost a diverzifikaci reprezentuje akční formu implementace – místní akční skupiny; jedná se o bývalou iniciativu Společenství Leader.

Prostředky vyčleněné na osu 1 by měly přispět k silnému a dynamickému zemědělskopotravinářskému odvětví v Evropě tím, že se zaměří na oblast přenosu znalostí, modernizaci, inovaci a kvalitu v potravinářském řetězci a na prioritní odvětví, pokud jde o investice do fyzického a lidského kapitálu.

Aktivity zastřešené osou 2 se zaměřují na celoevropské priority v oblasti životního prostředí, které mají přispět k realizaci zemědělské a lesnické sítě NATURA 2000, zabránění úbytku biologické rozmanitosti, k dosažení cílů v oblasti vodní politiky a cílům Kjótského protokolu, v oblasti o zmírňování klimatických změn.

Prostředky vyčleněné v rámci osy 3 na diverzifikaci hospodářství venkova a na kvalitu života ve venkovských oblastech by měly přispět k vytváření pracovních příležitostí a podmínek pro hospodářský růst. Jedná se zejména o budování kapacit (podnikání, řemesla), získávání dovedností (lidské zdroje) a vytváření strategií místního rozvoje, což umožní zachovat přitažlivost venkovských oblastí i pro budoucí generace. Při podpoře

odborné přípravy, informovanosti a podnikání jsou respektovány potřeby žen, mladých lidí a starších pracovníků.

Prostředky vyčleněné na osu 4 (Leader) by měly přispět k prioritám os 1 a 2 a zejména osy 3, ale rovněž mohou hrát důležitou úlohu v horizontální prioritě zlepšení řízení a uvolnění endogenního potenciálu pro rozvoj venkovských oblastí¹.

Národní strategický plán rozvoje venkova ČR

Je základním rámcovým dokumentem pro oblast venkova. Tematicky respektuje hlavní strategické priority EU pro léta 2007-2013 zdůrazňující zvyšování ekonomického růstu,

¹ Podrobně viz. Rozhodnutí Rady o strategických směrech Společenství pro rozvoj venkova (programové období 2007-2013).

vytváření nových pracovních příležitostí a udržitelný rozvoj. Národní strategický plán rozvoje venkova ČR je vytvářen v souladu s nařízením Rady (ES) č. 1698/2005, o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova a odráží evropské priority uvedené ve Strategických směrech Společenství pro rozvoj venkova (programové období 2007–2013).

Zastřešuje intervence Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova v ČR.

Osa I: Zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví

je orientována na přenos znalostí a inovací v potravinovém řetězci, které ve spojení s investicemi do fyzického kapitálu a lidských zdrojů přispějí ke zvyšování konkurenceschopnosti zemědělského a lesnického sektoru. Jedná se o modernizaci zemědělských podniků a výrobu kvalitních, konkurenceschopných zemědělských produktů, zavádění inovací v zemědělské výrobě a zpracování potravin, modernizace technického vybavení pro zemědělství a lesnictví.

Investice do lesů budou směřovat k technickému vybavení pro finalizaci a pro tržní zhodnocení produktů, dále ke zvyšování hospodářské hodnoty lesů a podpoře lesnické techniky a infrastruktury. Podpora využití biomasy jako obnovitelného zdroje pro materiálové a energetické využití přispěje k udržitelnému rozvoji.

Prioritou je také zajistit vstup mladých podnikatelů do zemědělství (snížení průměrného věku podnikatelů v zemědělství). Investice do lidského kapitálu jsou nedílnou součástí podpory rozvoje venkova v ose I, a to v podobě odborného vzdělávání a poradenství.

Osa II: Zlepšování životního prostředí a krajiny

je zaměřena na environmentální aktivity na venkově, na zastavení úbytku biodiverzity, na ochranu vody a půdy a zmírňování změn klimatu, na podporu zemědělských postupů šetrných k životnímu prostředí ve venkovské krajině (protierozní aktivity, posilování retenční schopnosti krajiny, snižování rizika znečištění vod). V přírodně cenných územích, zejména soustavy NATURA 2000, národních parků, chráněných krajinných oblastí a maloplošných zvláště chráněných územích bude podporován environmentálně šetrný způsob hospodaření, včetně ekologického zemědělství.

Podporováno je zalesňování a zvyšování podílu hospodaření v lesích ohleduplného k životnímu prostředí, řešení problému nevhodného věkového druhového složení lesů.

Osa III: Kvalita života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova

podporuje diverzifikaci ekonomických aktivit na venkově a zlepšování životních podmínek venkovského obyvatelstva. Přispívá vzniku nových pracovních příležitostí, dostupnosti místních služeb a zvyšování úrovně kvality života. Tato osa napomáhá řešit dlouhodobé negativní trendy snižování populace na venkově, které jsou částečně spojeny s demografickým vývojem, nízkou dostupností požadovaných služeb a částečně se ztrátou pracovních příležitostí v zemědělství.

Podporováno je zejména budování infrastruktury venkovských obcí včetně čistíren odpadních vod, využívání obnovitelných zdrojů a ochrana a rozvoj přírodního a kulturního dědictví venkova, šíření informačních a komunikačních technologií. Druhá priorita je zaměřena na podporu hospodářských aktivit, diverzifikaci venkovské ekonomiky včetně rozvoje cestovního ruchu a zakládání mikropodniků.

Osa IV: Leader

má horizontální charakter, jedná se o uplatnění metody Leader při implementaci věcných cílů rozvoje venkova. Podporován je integrovaný přístup při rozvoji místního přírodního a kulturního dědictví, zvyšování povědomí o ochraně životního prostředí, cestovního ruchu, obnovitelných zdrojů energie apod.

Na místní a regionální úrovni budou definovány místní akční skupiny – místní partnerství, které budou uskutečňovat místní rozvojové strategie.

Program rozvoje venkova

Národní strategický plán rozvoje venkova ČR je realizován prostřednictvím Programu rozvoje venkova. Celkový objem prostředků, který bude alokován prostřednictvím

Programu rozvoje venkova je 10,5 mld. Kč za rok (celkem cca 73 mld. Kč), z čehož alokace na 3. osu, která je přímo zaměřena na nezemědělský rozvoj venkova, představuje cca 17 % prostředků². K tomuto objemu je potřeba přičíst alokaci na LEADER ve výši 0,5 mld. Kč.

V rámci osy I Zlepšování konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví Programu rozvoje venkova je navržena sada opatření zaměřená na posílení konkurenceschopnosti zemědělské a potravinářské výroby, modernizaci hospodářství, zvyšování přidané hodnoty a realizaci pozemkových úprav. Bude podporován přenos znalostí, tvorba a využívání inovací a modernizace při produkci potravin se zaměřením zvláště na malé a střední podniky. Dále jsou podporovány investice s cílem restrukturalizovat zemědělství, zvýšit konkurenceschopnost zemědělských subjektů a stabilizovat pracovní místa na venkově.

Osa je konkretizována prioritami *1.1 Modernizace, inovace a kvalita* (modernizace zemědělských podniků, investice do lesů, zvyšování přidané hodnoty zemědělských a potravinářských produktů, pozemkové úpravy, zahájení činnosti mladých zemědělců, předčasné ukončení zemědělské činnosti, podpora vytváření seskupení producentů) a *1.2 Přenos znalostí* (další odborné vzdělávání a informační činnost, zahájení činnosti mladých, předčasné ukončení zemědělské činnosti, využívání poradenských služeb).

Prostřednictvím osy II Zlepšování životního prostředí a krajiny bude podporováno zlepšování stavu životního prostředí a krajiny, zachování biologické rozmanitosti a systémů zemědělství a lesnictví s vysokou přidanou hodnotou, dále ochrana vody a zmírňování změn klimatu. Program rozvoje venkova přispěje ke zlepšování stavu životního prostředí a krajiny realizací agroenvironmentálních opatření, opatření na podporu hospodaření v méně příznivých oblastech a opatření NATURA 2000. Zmírňování dopadů klimatických změn bude uskutečňováno především prostřednictvím lesnických opatření a zalesňováním zemědělské půdy.

Osa je realizována prioritami *2.1 Biologická rozmanitost, zachování a rozvoj zemědělských a lesnických systémů s vysokou přidanou hodnotou a tradičních zemědělských krajin* (platby za přírodní znevýhodnění poskytované v horských oblastech a platby poskytované v jiných znevýhodněných oblastech, platby v rámci NATURY 2000 na zemědělské půdě a rámcové směrnice pro vodní politiku, agroenvironmentální opatření - postupy šetrné k životnímu prostředí a ošetřování travních porostů, platby v rámci NATURA 2000 v lesích, lesnicko-environmentální platby), *2.2 Ochrana vody a půdy* (agroenvironmentální opatření - péče o krajinu platby v rámci NATURY 2000 na zemědělské půdě a rámcové směrnice pro vodní politiku), *2.3 Zmírňování klimatických změn* (zalesňování zemědělské půdy, obnova lesního potenciálu po kalamitách a podpora společenských funkcí lesů).

Prostřednictvím osy III Kvalita života ve venkovských oblastech a podpora diverzifikace bude podporováno udržení kvality života na venkově a diverzifikace místního hospodářství (podpora nezemědělských aktivit), tvorba nových pracovních míst v netradičních odvětvích, které vykompenzují očekávané úbytky pracovních příležitostí v zemědělství a potravinářském průmyslu, a dále zkvalitňování venkovské infrastruktury.

Posilována je atraktivita venkova jako místa pro kvalitní život obyvatelstva, podpora vzdělávání, zvýšení povědomí o přírodních a kulturních hodnotách venkovského prostředí a jejich obnova, rozšiřování využití informačních a komunikačních technologií.

Osa je konkretizována prioritami *3.1 Tvorba pracovních příležitostí a podpora využívání obnovitelných zdrojů energie* (diverzifikace činností nezemědělské povahy, podpora zakládání podniků a jejich rozvoje, podpora cestovního ruchu), *3.2 Podmínky růstu a kvalita života na venkově* (obnova a rozvoj vesnic, občanské vybavení a služby, ochrana a

² Osa I – 22,39 %, Osa II– 55,01 %, Osa III – 16,93 % a Osa IV 5,00 %.

rozvoj kulturního dědictví venkova) a 3.3 *Vzdělávání* (vzdělávání, získávání a využívání informací).

V rámci osy IV Budování místních kapacit pro zaměstnanost a diverzifikaci bude podporováno budování místních kapacit pro zlepšení řízení a využití místního rozvojového potenciálu. Program rozvoje venkova umožňuje budovat místní kapacity zejména prostřednictvím vytváření místních partnerství zapojením širokého okruhu místních aktérů, přípravou místních rozvojových strategií a jejich následnou realizací. Integrovaný přístup pomůže chránit a rozšiřovat místní přírodní a kulturní dědictví, zvyšovat povědomí o ochraně životního prostředí, podporovat výrobu specialit, cestovní ruch, obnovitelné zdroje a energii a investovat do nich.

Osa je konkretizována prioritou *Zlepšení řízení a mobilizace přirozeného vnitřního rozvojového potenciálu venkovských oblastí* (místní akční skupiny, realizace místních rozvojových strategií, projekty spolupráce).

Prostřednictvím tohoto programu může být v programovém období 2007-2013 z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova fondu čerpáno 3,211 mld. €. Celkový plánovaný objem prostředků (veřejných a soukromých), využitých při realizaci programu dosahuje částky 4,562 mld. €.

Národní strategický plán pro oblast rybníkářství na období 2007 – 2013

Hlavními cíli rybníkářství v České republice jsou zachování současné úrovně zaměstnanosti v odvětví a udržení produkce ryb v rybochovných zařízeních a v rybníkářských revírech s ohledem na zásady udržitelného rozvoje a se zohledněním environmentálních, hospodářských a sociálních hledisek.

Prioritami pak jsou:

- modernizace provozů, včetně oblasti zpracování ryb, trhu s rybami a rybími produkty,
- udržitelné obhospodařování krajiny,
- ochrana a rozvoj vodních živočichů a rostlin, včetně míst pro tření a zprůchodnění migračních tras pro stěhovavé druhy ryb, výstavba, modernizace a rozšíření líhní pro zarybnění říčních toků,
- zachování odborné úrovně pracovníků v oblasti rybníkářství, rozvoj odborného vzdělávání,
- propagace ryb a produktů z akvakultury,
- odbahnění rybníků.

Operační program rybníkářství 2007-2013

Poloha ČR jako vnitrozemského státu předurčuje zaměření rybníkářství na sladkovodní akvakulturu a s ní spojené činnosti, které jsou v souladu se společnou rybníkářskou politikou včetně osy 3 jako například zprůchodnění migračních tras a propagace kvalitních, zdravotně nezávadných potravin. Z pěti prioritních os nařízení o Evropském rybníkářském fondu tak využije Česká republika pouze tři: 2. Akvakultura, 3. Opatření společného zájmu a 5. Technická pomoc.

Prioritní osa 2. Akvakultura vychází z prioritní osy 2. akvakultura, vnitrozemský rybolov, zpracování produktů rybolovu a akvakultury a jejich uvádění na trh³.

Prostřednictvím opatření 2.1. *Investice do produkce akvakultury* bude podporována výstavba, rozšiřování, vybavení nebo modernizaci rybníků pro žadatele, který obhospodařuje vodní plochu menší než 20 ha, vybavení nebo modernizaci výrobních zařízení u žadatelů s obhospodařovanou plochou rybníků 20 ha a výše, výstavba, rozšíření, vybavení nebo modernizaci výrobních zařízení vyjma rybníků, odbahnění rybníků, vyhrazeno pro rybníční plochy do 1 ha a nákup zařízení na ochranu rybích hospodářství před volně žijícími predátory.

Opatření 2.2. *Vyrovňovací platby na zlepšení vodního prostředí* se zaměří na zavádění výrobních metod snižujících nepříznivý dopad na životní prostředí. Podporováno je

³ články 28 – 35 NAŘÍZENÍ RADY (ES) č. 1198/2006 ze dne 27. července 2006 o Evropském rybníkářském fondu

zavádění forem akvakultury, které zahrnují ochranu a zlepšování životního prostředí, přírodních zdrojů a genetické rozmanitosti, jakož i udržování krajiny a tradičních charakteristik chovu v akvakultuře a dále přesun části produkce akvakultury do ekologické akvakultury.

Prostřednictvím opatření 2.3. *Investice do zpracování a uvádění na trh* je podporována výstavba, rozšiřování, vybavení a modernizaci podniků a rozvoj celoživotního učení. Pozornost je věnována zvláště zlepšování pracovních a bezpečnostních podmínek, zlepšování hygienických podmínek a jakosti výrobků, výroba vysoce jakostních výrobků, spížová nepříznivého vlivu na životní prostředí, tvorbě nových výrobků, zavádění nových technologií výroby, zavádění energeticky úsporných a ekologicky šetrných technologií, zavádění sortimentu nových, dosud nevyužívaných živočišných druhů jako další nabídky na trhu, modernizaci pracovních postupů včetně aplikace fyzicky méně náročných a ergonomicky vhodnějších zařízení a učení v souvislosti s výstavbou, rozšířením, vybavením a modernizací podniku.

Prioritní osa 3. Opatření ve společném zájmu odráží prioritní osu 3. opatření společného zájmu uvedenou v nařízení⁴ a zaměřuje se na společná opatření, na opatření na ochranu vodních živočichů a rostlin, na rozvoj nových trhů a na vytváření pilotních projektů. Opatření 3.1. Opatření ve společném zájmu se zaměřuje na investice do zařízení pro produkci, zpracování a uvádění produkce na trh včetně související infrastruktury a zařízení pro nakládání s odpady, dále na tvorbu nových školících nástrojů včetně rozvoje celoživotního vzdělávání, na zvyšování odborných znalostí a dovedností, na podporu spolupráce mezi vědeckými ústavy, odborným školstvím a hospodářskými subjekty v odvětví rybnářství, na studie proveditelnosti partnerství se třetími zeměmi v odvětví rybnářství.

Prostřednictvím opatření 3.2. Opatření na ochranu a rozvoj vodních živočichů a rostlin je podporováno zlepšení vnitrozemských vod, výstavba míst pro tření a migračních tras pro stěhovavé druhy ryb, ochrana a zlepšování životního prostředí v rámci NATURA 2000 navazujících na rybnářské činnosti a vysazování úhoře říčního.

Opatření 3.3. Podpora a rozvoj nových trhů se zaměřuje na kampaně ve prospěch produktů rybolovu a akvakultury, propagaci produktů získaných s využitím metod s malým vlivem na životní prostředí, provádění průzkumů trhu, kampaně zaměřené na zlepšení obrazu produktů rybolovu a akvakultury a obrazu odvětví rybolovu.

V rámci opatření 3.4. Pilotní projekty se pozornost soustředí na testování inovačních technologií za podmínek blízkých výrobním podmínkám s cílem získat technické nebo ekonomické poznatky o nových technologiích a na experimentální vysazování ryb.

Prostřednictvím tohoto programu může být v programovém období 2007-2013 z Evropského rybnářského fondu čerpáno 27,1 mil. €. Celkový plánovaný objem prostředků (veřejných a soukromých), využitých při realizaci programu dosahuje částky 42,9 mil. €.

Podpora rozvoje venkova prostřednictvím politiky hospodářské a sociální soudržnosti

Rozvoj venkovských oblastí je na úrovni Národního rámce politiky soudržnosti ČR řešen stejnojmennou prioritou s cílem dosáhnout udržitelného rozvoje venkovských oblastí (stabilizace osídlení venkovských periferních regionů, posilování mikroregionálních center, harmonizace vztahů mezi městem a jeho zázemím prostřednictvím posílení partnerství města a venkova, udržení a zlepšení kvality života na venkově prostřednictvím jeho zatraktivnění).

Vzhledem ke skutečnosti, že v ČR je možné vymezit tři typy venkovských oblastí s odlišnými socioekonomickými trendy, budou při implementaci uplatněny diferencované formy podpory. Prvním typem jsou periferní venkovské oblasti s nutností stabilizovat

⁴ články 36 až 42 NAŘÍZENÍ RADY (ES) č. 1198/2006 ze dne 27. července 2006 o Evropském rybnářském fondu

osídlení těchto regionů, a to udržení a zvyšováním kvality života venkovské populace, zlepšením dostupnosti veřejných statků a služeb a posílením tradičních vazeb na přírodní hodnoty území. Naproti tomu venkovské oblasti v zázemí velkých měst jsou ovlivněny suburbanizací, vykazují významnou dynamiku rozvoje s požadavky na zvýšení kapacity technické i sociální infrastruktury a posílení dopravní dostupnosti. Dobře dostupné venkovské regiony mají potenciál úspěšně diversifikovat svou ekonomiku, stát se rekreačním zázemím městských oblastí, se specifickými požadavky na kvalitu intervence (např. pro specializaci v oblasti cestovním ruchu, či rozvoj kulturně historického potenciálu).

Oporou rozvoje venkovských oblastí s důležitou vazbou na hlavní motory rozvoje regionu jsou mikroregionální centra (jedná se především o města se statutem obce s rozšířenou působností případně přirozená centra svazků obcí), která poskytují široké spektrum služeb svému okolí. Podpora rozvoje těchto center umožní posílit přirozenou územní soudržnost, funkčně integrovat území, a ve vazbě na hlavní rozvojová centra podpořit partnerství města a venkova a dosáhnout vyváženého polycentrického rozvoje.

Podpora bude poskytována rovněž územním partnerstvím a místním akčním skupinám, které usilují o rozvoj místního ekonomického potenciálu rozšířením spektra ekonomických aktivit ve venkovských oblastech a rozvojem nezemědělských aktivit.

Významným těžištěm regionálních intervencí je snížení vnitreregionálních rozdílů zlepšováním životních podmínek a ekonomických příležitostí v periferních a venkovských oblastech (dobudování a rozvoj technické a sociální infrastruktury, diverzifikace místní ekonomiky, zlepšení kvality životního prostředí) a posilováním jejich přirozených center. Tato priorita vykrývá mezeru mezi podporou měst a podporou poskytovanou prostřednictvím politiky rozvoje venkova evropské zemědělské politiky.

V rámci regionálních operačních programů je proto plánována komplexní podpora venkovským obcím od 500 (v některých případech od 2 000) obyvatel. Rozhraní vůči operačnímu programu Podnikání a inovace je rovněž vymezeno populační velikostí. Program rozvoje venkova bude podporovat mikrofirmy a živnosti zemědělských podnikatelů v obcích do 2 000 obyvatel.

V rámci prioritní osy Informační společnost Integrovaného operačního programu, zaměřené především na podporu národních strategií v gesci resortů, bude podporován i rozvoj ICT ve venkovských oblastech, které dosud nedisponují potenciálem dostatečným pro efektivní poskytování těchto moderních služeb na komerční bázi.

Prostřednictvím operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost budou ve venkovských oblastech podporovány místní iniciativy zaměřené na aktivizaci sociálních partnerů a posílení sociálního dialogu pro řešení místních problémů trhu práce, dále rovněž vytváření regionálních sítí pro přenos a sdílení poznatků a zkušeností. Pozornost bude věnována i podpoře administrativní a absorpční kapacity obcí s rozšířenou působností a posílena jejich role mikroregionálních center. Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost se dále zaměří na odstranění systémových nedostatků v dostupnosti a kvalitě veřejných služeb.

Technické vazby mezi intervencemi politiky hospodářské a sociální soudržnosti a společné zemědělské a společné rybářské politiky v ČR⁵

Společná zemědělská politika

Regiony zařazené do cíle Konvergence

Při zpracování strategie politiky hospodářské a sociální soudržnosti a zemědělské politiky rozvoje venkova byly nastaveny následující meze a demarkační čáry mezi politikami tak, aby nedocházelo k nežádoucím průnikům a překryvům, nýbrž ke vzájemné podpoře realizovaných opatření.

1) rozvoj podnikání

- posilování konkurenceschopnosti potravinářského průmyslu,
- zpracování biomasy a obnovitelné zdroje energií,
- rozvoj malého a středního podnikání na venkově – služby, řemesla, problematika mikropodniků.

Ve vztahu k potravinářskému průmyslu se bude postupovat dle Přílohy I k Smlouvě o ES. Zemědělské tzv. „anexové“ položky budou podporovány z úrovně Programu rozvoje venkova, tzv. „neanexové“ položky prostřednictvím intervencí politiky soudržnosti – Operační program Podnikání a inovace. Program rozvoje venkova bude podporovat fyzické právnické osoby podnikající v zemědělské výrobě dle zákona o zemědělství, operační program Podnikání a inovace bude podporovat podnikatelské subjekty jiné než definované zákonem o zemědělství a rovněž obce (resp. svazky obcí, příp. sdružení obcí). V oblasti podpory podnikání při zakládání a rozvoji existujících nezemědělských podniků nejmenší velikosti – mikropodniků, včetně nových živností v oblasti výroby, zpracování a služeb bez omezení sektorů, zejména v oblasti řemesel a služeb pro hospodářství a obyvatelstvo, s cílem vytváření pracovních míst a rozvoje bohaté hospodářské struktury nezemědělských aktivit ve venkovských oblastech bude v obcích do 2 000 obyvatel podpora poskytována prostřednictvím Programu rozvoje venkova.

2) obnovitelné zdroje energií

Program rozvoje venkova bude prostřednictvím svých opatření podporovat investice spojené se zpracováním biomasy zemědělskými podnikateli. V ostatních případech bude podpora poskytována prostřednictvím politiky soudržnosti.

3) brownfields

Program rozvoje venkova se zaměří na opětovné využití zemědělských brownfields do 5 ha, v obcích do 2 000 obyvatel. Politika hospodářské a sociální soudržnosti bude řešit problematiku nezemědělských brownfields do 5 ha a všechny typy brownfields v obcích nad 2 000 obyvatel.

4) místní komunikace, technická infrastruktura

Program rozvoje venkova se zaměří na podporu projektů do 5 mil Kč v obcích do 500 obyvatel. V ostatních případech bude podpora poskytovaná prostřednictvím politiky soudržnosti.

5) ostatní aktivity spojené s rozvojem venkovských obcí včetně rozvoje občanské vybavenosti a služeb

- obnova, rekonstrukce, modernizace a estetické zlepšení venkovských sídel, veřejných budov, zástavby, veřejných prostranství a zeleně vesnic a ostatních důležitých prvků venkovského dědictví,

⁵ Zpracováno autorem článku pro Národní strategický referenční rámec ČR na základě výsledků mezirezortního vyjednávání; upraveno Ministerstvem pro místní rozvoj.

- základní občanské vybavení ve venkovských obcích (školské, zdravotnické, sociální) a služby,
- rozvoj zájmových činností a spolků,
- využití informačních a komunikačních technologií.

Program rozvoje venkova se zaměří na podporu projektů v obcích do 500 obyvatel. V ostatních případech bude podpora poskytována prostřednictvím politiky soudržnosti.

6) rozvoj kulturního dědictví na venkově

- studie, projekty a programy identifikace a zhodnocení kulturního dědictví, včetně památkových území,
- obnova, rekonstrukce, modernizace a estetické zlepšení venkovských památek,
- zachování a rozvoj identity venkovských oblastí,
- rozvoj etnografických zvláštností a tradic,
- rozvoj kulturních spolkových aktivit.

Program rozvoje venkova se zaměří na podporu projektů v obcích do 500 obyvatel. V ostatních případech bude podpora poskytována prostřednictvím politiky soudržnosti.

7) rozvoj cestovního ruchu

Program rozvoje venkova se zaměří na podporu zemědělských podnikatelů a dále začínajících podnikatelů v oblasti cestovního ruchu v obcích do 2 000 obyvatel. Prostřednictvím regionálních operačních programů budou podporováni podnikatelé v cestovním ruchu s doloženým dvouletým účetním obdobím a podnikatelé v obcích nad 2 000 obyvatel.

8) vodohospodářská infrastruktura, budování čistíren odpadních vod (ČOV), pro sídla do 2 000 ekvivalentních obyvatel (EO)

V oblasti financování ČOV a kanalizací bude operační program Životní prostředí financovat stavby v aglomeracích nad 2000 EO a ve zvláště chráněných územích podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody krajiny. Program rozvoje venkova bude financovat stavby ČOV a kanalizací v aglomeracích pod 2 000 EO.

9) vodohospodářská opatření v krajině

Program rozvoje venkova bude financovat pouze pozemkové úpravy (např. v případě suchých poldrů), kdy příjemcem podpory jsou Pozemkové úřady. V ostatních případech bude podpora poskytována prostřednictvím politiky soudržnosti – operační program Životní prostředí.

10) lesní hospodářství

Program rozvoje venkova stanoví jako své příjemce podpory subjekty hospodařící v lesích soukromých osob a obcí, operační program Životní prostředí podpoří jiné příjemce – právnické osoby, jimž je svěřeno nakládání s lesy ve vlastnictví státu.

11) lidské zdroje

Program rozvoje venkova podpoří poradenskou činnost a šíření informací pro zemědělské subjekty a subjekty lesního hospodářství. Šířeny budou rovněž informace v zájmu rozvoje podnikání. Veškeré ostatní školení, vzdělávání a výzkum v oblasti zemědělství, lesnictví a rozvoje venkova budou podpořeny z politiky soudržnosti.

12) partnerství a spolupráce

Prostřednictvím Programu rozvoje venkova se podpoří rozvoj partnerství a spolupráce, občanských iniciativ, zapojení obyvatel do přípravy strategií rozvoje obcí a mikroregionů, lokální rozhodování a demokracie (místní akční skupiny Leader v územích s 10 000-100 000 obyvateli). Rozvoj ostatních partnerství může být podporován prostřednictvím politiky soudržnosti.

Cíl Evropská územní spolupráce

Podpora poskytovaná prostřednictvím tohoto cíle je zaměřena na realizaci společných projektů v přeshraničním, meziregionálním a nadnárodním kontextu, což vyžaduje prokázání dopadů podpory i na území mimo ČR. Vzhledem k tomu, že intervence Programu rozvoje venkova neobsahují tuto dimenzi, nedochází ke skutečným překryvům mezi podporou poskytovanou oběma politikami.

Dále na rozdíl od Programu rozvoje venkova nebudou podporovány aktivity, jejichž příjemci budou zemědělci, nebudou finančně podporována školení pro zemědělce, osoby zaměstnané v zemědělství a lesnictví nebo skupiny výrobců, a dále se projekty nebudou týkat modernizace zemědělských statků, zemědělské činnosti, staveb apod.

Společná rybářská politika

V České republice bude poskytována podpora z Evropského rybářského fondu v oblasti akvakultury a v opatřeních ve společném zájmu.

1) Rybníční hospodářství

V případě chovných rybníků s produkcí ryb bude podpora poskytována prostřednictvím Evropského rybářského fondu. V ostatních případech prostřednictvím politiky soudržnosti - operační program Životní prostředí.

2) Rybí migrační trasy

Podpora v oblasti zajištění migračních tras pro stěhovavé druhy ryb bude poskytnuta z prostředků Evropského rybářského fondu fyzickým nebo právnickým osobám, jejichž příjmy pochází z podnikání provozovaného provozované vlastním jménem, na vlastní odpovědnost a riziko. Dotace může být rovněž poskytnuta univerzitám a rybářským výzkumným ústavům. Jiní, než zde uvedení příjemci budou pro intervence v této oblasti čerpat prostředky z operačního programu Životní prostředí.

3) Třecí místa pro ryby

Podpora v oblasti třecích míst pro ryby bude poskytnuta z prostředků Evropského rybářského fondu do výše maximálně 1 milion Kč způsobilých výdajů na jednotlivou operaci. Ostatní operace budou pro intervence v této oblasti čerpat prostředky z operačního programu Životní prostředí.

Závěr

Česká republika získává v novém programovém období další nástroje zaměřené na venkov, které doplňují tradiční Programy rozvoje venkova a Programy obnovy venkova. Vzhledem k objemu plánovaných prostředků alokovaných prostřednictvím těchto evropských nástrojů je zřejmé, že, obdobně jako v případě politiky hospodářské a sociální soudržnosti, evropská pomoc poskytovaná prostřednictvím společné zemědělské a rybářské politiky výrazně převáží význam domácích dotačních titulů (národních, krajských), respektive se stane zdrojem pro jejich naplnění.

V České republice bude podpora poskytovaná prostřednictvím Programu rozvoje venkova zaměřená na restrukturalizaci venkovské ekonomiky, rozvoj nezemědělských aktivit na venkově a zlepšení kvality života velmi omezená, neboť strategický cíl programu je zaměřen především na environmentální a krajinné aspekty zemědělství a konkurenceschopnost zemědělských a potravinářských struktur.

Politika hospodářské a sociální soudržnosti výrazným způsobem zasáhne do řešení strukturálních problémů českého venkova. Objem prostředků, který bude přímo (tj. z vlastního titulu rozvoje venkova) či nepřímo (dopady dílčích strategií do venkovského prostoru) alokovan, převýší zdroje poskytované prostřednictvím „nezemědělské“ i „zemědělských“ priorit Programu rozvoje venkova.

Nutnost nastavení vazeb mezi politikami na úrovni strategických a operačních dokumentů zpracovávaných v ČR, které by umožnily provázat aktivity jednotlivých politik, vyplývá přímo z evropské legislativy⁶. Tyto hranice jsou v praxi vymezeny na základě a) odlišení skupin příjemců pomoci, b) nastavení technických limitů (velikost pomoci, velikostní kategorie obce, technologické aspekty), c) odlišného účelu poskytované pomoci (přeshraniční spolupráce vs. aktivity zemědělského rozvoje venkova).

Je zřejmé, že rozdělení aktivit zaměřených na rozvoj venkova do několika politik a řady operačních dokumentů zkomplikuje práci malým obcím a dalším aktérům na venkově a bude vyžadovat větší nároky na jejich administrativní kapacitu. V této souvislosti je potřebné položit otázku, zdali rozvolnění politiky hospodářské a sociální soudržnosti není ve svém důsledku pro český venkov nevýhodné.

Literatura

- [1] NAŘÍZENÍ RADY (ES) Č 1698/2005 ze dne 20. září 2005 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova,
- [2] NAŘÍZENÍ RADY (ES) č. 1198/2006 ze dne 27. července 2006 o Evropském rybářském fondu,
- [3] NAŘÍZENÍ RADY (ES) č. 1083/2006, o obecných ustanoveních týkajících se Evropského fondu pro regionální rozvoj, Evropského sociálního fondu a Fondu soudržnosti a zrušení nařízení Rady (ES) č. 1260/1999,
- [4] Rozhodnutí Rady o strategických směrech Společenství pro rozvoj venkova (programové období 2007–2013),
- [5] Rozhodnutí Rady 2006/702/ES: Strategické obecné zásady Společenství pro soudržnost, říjen 2006.
- [6] Integrovaný operační program,
- [7] Národní strategický plán pro oblast rybářství na období 2007 – 2013,
- [8] Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky období 2007–2013,
- [9] Národní strategický referenční rámec ČR,
- [10] Programy přeshraniční spolupráce pro období 2007-2013,
- [11] Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost,
- [12] Operační program Podnikání a inovace,
- [13] Operační program rybářství 2007-2013,
- [14] Operační program Životní prostředí Program rozvoje venkova České republiky na období 2007–2013,
- [15] Regionální operační programy,
- [16] Strategické obecné zásady Společenství pro soudržnost,
- [17] Strategické směry Společenství pro rozvoj venkova (programové období 2007–2013).
- [18] JEŤMAR, Marek. Programové dokumenty politiky hospodářské a sociální soudržnosti v České republice v programovém období 2007-2013, In: Urbanismus a územní rozvoj 1/2007, Brno: UUR, 2007. s. 8-13. ISSN 1212-0855

⁶ NAŘÍZENÍ RADY (ES) č. 1083/2006, o obecných ustanoveních týkajících se Evropského fondu pro regionální rozvoj, Evropského sociálního fondu a Fondu soudržnosti a zrušení nařízení Rady (ES) č. 1260/1999, NAŘÍZENÍ RADY (ES) č. 1198/2006 ze dne 27. července 2006 o Evropském rybářském fondu.

VÝZNAM A PRÍNOSY FINANČNÝCH PROSTRIEDKOV EURÓPSKEJ ÚNIE PRE MIESTNY ROZVOJ (PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA OKRES SENICA)

Ing. Ivana GECÍKOVÁ, Ph.D.

Ing. Marcela MOSNÁ

*Katedra regionálneho rozvoja FEŠRR SPU v Nitre,
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, Slovenská republika,
e-mail: ivana.gecikova@uniag.sk*

ANOTÁCIA

Cieľom príspevku bolo poukázať na význam a prínosy finančných prostriedkov Európskej únie na miestny rozvoj. Tieto efekty sa zisťovali prostredníctvom dotazníkového prieskumu realizovaného v okrese Senica. V popredí záujmu boli najmä obce, ktoré nemajú udelený štatút mesta. Analýzou štyroch vybraných obcí sme zistili, že celkový objem získaných finančných prostriedkov predstavoval čiastku 177,4 mil.Sk. Výsledky prieskumu tiež poukázali na priamu úmera medzi veľkostnou kategóriou obce a počtom predkladaných projektov a objemom získaných finančných prostriedkov. Najúspešnejšie v každom ohľade boli práve veľké obce (s počtom obyvateľov 2000-4999), ktoré disponujú dostatočným rozpočtom a kvalifikovanejším personálom.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

predvstupové nástroje, štrukturálne fondy, miestny rozvoj, projekty

ANNOTATION

The aim of the article was to show on importance and incomes of financial sources of the European Union for local development. These effects were found by questionnaire research realized in Senica county. The focus was on the municipalities, which have not given the status of the city - villages. The analysis of four selected municipalities showed, that total amount of reached financial sources presented 177,4 mil. Sk. The results of the research mentioned on direct dependece between municipality size cathegory and the number of submitted projects and the amount of reached financial sources. The big size cathegory of munipalities (number of inhabitatns 2000 - 4999) were most success in every point, because they have enough municipality budget and more qualificated staff.

KEY WORDS

pre-asseccion tools, structural funds, local development, projects

Úvod

Zákonom 416/2001 Z.z. o prechode niektorých pôsobností zo štátnej správy na samosprávu bola zvýraznená zodpovednosť miestnych samospráv za socio-ekonomický rozvoj nimi spravovaných území. Medzi tieto pôsobnosti patria: vykonávanie stratégie regionálneho rozvoja, cestovného ruchu, pôsobnosti na úseku pozemných komunikácií, ochrany životného prostredia atď. Obce tým získali nielen väčšiu suverenitu, ale musia riešiť problémy, ktorým doteraz neboli nútené priamo čeliť. Súčasne sa im otvárajú však nové možnosti rozvoja. Limitovanosť obecných rozpočtov komplikuje možnosti obce vyčleňovať väčší objem prostriedkov na oblasti technického, sociálneho i ekonomického rozvoja. A tak jednou z možností riešenia týchto problémov bolo a je predkladanie projektov a následné čerpanie finančných prostriedkov z podporných fondov Európskej únie.

Materiál a metódy

Amsterdamská zmluva v článku ((http://www.vasaeuropa.sk/fotogaleria/amsterdamska_zmluva.pdf, 27. júna 2006) deklaruje, že Spoločenstvo sa bude usilovať o znižovanie ekonomických rozdielov medzi regiónmi a sociálnymi skupinami podporou zaostávajúcich a znevýhodnených regiónov alebo ostrovov, vrátane vidieckych oblastí. Európska regionálna politika (<http://www.euractiv.sk/se/91/Strukturalne-fondy&pid=91>, 9. júna 2006) je založená na finančnej solidarite medzi regiónmi. Umožňuje použitie viac ako 35 % rozpočtu EÚ, ktorý prichádza najmä z bohatších členských štátov, v znevýhodnených regiónoch. Takáto vzájomná solidarita nepomáha len prijímateľom pomoci, ale tiež štátom, ktoré sú hlavnými prispievateľmi do rozpočtu spoločenstva (napr. tým, že ich podniky profitujú z veľkých investičných projektov v slabších regiónoch). Finančné nástroje EU, či už v pozícii predvstupových nástrojov (Phare, ISPA a SAPARD) alebo ako nástroje štrukturálnej a regionálnej politiky (štrukturálne fondy: Európsky fond regionálneho rozvoja (ERDF), Európsky sociálny fond (ESF), Európsky poľnohospodársky usmerňovací a garančný fond (EAGGF), Finančný nástroj na riadenie rybolovu (FIFG); Kohézny fond a iniciatívy Spoločenstva: INTERREG IIIA, Urban. Leader a Equal). Sýkora () zdôrazňoval význam predvstupových fondov EÚ pre rozvoj obcí v príslušnom regióne. Tvrdí, že regionálna samospráva dokáže svoje opodstatnenie aj tým, že pomôže miestnej samospráve získať finančné prostriedky z predvstupových fondov. Účelné a efektívne využívanie fondov EÚ (predvstupových ako i štrukturálnych) vytvára tzv. pákový efekt rozvoja a napomáha sa tak ekonomickému rastu a rozvoju regiónov (Hajduová, 2004). Ako sa uvádza občianske združenie Priatelia Zeme-CEPA (2004) existuje niekoľko dobrých dôvodov, akým spôsobom sa využívajú a budú využívať štrukturálne fondy a Kohézny fond: možnosť alternatívneho využitia pôvodne viazaných zdrojov, možnosť získania finančných zdrojov, ktorých získanie je podmienené čerpaním finančných prostriedkov z predvstupových fondov a štrukturálnych fondov, zrýchlenie sociálneho a ekonomického rastu, získanie a rozvíjanie projektových zručností. V konečnom dôsledku prostredníctvom ich pôsobenia možno mobilizovať rozvojové aktivity a zvyšovať životnú úroveň jednotlivých regiónov a celej krajiny.

Cieľom príspevku je poukázať na význam a prínosy finančných prostriedkov z predvstupových fondov Phare, ISPA a SAPARD a štrukturálnych fondov ERDF, ESF, EAGGF a iniciatív Spoločenstva pre miestny rozvoj. Prieskum sme realizovali v okrese Senica. Okres Senica má rozlohu 684 km² a nachádza sa v ňom 31 obcí, z ktorých 2 majú štatút mesta: Senica a Šaštín – Stráže. Podľa kategorizácie obcí v slovenských podmienkach uvádzaných autorkami Moravčíková, Kučírková (2003) sme zistili, že v okrese sa nenachádza ani jedna obec s počtom obyvateľov menej ako 199. V intervale 200 až 499 obyvateľov sa nachádzajú 2 obce (6 % z celkového počtu obcí a žijú v nich 2 % obyvateľov okresu), v intervale od 500 do 999 obyvateľov je v okrese 12 (39 % a žije v nich 14 % obyvateľov okresu). V kategórii od 1 000 do 1 999 obyvateľov je 9 obcí (29 %, v ktorých žije 20 % obyvateľov okresu). 20% obyvateľov žije v obciach s počtom obyvateľov od 2 000 do 4 999, čo sú 4 obce (13%). Počet obcí s počtom obyvateľov od 5 000 do 9 999 je rovnaký ako počet obcí s počtom obyvateľov nad 10 000, čo znamená po jednej obci z každého intervalu (3 % z celkového počtu), pričom v obci s počtom obyvateľov od 5 000 do 9 999 žije 8 % obyvateľov a v obci s počtom obyvateľov nad 10 000 až 36 % obyvateľov okresu.

Úroveň podávania projektov a získavania finančných prostriedkov sme realizovali prostredníctvom dotazníkového prieskumu. Na obecné úrady jednotlivých obcí okresu Senica boli distribuované vypracované dotazníky. Prostredníctvom otázok v ňom uvedených sa zisťovalo, či obec predkladala projekty za účelom získania finančných prostriedkov z predvstupových a štrukturálnych fondov, o ktoré fondy sa konkrétne jednalo, aký bol celkový počet predkladaných projektov na jednotlivé fondy, počet úspešných projektov a dôvody, prečo projekty neboli úspešné. Ďalej sa skúmalo, či podľa mienky zástupcov obcí majú finančné prostriedky získané z predvstupových a štrukturálnych fondov prínos pre miestny rozvoj a v ktorých oblastiach. Takisto sa zisťovalo, ako by sa podľa názoru respondentov dal zjednodušiť projektový cyklus a či i v budúcnosti plánujú predkladať projekty za účelom získania finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov. V priebehu

mesiacov február – marec 2007 bolo v okrese Senica distribuovaných 31 dotazníkov na každý obecný a mestský úrad.

Návratnosť dotazníka bola 90 %. Z každej veľkostnej kategórie obcí v okrese sme vybrali 1. Obce z kategórie 5000 – 9999 a nad 10000 obyvateľov boli vylúčené, pretože sa jedná o obce, ktoré majú štatút mesta a ich porovnanie s ostatnými obcami by neprinieslo objektívne výsledky. Z uvedených kritérií vyplynulo, že z kategórie obcí s počtom obyvateľov 200 – 499 požiadavky spĺňa obec Rovensko, z kategórie obcí s počtom obyvateľov 500 – 999 je na základe kritérií vhodná obec Podbranč, v kategórii obcí s počtom obyvateľov 1000 – 1999 požiadavkám vyhovuje obec Cerová a z kategórie obcí s počtom obyvateľov 2000 – 4999 požiadavkám vyhovuje obec Kúty.

Výsledky

Z výsledkov dotazníkového prieskumu vyplynulo, že 83 % obcí okresu Senica predkladalo projekty zamerané na získanie finančných prostriedkov z predvstupových alebo štrukturálnych fondov EÚ. Z celkového počtu predložených projektov z predvstupových fondov bolo 77 % predkladaných pre fond Phare a zvyšných 23 % pre fond SAPARD. Pre fond ISPA neboli predkladané žiadne projekty. 78 % projektov predkladaných na fond Phare bolo úspešných, pri fonde SAPARD bola úspešnosť 57 %. Projekty predkladané za účelom získania finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov boli predkladané pre ERDF (54%), ESF (10%) a iniciatívu spoločenstva INTERREG IIIA (36%). Z celkového počtu projektov predkladaných za účelom získania finančných prostriedkov z ERDF bolo 52% úspešných, pri fonde ESF bola úspešnosť až 80% a z celkového počtu predkladaných pre INTERREG IIIA SR – ČR a SR – Rakúsko bolo úspešných až 94%.

Celkový objem finančných prostriedkov žiadaných z predvstupových fondov bol Sk 168 396 090,-, pričom tento objem prostriedkov predstavuje i výšku prostriedkov, ktoré boli reálne použité a majú priamy vplyv na miestny rozvoj. 67 % projektov bola zameraná na podporu cezhraničnej spolupráce a cestovného ruchu. Zvyšných 33 % sa zameriaval na vybudovanie a dobudovanie infraštruktúry v obciach. Stručný prehľad predkladaných projektov za jednotlivé obce a výška príspevkov z predvstupových fondov, štátneho rozpočtu a vlastných zdrojov sa nachádza v tabuľke 1.

Tabuľka 1: Prehľad finančných prostriedkov projektov predkladaných vybranými obcami okresu Senica pre predvstupové fondy

Obec	Názov projektu	Predvstupové fondy			
		Phare		Phare CBC	
		Prostriedky z Phare + štátny rozpočet	Vlastné zdroje	Prostriedky z Phare CBC+štátny rozpočet	Vlastné zdroje
Rovensko	Malé, väčšie, najzdravšie			582 639,-	64 750,-
Podbranč	Stretnutie mládeže na hrade Branč			748 066,-	83 139,-
	Turistická cesta na hrad	187 500,-		187 500,-	62 500,-
Cerová	Veterný park Cerová	86 025 000,-	22 200 000,-		
Kúty	Dobudovanie ČOV, kanalizácie a vodovodu			55 207 330,-	2 664 000,-
	Tradičný kúcanský jarmok			516 742,-	54 424,-
	Spolu	86 960 566,-	22 345 639,-	56 306 711,-	2 783 174,-
Predvstupové fondy spolu		168 396 090,-			

Prameň: spracované na základe údajov poskytnutých obcami Rovensko, Podbranč, Cerová a Kúty

Zo štrukturálnych fondov skúmané obce získali celkom Sk 71 612 964,-, pričom výška prostriedkov, ktoré boli reálne použité na miestny rozvoj je Sk 9 490 384,-. Tento značný rozdiel je spôsobený neprijatím veľkých investičných zámerov v obci Kúty. Jedná sa konkrétne o projekty: „Rekonštrukčno-modernizačné práce smerujúce ku skvalitneniu školstva na základnej úrovni“, „Kultúrny dom – dokončenie stavby“ a „Rozvoj miestnej infraštruktúry v obci Kúty cestou komplexnej rekonštrukcie“. Projekt „Priemyselná zóna Kúty“ bol v čase prieskumu vo fáze schvaľovania. Projekty predkladané za účelom získania finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov mali rôznorodejší charakter a tak ich prínos pre miestny rozvoj bol širší ako v prípade projektov pre predvstupové fondy. 33 % projektov malo prispieť k vybudovaniu, resp. dobudovaniu infraštruktúry v obciach. Na podporu cestovného ruchu a cezhraničnej spolupráce sa zameriavalo 31 % projektov a na vypracovanie programových dokumentov bolo zameraných 23 % projektov. Na podporu podnikania sa zameriavalo 8 % projektov. Stručný prehľad predkladaných projektov za jednotlivé obce a výška príspevkov zo štrukturálnych fondov, štátneho rozpočtu a vlastných zdrojov sa nachádza v tabuľke 2.

Tabuľka 2: Prehľad finančných prostriedkov projektov predkladaných vybranými obcami okresu Senica pre štrukturálne fondy

Obec	Názov projektu	Štrukturálne fondy					
		ERDF			INTERREG IIIA		
		Prostriedky z ERDF	Prostriedky zo štátneho rozpočtu	Vlastné zdroje	Prostriedky z INTERREG IIIA	Prostriedky zo štátneho rozpočtu	Vlastné zdroje
Rovensko	Malé, väčšie, najzdravšie				1 019 700,-	271 920,-	67 980,-
	PHSR obce Rovensko	180 000,-	48 000,-	12 000,-			
Podbranč	Vodovod a sociálne zariadenia k hradu Branč				583 500,-	155 600,-	38 900,-
	PHSR obce Podbranč	356 250,-	95 000,-	23 750,-			
	Prázdninový piknik na hrade Branč				126 320,-	33 680,-	8 420,-
Cerová	PHSR obce Cerová	363 763,-	97 000,-	24 251,-			
	Stretnutie pod Korlátkom				426 863,-	113 830,-	28 457,-
	Medzinárodné zručnosti hasičov				445 650,-	118 840,-	29 710,-
	Rekonštrukcia miestnej komunikácie a verejného osvetlenia	3 616 000,-	964 000,-	241 000,-			
Kúty	Rekonštrukčno-modernizačné práce smerujúce ku skvalitneňiu školstva na základnej úrovni	9 508 880,-	2 535 740,-	633 930,-			
	Kultúrny dom - dokončenie	4 345 050,-	1 158 680,-	289 670,-			
	Rozvoj miestnej infraštruktúry v obci Kúty cestou komplexnej rekonštrukcie	29 206 130,-	7 788 300,-	1 947 070,-			
	Priemyselná zóna Kúty				3 531 800,-	941 810,-	235 520,-
Spolu		47 576 073,-	12 686 720,-	3 171 671,-	6 133 833,-	1 635 680,-	408 987,-
Štrukturálne fondy spolu		71 612 964,-					

Prameň: spracované na základe údajov poskytnutých obcami Rovensko, Podbranč, Cerová a Kúty

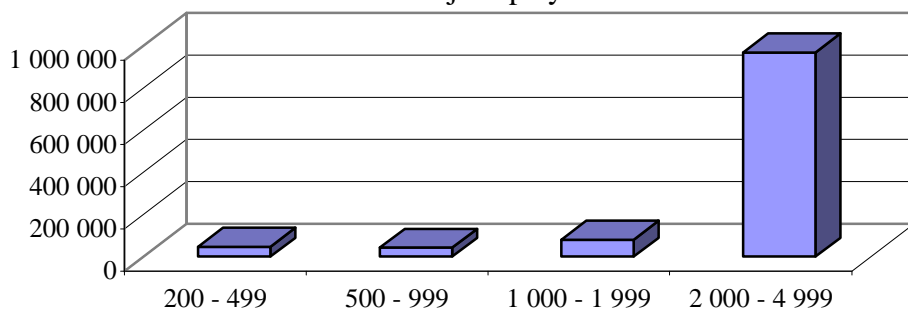
Ako vidieť z predchádzajúcich tabuliek 1 a 2 získaný objem finančných prostriedkov z EU bol z predvstupových fondov niekoľko násobne vyšší ako zo štrukturálnych fondov. Bolo to podmienené jednak realizáciou veľkých investičných projektov financovaných z Phare („Veterný park Cerová“) a Phare CBC („Dobudovanie ČOV, kanalizácie a vodovodu v obci Kúty“), ako i dlhším časovým obdobím, počas ktorého bolo možné predkladať projekty pre predvstupové fondy.

Konkurenčnou výhodou celého okresu je v tomto prípade tiež jeho prihraničná poloha voči Českej republike a Rakúsku. Z celkového počtu 19 projektov, ktoré predkladali skúmané obce až 11 projektov (58 %) bolo predkladaných za účelom cezhraničnej spolupráce. Z tohto počtu bolo 10 projektov úspešných, pričom v čase prieskumu bol jeden ešte vo fáze schvaľovania. Celkový objem finančných prostriedkov zameraných na podporu miestneho rozvoja z týchto zdrojov je Sk 68 349 500,-. Obce okresu Senica tak môžu i v nasledujúcom programovacom období využívať výhody plynúce z výhodnej geografickej polohy a zameriavať sa na tvorbu projektov za účelom získania finančnej podpory z fondov podporujúcich cezhraničnú spoluprácu.

Ciele parciálnych projektov boli diferencované, pričom ich ovplyvňovala najmä veľkostná kategória obce. Menšie obce, najmä z kategórie s počtom obyvateľov 200 – 499 a 500 – 999, sa zameriavali na projekty, ktoré by v minimálnej miere zaťažili rozpočet obce, ale mali význam pre čo najširšiu vrstvu obyvateľov. Jednalo sa najmä o kultúrne a spoločenské podujatia, ktoré napomôžu nadviazať vzťahy s inými obcami z ČR a Rakúska, a ktoré by zároveň napomohli miestnemu rozvoju prostredníctvom podpory cestovného ruchu, vypracovaním programových dokumentov PHSR a podporou malého a stredného podnikania. V menšej miere predkladali projekty, ktoré by riešili vybavenosť obcí technickou infraštruktúrou, nakoľko tieto projekty sú väčšinou finančne náročnejšie.

Väčšie obce (kategória s počtom obyvateľov 1000 – 1999 a 2000 – 4999) disponujú väčším objemom finančných prostriedkov, personálnym vybavením ako menšie obce, a preto nimi predkladané projekty sú finančne náročnejšie. Okrem projektov, ktorých cieľom bola podpora cezhraničnej spolupráce, cestovného ruchu a malého a stredného podnikania, sa zameriavali aj na projekty, ktorých cieľom bolo vybudovanie, dobudovanie alebo rekonštrukcia sociálnej a technickej infraštruktúry obce, čím zlepšia podmienky nielen pre ochranu životného prostredia a podnikania, ale zvýši sa kvalita života obyvateľov obcí a znížia prevádzkové náklady obce, čo v konečnom dôsledku odbremení rozpočet obce a ušetrené finančné prostriedky možno použiť na iné rozvojové účely.

Graf 1: Objem vlastných zdrojov vyčlenených obcami podľa veľkostnej skupiny obcí

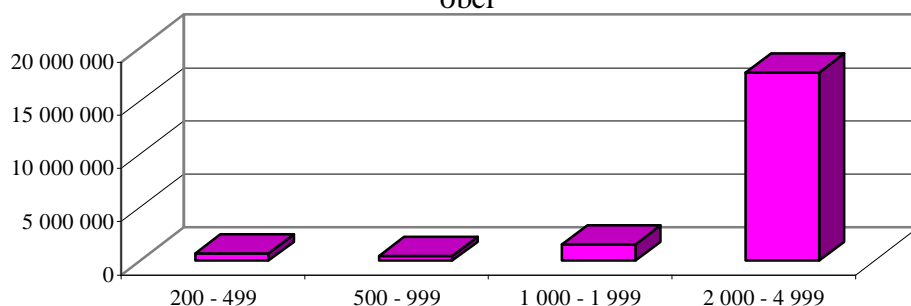

Prameň: Spracované na základe údajov získaných vlastným výskumom

Ako prezentuje graf 1 pri predkladaní projektov zohráva svoju úlohu aj rozpočet obce, nakoľko obce majú povinnosť projekty spolufinancovať. Malé obce predkladali projekty, na ktoré z vlastných zdrojov v priemere uvoľnili Sk 48 243,- pričom očakávali finančnú podporu európskych fondov vo výške Sk 700 753,-. Obce v kategórii 500 – 999

obyvateľov predkladali projekty, na ktoré mohli v priemere z vlastných zdrojov uvoľniť Sk 43 142,- a finančnú podporu očakávali vo výške Sk 457 182,-. Obce z kategórie s počtom obyvateľov 1000 – 1999 predkladali projekty, na ktoré mohli v priemere z vlastných zdrojov uvoľniť Sk 80 855,- a finančnú podporu z predvstupových fondov a štrukturálnych fondov očakávali vo výške Sk 9 536 487,-. Obce z kategórie s počtom obyvateľov 1999 – 4999 predkladali projekty, na ktoré mohli z vlastných zdrojov v priemere uvoľniť Sk 970 769,-, pričom finančnú podporu z predvstupových fondov a štrukturálnych fondov očakávali vo výške Sk 17 697 078,-. Graf 2 poukazuje na získaných finančných prostriedkoch od EU podľa veľkostnej skupiny obcí.

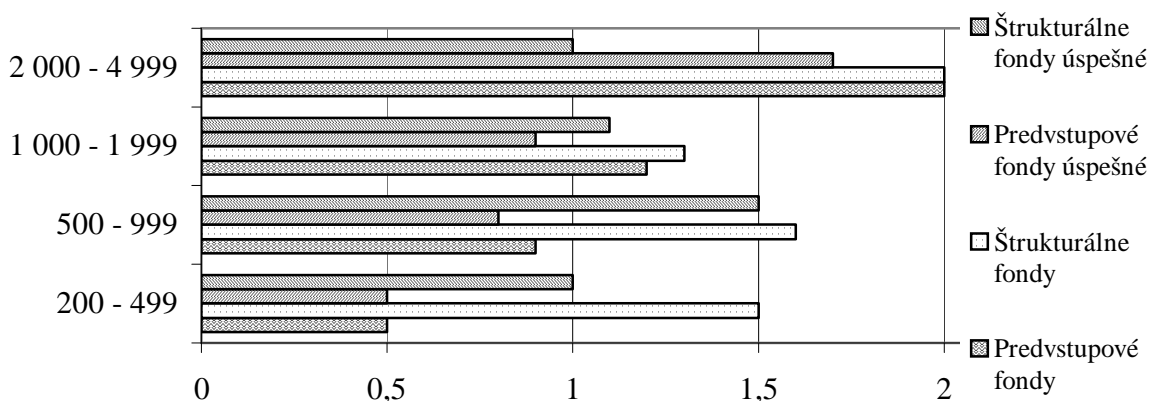
Graf 2: Objem získaných finančných prostriedkov z predvstupových a štrukturálnych fondov podľa veľkostnej skupiny obcí

Prameň: Spracované na základe údajov získaných vlastným výskumom

Veľkostná skupina obcí zohrávala významnú úlohu aj pri počte predkladaných projektov. Ako vidieť v grafe 3, čím je veľkostná kategória obce väčšia, tým je väčší aj počet predkladaných projektov. Najviac projektov predkladali obce z kategórie s počtom obyvateľov 2000 – 4999. Tieto obce mali v priemere i najväčšiu úspešnosť pri projektoch predkladaných pre predvstupové fondy.

Graf 3: Priemerný počet predkladaných projektov a úspešných projektov predkladaných obcami okresu Senica

Prameň: Spracované na základe údajov získaných vlastným výskumom

Záver

Z výskumu a analýzy projektov vyplynulo, že reálny objem finančných prostriedkov, ktoré bolo možno využiť pre miestny rozvoj bol z predvstupových fondov niekoľko násobne vyšší ako zo štrukturálnych fondov. Táto skutočnosť bolo spôsobená realizáciou

veľkých investičných projektov financovaných z Phare („Veterný park Cerová“) a Phare CBC („Dobudovanie ČOV, kanalizácie a vodovodu v obci Kúty“) ako i dlhším časovým obdobím, počas ktorého bolo možné predkladať projekty pre predvstupové fondy. Takisto sme dospeli k záverom, že existuje priama úmera medzi objemom finančných prostriedkov, ktoré je obec ochotná uvoľniť a jej veľkosťou a podobne ako pri finančných prostriedkoch i pri počte predkladaných projektov možno konštatovať, že priemerný počet predkladaných projektov je priamo úmerný veľkosti obci, t. j. čím väčšia obec, tým väčší počet predkladaných projektov.

Prostredníctvom účelného a efektívneho využívania fondov EÚ možno mobilizovať rozvojové aktivity a zvyšovať životnú úroveň nielen v priestore obce ale i regiónu resp. krajiny. I projekty realizované skúmanými obcami patria medzi príklady takéhoto účelného využívania finančných prostriedkov z fondov EÚ.

Literatúra

- [1] DRAHOŠOVÁ, A. – FÁBEROVÁ, I. – GAZDOVÁ, Ľ. Prechod od predvstupovej pomoci k štrukturálnym fondom. Bratislava: Merkury s .r.o.2003, 87 s. ISBN 80-89143-00-8
- [2] MORAVČÍKOVÁ, D. – KUČÍRKOVÁ, D.: Rurálna sociológia. Nitra:Vydavateľstvo SPU. 2003, 116 s. ISBN 80-8069-153-3
- [3] *Informačná príručka o možnostiach využitia finančnej pomoci poskytovanej Európskym spoločenstvom Slovenskej republiky.* Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky. 2002, 51 s.
- [4] *Štrukturálne fondy EÚ. Európska pomoc Slovensku po vstupe do EÚ.* Bratislava: Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja. 2004
- [5] *Smerom k udržateľnej ekonomike: regionálna politika EÚ a štrukturálne fondy po roku 2006.* Banská Bystrica . Centrum na podporu miestneho aktivizmu. 2004, 26 s. ISBN 80-968918-3-9
- [6] <http://www.strukturalnefondy.sk/Default.aspx?CatId=81>, 30.augusta 2006

CIELE EUROREGIÓNOV V SÚLADE S EURÓPSKOU CHARTOU

Doc. JUDr. Alena PAULIČKOVÁ, Ph.D.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity

Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva

Hornopotočná 23, 91843 Trnava, SR

e-mail: apaul@palmsoft.sk

ANOTÁCIA

Pozitívom euroregiónov je, že mnohé „euroregionálne“ iniciatívy na Slovensku vznikli prirodzene ako iniciatívy zdola, často spolukoordinované so súkromným sektorom. Tento fakt potvrdzuje snahu miestnych aktérov realizovať cezhraničnú spoluprácu a nejakým spôsobom ju inštitucionalizovať a predovšetkým zabezpečiť jej dlhodobú udržateľnosť. Hlavné ciele euroregiónov v súlade s Európskou chartou hraničných a cezhraničných regiónov sú veľmi dôležité z hľadiska ďalšieho rozvoja. Kľúčovým problémom slovenských euroregiónov je zatiaľ ich nízky stupeň inštitucionalizácie, absencia legislatívy upravujúca napr. cezhraničnú spoluprácu a postavenie euroregiónov v tejto spolupráci. Významným interným problémom jednotlivých euroregionálnych združení je personálna i finančná kapacita. Pozitívom a faktorom stabilizácie a čiastočnej inštitucionalizácie euroregiónov bolo rozhodnutie vlády SR financovať cezhraničné aktivity zo štátneho rozpočtu SR od roku 1999. Slovenské euroregióny sa aj vďaka tejto podpore dostali z fázy etablovania do fázy stabilizácie.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

regionálny rozvoj, cestovný ruch, európska integrácia, euroregióny, lokálne regionálne vlády, cezhraničná spolupráca.

ANNOTATION

A positive fact of Euroregions is that a lot of Euroregional initiatives in Slovakia have originated naturally as "from below-initiatives" often coordinated with the private sector. This fact confirms efforts of local actors to realise cross-border cooperation and to institutionalize it in some way, and most of all, to provide its long-term sustainability. The main aims of Euroregions according to the European Charter of Border and Cross-border regions are significant from the point of view of their further development. A key problem of the Slovak Euroregions has been their low level of institutionalism, absence of legislation which would regulate e.g. cross-border cooperation and the position of Euroregions in this cooperation. Important internal problems of individual Euroregional associations are the personal and financial capacities. The Slovak government decision to finance cross-border activities from the state budget of the Slovak Republic since 1999 has been the positive factor, the factor of stabilisation and a partial institutionalism of Euroregions. Also thanks to this support Slovak Euroregions have been able to get from an establishing phase to the stabilization one.

KEY WORDS

regional development, tourism, European integration, Euroregions, local regional governments, cross-border cooperation

Úvod

Významným pozitívom euroregiónov je, že mnohé „euroregionálne“ iniciatívy na Slovensku vznikli prirodzene ako iniciatívy zdola, často spolukoordinované so súkromným sektorom alebo nadväzovali systematicky na rad predchádzajúcich foriem spolupráce medzi samosprávami a inštitúciami, či inými subjektmi v dotknutom prihraničnom území.

Tento fakt potvrdzuje snahu miestnych aktérov realizovať cezhraničnú spoluprácu a nejakým spôsobom ju inštitucionalizovať a predovšetkým zabezpečiť jej dlhodobú udržateľnosť.

Slovenské euroregióny pôsobia v nezávislých štruktúrach zložených z lokálnych a regionálnych vlád a organizácií, s cieľom prezentovať spoločné záujmy a zlepšiť úroveň života v nerozvinutých oblastiach pozdĺž hraníc, pričom ak sumarizujeme ich zameranie, tak ich hlavným motívom je posilňovanie kultúrnej a hospodárskej cezhraničnej spolupráce. Povaha spolupráce je rôznorodá, od oblasti dopravy a dopravnej infraštruktúry až ku spolupráci v oblasti vzdelávania alebo spoločných aktivít záujmových skupín. Častým javom je aj snaha zapojiť sa do tvorby a implementácie regionálnej politiky na regionálnej či miestnej úrovni, čoho samozrejme je aj motivácia získania fondov EÚ na jednotlivé projekty, ktoré môžu mať aj nepriamy cezhraničný dopad (napr. realizácia individuálnych projektov rovnakého charakteru na oboch stranách hranice a neskoršie hľadanie spoločných cezhraničných možností spolupráce.

Medzi hlavné ciele euroregiónov v súlade s Európskou chartou hraničných a cezhraničných regiónov patria:

- rozvoj v oblasti hospodárstva a turistického ruchu, rozvíjanie vzťahov v oblasti školstva a vedy,
- aktivity v oblasti ochrany prírody, životného prostredia a vodných zdrojov, predchádzanie živelným katastrofám,
- rozvoj dopravy,
- aktivity v humánnej a sociálnej oblasti,
- aktivity na zachovanie spoločného kultúrneho dedičstva,
- participácia na finančných programoch EÚ,
- aktivity na vytvorenie podmienok výmeny informácií a zabezpečení ich toku,
- aktivity na vypracovanie návrhov, odporúčaní a koordinácii spoločných projektov a programov,
- aktivity zamerané na zvýšenie príťažlivosti regiónov.

Na Slovensku je momentálne aktívnych 11 euroregiónov a to: Euroregión Váh-Dunaj-Ipeľ, Euroregión Beskydy, Ipeľský Euroregión, Euroregión Bíle-Biele Karpaty, Euroregión Neogradiensis, Euroregión Podunajského Trojspolku, Euroregión Tatry, Euroregión Slaná - Rimava, Karpatský euroregión, Euroregión Kras, Euroregión Weinviertel-Pomoravie (Záhorie)-Južná Morava, tzv. ER Pomoravie. V prehľadoch za Slovensko sa často uvádza aj Euroregión Košice-Miškolc, ktorý však neuzavrel inštitucionalizačnú fázu a de iure a de facto neexistuje. Medzi novovzniknutými ERZ dominuje Ister-Granum Euroregión, ktorý už spĺňa kritéria euroregionálneho zväzku. Okrem neho registrujeme iniciatívy okolo „Centropa Euroregiónu (Bratislava-Brno-Viedeň-Gyor)" a „Euroregiónu Zemplín".

Na slovensko-poľskej a slovensko-českej hranici dominujú združenia teritoriálneho charakteru (regióny Beskydy, Tatry a Karpaty, Bíle-Biele Karpaty), na južnej hranici s Maďarskom sa vyznačujú euroregióny na slovenskom území heterogénnym charakterom euroregionálnych združení (líniový, bodový, teritoriálny alebo zmiešaný), teritoriálne pokrývajúce územie medzi NUTS II - NUTS IV. Nie je výnimkou, že sa prekrývajú záujmové územia a na dôvažok na maďarskej strane registrujeme viacnásobné členstvo niektorých žúp vo viacerých euroregionálnych združeniach. Na Slovensku v jeho prihraničnom teritóriu prevládajú bilaterálne, no existujú tri- i viaclaterálne euroregióny. Kým na Slovensku ich explicitne reprezentujú združenia právnických osôb, v okolitých krajinách sú ich národné štruktúry niekedy odlišné. Napríklad v Maďarsku sú tieto štruktúry inštitucionalizované (Kht, szovetség, ale i neinštitucionalizované ako voľné združenia). Poľské euroregióny majú podobnú právnu podobu ako euroregióny na Slovensku s malými odchýlkami tzv. združeniami kombinovaného typu (Stowarzyszenie). V ČR sú to združenia samospráv, často aj s „vlastnou" regionálnou rozvojovou agentúrou. V Rakúsku veľkú časť koordinačnej a integračnej zodpovednosti za regionálne spolky (Regionalverband, rovnako ide o združenia samospráv a ďalších právnických osôb)

preberá krajinská vláda a spolukoordinuje ich činnosť, ako aj prideluje časť zdrojov a kompetencií v rámci riadenia CBC samotným euroregiónom.

Kľúčovým problémom slovenských euroregiónov je zatiaľ ich nízky stupeň inštitucionalizácie, absencia legislatívy upravujúca napr. cezhraničnú spoluprácu a postavenie euroregiónov v tejto spolupráci, absencia zedefinovania euroregiónov ako aktérov regionálneho rozvoja (napr. žiadna zmienka o euroregiónoch v zákone o podpore regionálneho rozvoja) a v podmienkach SR neexistuje priamo záväzná metodika, ktorá presne stanovuje, aké podmienky musí konkrétne euroregionálne združenie spĺňať, aby bolo považované za „euroregión“. Napríklad, či je to jednak veľkostné kritérium, teritorialita, početnosť členskej základne, alebo kvalitatívna úroveň aktivít daného subjektu, alebo charakter cezhraničného partnera. Všeobecné kritérium je stanovené, že sa jedná opravne subjekty - záujmové združenia právnických osôb, ktoré má vybudované s partnerom, partnermi spoločné medzinárodné štruktúry („parlament-radu, medzinárodný sekretariát, pracovné komisie“).

Významným interným problémom jednotlivých euroregionálnych združení je personálna i finančná kapacita. Častokrát stoja aktivity jednotlivých združení na niekoľkých „pár“ jedincoch a v prípade, že dôjde k odchodu 1-2 kľúčových ľudí, je činnosť združenia výrazne obmedzená.

Významným pozitívom a faktorom stabilizácie a čiastočnej inštitucionalizácie euroregiónov bolo rozhodnutie vlády SR financovať cezhraničné aktivity zo štátneho rozpočtu SR od roku 1999. Tento systémový prístup vlády napomohol inštitucionalizácii euroregionálnych štruktúr a aktivítam v oblasti ľudských zdrojov, prípravy strategických dokumentov, príprave podkladových dokumentov pre veľké investičné projekty podporené z domácich a zahraničných fondov, v oblasti CR podporou marketingu krajinných priestorov a sídiel, v oblasti práce s verejnosťou v euroregiónoch, ako aj v oblasti rozvoja aktivít zameraných na podporu posilnenia rozvojového potenciálu prihraničných regiónov.

Na rozvoj činnosti 11 vytvorených euroregiónov vyčleňuje každoročne Ministerstvo výstavby a rozvoja SR finančnú podporu v rámci systému podpory euroregionálnych aktivít (SPERA) v dvoch oblastiach:

- I. Príprava podkladových dokumentov pre investičné projekty na území euroregiónov podporené z domácich a zahraničných fondov,
- II. Aktivity zamerané na podporu posilnenia rozvojového potenciálu prihraničných regiónov.

V období rokov 2002-2004 bolo podporených 82 projektov podporujúcich euroregionálne aktivity v celkovej výške 35,5 mil. Sk. V roku 2005 bolo vyčlenených 9 mil. Sk na systém podpory euroregionálnych aktivít.

Pod projektmi zameranými na zintenzívnenie cezhraničnej spolupráce sa rozumejú projekty pripravené a uskutočnené v spolupráci s vyšším územným celkom, s regionálnou rozvojovou agentúrou zaradenou do integrovanej siete regionálnych rozvojových agentúr (IS RRA) a majúce priamy cezhraničný dosah na organizovanie propagačných aktivít, seminárov, konferencií, prezentácií a služieb venovaných na prehĺbenie cezhraničnej spolupráce, na prípravu pracovníkov euroregionálnych združení na programovacie obdobie 2007-2013, na spracovanie programových dokumentov a na spoločné plánovanie. Slovenské euroregióny sa aj vďaka tejto podpore dostali z fázy etablovania do fázy stabilizácie. K stabilizácii im pomáhajú aj nové možnosti súvisiace so vstupom SR do EÚ, keď sa všetky euroregióny (či už úspešne alebo menej úspešne) aktívne zapojili do prípravy i realizácie projektov financovaných z PHARE CBC a INTERREG IIIA v rokoch 2004-2006.

Aktéri cezhraničnej spolupráce

1. Vyššie územné celky (samosprávne kraje)

Vyššie územné celky sa stávajú jedným z hlavných aktérov cezhraničnej spolupráce. Decentralizácia kompetencií im okrem iného priniesla množstvo možností v oblasti koordinácie a realizácie regionálneho rozvoja. VÚC zároveň po vzniku iniciovali aktivity na vybudovanie medzinárodných kontaktov, medzi ktoré patria aj kontakty so susednými regiónmi. Každý VÚC má dnes komisiu pre cezhraničnú spoluprácu zloženú z poslancov zastupiteľstva a zapojením VÚC do implementácie cezhraničných programov EÚ (PHARE CBC a INTERREG III) si zároveň jednotlivé VÚC vybuďovali personálne a administratívne kapacity, ktoré sa špecializujú na cezhraničnú spoluprácu.

Napriek tomu je cezhraničná spolupráca VÚC z programového hľadiska veľmi nekoncepčná a živelná. Dokazuje to i zadefinovanie priorít či opatrení v Programoch hospodárskeho a sociálneho rozvoja jednotlivých VÚC, ktoré je veľmi vágne. Najčastejším spôsobom realizácie spolupráce je podpisovanie bilaterálnych zmlúv, ktoré sú však všeobecného charakteru a zahŕňajú čo najširší rámec spolupráce. Len vo veľmi limitovaných prípadoch sa pripravujú aj ročné (alebo viacročné) akčné plány spolupráce, kde sú nadefinované spoločné aktivity cezhraničných partnerov.

Z pohľadu typu cezhraničných aktivít prevládajú tzv. mäkké projekty, čo je spôsobené aj limitovanými zdrojmi na podporu cezhraničnej spolupráce. VÚC sa však aktívne zapojili do prípravy a realizácie programov cezhraničnej spolupráce financovaných z rozpočtu EÚ pričom väčšinou predkladajú najväčšie projekty, čo sa týka objemu financií. To samozrejme súvisí aj s ich kompetenciami, keď sú napr. VÚC zodpovedné za cesty 2. a 3. triedy. Súčasne však si VÚC vybuďovali najlepšie kapacity na prípravu projektov, čoho dôkazom je aj zriadenie vlastných regionálnych rozvojových agentúr. Tieto často vypracovávajú projekty aj pre subjekty v pôsobnosti VÚC (napr. stredné školy, kultúrne zariadenia), čo robí v súčasnosti z VÚC kompetenčné najvýznamnejšieho partnera pre cezhraničnú spoluprácu.

Z pohľadu ďalšieho rozvoja cezhraničnej spolupráce by sa práve VÚC mohli stať kľúčovým aktérom, nositeľom i iniciátorom (ak nedôjde k inštitucionalizácii euroregiónov a zlepšení ich kapacít) cezhraničnej spolupráce. Potenciálne sa môže inštitucionalizácia euroregiónov udiť prevzatím zodpovednosti jednotlivými VÚC. Dôležitým prvkom ďalšieho vývoja ale bude schopnosť VÚC jednak alokovať a zvyšovať objem zdrojov na cezhraničnú spoluprácu, schopnosť iniciovať dlhodobé aktivity a zároveň nechávať priestor na cezhraničnú spoluprácu aj menším aktérom, aby napr. na úkor financovania veľkých infraštruktúrnych projektov s kvázi cezhraničným dopadom netrpeli možnosti samospráv, MVO či iných aktérov. Výhodou VÚC je fakt, že i v ostatných krajinách V4 existujú podobné štruktúry na úrovni NUTS 2-3 s takmer identickými kompetenciami, čo je významným predpokladom pre ďalší rozvoj cezhraničnej spolupráce v rámci V4.

2. Mestá a obce, združenia podnikateľov, nadácie a MVO

Mestá a obce sú významným činiteľom a motorom cezhraničnej spolupráce. Vytvorenie možností (hlavne finančných z fondov EÚ) výrazne aktivizovalo samosprávy aj v oblasti cezhraničnej spolupráce, kde sa aktívne zapojili do prípravy i realizácie cezhraničných projektov. Množstvo pripravených a podaných projektov svedčí o veľkom záujme slovenských samospráv o cezhraničnú spoluprácu s partnermi a zároveň poukazuje na nedofinancovanosť tohto segmentu. Z vlastných zdrojov realizujú samosprávy väčšinou iba mäkké projekty hlavne v oblasti kultúrnej, vzdelávacej, či v oblasti výmeny informácií a udržiavania kontaktov, t.j. aktivity ľudia-ľuďom.

Aktívnymi v oblasti cezhraničnej spolupráce sú aj združenia podnikateľov a to predovšetkým Slovenská obchodná a priemyselná komora a jej regionálne komory, ktoré sa aktivizujú napríklad v spoločných bilaterálnych obchodných komorách (slovensko-poľská, slovensko-česká, slovensko-maďarská) a tiež plnia tieto funkcie:

- Spracovanie ponúk a dopytov od zahraničných firiem a komôr,
- Využívanie celosvetovej siete komôr na propagáciu slovenských výrobkov, predovšetkým v komorových periodikách,
- Poskytovanie adres zahraničných partnerov slovenským firmám (cez obchodné komory, Internet, z databáz, ...),
- Sústreďovanie informácií o teritóriách, podmienkach podnikania v zahraničí, zabezpečenie iných informácií - na vyžiadanie (daňové, colné, ...) prostredníctvom partnerských komôr a obchodných oddelení v SR a zahraničí, rganizovanie zahraničných obchodných misií - stretnutia našich podnikateľov v zahraničí, technicko-organizačné práce, rezervácia ubytovania, zabezpečenie prepravy, atď.,
- Prijímanie zahraničných delegácií, podnikateľských subjektov,
- Organizovanie stretnutí slovenských podnikateľských subjektov s obchodnými radcami SR akreditovanými v zahraničí, ako aj zahraničných obchodných radcov pôsobiacich v SR,
- Organizovanie a účasť v spoločných expozíciách SOPK na výstavách a veľtrhoch v zahraničí,
- Poskytovanie informácií o veľtrhoch a výstavách v zahraničí,
- Nadväzovanie kontaktov s obchodnými komorami v zahraničí.

Do cezhraničnej spolupráce sa tiež zapájajú aktéri primárne orientovaní na podporu regionálneho rozvoja to napr. Regionálne rozvojové agentúry, ktorých sieť vytvorilo a tiež dotuje Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR a tiež Centrá prvého kontaktu, ktoré sa tiež zapojili do prípravy a realizácie projektov financovaných z INTERREG III A.

Špecifickým prvkom v cezhraničnej spolupráci je Karpatská nadácia¹ ktorá je unikátna cezhraničná a regionálna nezisková organizácia pôsobiaca predovšetkým na území Košického a Prešovského kraja. Poslaním Karpatskej nadácie je vytvárať podmienky pre rozvíjanie identity a socio-ekonomický rozvoj komunit na území Karpatského Euroregiónu v kontexte s vývojom na území širšieho európskeho a globálneho priestoru. Karpatská nadácia udeľuje granty neziskovým organizáciám a miestnym samosprávam, ktorých sídla sa nachádzajú na území Karpatského euroregiónu. Témy gramových programov Karpatskej nadácie:

- kultúrne dedičstvo
- prírodné dedičstvo
- rozvoj vidieka
- trvalo udržateľný ekonomický rozvoj v horských oblastiach
- vidiecky turizmus
- obnovovanie tradícií a remesiel
- propagácia miestnych výrobkov
- prihraničná a cezhraničná spolupráca
- partnerstvá medzi mimovládnyimi organizáciami, miestnymi samosprávami a podpora ich spolupráce s podnikateľmi
- rozvoj mimovládnych organizácií a miestnych samospráv
- posilňovanie miestneho sociálneho kapitálu
- mobilizácia miestnych komunít a zdrojov
- miestny ekonomický rozvoj
- podpora rozvoja malého podnikania

V súčasnosti realizuje nadácia 5 kľúčových programov a to:
 IRCD: Program komplexného rozvoja vidieckych oblastí,
 CBC: Program cezhraničnej spolupráce v Karpatskom euroregióne,
 LIP: Program miestnych iniciatív,
 R: Karpatský Romanet program,
 SKN: Štipendium Karpatskej nadácie.

¹ Prameň: <http://www.carpathianfoundation.org/>.

Záver

Do cezhraničnej spolupráce je taktiež zapojených množstvo iných organizácií typu občianskych združení, neziskových organizácií i organizácií s medzinárodným prvkom². Donedávna evidenciu a určitú výmenu informácií o jednotlivých MVO a združeníach viedla SAIA³, avšak v poslednom období veľmi obmedzila uvedené aktivity.

Literatúra

- [1] Pauličková, A.: Podnikanie malých firiem v Slovenskej republike po vstupe do Európskej únie. Eurounion, Bratislava 2004, 388 s. - ISBN 80-88984-65-3
- [2] Pauličková, R.: Regionálny a mestský marketing. Eurounion, Bratislava 2005
- [3] Operačný program: Program cezhraničnej spolupráce Slovenská republika Česká republika 2007 – 2013, návrh aktualizovaného znenia, október 2006
- [4] <http://www.carpathianfoundation.org>
- [5] <http://www.civil.gov.sk>
- [6] <http://www.saia.sk>

² Registre organizácií vid' na <http://www.civil.gov.sk/p12/p12.shtm>.

³ Prameň: <http://www.saia.sk/>.

VÝZNAM EUROREGIONŮ SILVA NORTICA, ŠUMAVA – BAYERISCHE WALD A MÜHLVIERTEL PRO ROZVOJ JIHOČESKÉHO KRAJE

Dr. Mgr. Lubomír PÁNA, Ph.D.

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s.

Žižkova 6, 370 01 České Budějovice

e-mail: pana@vsers.cz

ANOTACE

Článek se zabývá významem euroregionů Silva Nortica, Šumava – Bayerische Wald a Mühlviertel rozkládajících se na území Jihočeského kraje, Bavorska a Horního a Dolního Rakouska. Na vývoji hrubého domácího produktu před a po vstupu ČR do Evropské unie jsou ukázány dynamické změny jednotlivých částí euroregionů.

KLÍČOVÁ SLOVA

euroregion, Silva Nortica, Šumava - Bayerische Wald a Mühlviertel, vývoj HDP, individuální indikátory rozvoje

ANNOTATION

The contribution deals with importance of Euro regions Silva Nortica, The Bohemian Forest - Bayerische Wald and Mühlviertel. Trend GDP before and after accession of the Czech Republic to the European Union show us dynamic changes of apportionable part of Euro regions.

KEY WORDS

Euro regions, Silva Nortica, trend GDP, individual indicator values

Euroregiony jsou nadnárodním typem svazků či sdružení měst a obcí. Cílem euroregionů je podpora a realizace projektů odrážející všechny formy spolupráce mezi smluvními stranami. Hlavním důvodem zakládání takových svazků je odstraňování nerovností mezi regiony na obou stranách hranice. Spolupráce zasahuje do všech oblastí života občanů na kulturní, sociální, hospodářské a infrastrukturní úrovni. Dalo by se také říci, že euroregion je formální nástroj pro přeshraniční spolupráci regionálních organizací a obcí spojených případně s partnery ze všech sociálních a hospodářských oblastí. Sdružení měst a obcí v příhraničních oblastech České republiky je zaměřené na přípravu a realizaci konkrétních návrhů projektů pro oživení území od poradenství při jejich přípravě a realizaci až po spoluúčasť na celostátních i mezinárodních programech. Euroregiony spolupracují také na tvorbě kalendáře společenských, kulturních a sportovních akcí konaných na území euroregionu. Nejstarším euroregionem je Euroregion, což je oblast na holandsko-německých hranicích, která se stala modelem pro další podobné iniciativy a proto její označení převzaly nově vznikající hraniční oblasti tohoto druhu. Tento euroregion byl založen již v roce 1958. V Jihočeském kraji existují dva velké euroregiony Silva Nortica a Šumava - Bayerische Wald a Mühlviertel

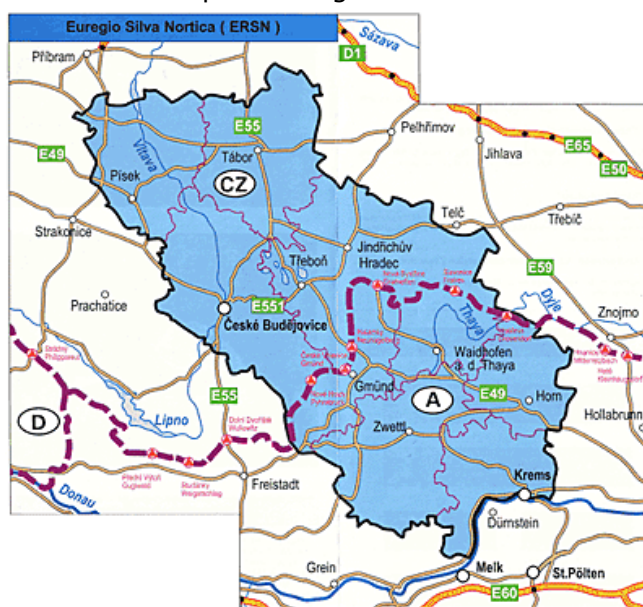
Silva Nortica

Název Silva Nortica je historickým označením našeho území a znamená Severní les. Historie procesu založení společné rakousko-české diskusní platformy sahá až do roku 1989. Iniciativa Waldviertel Managementu směřovala nejdříve na jihočeské přednosta okresů, později na nově založené regionální rozvojové agentury v Jindřichově Hradci a v Českých Budějovicích, se kterými byla 13.4.2000 podepsána Deklarace o spolupráci mezi regiony.

Po aktivním zásahu Sdružení měst a obcí Jihočeského kraje (SMOJK) se snahy o založení euroregionu zintenzivnily. Jednání byla nakonec završena slavnostním založením euroregionu Silva Nortica 28.5.2002 v Hospodářském parku Gmünd/České Velenice.

Zakladateli jsou Europaplattform pro Waldviertel na rakouské straně a sdružení Jihočeská Silva Nortica na české straně. Euroregion Silva Nortica zahrnuje území okresu Jindřichův Hradec, České Budějovice, Písek a Tábor v Jihočeském kraji a region Waldviertel s okresy Zwettl, Krems, Gmünd, Waidhofen an der Thaya a Horn na území Spolkové země Dolní.

Obrázek č.1: Mapa euroregionu Silva Nortica

Zdroj: www.silvanortica.com

Sdružení právnických osob Jihočeská Silva Nortica bylo založeno 16.5.2002 jako dobrovolné sdružení obcí, měst a dalších právnických osob v české části euroregionu. Počet obyvatel členských měst a obcí je více než 260 000. K největším členům patří města České Budějovice, Tábor, Písek, Jindřichův Hradec, Milevsko, Třeboň, Dačice ad. Sdružení je programově zaměřeno na přeshraniční spolupráci s obcemi, městy a vyššími celky veřejné správy příhraničního regionu Dolního Rakouska – Waldviertel. Sekretariát sdružení byl založen 1.11.2002 v Jindřichově Hradci. Na jeho založení byl získán finanční příspěvek z programu Evropské unie - Společného fondu malých projektů CBC Phare.

Sdružení Europaplattform Pro Waldviertel bylo založeno 22. 2. 1995 jako nástupce akciové společnosti Pro Waldviertel. Sdružuje politické zástupce všech zákonodárných institucí a 81 členských obcí a měst. Významnými členy jsou města Krems, Zwettl, Horn, Gmünd, Waidhofen an der Thaya, Schrems, Dobersberg ad. Sdružení a jeho sekretariát Regionalmanagement Waldviertel založený v roce 2004 ve Zwettlu jsou iniciátory regionálního rozvoje se silným přeshraničním dopadem.

Hlavní činností euroregionu Silva Nortica je snaha o rozvinutí infrastruktury, podpora zemědělství a údržby krajiny, ochrana životního prostředí, rozvoj cestovního ruchu a zlepšení kvality života.

Projekty euroregionu Silva Nortica

Rok 2004, který je rokem rozšíření EU, přinesl pro nově přistupující země nové možnosti čerpání podpůrných prostředků EU. Jednalo se především o strukturální fondy, které v letech 2004-2006 podpořily tzv. Operační programy částkou 1,45 miliardy EUR.

Tabulka č. 1 Operační programy euroregionu Silva Nortica

Název operačního programu	Alokace 2004-2006	
	Podíl	Celkem mil. €
OP Průmysl a podnikání	18 %	261
OP Infrastruktura	17 %	246
OP Rozvoj lidských zdrojů	22 %	319
OP Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství	12 %	174
Společný regionální OP	31 %	450
Celkem OP	100 %	1 450

Zdroj: www.silvanortica.com

V jednotlivých příhraničních regionech byly k dispozici i další programy EU. Jednalo se především o dobíhající předvstupní program Phare CBC, jehož financování bylo ukončeno v roce 2006, a iniciativu INTERREG, která byla vyhlášena na období 2004-2006.

Program Phare CBC na česko-rakouském příhraničí vyhlásil 30.dubna 2004 5 grantových programů, které mají celkový objem téměř 6 mil. EUR. Jednalo se o 2 Společné fondy malých projektů (SFMP), grantový program na dopravní infrastrukturu, grantový program na přeshraniční síť a lidské zdroje a grantový program na životní prostředí.

Tabulka č. 2 Grantové programy euroregionu Silva Nortica

Název grantového programu	Alokace v tis. EUR	Datum vyhlášení Výzvy	Datum předložení žádosti	Termín realizace projektu
Společný FMP Phare 2002	167	30.4. 2004	29. 6. 2004	od 1.10.2004 na 10 měs.
Společný FMP Phare 2003	167	30.4. 2004	29. 6. 2004	od 1.2.2005 na 12 měs.
Dopravní infrastruktura Phare 2002	2 271	30.4. 2004	8. 7. 2004	od 1.10.2004 na 10 měs.
Přeshraniční síť a lidské zdroje Phare 2003	1 800	30.4. 2004	3. 8. 2004	od 1.11.2004 na 21 měs.
Udržitelný rozvoj a ochrana životního prostředí Ph ' 2003	1 600	30.4. 2004	5. 8. 2004	od 1.11.2004 na 21 měs.

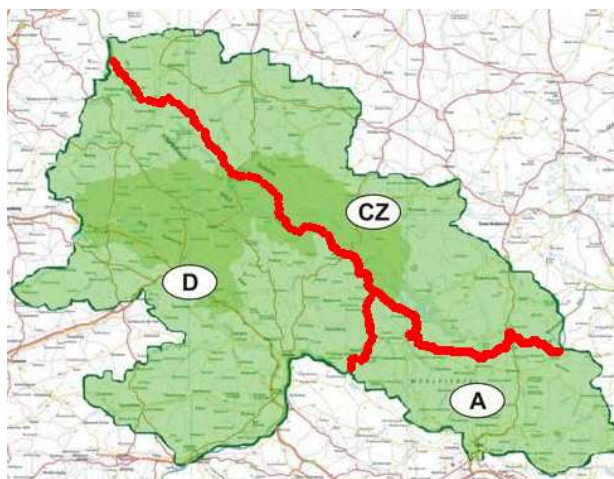
Zdroj: www.silvanortica.com

Šumava – Bayerische Wald a Mühlviertel

Tento euroregion byl založen 3.2. 1993 jako dobrovolné sdružení obcí měst a dalších právnických osob. Jeho hlavními cíly je mezinárodní spolupráce s obcemi městy a vyššími správními celky pohraničních regionů Bavorska a Mühlviertelu.

Na české straně území tento region zahrnuje okresy: Domažlice, Klatovy, Prachatice a Český Krumlov. Na bavorské straně to jsou okresy: Freistadt, Perg, Rohrbach a Urfar.

Obrázek č.2: Mapa euroregionu Šumava – Bayerische Wald a Mühlviertel

Zdroj: vlastní

Hlavní činností euroregionu Šumava je: zkvalitnění a koordinace přeshraniční spolupráce, reprezentace regionu, výměna informací, účast na tvorbě strategií rozvoje a programu EU, správa dispozičního fondu Interreg III A.

Kancelář euroregionu Šumava je v Běšinech na Klatovsku a společně s regionální rozvojovou agenturou Šumava ve Stachách se snaží o naplnění cílů euroregionu. Faktickými výsledky je například tvorba propagačních materiálů: Šumava, Český les.

Členstvím v euroregionu Šumava získávají obce následující výhody:

1. obcím je poskytován úplný informační servis, informace o otázkách činnosti euroregionu Šumava a kriteriích v projektech EU.
2. zprostředkování prvotních přeshraničních kontaktů mezi obcemi na české, rakouské a bavorské straně. Navázání kontaktů a případná spolupráce je nutná pro čerpání z programu INTERREG IIIA
3. reprezentace celého regionu na veletrzích a v propagačních materiálech
4. pomoc při podávání projektů a poradenství v oblastech přípravy

Členem euroregionu Šumava se může stát obec, jenž na svém zastupitelstvu schválí vstup do euroregionu a následně podá žádost. Tuto žádost projedná valná hromada Euroregionu Šumava na nejbližší schůzi to je vždy jednou za rok na jaře. Členové platí poplatek 3 Kč na obyvatele. U právnických osob se žádost projedná na nejbližší schůzi. Jako člen platí ročně 5000 Kč.

Na rozdíl od jiných sdružení či spolků má příhraniční spolupráce v podobě euroregionu ucelený a komplexní charakter. V neširší míře se věnuje všem oblastem, kde by šlo zmírnit dopady existence hranic na občany u nich žijících.

Euroregiony si svoje postavení musely vydobýt. Ačkoli nemají žádnou právní oporu v právních rádech dotčených států, dovedly si tyto subjekty získat respekt a uznání. Dnes mají euroregiony v mnoha zemích velký vliv v otázkách administrování unijních prostředků pro podporu přeshraniční spolupráce. Euroregiony nejsou přímo spojeny s Evropskou unií a existují i v nečlenských státech a řadu projektů financují bez příspěví Evropské unie.

Mezi přednosti a klady euroregionů Silva Nortica a Šumava - Bayerische Wald a Mühlviertel patří vysoká úroveň některých odvětví jak ve venkovských oblastech tak ve městech, zvyšující se počet obyvatel, velký potenciál přírodního prostředí a dobře fungující příhraniční spolupráce. Slabou stránkou jihočeských euroregionů je velká závislost na trhu práce ve městech, zaostávání v důsledku malého počtu podniků a vysoký věk obyvatel v některých oblastech regionu. Dalšími negativními faktory jsou

například: malá infrastruktura, nedostatečný počet hraničních přechodů a odlišnost právních předpisů a ekologických standardů.

Rozvoj jihočeských euroregionů je přímo závislý na zvyšující se přeshraniční spolupráci a vytváření různých projektů pro zlepšení úrovně regionu a jejich obyvatel. Pro trvalý rozvoj je nejdůležitější rozvinutá spojující infrastruktura, podpora zemědělství a údržby krajiny, ochrana životního prostředí, rozvoj cestovního ruchu, kvalita života občanské společnosti.

Cíli spolupráce, jimiž se pracovní skupiny našich euroregionů zabývají, jsou například: rozvoj regionu, dobré mezistátní vztahy, spokojenost občanů, všestranná spolupráce a odstranění hranic a rozdílů mezi regiony. Pokusíme se tyto cíle zhodnotit z pohledu vývoje HDP v těchto pohraničních oblastech.

Tabulka č.3: HDP Jihočeského kraje, Bavorska, Waldviertlu (miliardy Eur)

Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Rozdíl 2000/2005
<i>Jihočeský kraj</i>	3,44	3,81	4,41	4,43	4,76	5,44	+58,13%
<i>Bavorsko</i>	359,4	369,6	380,2	384,4	397,4	403,7	+12,32%
<i>Waldviertel</i>	4,27	4,27	4,31	4,37	4,45	4,52	+5,85%

Tabulka č.4: Změna HDP Jihočeského kraje, Bavorska, Waldviertlu (v %)

Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Průměrná změna HDP v letech 2000-2005
<i>Jihočeský kraj</i>	+3,92	+5,91	+4,61	+3,77	+7,68	+6,77	+5,44
<i>Bavorsko</i>	+4,41	+2,83	+2,86	+1,10	+3,38	+1,58	+2,69
<i>Waldviertel</i>	+3,41	0	+0,93	+1,39	+2,97	+1,57	+1,71

Zdroj: vlastní (podklady: <http://www.czso.cz>, <http://www.statistik.at>, www.destatis.de)

Z tabulky vyplývá, že hrubý domácí produkt Bavorska a Jihočeského kraje po zahájení spolupráce v rámci euroregionů má přibližně stejnou dynamiku vývoje. Vývoj hrubého domácího produktu ve Waldviertelu je odlišný, zachovává si svůj pravidelný, avšak nižší růst než ostatní sledované regiony. Z výsledků můžeme usoudit, že největší přínos ze vstupu do EU a spolupráce euroregionů má Jihočeský kraj, zejména zásluhou přírůstku HDP v roce 2004 a tato skutečnost se potvrdila i v roce 2005.

Má stejnou dynamiku růstu HDP jako Jihočeský kraj celá republika? Odpověď nám ukazuje následující přehled.

Tabulka č. 5: Porovnání hrubého domácího produktu mezi regionem a státem, ve kterém je region situován. (v miliardách Eur)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Rozdíl 2000/2005 5 %	Rozdíl 2000/2005
Česká republika	61,48	69,01	79,98	80,93	87,17	99,73	38,35 %	38,25

Jihočeský kraj	3,44	3,81	4,41	4,43	4,76	5,44	36,76 %	2,00
Podíl Jč. Kraje v %	5,60	5,52	5,51	5,47	5,46	5,46	-2,5%	0,14

Německo	2062,5	2113,2	2145	2163,4	2215,7	2245,5	+8,87%	2157,5
Bavorsko	359,4	369,6	380,2	384,4	403,7	403,7	+12,32%	383,5
Podíl Bavorska v %	17,42	17,49	17,72	17,76	18,2	17,97	+3,15%	

Rakousko	188,557	194,292	198,290	203,566	211,498	235,82	+25,06%	205,33
Waldviertel	4,27	4,27	4,31	4,37	4,45	4,52	+5,85%	4,365
Podíl Waldviertelu v %	2,26	2,19	2,17	2,14	2,1	1,91	-15,49%	

Zdroj: <http://www.statistik.at>, <http://www.czso.cz>, www.destatis.de

Regiony lze dále komparovat pomocí tzv. individuálních indikátorů. Tyto indikátory umožňují první porovnání úrovně jednotlivých ukazatelů v regionech a zejména variability těchto ukazatelů. Poměrně málo variabilní jsou ukazatele jako je míra ekonomické aktivity, podíl zaměstnaných na celkovém počtu obyvatel, podíl nezaměstnaných mladých lidí a podíl lidí zaměstnaných ve službách. Nejvíce kolísají ukazatele HDP na obyvatele a pracovní sílu, což dokládá níže uvedený index změny hodnoty, respektive změna vycházející z relativního rozdílu hodnot.

Tabulka č. 6: Index změny hodnoty HDP (hodnota ukazatele 2005 je vztažena k hodnotě ukazatele v roce 2000) $z_1 = \frac{y_j}{y_i}$

$$z_1 = \frac{y_j}{y_i}$$

mld. EUR	2000	2005	z_1
Česká republika	61,48	99,73	62,21 %
Jihočeský kraj	3,44	5,44	58,13 %
Německo	2062,5	2245,5	8,87 %
Bavorsko	359,4	403,7	12,32 %
Rakousko	188,557	235,82	25,06 %
Waldviertel	4,27	4,52	5,85 %

Z hodnoty indexu lze odvodit procentický nárůst či pokles hodnoty ukazatele v uvedeném období. Druhý způsob vyjádření změny vychází z relativního rozdílu hodnot:

Tabulka č. 7: $z_2 = \frac{y_j - y_i}{y_j}$

mld. EUR	2000	2005	z_2
Česká republika	61,48	99,73	38,35 %
Jihočeský kraj	3,44	5,44	36,76 %
Německo	2062,5	2245,5	8,14 %
Bavorsko	359,4	403,7	10,97 %

Rakousko	188,557	235,82	20,04 %
Waldviertel	4,27	4,52	5,53 %

Závěr

Z uvedených údajů vyplývá, že Jihočeský kraj se oproti České republice rozvíjel o 1,59 % pomaleji, Bavorsko oproti celému Německu rychleji o 3,45 % a nejhůře na to je Waldviertel, který se vyvíjí o 19,21% pomaleji než celé Rakousko. Zajímavou skutečností je, že podíl jednotlivých regionů na národním HDP sice pomalu, ale neustále klesá. Rozšíření Evropské unie v roce 2004 bylo velmi významným impulsem pro většinu ekonomik, všechny 3 části euroregionu zrychlily svůj hospodářský růst, ačkoliv jen Jihočeský kraj si jej dokázal udržet i v dalších letech. V rámci euroregionu Šumava – Bayerische Wald a Mühlviertel by měla být do budoucna věnována zvýšená pozornost území Waldviertel, což je území s minimálním hospodářským růstem, díky kterému se významně snižuje podíl na národním HDP a zvětšují se tak regionální disparity nejen v rámci rakouských, ale i příhraničních regionů Bavorska a Jihočeského kraje.

Literatura

- [1] Dvořák, M.: Příhraniční spolupráce vybraných regionů. JČU. Č. Budějovice, 2002,
- [2] Diplomová práce
- [3] Svatošová, L., Boháčková, I., Hrabánková, M.: Regionální rozvoj z pozice strukturální politiky. JČU. Č. Budějovice, ČZU Praha, 2005. ISBN 80-7040-7492
- [4] Svatošová, L., Boháčková, I., Hrabánková, M.: Vybrané diagnostické metody pro sledování regionálního rozvoje. JČU. Č. Budějovice, ČZU Praha, 2006. ISBN 80-7040-835-9
- [5] <http://www.czso.cz>
- [6] www.euroregio.cz
- [7] www.silvanortica.com
- [8] <http://www.statistik.at>

ZAMĚŘENÍ PŘESHraniČNÍ SPOLUPRÁCE S POLSKÝMI A SLOVENSKÝMI REGIONY V NOVÉM PLÁNOVACÍM OBDOBÍ EVROPSKÉ UNIE 2007–2013

RNDr. Miloš FŇUKAL, Ph.D.

Mgr. Petr KLADIVO

Doc. RNDr. Václav TOUŠEK, CSc.

Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

třída Svobody 26, 771 46 Olomouc

e-mail: geogr@prfnw.upol.cz

ANOTACE

V průběhu roku 2006 se podílel širší tým pracovníků katedry geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a firmy GaREP, spol. s r. o. v Brně na řešení projektu programu výzkumu a vývoje Ministerstva pro místní rozvoj ČR s názvem Potenciální zaměření přeshraniční spolupráce s polskými a slovenskými regiony s důrazem na nové plánovací období Evropské unie 2007–2013. Cílem tohoto příspěvku je seznámit odbornou veřejnost s řešenou problematikou a s hlavními výsledky projektu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Euroregion, přeshraniční spolupráce, Interreg, Evropská unie

ANNOTATION

During the year 2006 a team of experts from of the Department of Geography of the Faculty of Science of the Palacký University in Olomouc and from the company GaREP Ltd. in Brno took part in the solution of a project within the research and development programme of the Ministry of Regional Development of the Czech Republic called *Potential scopes of cross-border co-operation with Polish and Slovak regions with emphasis on the new planning period of the European Union 2007-2013*. The aim of this paper is to communicate the concerned issue and the main outputs of the project to the expert public.

KEY WORDS

Euroregion, cross-border cooperation, Interreg, European Union

Stručná charakteristika projektu

Cílem projektu bylo zhodnotit potenciální oblasti a okruhy vzájemné spolupráce pro zpracovatele nových projektů v rámci přeshraniční spolupráce na česko-polském a česko-slovenském pohraničí v plánovacím období 2007–2013. Důraz byl položen na obsahovou analýzu dosavadních programových dokumentů, analýzu domácích i zahraničních studií a rozbor realizovaných projektů v česko-polském a česko-slovenském pohraničí. Součástí řešení bylo získání poznatků z dosavadní přeshraniční spolupráce pomocí standardizovaných rozhovorů se starosty obcí i zástupci vybraných institucí zabývajících se problematikou pohraničí. Kromě toho řešitelé realizovali poměrně rozsáhlé dotazníkové šetření o hodnocení strategie přeshraniční spolupráce jak česko-polské, tak

česko-slovenské prostřednictvím již navržených vybraných oblastí podpory či dílčích aktivit. Analýza byla provedena za tři skupiny respondentů, a to za tzv. experty (odborníci zabývající problematikou přeshraniční spolupráce), akademiky (vědečtí a odborní pracovníci z vysokých škol a Akademie věd ČR zabývající se problematikou regionálního rozvoje) a starosty obcí, které jsou součástí jednotlivých euroregionů v česko-polském a česko-slovenském pohraničí.

Euroregiony v ČR

Euroregiony, jakožto jeden z klíčových pilířů přeshraniční spolupráce v Evropě, začaly vznikat od konce 50. let minulého století. Od počátku se stalo jejich hlavním cílem řešení otázek regionálního rozvoje v pohraničních oblastech, které ve vztahu k vnitrozemí vykazují četné ekonomické a sociální diskrepance. Šlo zejména o otázky související s volným pohybem za prací, modernizací infrastruktury, podporou zavádění nových environmentálních projektů a také vzděláváním s cílem překonat jazykové bariéry.

Hlavní vlna zkládání euroregionů nastala po přijetí Evropské rámcové úmluvy o přeshraniční spolupráci (v platnost vstoupila 22. 12. 1981). Na jejím základě vznikají euroregiony na všech vnitřních hranicích EU, v devadesátých letech i na hranicích států střední a východní Evropy. Jménem České republiky byla Evropská rámcová úmluva podepsána ve Štrasburku dne 24. 6. 1998 a v platnost pro ČR vstoupila dne 21. 3. 2000.

Zakládání euroregionů na území ČR bylo na počátku 90. let spojeno s vidinou odbourání hraničních bariér směrem na západ, proto první euroregiony vznikaly podél hranice s Německem.

Novým impulzem pro vytváření euroregionů v ČR se staly programy podpory přeshraniční spolupráce Evropské unie (nejdůležitější z nich, INTERREG, vznikl v roce 1990). Jejich obecným cílem je odstranění bariérového efektu hranic a pozvednutí hraničních oblastí tak, aby se z původních periférií staly zóny spolupráce a kooperace. Programy byly určeny pro regiony při vnitřní hranici unie, ČR se jich tedy mohla plnohodnotně účastnit až od roku 2004 (INTERREG IIIA), již dříve se pro ni ale otevřela možnost využít přípravný Program přeshraniční spolupráce Phare (CBC Phare) – od poloviny 90. let pro německo-českou a rakousko-českou hranici, od roku 1999 též pro hranici s Polskem a Slovenskem.

Do přerozdělování finančních prostředků z programů výše zmíněného typu jsou v EU institucionálně zapojeny právě euroregiony. Za jeden z primárních důvodů jejich vzniku v ČR po roce 1995 lze proto označit pragmatismus v podobě očekávaného bezprostředního finančního přínosu ve formě podpory přeshraniční spolupráce pro zúčastněné strany. Přesto by bylo nespravedlivé zužovat jejich činnost na pouhý administrativní mechanismus nutný k dosažení „bruselských“ peněz. Počáteční, spíše ojedinělé kontakty a konzultace byly (respektive měly být) postupně vystřídány pravidelnými, řádně připravovanými a často též smluvně potvrzenými vztahy odpovídajících partnerů na úrovni regionální i lokální, občanské i institucionální. Od společného organizování drobných akcí převážně kulturního, sportovního či vzdělávacího charakteru se těžiště činnosti euroregionů postupně přesouvá k řešení širších okruhů otázek regionálního charakteru.

V současné době funguje na území ČR celkem třináct euroregionů (viz tab. 1), většina z nich je koncipována na bázi bilaterálních smluv a dohod, v celé Evropě jak pak aktivních více než 170 euroregionů.

Tab. 1: Euroregiony na území České republiky (řazení podle roku vzniku)

Název euroregionu	Rok vzniku	Charakter spolupráce
Nisa-Neisse-Nysa	1991	trilaterální (Česko-Německo-Polsko)
Krušnohoří-Erzgebirge	1992	bilaterální (Česko-Německo)
Egrensis	1993	bilaterální (Česko-Německo)
Labe-Elbe	1993	bilaterální (Česko-Německo)
Šumava-Bayerischer Wald-Mühlviertel	1993	trilaterální (Česko-Německo-Rakousko)
Glacensis	1996	bilaterální (Česko-Polsko)
Praděd-Pradziad	1997	bilaterální (Česko-Polsko)
Silesia	1998	bilaterální (Česko-Polsko)
Těšínské Slezsko-Śląsk Cieszyński	1998	bilaterální (Česko-Polsko)
Pomoraví-Zahorie-Weinviertel	1999	trilaterální (Česko-Slovensko-Rakousko)
Beskydy-Beskidy	2000	trilaterální (Česko-Polsko-Slovensko)
Bílé Karpaty-Biele Karpaty	2000	bilaterální (Česko-Slovensko)
Silva Nortica	2002	bilaterální (Česko-Rakousko)

Pramen: <http://www.crr.cz/old> (Centrum pro regionální rozvoj)

Zaměření přeshraniční spolupráce v období 2007–2013

Konkrétní obsah přeshraniční spolupráce je komplexní a neformálně ho spoluvytváří řada právnických i fyzických osob. Podobné konstatování bezesporu platí i o více formalizované spolupráci v rámci euroregionů, která zahrnuje široké spektrum činností a aktivit. Programy podpory přeshraniční spolupráce Evropské unie přirozeně nepodporují přeshraniční spolupráci plošně, ale s použitím standardizovaného evaluačního procesu vybírají takové aktivity, které jsou střednědobě a dlouhodobě nejefektivnější z hlediska primárního cíle – tj. odstraňování bariérového efektu hranic a celkového rozvoje příhraničních oblastí, případně jsou za takové považovány. Strategie přeshraniční spolupráce České republiky se sousedními státy na nové plánovací období EU 2007–2013 vychází jednak z těchto obecných cílů, jednak z poznatků o spolupráci z předchozích let realizované v rámci programu CBC Phare (do roku 2004) a INTERREG IIIA (po roce 2004).

Zaměření přeshraniční spolupráce Česká republika – Polsko

Hlavní okruhy aktivit podporované z prostředků programů podpory přeshraniční spolupráce v plánovacím období 2007–2013 jsou obsaženy v tzv. Operačním programu přeshraniční spolupráce Česká republika – Polská republika (dále OPPS ČR–PR), který byl připravován v letech 2005–2006 a schválen v roce 2007.

Operačním programem definovaná rozvojová strategie česko-polské příhraniční oblasti je zaměřena na odstranění přetrvávajících bariér, které oslabují konkurenceschopnost příhraničí, integraci území z hlediska ekonomického i sociálního, na zvýšení jeho atraktivity pro místní i vnější investory, pro obyvatele i návštěvníky.

Za tzv. globální cíl je prohlášena podpora socio-ekonomického rozvoje území česko-polského příhraničí posilováním jeho konkurenceschopnosti a soudržnosti a propagací partnerské spolupráce jeho obyvatel. Globální cíl má být naplňován ve čtyřech prioritních osách, z nichž každá má několik oblastí podpory (ve výzkumu se vycházelo z pracovní verze dokumentu, proto zde uvádíme aktivity, na které se výzkum zaměřil):

Prioritní osa I. Posilování dostupnosti, ochrana životního prostředí a prevence rizik

- Aktivita I/1: Modernizace a rozvoj dopravní infrastruktury lokálního a regionálního významu
- Aktivita I/2: Zlepšování dopravní obslužnosti příhraniční oblasti
- Aktivita I/3: Podpora rozvoje a modernizace environmentální infrastruktury
- Aktivita I/4: Péče o přírodu a krajinu
- Aktivita I/5: Podpora rozvoje záchranných služeb, předcházení environmentálním a technologickým rizikům, podpora aktivit spojených s monitoringem a řešením rizik životního prostředí

Prioritní osa II: Zlepšení podmínek pro rozvoj podnikatelského prostředí a cestovního ruchu

- Aktivita II/1: Posilování konkurenceschopnosti malého a středního podnikání, rozvoj informačních a komunikačních technologií a návazných služeb, spolupráce hospodářských komor, podnikatelských svazů, spolupráce v oblasti poradenství při zakládání podniků a poskytování průběžného poradenství pro firmy, marketingu, propagace, podpora přeshraniční obchodní výměny, společná propagace, posilování inovačního potenciálu
- Aktivita II/2: Propagace a rozvíjení spolupráce mezi subjekty trhu práce a rovnost příležitostí na trhu práce, koordinovaná opatření na trhu práce
- Aktivita II/3: Spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje, vzdělávání, inovací, a v oblasti transferu know-how technologií podporujících malé a střední podniky
- Aktivita II/4: Ochrana a obnova kulturního a přírodního bohatství, řemeslných tradic, obnova památek, rázu krajiny, rozvoj cyklistických tras a stezek, hiposteze, turistických lyžařských tras, související infrastruktury a sportovně-rekreační vybavenosti
- Aktivita II/5: Podpora rozvoje služeb cestovního ruchu (např. výstavba a vybavení vhodných objektů pro služby v cestovním ruchu, zřizování a provoz informačních míst, tvorba nových produktů cestovního ruchu a jejich propagace, propagace přírodních hodnot a kulturního dědictví
- Aktivita II/6: Podpora spolupráce v oblasti vzdělávání, v přípravě na zaměstnání a celoživotním učení

Prioritní osa III: Podpora spolupráce místních společenství

- Aktivita III/1: Podpora systémové a programové spolupráce
- Aktivita III/2: Podpora infrastrukturních projektů, týkajících se modernizace vzdělávacích, společenských a kulturních zařízení, nezbytných pro realizaci spolupráce místních společenství, přeshraniční spolupráce škol, mládežnických organizací, výměny mládeže
- Aktivita III/3: Podpora společných kulturních a společenských projektů
- Aktivita III/4: Posilování přeshraničních vazeb obyvatel a institucí poskytujících veřejné statky a služby realizací nejmenších projektů Programu

Prioritní osa IV. Technická pomoc

Zaměření přeshraniční spolupráce Česká republika – Slovensko

Příprava operačního programu přeshraniční spolupráce Slovenská republika – Česká republika probíhala obdobně jako v případě spolupráce česko-polské.

Hlavním záměrem společného rozvojového procesu v programovacím období 2007–2013 je podporovat společný rozvoj regionu v rámci společného Schengenského prostoru. Součástí tohoto cíle je zabezpečování takových podmínek, které budou podporovat rozvoj společného regionu.

Globálním cílem je růst koheze a konvergence přeshraničního regionu. Vytvářet funkční síť spolupracujících autorit s cílem podporovat udržitelný, integrovaný ekonomický, environmentální, sociální a kulturní integrovaný rozvoj přeshraničního regionu prostřednictvím zlepšení dostupnosti, rozvoje informatizace, turismu, zachování a rozvojem kulturních tradic.

Podporované prioritní osy jsou následující:

Prioritní osa I: Podpora sociokulturního a hospodářského rozvoje přeshraničního regionu a spolupráce

- Aktivita I/1: Podpora rozvoje kooperačních sítí veřejnosprávních, hospodářských a občanských aktérů, které se budou zabývat individuálními tematickými aktivitami v podporovaných oblastech.

- Aktivita I/2: Rozvoj společných systémů vzdělávání.
- Aktivita I/3: Rozvoj společných systémů trhu práce a sociálních služeb.
- Aktivita I/4: Rozvoj přeshraniční spolupráce mezi podniky, výzkumnými a vývojovými institucemi.
- Aktivita I/5: Podpora rozvoje přeshraničních průmyslových klastrů.
- Aktivita I/6: Investice do přeshraniční infrastruktury turizmu.
- Aktivita I/7: Organizování společných přeshraničních akcí v oblasti turizmu a kultury.
- Aktivita I/8: Podpora vytváření společných produktů kultury, turizmu a tradičních řemesel.
- Aktivita I/9: Podpora společného záchranného systému.
- Aktivita I/10: Podpora malých projektů s přeshraničním charakterem.

Prioritní osa II: Rozvoj dostupnosti přeshraničního území a životního prostředí

- Aktivita II/1: Budování přeshraniční dopravní infrastruktury regionálního a místního významu s přeshraničním efektem.
- Aktivita II/2: Rozvoj systémů na zlepšování kvality a efektivnosti veřejné dopravy.
- Aktivita II/3: Budování přeshraniční infrastruktury životního prostředí, přírodních zdrojů, obnovitelných energetických zdrojů a systémů na zvyšování jejich kvality.
- Aktivita II/4: Podpora rozvoje digitálního obsahu.
- Aktivita II/5: Rozvoj společných systémů ochrany obyvatelstva před živelnými pohromami.
- Aktivita II/6: Tvorba užitečného digitálního obsahu v českém a slovenském jazyce a zavádění přeshraničních e-slужeb.

Prioritní osa III: Technická pomoc

Významová hierarchizace oblastí a okruhů vzájemné spolupráce pro zpracovatele nových projektů

Původním hlavním cílem projektu bylo navrhnout potenciální oblasti a okruhy vzájemné spolupráce na česko-polském a česko-slovenském pohraničí v plánovacím období 2007-2013. Při zahájení řešení projektu byly práce na obou operačních programech již v takovém stádiu, že poznatky získané projektem nemohly významně ovlivnit přijatou strategii vzájemné spolupráce. Řešitelé projektu se tedy soustředili na posouzení již navržených oblastí naší spolupráce v případě programu spolupráce s Polskem a aktivit v případě spolupráce se Slovenskem. Z tohoto důvodu byl připraven dotazník, ve kterém respondenti měli odpovědět, nakolik se zpracovatelům operačních programů podařilo objektivně vybrat oblasti spolupráce. Jejich seznam byl v dotazníku uveden a respondenti měli zhodnotit jejich důležitost stupněm 1–5 (1 – nedůležité, ..., 5 – velmi důležité).

Řešitelé projektu se obrátili na tři skupiny respondentů. První byla tvořena experty, pracovníky, kteří jsou s aktuální problematikou spolupráce v pohraničí v EU velmi dobře obeznámeni (působí ve vedení euroregionů, regionálních rozvojových agenturách, na krajských úřadech v odborech regionálního rozvoje atd.). Druhá skupina respondentů reprezentovala tzv. akademickou obec, třetí skupinou byli starostové obcí jednotlivých euroregionů.

Pozitivním zjištěním realizovaného dotazníkového šetření byl velký zájem respondentů o problematiku spolupráce v pohraničí v příštích letech. V požadovaném termínu se od akademiků navrátilo ze 100 dotazníků celých devadesát, od expertů 74 a ze 400 dotazníků rozeslaných obcím se vrátilo 144 (36 %). Celková návratnost dotazníků v požadovaném termínu činila více než 50 % (308 dotazníků ze 600 rozeslaných, tj. 51,3%).

Česko-polská spolupráce

Oblasti podpory uvedené v Operačním programu přeshraniční spolupráce Česká republika – Polská republika 2007–2013 vyhodnotilo v termínu celkem 182 respondentů, z toho bylo 41 expertů, 47 zástupců vysokých škol a 94 obcí.

Tab. 2: Hodnocení oblastí podpory uvedených v dokumentu „Operační program přeshraniční spolupráce Česká republika – Polská republika 2007–2013“ podle skupin hodnotitelů.

Aktivita	Experti	Akademici	Obce	Průměr
Prioritní osa 1				
I/1	4,32	4,38	4,30	4,32
I/2	3,71	4,04	3,74	3,81
I/3	4,00	3,62	3,85	3,83
I/4	3,68	3,89	3,99	3,91
I/5	3,63	3,57	3,85	3,73
Prioritní osa 1 průměr	3,87	3,90	3,95	3,92
Prioritní osa 2				
II/1	4,00	3,79	3,79	3,83
II/2	3,24	3,17	3,55	3,38
II/3	3,44	3,77	3,47	3,54
II/4	4,05	3,91	4,37	4,19
II/5	4,02	3,68	4,30	4,07
II/6	3,46	3,26	3,76	3,56
Prioritní osa 2 průměr	3,70	3,60	3,87	3,76
Prioritní osa 3				
III/1	3,56	3,77	3,72	3,70
III/2	3,44	3,51	3,85	3,66
III/3	3,68	3,49	3,90	3,75
III/4	3,63	3,28	3,57	3,51
Prioritní osa 3 průměr	3,58	3,51	3,76	3,66
Celkový průměr	3,73	3,68	3,87	3,79

Poznámka: Dotazník nezohledňoval poslední změny týkající se specifikace oblastí podpory a respondenti nehodnotili 4. prioritní osu: Technická pomoc.

Pramen: Dotazníkové šetření „česko-polské přeshraniční spolupráce“, UP Olomouc, GaREP Brno, 2006; Operační program přeshraniční spolupráce Česká republika – Polská republika 2007–2013, září 2006.

Z dat uvedených v tabulce 2 plyne, že respondenti vymezení oblastí podpory v dokumentu „Operační program přeshraniční spolupráce Česká republika-Polská republika 2007–2013“ hodnotí velmi pozitivně (celkové hodnocení je 3,79, což je daleko blíže maximální hodnotě 5, než minimální hodnotě 1). Strategii programu nejlépe hodnotili starostové obcí, které jsou součástí jednotlivých česko-polských euroregionů. O něco nižší celkové hodnocení uvedli odborníci z praxe (dále uváděno i jako „experti“) a vědečtí a odborní pracovníci z vysokých škol a Akademie věd ČR (dále uváděno i jako „akademici“). Z jednotlivých prioritních os je nejlépe hodnocena osa 1: Posilování dopravní dostupnosti, ochrana životního prostředí a prevence rizik. V pořadí druhou nejlépe hodnocenou osou je osa 2: Zlepšení podmínek pro rozvoj podnikatelského prostředí a cestovního ruchu a nejhorší hodnocení (i když také poměrně vysoké) obdržela osa 3: Podpora spolupráce místních společenství.

Hodnocení expertů a akademiků je sice velmi blízké, akademici však hodnotí lépe oblasti podpory z 1. prioritní osy, zatímco experti vidí lépe než akademici oblasti podpory

formulované ve druhé a třetí prioritní ose. Nejlepší hodnocení však dosáhly všechny tři osy u představitelů obecní samosprávy.

Co se týká hodnocení dílčích oblastí, nejvyššího ocenění dosáhla oblast podpory I/1, tj. Modernizace a rozvoj dopravní infrastruktury lokálního a regionálního významu. Celkového hodnocení vyššího než hodnota 4 dosáhly také dvě oblasti podpory, které jsou začleněné do druhé prioritní osy. O něco vyššího hodnocení dosáhla oblast II/4: Ochrana a obnova kulturního a přírodního bohatství, řemeslných tradic, obnova památek, rázu krajiny, rozvoj cyklistických tras a stezek, hipostezek, turistických lyžařských tras, související infrastruktury a sportovně-rekreační vybavenosti než oblast II/5: Podpora rozvoje služeb cestovního ruchu. Z definice uvedených oblastí plyne jejich poměrně široké obsahové zaměření, což je velkou výhodou pro navrhované projekty.

Jedinou oblastí podpory hodnocenou nižší celkovou známkou než 3,5 byla oblast podpory II/2: Propagace a rozvíjení spolupráce mezi subjekty trhu práce a rovnost příležitostí na trhu práce, koordinovaná opatření na trhu práce. Na nižším hodnocení 3,38 se podíleli především akademici (3,16) a také experti (3,24). Obě skupiny až tak nevěří na možnosti nějaké hlubší přeshraniční spolupráce na trhu práce. V případě oblasti podpory II/3: Spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje, vzdělávání, inovací a v oblasti transferu know-how technologií podporujících malé a střední podniky hodnocení jak expertů, tak obcí kleslo pod hranici 3,5, ale vyšší hodnocení akademiků (3,76) způsobilo, že celkové hodnocení této oblasti podpory bylo nakonec vyšší než 3,5, a to 3,53. K hodnotě 3,5 konvergovalo také hodnocení oblasti podpory II/6: Podpora spolupráce v oblasti vzdělávání, v přípravě na zaměstnání a celoživotní učení. V tomto případě část akademiků nevěří, že projekty přeshraniční spolupráce se mohou nějak významně podílet na zvyšování kvalifikace a dovedností. Jejich hodnocení této oblasti podpory dosáhlo průměrné hodnoty 3,27 a také hodnocení expertů nebylo zvláště vysoké (3,46). Pouze vyšší hodnocení starostů způsobilo, že i tato oblast podpory získala hodnocení vyšší než 3,5 (3,57).

Česko-slovenská spolupráce

Aktivity uvedené v Operačním programu přeshraniční spolupráce Česká republika – Slovenská republika 2007–2013 zhodnotilo v požadovaném termínu 33 expertů, 43 zástupců vysokých škol a Akademie věd ČR a 50 obcí.

Tab. 3: Hodnocení aktivit uvedených v dokumentu „Operační program přeshraniční spolupráce Slovenská republika – Česká republika 2007-2013“ podle skupin hodnotitelů.

Aktivita	Experti	Akademici	Obce	Průměr
Prioritní osa 1				
I/1	3,42	3,33	3,60	3,46
I/2	2,82	3,12	3,18	3,07
I/3	3,21	3,40	3,42	3,36
I/4	3,76	3,77	3,76	3,76
I/5	3,42	3,47	3,18	3,34
I/6	4,21	3,84	4,46	4,18
I/7	3,94	3,72	4,36	4,03
I/8	3,91	3,51	4,28	3,92
I/9	3,48	3,86	3,86	3,76
I/10	3,70	3,56	3,92	3,74
Prioritní osa 1 průměr	3,59	3,56	3,80	3,66
Prioritní osa 2				
II/1	4,15	4,28	4,10	4,17
II/2	3,79	3,88	3,94	3,88
II/3	3,91	3,58	3,84	3,77
II/4	3,12	2,70	3,20	3,01

II/5	3,42	3,74	3,90	3,72
II/6	3,15	2,81	3,04	2,99
Prioritní osa 2 průměr	3,59	3,50	3,67	3,59
Celkový průměr	3,59	3,53	3,75	3,63

Pramen: Dotazníkové šetření „česko-slovenské přeshraniční spolupráce“, UP Olomouc, GaREP Brno, 2006; Operační program přeshraniční spolupráce Slovenská republika – Česká republika 2007-2013, srpen 2006 (Návrh znění aktualizovaný 9. října 2006).

Strategie slovensko-české přeshraniční spolupráce hodnocená prostřednictvím aktivit má o něco nižší hodnocení (3,63) než tomu bylo u česko-polské spolupráce (3,79). Podobně jako u tohoto dokumentu nejvyššího ocenění strategie dostala od starostů obcí, následovali experti a akademici. O něco lépe byla hodnocena prioritní osa 1 obsahující 10 aktivit. Experti však dali stejné ohodnocení oběma prioritním osám. Z jednotlivých aktivit nejvýše byla oceněna aktivita I/6: Investice do přeshraniční infrastruktury turizmu (4,18) těsně následovaná aktivitou II/1: Budování přeshraniční dopravní infrastruktury regionálního a místního významu s přeshraničním efektem (4,17). Aktivitu I/6 nejlépe ohodnotili starostové obcí (4,46) a vysokého ohodnocení tato aktivita získala i od expertů (4,21). Podobně jako v případě česko-polského operačního programu akademici přeshraniční infrastrukturu turizmu hodnotili v průměru nižší známkou než 4 a daleko větší důraz kladli na přeshraniční dopravní infrastrukturu, kterou ocenili průměrnou známkou 4,28. Vyšší průměrnou známkou než 4 získala od všech respondentů aktivita I/7: Organizování společných přeshraničních akcí v oblasti turizmu a kultury. Na druhé straně nejnižší hodnocení obdržely již výše zmiňované aktivity II/6 a II/4. U aktivity II/6: Tvorba užitečného digitálního obsahu v českém a slovenském jazyce a zavádění přeshraničních e-slужeb průměrné hodnocení pokleslo těsně pod hranici 3 (2,99). Nižší průměrnou známkou se prezentovala také aktivita I/2: Rozvoj společných systémů vzdělávání (3,07).

Právě aktivita I/2 byla nejhůře ohodnocena experty (2,82). Akademici nejhůře hodnotili aktivitu II/4: Podpora rozvoje digitálního obsahu (2,70) a aktivitu II/6 (2,81), která byla nejhůře ohodnocena i obcemi. Průměrné ohodnocení však bylo vyšší než 3. Dále bylo zjištěno, že kromě tří již výše zmiňovaných aktivit s celkovým průměrným ohodnocením vyšším než 4, že starostové obcí takto hodnotili i aktivitu I/8: Podpora vytváření společných produktů kultury, turizmu a tradičních řemesel.

Závěry: potenciální oblasti a aktivity přeshraniční spolupráce

Hierarchizace oblastí a aktivit, ve které se uplatnily zkušenosti nejen odborníků v problematice regionálního rozvoje, ale také zkušenosti obcí-součástí euroregionů, by mohly být využity při rozdělování finančních prostředků na jednotlivé oblasti podpory či aktivity. Dle názorů odborníků i obcí by největší část prostředků měla směřovat do budování přeshraniční dopravní infrastruktury a do infrastruktury cestovního ruchu a rekreace.

V případě česko-polské spolupráce se jedná o tyto oblasti podpory:

- modernizace a rozvoj dopravní infrastruktury lokálního a regionálního významu,
- ochrana a obnova kulturního a přírodního bohatství řemeslných tradic, obnova památek, rázu krajiny, rozvoj cyklistických tras a stezek, hipostezek, turistických lyžařských tras, související infrastruktury a sportovně-rekreační vybavenosti,
- podpora rozvoje služeb cestovního ruchu, např. výstavba a vybavení vhodných objektů pro služby v cestovním ruchu, zřizování a pravost informačních míst, tvorba nových produktů cestovního ruchu a jejich propagace, propagace přírodních hodnot a kulturního dědictví.

V případě česko-slovenské spolupráce se navržené aktivity od oblastí podpory ČR-PR nijak výrazně neliší. Největší část prostředků by asi měla směřovat do těchto aktivit:

- investice do přeshraniční infrastruktury turismu,
- budování přeshraniční dopravní infrastruktury regionálního a místního významu s přeshraničním efektem,
- organizování společných přeshraničních akcí v oblasti turismu a kultury.

Nicméně, i ostatní oblasti podpory a aktivity formulované v operačních programech mají svůj význam a vhodné projekty do nich směřované by měly být finančně podpořeny.

Literatura

- [1] BALEJ, M., JEŘÁBEK, M. (eds.) (2002): Pohraničí, přeshraniční spolupráce a euroregiony. Sborník z XX. jubilejního sjezdu ČGS. Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem.
- [2] DOČKAL, V. a kol. (2005): Přeshraniční spolupráce na východních hranicích České republiky. Studie, sv. 35, Mezinárodní politologický ústav, MU Brno, 140 s.
- [3] HALÁS, M. (2005): Cezhraničné vazby a cezhraničná spolupráca. UK, Bratislava, 152 s.
- [4] HALÁS, M. (2007): Development of Cross-border Cooperation and Creation of Euroregions in the Czech Republic. Moravian Geographical Reports, Vol. 15, s. 1-31.
- [5] HEFFNER, K. (1998): Kluczowe problemy demograficzno osadnicze obszarów przygranicznych Polska-Czechy. PIN Institut Slaski, Opole, 144 s.
- [6] JEŘÁBEK, M. (ed.) (2001): Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky. SOÚ AV ČR, Praha, Ústí n. L., 107 s.
- [7] JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. A KOL. (2004): České pohraničí. Bariéra nebo prostor zprostředkování? Academia, Praha, 296 s.
- [8] NOVOTNÁ-GALUSZKOVÁ, J. (2005): Euroregiony v ČR a jejich role v přeshraniční spolupráci. In: Peková, J., Zapletalová, J. (eds.): Euroregiony, státní správa a samospráva, Ústav geoniky AV ČR, VŠE, Brno, Praha, s. 59-62.
- [9] ŘEHÁK, Š. (1997): Aktuální změny prostorových interakcí na moravsko-slovenském pomezí. Širší závěrečná zpráva o řešení grantového projektu GA ČR, 82 s.
- [10] SPIŠIAK, P. (2001): Geografické aspekty euroregionů Slovenska. In: Miscellanea geographica Vol. 9, Plzeň, ZČU, s. 243-253.
- [11] Operační program přeshraniční spolupráce Česká republika – Polská republika 2007–2013.
- [12] Program přeshraniční spolupráce Slovenská republika – Česká republika 2007–2013.
- [13] Interreg IIIA Česká republika – Slovenská republika: Program iniciativy společenství 2004–2006.
- [14] Interreg IIIA Česká republika – Polská republika: Program iniciativy společenství 2004–2006.
- [15] Euroregiony v České republice. ČSÚ, 2007.

MEDZINÁRODNOPRÁVNA ÚPRAVA CEZHraničnej Spolupráce A JEJ APLIKÁCIA V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

JUDr. Juraj JANKUV Ph.D.

Ústav medzinárodných vzťahov, Stredoeurópska vysoká škola v Skalici

Kráľovská 386/11, 909 01 Skalica

e-mail: j.jankuv@sevs.sk

ANOTÁCIA

Článok primárne analyzuje medzinárodnoprávnu úpravu cezhraničnej spolupráce, ktorú vytvárajú štyri mnohostranné dohovory Rady Európy. Najdôležitejším je *Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (1980)* v znení dvoch Protokolov. Táto úprava Rady Európy inšpirovala Slovenskú republiku k uzavretiu viacerých bilaterálnych zmlúv o cezhraničnej spolupráci Slovenskej republiky so susednými krajinami. Otázka cezhraničnej spolupráce je upravená i normami európskeho komunitárneho práva vytvoreného v rámci Európskeho spoločenstva a Európskej únie. Tieto otázky sú upravené viacerými normami európskeho práva v rámci tzv. novej kohéznej politiky v nadväznosti na jeden z jej cieľov tzv. Európsku územnú spoluprácu. Ide najmä o *Nariadenia č.1083/2006, č.1080/2006 a č.1082/2006*. Na základe dohovorov Rady Európy sa v Slovenskej republike vytvorili tzv. euroregióny. Euroregióny môžu v zmysle uvedených nariadení Európskeho spoločenstva požiadať o financie pre účely cezhraničnej a interteritoriálnej spolupráce. Vznik, právne postavenie a zánik eurogiónov v Slovenskej republike upravuje § 20f a nasl. *Občianskeho zákonníka č.40/1964 Zb.*. V článku je poskytnutá i základná charakteristika existujúcich euroregiónov v Slovenskej republike. Cezhraničnú spoluprácu však realizujú i menšie územné celky alebo orgány.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Medzinárodné právo, európske právo, cezhraničná spolupráca, interteritoriálna spolupráca, cezhraničná a medzi regionálna spolupráca v Slovenskej republike.

ANNOTATION

The article primarily analyse international legal arrangement of the cross-border cooperation, created by four multilateral treaties of the Council of Europe. The most important is the European Outline Convention on Trans frontier Co-operation between Territorial Communities of Authorities (1980) changed by two Protocols. This arrangement of the Council of Europe inspired the Slovak Republic to conclusion of some bilateral treaties on the Transfrontier co-operation with the neighbouring countries. The question of the transfrontier co-operation is arranged also by the rules of the european community law created in the scope of the European Community and European Union. Those questions are arranged in more rules of european law in the scope of so called new cohesion politics in continuity with one of its goals so called European territorial co-operation. Those rules include Regulation No.1083/2006, No.1080/2006 and No.1082/2006. Coming up from the treaties of the Council of Europe there were created so called euro regions in the Slovak republic. Euro regions can apply for the finances for the transfrontier and interregional co-operation in the sense of the mentioned rules of the European community. The creation, legal position and termination of Euro regions in the Slovak republic is regulated by the § 20f and foll. of the Civil Code No.40/1964 of Col. of Laws. The article provides for also the basic characterictics of existing Euro regions in the Slovak Republic. The transfrontier co-operation is performed also by smaller territorial units or organs.

KEY WORDS

International law, european law, transfrontier co-operation, inter territorial co-operation, transfrontier and inter territorial co-operation in the Slovak Republic

Úvod

Cezhraničná spolupráca predstavuje aktivity zamerané na posilnenie a podporu susedských vzťahov obyvateľstva, ako aj inštitúcií na oboch stranách spoločnej hranice alebo spoločných hraníc, a to nielen v ich blízkosti, ale aj vo vnútrozemí. Cieľom takejto spolupráce je umožniť obyvateľom zlepšenie ich života tým, že okrem štátnych zámerov spoločensko-ekonomického rozvoja územia môžu samostatne rozvíjať aktivity v tomto smere aj s partnermi z priľahlých oblastí susedských štátov pri vzájomnom rešpektovaní vnútorných podmienok (prevažne právnych) a zahranično-politickej orientácie štátu. Problematika cezhraničnej spolupráce do značnej miery súvisí s celkovým rozvojom spolupráce a integrácie v Európe. Tento proces je výsledkom prebiehajúcej globalizácie politického, ekonomického, sociálneho a kultúrneho vývinu vo svete a snahy premietnuť ho do všestranných integračných tendencií. Cieľom cezhraničnej spolupráce je predovšetkým riešenie ekonomických, sociálnych a ekologických problémov na regionálnej a miestnej úrovni, ako prostriedok na dosiahnutie väčšej jednoty a podpora spolupráce medzi európskymi štátmi. Takýto typ spolupráce je v súlade so zahranično-politickou orientáciou Slovenskej republiky od jej vzniku.¹

Účelom tohto príspevku je zmapovanie medzinárodnoprávnej úpravy otázky cezhraničnej spolupráce vytvorenej v rámci Rady Európy, jej základných východísk a prístupov, identifikácia nadväznosti tejto úpravy na normy európskeho práva vytvoreného v rámci Európskej únie a tiež identifikácia spôsobov aplikácie tejto úpravy v podmienkach Slovenskej republiky.

Medzinárodné dohovory Rady Európy v oblasti cezhraničnej spolupráce

Rada Európy ako medzinárodná európska politická regionálna medzinárodná medzivládna organizácia vytvorila medzinárodnoprávny rámec pre medzinárodnú cezhraničnú spoluprácu viacerými záväznými dohovormi, ktorých zmluvnou stranou sa stala i Slovenská republika.

Cezhraničná spolupráca sa dostávala do centra pozornosti Rady Európy s postupným rozširovaním počtu členských štátov. Rada Európy v rámci série európskych dohovorov prijal Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (1980) (ďalej len „rámcový dohovor“).² V ňom sa za cezhraničnú spoluprácu považujú všetky aktivity zamerané na posilnenie a podporu susedských vzťahov obyvateľstva žijúceho na územiach nachádzajúcich sa na opačných stranách spoločnej štátnej hranice. Cieľom rámcového dohovoru je podporiť a uľahčiť uzatváranie dohôd o cezhraničnej spolupráci v rámci právomocí miestnych a regionálnych orgánov. Ide o spoluprácu medzi územnými celkami alebo orgánmi v pohraničí v takých oblastiach, akými sú regionálny rozvoj, rozvoj mestských a vidieckych sídiel, ochrana životného prostredia, skvalitňovanie verejnoprospešných zariadení a služieb a poskytovanie vzájomnej pomoci v prípade katastrof.

Dohovor vytvára systém modelových zmlúv pre štáty, ktorý rozlišuje dve hlavné kategórie definované podľa úrovne na ktorej sa zmluva uzatvára, a to modelové medzištátne zmluvy o cezhraničnej spolupráci na regionálnej a miestnej úrovni a rámcové zmluvy, dohody, štatúty a kontrakty schopné zabezpečiť základ pre cezhraničnú spoluprácu územných celkov alebo orgánov. Prvú kategóriu tvoria modelové medzištátne zmluvy kde patrí modelová medzištátna zmluva na podporu cezhraničnej spolupráce, modelová medzištátna zmluva o cezhraničnej regionálnej konzultácii, modelová medzištátna zmluva o zmluvnej cezhraničnej spolupráci podľa súkromného práva, modelová medzištátna zmluva o kontrahovanej cezhraničnej spolupráci medzi miestnymi orgánmi a modelová medzištátna zmluva o orgánoch cezhraničnej spolupráce medzi

miestnymi orgánmi. Rámcové dohody, štatúty a kontrakty medzi územnými celkami alebo orgánmi zahŕňajú zmluvné typy ako rámcová dohoda o vytvorení konzultačnej skupiny medzi miestnymi orgánmi, rámcová dohoda o koordinácii v riadení cezhraničných miestnych verejných záležitostí, rámcová dohoda o vytvorení cezhraničného združenia medzi územnými celkami, rámcový kontrakt o poskytovaní prác alebo služieb medzi miestnymi orgánmi v pohraničných oblastiach (podľa súkromného práva), rámcový kontrakt o poskytovaní prác alebo služieb medzi miestnymi orgánmi (podľa verejného práva) a rámcová dohoda o vytvorení orgánov cezhraničnej spolupráce medzi miestnymi orgánmi.

Ako ďalej vyplýva z textu uvedeného na podporu cezhraničnej spolupráce a regionálnej komunikácie spadajúcej do jurisdikcie štátov sú určené len prvé dva modely medzištátnych zmlúv. Ďalšie medzištátne zmluvy tvoria iba právny rámec na uzatvorenie zmlúv alebo dohôd medzi územnými celkami alebo orgánmi, ktoré patria do druhej kategórie. Všetky uvedené zmluvné typy sú v dohovore detailne rozpracované vo forme vzorov.

Rámcový dohovor bol doplnený Doplnkový protokolom k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (1995).³ Prostredníctvom Doplnkového protokolu k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (ďalej len „doplnkový protokol“) Rada Európy zdôraznila význam, ktorý pripisuje právam pohraničných regiónov rozvíjať susedské vzťahy najmä v tom, že predpokladá za určitých podmienok výslovne uznávať aj *právnu subjektivitu orgánov* (vrátane subjektivity pracovnoprávnej), ktoré si spolupracujúce celky alebo orgány zriadia na účely takejto spolupráce.

Ďalšie zmeny priniesol Protokol č. 2 k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (1998).⁴ Protokol vytvoril rámec pre cezhraničnú spoluprácu navzájom nesusediacich regiónov štátov. Rámcový dohovor i doplnkový protokol síce výslovne neobmedzovali cezhraničnú spoluprácu len na navzájom cez hranice bezprostredne susediace územné celky alebo orgány, ale *expressis verbis* neuvádzali, že sa vzťahujú aj na prípady nesusediacich subjektov. Protokol ustanovuje právny rámec pre spoluprácu medzi územnými celkami alebo orgánmi dvoch alebo viacerých zmluvných strán, ktorá je iná ako cezhraničná spolupráca susediacich orgánov a zahŕňa uzatváranie dohôd o spolupráci aj medzi nesusediacimi územnými celkami a orgánmi iných štátov. Také vzťahy sa označujú ako *interteritoriálna spolupráca*.

Všeobecný rámec pre cezhraničnú spoluprácu vytvára i Európska charta miestnej samosprávy (1985), ktorá bola v Štrasburgu otvorená na podpis 15. októbra 1985. Charta je prvým mnohostranným právnym dokumentom, ktorý definuje a chráni zásady miestnej samosprávy v duchu princípu subsidiarity, pričom je jedným z pilierov demokracie, ktorej ochrana a rozvoj sú hlavnými úlohami Rady Európy.⁵ Vytvára taktiež všeobecný rámec pre cezhraničnú spoluprácu v článku 10 ods.2 a 3, kde zakotvuje právo miestnych orgánov stať sa členom medzinárodného združenia miestnych orgánov a tiež právo spolupracovať, za podmienok, ktoré môžu byť vymedzené zákonom, s miestnymi orgánmi v iných krajinách.

Uvedené medzinárodnoprávne úpravy, okrem úpravy otázok cezhraničnej spolupráce, prinášajú i nové témy a problémy do oblasti teórie medzinárodného verejného práva. Ide o problematiku chápania subjektov medzinárodného verejného práva. Úvodom je potrebné konštatovať, že žiadna zmluvná ani obyčajová norma medzinárodného práva nezakotvujú definíciu pojmu subjektu medzinárodného práva. Definícia *pojmu subjektu* je teda ponechaná vede medzinárodného práva. Z tohto pohľadu je, podľa nášho názoru, vhodné načrtnúť prehľad názorov niektorých významných teoretikov. Prof. Malenovský vychádza pri formulácii z poznatkov všeobecnej právnej vedy, v zmysle ktorých je subjektom práva každá jednotka, ktorej daný právny poriadok priznáva spôsobilosť k právam a povinnostiam, a spravidla i k právnym úkonom.⁶ Prof. Brownlie, významný

oxfordský teoretik, vychádza z názoru, že subjektom medzinárodného práva je jednotka schopná byť nositeľom medzinárodných práv a povinností majúca schopnosť vznášať medzinárodné právne nároky.⁷ Kolektív autorov učebnice medzinárodného verejného práva vedený Prof. Tomkom považuje za subjekty medzinárodného práva, vzhľadom na koordinačný charakter medzinárodnoprávných vzťahov, len také jednotky, ktoré toto právo tvoria (teda, ktoré majú normotvornú spôsobilosť) i vynucujú.⁸ Prof. Azud zastáva názor, že je potrebné rozlišovať medzi právnou subjektivitou, ktorú má každý subjekt medzinárodného práva a spôsobilosťou na právne úkony, ktorá nie je pri každom subjekte rovnaká. Štáty ako pôvodný a základný subjekt medzinárodného práva majú plnú normotvornú spôsobilosť ako aj plnú zodpovednostnú spôsobilosť. Medzinárodné vládne organizácie a národy bojujúce za nezávislosť (povstalci) majú obmedzenú normotvornú a výnimočne i zodpovednostnú spôsobilosť. Jednotlivci nemajú normotvornú spôsobilosť avšak majú spôsobilosť byť nositeľmi, alebo adresátmi (destinatármi) ľudských práv a základných slobôd na medzinárodnej úrovni ako aj zodpovednostnú spôsobilosť v oblasti trestnej zodpovednosti za zločiny podľa medzinárodného práva.⁹ Zhrnutím týchto názorov, reprezentujúcich existujúce spektrum názorov vedy medzinárodného práva, môže byť nasledovná definícia, v zmysle ktorej je subjektom medzinárodného práva každá jednotka, ktorej medzinárodné právo priznáva, minimálne, spôsobilosť byť nositeľom medzinárodných práv a povinností a maximálne, i spôsobilosť na medzinárodné právne úkony.

Klasifikácia subjektov medzinárodného práva, vzhľadom k neexistencii záväznej zmluvnej právnej úpravy v tejto oblasti, taktiež zostáva doménou vedy. Rámcovú obyčajovú úpravu v tejto oblasti vystihuje *dictum* Medzinárodného súdneho dvora v posudku vo veci *Náhrady škôd utrpených v službách OSN (1949)*: " Subjekty práva...nemusia byť nevyhnutne totožné , pokiaľ sa týka ich právnej povahy alebo rozsahu ich práv...Ich povaha závisí na potrebách spoločenstva". Toto *dictum* naznačuje, že druhy subjektov medzinárodného práva nie sú nemenné a vytvárajú sa podľa potrieb medzinárodného spoločenstva.¹⁰

Veda medzinárodného práva sa pokúša subjekty klasifikovať či deliť do rôznych skupín.¹¹ Z uvedených skupín, či delení nás zaujíma delenie subjektov podľa druhu, kde veda rozoznáva štyri subjekty s rozdielnou formou subjektivity - *štáty, národy bojujúce za nezávislosť (povstalci), medzinárodné vládne organizácie a jednotlivci*. Okrem týchto subjektov sa v medzinárodnoprávných vzťahoch vyskytujú i ďalšie subjekty s marginálnym významom, ktoré nemožno zaradiť k uvedeným štyrom skupinám subjektov, a ktoré požívajú osobitný druh obmedzenej medzinárodnoprávnej subjektivity na základe určitých historických či politických súvislostí (napr. *Rád maltézskeho rytierov, Svätá stolica, Andorra, mestá z medzinárodným statusom, Medzinárodný výbor červeného kríža*). Teoretické diskusie sa vedú i o prípadnej medzinárodnoprávnej subjektivite *ľudstva* ako celku. V odbornej literatúre sa objavujú i náznaky postupného prieniku do medzinárodného práva zo strany *nadnárodných spoločností, právnických osôb s významnou ekonomickou silou a medzinárodných nevládných organizácií*.¹² Hore uvedená medzinárodnoprávna úprava cezhraničnej spolupráce do kategórie potenciálnych subjektov medzinárodného práva nesporne zaraďuje i *decentralizované a samosprávne územné celky vnútri štátov*, ktoré medzi sebou uzatvárajú dohody, poprípade zakladajú spoločné združenia regiónov nazývané euroregióny.¹³ Veda medzinárodného práva otázku subjektivity územných celkov štátov doposiaľ nevyriešila. Je však zrejmé, že na úrovni partikulárneho medzinárodného práva Rady Európy majú uvedené územné celky celý rad práv a oprávnení. Ide však len o partikulárnu právnu úpravu, ktorá neumožňuje konštatovať, že územné celky vnútri štátov sú subjektmi všeobecného medzinárodného práva. Ani zmluvné úpravy, ktoré medzi sebou uvedené územné celky môžu uzatvárať nemajú charakter medzinárodných zmlúv v zmysle Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (1969).¹⁴

Dvojstranné (bilaterálne) dohody a zmluvy Slovenskej republiky o cezhraničnej spolupráci a ich inštitucionálne zabezpečenie

Medzinárodnoprávna úprava cezhraničnej spolupráce v Rámci Rady Európy významne ovplyvnila dvojstrannú (bilaterálnu) zmluvnú normotvorbu Slovenskej republiky. Uvedené bilaterálne zmluvy sa vytvárali pod gesciou Ministerstva vnútra SR, ktoré vytvára prípravou medzinárodných zmlúv a dohôd všeobecný rámec potrebný na uskutočňovanie cezhraničnej spolupráce. Na vládnej úrovni boli v súlade s Európskym rámcovým dohovorom o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi podpísané viaceré dohody o cezhraničnej spolupráci. Ide o Dohodu medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o cezhraničnej spolupráci (1994),¹⁵ Dohodu medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o cezhraničnej spolupráci (2000),¹⁶ Dohodu medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o cezhraničnej spolupráci (2000),¹⁷ Dohodu medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Maďarskej republiky o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (2001)¹⁸ a Rámcová zmluva medzi Slovenskou republikou a Rakúskou republikou o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (2003).¹⁹

V zmysle vyššie uvedených dohôd o cezhraničnej spolupráci, za účelom podpory čo najlepšej a najužšej spolupráce orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy, vznikli viaceré medzivládne komisie pre cezhraničnú spoluprácu menovite Slovensko-poľská medzivládna komisia pre cezhraničnú spoluprácu, Slovensko-česká medzivládna komisia pre cezhraničnú spoluprácu a Slovensko-ukrajinská medzivládna komisia pre cezhraničnú spoluprácu. Na podporu užšej spolupráce orgánov územnej samosprávy a miestnej štátnej správy v oblasti cezhraničnej spolupráce sa vytvorila slovensko-ukrajinská pracovná skupina, ktorá svoju činnosť rozvíjala v súlade s Ustanovením o postupe prác Medzivládnej komisie pre obchodno-hospodársku a vedecko-technickú spoluprácu medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou.²⁰ Pracovná skupina na návrh ukrajinskej strany sa pretransformovala na Slovensko-ukrajinskú (Ukrajinsko-slovenskú) medzivládnu komisiu pre cezhraničnú spoluprácu. Komisia rozšírila svoju pôsobnosť. Na Ukrajine sa spolupráca sústreďuje nielen na Zakarpatskú oblasť, ale aj na Ivano-Frankovskú a Ľvovskú oblasť.

Inštitucionálne zabezpečenie cezhraničnej spolupráce bolo podporené zo strany vlád Slovenskej republiky najmä po roku 1998 i aktívnou podporou programov aktivít Rady Európy zameraných na podporu dialógu a cezhraničnej spolupráce na miestnej a regionálnej úrovni našlo. V júni 1999 sa uskutočnila prvá konferencia Rady Európy o slovensko-českej cezhraničnej spolupráci za účasti jej predstaviteľov. Medzinárodná konferencia Rady Európy o slovensko-českej cezhraničnej spolupráci, 22. – 23. júna 1999, Strážnice (ČR) a Skalica (SR). Potom nasledovalo ďalších päť bilaterálnych konferencií s maďarskými, poľskými, rakúskymi a ukrajinskými susedmi. Bola to Medzinárodná konferencia Rady Európy o slovensko-maďarskej cezhraničnej spolupráci, 28. – 29. septembra 1999, Salgótarján (MR) a Lučenec (SR), Medzinárodná konferencia Rady Európy o slovensko-poľskej cezhraničnej spolupráci, 29. – 30. mája 2000, Dolný Kubín (SR) a Szczawnica (PR), Medzinárodná konferencia Rady Európy o slovensko-rakúskej cezhraničnej spolupráci, 24. – 25. októbra 2001, Piešťany (SR) a Baden bei Wien (RR), Medzinárodná konferencia Rady Európy o slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráci, 30. – 31. mája 2002, Michalovce – Zemplínska Šírava (SR) a Užhorod (UA), Medzinárodná konferencia Rady Európy o cezhraničnej spolupráci „Slovensko a jeho susedia“, 12. – 13. júna 2003, Piešťany (SR).

Uvedené bilaterálne konferencie Rady Európy o cezhraničnej spolupráci Slovenska a jeho susedov sa významne zapísali do povedomia susediacich krajín rozvojom vzájomnej spolupráce. I napriek rozdielnostiam a špecifikám podmienok a prístupu jednotlivých krajín, právnych či administratívnych prekážok a bariér, sa v rámci týchto konferencií postupne nachádzali iniciatívne riešenia a návrhy miestnych a regionálnych orgánov v rozvoji cezhraničnej spolupráce, podporovaných prezidentom Slovenskej republiky a predstaviteľmi vlády Slovenskej republiky.

Súvislosť medzinárodnoprávnej úpravy cezhraničnej spolupráce s európskym právom v danej oblasti

Medzinárodnoprávne úpravy rady Európy vytvárajú vhodný právny rámec pre vytváranie rôznych foriem cezhraničnej a interregionálnej spolupráce územných celkov a miestnych štátnych a samosprávnych orgánov vo forme tzv. euroregiónov združujúcich spomenuté vnútroštátne subjekty a orgány väčších cezhraničných, či interregionálnych územných celkov s vlastnými orgánmi, ale i spolupráce na úrovni jednotlivých regiónov, miest, či samospráv.

Otázka cezhraničnej spolupráce je upravená i normami európskeho komunitárneho práva vytvoreného v rámci Európskeho spoločenstva a Európskej únie (ES/EÚ). Prepojenie medzinárodnoprávných úprav Rady Európy a európskej komunitárnej úpravy je možné najmä v oblasti právnej úpravy regionálnej politiky Európskej únie a tzv. Európskej územnej spolupráce. V zmysle uvedenej európskej komunitárnej úpravy existuje možnosť pre cezhraničné, či interregionálne celky vytvorené na základe uvedených medzinárodnoprávných noriem Rady Európy žiadať a čerpať finančné prostriedky z rôznych fondov Európskej únie. V minulosti bolo možné čerpať najmä z fondu PHARE, ISPA či SAPARD (pred vstupový fond) a tiež zo štrukturálnych fondov Európskej únie v rámci iniciatívy Interreg. Zo štrukturálnych fondov pre Slovenskú republiku boli a ešte sú aktuálne najmä programy Interreg IIIA určené pre príľahlé regióny Maďarska, Slovenska a Ukrajiny, Rakúska a Slovenska, Slovenska a Českej republiky, Poľska a Slovenska. Aktuálny je i program Interreg CADSES určený pre transnacionálnu spoluprácu členských a kandidátskych krajín EÚ v priestore strednej Európy, jadranského, podunajského priestoru a priestoru juhovýchodnej Európy a tiež program Interreg IIIC určený na posilnenie kapacít a transferu know-how v cezhraničnom rozmere. Ich čerpanie by sa malo postupne ukončiť.²¹

Európska únia totiž medzičasom na zasadnutí Rady EÚ 6. októbra 2006 v dokumente „Spoločné usmernenia k súdržnosti“ stanovila nový rámec a ciele cezhraničnej spolupráce v rámci koncepcie regionálnej politiky EÚ na roky 2007-2013. Regionálna politika sa tu nazýva i tzv. novou kohéznou politikou. Jedným z cieľov novej kohéznej politiky je i tzv. „Európska územná spolupráca“.²² Právnu úpravu v tomto ohľade tvoria tri nové nariadenia z roku 2006 Základné vymedzenie podstaty „Európskej územnej spolupráce“ je v záväznej podobe zakotvené v článku 3 ods.2 pís. c) v Nariadení Rady č.1083/2006 ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde. „Európskou územnou spolupracou“ sa má dosiahnuť posilnenie cezhraničnej spolupráce prostredníctvom spoločných miestnych a regionálnych iniciatív, transnacionálnej spolupráce s cieľom integrovaného územného rozvoja a interregionálnej spolupráca, či výmena skúseností.

Hlavné ciele cezhraničnej spolupráce vymedzuje Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č.1080/2006 o Európskom fonde regionálneho rozvoja v článku 6 ods.1 až 3. V hlavných rysoch ide o rozvoj cezhraničných hospodárskych, sociálnych a environmentálnych činností prostredníctvom spoločných stratégií trvalo udržateľného rozvoja, vytvorenie a rozvoj nadnárodnej (medzinárodnej) spolupráce vrátane dvojstrannej spolupráce medzi prímorskými regiónmi a posilnenie účinnosti regionálnej politiky podporou medzi regionálnej spolupráce. Jednotlivé odseky článku 6 pritom detailne konkretizujú nástroje a spôsoby dosiahnutia týchto hlavných cieľov. Finančné krytie týchto aktivít by malo byť podľa Rady z rozpočtu Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Inštitucionálne zastrešenie „Európskej územnej spolupráce“ je upravené v Nariadení Európskeho parlamentu a Rady č.1082/2006 o Európskom zoskupení územnej spolupráce, ktorým sa vytvára právna možnosť vytvorenia zoskupenia s právnou subjektivitou nazvaného „Európske zoskupenie územnej spolupráce (EZÚS)“. Vytvorenie zoskupenia by malo byť dobrovoľné. Jeho členmi by mali byť regionálne a miestne orgány

z členských štátov EÚ. Úlohy a právomoci EZÚS by mali byť upravené medzinárodnou zmluvou medzi členskými štátmi. EZÚS by malo byť schopné konať buď s cieľom vykonávania programov alebo projektov územnej spolupráce spolufinancovaných spoločenstvom, predovšetkým štrukturálnymi fondmi, v súlade so spomenutými nariadeniami č.1083/2006 a č.1080/2006, alebo s cieľom vykonávania akcií územnej spolupráce, ktoré sú samostatnými iniciatívami členských štátov a ich regionálnych a miestnych orgánov, a to z finančným príspevkom spoločenstva, alebo bez neho.²³ Predpoklady pre vytvorenie EZUS sa v súčasnosti snaží vytvárať jeden z hlavných orgánov ES/EÚ Výbor regiónov, ktorý zverejnil výzvu na vytvorenie expertnej skupiny EZÚS, ktorá má slúžiť ako zdroj odborných názorov v oblasti cezhraničnej, transnacionálnej a interregionálnej spolupráce.

Praktická aplikácia medzinárodnoprávnej úpravy cezhraničnej spolupráce v podmienkach Slovenskej republiky

Po vzniku Slovenskej republiky sa cezhraničná spolupráca miestnych orgánov verejnej správy uskutočňovala neformálnym spôsobom. Vznikajúce euroregionálne združenia – euroregiony, zahŕňajúce územia presahujúce rozlohu Slovenskej republiky a zvlášť vstup obcí a miest i orgánov miestnej štátnej správy do cezhraničného združenia, nemali v tom období jasné vymedzenia právneho rámca.

V roku 1999 vydalo Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky metodický pokyn na registráciu záujmových združení právnických osôb, ktoré vznikali za účelom rozvíjania cezhraničnej spolupráce v rámci euroregionov. Vznik, právne postavenie a zánik týchto záujmových združení upravuje § 20f a nasl. Občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov. Združenie nadobúda právnu spôsobilosť a stáva sa právnickou osobou zápisom do registra vedeného na krajskom úrade príslušnom podľa sídla združenia. O odvolaní proti rozhodnutiu krajského úradu vo veci registrácie rozhoduje Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.²⁴

Na území Slovenskej republiky v duchu hore uvedenej medzinárodnoprávnej úpravy a v súlade s príslušnými ustanoveniami občianskeho zákonníka vznikli a vyvíjajú činnosť euroregionálne združenia ako Karpatský euroregión, Euroregión Tatry, Euroregión Beskydy, Euroregión Bílé-Biele Karpaty, Euroregión Pomoravie, Euroregión Podunajský trojospolok, Euroregión Váh-Dunaj-Ipel', Ipel'-Ipoly euroregión, Euroregión Neogradiensis, Euroregión Slaná-Rimava a Euroregión Kras.

Karpatský euroregión (KER) zahŕňa Košický a Prešovský kraj na Slovensku, Podkarpatské vojvodstvo a oblasti Krosno, Przemysl, Rzeszów a Tarnów v Poľsku, oblasti Černovcy, Ivano-Frankovsk, Lvov a Zakarpatsko na Ukrajine, oblasti Szabolc-Szatmar-Bereg, Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Jaz-Nagyun-Szolnik a mestá Nyíregyháza, Miskolc, Debrecen a Eger v Maďarsku a oblasti Satu Mare, Maramures, Bihor, Salai, Botosani, Suceava, Hargita v Rumunsku. Najvyšším orgánom KER je Rada euroregiónu na čele s prezídiom a predsedom. Výkonné a administratívne úlohy plní medzinárodný sekretariát zahŕňajúci národných zástupcov KER na čele s predsedajúcim sekretariátu. Euroregión Tatry (EUT) zahŕňa 94 slovenských obcí a miest z 11 okresov z krajov priľahlých k poľskej hranici po celej jej dĺžke. Ide o obce a mestá z okresov Dolný Kubín, Námestovo, Tvrdošín, Ružomberok, Liptovský Mikuláš, Poprad, Spišská Nová ves, Kežmarok, Stará Ľubovňa, Sabinov, Levoča. Za poľskú stranu sú súčasťou mestá Nowy Targ, Zakopane, Scawnica, Limanowa, Muszyna, Piwnica, 15 gmín Malopoľského vojvodstva a 4. tzv. powiaty (gorlicki, nowosadecki, nowotarski a tatrzański). Najvyšším orgánom je kongres. Štruktúru orgánov dotvára sekretariát, revízna komisia, rada na čele s predsedom, podpredsedom, tajomníkmi a komisie rady. Euroregión Beskydy združuje za slovenskú stranu 8 miest a 44 obcí, obchodné komory, živnostenské komory a Univerzity zo Žilinského kraja, za českú stranu 5 miest a 56 obcí z príhraničných regiónov a za poľskú stranu viacero subjektov z príľahlých regiónov konkrétne 3 powiaty, 4 mestá, 22 gmín a obchodné komory najmä z Bielsko-Bialej. Najvyšším orgánom je prezídium na čele z predsedom a zástupcom predsedu. Euroregión má tiež sekretariát a revíznu komisiu na čele s predsedom. Euroregión Bílé – Biele Karpaty (EBBK) združuje

viacero občianskych združení a mikroregiónov z Trenčianskeho kraja a tiež z priľahlého Zlínskeho kraja. Vrcholným orgánom je tu valné zhromaždenie na čele z predsedom a podpredsedom. Valné zhromaždenie tvorí správnu radu, dozornú radu a sekretariát. Obdobné národné štruktúry si vytvárajú osobitne slovenské a české subjekty na svojom území. Euroregión Pomoravie združuje slovenské Regionálne združenie Záhorie zastrešujúce okresy Skalica, Senica a Malacky, Sdruženie obcí a miest Jižní Moravy z Českej republiky a Regionalverband Weinviertel Zistersdorf z Rakúska. Na vrchole organizačnej štruktúry je valné zhromaždenie, ktoré kreuje dozornú radu, prezídium, zbor poradcov a výkonný sekretariát. Na slovenskej národnej úrovni sa kreuje valné zhromaždenie, výbor, predsedníctvo a revízna komisia. Euroregión Podunajský trojospolok integruje slovenské Podunajsko-Dolnovážske regionálne združenie zahŕňajúce 36 miest a obcí a maďarskú samosprávu župy Győr-Moson-Sopron. Organizačná štruktúra regiónu zahŕňa predsedníctvo, na čele s predsedom, sekretariát, komisie a radu. Euroregión Váh-Dunaj-Ipeľ je v stave budovania. Mal by zahŕňať nitriansky kraj a región Komárom-Ostrihom na maďarskej strane. Ipeľ-Ipoly euroregión integruje za slovenskú stranu 59 miest a obcí, 10 mimovládnych organizácií a 1 podnikateľský subjekt zo okresov Nové Zámky, Levice, Krupina, banská Štiavnica, Veľký Krtíš, Lučenec a Rimavská Sobota. Za maďarskú stranu sú to regióny Nógrád a Pest. Organizačnú štruktúru tvorí valné zhromaždenie, na čele s predsedníctvom, predsedom a podpredsedom, riaditeľstvo predsedníctva, ďalej pracovné skupiny, ad hoc komisie, dozornú komisiu a etickú komisiu. Euroregión Neogradiensis sa do istej miery prekrýva z predchádzajúcim. Za Slovenskú stranu združuje mestá Lučenec, Filákov, Poltár, Veľký Krtíš. Za maďarskú stranu mestá Sálgotarján, Bányatekerénye, Szecsény, Balassagyarmat, Rétság, Pásztó. Tento euroregión má valné zhromaždenie, predsedníctvo, dozornú radu, sekretariát na Slovensku i v Maďarsku. Euroregión Slaná-Rimava združuje združenia miesta obcí slovenského Gemer, Stredného Gemer a Horného Gemer a maďarských regiónov Kazinbarcika, Felsozsolca a Tisaújvaros. Organizačnú štruktúru tvoria valné zhromaždenie, predstavenstvo, stále odborné komisie a dočasné odborné komisie. Euroregión Kras zahŕňa za slovenskú stranu mikroregióny Domica, Hačava, Plešivec a maďarské mikroregióny Galyasági, Településszövetség a Perkupa. Najvyšším orgánom je Rada na čele z Prezidentom, ktorému v práci pomáha tajomník a pracovné komisie.

Ako je zrejmé z uvedeného prehľadu euroregióny vytvorené na základe medzinárodnoprávnej úpravy pokrývajú prevažnú väčšiu slovenských príhraničných regiónov, ale i niektorých regiónov zo slovenského vnútrozemia. Slovenské subjekty teda realizujú ako cezhraničnú tak i medzi regionálnu spoluprácu. Organizačná štruktúra euroregiónov je rôzna. Zahŕňa spravidla orgán parlamentného typu (valné zhromaždenie), výkonné orgány (rady, predsedníctva), administratívne orgány (sekretariáty) a niekedy aj osobitné špecializované orgány (revízne komisie, ad hoc komise a pod).

Praktické aktivity majú rôznu intenzitu. Euroregióny vyvíjajú veľké množstvo aktivít, ktoré financujú z vlastných zdrojov, štátnych príspevkov i z fondov ES/EÚ. Po dokončení čerpania financií Európskej únie z pred vstupových fondov PHARE, ISPA, SAPARD sa začínajú orientovať na spomenuté programy Interreg čiastočne financované i zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja. V zmysle hore uvedených noriem európskeho komunitárneho práva sa v budúcnosti predpokladá masívnejšia možnosť čerpania fondov z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci tzv. novej kohéznej politiky Spoločenstva na základe uvedenej „Európskej územnej spolupráce“ zastrešenej „Európskym zoskupením územnej spolupráce“. Na integráciu do tohto zoskupenia by mohli byť využité existujúce štruktúry euroregiónov vytvorené v nadväznosti na medzinárodnoprávnu úpravu Rady Európy.²⁵

Na druhej strane nie všetky aktivity v oblasti cezhraničnej spolupráce sa realizujú cez euroregióny. Aktivitu vyvíjajú i miestne regionálne orgány, ktoré hľadajú partnerov nezávisle na politike euroregiónu. Príkladom tu môže byť napr. projekt „Slovensko-rakúska platforma na rekonštrukciu žrebčín v Kopčanoch“, ktorej hlavným iniciátorom je

Regionálna rozvojová agentúra v Skalici, ktorá na financovanie projektu využila program Interreg IIIA.

Záver

Medzinárodnoprávnu úpravu cezhraničnej spolupráce vytvárajú viaceré mnohostranné dohovory Rady Európy, právotvorného charakteru. Základom je tu najmä Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (1980). Tento dohovor zakotvuje jednak vzorové modelové medzištátne zmluvy pre oblasti cezhraničnej spolupráce a taktiež rámcové dohody, štatúty a kontrakty medzi územnými celkami alebo orgánmi. Rámcový dohovor bol neskôr doplnený Doplnkovým protokolom k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (1995). Jeho hlavnou úlohou bolo zakotviť otázku uznávania právnej subjektivity orgánov (vrátane subjektivity pracovnoprávnej), ktoré si spolupracujúce celky alebo orgány zriadia na účely cezhraničnej spolupráce. Ďalšie zmeny priniesol Protokol č. 2 k Európskemu rámcovému dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi (1998). Protokol vytvoril rámec pre cezhraničnú spoluprácu navzájom nesusediacich regiónov štátov. Také vzťahy sa označujú ako interteritoriálna spolupráca. Všeobecný rámec pre cezhraničnú spoluprácu dotvára i Európska charta miestnej samosprávy (1985). Charta je primárne prvým mnohostranným právnym dokumentom, ktorý definuje a chráni zásady miestnej samosprávy v duchu princípu subsidiarity, ale vytvára taktiež všeobecný rámec pre cezhraničnú spoluprácu v článku 10 ods.2 a 3, kde zakotvuje právo miestnych orgánov stať sa členom medzinárodného združenia miestnych orgánov a tiež právo spolupracovať, za podmienok, ktoré môžu byť vymedzené zákonom, s miestnymi orgánmi v iných krajinách.

Uvedené dohovory okrem úpravy otázok cezhraničnej spolupráce vnášajú do teórie medzinárodného práva nové otázky a problémy tým, že zaraďujú do kategórie potenciálnych subjektov medzinárodného práva i decentralizované a samosprávne územné celky vnútri štátov, ktoré medzi sebou uzatvárajú dohody, poprípade zakladajú spoločné združenia regiónov nazývané euroregióny. Veda medzinárodného práva otázku medzinárodnoprávnej subjektivity územných celkov ešte nevyriešila. Na úrovni partikulárneho medzinárodného práva Rady Európy majú uvedené územné celky celý rad práva oprávnení. Ide však len o partikulárnu právnú úpravu, ktorá neumožňuje konštatovať, že územné celky vnútri štátov sú subjektmi všeobecného medzinárodného práva. Ani zmluvné úpravy, ktoré medzi sebou uvedené územné celky môžu uzatvárať nemajú charakter medzinárodných zmlúv v zmysle Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (1969).

Medzinárodnoprávna úprava Rady Európy inšpirovala Slovenskú republiku k bilaterálnej zmluvnej normotvorbe, ktorá dohodla viacero dohovorov o cezhraničnej spolupráci Slovenskej republiky so všetkými susednými krajinami. Tieto dohody sú kontraktuálnou aplikáciou uvedených právotvorných dohovorov Rady Európy v podmienkach Slovenskej republiky. Uvedené dohody boli inštitucionálne podporené vytvoreným viacerých medzištátnych komisií pre ich realizáciu a tiež sériou konferencií Rady Európy o cezhraničnej spolupráci Slovenskej republiky a susediacich štátov.

Otázka cezhraničnej spolupráce je upravená i normami európskeho komunitárneho práva vytvoreného v rámci Európskeho spoločenstva a Európskej únie (ES/EÚ). Prepojenie medzinárodnoprávných úprav Rady Európy a európskej komunitárnej úpravy je možné najstť najmä v oblasti právnej úpravy regionálnej politiky Európskej únie a tzv. Európskej územnej spolupráce. V zmysle uvedenej európskej komunitárnej úpravy existuje možnosť pre cezhraničné, či interregionálne celky vytvorené na základe uvedených medzinárodnoprávných noriem Rady Európy žiadať a čerpať finančné prostriedky z rôznych fondov Európskej únie. Uvedené otázky sú upravené viacerými normami európskeho komunitárneho práva v rámci tzv. novej kohéznej politiky v nadväznosti na jeden z jej cieľov tzv. Európsku územnú spoluprácu. Ide najmä o Nariadenie Rady

č.1083/2006 ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde, Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č.1080/2006 o Európskom fonde regionálneho rozvoja a Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č.1082/2006 o Európskom zoskupení územnej spolupráce.

Aplikácia cezhraničnej spolupráce v podmienkach Slovenskej republiky sa vyvíjala vo všeobecnom rámci stanovenom dohovormi Rady Európy a dvojstrannými dohovormi, avšak dlhý čas bez právnej úpravy konkretizujúcej tieto medzinárodné zmluvy. Cezhraničná spolupráca sa takto uskutočňovala značne neformálnym spôsobom. Až v roku 1999 vydalo Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky metodický pokyn na registráciu záujmových združení právnických osôb, ktoré vznikali za účelom rozvíjania cezhraničnej spolupráce v rámci euroregiónov. Vznik, právne postavenie a zánik týchto záujmových združení upravuje § 20f a nasl. Občianskeho zákonníka č.40/1964 Zb. v znení neskorších zmien. V súčasnosti na území Slovenskej republiky svoju činnosť vyvíjajú viaceré euroregionálne združenia Ich organizačná štruktúra je rôzna a je prispôbená potrebám tohto ktorého euroregiónu. Cezhraničnú spoluprácu však realizujú i menšie územné celky, mestá, či orgány .

Poznámky

¹ Pozri www.civil.gov.sk

² Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi bol uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 78/2001, čiastka 32 z 15. marca 2001. Na Slovensku vstúpil do platnosti 2. mája 2000.

³ Tento Protokol bol uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 79/2001, čiastka 33 z 15. marca 2001. Na Slovensku vstúpil do platnosti 2. mája 2000.

⁴ Protokol č.2 bol uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 116/2001, čiastka 47 z 30. marca 2001. Na Slovensku vstúpil do platnosti 1. februára 2001.

⁵ Európska charta miestnej samosprávy bola uverejnená v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 336/2000, čiastka 138 z 19. októbra 2000. Na Slovensku vstúpila do platnosti 1. júna 2000.

⁶ MALENOVSKÝ, J.: Mezinárodní právo veřejné, Nakl. Doplněk Brno, 1993, str. 64

⁷ BROWNLIE, I.: Principles of Public International Law, Fourth Edition, Oxford University Press 1992, str.58

⁸ TOMKO, J. A KOL.,: Medzinárodné verejné právo, Obzor, Bratislava 1988, str. 97

⁹ AZUD, J.: Základy medzinárodného práva, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, Banská Bystrica 1998, str. 17

¹⁰ Pozri MALENOVSKÝ, J.: dielo cit. v pozn.č. ⁶, str.64

¹¹ Bližšie pozri MALENOVSKÝ, J.: tamtiež, str.65-66

¹² K uvedenej problematike bližšie pozri dielo JANKUV, J.: Subjekty medzinárodného práva a ďalší aktéri medzinárodno-právnych vzťahov na prahu 21. storočia In: Acta Iuridica Cassoviensia, č. 24(2000), s. 67-93.

¹³ Porovnaj dielo ŠTURMA, P.: Medzinárodní právo na prahu 21. století (dosažený stav, neúspechy a perspektivy), Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 3-4, 1998 str.11

¹⁴ Tento dohovor vyšiel v zbierke zákonov ako Vyhláška Ministerstva zahraničných vecí č.15/1988 Zb.

¹⁵ Táto dohoda bola uverejnená v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 44/1995, čiastka 18 zo 6. marca 1995.

¹⁶ Táto dohoda bola uverejnená v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 164/2001, čiastka 70 z 5. mája 2001.

¹⁷ Táto dohoda bola uverejnená v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 172/2001, čiastka 73 z 12. mája 2001.

¹⁸ Táto dohoda bola uverejnená v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 4/2002, čiastka 3 z 11. januára 2002.

¹⁹ Táto dohoda bola uverejnená v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 407/2004, čiastka 175 z 21. júla 2004.

²⁰ Bližšie pozri webstránku www.civil.gov.sk

²¹ K uvedenej problematike bližšie pozri dielo IVANIČKOVÁ, A.-VLČKOVÁ, V.: Chápanie cezhraničnej spolupráce v navrhovanej regionálnej politike Európskej únie na programovacie obdobie 2007-2013, In: Medzinárodné vzťahy, č.2, 2005, III.ročník, s.9-17

²² Bližšie pozri dielo IVANIČKOVÁ,A.: Budúci výhľad politiky hospodárskej a sociálnej súdržnosti Európskej únie, In: Medzinárodné vzťahy, č.1, 2006, III.ročník, s.19-31 a dielo citované v poznámke ²¹ s.13-17

²³ Uvedené normy vyšli spoločne v Úradnom vestníku Európskych spoločenstiev L 210, 31/07/2006

²⁴ Bližšie pozri príručku pre miestne orgány štátnej správa a euroregióny - Cezhraničná spolupráca, Vyd. Ministerstvo vnútra SR, Bratislava, November 1999, s.23-25

²⁵ Bližšie informácie k uvedeným euroregiónom pozri na webstránke www.civil.gov.sk

DOPRAVNÍ DOSTUPNOST OBCÍ S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ V „MORAVSKÝCH“ KRAJÍCH

Mgr. Petr TONEV

Ing. Hana JOKLOVÁ

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
e-mail: tonev@econ.muni.cz*

ANOTACE

Předmětem příspěvku je analýza dopravní dostupnosti obcí s rozšířenou působností v „moravských“ krajích a zhodnocení jejich výběru z hlediska efektivního plnění příslušných funkcí. V první části jsou popsány principy tvorby územně správního členění a proces vzniku obcí s rozšířenou působností. Následuje představení vybraných ukazatelů dostupnosti, využitých při analýze dostupnosti. Na základě výsledků analýzy je zhodnocena dostupnost středisek a regionální rozdíly.

KLÍČOVÁ SLOVA

obec s rozšířenou působností, dostupnost, prostorová efektivnost, prostorová spravedlnost, Morava, indikátory dostupnosti, územně správní členění, reforma veřejné správy

ANNOTATION

This paper deals with accessibility analysis of municipalities with extended powers in the Moravian regions and with an evaluation of their choice in terms of fulfilling relevant functions. The first part describes principles of the formation of territorial administrative division and the process of establishment of municipalities with extended powers. That is followed by presentation selected transport accessibility indices used for analyses. In terms of outcomes of analysis is evaluated accessibility of municipalities with extended powers and regional differences.

KEYWORDS

municipality with extended powers, accessibility, spatial efficiency, spatial equity, Moravia, accessibility indices, territorial-administrative division, public administrative reform

Úvod

Pro efektivní výkon prakticky jakýchkoliv administrativních funkcí v libovolném státním útvaru je nezbytná vhodná forma územněsprávního členění. I proto jde o v odborné literatuře poměrně frekventované téma, zejména pokud jde o regionálně orientované vědní obory a v jejich rámci lze toto tvrzení vztáhnout především na geografii. V našich resp. česko – slovenských podmínkách se tomuto tématu věnují, ať již v teoretické či praktické rovině, především A. Bezák (1995 a 1997) a M. Hampel (1990, 1995 nebo 1996), ze zahraničních autorů např. R.J. Bennett (1989) nebo P. Jordan (2003). Řešení zmíněného problému vhodného územněsprávního členění by podle A. Bezáka (1997) mělo zahrnovat čtyři dílčí úlohy: stanovení počtu hierarchických úrovní, určení počtu jednotek na každé úrovni, výběr středisek jednotlivých územních jednotek a vymezení jejich hranic, přičemž existují dva základní přístupy. První z nich se snaží pro určité

funkce nalézt optimální velikost územní jednotky (často při respektování zásady čím větší jednotka, tím efektivnější fungování správy), zatímco druhý postupuje opačně – pro fakticky existující funkční územní jednotky na jednotlivých hierarchických úrovních (založených na různých typech vztahů, např. dojíždka za prací nebo službami, migrace apod.) se hledají vhodné administrativní funkce. Velmi důležitým doplňujícím kritériem těchto dvou základních přístupů je pak úroveň dostupnosti center územněsprávních jednotek, která velmi významně vypovídá o kvalitě daného územněsprávního členění a která je hlavním objektem zájmu tohoto příspěvku.

Při hodnocení úrovně dostupnosti center územněsprávních jednotek by měly být brány v úvahu především základní principy prostorové organizace, kterými A. Bezák (1997) rozumí princip prostorové efektivnosti a princip prostorové spravedlnosti (resp. rovnosti). Tyto principy v uvedeném kontextu zjednodušeně interpretuje jako takové uspořádání, které přinese maximální užitek co největšímu počtu obyvatel daného území (v případě prostorové efektivnosti) a jako uspořádání, které vede k uspokojení relativních potřeb obyvatel každé územní jednotky, bez ohledu na její polohu (v případě prostorové spravedlnosti).

Území České republiky bylo na konci roku 1989 členěno na okresy a kraje zavedené reformou v roce 1960. Jak krajské tak okresní členění bylo (nejen z geografických hledisek) nevyhovující, a to jak počtem, kdy některá reálně fungující střediska byla opomíjena a násilně podřízena jiným, tak i vymezením hranic, které neodpovídaly přirozenému zázemí zvolených administrativních center. Reforma územněsprávního členění, která mohla/měla tyto nedostatky odstranit (a pokud možno v co největší míře aplikovat výše zmíněné teoretické principy), proběhla ve dvou fázích. Jejím výsledkem v zásadě bylo vytvoření vyšších územních samosprávních celků – krajů (první fáze – vytvoření regionální úrovně správy; zákon č. 347/1997 Sb.) a stanovení obcí s rozšířenou působností (druhá fáze – vytvoření „mikroregionální“ úrovně, která převzala část kompetencí zrušených okresních úřadů; zákon č. 314/2002 Sb.).

Průběh a nakonec i výsledky obou fází reformy se setkaly s poměrně silnou reakcí odborné veřejnosti. Zejména řešení druhé fáze reformy územní veřejné správy bylo od začátku velmi podceněno a neslo silné znaky neobornosti zpracovatelů (blíže např. HAMPL, M., ČERMÁK, Z. 2000). Přes pozdější zapojení odborné veřejnosti do procesu reformy, byl její výsledek od počátku determinován nepřilíživě racionálně nastavenými parametry a podmínkami, které musela odborná pracoviště respektovat a poté byl tento výsledek ještě účelově pozměněn oběma komorami Parlamentu ČR, opět bez většího zřetele na celkovou vyváženost a konzistenci členění (blíže např. TONEV, P. 2005).

Tento příspěvek se soustředí právě na „produkt“ druhé fáze reformy, jeho cílem je analyzovat dopravní dostupnost obcí s rozšířenou působností (ORP) v rámci jejich správních obvodů stanovených při reformě veřejné správy a určitým způsobem tak zhodnotit výběr těchto „středisek“ a vymezení hranic jejich správních obvodů především s ohledem na jeden ze základních cílů reformy, přiblížení veřejné správy občanům, a rovnoměrnost s jakou se podařilo tento cíl naplnit v různých částech republiky.

Použité metody a zdrojová data

Zmiňovaný pojem „dostupnost“ je velmi široký, lze jej nahlížet z různých úhlů a stejně tak existuje velmi široká paleta metod a indikátorů jak dostupnost měřit a hodnotit (např. překonaná vzdálenost, časová ztráta nebo cestovní náklady na překonání vzdálenosti atd.). Jedny z nejnovějších shrnutí dosavadních přístupů, definic a metod podávají D. Halden, D. Mcguigan, D. Nisbet, a A. Mckinnon (2000), L. Tolmáči (2002) nebo D. Michniak (2006b).

Pro účely předkládané analýzy byl využit postup, který ve svých pracích aplikovali A. Bezák a D. Michniak (1999) a D. Michniak (2003 nebo 2006a), a to hned z několika důvodů. Především jimi používaný syntetický ukazatel souhrnné dostupnosti má

dostatečně komplexní charakter - je založen na šesti dílčích ukazatelích dostupnosti, které ale i samy o sobě podávají z hlediska zaměření příspěvku velmi hodnotné informace o území. Při jeho konstrukci byly navíc vyváženě respektovány oba výše zmíněné základní principy prostorové organizace (prostorové efektivity a prostorové spravedlnosti). Dalším argumentem hovořícím pro tento postup byl fakt, že ho autoři úspěšně použili pro prakticky totožný účel - ověření dostupnosti center (relativně nových) územněsprávních celků v rámci jejich správních obvodů. V neposlední řadě hrálo významnou roli i to, že místem použití této metody bylo Slovensko, tedy země, která má relativně podobnou sídelní i administrativní strukturu.

Šestice dílčích ukazatelů dostupnosti byla na základě D. Michniaka (2003) definována následujícím způsobem:

A_1 - průměrná vážená vzdálenost obyvatel všech obcí správního obvodu do ORP. Vypočítá se jako vážený aritmetický průměr vzdáleností do ORP ze všech obcí obvodu, přičemž jako váhy jsou použity počty jejich obyvatel. Tento aritmetický průměr byl fakticky vypočítán pro každou obec (nejen pro ORP) a na základě výsledků bylo určeno *optimální centrum* správního obvodu, kterým je obec s minimální hodnotou průměrné vážené vzdálenosti.

A_2 - procentuální odchylka hodnoty průměrné vážené vzdálenosti do ORP od hodnoty průměrné vážené vzdálenosti do optimálního centra (jestliže ORP je zároveň i optimálním centrem, tedy má nejnižší vážený aritmetický průměr vzdáleností ze všech obcí obvodu, pak se $A_2 = 0$).

A_3 - procentuální podíl obyvatel správního obvodu ORP žijících v obcích, které mají kratší vzdálenost do jiné ORP.

A_4 - vzdálenost z ORP do „nejodlehlejší“ (nejvíce vzdálené) obce ve správním obvodu. Podobně jako v případě A_1 bylo stanoveno *optimální centrum*, kterým je obec s minimální hodnotou vzdálenosti do „své“ nejodlehlejší obce v rámci správním obvodu.

A_5 - procentuální odchylka hodnoty vzdálenosti z nejodlehlejší obce do ORP od hodnoty vzdálenosti z nejodlehlejší obce do optimálního centra (jestliže ORP je zároveň i optimálním centrem, $A_5 = 0$).

A_6 - procentuální podíl obyvatel správního obvodu, kteří žijí ve vzdálenosti 20 km a více od „své“ ORP.

Vzdáleností se v definicích myslí kilometrická vzdálenost definičních bodů obcí po silniční síti (viz níže v textu). V originální podobě byla v ukazateli A_6 použita hranice 30 km, kterou autor vymezoval zónu „špatné“ dostupnosti (šlo o ekvivalent 1 hodiny cesty veřejnou autobusovou dopravou). Protože slovenské okresy mají v průměru větší rozlohu než správní obvody ORP, bylo na místě tuto vzdálenost redukovat. V podstatě sama se v tomto případě nabízela jedna z premis druhé fáze reformy územní veřejné správy, která doporučovala dostupnost ORP do 20 km (MVČR 2000).

Jak uvádí D. Michniak (2003), všechny uvedené ukazatele dostupnosti jsou sestrojeny tak, že nízké hodnoty vyjadřují lepší úroveň dostupnosti obce s rozšířenou působností a vysoké hodnoty naopak úroveň horší. První tři ukazatele dostupnosti přitom vycházejí ze vztahu mezi prostorovou polohou, prostorovým uspořádáním a ekonomickou efektivitou, odrážejí tedy princip prostorové efektivity používaný při vytváření územně-správní organizace, při tvorbě dalších tří indikátorů pak byl zohledněn zase princip prostorové spravedlnosti.

Při stanovení souhrnné dostupnosti potom bylo, v souladu s výše citovanou prací, použito ballové hodnocení. ORP tedy byly vždy seřazeny podle hodnot dílčího ukazatele a byly jim přiděleny body odpovídající jejich pořadí¹. Tento postup byl proveden za všechny dílčí ukazatele a součet šestice těchto „umělých“ hodnot u každé ORP potom tvořil hodnotu souhrnné dostupnosti.

Při zpracování byla jako podklad pro výpočty kilometrických vzdáleností obcí použita vektorová data poskytnutá Českým úřadem zeměměřičským a katastrálním (definiční body obcí², vrstva silničních komunikací³). Protože podklady neobsahovaly zejména uliční síť, byla silniční síť, především v intravilánech menších obcí, kam vedou pouze neevidované silnice, přerušovaná a některé definiční body obcí zůstávaly příliš vzdáleny od nejbližší komunikace. To by znemožňovalo výpočty vzdáleností mezi obcemi a proto bylo nutné dodanou vrstvu silnic manuálně doplnit, přičemž podkladem byla Základní mapa České republiky 1:50 000. Vzhledem ke značné časové náročnosti těchto úprav⁴ a kontrol, které bylo nutné provádět (viz níže), bylo nutné omezit rozsah analyzovaného území v tomto příspěvku na pětici „moravských“ krajů (tzn. krajů Jihomoravského, Zlínského, Moravskoslezského, Olomouckého a kraje Vysočina), které ovšem v rámci celé ČR představují dostatečně rozsáhlý a relativně reprezentativní „vzorek“.

Samotné výpočty nejkratších vzdáleností mezi obcemi byly prováděny pomocí upraveného skriptu⁵ v geografickém informačním systému ArcView, ve kterém byly zhotoveny i mapové výstupy. Správnost vypočtených vzdáleností mezi obcemi byla u přibližně 1 % výsledků (cca 1000) verifikována porovnáním s nejkratšími vzdálenostmi podle specializovaných mapových portálů⁶, a to především v případech, kde byl největší rozdíl mezi vzdáleností dvojice obcí vzdušnou čarou a po silnici.

Před samotným provedením výpočtů pak byly ještě z praktických důvodů sloučeny správní obvody ORP Brno a Šlapanice a byly považovány za jeden obvod s centrem v Brně. Jednak je pro téměř všechny agendy podřízených obcí ORP Šlapanice zřízeno detašované pracoviště na území Brna, jednak by v rámci samotného obvodu ORP Brno nemělo smysl dostupnost hodnotit (neboť by výsledky všech ukazatelů byly nulové). Díky tomuto sloučení tak mohlo být hodnoceno bez výjimek celé území pěti krajů (hodnoceno je tedy 83, místo fakticky existujících 84 ORP) a navíc tak byly hodnoceny víceméně reálně ježděné vzdálenosti z obcí ORP Šlapanice na úřad ORP v Brně. Zejména díky většímu počtu obyvatel dosahuje téměř ve všech ukazatelích ($A_1 - A_6$) tento sloučený obvod lepší hodnoty než kdyby bylo počítáno se samotným obvodem Šlapanice, ať už se sídlem úřadu ve Šlapanicích nebo v Brně (tyto hodnoty jdou uvedeny na konci příl.1, která obsahuje výsledky analýzy). Také výsledky některých dílčích ukazatelů ORP Český Těšín a Bohumín z Moravskoslezského kraje jsou specifické díky tomu, že každé z těchto ORP je podřízena jenom jedna obec.

¹ Jestliže se hodnoty jednoho ukazatele pro více ORP shodovaly, byla jim přidělena ballová hodnota rovnající se aritmetickému průměru příslušného počtu ballových hodnot, tedy např. tři ORP se stejnou hodnotou dílčího ukazatele na 5., 6. a 7. místě byly všechny ohodnoceny 6 body.

² Definiční body (tzv. významové středy) jsou stanoveny tak, že jde o významné body v centru zástavby, určitelné v mapě: např. radnice nebo kostel na náměstí, roh zastavěných bloků na křižovatce ulic v centru sídla, centrálně umístěný nebo jinak významný objekt ve skupině rozptýlených objektů atd.

³ Obsahuje silnice evidované (dálnice, rychlostní silnice, silnice 1.-3. třídy) a neevidované (ostatní komunikace, které mají parametry silnic)

⁴ Jen na území vybraných krajů bylo provedeno cca 800 úprav v silniční síti – zpravidla propojení přerušované komunikace skrze intravilán obce. V pěti případech byla také upravena poloha definičního bodu obce, který měl chybné souřadnice (nacházel se mimo intravilán nebo v neobydlené části obce).

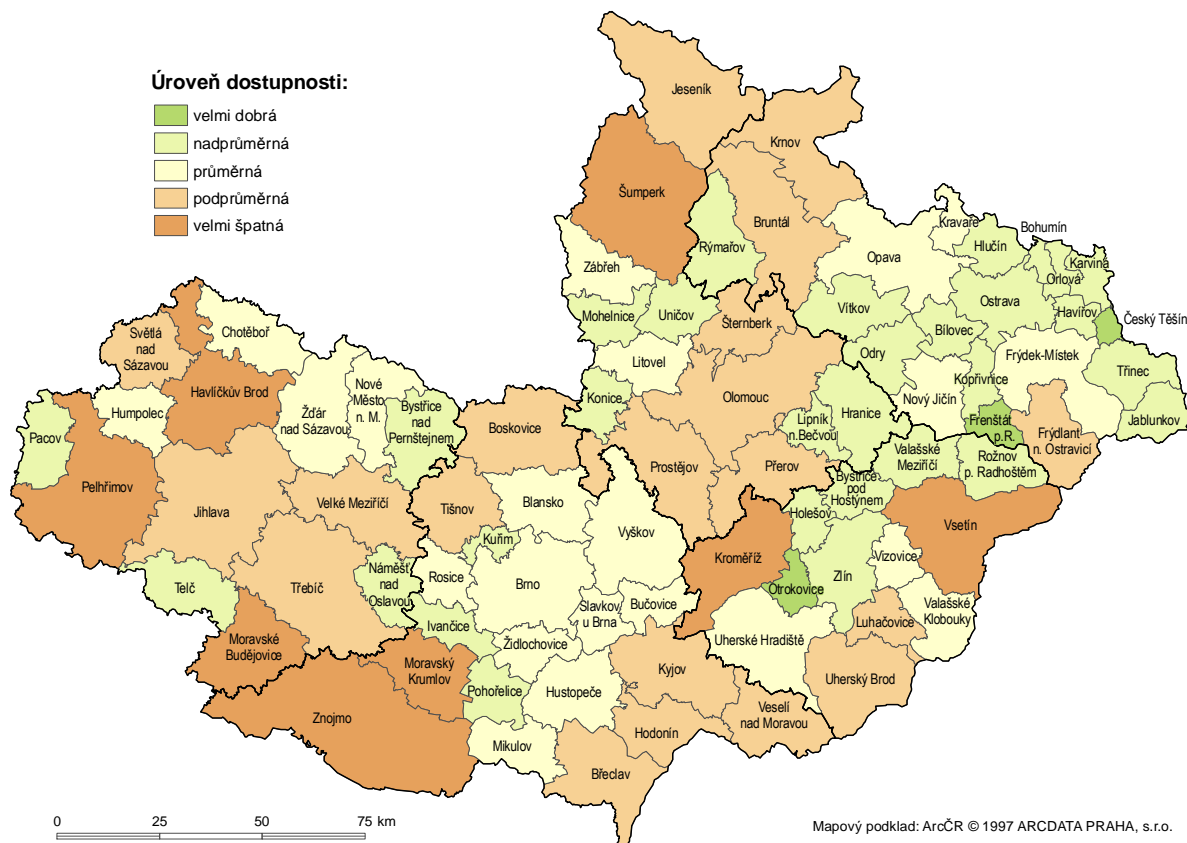
⁵ PATTERSON, D.: Multi-origin to Multi-destination along network. 2005

⁶ <http://amapy.atlas.cz/>, <http://supermapy.centrum.cz/>

Souhrnná dopravní dostupnost obcí s rozšířenou působností

Jak již bylo v předchozí části uvedeno, souhrnná dostupnost byla stanovena syntézou šesti dílčích ukazatelů dostupnosti. Hodnoty souhrnné dostupnosti v analyzovaném souboru 83 ORP se pohybovaly v rozmezí 95 (nejlepší – Český Těšín) až 414 (nejhorší – Moravské Budějovice), přičemž průměrnou hodnotu 252 překročilo celkem 37 ORP (viz příl.1, která obsahuje i konkrétní hodnoty šesti dílčích ukazatelů). S pomocí hodnot směrodatné odchylky a průměru byl soubor ORP rozčleněn do pěti skupin s následujícím označením úrovně souhrnné dostupnosti: velmi dobrá, nadprůměrná, průměrná, podprůměrná a velmi špatná (viz obr.1).

Obr.1 Souhrnná úroveň dostupnosti ORP v „moravských“ krajích

Zdroj: vlastní výpočet

Názvy těchto skupin a zařazení jednotlivých ORP je samozřejmě nutné brát s určitým nadhledem. Jednak, jak už bylo uvedeno, existuje více přístupů k hodnocení dostupnosti, i když použitá metoda má komplexní povahu a lze ji považovat za solidní a prověřenou. Potom je také nutné brát v potaz, že při zahrnutí i zbylých krajů ČR by se velmi pravděpodobně posunuly hranice intervalů a tím došlo i přesunu některých ORP do jiné skupiny.

Obecně lze vzhledem ke konstrukci dílčích ukazatelů předeslat, že celkově dobré výsledky dostupnosti souvisí především s malou rozlohou správních obvodů, centrální polohou ORP v rámci správního obvodu, relativně nízkým počtem obcí ve správním obvodu resp. vysokým podílem obyvatel žijících přímo v ORP, kteří tak mají nejlepší možnou dostupnost. „Opačné“ atributy správních obvodů resp. ORP potom působí celkově nepříznivou hodnotu souhrnné dostupnosti.

Velmi dobrou úroveň souhrnné dostupnosti, jejíž hodnoty leží v intervalu do 120 bodů, vykazují dvě moravskoslezské ORP (Český Těšín a Frenštát pod Radhoštěm) a ORP Otrokovice. U všech dílčích ukazatelů vyrovnaně dosahují velmi dobré hodnoty. Tyto výsledky jsou dány malou rozlohou jejich obvodů, relativně malým počtem podřízených obcí středisku a vyšším podílem obyvatel žijících přímo ve středisku.

Skupina s nadprůměrnou souhrnnou dostupností je celkově nejpočetnější (30 ORP) a její výsledky se nacházejí v rozmezí od 120 do 208 bodů. Jsou to ORP převážně z východní části šetřeného území, především z Moravskoslezského kraje a severní části Zlínska, které se vyznačují spíše menší rozlohou a dobrou (centrální) polohou ORP ve správním obvodu.

Třetí skupina s průměrnými hodnotami dostupnosti (208 - 296 bodů) čítá celkem 22 ORP, které se nacházejí převážně v Jihomoravském kraji a na Vysočině. Do skupiny s podprůměrnou souhrnnou dostupností, jejíž výsledky leží v intervalu (296 - 384 bodů), se pak řadí celkem 20 ORP. Šest z nich leží v Jihomoravském kraji (např. Břeclav, Hodonín, Tišnov), pět v Olomouckém kraji (ORP v okolí Olomouce), čtyři v kraji Vysočina (Třebíč, Jihlava, Velké Meziříčí a Světlá nad Sázavou).

Poslední skupina s velmi špatnou úrovní souhrnné dostupnosti s výsledky (384 bodů a více) zahrnuje osm ORP, ze kterých se tři nacházejí v kraji Vysočina, po dvou v Jihomoravském a Zlínském kraji a jedna v kraji Olomouckém. Tyto správní obvody znevýhodňuje nepravidelně vymezené území (Havlíčkův Brod, Pelhřimov, Kroměříž), velká rozloha (Šumperk) spojená případně i s řídkým osídlením a periferní polohou (Znojmo, Vsetín).

Závěr

V rámci zatím poslední reformy veřejné správy v ČR byly mimo jiné stanoveny i obce s rozšířenou působností (a jejich správní obvody), jejichž úřady „zahájily“ svoji činnost od 1. ledna 2003. Řada odborníků poukazovala již dříve, že při procesu výběru ORP a vymezení jejich správních obvodů nebyly vždy respektovány obecně platné zásady a principy prostorové organizace společnosti, z nichž ty hlavní byly zmíněny v úvodu tohoto příspěvku.

Fungování administrativy v hranicích stanovených reformou samozřejmě velmi rychle potvrdilo ty nejzřetelnější nedostatky v územním členění, na něž bylo od počátku poukazováno. Určitou nápravu již přinesly změny krajských hranic k 1.1. 2005. První solidně podloženou analýzou této problematiky, i když její hlavní účel byl jiný, bylo zpracování dojížděky za prací z censu 2001, kde se ČSÚ (2004) částečně věnoval i nesouladu hranic správních obvodů ORP s pracovními mikroregiony, tedy určitým typem funkčního regionu, který velmi dobře odráží reálné vztahy v území na této hierarchické úrovni a vypovídá o převažující spádovosti obyvatel zázemí do jednotlivých středisek.

Předkládaný text se zaměřil na jinou charakteristiku a analýzou jednoho (ovšem podstatného) kvalitativního atributu územněsprávních jednotek, kterým bezesporu je úroveň dostupnosti stanovených center z jejich správních obvodů, se pokusil o zhodnocení určitého standardu, který měla přinést druhá fáze reformy územní veřejné správy a také toho do jaké míry rovnoměrně je tento standard rozložen ve vybraných regionech.

Analýza na vzorku vybraných pěti krajů prokázala, že z hlediska úrovně dostupnosti ORP existují mezi jednotlivými správními obvody poměrně značné rozdíly, které jsou sice někde dány objektivní heterogenitou daného prostoru a díky např. neexistenci jiného vhodného střediska (např. Moravský Krumlov a částečně Znojmo), řídkému osídlení a periferní příhraniční poloze (Jeseník) jiné (vhodnější) řešení v podstatě neexistuje.

Naopak ovšem byly identifikovány i oblasti, kde se nepřilíh dobrá úroveň dostupnosti sídla úřadu ORP nejeví jako nezbytně nutná (Havlíčkův Brod, Moravské Budějovice nebo Kroměříž). Případné úpravy průběhu hranic nebo vytvoření nové ORP by mohly souhrnné hodnoty dostupnosti vylepšit a tím i zmírnit celkové rozdíly mezi jednotlivými ORP, tedy zvýšit rovnoměrnost (spravedlnost) s jakou administrativní funkce dostupné veřejnosti (to by nakonec bylo možné i rušením některých ORP v zázemí velkých měst, kde by, jak ukázal příklad Šlapanic, zřejmě nedošlo k výraznému zhoršení dostupnosti). Takto je i na vzorku jen pěti krajů nutné konstatovat výrazně lepší úroveň souhrnné dostupnosti téměř u všech ORP Moravskoslezského kraje oproti slabým hodnotám ORP Olomouckém kraje a Vysočiny, kde otázky nevyvolává samotné prostorové rozložení těchto výsledků (vzhledem k sídelní struktuře není nijak překvapující) jako spíše oprávněnost rozdílů, kterých dosahuje (nedostatečné uplatnění principu prostorové spravedlnosti).

Racionální by změny ve vymezení správních obvodů byly zvláště v případech, kde se podprůměrné hodnoty dostupnosti kumulují s převažující vyjížděnou za prací mimo „vlastní“ ORP nebo dokonce i mimo „vlastní“ správní obvod (např. Kroměříž, částečně Znojmo). Velmi zjednodušeně tyto oblasti postihují i dva z dílčích indikátorů A_3 a A_6 (jejich kartografické vyjádření viz příl. 2 a 3). Přitom u předpokladu dostupnosti sídla ORP do 20 km (příl.3) je pravděpodobné, že jej nelze bez výjimek splnit, aniž by náklady na reformu překročili určitou únosnou mez. Ovšem podíl obyvatel, pro které je sousední ORP lépe dostupná než ta stávající dosahuje místy velmi vysokých hodnot (Havlíčkův Brod nebo Moravské Budějovice 25 %, Chotěboř 20 %) a přitom i analýza dojížděky za prací v těchto regionech dává dobrý předpoklad pro změnu průběhu hranic. Tato územní korelace převažující vyjížděky mimo správní obvod (či do jiného centra) a podprůměrných hodnot souhrnné dostupnosti - tedy určitý předpoklad interakce mimo vlastní správní obvod (dostupnost), potvrzený skutečnou existencí této interakce (dojížděka) - lze vnímat i jako určité ověření správnosti výsledků použitého postupu pro stanovení syntetického ukazatele souhrnné dostupnosti, který byl na rozsáhlé části ČR aplikován (a v podstatě otestován) poprvé a je argumentem pro rozšíření analýzy na celou ČR, případně i se zpřesněnými podklady o infrastruktuře (přes značnou časovou zátěž).

Literatura

- [1] BALA, P. *Analýza dopravní dostupnosti obcí v prostředí GIS* [online], VŠB – TU Ostrava, Institut geoinformatiky, 2002. [cit. 2007-05-25].
- [2] Dostupné z: <http://gis.vsb.cz/gisacek/GISacek_2002/sbornik/bala/Bala.htm>.
- [3] BENNETT R. J. *Territory and administration in Europe*. London : Francis Pinter, 1989. 316 s.
- [4] BENNETT R. J. Administrative systems and economic spaces. *Regional Studies*. 1997, roč. 31, č. 3, s. 323-336.
- [5] BEZÁK, A. O dvoch koncepciách hraníc v priestorovej analýze. In: TRIZNA, M. *Vybrané problémy súčasnej geografie a príbuzných disciplín*. Bratislava : Prírodovedecká fakulta UK, Kartprint, 1995. s. 225-232.
- [6] BEZÁK, A. Priestorová organizácia spoločnosti a územno-správne členenie štátu. *Geografické štúdie*. Acta Universitatis Matthiae Belii, 1997, č. 3, s. 6-13.
- [7] BEZÁK, A., MICHNIAK, D. Niekoľko predbežných úvah o dostupnosti okresných miest na východnom Slovensku. *Folia geographica*. Prešov, 1999, č. 3, s. 191-197
- [8] ČSÚ Brno. Dojížděka za prací a do škol v Jihomoravském kraji (na základě výsledků SLDB 2001) [online]. 2004, [cit. 2005-10-21]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/xb/edicniplan.nsf/p/13-6231-04>>
- [9] DRAŠNAR, V. Optimalizace správních obvodů. *Moderní obec*, 2001, č. 10, příl. Náš kraj, s. VI – VII.
- [10] HALDEN, D., MCGUIGAN, D., NISBET, A., MCKINNON, A. *Accessibility: review of measuring techniques and application*. Scottish executive central research unit, [online] 2001.11.16. [cit. 2007-05-25]. 46 s.
- [11] Dostupné z: <<http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/156489/0042013.pdf>>.

- [12] HAMPL, M. Územně správní uspořádání České republiky. Koncepční problémy a varianty řešení. *SBORNÍK ČESKOSLOVENSKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI*, 1990, roč. 95, č. 4, 248-249.
- [13] HAMPL, M. Vybrané problémy územního členění ČR z hledisek sociálněgeografických. *Moderní obec*, 1995, č. 2, s. 12-13.
- [14] HAMPL, M. Hierarchie systému osídlení a administrativní členění České republiky. *GEOGRAFIE : SBORNÍK ČESKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI*. 1996, roč. 101, č. 3, s. 201-210.
- [15] HAMPL, M., ČERMÁK, Z. Hlavní metodické nedostatky návrhu správních obvodů obcí III. stupně. *Neviditelný pes* [online]. 10.10. 2000. [cit. 2007-05-21]. Dostupné z:
- [16] <http://archiv.neviditelnypes.zpravy.cz/veda/clanky/6662_38_0_0.html>
- [17] HORÁK, J. *Analýza dopravní dostupnosti a obslužnosti* [online], VŠB – TU Ostrava, Institut geoinformatiky. 2001. [cit. 2007-05-25]. Dostupné z: <http://gis.vsb.cz/gacr_pan/Clanky/Horak.htm>.
- [18] HORÁK, J. *Prostorová analýza dat. Způsoby hodnocení dopravní dostupnosti*. [online], VŠB – TU Ostrava, Institut geoinformatiky, 2002. [cit. 2007-05-25]. Dostupné z: <http://gis.vsb.cz/pad/Kap_5/kap_5_4.htm>.
- [19] JORDAN, P. Major problems of administrative regionalisation and decentralisation in Central and Southeast Europe. *Acta Universitatis Carolinae : Geographica*. 2003, roč. XXXVIII, č. 1, s. 141-155.
- [20] LICHTENBERGER, E. Analyses of the accessibility of regions and society. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*. roč. 142. s. 132-172
- [21] MARYÁŠ, J. Nové územně správní členění České republiky – pověřené obce III. stupně. In LOVAŠ, L. *Teória a prax verejnej správy : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie organizovanej Fakultou verejnej správy UJPS v Košiciach*. Košice: Fakulta verejnej správy UJPS v Košiciach, 2003. s. 109-113.
- [22] MATULA, M. *Reforma územní veřejné správy v České republice*. Časopis Integrace [online], č. 9, 13. 7. 2001. [cit. 2007-05-21]. Dostupné z: <<http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=374>>.
- [23] MICHNIAK, D. Dostupnosť okresných miest na Slovensku. *Geografický časopis*, Geografický ústav SAV, Bratislava, 2003, roč. 55, č. 1, s. 21-39.
- [24] MICHNIAK, D. Dostupnosť okresných a krajských miest na Slovensku. In FAĽTAN, L., ŠTRBAVÁ, J. *Regionálna diferenciácia Slovenska v podkladových štúdiách. Subtéma 3 Typológia regionálnej diferenciácie v slovenských podmienkach - Dimenzia civilizačno-infraštruktúrna*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2006a, s. 148-166. (CD ROM).
- [25] MICHNIAK, D. Pojem dostupnosti v geografii a vybrané prístupy k jej štúdiu. *Geografická revue*, Univerzita Mateja Bela, Fakulta prírodných vied, Banská Bystrica, 2006b, č. 2, s. 724-741.
- [26] MVČR. *Reforma veřejné správy. Zpráva o přípravě a realizaci II. fáze reformy územní veřejné správy* [online], 26. 7. 2000 [cit. 2007-04-20]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/reforma/zpravy/zprava.html>>
- [27] SEIDENGLANZ, D. Dopravní poloha obcí kraje Vysočina. In: *VI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno : Ekonomicko-správní fakulta MU v Brně, 2003. s. 143-149.
- [28] SEIDENGLANZ, D., ŘEHÁK, S., GRULICH, T. Případová studie „Dopravní dostupnost ve venkovském prostoru“. Výstupní zpráva k aktivitě A9 v rámci úkolu WB 29200452 „Venkovský prostor a jeho oživení“, 2006. 35 s.
- [29] TOLMÁČI, L. Spádové regióny krajských miest na základe ich asymetrickej váženej dostupnosti. *Folia geographica*. Prešov, 1999, č. 3 , s. 305-309.
- [30] TOLMÁČI, L. Dostupnosť miest Slovenska. In: *Regionálnogeografické štúdie 1*. Bratislava : Mapa Slovakia, Škola, 2002. s. 3-66.
- [31] TONEV, P. Hodnocení reformy územně správního členění z hlediska dojížděky za prací (na příkladu Jihomoravského kraje). In *VIII. mezinárodní kolokvium o*

- regionálních vědách*. Brno: Ekonomicko-správní fakulta MU v Brně, 2005. s. 191-198.
- [32] VICKERMAN, R., SPIEKERMANN, K., WEGENER, M. Accessibility and economic development in Europe. *Regional Studies*. 1999, roč. 33, č. 1, s 1-15.
- [33] VITURKA, M. Vztah sídelní struktury a silniční dopravy. *SBORNÍK ČESKOSLOVENSKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI*. 1981, roč. 86, č. 1, s. 28-47.
- [34] ČÚZK: Digitální rastrová Základní mapa České republiky 1: 50 000. Datum poslední aktualizace 1.1. 1998.
- [35] ČÚZK: Definiční body obcí. 2004 (aktualizováno).
- [36] ČÚZK: Vrstva silnic z databáze ZABAGED. 2007.
- [37] PATTERSON, D.: Multi-origin to Multi-destination along network. 2005. Dostupný z: < <http://arcscripts.esri.com/details.asp?dbid=12652>>.

Příl.1: Hodnoty dílčích ukazatelů a souhrnné dostupnosti ORP v „moravských“ krajích

Pořadí ORP	Kraj	Název ORP	A ₁ [km]	A ₂ [%]	A ₃ [%]	A ₄ [km]	A ₅ [%]	A ₆ [%]	Souhrnná dostupnost [body]
30	VYS	Bystřice nad Pernštejnem	5,4	0,0	2,5	17,8	0,0	0,0	201
77	VYS	Havlíčkův Brod	7,1	0,0	24,8	30,9	19,7	6,5	394
34	VYS	Humpolec	3,0	0,0	0,8	18,5	20,9	0,0	208
43	VYS	Chotěboř	5,8	0,0	20,5	16,6	0,0	0,0	248
71	VYS	Jihlava	7,1	0,0	15,1	31,2	5,2	3,5	357
83	VYS	Moravské Budějovice	9,3	0,0	25,1	25,3	29,1	5,0	414
32	VYS	Náměšť nad Oslavou	5,3	0,0	1,1	15,3	6,1	0,0	202
39	VYS	Nové Město na Moravě	4,8	0,0	12	19,4	0,0	0,0	224
24	VYS	Pacov	4,4	0,0	0,0	16,5	10,5	0,0	186
82	VYS	Pelhřimov	11,1	0,0	21,7	31,0	11,0	30,6	410
62	VYS	Světlá nad Sázavou	7,1	0,0	1,5	20,9	42,6	0,7	325
29	VYS	Telč	5,1	0,0	2,4	18,5	0,0	0,0	198
75	VYS	Třebíč	6,7	0,0	21,5	29,6	14,1	6,7	383
70	VYS	Velké Meziříčí	8,1	0,0	18,2	21,9	7,6	1,5	354
52	VYS	Žďár nad Sázavou	5,1	0,0	11,5	21,7	0,0	4,0	283
42	JMK	Blansko	6,8	0,0	8,9	19,7	0,0	0,0	247
69	JMK	Boskovice	9,8	0,0	7,7	24,8	2,7	8,0	346
38	JMK	Brno (+ Šlapanice)	1,8	0,0	6,8	20,4	0,0	0,4	215
68	JMK	Břeclav	6,6	0,0	13,1	20,9	23,9	2,4	345
44	JMK	Bučovice	5,0	0,0	8,5	15,7	25,4	0,0	249
61	JMK	Hodonín	6,0	0,0	5,2	23,4	25,0	1,0	322
51	JMK	Hustopeče	9,6	0,0	4,8	19,5	8,9	0,0	278
26	JMK	Ivančice	4,7	0,0	10,6	14,3	0,0	0,0	192
33	JMK	Kuřim	3,2	0,0	1,2	13,7	37,3	0,0	203
73	JMK	Kyjov	7,7	0,0	21,3	21,3	12,9	2,3	364
49	JMK	Mikulov	6,0	0,0	1,6	18,3	37,5	0,0	270
81	JMK	Moravský Krumlov	8,9	7,3	15,4	20,6	21,8	2,6	407
7	JMK	Pohořelice	4,9	0,0	0,0	12,0	0,0	0,0	141
53	JMK	Rosice	5,3	5,1	4,5	16,8	22,2	0,0	283
45	JMK	Slavkov u Brna	5,7	0,0	0,0	17,4	49,8	0,0	250
56	JMK	Tišnov	6,1	0,0	11,2	21,1	7,9	0,3	306
60	JMK	Veselí nad Moravou	7,3	0,0	0,0	23,6	30,1	1,9	320
54	JMK	Vyškov	5,4	0,0	15,5	21,2	0,0	0,2	283
80	JMK	Znojmo	10,4	0,0	17,2	44,0	8,5	23,6	402
41	JMK	Židlochovice	5,7	0,0	6,3	14,2	14,7	0,0	238
22	OLK	Hranice	4,0	0,0	11,7	14,0	0,0	0,0	181
72	OLK	Jeseník	11,6	0,0	0,0	37,1	26,0	29,4	363
9	OLK	Konice	5,4	0,0	0,0	10,5	0,0	0,0	147
31	OLK	Lipník nad Bečvou	2,8	0,0	3,2	14,1	27,7	0,0	201
48	OLK	Litovel	5,3	0,0	12,5	16,7	17,6	0,0	260
10	OLK	Mohelnice	3,0	0,0	1,9	14,1	0,0	0,0	147
67	OLK	Olomouc	4,4	0,0	15	31,9	30,3	0,7	344
65	OLK	Prostějov	6,2	0,0	13,2	26,4	6,9	4,7	341
63	OLK	Přerov	5,3	0,0	16,3	25,4	12,3	2,3	338
57	OLK	Šternberk	5,0	0,0	4,1	23,7	27,2	1,4	307
76	OLK	Šumperk	8,0	0,0	17	28,7	13,8	9,1	387
4	OLK	Uničov	3,3	0,0	0,0	11,8	0,0	0,0	124
35	OLK	Zábřeh	4,7	0,0	13,3	16,2	0,0	0,0	210
14	ZLK	Bystřice pod Hostýnem	3,0	0,0	0,0	14,7	7,7	0,0	158
11	ZLK	Holešov	2,6	0,0	2,2	10,6	1,0	0,0	150
78	ZLK	Kroměříž	7,1	0,0	13,7	30,8	40,2	7,8	397
66	ZLK	Luhačovice	7,4	10,0	6,2	18,1	55,2	0,0	343
3	ZLK	Otrokovice	2,8	0,0	0,0	8,9	0,0	0,0	113
21	ZLK	Rožnov pod Radhoštěm	3,4	0,0	0,0	12,6	26,0	0,0	179
47	ZLK	Uherské Hradiště	6,3	0,0	14,2	19,6	0,0	0,0	256
64	ZLK	Uherský Brod	7,8	0,0	0,4	22,9	32,7	3,1	340

Příl.1: Hodnoty dílčích ukazatelů a souhrnné dostupnosti ORP v „moravských“ krajích – pokračování

Pořadí ORP	Kraj	Název ORP	A ₁ [km]	A ₂ [%]	A ₃ [%]	A ₄ [km]	A ₅ [%]	A ₆ [%]	Souhrnná dostupnost [body]
40	ZLK	Valašské Klobouky	6,5	0,0	6,9	15,0	0,4	0,0	233
20	ZLK	Valašské Meziříčí	3,2	0,0	9,7	14,4	0,0	0,0	177
37	ZLK	Vizovice	5,6	0,0	0	14,9	19,8	0,0	214
79	ZLK	Vsetín	8,7	0,0	18,3	28,3	16,7	15,5	397
23	ZLK	Zlín	2,2	0,0	8,0	18,8	0,0	0,0	185
12	MSK	Bílovec	5,5	2,7	0,0	11,8	0,0	0,0	152
18	MSK	Bohumín	1,4	0,0	22,8	6,2	0,0	0,0	171
59	MSK	Bruntál	8,7	0,0	5,0	25,1	0,0	21,2	319
1	MSK	Český Těšín	0,2	0,0	0,0	6,1	0,0	0,0	95
2	MSK	Frenštát pod Radhoštěm	2,1	0,0	0,0	8,1	0,0	0,0	105
46	MSK	Frýdek-Místek	4,5	0,0	14,5	18,1	11,2	0,0	251
58	MSK	Frýdlant nad Ostravicí	4,2	0,0	9,0	21,4	48,7	1,3	317
13	MSK	Havířov	0,9	0,0	0,0	8,6	28,7	0,0	154
15	MSK	Hlučín	4,3	0,0	0,0	12,3	8,1	0,0	160
28	MSK	Jablunkov	3,5	0,0	0,0	18,6	11,5	0,0	194
5	MSK	Karviná	1,0	0,0	5,2	8,7	0,0	0,0	132
27	MSK	Kopřivnice	3,1	0,0	0,0	14,9	27,9	0,0	192
55	MSK	Kravaře	5,6	17,9	0,0	17,3	77,3	0,0	292
74	MSK	Krnov	7,5	0,0	1,2	35,0	39,0	16,1	373
36	MSK	Nový Jičín	3,6	0,0	17,2	12,6	1,7	0,0	213
16	MSK	Odry	4,8	0,0	1,2	14,1	0,0	0,0	163
50	MSK	Opava	4,6	0,0	17,0	20,9	0,0	1,2	273
8	MSK	Orlová	1,4	0,0	10,0	7,2	0,0	0,0	144
19	MSK	Ostrava	1,0	0,0	4,8	19,2	0,0	0,0	171
6	MSK	Rýmařov	4,3	0,0	0,0	12,5	0,0	0,0	134
17	MSK	Třinec	2,6	0,0	8,3	14,8	0,0	0,0	167
25	MSK	Vítkov	5,5	0,0	0,0	14,8	1,3	0,0	186
-	JMK	Šlapanice I	11,0	0,0	50,0	24,5	0,0	6,7	-
-	JMK	Šlapanice II	13,7	24,1	52,3	20,4	-	3,1	-

Zdroj: ČÚZK, Vrstva silničních komunikací z databáze ZABAGED, 2007; ČÚZK, Definiční body obcí, 2004; vlastní výpočty

Pozn.: Šlapanice I – hodnoty ukazatelů počítány pro sídlo ORP ve Šlapanicích

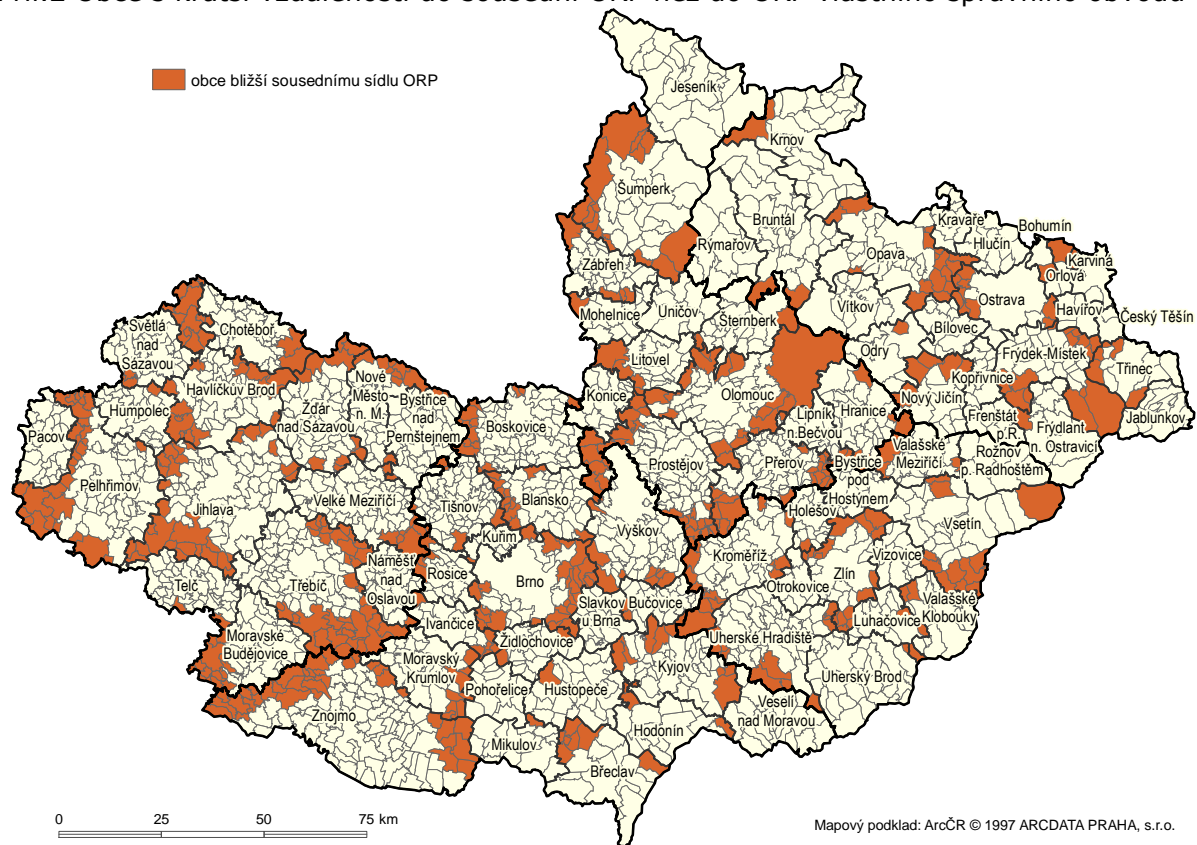
Šlapanice II – hodnoty ukazatelů počítány pro sídlo ORP v Brně

1 - hodnota je záporná, protože vzdálenost z Brna do nejbližší obce je menší než vzdálenost do

nejbližší obce z optimálního centra (Šlapanice) na území správního obvodu.

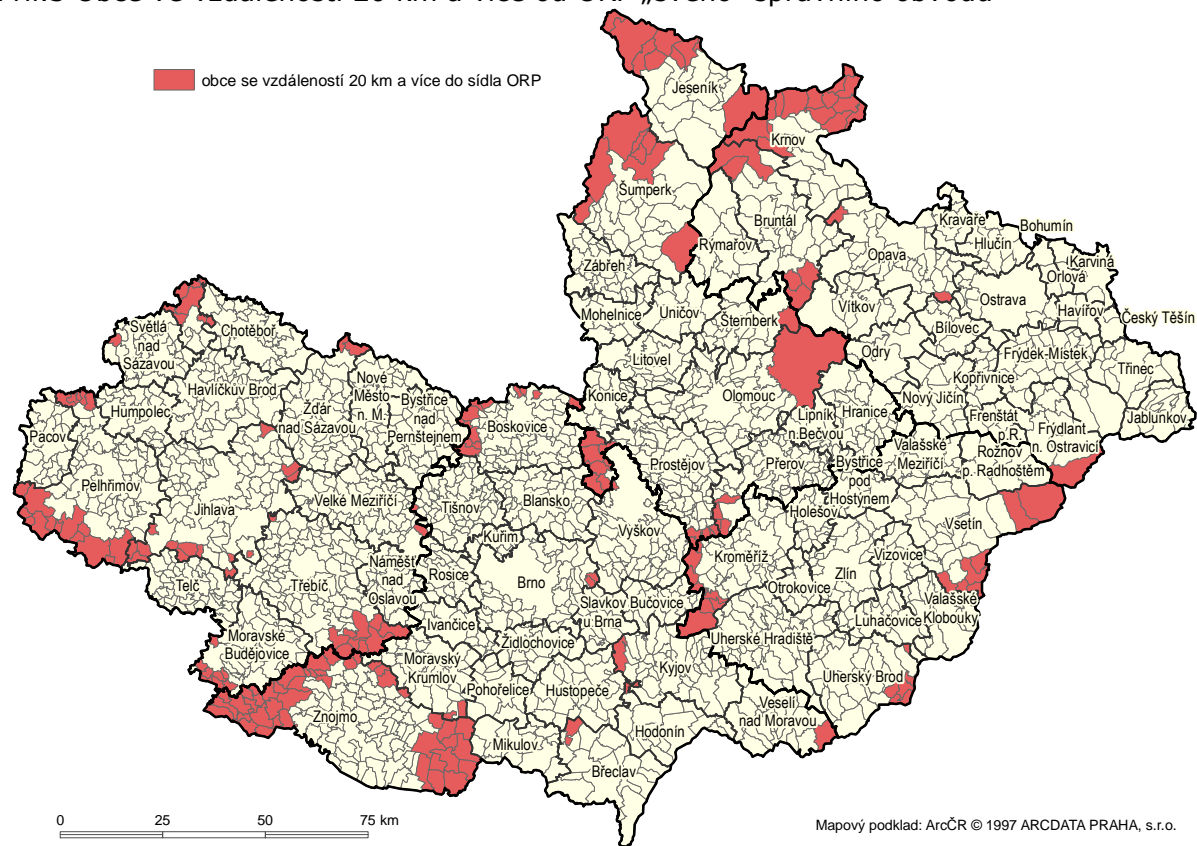
definice ukazatelů A₁ – A₆ a souhrnné dostupnosti viz text příspěvku

Příl.2 Obce s kratší vzdáleností do sousední ORP než do ORP vlastního správního obvodu

Zdroj: vlastní výpočty

Příl.3 Obce ve vzdálenosti 20 km a více od ORP „svého“ správního obvodu

Zdroj: vlastní výpočty

TERITORIÁLNA DIFERENCOVANOSŤ POPULAČNÝCH ZDROJOV A ICH VPLYV NA REGIONÁLNY ROZVOJ

Doc. RNDr. Jana MARENČÁKOVÁ, Ph.D.

Stredoeurópska vysoká škola v Skalici

Kráľovská 386/11, 909 01 Skalica

e-mail: j.marencakova@sevs.sk.

Prof. RNDr. Jozef MLÁDEK, DrSc.

Katedra humánnej geografie a demogeografie

Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského Bratislava

Mlynská dolina, 842 15 Bratislava,

mladek@fns.uniba.sk

ANOTÁCIA

Populačné zdroje, ľudský faktor predstavujú nezastupiteľný element regionálneho rozvoja. Uplatňujú sa podobne ako ostatné prvky krajiny a to najmä ako pracovná sila, nutná podmienka existencie všetkých regionálnych aktivít. Zároveň však má ľudský faktor osobitné postavenie v súbore krajinných prvkov. Ako jediný je zároveň subjektom, ktorý ovplyvňuje, riadi procesy regionálneho rozvoja. Cieľom nášho príspevku je prezentácia niektorých výsledkov zo štúdia populačných zdrojov regionálneho rozvoja Slovenska. Ide najmä o hodnotenie hlavných trendov vývoja vybraných populačných procesov a formovanie populačných štruktúr, ktoré môžu zásadným spôsobom ovplyvniť rozvojové procesy. Špecifickou čťou populačných javov a procesov je ich dynamický vývoj, pomerne rýchle premeny v čase. Najmä druhá polovina minulého a začiatok nášho storočia sa vyznačujú veľmi pozoruhodnými premenami ako reprodukčných procesov, tak i formovania populačných štruktúr. Okrem vývojových trendov sa pozornosť orientuje i na regionálnu diferencovanosť populačných zdrojov na Slovensku.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

zdroje regionálneho rozvoja, populačná reprodukcia, starnutie obyvateľstva

ANNOTATION

Population sources, human factor present non-changeable element of the regional development. They exercise themselves look like others landscape elements, namely as labour force, which is necessary condition for existence all economic regional activities. At the same time has the human factor special position in the files of landscape elements. Look like only is it at the same time subject, which influences, manages regional development processes. Goal of our contribution is presentation of some results from the study of the population sources and their role in the regional development in Slovakia. In centre of the remark they are the general trends of the selection population processes development and the population structures formation, which can radical in style influence developing processes. Special feature of the population events and processes is their dynamic development, relative quickly changes in time. Especially the second half of the past and at the beginning of 21th century characterize very notably changes look like reproductive processes, so and formation of population structures. Apart from evolutionary trends remark orientate also on regional differentiation of the population sources.

KEY WORDS

sources of regional development, reproduction of population, fertility, ageing of population

1. Úvod

Prvotnou a súčasne veľmi dôležitou otázkou regionálneho rozvoja je identifikácia jeho zdrojov (faktorov). Historicky sa najskôr za zdroje regionálneho rozvoja považovali predovšetkým prírodné zdroje (fyzicko-geografické podmienky), ktoré bola a je spoločnosť schopná využiť. Postupne sa však do súboru zdrojov regionálneho rozvoja začlenili i krajinné prvky, vytvorené spoločnosťou, človekom.

Ak uplatníme komplexnejšie posudzovanie zdrojov regionálneho rozvoja, potom sa núka ich začlenenie do dvoch veľkých tried. Prvú predstavujú prírodné zdroje (faktory) rozvoja, ktoré sa často označujú ako látky (matérie) a sily (energie) jednotlivých prírodných zložiek krajiny. Do druhej triedy sa zaraďujú socioekonomické zdroje (faktory) regionálneho rozvoja. Táto trieda zdrojov je veľmi rôznorodá a možno v nej identifikovať nasledujúce prvky:

- výrobná báza regiónu (rozsah, úroveň vložených investícií),
- vybavenosť regiónu (infraštruktúra, najmä dopravné podmienky),
- populačné zdroje (počet a kvalifikácia pracovných síl),
- kapacita trhu (veľkosť a štruktúra dopytu),
- intervenčná schopnosť štátnych a regionálnych inštitúcií),
- úroveň riadenia a legislatívna pripravenosť.

Populačné zdroje (potenciál), ľudský faktor predstavuje nezastupiteľný element regionálneho rozvoja. Uplatňujú sa podobne ako ostatné prvky krajiny a to najmä ako pracovná sila, nutná podmienka existencie všetkých regionálnych aktivít. Zároveň však má ľudský faktor osobitné postavenie v súbore krajinných prvkov. Ako jediný z nich je zároveň subjektom, ktorý ovplyvňuje, riadi procesy regionálneho rozvoja.

Cieľom nášho príspevku je prezentácia niektorých výsledkov zo štúdia populačných zdrojov regionálneho rozvoja Slovenska. Ide najmä o hodnotenie hlavných trendov vývoja vybraných populačných procesov a formovanie populačných štruktúr, ktoré môžu zásadným spôsobom ovplyvniť rozvojové procesy. Špecifickou črtou populačných javov a procesov je ich dynamický vývoj, pomerne rýchle premeny v čase. Najmä druhá polovica 20. a začiatok 21. storočia sa vyznačujú veľmi pozoruhodnými premenami ako reprodukčných procesov, tak i formovania populačných štruktúr, i keď regionálne značne diferencovaných. Okrem vývojových trendov sa pozornosť orientuje na regionálnu diferencovanosť populačných zdrojov na Slovensku. Rovnako ako napríklad v dosiahnutej ekonomickej úrovni aj v úrovni jednotlivých populačných javov a procesov identifikujeme výrazné rozdiely medzi jednotlivými regiónmi Slovenska.

2. Trendy vývoja vybraných populačných procesov a štruktúr na Slovensku

2.1. Trendy vývoja prirodzenej populačnej dynamiky na Slovensku

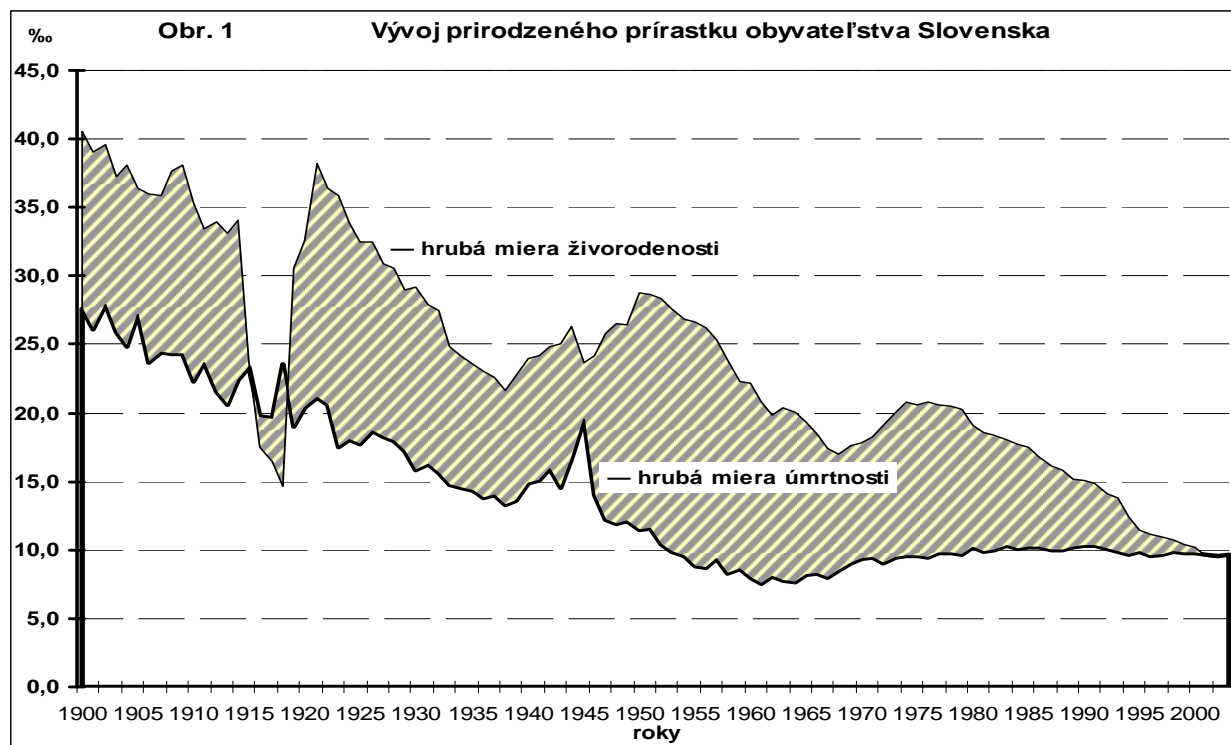
Od 90. rokov 20. storočia dochádza na Slovensku k výrazným zmenám demografického správania obyvateľstva, čo sa prejavuje v zrýchlení poklesu intenzity pôrodnosti, plodnosti a sobášnosti, výrazným nárastom priemerného veku pri sobáši i pri pôrode, nárastom podielu narodených mimo manželstva, nárastom počtu nezosobášených spolužití (kohabitácií), zmenou trendu vývoja umelej potratovosti na klesajúci, prudkým poklesom prirodzeného prírastku až do úbytku. Uvedené zmeny sú súčasťou demografického správania typického pre druhú demografickú revolúciu (van de Kaa, D., J., 1987, Lesthage, R., 1991, Lesthage, R., van de Kaa, D., J., 1986, Birg, H., 1996). Zjednodušene možno pod druhou demografickou revolúciou rozumieť komplex zmien v správaní a hodnotovom systéme populácie, ktoré nadhodnocujú individualizmus a osobnú

slobodu, oslabujú funkciu manželstva a rodiny a redukovujú pôrodnosť na úroveň nezaručujúcu sebareprodukciu populácie.

Uvedené zmeny demografického správania zaznamenali krajiny severnej a západnej Európy už v období 60., resp. 70. rokov 20. storočia a spájali sa tu s ekonomickým rastom. V krajinách južnej, strednej i východnej Európy sa objavujú analogické demografické zmeny až ku koncu 20. storočia. Rovnako tomu bolo i na Slovensku, kde prebiehali v období transformácie spoločnosti v 90. rokoch, spájajúcej sa s negatívnymi ekonomickými zmenami.

Z hľadiska dlhodobého vývoja na Slovensku možno hovoriť o klesajúcej intenzite pôrodnosti a plodnosti, čo dokazujú viaceré ukazovatele. Napríklad koncom 19. storočia pripadalo ročne na 1000 obyvateľov 40-45 živo narodených detí a na začiatku 21. storočia to bolo len 9-10. Pokles intenzity pôrodnosti a plodnosti však nebol lineárny. Popri povojnových zvýšeníach úrovne kompenzačného charakteru identifikujeme obdobie zvýšenej úrovne v 70. rokoch 20. storočia v dôsledku zmien vo vekovej štruktúre a pronatalitných opatrení. Od 90. rokov dochádza k zrýchleniu poklesu intenzity pôrodnosti a plodnosti. Niektoré charakteristiky, napríklad priemerný vek ženy pri pôrode a pri prvom pôrode, vek maximálnej plodnosti, podiel detí narodených mimo manželstva sa z dlhodobého hľadiska menia relatívne pomaly, výraznejší nárast zaznamenali až od 90. rokov 20. storočia.

Od polovice 19. do začiatku 21. storočia sa počet zomretých pripadajúcich na 1000 obyvateľov znížil z 30 - 35 na 9 - 10, pričom však v posledných troch desaťročiach hodnota tohto ukazovateľa mierne narastala v súvislosti so starnutím populácie. Z hľadiska dlhodobého vývoja hovoríme o klesajúcom trende intenzity dojčenskej úmrtnosti, pričom najintenzívnejší bol jej pokles bezprostredne po 2. svetovej vojne. Na začiatku 20. storočia pripadalo 160 - 180 zomretých dojčiat na 1000 živo narodených a na začiatku 21. storočia len 7 - 9. Klesajúci trend je dôsledkom medicínskych objavov, zlepšovania úrovne zdravotníctva a starostlivosti o rodiace ženy, skorého diagnostikovania a efektívneho liečenia ochorení dojčiat. Pokrok v medicíne a zvyšovanie úrovne zdravotníctva sa odrážajú aj v neustálom raste strednej dĺžky života, ktorý bol najvýraznejší v 50. rokoch 20. storočia. Koncom 19. storočia sa pohybovala stredná dĺžka života okolo 30 - 35 rokov, v súčasnosti je to približne 70 rokov u mužov a 77 rokov u žien.

Dlhodobý vývoj intenzity sobášnosti na Slovensku charakterizuje relatívna vyrovnanosť jej základných ukazovateľov. Napríklad od začiatku 20. storočia až do 80. rokov pripadalo ročne na 1000 obyvateľov 7 – 9 sobášov. Krátkodobo pozorujeme aj väčšie odchýlky od uvedených hodnôt, napríklad v dôsledku nepriaznivej politicko-ekonomickej situácie i vekovej štruktúry obyvateľstva nastal prudký pokles sobášnosti (v rokoch 1. svetovej vojny a období 1938 – 1939) a naopak, nárast sobášnosti nastal najmä v dôsledku zlepšenia podmienok na zakladanie a formovanie rodiny i vďaka tomu, že početnejšie ročníky vstúpili do sobášneho veku (v povojnových kompenzačných obdobiach a 70. rokoch 20. storočia). Od 90. rokov dochádza k zrýchleniu poklesu intenzity sobášnosti, čo súvisí aj s narastaním významu a početnosti nezosobášených spolužití. Charakteristiky ako priemerný vek pri sobáši a pri prvom sobáši boli dlhodobo veľmi nízke a menili sa veľmi pomaly, až od 90. rokov nastal ich výraznejší nárast.

Na Slovensku bola intenzita rozvodovosti relatívne nízka až do konca 2. svetovej vojny s tendenciou pomalého nárastu. Nízka úroveň rozvodovosti súvisela so silným náboženským cítením obyvateľstva, s historickým utváraním myšlienky o stabilite rodiny, s významom rodiny pri výchove detí, s funkciou, ktorú pri vzniku manželstva zohrávali rodičia novomanželov a pod. Povojnový vývoj je charakteristický rýchlejším rastom intenzity rozvodovosti. Výrazné zlomy sa zaznamenali v obdobiach legislatívnych úprav podmienok rozvodov.

Rozhodujúci význam pre hodnotenie dynamiky populácie a jej reprodukcie má prirodzený prírastok obyvateľstva a miery reprodukcie. Po zmenách politicko-ekonomického systému v roku 1989 v SR dochádza k zrýchleniu poklesu absolútnych i relatívnych hodnôt prirodzeného prírastku obyvateľstva ako i čistej miery reprodukcie (ČMR). V priebehu 90. rokov ČMR prvýkrát (výnimkou hospodárskej krízy v 30. rokoch) klesla pod úroveň 1, t. j. nedostatočná úroveň reprodukcie. Ešte v roku 1990 pribudlo prirodzenou menou 25 tisíc obyvateľov, čo predstavovalo takmer 5 ‰. V roku 2001 došlo na Slovensku k zmene prirodzeného prírastku obyvateľstva na prirodzený úbytok, ktorý pretrval do roku 2003. V rokoch 2004 a 2005 sledujeme opäť kladný prirodzený prírastok, no neprevýšil v relatívnom vyjadrení 0,5 ‰.

2.2. Trendy vývoja starnutia obyvateľstva Slovenska

Jednou zo všeobecných zákonitostí populačného vývoja vo väčšine štátov sveta sú zmeny vekovej štruktúry ich obyvateľstva, označované ako proces jej starnutia. Z demografického hľadiska sa jedná o také zmeny, pri ktorých sa zvyšuje početnosť, resp. podiel obyvateľov vyšších vekových kategórií (starnutie zhora). Zmeny sa týkajú i znižovania početnosti a podielu detskej zložky obyvateľstva (starnutie zdola). Proces demografického starnutia je podmienený najmä zložkami prirodzeného pohybu (pôrodnosť, úmrtnosť). Migrácia výraznejšie zasiahla do vekovej štruktúry SR len v prvom desaťročí 20. storočia.

V kontexte európskych krajín je Slovensko z pohľadu starnutia v desiatke najmladších krajín. Ako uvádza Kurek (2002) v súčasnosti práve v krajinách východnej a centrálnej Európy dochádza k najrýchlejšiemu procesu starnutia populácie, pretože ťažkosti ekonomickej transformácie sa prejavujú u nich v dramatickom znížení pôrodnosti a prirodzeného prírastku. Procesy starnutia obyvateľstva vyvolávajú potrebu riešiť celý rad závažných problémov ekonomického a socio – medicínskeho charakteru.

Pri hodnotení procesu starnutia na Slovensku v priebehu posledných viac ako sto rokoch zisťujeme zásadné zmeny v štruktúre podľa veku. V celom období od začiatku 20. storočia charakterizuje Slovenskú republiku starnutie obyvateľstva zhora, t. j. nárast početnosti najvyšších vekových kategórií, čo súvisí aj s predlžovaním strednej dĺžky života. Najvýraznejší bol tento proces v 60. rokoch. Počet obyvateľov 65 a starších sa zvýšil o 500 tisíc osôb (zo 131 tis. na 631 tis.), v podiele je to vzrast zo 4,7 % (1900) na 11,7 % (2005). V roku 1900 bola početnosť 80 a viac ročných len 15 tis., kým v roku 2005 to bolo takmer deväťnásobne viac (131 tis.), čomu zodpovedajú aj percentuálne podiely, ktoré sa zvýšili z 0,5 % na 2,4 %.

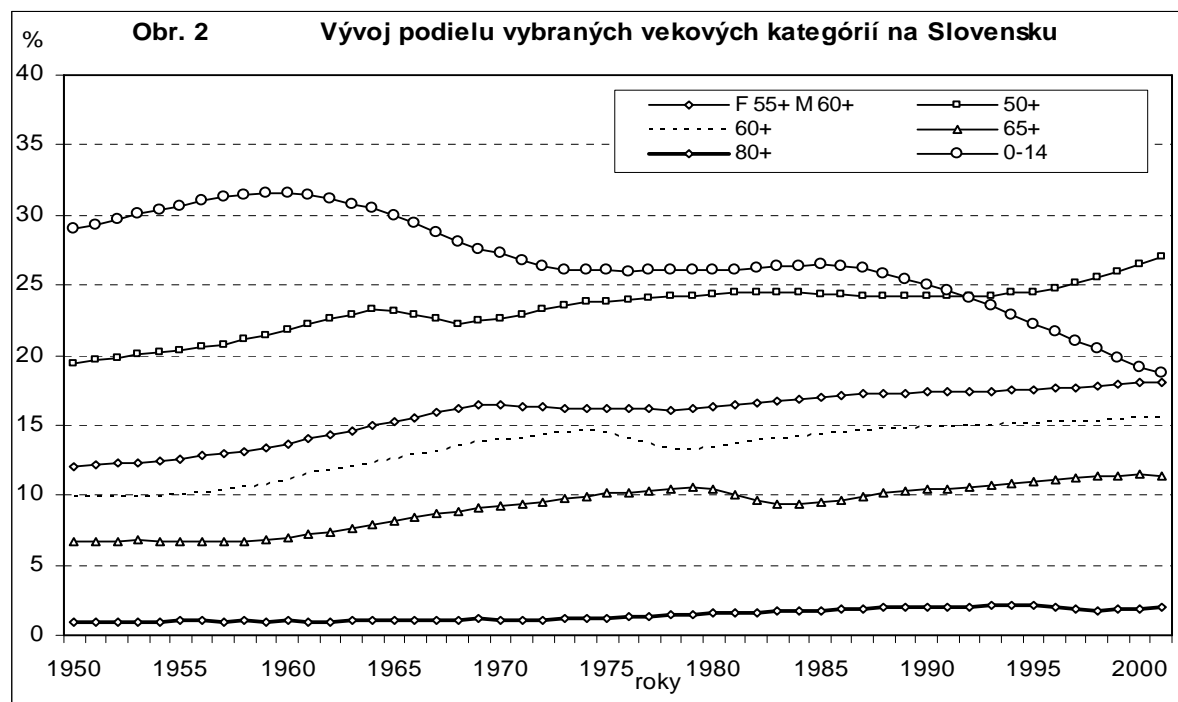
Všeobecne možno hovoriť z dlhodobého hľadiska aj o starnutí zdola podmieneného znižovaním početnosti v najmladších vekových kategóriách. Najvýraznejšie sa prejavilo starnutie zdola v troch obdobiach. Prvým bolo obdobie po 1. svetovej vojne, ako dôsledok nepriaznivých vplyvov zníženej pôrodnosti v rokoch vojny, druhým obdobie 70. rokov 20. storočia, kedy sa prejavil vplyv zníženej pôrodnosti koncom 60. rokov. Výrazné zmeny reprodukčných procesov v 90. rokoch 20. storočia sa prejavili v najvýraznejšom poklese detskej zložky obyvateľstva Slovenska v celom hodnotenom historickom vývoji. Zastúpenie detí (0-14 roční) kleslo z 37,0 % (1900) na 16,8 % (2005). Pozorujeme však dve obdobia výraznejšieho nárastu podielu detskej zložky, po 2. svetovej vojne a menej výrazný vzrast v rokoch 1976 až 1985.

Zmeny úrovne starnutia Slovenska indikujú aj zložitejšie miery starnutia a stredné hodnoty. Zložitejšie ukazovatele vyjadrujú vzájomný pomer viacerých vekových skupín. Napríklad index veku, udávajúci počet 0-14 ročných pripadajúcich na 100 obyvateľov 50 a viac ročných, je nepriamo úmerný procesu starnutia. Nižšie hodnoty indikujú vyššiu úroveň starnutia populácie. V roku 1900 bola hodnota indexu veku 230,3 % a od tohto roku sledujeme postupný pokles hodnôt až na 57,5 % v roku 2005. Na základe tohto ukazovateľa bola v rokoch 1990-1993 veková štruktúra slovenskej populácie s hodnotami indexu veku 95-105 % stacionárna. V súčasnosti hovoríme o regresívnom type vekovej štruktúry.

Index starnutia, definovaný ako podiel 65 a starších a 0-14 ročných, zaznamenáva rast hodnôt, ktoré sú priamo úmerné procesu starnutia. Kým v roku 1900 na 100 detí do 15 rokov pripadlo takmer 13 osôb 65 a viac ročných, v roku 2005 je to už 70 osôb.

Index ekonomického zaťaženia, vyjadrujúci počet obyvateľov neproduktívneho veku (predproduktívny spolu s poproduktívnym) pripadajúcich na 100 obyvateľov produktívneho veku, má klesajúcu tendenciu, z hodnôt 88,1 % (1900) sa znížil na 56,3 % (2005). Uvažujúc uvedené neproduktívne vekové kategórie oddelene vo vzťahu k produktívnej kategórii, konštatujeme rozdielne vývojové tendencie. Pomer predproduktívnej a produktívnej vekovej kategórie má klesajúci trend vzhľadom na

znižujúcu sa početnosť detskej zložky. Pomer poproduktívnej a produktívnej vekovej kategórie má naopak stúpajúcu tendenciu.

3. Priestorová diferencovanosť populačných zdrojov na Slovensku

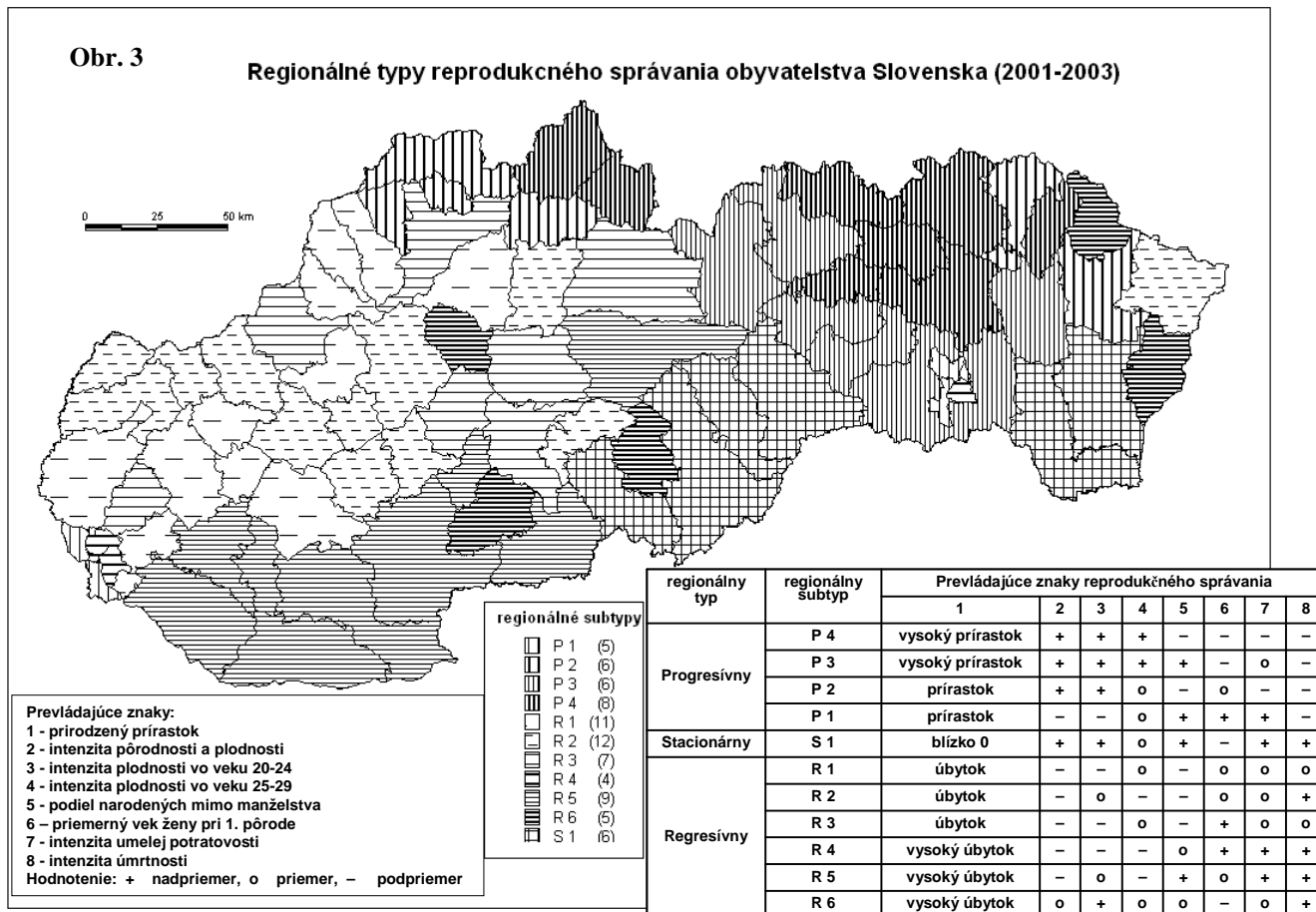
3.1. Regionálne typy prirodzenej populačnej dynamiky na Slovensku

Dlhodobu pri ukazovateľoch prirodzeného pohybu obyvateľstva pozorujeme výrazné diferencie medzi regiónmi Slovenska. Zjednodušene možno identifikovať dva extrémne regióny. Región severného a východného Slovenska s dlhodobu najvyššou úrovňou pôrodnosti a plodnosti ako i sobášnosti, či prirodzeného prírastku a naopak s najnižšou úrovňou úmrtnosti či potratovosti v rámci Slovenska, čo možno považovať za priestor s prevažne tradičným reprodukčným a rodinným správaním obyvateľstva.

Opačným extrémom je región západnej a juhozápadnej časti Slovenska s dlhodobu najnižšou úrovňou pôrodnosti, plodnosti, sobášnosti či prirodzeného prírastku a naopak najvyššou úrovňou úmrtnosti, potratovosti atď., čím jeho reprodukčné a rodinné správanie nadobúda výraznejšiu podobnosť so správaním populácie v druhej demografickej revolúcii. Súčasne konštatujeme, že po roku 1989 nastali výrazné zmeny v populačnej dynamike obyvateľstva všetkých subregiónov Slovenska, no nerovnako intenzívne a nerovnako rýchle, čo podmieňuje pretrvávanie priestorovej diferencovanosti.

Obr. 3

Regionálne typy reprodukčného správania obyvateľstva Slovenska (2001-2003)

Komplexným hodnotením priestorových rozdielov procesov prirodzeného pohybu obyvateľstva na Slovensku na úrovni okresov boli vyčlenené regionálne typy reprodukčného a rodinného správania aplikáciou faktorovej a zhlukovej analýzy (Kejkula 1979, Hustopecký a Hebák 1987).

V prípade reprodukčného správania boli vyčlenené tri regionálne typy - progresívny typ s kladným prirodzeným prírastkom, regresívny typ so záporným prirodzeným prírastkom a stacionárny typ s prirodzeným prírastkom blízko 0. Ako progresívne sa ukazujú najmä okresy severného a centrálnej časti východného Slovenska, a tiež niektoré mestské okresy. Tento regionálny typ je vnútorne diferencovaný, napr. na základe mimomanželskej pôrodnosti, kde identifikujeme subtyp s podpriemerným ale aj subtyp s nadpriemerným podielom narodených mimo manželstva. Aj ďalšie charakteristiky reprodukčného správania (priemerný vek ženy pri prvom pôrode, intenzita umelej potratovosti, intenzita plodnosti vo vybraných vekových kategóriách atď.) podmieňujú vnútornú heterogenitu tohto regionálneho typu, a tým ho rozdeľujú na subtypy. Regresívny typ nachádzame najmä v priestore západného a juhozápadného Slovenska, v rámci ktorého tiež identifikujeme subtypy veľmi odlišné na základe viacerých charakteristík reprodukčného správania hodnotené podľa polohy vzhľadom k slovenskému priemeru. Prechodným typom je priestor južnej časti východného Slovenska, kde je prirodzený prírastok blízky nule, čo je výsledkom nadpriemernej intenzity pôrodnosti, plodnosti ako aj nadpriemernej intenzity všeobecnej úmrtnosti. Z ostatných charakteristík tento priestor charakterizuje, napr. nadpriemerná intenzita mimomanželskej pôrodnosti aj umelej potratovosti, ale podpriemerný priemerný vek ženy pri prvom pôrode.

V prípade rodinného správania boli vyčlenené tri regionálne typy - typ nadpriemernej intenzity sobášnosti, typ priemernej intenzity sobášnosti a typ podpriemernej intenzity

sobášnosti. Regionálny typ nadpriemernej intenzity sobášnosti zahŕňa najmä priestor severu stredného a severu východného Slovenska, ale i niektoré mestské okresy. Napriek zhode v intenzite sobášnosti, ktorá je vyššia ako slovenský priemer, sú v tomto type výrazné rozdiely v priemernom veku pri prvom sobáši, v priemernom veku pri rozvode ako aj v intenzite rozvodovosti, čo dokumentuje rozdielna poloha ich úrovne vzhľadom k slovenskému priemeru u vyčlenených subtypov. Typ podpriemernej intenzity sobášnosti najmä v priestore juhozápadného a južného Slovenska zahŕňa viaceré subtypy výrazne odlišné podľa ostatných charakteristík rodinného správania. Priemerným na základe väčšiny charakteristík rodinného správania sa ukazuje regionálny typ priemernej sobášnosti zahŕňajúci viaceré okresy západného Slovenska.

Pri oboch typológiách osobitné miesto zaujímajú mestské okresy Bratislavy a Košíc, ktoré sa spravidla výrazne líšia svojím reprodukčným i rodinným správaním od ostatných regiónov Slovenska. Dokonca ani tieto mestské okresy nie sú homogénne z hľadiska posudzovaného správania obyvateľstva, patria do viacerých subtypov pri reprodukčnom i rodinnom správaní.

3.2. Regionálne typy vekovej štruktúry obyvateľstva Slovenska

Napriek tomu, že hovoríme o procese starnutia populácie v čase vo všetkých regiónoch Slovenska, nachádzajú sa jednotlivé regióny v rôznej etape starnutia. Aplikáciou metód faktorovej a zhlukovej analýzy boli vyčlenené relatívne komplexné regionálne typy okresov s podobnou úrovňou starnutia.

Zhluk A tvorí osem okresov severného a severovýchodného Slovenska, ktoré možno označiť ako najmladšie. Charakteristické sú najnižším priemerným vekom a najvyšším podielom detí spomedzi okresov Slovenska. Majú výrazne progresívnu vekovú štruktúru charakteristickú výraznou prevahou detskej zložky nad obyvateľstvom v dôchodkovom veku.

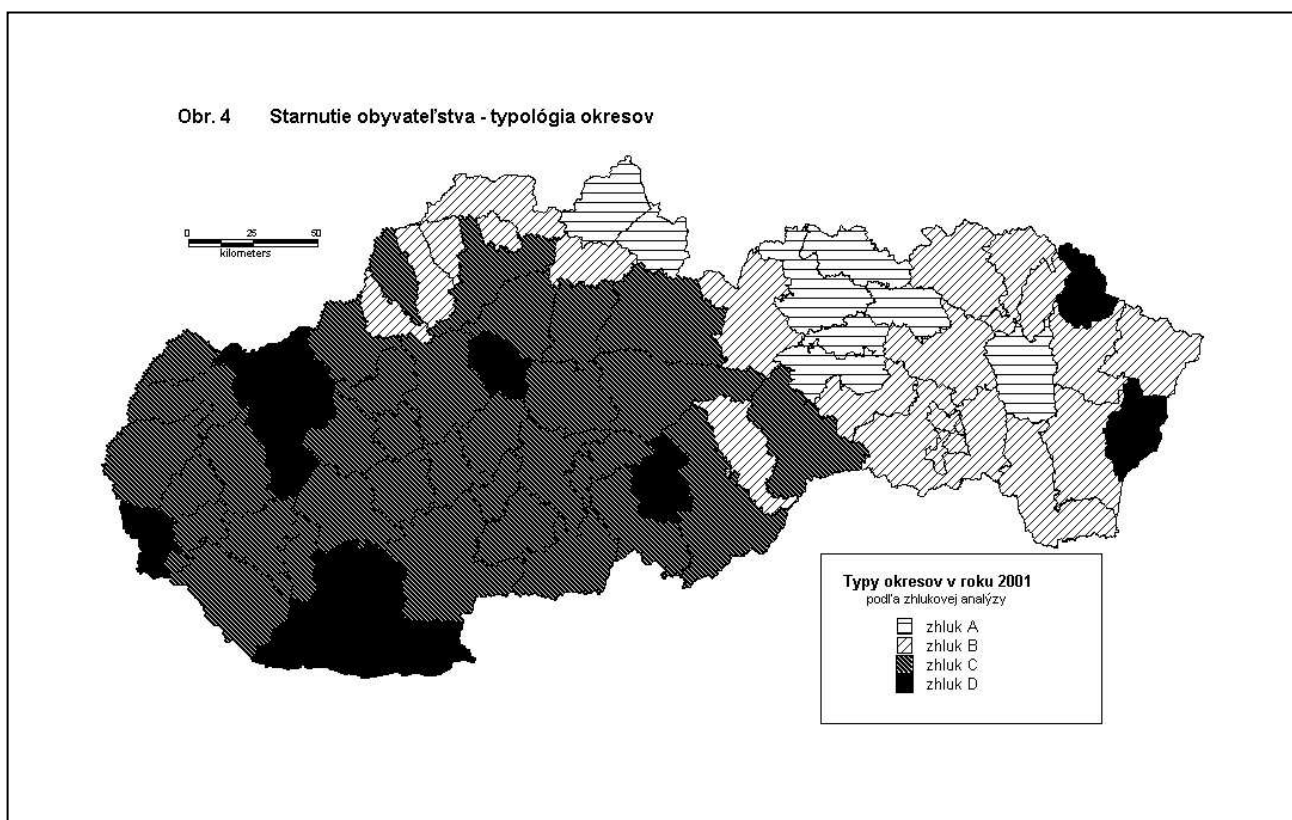
Zhluk B tvorí 19 okresov časti severného a takmer celého východného Slovenska, ale tiež okresy Považská Bystrica, Ilava a Revúca. Môžeme ich považovať za relatívne mladé okresy. Priemerný vek je v týchto okresoch nižší ako slovenský priemer, podiel detskej zložky je vo všetkých okresoch až na Ilavu a Košice – mesto nadpriemerný. Vo všetkých okresoch predproduktívna veková skupina prevyšuje obyvateľstvo v poproduktívnom veku.

Zhluk C tvorí 35 okresov, situovaných takmer po celom území západného a stredného Slovenska. Označíme ich ako relatívne staré okresy. Priemerný vek je nad slovenským priemerom. Podiel detskej zložky vykazuje spravidla podpriemerné hodnoty.

Zhluk D predstavuje desať okresov netvoriacich kompaktný celok, ich lokalizácia je viacmenej rozptýlená (napr. okresy Bratislava, Komárno, Nové Zámky, Myjava, Turčianske Teplice, Medzilaborce, Sobrance). V okresoch tejto skupiny je najvyšší priemerný vek a podiel detí naopak najnižší. Označíme ich ako najstaršie okresy.

Zjednodušene možno Slovensko z hľadiska intenzity starnutia rozdeliť na dva regionálne celky. V zmysle typológie možno viesť hranicu líniou okresov od Púchova, Žiliny, Ružomberka, Liptovský Mikuláš cez Brezno po Rožňavu. Na sever od tejto hranice možno hovoriť o regionálnom type mladej vekovej štruktúry a na juh od nej (vrátane týchto okresov) o regióne starej vekovej štruktúry. Regionálny typ mladej vekovej štruktúry tvoria dva celky, jeden na severe Slovenska – od Považskej Bystrice po Tvrdošín, druhý tvorí celé východné Slovensko. Výnimkou sú okresy Medzilaborce a Sobrance, ktoré disponujú najstaršou vekovou štruktúrou spomedzi okresov Slovenska. Veková štruktúra týchto regionálnych typov je podmienená vlastným charakterom vekovej štruktúry, ktorá vytvára potenciál pre ich progresívny vývoj - odzrkadľuje sa to na hodnotách ukazovateľov prirodzeného pohybu. Rovnako hodnoty charakteristík národnostnej a religióznej štruktúry nás nabádajú k vysloveniu pravdepodobných vplyvov na vekovú

štruktúru. Predovšetkým vyšší podiel Rómov v regiónoch indukuje vyššiu pôrodnosť, vyšší podiel detí v rodine a tým mladšiu vekovú štruktúru regiónu. Súčasne sa tu uplatňuje vplyv vyššieho stupňa religiozity (nad 90 % všetky okresy oravskej a kysuckej oblasti), v prevažnej väčšine v zastúpení rímsko-katolíkov a gréckokatolíkov, pre ktorých sú charakteristické viacdtné rodiny.

Regionálny typ starej vekovej štruktúry tvoria okresy, ktoré sa rozprestierajú na celom strednom, južnom a západnom Slovensku. Tieto regionálne typy predstavujú relatívne staré vekové štruktúry, rovnako ako u mladých okresov možno hovoriť o vplyve vekovej štruktúry, ktorá má negatívny vplyv na intenzitu prirodzeného pohybu. Dôkazom toho sú aj priemerné hodnoty jednotlivých ukazovateľov v tomto regióne. Rovnako ako pri mladom regióne môžeme uvažovať v tomto prípade o vplyve religióznom a národnostnom. Možno teda hovoriť o pôsobení výrazného zastúpenia obyvateľov maďarskej národnosti. Tí sa hlásia k reformovaným kresťanom preferujúc model jednodetnej rodiny. Rovnaký prístup k početnosti rodiny majú aj evanjelici augsburského vyznania, ktorí vykazujú vysoké priemerné zastúpenie v týchto regiónoch. Rovnako vysoký podiel je aj obyvateľstva bez vyznania. Zároveň registrujeme vyšší stupeň urbanizácie. Všetky tieto charakteristiky do istej miery predurčujú intenzívnejší proces starnutia. Hodnoty ukazovateľa migrácie paradoxne naznačujú, že mladé regióny migráciou strácajú a staré dosahujú pozitívny migračný prírastok.

4. Záver

Demografické správanie obyvateľstva Slovenska na konci 20. a začiatku 21. storočia ovplyvnili dva základné vývojové faktory. Prvým sú dlhodobé trendy vývoja populačných procesov a formovania populačných štruktúr. V strednej a východnej Európe sa v 90. rokoch zaznamenal i vplyv transformačných spoločenských procesov, ktoré sa spravidla negatívne odrazili na demografickom, najmä reprodukčnom správaní obyvateľstva.

Oba tieto faktory pôsobili aj na Slovensku paralelne a ich výsledkom boli veľmi intenzívne premeny viacerých populačných javov a procesov. Takto je možné vysvetliť extrémny

pokles sobášnosti, plodnosti, potratovosti v relatívne krátkom období. V konečnom dôsledku sa tento vývoj odráža i na procese starnutia obyvateľstva.

Ukazuje sa, že pokles niektorých mier sa od 2001 (posledný rok výrazného poklesu) spomaluje, príp. zastavuje, napr. počet narodených, intenzita pôrodnosti a plodnosti, čistá miera reprodukcie, počet a intenzita uzatvorených sobášov. Takéto charakteristiky populačného vývoja možno považovať za začiatok obdobia stabilizácie. Pôvodne sa takéto prejavy očakávali už koncom 90. rokov. Tak ako sa pomalšie naplňujú očakávané pozitívne zmeny socioekonomického vývoja, oneskorila sa i stabilizácia populačného vývoja. Možno predpokladať, že obdobie stabilizácie nebude príliš dlhé a vystrieda ho kompenzačná fáza s miernym rastom plodnosti a reprodukcie obyvateľstva.

Napriek výrazným premenám populačných procesov vo všetkých regiónoch SR v čase možno sledovať výrazné priestorové odlišnosti. Oblasť severného a severo-východného Slovenska tvorí región s demograficky najpriaznivejšou situáciou, t. j. s najvyššou úrovňou pôrodnosti, plodnosti a následne aj s najvyššou úrovňou prirodzeného prírastku, ktorý je stále ešte kladný, no naopak mimomanželská pôrodnosť je v tomto regióne dlhodobo najnižšia. Súčasne je to región s najmladšou vekovou štruktúrou obyvateľstva v rámci Slovenska. Druhým extrémnym regiónom je oblasť západného a juho-západného Slovenska s najnižšou intenzitou pôrodnosti a plodnosti, najnižším prirodzeným prírastkom, ktorý dosahoval záporné hodnoty vo viacerých okresoch tohto regiónu už na začiatku 90 rokov. Naopak podiel narodených mimo manželstva je v tomto regióne najvyšší. Z uvedeného je zrejmé, že ide o región s najstarším vekovým zložením obyvateľstva.

Uviedli sme iba niekoľko výsledkov populačnej analýzy, ktoré by bolo vhodné zohľadňovať pri hodnotení a projektovaní regionálneho rozvoja. Okrem uvedeného sa z hľadiska zdrojov regionálneho rozvoja za veľmi významné považujú i niektoré ďalšie štruktúralne znaky obyvateľstva ako napríklad pohlavná štruktúra, vzdelanostná štruktúra, a ďalšie. Populačnú situáciu môže výrazne zmeniť migrácia obyvateľstva. Orientácia analýzy demografických zdrojov bude silne ovplyvnená požiadavkami konkrétnych ekonomických aktivít a foriem regionálneho rozvoja.

Literatúra

- [1] BIRG, H., 1996. Die Weltbevölkerung. Dynamik und Gefahren. In der Beck'schen Reihe 2050. München.
- [2] HUSTOPECKÝ, J., HEBÁK, P. (1987). Vícerozměrné statistické metody a aplikace. Praha: SNTL Alfa, s.412-438.
- [3] KEJKULA, J. (1979). Základy shlukové analýzy. Statistika, č.11. Praha: FSÚ, s. 505-513.
- [4] KUREK, S. (2002). Population ageing in the Podkarpackie voivodeship in Poland. In: Folia geographica 6. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis. Prešov, s. 118-126.
- [5] LESTHAGE, R., 1991. The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. IDP-Working Paper 1991-2, Interuniversity Programme in Demography, Brussels.
- [6] LESTHAGE, R., VAN DE KAA, D., J., 1986. Two Demographic Transition? In: van de Kaa, D., J., Lesthage, R. eds. Population: Growth and Decline. Deventer, Van Nostrand Reinhold.
- [7] MARENČÁKOVÁ, J., 2003. Pôrodnosť obyvateľstva Slovenska a jej vzťah s vybranými demografickými a spoločenskými javmi. Acta FRN UC. Geographica. Nr. 44, 2003, 3-89.
- [8] MARENČÁKOVÁ, J., 2004. Zmeny v úrovni plodnosti na Slovensku po roku 1989. Geografické informácie 8. „Stredoeurópsky priestor. Geografia v kontexte nového regionálneho rozvoja. Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra. S. 302-309.

- [9] MARENČÁKOVÁ, J., 2006. Reprodukčné a rodinné správanie obyvateľstva Slovenska po roku 1989 z časového a priestorového aspektu. *Geografický časopis*, roč. 58, č. 3, s. 197 – 224.
- [10] MLÁDEK, J., KUSEDOVÁ, D., MARENČÁKOVÁ, J., PODOLÁK, P., VAŇO, B. (2006). Demogeografická analýza Slovenska. Univerzita Komenského. Bratislava. ISBN 80-226-2191-5.
- [11] MLÁDEK, J., KUSEDOVÁ, D., MARENČÁKOVÁ, J., PODOLÁK, P., VAŇO, B. (2006). Atlas obyvateľstva Slovenska. Univerzita Komenského. Bratislava. ISBN 80-223-2190-7.
- [12] RABUŠIC, L., 2001. Kde ty všetky deti jsou? Porodnost v sociologickej perspektíve. Sociologické nakladateľství, Praha. 265s.
- [13] VAN DE KAA, D., J., 1987. Europe`s Second Demographic Transition. *Population Bulletin*. Vol. 42, No. 1, p. 1-51.

REGIONÁLNÍ VLIV SLOVÁCKA POHLEDEM REILLYHO MODELU

Mgr. Veronika HUBÁČKOVÁ

Mgr. Tomáš KREJČÍ

Geografický ústav Přírodovědecké fakulty

Masarykova univerzita

Kotlářská 2, 611 37 Brno

e-mail: v.hubackova@mail.muni.cz, 23090@mail.muni.cz

ANOTACE

Slovácko je svébytným regionem nacházejícím se na jihovýchodní Moravě. Původně etnografický region v současné době znovu získává na významu, zejména v souvislosti s regionálním a kulturním rozvojem v oblasti. Administrativně většina Slovácka náleží k okresům Hodonín a Uherské Hradiště, které se výrazně liší situací na trhu práce, kdy okres Hodonín patří mezi okresy s nejvyšší nezaměstnaností v ČR. Autoři příspěvku se proto pokoušejí zhodnotit regionální (ekonomický) vliv jednotlivých středisek (i regionu jako celku) na okolní zázemí – právě i se zřetelem na odlišnou situaci na trhu práce – a to pomocí Reillyho modelu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Slovácko region, Reilly's model, spheres of influence, occupied labour positions,

ANNOTATION

Slovácko is a unique region in the southeast Moravia. This originally ethnographic region regains its significance in recent times, especially in a context of a regional and cultural development in this area. Administratively the main part of Slovácko region consists of the Hodonín and Uherské Hradiště districts. These are significantly different in a labour market conditions, as a rate of unemployment in Hodonín district is one of the highest in the Czech republic. The authors of this paper are trying to evaluate regional (economical) effects of each individual centres (as well as a whole region) on a surrounding area using Reilly's model, with regards to different labour market conditions.

KEY WORDS

Slovácko, Reillyho model, sféry vlivu, obsazená pracovní místa

Úvod

Slovácko je obecně rozšířené označení pro rozsáhlý příhraniční region na jihovýchodě Moravy ležící mezi městy Břeclav a Zlín. Původně je ale Slovácko označením pro etnografický region nacházející se v této oblasti (viz např. Bartoš 1886, Frolec a Holý 1966, Jeřábek a kol. 2004), dnes je chápán také jako přirozený turistický region, jehož převážnou část tvoří okresy Uherské Hradiště a Hodonín. Znovuoživení tohoto názvu nastalo v posledních letech v souvislosti s myšlenkami a projekty regionálního a kulturního rozvoje v této oblasti a rozšířením „regionálního“ povědomí a identity zdejšího obyvatelstva. Děje se tak prostřednictvím masmédií (regionální tisk a televize), podnikatelských subjektů (např. Slovácké strojírny) či veřejných institucí a spolků (Region Slovácko - sdružení pro rozvoj cestovního ruchu, Tradice Slovácka aj.).

Přirozený region Slovácka dnes rozděluje především administrativně-správní členění České republiky. Reforma veřejné správy, která uvedla v život nové krajské zřízení,

způsobila, že zatímco okres Hodonín přísluší k Jihomoravskému kraji, okres Uherské Hradiště spadá do kraje Zlínského. Navíc oba kraje netvoří ani společný region NUTS II. Tím došlo k narušení přirozené spádovosti některých obcí podél společné krajské (a okresní) hranice – např. u Veselí nad Moravou je významnější dojíždka za prací do Uherského Hradiště než do Hodonína (téměř dvojnásobná). Ta také vypovídá o lepší dopravní dostupnosti do Uherského Hradiště a rozdílné situaci na trhu práce. Zatímco většina socioekonomických charakteristik obou okresů (viz tab. č. 1) je velmi podobná či dokonce shodná (podíl obyvatel v produktivním věku, průměrná hrubá měsíční mzda, počet podnikatelů na 1 000 obyvatel, atd.), diametrální rozdíly je možné pozorovat v míře nezaměstnanosti. Míra nezaměstnanosti v okrese Uherské Hradiště je dlouhodobě na velmi nízké úrovni. Naproti tomu okres Hodonín se potýká s velmi nepříznivou situací na trhu práce. Míra nezaměstnanosti zde v červnu 2006 dosáhla 13,0 % a okres Hodonín tak uzavíral první desítku okresů s nejvyšší mírou nezaměstnanosti. I díky tomu je Hodonínsko řazeno mezi hospodářsky slabé okresy (dle usnesení vlády 722/2003), kterým je věnována soustředěná pomoc státu.

Tab.1 Srovnání vybraných charakteristik okresů Hodonín a Uherské Hradiště v roce 2004

		Hodonín	Uherské Hradiště
rozloha v km ²		1 086	991
počet obcí / z toho měst		81/8	78/7
podíl městského obyvatelstva (%)		47,1	48,1
počet obyvatel k 31.12.		157 750	143 729
podíl EA* obyvatelstva (%)		71,0	70,4
migrační saldo (‰)		-0,6	-0,4
registrovaná míra nezam. (%)	12/04	14,7	8,0
	12/05	15,2	7,7
	06/06	13,0	6,6
prům. hrubá měsíč. mzda (Kč)		14 196	14 956
počet právnických osob/1000 obyv.		29,8	29,0

* EA = ekonomicky aktivní

Pramen: ČSÚ, Praha 2005

Při této výrazné diferenci obou okresních trhů práce se nabízí otázka, do jaké míry je Slovácko svébytným ekonomickým regionem. Je při této výrazné diferenci patrný vliv středisek z okresu Uherské Hradiště (jakožto „zdatnějšího“ okresu) na obce okresu Hodonín? Zasahují do regionu Slovácka i jiná regionální centra, především (ekonomicky) vyššího řádu, jako je Brno a Zlín? Mají zde vliv (Reillyho model neuvažuje hraniční bariéru) i některá slovenská střediska přiléhající ke společné hranici?

Metodika výzkumu

K vymezení regionů, regionálních sfér vlivu středisek nebo jiných prostorových vztahů se používají nejrůznější teoretické modely prostorových interakcí. Reillyho model, který byl zvolen v této práci, je jednou z dnes už klasických metod modelování vztahů a procesů v prostoru. Počátky tohoto modelu lze datovat do první poloviny 30. let minulého století. Jeho předností je, že umožňuje stanovit pomocí jednoduchého matematického vzorce teoretické sféry vlivu středisek v prostoru. Pro použití Reillyho modelu je vyžadována pouze znalost mas (váhy) středisek, pro něž je zjišťována velikost jejich spádového území, a vzdálenosti mezi středisky a šetřenými spádovými obcemi. Na druhou stranu právě tato jednoduchost modelu má za následek určitá omezení v jeho použití a nese v sobě riziko přílišného zjednodušení reálných prostorových vazeb. V tomto příspěvku byla užita běžná podoba vzorce s druhou odmocninou. Jeho matematické vyjádření je následující (Maryáš, 1983):

$$d_{xj} = d_{ij} / (1 + \sqrt{P_i / P_j}),$$

kde d_{xj} je bod rovnováhy (hranice sfér vlivu), d_{ij} je vzdálenost měst i a j a konečně P_i a

P_j představuje počet obyvatel těchto měst (kde $i > j$).

Vzhledem k rostoucímu významu ekonomického potenciálu obcí byly jako „masa“ střediska použity dva ukazatele. Prvním z nich byl počet obsazených pracovních míst (dále jen OPM) v daném středisku k 1.3.2001 a dále k 3.3.1991. Počet OPM v roce 1991 byl zařazen kvůli objektivnějšímu posouzení změn sfér vlivu v devadesátých letech. Obsazená pracovní místa vyjadřují skutečný počet pracujících v příslušném středisku, neboť zohledňují také dojíždědku a vyjíždědku za prací do/z obce. Jedná se proto o vhodný ukazatel skutečné ekonomické síly střediska a lze ho vyjádřit takto:

$$\text{OPM} = \text{zaměstnaní} + \text{dojíždějící} - \text{vyjíždějící}$$

Jako druhý (doplňkový) ukazatel byl stanoven počet podnikatelských subjektů v příslušném středisku v roce 2005. Tento ukazatel má však omezenou vypovídací schopnost, protože v sobě zahrnuje i podnikatele nevyvíjející činnost a má i řadu dalších nedostatků. Do jisté míry však ukazuje ekonomickou aktivitu obcí a jejich ekonomický potenciál.

Výběr středisek, jejichž sféra vlivu byla šetřena, byl proveden na základě splnění tří podmínek k datu Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001:

- středisko muselo být nejsilnějším centrem dojíždědky pro minimálně 3 obce v zázemí,
- do střediska muselo dojíždět za prací minimálně 500 osob,
- a konečně středisko muselo disponovat alespoň 1 700 obsazenými pracovními místy.

Na základě těchto podmínek bylo vybráno 11 středisek, z toho 6 v okrese Hodonín a 5 v okrese Uherské Hradiště. Výčet středisek včetně jejich základních charakteristik je uveden v tabulce č. 2. Tato střediska lze označit za nejvýznamnější v analyzovaném území v roce 2001. K vlastnímu testování spádovosti jednotlivých obcí Slovácka byly použity ještě další střediska – nadregionální centra Brno a Zlín a taktéž slovenská města Skalica, Nové Mesto nad Váhom a Trenčín, jejichž vliv v tomto území byl předpokládán.

Tab. 2 Střediska šetřená v Reillyho modelu

	1991			2001		
	OPM	dojíždějící do zaměstnání	hlavní směr* dojíždědky	OPM	dojíždějící do zaměstnání	hlavní směr* dojíždědky
Bojkovice	3185	1254	7	2077	723	4
Bzenec	3433	2065	4	3223	2022	6
Hodonín	21077	9727	16	17946	8372	17
Kunovice	7685	6173	5	4049	3006	1
Kyjov	9362	4736	25	8522	4637	29
Staré Město	5311	3741	2	4093	2853	0
Strážnice	4419	2316	4	2911	1319	4
Uherské Hradiště	18496	9796	33	18380	9902	41
Uherský Brod	12774	5709	20	10427	4608	22
Velká nad Veličkou	1862	834	5	1781	753	6
Veselí nad Moravou	8944	4361	13	5933	2755	11

* počet obcí s hlavním směrem dojíždědky za prací do střediska

pramen: Sčítání lidu, domů a bytů 1991 a 2001, ČSÚ Praha, 1993 a 2003.

Byť Reillyho model předpokládá „neomezenou“ dostupnost v prostoru, a tedy i neexistenci konkrétních dopravních hran / tras (viz Řehák 2004), vzdálenost hraje klíčovou roli při výpočtu Reillyho modelu a následného stanovení sfér vlivu středisek. Autoři příspěvku využili ke stanovení vzdáleností mezi obcemi na internetu dostupný

plánovač tras firmy Škoda Auto a.s. (viz www.skoda-auto.com/cze) a v něm zvolili možnost nejkratší možné trasy.

Teoretické sféry vlivu vybraných středisek podle obsazených pracovních míst

Pomocí základní podoby vzorce Reillyho modelu byly pro každý pár středisek vypočteny body rovnováhy a jejich vzdálenosti od menšího z dvojice středisek byly porovnány se skutečnou vzdáleností šetřených obcí ležících mezi těmito středisky. Na základě tohoto srovnání byly jednotlivé obce v okresech Uherské Hradiště a Hodonín přiřazeny do sféry vlivu daného střediska.

Velikost sfér vlivu jednotlivých středisek v rámci regionu Slovácko a dalších vybraných středisek je dána počtem obcí náležejících do zázemí střediska (viz tab. č. 3). Střediskem s největší sférou vlivu bylo Uherské Hradiště, a to v obou sledovaných letech. Počet obcí spadujících podle modelu do tohoto střediska je téměř dvojnásobný v porovnání s druhým nejvýznamnějším střediskem v rámci regionu Slovácko, kterým byl Kyjov. Hodonín byl z hlediska velikosti spádového území až na pátém místě, což pravděpodobně plynulo z periferní polohy města, blízkostí relativně silných konkurenčních středisek a velkým dosahem Brna jako střediska mezoregionálního významu. Silná regionální působnost jednoho střediska se projevila i v případě středisek Kunovice a Staré Město, které kvůli své velmi těsné blízkosti k Uherskému Hradišti nezískaly do svého zázemí žádnou obec.

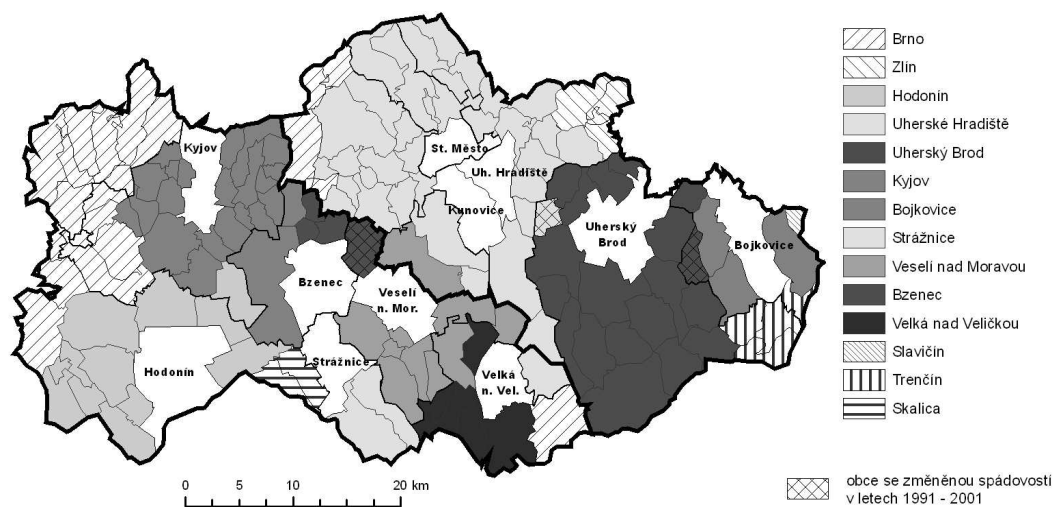
Tab.3 Vybraná střediska a jejich vypočtené teoretické sféry vlivu

pořadí	středisko	spádové obce 1991	spádové obce 2001
1	Uherské Hradiště	38	39
2	Brno	24	25
3	Kyjov	22	22
4	Uherský Brod	20	20
5	Hodonín	12	12
6	Veselí nad Moravou	13	10
7	Zlín	6	6
8	Velká nad Veličkou	5	5
9	Trenčín	4	4
10	Bzenec	3	4
11	Skalica	2	3
12	Bojkovice	4	3
13	Strážnice	2	2
14	Slavičín	1	1
15	Staré Město	0	0
16	Kunovice	0	0

pramen: vlastní výpočty

Sféry vlivu všech středisek v roce 2001 ukazuje obr. č. 1, kde jsou barevně odlišeny příslušné spádové regiony. Dále zvýrazněny jsou obce, jež mezi lety 1991 a 2001 změnilu příslušnost ke středisku, což bylo v případě 3 obcí (Moravský Písek, Nezdenice a Veletiny). Spádovost vlastních středisek není v mapě kvůli přehlednosti vyznačena, vypovídá však o ní následující tab. č. 4. Z mapy je dále v okrese Uherské Hradiště patrná dominance dvou středisek, zatímco v okrese Hodonín je konkurence středisek vyšší (vč. vlivu Brna). U Brna je možné zpozorovat rovněž tzv. přeskokování sfér vlivu, ke kterému dochází v případě, kdy se v periferním území nenachází žádné dostatečně silné spádové středisko, jako je tomu v případě okolí Velké nad Veličkou (konkrétně u obce Nová Lhota).

Obr.1 Sféry vlivu středisek dle obsazených pracovních míst v roce 2001

Nejvýznamnější pokles v uvedeném období zaznamenalo Veselí nad Moravou, které svoje zázemí oslabilo o tři obce – Moravský Písek, Strážnici a Velkou nad Veličkou.

Tab.4 Spádovost středisek v regionu Slovácku v letech 1991 a 2001

středisko	spádové centrum	
	1991	2001
Bojkovice	Uherský Brod	Uherský Brod
Bzenec	Veselí nad Moravou	Veselí nad Moravou
Hodonín	Brno	Brno
Kunovice	Uherské Hradiště	Uherské Hradiště
Kyjov	Brno	Brno
Staré Město	Uherské Hradiště	Uherské Hradiště
Strážnice	Veselí nad Moravou	Skalica
Uherské Hradiště	Zlín	Zlín
Uherský Brod	Zlín	Zlín
Velká nad Veličkou	Veselí nad Moravou	Brno
Veselí nad Moravou	Uherské Hradiště	Uherské Hradiště

pramen: vlastní výpočty

Teoretické sféry vlivu vybraných středisek podle počtu podnikatelských subjektů

Nejvyššími počty podnikatelů se ze sledovaných 11 center Slovácka prezentovala obě okresní města. Počet podnikatelských subjektů zde byl velmi podobný, a to 5 903 v případě Uherského Hradiště a 5 702 v případě Hodonína. Třetí v pořadí následovalo město Uherský Brod (3 664), dále ještě překročila hranici 2 000 podnikatelských subjektů města Kyjov (2 296) a Veselí nad Moravou (2 171). U ostatních středisek byly již hodnoty výrazně nižší – viz tab. č. 5.

Tab.5 Počty podnikatelských subjektů vybraných center Slovácka v roce 2005

Středisko	Počet podnikatelských subjektů	Počet obcí v zázemí
Uherské Hradiště	5 903	36
Hodonín	5 702	12
Uherský Brod	3 664	20
Kyjov	2 296	18
Veselí nad Moravou	2 171	12
Staré Město	1 489	0
Strážnice	1 117	3
Kunovice	1 051	0
Bojkovice	850	3
Bzenec	802	1
Velká nad Veličkou	520	5

pramen: Registr ekonomických subjektů, ČSÚ, 2005

Z center ležících mimo region Slovácka jednoznačně dominovalo Brno, kde počet podnikatelských subjektů překročil hranici 100 tis., následované se značným odstupem Zlínem (21,5 tis.). Ze slovenských center byl nejvyšší počet podnikatelských subjektů zjištěn v případě Trenčína – viz tab. č. 6

Tab.6 Počty podnikatelských subjektů v „mimoslováckých“ centrech v roce 2005

Středisko	Počet podnikatelských subjektů	Počet obcí v zázemí
Brno	103 848	38
Zlín	21 558	9
Slavičín	1 374	1
Trenčín	2 443	0
Nové Město nad Váhom	788	1
Skalica	390	0

pramen: Registr ekonomických subjektů, ČSÚ, 2005; Obchodný register, Ministerstvo spravodlivosti SR, 2006

Již při pohledu na počty podnikatelů v jednotlivých střediscích je na Slovácku patrný významný vliv Brna, což dokládá i údaj o počtu obcí spadajících do vlivu Brna (38). Vliv Brna je koncentrován do tří oblastí Slovácka: první a největší z nich je západní část okresu Hodonín v severojižním pásu od Ždánic (do Brna spádují dokonce celý obvod pověřeného obecního úřadu Ždánice) po Čejkovice; druhou oblastí je pás obcí na rozhraní obou sledovaných okresů severně od Bzence, sahající až po Staré Hutě v okrese Uherské Hradiště; konečně poslední z oblastí je okolí Starého Hrozenkova (při hranicích se Slovenskem), kde do Brna spádují tři obce. Brněnské zázemí pak doplňuje obec Nová Lhota u Velké nad Veličkou. Sféru vlivu Brna pak ještě doplňují střediska Hodonín, Kyjov, Bzenec a Velká nad Veličkou.

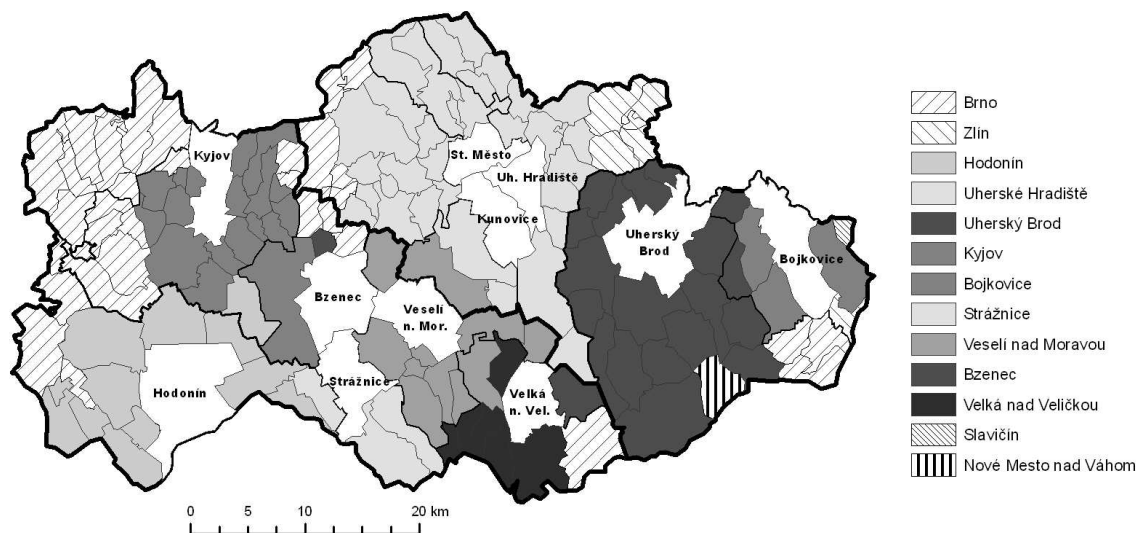
Druhým nejvýznamnějším centrem bylo Uherské Hradiště, které zahrnovalo 36 obcí. Výrazný vliv Uherského Hradiště se promítl i do skutečnosti, že střediska Staré Město a Kunovice neměly de facto vlastní sféru vlivu a mohou tak být považovány za součást sféry vlivu Uherského Hradiště, resp. aglomeraci Uherské Hradiště – Staré Město – Kunovice lze považovat za jediné středisko. Třetím nejvýznamnějším střediskem se stal Uherský Brod, který se stal centrem pro východní část okresu Uherské Hradiště a jednu obec získal i z okresu Hodonín (Suchov).

V okrese Hodonín se nejvýznamnějším centrem (čtvrté celkově) stal Kyjov, jehož zázemí se nachází mezi středisky Brno a Hodonín. Vliv Kyjova lze předpokládat i u některých obcí

okresu Vyškov, k němuž Kyjovsko bezprostředně přiléhá (např. Mouchnice). Význam okresního města Hodonína pak byl srovnatelný s Veselím nad Moravou – obě měly 12 obcí v zázemí (do Veselí nad Moravou spádovalo středisko Strážnice).

Vliv dalších center je již řádově nižší, včetně vlivu Zlína (v severovýchodním cípu ORP Uherské Hradiště). Ze slovenských center získalo vliv pouze Nové Mesto nad Váhom, k němuž spádovala obec Březová z Uherskobrodská. Sféry vlivu všech středisek jsou znázorněny na následujícím obrázku.

Obr.2 Sféry vlivu středisek dle počtu podnikatelských subjektů v roce 2005

Závěr

Pomocí klasické podoby Reillyho modelu byla vypočtena teoretická velikost spádového území a sféry vlivu vybraných 11 středisek Slovákka – vymezeného administrativně okresy Hodonín a Uherské Hradiště – a dalších 6 středisek, u kterých byl zjištěn vliv v analyzovaném regionu (viz obr. 1, 2 a příslušné tabulky).

Zjištěné sféry vlivu středisek podle počtu obsazených pracovních míst (OPM) vykázaly v obou sledovaných letech minimální změny – příslušnost ke středisku změnily pouze 3 obce (Moravský Písek, Nezdenice, Veletiny). Ke změně došlo i u dvou středisek – Velké nad Veličkou a Strážnice, které v roce 1991 spádovaly k Veselí nad Moravou (nyní k Brnu a Skalici). Celkem v roce 2001 získala střediska z okresu Uherské Hradiště do svého zázemí 63 (ze 159) obcí Slovákka, okres Hodonín pouze 55. Ostatních 41 obcí příslušelo ke střediskům mimo region. Sféry vlivu také v podstatě „respektovaly“ průběh administrativní hranice mezi okresy s výjimkou Suchova a Uherského Ostrohu, které jediné spádovaly ke středisku v druhém okrese.

Ze slovenských středisek byl nejvýznamnější vliv Trenčína, k němuž spádovaly celkem 4 obce v okolí Starého Hrozenkova; na Strážnicku pak byl patrný vliv Skalice (2 obce).

Při srovnání sfér vlivu podle OPM a počtu podnikatelských subjektů můžeme konstatovat, že nejvýznamnějším rozdílem je velký nárůst spádového území Brna způsobený především výrazně vyšší koncentrací podnikatelských subjektů v tomto mezoregionálním centru. Sféry vlivu Brna se koncentrovaly do tří oblastí. Mírný nárůst zaznamenalo i druhé hierarchicky vyšší centrum Zlín. Právě vliv Brna (a Zlína) prakticky „vymazal“ sféru vlivu Trenčína. Jediným slovenským centrem, které mělo v tomto vymezení vliv, se stalo Nové Mesto nad Váhom, do jehož sféry vlivu spadala obec Březová.

Ekonomický region Slovácko je výrazně ovlivňován mezoregionálními středisky Brnem a Zlínem, kdy především prvně jmenované zde výrazně zasahuje do ekonomické svébytnosti Slovácka. Neprokázal se větší vliv středisek v okrese Uherské Hradiště než středisek okresu Hodonín, kdy de facto nedošlo k přesahu sfér vlivu přes okresní hranice mezi těmito okresy. Vliv slovenských středisek byl více patrný v případě sfér vlivu vymezených pomocí obsazených pracovních míst, v druhém případě se slovenská střediska prakticky neprosadila.

Literatura

- [1] BARTOŠ, F.(1886): *Dialektologie moravská. Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské*, Sv.1, Matice Moravská, Brno, 374 s.
- [2] FROLEC, V., HOLÝ, D.(1966): *K etnografické diferenciaci na jihovýchodní Moravě*. In: *Strážnice 1946 – 1965. Národopisné studie*, 1. vyd., Blok, Brno, s. 167-181.
- [3] JEŘÁBEK, R., MAUR, E., ŠTIKA, J., VAŘEKA, J. (2004): *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV*. Etnologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, 89 s.
- [4] MARYÁŠ, J. (1983): *K metodám výběru středisek maloobchodu a sfér jejich vlivu*. In: *Zprávy Geografického Ústavu ČSAV*, ročník 20, č. 3. Brno, s. 61-81
- [5] ŘEHÁK, S. (2004): *Geografický potenciál pohraničí. Reillyho model a jeho aplikace*. In: *Jeřábek a kol.: České pohraničí. Bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia, Praha, s. 70-72.
- [6] Škoda Auto a.s.: <http://www.skoda-auto.com/cze>
- [7] Obchodný register: <http://www.orsr.sk>

INTRAURBÁNNA DOSTUPNOSŤ SUPER- A HYPERMARKETOV V BRATISLAVE

Mgr. František KRIŽAN

Doc. RNDr. Ladislav TOLMÁČI, Ph.D.

Doc. RNDr. Viliam LAUKO, CSc.

Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, PRIF UK Bratislava

Mlynská dolina 842 15 Bratislava

e-mail: krizan@fns.uniba.sk, tolmaci@fns.uniba.sk, lauko@fns.uniba.sk

ANOTÁCIA

V príspevku je analyzovaná dostupnosť super- a hypermarketov v urbánnom prostredí na príklade Bratislavy. Dostupnosť bola meraná 8 rôznymi mierami (binárna a metrická miera, topologické miery, miera vychádzajúca z príležitostí a percepčné miery dostupnosti).

KLÚČOVÉ SLOVÁ

intraurbánna dostupnosť, supermarket, hypermarket, Bratislava.

ANNOTATION

The paper analyzes the accessibility of super- and hypermarkets in urban environment in Bratislava. Accessibility was measured by 8 different measures (binary, metrical, topological measures, container measure and measures based on perception of respondents).

KEYWORDS

intraurban accessibility, supermarket, hypermarket, Bratislava.

Úvod

Približne pred dvoma dekadami boli konzumenti relatívne limitovaní výberom maloobchodnej predajne. O niekoľko rokov neskôr sa v obchode začali prejavovať procesy globalizácie, internacionalizácie, kooperácie a koncentrácie. Na trh postupne prenikali nové formy predaja a dominantnú úlohu prevzali veľkoplošné predajne v podobe super a hypermarketov¹.

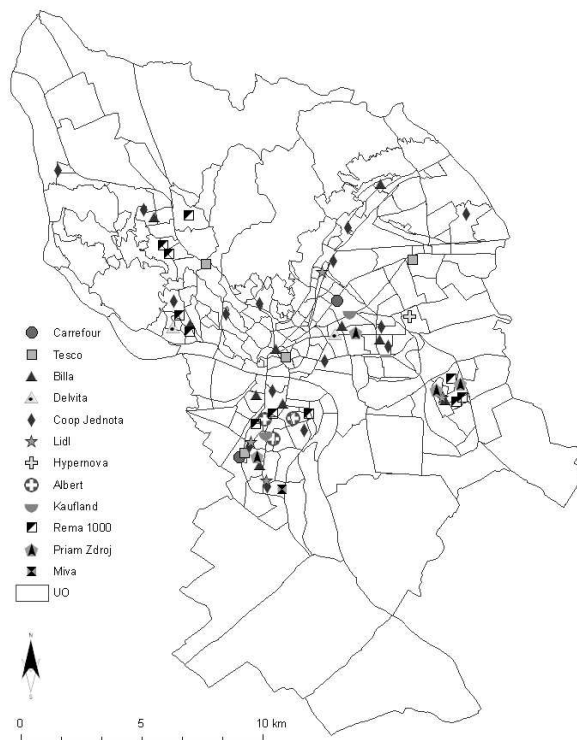
Za kľúčový problém maloobchodníkov možno považovať diferenciaciu nákupných zón (regiónov). Pochopenie konceptov príťažlivosti nákupných zón má nesmierny význam pre maloobchodníkov a projektantov z miestnych politických štruktúr (Bell 1999, s. 68). Maloobchod podlieha jednak časovým, ale i štrukturálnym zmenám. Nahradenie malých rodinných potravinárskych predajní supermarketmi možno pokladať za všeobecný fenomén (Goldman a Hino 2005). Supermarkety sú v niektorých častiach vytláčané väčšími predajňami – hypermarketmi, prípadne nákupnými centrami. Nákupné centrá ovplyvňujú vývoj okolitých štvrtí a stávajú sa spotrebiteľskými „katedrálami“ (Sikos a Hoffmann 2001, s. 115).

Vo vývoji maloobchodu v Bratislave (Fučíková 1973, Korec 2006) možno rovnako ako vo vývoji maloobchodu na Slovensku (Fertálová 2005) alebo Česku (Szczyrba 2005)

¹ Tvrdenie sa vzťahuje na urbánne prostredie. V rurálnom prostredí si významnú pozíciu ešte stále zachovávajú tzv. rodinné predajne mimo dosahu globálnych trendov vývoja maloobchodu (Lauko a kol. 2007).

identifikovať niekoľko významných medzníkov. V súčasnosti (rok 2006) sa v Bratislave nachádza 59 super- a hypermarketov. Ich priestorové rozloženie poukazuje na malú koncentráciu v centre mesta a zvýšenú koncentráciu na okraji mesta (juh, juhovýchod) najmä v Petržalke a Podunajských Biskupiciach, Ružinove, Dúbravke a Lamači (mapa 1). Cieľom príspevku je analýza intraurbánnej (vnútromestskej) dostupnosti super- a hypermarketov v Bratislave na úrovni urbanistických obvodov (UO) v sieti mestskej hromadnej dopravy (MHD).

Mapa 1: Lokalizácia super- a hypermarketov v Bratislave (UO – urbanistické obvody).

Metódy výskumu

Metódy práce možno rovnako ako Bašovský a Lauko (1990) rozdeliť na dve skupiny metód zamerané na analýzu regiónu. Prvú z nich tvoria terénne metódy a druhú kamerálne (kabinetné) metódy.

Terénne metódy výskumu

Za nevyhnutnú súčasť tzv. multi-kriteriálneho výskumu dostupnosti považujú Zhu a kol. (2005) dotazníkový výskum. V prvej časti výskumu bolo teda nutné získať reprezentatívnu vzorku respondentov². Z toho dôvodu bol zvolený kvótny výber respondentov (Pražská a Jindra 1998). Podmienkou výskumu bolo splnenie kvót zodpovedajúcich reprezentatívnej vzorke respondentov v zmysle podielu bývajúceho obyvateľstva v jednotlivých UO a ich štruktúry. Pre obvody s počtom obyvateľov od 500 do 999 bola kvóta stanovená na 2,0 % respondentov s bydliskom v týchto obvodoch a pre obvody s populáciou nad 1 000 obyvateľov bola kvóta stanovená na 1,0 % takýchto respondentov. Miesta výskumu zohľadňovali priestorové rozloženie obyvateľstva a jeho denných aktivít, akými boli nákupné centrá, super- a hypermarkety, zdravotnícke zariadenia, rekreačné lokality a pod. Rekognoskácia prebiehala v mesiacoch január až júl 2006.

² Percepcie respondentov tvorili bázu pre niektoré miery dostupnosti.

Kamerálne metódy výskumu

Dostupnosť (Dst) môže byť kvantifikovaná pomocou mier dostupnosti. Aplikované miery dostupnosti sú v priamej úmere so sledovanými cieľmi (Gutiérrez a Urbano 1996). Pri výskume bolo aplikovaných 8 rôznych mier dostupnosti (Tolmáči 2002, Križan 2005):

Dst1 – binárna, Dst5 – topologická nepriama,
Dst2 – metrická, Dst6 – miera založená na príležitostiach,
Dst3 – topologická priama, Dst7 – miera vychádzajúca z percepcií respondentov,
Dst4 – topologická vážená, Dst8 – miera založená na hodnoteniach respondentov.

Dostupnosť bola meraná v sieti MHD pozostávajúcej z 3 trakcií – autobusovej, električkovej a trolejbusovej (mapa 2).

V poslednej dekáde možno pri analýze dostupnosti identifikovať náhly vzostup používania geografických informačných systémov (GIS) (van Eck a de Jong 1999). Výhody používania GIS pri prezentácii a interpretácii výsledkov sú prízvukované mnohými autormi (napr. Anselin a Getis 1992, Jiang a kol. 1999 a i.). Na priestorovú prezentáciu skúmaných javov bolo potrebné vytvoriť rôzne tematické mapy - kartogramy³.

Dáta

Celkovo boli zachytené percepcie 5 622 respondentov, ktorí tvoria 1,3 % populácie Bratislavy (k 31.12.2001). Dáta o počte obyvateľov a rôznych demografických ukazovateľoch boli získané zo štatistických materiálov z cenzu z roku 2001. Prepravný čas vychádzal z platného cestovného poriadku v daný deň a hodinu. Okrem dotazníkového prieskumu vykonaného priamo v teréne mesta, bol upravený dotazník prístupný aj na internete a odkazy na neho bolo možné nájsť na diskusnom fóre na web stránke Dopravného podniku⁴. Takto sa počet dotazníkov ešte zvýšil o počet 61. Vybraté charakteristiky respondentov dokumentuje tab. 1.

Tabuľka 1: Vybraté charakteristiky respondentov.

muži	ženy	priemerný vek	dosiahnuté vzdelanie		
			ZŠ	SŠ	VŠ
46,8 %	53,2 %	36,2 rokov	13,6 %	58,5 %	27,9 %

Dáta o cestovnom poriadku pochádzajú z grafikonu MHD a vyhodnocované boli pomocou programu Cestovné poriadky 2003/2004 od firmy Inprop s.r.o.⁵ s aktualizáciou ku dňu výskumu. Pri analýze boli v programe zohľadnené všetky limitujúce faktory.

Limitujúce faktory

Pri samotnej analýze sa vyskytlo niekoľko faktorov, ktoré možno považovať za limitujúce. V prvom rade je to lokalizácia zastávok v danom UO. Nie všetky skúmané UO mali na svojom území MHD zastávku. V tomto prípade bola analyzovaná najbližšia zastávka, resp. zastávka zvolená respondentmi žijúcimi v takomto UO. Druhým limitujúcim faktorom bola preprava cestovateľov. Ak bolo treba prestupovať viac ako 2-krát, bol daný uzol považovaný za nedostupný. Tento fakt bol pri sumarizácii výsledkov nahradzovaný extrémnymi hodnotami. Pre Dst2 hodnotou 100 min. a pre Dst5 hodnotou 4 hrany. Analýza bola datovaná na pracovný deň 06. jún 2006 o 8:00 h⁶ s platnými dopravnými obmedzeniami v tento deň, pričom do analýzy neboli zahrnuté nočné spoje. Ďalším limitujúcim faktorom boli samotné UO, ktorých je v meste celkovo 263. Treba

³ Z kartografického hľadiska by bolo vhodnejšie bodové zobrazenie, avšak kvôli prehľadnosti a názornejšej identifikácii rozdielov v dostupnosti medzi jednotlivými obvody boli zvolené kartogramy.

⁴ <http://www.imhd.sk/ba/index.php?w=3825242e29ef212933352b332924ea>

⁵ Voľne dostupný na <http://www.inprop.sk/> (22.11.2006).

⁶ Niektoré spoje prebiehajú iba v popoludňajších hodinách. Preto v tomto prípade (Dst4) nebola limita 8:00 h. braná do úvahy.

poznamenať, že tieto priestorové jednotky sa vyznačujú rôznym stupňom heterogenity. Táto heterogenita je limitujúcim faktorom pri výskume dostupnosti najmä z hľadiska rôznorodosti počtu obyvateľov. Až 46 UO (17,5 %) je neobývaných. Celkovo 153 UO⁷ (58,2 %) má menší počet obyvateľov ako 1000 (z toho 86 menej ako 500), pričom najväčší počet obyvateľov dosahuje hodnotu až 10 961. Pre tieto skutočnosti bolo celkovo skúmaných 131 UO, čo predstavuje 49,8 % všetkých UO, avšak žije v nich vyše 98 % populácie mesta.

V literatúre nie je (medzinárodne) jasne definovaný pojem supermarket a hypermarket. Nie je jednoznačne definovaná hranica veľkosti predajnej plochy, ktorá určuje predajňu k supermarketu, a ktorá už k hypermarketu. V niektorých prípadoch je meradlom zaradenia predajne i počet zamestnancov (Moore a Diez Roux 2006). Tak napr. Guy (1998) zaraďuje medzi tzv. malé supermarkety predajne s predajnou plochou 250 až 1 000 m². Za veľké supermarkety ďalej označuje predajne s predajnou plochou 1 000 až 2 500 m². Termínom hypermarket nazýva predajňu s predajnou plochou väčšou ako 2 500 m². Na Slovensku sa možno stretnúť s odlišnými koncepčnými kritériami klasifikácie maloobchodných prevádzok. Podľa metodického listu základného ukazovateľa č. 591 (ŠÚ SR 2003) je pojem hypermarket definovaný ako „veľkokapacitná samoobslužná maloobchodná jednotka, ponúkajúca široký sortiment potravinárskeho i nepotravinárskeho tovaru formou samoobsluhy. Hypermarket sa vyznačuje predajnou plochou nad 2 500 m² a zberným inkasom (pokladne sú umiestnené pri východe z predajnej haly a nie v jednotlivých predajných oddeleniach, ako je to v obchodných domoch).“ (metodický list č. 591, s. 3). Supermarket je definovaný ako „maloobchodná jednotka, v ktorej sa ponúka široký sortiment potravinárskeho tovaru, doplnený o nepotravinársky tovar dennej spotreby. Predajná plocha supermarketu sa pohybuje medzi 400 až 2 500 m². Okrem toho majú aj predaj s obsluhou na špecializovaných predajných úsekoch (napr. lahôdky, mäso-údeniny, ovocie-zelenina).“ (tamtiež, s. 3). Zohľadňujúc tieto požiadavky je za supermarket v danom príspevku považovaná predajňa s predajnou plochou od 400 m² do 2 500 m² a pod pojmom hypermarket je nutné hľadať predajne s predajnou plochou nad 2 500 m². Kompletnú databázu supermarketov a hypermarketov v meste nemajú vytvorenú ani na Oddelení územného plánovania na Magistráte hlavného mesta a charakteristiky týchto predajní nie sú k dispozícii vzhľadom na odvolávanie sa na obchodné tajomstvo. Z toho dôvodu nie je vylúčené, že sa môže vyskytnúť prípad predajne, ktorá nebola zaradená k supermarketom, pričom podľa rôznych kritérií by k nim prislúchala.

Analýza dostupnosti super- a hypermarketov

Mapa 2 dokumentuje súbor máp vykresľujúcich všetky aplikované miery dostupnosti. Vzhľadom na obmedzený priestor nie je možná podrobnejšia analýza jednotlivých mier dostupnosti, ale iba krátke zhrnutie v časti diskusia a záver. Obsiahlejšiu rozpravu možno nájsť v práci Križan (2007).

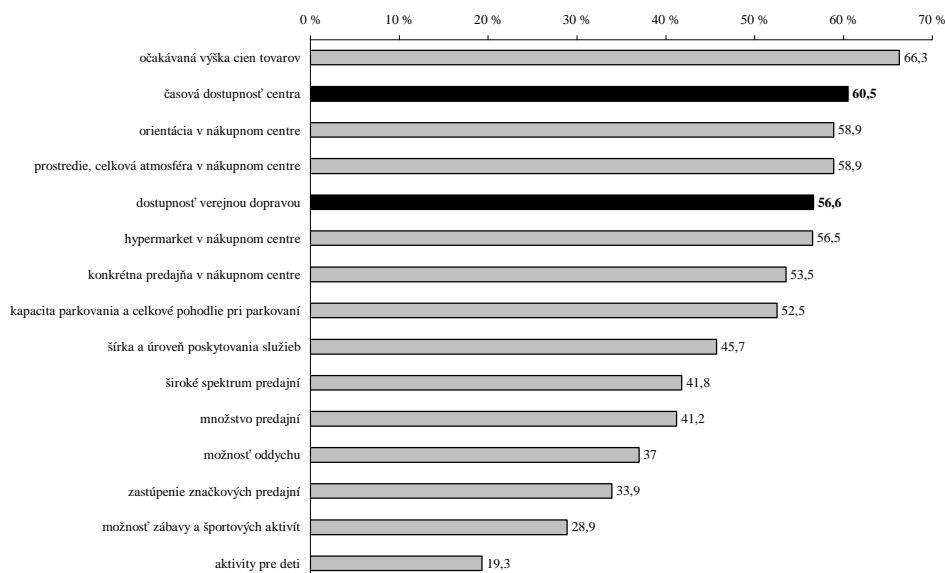
Diskusia a záver

Dostupnosť predajne možno považovať za jeden z najdôležitejších faktorov výberu nákupného miesta veľkoplošného formátu. Potvrďuje to i prieskum agentúry GfK Slovakia, ktorá v mesiaci august v roku 2006 uskutočnila výskum faktorov ovplyvňujúcich návštevnosť nákupných centier na vzorke 1 796 respondentov. Opýtaní odpovedali na otázku: Čo je pre Vás pri nakupovaní v nákupnom centre veľmi dôležité? Jednotlivé možnosti mali ohodnotiť bodovým systémom 1 až 5, pričom 1 = veľmi dôležité. Graf 1 znázorňuje len hodnoty = 1. Z percepcií je zrejmé, že po výške cien tovarov je časová dostupnosť predajne ako taká druhým najdôležitejším faktorom vplyvujúcim na návštevnosť daného nákupného centra. Množstvo spotrebiteľov dochádza do týchto centier aj mestskou hromadnou dopravou, a preto vyše polovica (56,6 %) z nich považuje dostupnosť verejnou dopravou za veľmi dôležitý faktor návštevy centra. Ďalej, podľa výsledkov prieskumu, je pre štvrtinu obyvateľov Bratislavského regiónu

⁷ vrátane neobývaných.

počet nákupných centier nedostačujúci. Tento názor zdieľa najmä veková kategória do 24 rokov. Necelá polovica obyvateľov Bratislavského regiónu považuje počet nákupných centier v tejto oblasti za postačujúci. Ide najmä o vekovú skupinu 25- až 35- ročných. Počet centier v regióne považuje za vysoký viac ako štvrtina ľudí, pričom k tomuto názoru sa hlási predovšetkým veková kategória nad 60 rokov (Rumanová a Šlosárová 2006).

Graf 1: Faktory ovplyvňujúce návštevy nákupných centier. Zdroj: Rumanová a Šlosárová (2006).

Jasnú predstavu o počte nákupných centier v Bratislave majú developerské skupiny (tab. 2). Bratislavská maloobchodná plocha sa tak za niekoľko rokov minimálne zdvojnásobí a bude atakovať hranicu trištvrte milióna m², čo môže spôsobiť presýtenie trhu. Podľa Sedláka (2006) aspoň tretinu týchto projektov čakajú problémy. Návrh nového územného plánu mesta pritom predpokladá celomestskú potrebu predajnej plochy v obchodných centrách 86 260 m² predajnej plochy pre rok 2020, resp. 131 000 m² predajnej plochy pre rok 2030 so snahou dospieť k ukazovateľu 1,37 m² predajnej plochy na 1 obyvateľa (Územný plán mesta 2007). Ako badať z tab. 2 tento ukazovateľ bude prekročený už v roku 2010.

Tabuľka 2: Pripravované nákupno-zábavné centrá v Bratislave (2005-2010).

názov	lokality	čistá prenajímateľná plocha [m ²]	developer
Hlavná vlaková stanica	BA I	55 000	IPR Group
Eurovea	BA I	55 000	Ballymore Preperities
Kamenné námestie	BA I	40 000	Lordship
Yosaria Plaza	BA II	33 000	Yosaria Plaza
Kúpele Centrál	BA II	30 000	Immocap Group
Soravia Shopping Park (prístavba)	BA II	20 000	Soravia Group
Max Bratislava	BA II	20 000	Euro Max
Avion Shopping Park (prístavba)	BA II	15 000	Ikea
Aupark prístavba	BA V	14 400	HB Reavis Group
Twin City (Autobusová st. Mlynské Nivy)	BA III	n	HB Reavis Group
Filiálka	BA III	n	ECE

zdroj: TREND Analyses (Sedlák 2006). n - nedostupný údaj

Analýza dostupnosti rozličnými mierami dostupnosti odhalila viaceré skutočnosti, a preto je v nasledujúcich riadkoch venovaná pozornosť jednotlivým mieram v širších súvislostiach.

Priemerná hodnota binárnej miery dostupnosti (Dst1) bola stanovená na 7,6 min. Túto hodnotu možno považovať za dostačujúcu. V najhorších prípadoch bola nameraná hodnota nad 20 min., pričom sa jedná najmä o okrajové časti Bratislavy (Čunovo, Záhorská Bystrica). Táto miera dostupnosti sa ukázala ako jedna z najvhodnejších a možno ju považovať za základnú mieru, pretože viaceré iné miery vychádzajú práve z binárnej miery dostupnosti.

Metrická miera dostupnosti (Dst2) dosahuje priemernú hodnotu 116,7 min., čiže priemerná vzdialenosť zo všetkých skúmaných UO do všetkých skúmaných predajní (každej zvlášť) je 116,7 min. Túto mieru možno považovať za doplnkovú a nie príliš vhodnú pre tento typ výskumu. Aplikácia by bola možná napr. pre potreby potravinovej inšpekcie, ktorej pracovníci by museli postupne navštíviť všetky predajne. Spotrebiteľovi však postačuje dostupnosť aspoň jednej predajne (Dst1), resp. výber z niekoľkých predajní do istej vzdialenosti (Dst6).

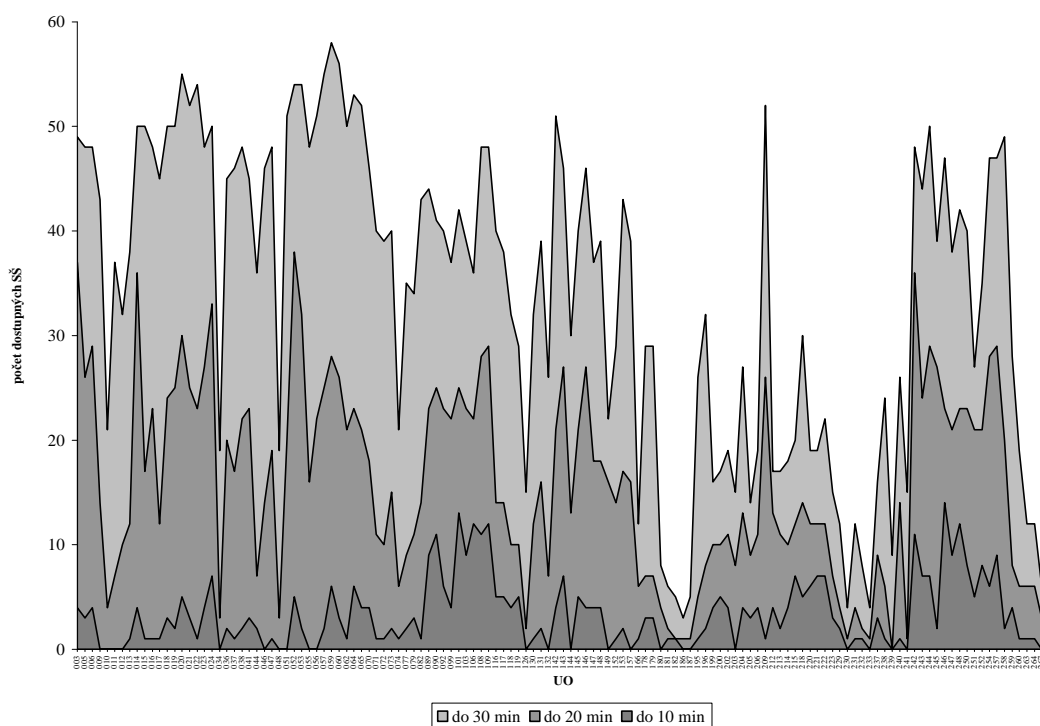
Topologické miery dostupnosti (Dst3,4,5) možno považovať za miery špecifického určenia. Počet priamych spojov (Dst3) môže byť v niektorých prípadoch pre isté skupiny spotrebiteľov (imobilní a pod.) rozhodujúci pre výber predajne. Táto miera by našla väčšie uplatnenie napr. pri analýze dostupnosti pracovných miest a pod., keď na frekvencii spojov (Dst4) nezáleží, dôležité je podchytenie rannej a poobedňajšej špičky, resp. času príchodov a odchodov do/z práce. Aj v tomto prípade sa prejavila vysoká miera heterogénnosti UO. Z niektorých (Devín, Záhorská Bystrica) nevedú k žiadnej zo sledovaných predajní priame spoje, pričom v iných prípadoch je to i 89 spojov (Malé centrum). Priemerná hodnota bola stanovená na 34 priamych spojov. Lepšou výpovednou hodnotou disponuje topologická vážená dostupnosť (Dst4). Výber „váhy“ je variabilný. Realizovateľné sú viaceré možnosti – otváracie hodiny, priemerný prevádzkový prepravný čas, kapacita prostriedkov a pod. V tomto prípade (vážené 24 h) bola priemerná hodnota stanovená na 117 spojov/h. Topologickú nepriamu dostupnosť (Dst5) možno vo všeobecnosti považovať za opozitum Dst3 (čo potvrdzujú aj hodnoty korelácie). Predstavuje dôležitú súčasť topologických mier. Nasvedčujú tomu i percepcie spotrebiteľov (Dst8). Dobré hodnoty Dst1 ešte nemusia znamenať spokojnosť obyvateľov, pričom jednou z príčin môžu byť vysoké hodnoty Dst5. Priemerná hodnota bola stanovená na 48 prestupov.

Miera založená na príležitostiach (Dst6) preukázala poddimenzovanosti MČ Rača, v ktorej absentujú predajne väčšieho formátu. Nachádza sa tu iba jeden supermarket Jednota a jedna predajňa Billa. Graf 2 znázorňuje Dst6 pri ohraničení rôznymi vzdialenosťami (10, 20, 30 min.). Ako vidieť, celkové hodnoty vo väčšej či menšej miere varujú, čo možno považovať za najväčšie negatívum tejto miery. Priemerne je pre obyvateľov do 30 min. zo svojho bydliska v sieti MHD dostupných 34 predajní formátu supermarket alebo hypermarket. Ak by sa táto vzdialenosť posunula na 20 min., tak by sa počet predajní zmenšil na 16 a v prípade aplikácie vzdialenosti 10 min. by priemer poklesol na 3 predajne. Jedna z najväčších nevýhod tejto miery je práve stanovenie hranice vzdialeností. Možno však predpokladať, že dochádzková vzdialenosť 20 až 30 min zodpovedá častému dopytu (Cimlér 1997, s. 29-30).

Podľa Mládeka a kol. (1995) môže skutočnú úroveň, kvalitu a výkonnosť maloobchodných zariadení najlepšie zhodnotiť obyvateľstvo, ktorého potreby by mala uspokojovať. Vychádzajúc z tohto tvrdenia je pri výskume maloobchodnej siete nevyhnutné použiť metódu dotazníkov, resp. interview. Percepcie cestujúcich (Dst7 a Dst8) poukázali na viaceré pozoruhodné skutočnosti. Jednou z nich je, že respondenti z nie všetkých UO, v ktorých je lokalizovaná predajňa super alebo hypermarketu, vnímajú dostupnosť na

známku výborná a naopak, respondenti z obvodov, na území ktorých sa predajňa nenachádza ju vnímajú na výbornú. Vysvetliť to možno viacerými spôsobmi. Môže sa jednať o nevedomosť, že daná predajňa je zaradovaná do kategórie supermarket (napr. predajne siete Prima Zdroj v časti Podunajské Biskupice). Ďalšou príčinou môže byť istý stupeň lojality spotrebiteľov k danej sieti, ktorá však môže byť lokalizovaná vo väčšej vzdialenosti od ich bydliska. Ako poslednú alternatívu možno spomenúť reálny stav a percepcie obyvateľov v zmysle výborná dostupnosť nie je totožná s rýchlou dostupnosťou (napr. viaceré prestupy a pod.). Najočividnejší je prípad UO Vajnory. Priemerná hodnota pre všetky UO bola pre Dst7 stanovená na 12,2 min. a pre Dst8 na známku 1,7.

Graf 2: Počet dostupných super a hypermarketov do vzdialenosti 10, 20 a 30 min.

Budúcnosť praje veľkým nákupným strediskám, čo potvrdzuje aj štúdia Geuensa a kol. (2003) podľa ktorých konzumenti preferujú obchodné centrá i pred revolučnejšou alternatívou nákupu cez internet čo indikuje fakt, že predikcia budúcich nákupov cez internet a rozvoj online maloobchodu môže byť nafúknutá, a že skúsenostný „dotykový“ nákup nemôže byť podceňovaný. Univerzálne možno tvrdiť, že jednou z výhod či atraktivity nákupných centier je ich dostupnosť pre zákazníkov. Pri lokalizácii je dôležité zohľadniť aj mimomestských spotrebiteľov, ktorý môžu tvoriť i vyše tretinu nakupujúcich (Szczyrba 2002). Tento aspekt akceptujú spoločnosti investujúce do centier v blízkosti železničnej, resp. autobusovej stanice (tab. 2). Avšak okrem dostupnosti vplyva na výber danej predajne aj viacero iných agensov⁸ ako napr. dojem z predajne či jej imidž determinujú preferencie a frekvencie ich návštev (Donovan a Rossiter 1982, Finn a Louviere 1996) apod.

Taktiež trend ústupu supermarketov z centra mesta zaznamenaný napr. v USA sa v Bratislave nepotvrdil. Tak napr. v centre mesta Los Angeles predstavuje penetrácia supermarketov iba 35 % podiel oproti zvyšku mesta (Porter 1995 cit.in: Alwitt a Donley 1997, s. 140-141). Tento fenomén možno spájať i s ekonomickou situáciou obyvateľov mesta (Alwitt a Donley 1997). Spotrebiteľia z chudobnejších štvrtí mesta (stred mesta)

⁸ Ak je šírka sortimentu a cena porovnateľná.

musia cestovať o 2 míle viac, aby mali prístup k rovnakému počtu sepermarketov ako spotrebitelia z ostatných štvrtí.

Pri analýze percepcií, ktorý maloobchodný reťazec preferujete a prečo, možno vychádzať z viacerých štúdií (Spikulová 2003, Skála 2004, Szczyrba 2005), z ktorých vyplýva, že správanie spotrebiteľa závisí od veľkosti danej obce a taktiež od vekovej štruktúry spotrebiteľov. Avšak všeobecne platí, že zákazníci sa pre nákupy v určitom type predajní rozhodujú najmä na základe polohy predajne⁹, ceny výrobku a šírky sortimentu (Szczyrba 2005) tak, ako to dokumentuje tab. 3.

Tabuľka 3: Dôvody pre voľbu predajne ako hlavného nákupného miesta¹⁰.

1. široký sortiment 2. nízke ceny 3. poloha predajne	Zákazník hypermarketu	1. nízke ceny 2. poloha predajne 3. široký sortiment	Zákazník diskontu
1. poloha predajne 2. široký sortiment 3. nízke ceny	Zákazník supermarketu	1. poloha predajne 2. nízke ceny 3. široký sortiment	Zákazník samoobsluhy

zdroj: (Skála 2004)

Mai a Zhao (2004) pri skúmaní povahopisu nakupujúcich v supermarketoch potvrdili, že dostupnosť považujú spotrebitelia za najdôležitejší motív ich nákupu v tomto type predajne.

Problém lokácií potravinárskych predajní s horšou dostupnosťou je vo svetovej literatúre nazývaný tiež ako problém „potravinových púští“ (*food deserts*). Obyvatelia žijúci v týchto oblastiach sú znevýhodňovaní i z hľadiska cien potravín, pretože vo viacerých štúdiách bola potvrdená vyššia cena potravín v menších predajniach (napr. Alwitt a Donley 1997, Chung a Myers 1999). Aj preto by malo byť snahou projektantov eliminovať počet takýchto „potravinových púští“, resp. zabrániť procesu takejto „dezertifikácie“. Vhodnejšie priestorové rozloženie supermarketov v meste by vyriešilo viacero problémov priestorovej spravodlivosti pre rôzne skupiny spotrebiteľov. Neprimeraná dostupnosť supermarketov môže prispieť k nezdravšiemu stravovaniu a taktiež znamená väčšie riziko náchylnosti na choroby spôsobené nesprávnym stravovaním (Zenk a kol. 2005, s.663).

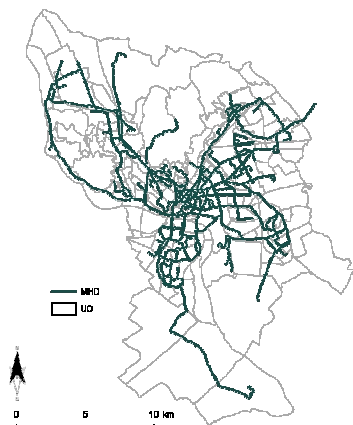
Význam štúdia predajní tohto formátu možno doložiť i tvrdením Korca (2006, s. 147-148), ktorý pokladá výstavbu hypermarketov, supermarketov, veľkých špecializovaných obchodných domov a veľkých obchodno-služobných centier za jeden z najvýznamnejších procesov vo vývoji (funkčno-) priestorovej štruktúry Bratislavy.

Na záver možno vysloviť niekoľko myšlienok. Dostupnosť super- a hypermarketov je dôležité skúmať z viacerých príčin:

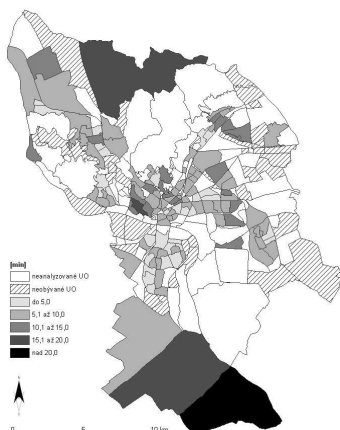
- 1) Lepšia dostupnosť týchto zariadení znamená prístup k lacnejším a zdravším potravinám.
- 2) Zlepšená dostupnosť môže zvyšovať atraktivnosť územia pre ďalšie formy maloobchodu (Zenk a kol. 2005, s. 665).
- 3) Zlepšenie dostupnosti predajní mimo centra môže viesť k znižovaniu podielu obchodu realizovaného v centre mesta a s tým súvisiace procesy.
- 4) Nahradenie maloplošných predajní v centre Bratislavy veľkoplošnými formátmi, a tým pádom zmena migračných tokov obyvateľov.

⁹ resp. dostupnosti predajne.

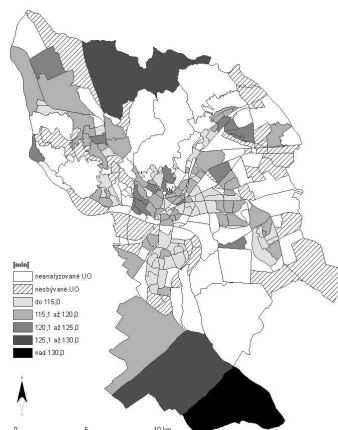
¹⁰ Zoradené podľa poradia dôležitosti.

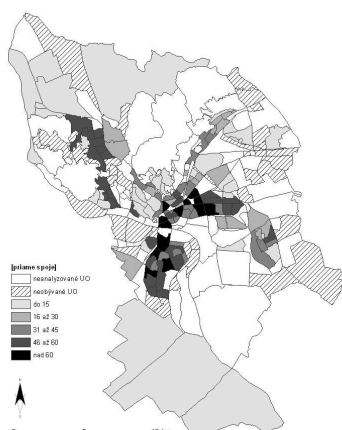
MHD sieť

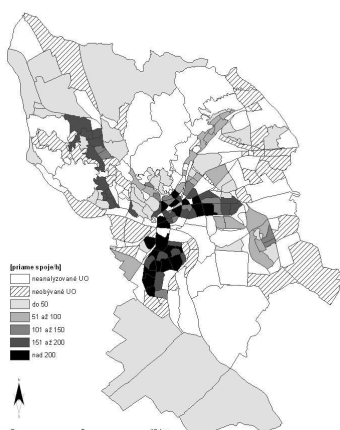
Dst1

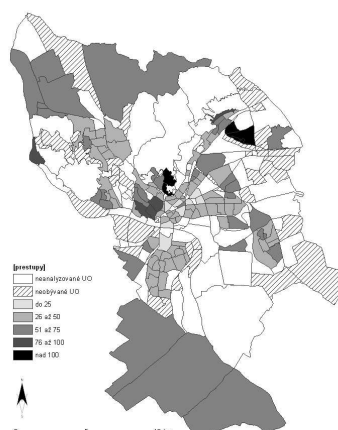
Dst2

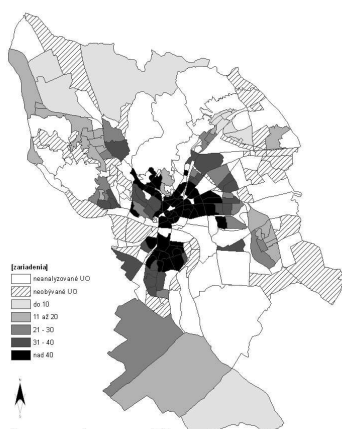
Dst3

Dst4

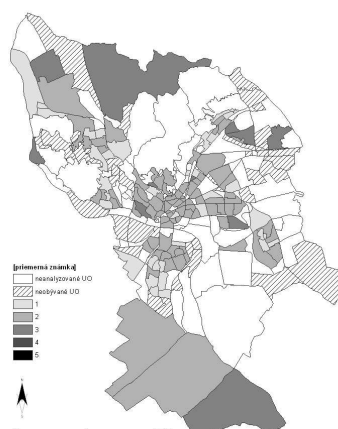
Dst5

Dst6

Dst7

Dst8

Literatúra

- [1] ALWITT, L.F.; DONLEY, T.D. (1997): Retail Stores in Poor Urban Neighborhoods. In: *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 31, No. 1, s. 139-164.
- [2] ANSELIN, L., GETIS, A. (1992): Spatial statistical analysis and geographic information systems. In: *The Annals of Regional Science*, Vol. 26, s. 19-33.
- [3] BAŠOVSKÝ, O.; LAUKO, V. (1990): *Úvod do regionálnej geografie*. SPN: Bratislava, ISBN: 80-08-00278-6, 120 s.
- [4] BELL, S. J. (1999): Image and consumer attraction to intraurban retail areas: An environmental psychology approach. In: *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol. 6, s. 67-78.
- [5] CIMLER, P. (1997): *Retail Management: Lokalizace a provoz maloobchodu*. Praha: VŠE v Prahe, 112 s., ISBN 80-7079-596-4.
- [6] DONOVAN, R.J., ROSSITER, J.R. (1982): Store atmosphere: an environmental psychology approach. In: *Journal of Retailing*, Vol. 58, No. 1, s. 34-57.
- [7] Fertáľová, J. (2005): REGIONÁLNOGEOGRAFICKÉ ASPEKTY HODNOTENIA VÝVOJA MALOOBCHODU NA SLOVENSKU PO ROKU 1989. IN: *ACTA FACULTATIS STUDIORUM HUMANITATIS ET NATURAE UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS, FOLIA GEOGRAPHICA*, ROČ. 18, Č. 8, s. 5-12.
- [8] Finn, A.; Louviere, J.J. (1996): SHOPPING CENTER IMAGE, CONSIDERATION, AND CHOICE: ANCHOR STORE CONTRIBUTION. IN: *JOURNAL OF BUSINESS RESEARCH*, VOL. 35, s. 241-251.
- [9] Fučíková, N. (1973): GEOGRAFICKÁ ANALÝZA OBCHODNEJ SIETE BRATISLAVY. IN: *ECONOMICA – GEOGRAPHICA*, NR. 12, s. 269-280.
- [10] GEUENS, M.; BRENGMAN, M.; S'JEGERS, R. (2003): Food retailing, now and in the future. A consumer perspective. In: *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol. 10, s. 241-251.
- [11] GOLDMAN, A., HINO, H. (2005): Supermarkets vs. traditional retail stores: diagnosing the barriers to supermarkets' market share growth in an ethnic minority community. In: *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol. 12, s. 273-284.
- [12] GUTIÉRREZ, J. AND URBANO, P. (1996): Accessibility in the European Union: the impact of the trans-European road network. In: *Journal of Transport Geography*, Vol. 4, No. 1, s. 15-25.
- [13] Guy, C. M. (1998): CLASSIFICATION OF RETAIL STORES AND SHOPPING CENTRES: SOME METHODOLOGICAL ISSUES. IN: *GEOJOURNAL*, VOL. 45, No. 4, s. 255-264.
- [14] CHUNG, C.; MYERS, S.L. (1999): Do the poor more for food? An analysis of grocery store availability and food price disparities. In: *Journal of Consumer Affairs*, Vol. 33, No. 2, s. 276-296.
- [15] JIANG, B., CLARAMUNT, C., BATTY, M. (1999): Geometric accessibility and geographic information: extending desktop GIS to space syntax. In: *Computers, Environment and Urban Systems*, Vol. 23, s. 127-146.
- [16] Korec, P. (2006): CHANGING URBAN STRUCTURE OF BRATISLAVA AT THE BEGINNING OF 21ST CENTURY. IN: *AFRNUC GEOGRAPHICA*, No. 46, s. 141-159.
- [17] KRIŽAN, F. (2005): Meranie dostupnosti v geografii. In: *Geografické aspekty stredoevropského priestoru*. Brno: Masarykova univerzita v Brne, s. 267-287.
- [18] KRIŽAN, F. (2007): *Intraurbánna dostupnosť vybratých zariadení v Bratislave*. Dizertačná práca, Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, PRIF UK Bratislava.
- [19] LAUKO, V.; TOLMÁČI, L.; KRIŽAN, F. (2007): Potravinársky maloobchod v rurálnom prostredí. V tlači.
- [20] MAI, L-W.; ZHAO, H. (2004): The characteristics of supermarket shoppers in Beijing. In: *International Journal of Retail and Distribution Management*, Vol. 32, No. 1, s. 56-62.
- [21] MLÁDEK, J. A KOL. (1995): Transformácia socioeconomickej a priestorovej štruktúry mestskej časti Petržalka. In: *Geographia Slovaca*, Vol. 10, s. 173-180.
- [22] MOORE, L.V.; DIEZ ROUX, A.V. (2006): Associations of Neighborhood Characteristics With the Location and Type of Food Store. In: *American Journal of Public Health*,

- Vol. 96, No. 2, s. 325-331.
- [23] PRAŽSKÁ, L.; JINDRA, J. A KOL. (1997): *Obchodní podnikání - Retail Management*. Praha: Management Press, 880 s., ISBN 80-85943-48-4.
- [24] Rumanová, L.; Šlosárová, B. (2006): *NÁKUPNÉ CENTRÁ BRATISLAVSKÉHO REGIÓNU 2006. JE ICH DOSŤ?* SPRÁVA AGENTÚRY GFK ZO DŇA 2.10.2006. DOSTUPNÉ NA WWW.GFK.SK (18.1.2007).
- [25] Sedlák, M. (2006): BRATISLAVA – MESTO PLNÉ OBCHODOV. BRATISLAVU ČAKÁ PO ZÁPLAVE KANCELÁRIÍ AJ DRUHÁ VLNA RETAILOVÉHO BOOMU. IN: *ETREND* [17.7.2006].
- [26] Sikos, T.T.; Hoffmann, I. (2004): BUDAPESTI BEVÁSÁRLÓKÖZPONTOK TIPOLÓGIÁJA. IN: *FÖLDRAJZI ÉRTESÍTŐ*, VOL. 53, NO. 1-2, s. 111-127.
- [27] SKÁLA, Z. (2004): Rozhodování zákazníků (1.). In: *Moderní obchod*, č. 10, s. 51.
- [28] SPILKOVÁ, J. (2003): Nový fenomén: nákupní centrum a utváření nákupního chování spotřebitelů v transformačním období. In: *Geografie, sborník České geografické společnosti*, roč. 108, č. 4, s. 277-288.
- [29] SZCZYRBA, Z. (2002): Shopping gravity of large-scale store – example of Terno Olomouc hypermarket (contribution to the study of the problematic). In: *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis, Geographica* 37, s. 91-96.
- [30] SZCZYRBA, Z. (2005): *Maloobchod v ČR po roce 1989. Vývoj a trendy se zaměřením na geografickou organizaci*. Olomouc: PŘF Univerzity Palackého Olomou, 126 s., ISBN 80-244-1274-8.
- [31] TOLMÁČI, L. (2002): *Dostupnosť miest Slovenska*. 1. vyd. Bratislava: MAPA Slovakia, 66 s., ISBN 80-89080-40-5.
- [32] van Eck, J. R.; de Jong, T. (1999): ACCESSIBILITY ANALYSIS AND SPATIAL COMPETITION EFFECTS IN THE CONTEXT OF GIS-SUPPORTED SERVICE LOCATION PLANNING. IN: *COMPUTERS, ENVIRONMENT AND URBAN SYSTEMS* 23, s. 75-89.
- [33] ZENK, S.N. A KOL. (2005): Neighborhood Racial Composition, Neighborhood Poverty, and the Spatial Accessibility of Supermarkets in Metropolitan Detroit. In: *American Journal of Public Health*, Vol. 95, No. 4, s. 660-667.
- [34] ZHU, X.; LIU, S.; YEOW, M.C. (2005): A GIS-Based Multi-Criteria Analysis Approach to Accessibility for Housing Development in Singapore. In: *Proceedings of SSC 2005 Spatial Intelligence, Innovation and Praxis: The national biennial Conference of the Spatial Sciences Institute*, Melbourne: Spatial Sciences Institute, ISBN 0-9581366-2-9.

DISPARITY A POTENCIÁL ROZVOJA VYBRANÝCH TRHOVÝCH SLUŽIEB V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Prof. Ing. Vojtech KOLLÁR, PhD.

Ing. Zuzana ŽEMBOVÁ

Ekonomická Univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta

Katedra tovaroznalectva a kvality tovaru

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

e-mail: kollar@dec.euba.sk, zembova@euba.sk

ANNOTATION

Market services are services, whose main aim is to achieve profit. Provider of these services, type of their financial source and methods by which the costs were settled (financial movement) are the most important.

The article contains about the analyses of actual conditions of chosen market services in Slovak Republic and in the several regions according to SGR. (Self-Governing Region)

KLÚČOVÉ SLOVÁ

trhové služby, služby všeobecného hospodárskeho záujmu, kapacity a výkony ubytovacích zariadení

Charakteristika služieb s ohľadom na vymedzenie „trhových služieb“

Sektor služieb je doplnkom sektora výroby a je druhou hlavnou kategóriou národných účtov. Z hľadiska zdroja financovania služieb ich delíme na trhové služby a služby všeobecného hospodárskeho záujmu resp. služby všeobecného záujmu nehospodárskeho charakteru.

Trhové služby sú jednou z hlavných oblastí, ktorá vytvára v národnom hospodárstve pridanú hodnotu a významne sa podieľa na tvorbe HDP.

Rozvoj trhových služieb na národnej úrovni i na úrovni jednotlivých regiónov ovplyvňuje zamestnanosť, podporuje rozvoj malého a stredného podnikania a súčasne vytvára účinnú alternatívu rozvoja národného hospodárstva k investičným stimulom pre investorov na Slovensku.

Trhové služby sú tie služby, ktoré sú realizované s cieľom dosiahnuť zisk. Určujúcim kritériom oddelenia trhových služieb od služieb všeobecného hospodárskeho záujmu resp. služieb všeobecného záujmu nehospodárskeho charakteru je zámer právneho subjektu podnikania dosahovať zisk. Dôležité je, kto je poskytovateľ služieb uvedených služieb, aký je ich finančný zdroj a akým spôsobom sú stanovené náklady, resp. finančný mechanizmus.

Služby všeobecného hospodárskeho záujmu, resp. služby všeobecného záujmu nehospodárskeho charakteru sú financované z daní a iných poplatkov a príspevkov z hospodárenia subjektov zriadených alebo vlastnených štátom a verejným sektorom. Služby štátneho a verejného sektora sú poskytované bezplatne alebo za určitú úhradu, ktorá slúži na pokrytie nákladov spojených s poskytnutím danej služby. Služby trhového charakteru sú financované zo súkromných zdrojov a sú poskytované súkromným sektorom.

Samostatnú kategóriu tvoria verejno – súkromné partnerstvá, ktoré sú založené na tom,

že určitá časť zdrojov a určitá časť rizika spojeného s poskytovaním služby je hradená z verejných zdrojov, resp. za jej poskytovanie ručí subjekt financovaný z verejných zdrojov. Služby poskytované súkromným sektorom alebo na základe verejného sektora sú súkromno – verejného charakteru. Príkladom sú akékoľvek trhové služby, ktorých poskytovateľ získal časť zdrojov od Európskej únie alebo zo štátneho rozpočtu.

Presné údaje za jednotlivé sektory trhových služieb nie je jednoduché podľa definície trhových služieb zisťovať, pretože jednotlivé klasifikácie služieb a ich zisťovania za jednotlivé firmy dávajú veľa priestoru na nesprávne zaradenie do nesprávnej triedy a jednotlivé podnikateľské činnosti, ak firma vyvíja viacero činností.

Oficiálna definícia trhových služieb, z ktorej vychádza tento koncepčný materiál je zostavená podľa definícií a oficiálnych klasifikácií troch inštitúcií: EuroStatu, Štatistického úradu Slovenskej republiky a Organizácie pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD).

Trhové služby podľa EuroStatu

Eurostat uvádza pre túto oblasť nasledujúce trhové služby, ktoré vychádzajú z oficiálnej klasifikácie NACE:

1. Veľkoobchod a maloobchod, opravy a údržby
2. Ubytovanie a reštauračné služby
3. Vnútroštátna doprava
4. Lodná a letecká preprava
5. Iné dopravné služby
6. Komunikačné služby
7. Úverové a poisťné služby
8. Iné trhové služby

Iné trhové služby podľa EuroStatu

Eurostat uvádza v zozname trhových služieb aj tzv. „iné trhové služby“. Patria sem nasledujúce služby, ktoré vychádzajú z oficiálnej klasifikácie NACE:

1. Ostatné finančné služby
2. Reality
3. Právne a patentové služby
4. Účtovné, audítorské a daňové poradenstvo
5. Poradenstvo v riadení (MC)
6. Marketingové poradenstvo a grafické spracovanie
7. IT poradenstvo a služby
8. Trhové služby ďalšieho vzdelávania
9. Trhové služby výskumu a vývoja
10. Trhové zdravotnícke služby a opatrovníctvo
11. Trhové služby profesionálnych asociácií
12. Trhové služby pre kultúru a oddych
13. Iné služby pre wellness, zdravie a krásu
14. Iné komerčné služby (veštenie, pohrebná služba, svadobné agentúry...)

Sektory trhových služieb podľa OKEČ/NACE:

- Veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel, motocyklov a spotrebného tovaru
- Hotely a reštaurácie
- Doprava, skladovanie, pošty a elektronické komunikácie
- Finančné sprostredkovanie
- Nehnutelnosti, prenájom a obchodné činnosti
- Súkromné školstvo a vzdelávanie
- Zdravotníctvo a sociálna pomoc trhového charakteru
- Ostatné spoločenské, sociálne a osobné služby trhového charakteru

Významnú časť trhových služieb tvoria obchodné činnosti a služby podnikateľom:

1. Ostatné finančné služby
2. Reality
3. Právne a patentové služby
4. Účtovné, audítorské a daňové poradenstvo
5. Poradenstvo v riadení
6. Marketingové poradenstvo a grafické spracovanie
7. IT poradenstvo a služby
8. Trhové služby ďalšieho vzdelávania
9. Trhové služby výskumu a vývoja
10. Trhové zdravotnícke služby a opatrovníctvo
11. Trhové služby profesijných asociácií
12. Trhové služby pre kultúru a oddych
13. Iné služby pre wellness, zdravie a krásu
14. Iné komerčné služby (veštenie, pohrebná služba, svadobné agentúry a pod.)

Význam tejto kategórie trhových služieb spočíva aj v tom, že ako celok pôsobia pozitívne na rozvoj podnikateľského prostredia. Množstvo z týchto služieb súčasne spĺňa kritériá na oprávnenosť pomoci zo štrukturálnych fondov, čím ponúkajú príležitosť na multiplikáciu pozitívnych efektov získaných prostredníctvom podpory zo štrukturálnych fondov.

Analýza súčasného stavu vybraných trhových služieb v SR a v jednotlivých regiónoch podľa VÚC

Analýza súčasnej situácie na národnej úrovni

Sektor trhových služieb každoročne zaznamenáva stabilný rozmach reprezentovaný rastom hlavných štatistických ukazovateľov, ako sú dosiahnuté tržby, podiel na tvorbe HDP, počet činných subjektov v daných sektoroch, priemerné mzdy, počet zamestnancov a pod.

V roku 2005 dosahoval podiel trhových služieb na HDP Slovenska 52,3 % (sektor služieb ako celok dosiahol 66,3 % podiel na vytvorenom hrubom národnom produkte), čo predstavuje oproti roku 2004 nárast o 0,6 %, pričom sektory trhových služieb vyprodukovali celkom o 11,3 % viac pridanej hodnoty.

Podiel trhových služieb na tvorbe HDP je korigovaný predovšetkým dynamickým rastom niektorých odvetví priemyselného sektora (hlavne automobilový priemysel), do ktorých smerujú významné investície a na ktoré sa orientuje výrazná štátna podpora. Napriek tomu však možno povedať, že trhové služby sa stávajú strategickým pilierom fungovania a rastu hospodárstva Slovenskej republiky. Tieto vývojové tendencie sú pre vývojové štádium slovenskej ekonomiky adekvátne a predstavujú ďalšie približovanie sa hospodárstva SR bežnej štruktúre vyspelých európskych a svetových ekonomík.

Vývoz služieb je nástrojom na vytváranie príjmových zdrojov v platobnej bilancii, pričom v nemalej miere sa podieľa na úspore materiálových a energetických nákladov a celkovo zvyšuje efektívnosť zapojenia sa do medzinárodnej delby práce.

Pri hodnotení postavenia sektora trhových služieb treba brať do úvahy výrazné regionálne rozdiely v rámci SR. Podľa dostupných údajov možno usudzovať, že jediným regionálnym rozvinutým trhom služieb je Bratislava. Na bratislavský región pripadá 35,7 % všetkých zamestnaných v službách na Slovensku a 36,2 % všetkých podnikov činných v službách v SR. Podiel Bratislavy na podnikoch obchodných služieb dosahuje 32,3 % z celého Slovenska.

Na uvedenie si výrazného zaostávania ostatných regiónov možno uviesť, že podiely košického regiónu v daných ukazovateľoch, ktorý je druhý v poradí dosahujú 12,35 %

pre zamestnanosť, 12,0 % pre počet podnikateľských subjektov a 7,9 % pre sektor obchodných služieb.

Trhové služby ubytovania a stravovania

Ubytovanie a stravovanie patrí do trhových služieb cestovného ruchu. Má vysoký potenciál pre vytváranie pracovných miest aj v regiónoch bez výraznejšie rozvinutej infraštruktúry, v štrukturálne postihnutých regiónoch, kde ostatné sektory pôsobia len obmedzene alebo absentujú.

Okrem týchto dvoch sektorov trhových služieb možno do trhov poskytovaných služieb v rámci cestovného ruchu zaradiť aj zábavné parky, organizovanie kultúrnych a hudobných festivalov, doplnkové služby cestovného ruchu ako kaderníctvo, pedikúra, komerčné zdravotnícke služby ako masáže, wellness a podobne. Týmto sektorom sa v existujúcich štatistikách dostupné zdroje nevenujú.

Relatívna materiálová a energetická nenáročnosť je pozitívnou skutočnosťou z makroekonomického, aj z environmentálneho hľadiska. Ide o sektory, ktoré nemajú taký zreteľný priamy negatívny dopad na životné prostredie ako sektory výroby a priemyslu. Ich aktivity sa uskutočňujú v oblastiach s citlivým, častokrát chráneným životným prostredím.

Pri analýze rozvoja týchto sektorov môžeme vychádzať predovšetkým z príjmov realizovaných v týchto oblastiach na území SR. Druhým ukazovateľom, ktorý ovplyvňuje celkové využitie analyzovaných sektorov, je počet domácich a zahraničných návštevníkov.

Na rozvoj týchto sektorov vplývali po stagnácii v rokoch 2002 a 2003 narastajúce devízové príjmy z aktívneho zahraničného cestovného ruchu, ktoré ku koncu roka 2005 dosiahli úroveň 33 860,5 mil. Sk, čo znamená anuálny nárast o 34,6 %.

Devízové výdavky slovenských občanov zaznamenali nárast o 10,3 % a dosiahli úroveň 24 053,7 mil. Sk. Saldo cestovného ruchu za rok 2005 bolo aktívne v objeme 9 806,8 mil. Sk s ročným nárastom o 192,3 %. Najväčší objem devízových výdavkov (94,2 %) aj príjmov (82,1 %) pripadá na individuálnu turistiku.

Devízové príjmy a výdavky v odvetví cestovného ruchu za roky 2005 a 2006 uvádza tabuľka č.1:

Tabuľka č.1: Devízové príjmy a výdavky v odvetví cestovného ruchu v rokoch 2005 a 2006.

Ukazovateľ	2005	2006	Index 06/05
Devízové príjmy z AZCR (mil. SKK)	37529,1	44985,2	119,9
Devízové výdavky na PZCR (mil. SKK)	26234,9	31349,4	119,5
Saldo zahraničného CR (mil. SKK)	11294,2	13635,8	120,7
Podiel AZCR na HDP (%)	2,6	2,7	103,8

Zdroj: MH SR

Devízové príjmy v roku 2006 vzrástli oproti roku 2005 o 7732,1 mil. SKK. Devízové výdavky slovenských občanov za predmetné obdobie vzrástli o 19,5 %. Saldo cestovného ruchu je naďalej aktívne na úrovni 13635,8 mil. SKK. Čo predstavuje mierny nárast oproti roku 2005. Počty cestujúcich (prechody hraníc) za roky 2005 a 2006 sú uvedené v tabuľke č.2.

Tabuľka č.2: Počet cestujúcich v rokoch 2005 a 2006.

Ukazovateľ	2005	2006	Index 06/05
Príjazdy zahraničných návštevníkov /prechody hraníc/	29 395 628	30 592 263	104,1
Vycestovania občanov SR /prechody hraníc/	22 405 082	22 688 078	101,3
Počet turistov celkom: /ubytovaných návštevníkov/	3 428 083	3 583 879	104,5
v tom: zahraniční	1 514 980	1 611 808	106,4
domáci	1 913 103	1 972 071	103,1

Zdroj: MH SR

Napriek tomu nedosahujú devízové príjmy Slovenska z aktívneho zahraničného cestovného ruchu úroveň susedných krajín, ktorých ponuka a potenciál pre tento sektor sa od Slovenska výraznejšie nelíšia. Pri porovnávaní devízových príjmov krajín V4 z roku 2004 je zrejmé, že SR s 0,9 mld. USD ďaleko zaostáva za ČR (4,2 mld. USD), Maďarskom (4,1 mld. USD) aj Poľskom (5,8 mld. USD).

Analyza súčasnej situácie na regionálnej úrovni

Na regionálnej úrovni sa prejavujú tendencie, ktoré pretrvávajú už od čias prípravy strategických dokumentov na prvé rozpočtové obdobie, v ktorom Slovenská republika mohla čerpať prostriedky z Európskej únie (2004 – 2006).

Poskytovatelia služieb v Bratislavskom kraji sú kvalitatívne aj infraštruktúrne na vyššej úrovni ako poskytovatelia v ostatných regiónoch. Aj v Bratislavskom kraji platia výnimky a to predovšetkým pre oblasti so štruktúrnymi problémami a pre začínajúcich podnikateľov.

Ďalším regiónom je Trenčín – Trnava – Nitra. V tomto regióne dochádza v posledných rokoch k nárastu životnej úrovne, čo sa pozitívne prejavuje aj na sortimente a úrovni poskytovaných trhových služieb. Naďalej však platí, že tento región je jedným z troch prioritných regiónov na realizáciu štátnej pomoci.

V rámci regiónu Žilina – Bystrica došlo v poslednom čase k rozdielnej miere rozvoja. Žilinský kraj získal viacero významných investícií, čo sa prejavilo aj na rozvoji segmentu trhových služieb.

V regióne Prešov – Košice sa situácia postupne zlepšuje. Naďalej však tento región patrí k najmenej rozvinutým regiónom a trhové služby sa budú v tempo regióne len postupne rozvíjať. Príčinou je sociálno-ekonomická situácia obyvateľstva (ako hlavného konzumenta trhových služieb) a nedokončené diaľničné prepojenie, ktoré vytvára objektívnu bariéru rozvoju podnikania v tomto regióne.

Bratislavský samosprávny kraj

Základné údaje

Bratislavský kraj tvorí osem okresov, resp. mestských častí: Bratislava I – V, Malacky, Senec a Pezinok a 89 obcí. Kraj má rozlohu 2 052 km², najväčšou mestskou časťou je Bratislava V, najmenšou Bratislava I.

Podiel Bratislavského kraja na celkovom počte pracujúcich je najvyšší v SR – vyše 14 % s počtom pracujúcich 313,5 tisíc v roku 2005. Nezamestnaných je približne 17 100, miera nezamestnanosti je okolo 5,2 %. Priemerná nominálna mesačná mzda v kraji za podniky s počtom zamestnancov 20 a viac je 24 716, čo je 134,4 % priemeru Slovenska. Z hľadiska rozloženia ekonomických aktivít je Bratislavský kraj jednoznačne najvyspelejším krajom SR, HDP kraja predstavuje takmer 25% celkového HDP SR.

Dynamicky sa rozrastajúci sektor služieb v Bratislavskom kraji je už dnes porovnateľný s vyspelými ekonomikami EÚ. Najvýraznejší podiel na trhových službách predstavuje

obchod a nehnuteľnosti. Jedným z najmarkantnejších trendov v tomto sektore je rast súkromného vlastníctva.

Trhové služby ubytovania a stravovania

V cieľovom regióne sú mimoriadne vhodné podmienky na rozvoj tohto segmentu ekonomiky predovšetkým z dôvodu prírodných daností, a to v blízkosti významného aglomeračného centra – Bratislavy a v blízkosti hraníc s dvoma susediacimi krajinami Rakúskom a Maďarskom. Ďalším dôvodom je vybavenosť dopravnou infraštruktúrou a trhovými službami spojenými s cestovným ruchom.

Pre Bratislavský región sú príznačné krátkodobé návštevy bez prenocovania alebo s malým počtom nocľahov, čo ovplyvňuje najmä mesto Bratislava, a to dôsledkom krátkych návštev za kultúrou, blízkosťou hraníc, tranzitom, väčším počtom služobných ciest.

Postupne narastá podiel malokapacitných zariadení, spôsobený rastom penziónov a ubytovania v súkromí. Rozširuje sa aj prenájom chatách a chalupách, čo je dané rozvojom súkromného podnikania. Štatistické údaje v cestovnom ruchu v Bratislavskom kraji za obdobie 2005 – 2006 poskytuje tabuľka č.3.

Tab č.3: Kapacity a výkony ubytovacích zariadení cestovného ruchu v Bratislavskom kraji

Ukazovateľ	2005	2006	Indx 06/05
Počet ubytovacích zariadení CR celkom	158	162	102,5
v tom: hotely, motely, botely	71	76	107
penzióny	26	27	103,8
turistické ubytovne	-	4	-
chatové osady	-	3	-
ostatné hromadné UZ	49	45	91,8
ubytovanie v súkromí	8	7	87,5
Počet izieb celkom	6 272	6 341	101,1
v tom: hotely, motely, botely	4 163	4 256	102,2
penzióny	472	463	98,1
turistické ubytovne	-	97	-
chatové osady	-	136	-
ostatné hromadné UZ	1 457	1 365	93,7
ubytovanie v súkromí	22	24	109,1
Počet lôžok celkom	13 712	13 767	100,4
v tom: hotely, motely, botely	8 821	8 978	101,8
penzióny	1 088	1 120	102,9
turistické ubytovne	-	229	-
chatové osady	-	465	-
ostatné hromadné UZ	3 243	2 913	89,8
ubytovanie v súkromí	56	62	110,7
Počet turistov (ubytovaných návštevníkov) celkom	786 266	840 804	106,9
v tom: zahraniční	472 545	511 303	108,2
domáci	313 721	329 501	105
Počet prenocovaní turistov celkom	1 663 260	1 716 984	103,2
v tom: zahraniční	939 623	985 130	104,8
domáci	723 637	731 854	101,1
Priemerný počet prenocovaní celkom	2,1	2	95,2
v tom: zahraniční	2	1,9	95
domáci	2,3	2,2	95,7

Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Trnavský samosprávny kraj

Základné údaje

Trnavský kraj tvorí sedem okresov: Dunajská Streda, Galanta, Hlohovec, Piešťany, Senica, Skalica a Trnava a 251 obcí, z čoho je 16 miest. Kraj má rozlohu 4 148 km², rozlohou najväčším okresom je Dunajská Streda, počtom obyvateľov Trnava, najmenším je okres Hlohovec.

Vďaka priaznivej dopravnej polohe, nadpriemerne vyvinutej infraštruktúre a dobrým prírodným danostiam, ako napríklad vysokému poľnohospodárskemu potenciálu krajiny, spolu s dlhodobou tradíciou v potravinárskom, strojárskom a chemickom priemysle, možno kraj zaradiť medzi najrozvinutejšie priemyselno-poľnohospodárske regióny Slovenska.

Z hľadiska odvetví ekonomických činností bol najväčší podiel podnikov v oblasti obchodu, pohostinstva, ubytovania a cestovných kancelárií (43,1 %), v priemyselnej výrobe (17,2 %), nehnuteľnostiach a iných obchodných službách (16,9 %) a v stavebníctve (8,5 %) a najviac fyzických osôb podnikalo v obchode, hoteloch a reštauráciách, v stavebníctve a priemyselnej výrobe.

Trhové služby ubytovania a stravovania

Nosnými sektormi rozvoja trhových služieb cestovného ruchu v Trnavskom kraji sú:

- poznávací turizmus (formy – kultúrna, vzdelávacia, náučná, spoločenská, prednášková, kongresová a nákupná),
- kúpeľný a zdravotný cestovný ruch v jeho klasickej liečebnej podobe,
- vidiecky cestovný ruch a agroturistika,
- cykloturistika,
- rekreácia v horách s ponukou horskej turistiky a celého radu voľnočasových aktivít,
- pobyt pri vode vodné športy a vodná turistika.

Význam tranzitného turizmu vychádza z polohy kraja v dotyku s tromi štátmi – s Českou republikou, Rakúskom a Maďarskom. K rozvoju cestovného ruchu prispievajú veľkou mierou aj dôležité tranzitné trasy – diaľnica D 61 a na Záhorí diaľnica D 2, ako i železničné a cestné koridory nadregionálneho a medzinárodného významu.

Tab. č.4: Kapacity a výkony ubytovacích zariadení cestovného ruchu v Trnavskom kraji

Ukazovateľ	2005	2006	Indx 06/05
Počet ubytovacích zariadení CR celkom	152	154	101,3
v tom: hotely, motely, botely	39	41	105,1
penzióny	27	27	100
turistické ubytovne	16	15	93,8
chatové osady	5	5	100
ostatné hromadné UZ	46	42	91,3
ubytovanie v súkromí	19	24	126,3
Počet izieb celkom	4 331	4 197	96,9
v tom: hotely, motely, botely	2 867	2 757	96,2
penzióny	410	415	101,2
turistické ubytovne	353	333	94,3
chatové osady	130	119	91,5
ostatné hromadné UZ	507	486	95,9
ubytovanie v súkromí	64	87	135,9
Počet lôžok celkom	10 278	9 976	97,1
v tom: hotely, motely, botely	6 025	5 814	96,5
penzióny	925	919	99,4

turistické ubytovne	1 064	964	90,6
chatové osady	380	325	85,5
ostatné hromadné UZ	1 691	1 671	98,8
ubytovanie v súkromí	193	283	146,6
Počet turistov (ubytovaných návštevníkov) celkom	241 497	237 046	98,2
v tom: zahraniční	110 380	106 899	96,8
domáci	131 117	130 147	99,3
Počet prenocovaní turistov celkom	1 162 154	1 127 958	103
v tom: zahraniční	698 290	639 479	91,6
domáci	463 864	488 479	105,3
Priemerný počet prenocovaní celkom	4,8	4,8	100
v tom: zahraniční	6,3	6	95,2
domáci	3,5	3,8	108,6

Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Trenčiansky kraj

Základné údaje

Trenčiansky kraj je vymedzený 9 okresmi: Bánovce nad Bebravou, Ilava, Myjava, Nové Mesto nad Váhom, Partizánske, Považská Bystrica, Prievidza a Púchov, v ktorých je 276 obcí, z toho 18 miest. Kraj má rozlohu 4502 km², počtom obyvateľov najväčším okresom je Prievidza, najmenším Myjava.

V rámci diverzifikácie, stabilizácie a oživenia ekonomiky regiónu sa rozvíjal sektor malého a stredného podnikania zameraný predovšetkým na sektor obchodu, pohostinstva, ubytovania a cestovného ruchu, ale aj drobnej priemyselnej výroby a výroby tovarov, založených na využití miestnych zdrojov surovín a kvalifikovaného ľudského potenciálu. Najviac živnostníkov podniká v okrese Trenčín a Prievidza. Napriek tomu, že počet malých a stredných podnikov pomaly narastá a vzhľadom na pomerne rýchle znižovanie produkcie a počet pracovníkov vo veľkých podnikoch, je potrebné zintenzívniť podporu rozvoja malého a stredného podnikania a urýchliť vznik nových subjektov.

Trhové služby ubytovania a stravovania

Trenčiansky samosprávny kraj (TSK) má široké možnosti pre rozvoj trhových služieb cestovného ruchu na svojom území. Významným faktorom je jeho výhodné geografické umiestnenie v rámci Slovenska, uprostred hospodársky silne rozvinutého územia Bratislava – Trnava – Trenčín – Žilina, ako aj strategická poloha v dopravnom prepojení východ – západ a sever – juh. Dôležitá je aj jeho hraničná poloha s Českou republikou, ktorá prináša možnosti rozvoja spolupráce prihraničných miest a regiónov.

K pozitívnym faktorom rozvoja cestovného ruchu v Trenčianskom regióne treba zaradiť aj jeho tradíciu výstavníctva (Výstavisko Trenčín), potenciál na rozvoj kúpeľníctva (Trenčianske Teplice, Bojnice, Nimnica) a vysokú vzdelanostnú úroveň obyvateľstva.

Medzi nedostatky patrí kvalita poskytovaných služieb v jednotlivých zariadeniach, problémom je jazyková bariéra a nízka profesionálna odbornosť zamestnancov, ktorá súvisí s ich nedostatočným finančným ohodnotením.

V TSK sú vhodné podmienky na rozvoj rôznych foriem cestovného ruchu:

- kúpeľný turizmus – kúpeľné mestá,
- poznávací turizmus – historické mestá, múzeá, galérie, hrady, kultúrne pamiatky,
- etnografické oblasti, pútnické miesta,
- horský turizmus – letná turistika, cykloturistika, zimné športy,
- vidiecky turizmus – agroturistika, poľovníctvo, rybárstvo, ľudová architektúra, folklór,
- výstavníctvo a kongresová turistika,
- letný pobyt v rekreačných zariadeniach – vodné plochy, podhorské oblasti.

Počet návštevníkov zo zahraničia sa každým rokom zvyšuje. Najväčší podiel tvoria hostia z Českej republiky, Nemecka a z Poľska. Mierne vzrástol počet ubytovaných i počet prenocovaných hostí.

Prevažná väčšina ubytovaných návštevníkov využívala ubytovanie v zariadeniach kategórie „hotel“. Priemerná dĺžka pobytu zahraničných návštevníkov sezónne kolíše. Rekreačné pobyty boli významnejšie zastúpené v lete a v zime. Na jar a na jeseň prevládajú jednodňové (tranzit, nákupy) a krátkodobé pobyty (pracovné cesty, návštevy).

Považie navštívilo 8,2 % hostí (podľa informácií ústavu turizmu). To znamená, že Považie je po Bratislave, Vysokých Tatrách a Podunajsku štvrtou oblasťou, o ktorú mali zahraniční návštevníci najväčší záujem. Pri vycestovaní slovenských občanov do zahraničia prevládajú v rámci jednodňových ciest, cesty na nákupy. Pri krátkodobých cestách návštevy príbuzných. V rámci dovoleniek dominoval pobyt pri mori. Najviac navštevovanou krajinou bola Česká republika.

Kapacity a výkony ubytovacích zariadení cestovného ruchu v Trenčianskom kraji v rokoch 2005 a 2006 v členení podľa druhu zariadenia poskytuje tabuľka č.4.

Tabuľka č.5: Kapacity a výkony ubytovacích zariadení cestovného ruchu v Trenčianskom kraji

Ukazovateľ	2005	2006	Indx 06/05
Počet ubytovacích zariadení CR celkom	209	211	101
v tom: hotely, motely, botely	42	41	97,6
penzióny	32	31	96,9
turistické ubytovne	29	27	93,1
chatové osady	-	3	-
ostatné hromadné UZ	94	97	103,2
ubytovanie v súkromí	10	12	120
Počet izieb celkom	4 530	4 390	96,9
v tom: hotely, motely, botely	1 481	1 397	94,3
penzióny	391	389	99,5
turistické ubytovne	585	565	96,6
chatové osady	-	47	-
ostatné hromadné UZ	1 999	1 946	97,3
ubytovanie v súkromí	39	46	117,9
Počet lôžok celkom	10 892	10 741	98,6
v tom: hotely, motely, botely	3 315	3 127	94,3
penzióny	1 012	1 012	100
turistické ubytovne	1 823	1 767	96,9
chatové osady	-	213	-
ostatné hromadné UZ	4 492	4 514	100,5
ubytovanie v súkromí	85	108	127,1
Počet turistov (ubytovaných návštevníkov) celkom	253 937	260 827	102,7
v tom: zahraniční	72 609	73 447	101,2
domáci	181 328	187 380	103,3
Počet prenocovaní turistov celkom	943 614	980 607	103,9
v tom: zahraniční	319 211	303 840	95,2
domáci	624 403	676 767	108,4
Priemerný počet prenocovaní celkom	3,7	3,8	102,7
v tom: zahraniční	4,4	4,1	93,2
domáci	3,4	3,6	105,9

Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Nitriansky kraj

Základné údaje

Nitriansky kraj je vymedzený okresmi Komárno, Levice, Nitra, Nové Zámky, Šaľa, Topoľčany a Zlaté Moravce, ktoré tvorí spolu 345 obcí, z toho 15 miest. Okresy s najväčším počtom obcí a najväčšou rozlohou sú Levice a Nové Zámky, počtom obyvateľov sú najväčšími okresmi Nitra a Nové Zámky a najmenším Zlaté Moravce. Kraj má rozlohu 6 343 km².

Ekonomika Nitrianskeho kraja je založená na sektore služieb, keď cca 57 % pracovných síl je zamestnaných v tomto sektore. Napriek tomuto relatívne vysokému podielu je to menej, ako je priemer SR. Trhové služby (obchod, cestovný ruch, doprava, elektronické komunikácie, peňažníctvo, poisťovníctvo, obchodné služby, výskum) majú veľký význam najmä v okrese Nitra, ktorý je vysoko urbanizovaný, a v okrese Nové Zámky, ktorý je dôležitým dopravným uzlom a je tam vysoká zamestnanosť v dopravných službách. Zamestnanosť v priemyselných podnikoch kraja po rokoch stagnácie opäť naberá rastúcu tendenciu. Na druhom mieste je zastúpený sekundárny sektor s podielom 35 %. Významné postavenie má v okrese Šaľa, Topoľčany a Levice. Primárny sektor dosahuje podiel 8 %, dominuje v ňom okres Zlaté Moravce a Komárno. Pri ostatných okresoch je podiel sektorov na štruktúre hospodárstva pomerne vyrovnaný.

Trhové služby ubytovania a stravovania

Priaznivé klimatické a geomorfologické podmienky Nitrianskeho kraja sú predpokladom rozvoja cestovného ruchu na jeho území, a to nielen v letných mesiacoch. K najvýznamnejším prvkom rozvoja aktívneho cestovného ruchu patria početné geotermálne pramene, štrkoviská a prírodné vodné plochy využívané najmä v letných mesiacoch na kúpanie, vodné športy a rybolov. V severnej časti Nitrianskeho kraja s väčším percentom zalesnenia je množstvo vyznačených turistických trás a náučných chodníkov.

Množstvo archeologických lokalít z rímskeho a slovanského obdobia, zachovaná ľudová architektúra, početné spoločensko-kultúrne, športové a výstavno-obchodné podujatia takisto nesporne prispievajú k rozvoju cestovného ruchu na území kraja.

Z celkového počtu ubytovacích zariadení je najväčší počet na území okresu Nové Zámky a naopak najmenší počet ubytovacích zariadení je v okrese Šaľa. Ubytovacie zariadenia nižších kategórií (autokempingy, ubytovne) sú väčšinou zastarané s minimálnymi investíciami na obnovu.

Osobitnou formou ubytovacích a stravovacích zariadení sú kaštiele, kde popri tradičných službách vychádzajú klientom v ústrety organizovaním svadiieb, stretávok, recepcií, stretnutí, seminárov, rôznych obchodných rokovaní a v neposlednom rade aj organizovaním početných odborných kurzov a školení.

Tabuľka č.6: Kapacity a výkony ubytovacích zariadení cestovného ruchu v Nitrianskom kraji

Ukazovateľ	2005	2006	Indx 06/05
Počet ubytovacích zariadení CR celkom	169	179	105,9
v tom: hotely, motely, botely	32	34	106,3
penzióny	38	51	134,2
turistické ubytovne	26	22	84,6
chatové osady	8	8	100
ostatné hromadné UZ	46	45	97,8
ubytovanie v súkromí	19	19	100
Počet izieb celkom	2 856	2 980	104,3
v tom: hotely, motely, botely	1 078	1 059	98,2
penzióny	472	696	147,5

turistické ubytovne	521	458	87,9
chatové osady	264	246	93,2
ostatné hromadné UZ	460	456	99,1
ubytovanie v súkromí	61	65	106,6
Počet lôžok celkom	7 873	8 015	101,8
v tom: hotely, motely, botely	2 320	2 285	98,5
penzióny	1 167	1 651	141,5
turistické ubytovne	1 565	1 369	87,5
chatové osady	1 021	961	94,1
ostatné hromadné UZ	1 614	1 559	96,6
ubytovanie v súkromí	186	190	102,2
Počet turistov (ubytovaných návštevníkov) celkom	203 463	215 712	106
v tom: zahraniční	72 193	88 470	122,5
domáci	131 270	127 242	96,9
Počet prenocovaní turistov celkom	544 074	606 961	111,6
v tom: zahraniční	224 559	290 798	129,5
domáci	319 515	316 163	99
Priemerný počet prenocovaní celkom	2,7	2,8	103,7
v tom: zahraniční	3,1	3,3	106,5
domáci	2,4	2,5	104,2

Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Žilinský samosprávny kraj

Základné údaje

Žilinský kraj tvorí jedenásť okresov, 314 obcí, štatút mesta má 18 z nich. Kraj má rozlohu 6 801 km², počtom obyvateľov najväčším okresom je Žilina, najmenším okres Turčianske Teplice.

Vývoj štruktúry ekonomiky Žilinského kraja v posledných rokoch charakterizuje postupné posilňovanie sektora služieb, oslabovanie sektora priemyslu a stavebníctva a pokračujúci útlm poľnohospodárstva.

Trhové služby ubytovania a stravovania

Žilinský kraj má predpoklady na rozvoj turistiky, vodných a zimných športov. Je bohatý na výskyt minerálnych a termálnych vôd v kúpeľoch, ktoré sa tiež využívajú ako stolové vody. V povodí Váhu je 153 minerálnych a 31 geotermálnych prameňov. V povodí Oravy je 24 minerálnych prameňov a 1 zdroj geotermálnej vody (Oravica) a v povodí Kysuce 5 minerálnych prameňov.

Prevažnú časť kraja tvorí územie medzinárodného významu pre rozvoj trhových služieb cestovného ruchu. Ide o najcennejšie územia medzinárodného významu pre dlhodobý turizmus s celoročným využitím s hlavnými rekreačnými aktivitami (zimné športy, turistika, poznávanie pamiatok). Veľkú popularitu v kraji majú jeho špecifické danosti umožňujúce poľovníctvo a rybolov.

Strediská cestovného ruchu sa nachádzajú v každom okrese kraja. Medzi hlavné aktivity týchto stredísk patria zimné športy, zimná a letná turistika, horolezecké možnosti, vodné športy, paraglajding a návšteva kultúrnych pamiatok. Okrem toho dlhodobú tradíciu majú kultúrno-spoločenské, športové podujatia medzinárodného a celoslovenského významu.

V zimnej turistickej sezóne majú návštevníci v strediskách cestovného ruchu k dispozícii cca 300 lyžiarskych vlekov v 119 zimných strediskách s dĺžkou zjazdových tratí cca 100 km a prepravnou kapacitou cca 134 000 osôb/hod. Mnohé strediská cestovného ruchu však z hľadiska komplexnosti služieb požadovanej úrovni nevyhovujú.

V regióne Žilinského samosprávneho kraja poskytuje informačné služby cca 20 informačných kancelárií v mestách a mikroregiónoch. Činnosť informačných kancelárií je

prevažne zameraná na poskytovanie bezplatných informácií v oblasti cestovného ruchu. Doplnkové služby sú z oblasti ubytovania, predaja turistických máp a darčkových predmetov.

Tabuľka č.7: Kapacity a výkony ubytovacích zariadení cestovného ruchu v Žilinskom kraji

Ukazovateľ	2005	2006	Indx 06/05
Počet ubytovacích zariadení CR celkom	646	650	100,6
v tom: hotely, motely, botely	86	85	98,8
penzióny	113	121	107,1
turistické ubytovne	86	85	98,8
chatové osady	14	16	114,3
ostatné hromadné UZ	183	184	100,5
ubytovanie v súkromí	164	159	97
Počet izieb celkom	8 712	8 869	101,8
v tom: hotely, motely, botely	3 319	3 319	100
penzióny	1 543	1 631	105,7
turistické ubytovne	1 373	1 377	100,3
chatové osady	431	461	107
ostatné hromadné UZ	1 486	1 533	103,2
ubytovanie v súkromí	560	548	97,9
Počet lôžok celkom	24 955	25 167	100,8
v tom: hotely, motely, botely	8 782	8 754	99,7
penzióny	4 023	4 166	103,6
turistické ubytovne	4 199	4 075	97
chatové osady	1 880	2 073	110,3
ostatné hromadné UZ	4 460	4 509	101,1
ubytovanie v súkromí	1 611	1 590	98,7
Počet turistov (ubytovaných návštevníkov) celkom	625 790	652 770	104,3
v tom: zahraniční	304 597	322 338	105,8
domáci	321 193	330 432	102,9
Počet prenocovaní turistov celkom	2 095 016	2 255 610	107,7
v tom: zahraniční	1 056 290	1 206 574	114,2
domáci	1 038 726	1 049 036	101
Priemerný počet prenocovaní celkom	3,3	3,5	106,1
v tom: zahraniční	3,5	3,7	105,7
domáci	3,2	3,2	100

Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Banskobystrický samosprávny kraj

Základné údaje

Banskobystrický kraj tvorí 13 okresov, v ktorých je 516 obcí, pričom 24 z nich má štatút mesta. Kraj má rozlohu 9 455 km², počtom obyvateľov najväčším okresom je Banská Bystrica, najmenším okres Banská Štiavnica.

Čo sa týka ekonomickej výkonnosti jednotlivých sektorov, najvyššia hrubá pridaná hodnota sa tvorí v odvetví služieb, kde dosahuje dvojnásobné hodnoty oproti priemyslu a desaťnásobné hodnoty oproti pôdohospodárstvu.

Trhové služby ubytovania a stravovania

Územie Banskobystrického kraja má geografickú polohu a množstvom kultúrnych a prírodných pozoruhodností výborné možnosti a predpoklady na rozvoj cestovného ruchu, ktorý treba realizovať v súlade s ochranou prírody a krajiny. Najvýznamnejší potenciál sa nachádza v zimnej turistike, letnej rekreácii a v termálnych kúpaliskách.

Veľké rezervy vo využití vinárskych tradícií a rozvoji vidieckej turistiky a agroturistiky, ktoré dávajú predpoklady na vytvorenie nových pracovných príležitostí pri využití existujúcich kapacít.

Z geografického hľadiska najväčší počet ubytovacích zariadení sa nachádza v okresoch Banská Bystrica 79, Brezno 72, Zvolen 42. Ich kapacitu využilo v sledovanom období cca 57 % z celkového počtu návštevníkov kraja.

Doplňkové služby tvorí ubytovací servis, predaj máp a spomienkových predmetov. Ich významným poslaním by mala byť aj komplexná ponuka produktu založenom na prírodných a kultúrnych pozoruhodnostiach daného územného celku. Aj napriek podpore komunálnej sféry sieť turistických informačných kancelárií nie je dostatočne rozvinutá a absentuje jednotný prepojený databázový informačný systém.

Tabuľka č.8: Kapacity a výkony ubytovacích zariadení cestovného ruchu v Banskobystrickom kraji

Ukazovateľ	2005	2006	Indx 06/05
Počet ubytovacích zariadení CR celkom	372	389	104,6
v tom: hotely, motely, botely	68	65	95,6
penzióny	51	61	119,6
turistické ubytovne	57	57	100
chatové osady	8	8	100
ostatné hromadné UZ	144	146	101,4
ubytovanie v súkromí	44	52	118,2
Počet izieb celkom	7 096	7 271	102,5
v tom: hotely, motely, botely	3 106	3 017	97,1
penzióny	569	704	123,7
turistické ubytovne	1 095	1 110	101,4
chatové osady	173	157	90,8
ostatné hromadné UZ	2 014	2 121	105,3
ubytovanie v súkromí	139	162	116,5
Počet lôžok celkom	18 397	19 131	104
v tom: hotely, motely, botely	7 029	6 907	98,3
penzióny	1 503	1 875	124,8
turistické ubytovne	3 379	3 395	100,5
chatové osady	630	655	104
ostatné hromadné UZ	5 401	5 767	106,8
ubytovanie v súkromí	455	532	116,9
Počet turistov (ubytovaných návštevníkov) celkom	400 346	423 682	105,8
v tom: zahraniční	101 701	110 315	108,5
domáci	298 645	313 367	104,9
Počet prenocovaní turistov celkom	1 459 522	1 494 649	102,4
v tom: zahraniční	378 073	389 390	103
domáci	1 081 449	1 105 259	102,2
Priemerný počet prenocovaní celkom	3,6	3,5	97,2
v tom: zahraniční	3,7	3,5	94,6
domáci	3,6	3,5	97,2

Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Prešovský samosprávny kraj

Základné údaje

Prešovský kraj je vymedzujú okresy Prešov, Bardejov, Humenné, Kežmarok, Levoča, Medzilaborce, Poprad, Sabinov, Snina, Stará Ľubovňa, Stropkov, Svidník a Vranov nad Topľou, ktoré tvorí spolu 666 obcí, z toho 23 miest. Okres s najväčším počtom

obyvateľov je Prešov, najmenej obyvateľov majú Medzilaborce. Kraj má rozlohu 8 981 km².

Trhové služby ubytovania a stravovania

Potenciál územia Prešovského kraja je pre cestovný ruch, rekreáciu a kúpeľníctvo značne rozsiahly a výrazne diferencovaný. Najvýznamnejšou oblasťou medzinárodného cestovného ruchu v kraji sú Vysoké Tatry. Je to stredisko s najlepším vybavením, najmä pokiaľ ide o zimné športy. Tatranská klíma sa využíva na liečenie chorôb dýchacieho ústrojenstva. V blízkosti sa nachádzajú možnosti na poznávanie a kultúru.

Na území Prešovského kraja sa nachádzajú významné zdroje prírodných liečivých vôd v Bardejovských kúpeľoch a Vyšných Ružbachoch s celoslovenským až medzinárodným významom. Územie je rovnako bohaté na výskyt geotermálnych vôd. Významným lokalizačným činiteľom je aj vodná nádrž Domaša situovaná v atraktívnom prírodnom prostredí.

Z hľadiska priemerného počtu prenocovaní domácich a zahraničných návštevníkov je Prešovský kraj na štvrtom mieste (4,1), za Trnavským (5,2), Trenčianskym (4,5) a Banskobystrickým (4,4) samosprávnym krajom.

Prešovský kraj disponuje dostatočnou kapacitou ubytovacích zariadení, čo je silnou stránkou územia aj napriek tomu, že nie všetky ubytovacie zariadenia sú v celkom vyhovujúcej štruktúre a kvalite a zaostávajú za požadovaným európskym štandardom. Zásadným problémom je predovšetkým nízka úroveň kvality základných a doplnkových služieb, ktorá sa odráža v návštevnosti, priemernom počte prenocovaní a z toho vyplývajúceho objem tržieb za ubytovanie, t. j. v ekonomických prínosoch.

Tabuľka č.9: Kapacity a výkony ubytovacích zariadení cestovného ruchu v Prešovskom kraji

Ukazovateľ	2005	2006	Indx 06/05
Počet ubytovacích zariadení CR celkom	449	464	103,3
v tom: hotely, motely, botely	91	96	105,5
penzióny	82	82	100
turistické ubytovne	49	49	100
chatové osady	8	8	100
ostatné hromadné UZ	108	110	101,9
ubytovanie v súkromí	111	119	107,2
Počet izieb celkom	9 358	9 677	103,4
v tom: hotely, motely, botely	5128	5 022	97,9
penzióny	1 062	1 253	118
turistické ubytovne	859	883	102,8
chatové osady	302	295	97,7
ostatné hromadné UZ	1 598	1 787	111,8
ubytovanie v súkromí	409	437	106,8
Počet lôžok celkom	24 519	25 773	105,1
v tom: hotely, motely, botely	12 215	12 030	98,5
penzióny	2 713	3 475	128,1
turistické ubytovne	2 861	2 961	103,5
chatové osady	1 082	1 072	99,1
ostatné hromadné UZ	4 525	5 017	110,9

ubytovanie v súkromí	1 123	1 218	108,5
Počet turistov (ubytovaných návštevníkov) celkom	621 032	647 068	104,2
v tom: zahraniční	273 844	286 336	104,6
domáci	347 188	360 732	103,9
Počet prenocovaní turistov celkom	2 170 128	2 265 092	104,4
v tom: zahraniční	990 395	1 033 606	104,4
domáci	1 179 733	1 231 486	104,4
Priemerný počet prenocovaní celkom	3,5	3,5	100
v tom: zahraniční	3,6	3,6	100
domáci	3,4	3,4	100

Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Košický samosprávny kraj

Základné údaje

Košický samosprávny kraj tvorí 11 okresov: Košice I, II, III, IV, Gelnica, Košice – okolie, Michalovce, Rožňava, Sobrance, Spišská Nová Ves a Trebišov, 461 obcí, z ktorých je 17 miest. Okres, resp. mestská časť s najväčším počtom obyvateľov, sú Košice – okolie, najmenej obyvateľov majú Sobrance. Kraj má rozlohu 6 752 km².

Trhové služby ubytovania a stravovania

Od roku 1999 má návštevnosť Košického kraja stúpajúcu tendenciu. V roku 2003 a 2004 však došlo k výraznejšiemu poklesu návštevnosti (7,4 %), čo je dôsledok nedostatočnej úrovne poskytovaných služieb, technickej a sociálnej infraštruktúry, neexistencie komplexných turistických produktov (Gotická cesta – nefunkčná, Tokajská vínná cesta – rozbieha sa, Železná cesta – nedostatok financií na realizáciu) a ďalšie.

Značnú časť návštevníkov, turistov tvoria zahraniční. Najčastejšou klientelou cestovného ruchu v KSK je okrem domácich turistov hlavne klientela česká a poľská. Na treťom mieste sú turisti z Maďarska. Návštevnosť z ostatných európskych a mimoeurópskych krajín je podstatne nižšia, ale vo väčšine prípadov má stúpajúcu tendenciu (Nemecko, Taliansko, Francúzsko).

Najviac vyhľadávanými lokalitami v rámci Košického kraja sú lokality Košíc, Spišskej Novej Vsi, Michaloviec a Rožňavy. Je to aj určitý odraz skutočnosti, že tieto regióny disponujú po kvalitatívnej stránke najvhodnejšími ubytovacími kapacitami, doplnkovými službami, ktoré vytvárajú pozitívne prostredie pre pobyt turistov. Okrem dvoch lokalít (Košice-okolie, Rožňava) dochádza k poklesu počtu prenocovaní oproti predošlému roku vo všetkých lokalitách Košického kraja.

Tabuľka č.10: Kapacity a výkony ubytovacích zariadení cestovného ruchu v Košickom kraji

Ukazovateľ	2005	2006	Indx 06/05
Počet ubytovacích zariadení CR celkom	291	281	96,6
v tom: hotely, motely, botely	49	47	95,9
penzióny	38	37	97,4
turistické ubytovne	37	35	94,6
chatové osady	18	17	94,4
ostatné hromadné UZ	94	90	95,7
ubytovanie v súkromí	55	55	100
Počet izieb celkom	4 511	4 448	98,6
v tom: hotely, motely, botely	1 772	1 669	94,2
penzióny	398	413	103,8
turistické ubytovne	818	880	107,6
chatové osady	360	324	90

ostatné hromadné UZ	987	985	99,8
ubytovanie v súkromí	176	177	100,6
Počet lôžok celkom	11 986	11 753	98,1
v tom: hotely, motely, botely	4 017	3 921	97,6
penzióny	1 065	1 071	100,6
turistické ubytovne	2 236	2 277	101,8
chatové osady	1 284	1 130	88
ostatné hromadné UZ	2 873	2 853	99,3
ubytovanie v súkromí	511	501	98
Počet turistov (ubytovaných návštevníkov) celkom	295 752	305 970	103,5
v tom: zahraniční	107 111	112 700	105,2
domáci	188 641	193 270	102,5
Počet prenocovaní turistov celkom	694 986	689 704	99,2
v tom: zahraniční	265 601	284 716	107,2
domáci	429 385	404 988	94,3
Priemerný počet prenocovaní celkom	2,4	2,3	95,8
v tom: zahraniční	2,5	2,5	100
domáci	2,3	2,1	91,3

Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Potenciál rozvoja trhových služieb

Pri predikovaní dlhodobého vývoja sektora trhových služieb treba brať do úvahy viaceré faktory, ktoré ho rozličnou mierou ovplyvňujú. Všetky tieto faktory treba rešpektovať pri konštruovaní rozvojových a podporných nástrojov.

Dôležitá je skutočnosť, že pôsobenie niektorých faktorov je recipročné a preto je nevyhnutné podporovať viaceré rozvojové aspekty, ktoré priamo a nepriamo ovplyvňujú rozvoj trhových služieb na Slovensku.

Je to tak preto, že sektor trhových služieb je úzko spojený s ostatnými sektormi a jeho rozvoj závisí do veľkej miery od parametrov regiónov a lokalít, ktorých rozvíjanie na požadovanú úroveň treba riešiť adresne na regionálnych a komunálnych úrovniach.

Pod *priamou podporou* trhových služieb sa rozumejú také opatrenia, ktoré poskytnú štátnu podporu pre podnikateľské subjekty poskytujúce trhové služby vo forme príspevku na infraštruktúru, náklady spojené s prevádzkou, resp. mzdy.

Príklady priamej podpory môžu byť:

- podpora na vybudovanie alebo rekonštrukciu súkromného vzdelávacieho centra pre poskytovateľa trhových služieb vzdelávania
- podpora na zabezpečenie miezd marketingového pracovníka začínajúceho v malých a stredných podnikoch (MPS).

Pod *nepriamou podporou* sa rozumie taká forma štátnej podpory, ktorá sa ponúka priamo podnikateľským subjektom poskytujúcim trhové služby alebo prostredníctvom ich asociácií či subdodávateľov.

Pod nepriamu podporu možno rátať:

- Poskytnutie poradenského výkonu v Jednotných kontaktných miestach
- Záruku na získanie finančného kapitálu
- Fond rizikového kapitálu
- Podporu na spolufinancovanie dodávateľsky zabezpečených služieb (napr. právna ochrana, patentová ochrana, ekonomické poradenstvo a pod.)
- Podporu pre začínajúcich podnikateľov v oblasti MSP na zriadenie vysokorýchlostného internetu, internetovej prezentácie, internetového obchodu

Celkovom možno predpokladať, že v súlade s medzinárodnými trendmi vzrastie podiel služieb na celkovej tvorbe HDP. Túto tendenciu možno očakávať v súvislosti s rozvojom investícií do reformy školstva a systému celoživotného vzdelávania, do budovania

infraštruktúry IKT, do vedy a výskumu a ďalších oblastí spadajúcich pod Lisabonskú agendu.

Za hlavné skutočnosti, ktoré treba brať do úvahy pri projektovaní budúceho vývoja sektora trhových služieb a jeho úlohy v rozvoji národného hospodárstva, možno považovať aj:

- Všeobecné smerovanie slovenského hospodárstva ako celku v rámci EÚ
- Vývoj postavenia služieb v štruktúre hospodárstva SR
- Vývoj domácich trhov s trhovými službami, vývoj domáceho dopytu po službách
- Úroveň a parametre štátnej podpory rozvoja podnikania v trhových službách
- Úroveň a parametre štátnej politiky regionálneho rozvoja a odstraňovania regionálnych disparít
- Výraznú disparitu medzi hospodárstvom bratislavského regiónu a ostatných regiónov Slovenska
- Úloha bratislavského regiónu v rozvoji susedných regiónov a jeho smerovanie v rámci hospodárskeho regiónu Centrope
- Úroveň a intenzitu zapojenia sa ostatných regiónov do cezhraničnej spolupráce

Všetky tieto faktory pôsobia mutuálne a vytvárajú kompaktný komplex. Pri každom z týchto faktorov možno identifikovať ďalšie podfaktory, ktoré ovplyvňujú vývoj konkrétneho faktora.

V oblasti podpory rozvoja trhových služieb existujú nasledujúce priority (v súlade s návrhom NSRR¹):

Rast konkurencieschopnosti trhových služieb prostredníctvom technologických a procesných inovácií

Zvýšenie výkonnosti a efektívnosti elektronických služieb

Zvýšenie výkonnosti a efektívnosti výskumu a vývoja

Rast kvality trhových služieb zdravotnej starostlivosti

Literatúra

- [1] Ministerstvo hospodárstva SR
- [2] Regionalizácia cestovného ruchu, MĤ SR
- [3] Štatistický úrad SR, krajské správy ŠÚSR
- [4] www.economy.gov.sk
- [5] www.statistics.sk

¹ NSRR – národný strategický referenčný rámec

ZÁKLADNÍ BÁZE GEOGRAFICKÝCH DAT V ROCE 2007

RNDr. Rudolf RICHTER, CSc.

BERIT, a.s.;

Katedra informačních technologií Fakulty informatiky Masarykovy univerzity

ANOTACE

Základní báze geografických dat je jedním z hlavních zdrojů geografických informací o území ČR. Kvalita a dostupnost těchto dat je klíčová pro široké spektrum uživatelů, mezi kterými jsou geografové, instituce státní správy a řada dalších organizací. Správcem ZABAGED je Zeměměřický úřad, který zajišťuje pravidelnou periodickou aktualizaci dat. Koncem roku 2006 byl uveden do provozu nový systém, který implementovala firma BERIT, a.s. Modernizovaný systém je postaven na třívrstvé architektuře. Prostorová i popisná data jsou uložena v databázi, aplikační server poskytuje standardní služby definované sdružením Open Geospatial Consortium (WFS, WMS, SFS, GML) a s klienty komunikuje na bázi XML/GML. Celý systém pracuje v rezortní síti WAN se 100 pracovními stanicemi rozmístěnými v 7 lokalitách celého území ČR.

KLÍČOVÁ SLOVA

Základní báze geografických dat, ZABAGED, geografický informační systém, třívrstvá architektura, výroba map.

ANNOTATION

Fundamental Base of Geographic Data is one of main sources of geographic information about the area of the Czech Republic. The quality and availability of this data are essential for all users including geographers, institutions of state administration and many other organizations. A guarantor and administrator of ZABAGED® is Land Survey Office which provides periodical update of data of ZABAGED. At the end of 2006 the project was started new system, which was implemented by the company of BERIT, a.s. The modern system is based on three-tier architecture. All spatial and semantic data is stored in database, the application server provides standard services defined by Open Geospatial Consortium (WFS, WMS, SFS, GML). Communication between the Application Server and system clients is based on XML/GML. The whole system is working in WAN with 100 workplaces distributed on 7 localities in all regions of the Czech Republic.

KEY WORDS

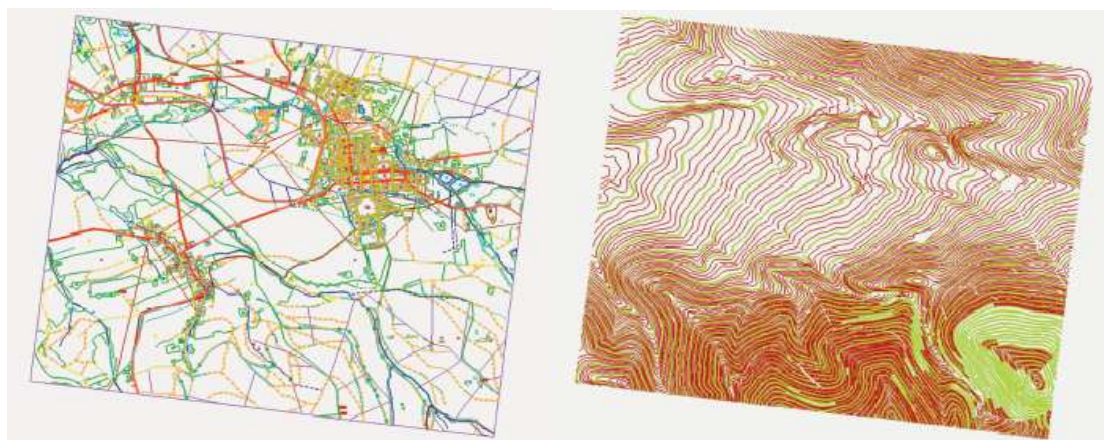
Fundamental Base of Geographic Data, ZABAGED, geographic information system, three-tier architecture, map production.

Základní báze geografických dat jako zdroj dat pro regionální geografické informační systémy

Základní báze geografických dat (ZABAGED) jako digitální státní mapové dílo středního měřítko je důležitým a všeobecně používaným zdrojem dat pro geografické informační systémy (GIS) na regionální úrovni.

ZABAGED je podle [1] digitální geografický model území České republiky, který svou přesností a podrobností zobrazení geografické reality odpovídá přesnosti a podrobnosti Základní mapy České republiky v měřítku 1:10 000 (ZM 10). Obsah ZABAGED tvoří 106 typů geografických objektů zobrazených v databázi vektorovým polohopisem a příslušnými popisnými a kvalitativními atributy. ZABAGED obsahuje informace o sídlech, komunikacích, rozvodných sítích a produktovodech, vodstvu, územních jednotkách a

chráněných územích, vegetaci a povrchu a prvcích terénního reliéfu. Součástí ZABAGED jsou i vybrané údaje o geodetických, výškových a tíhových bodech na území České republiky a výškopis reprezentovaný prostorovým 3D souborem vrstevnic (obrázky jsou převzaty z [2]).

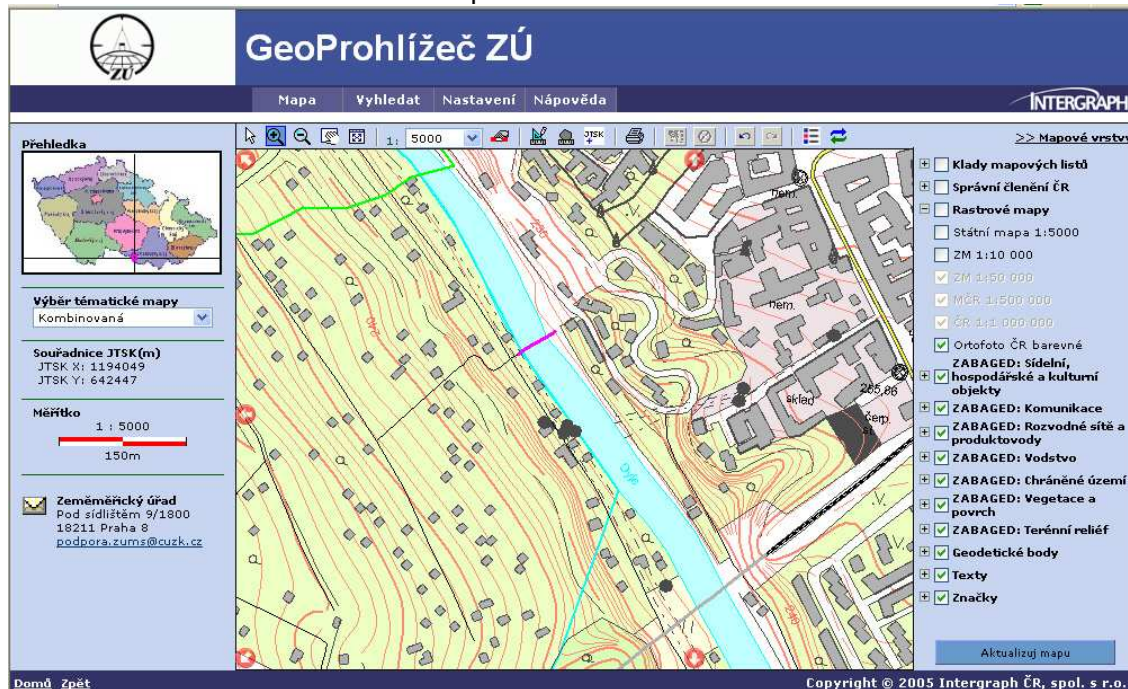

2D polohopis

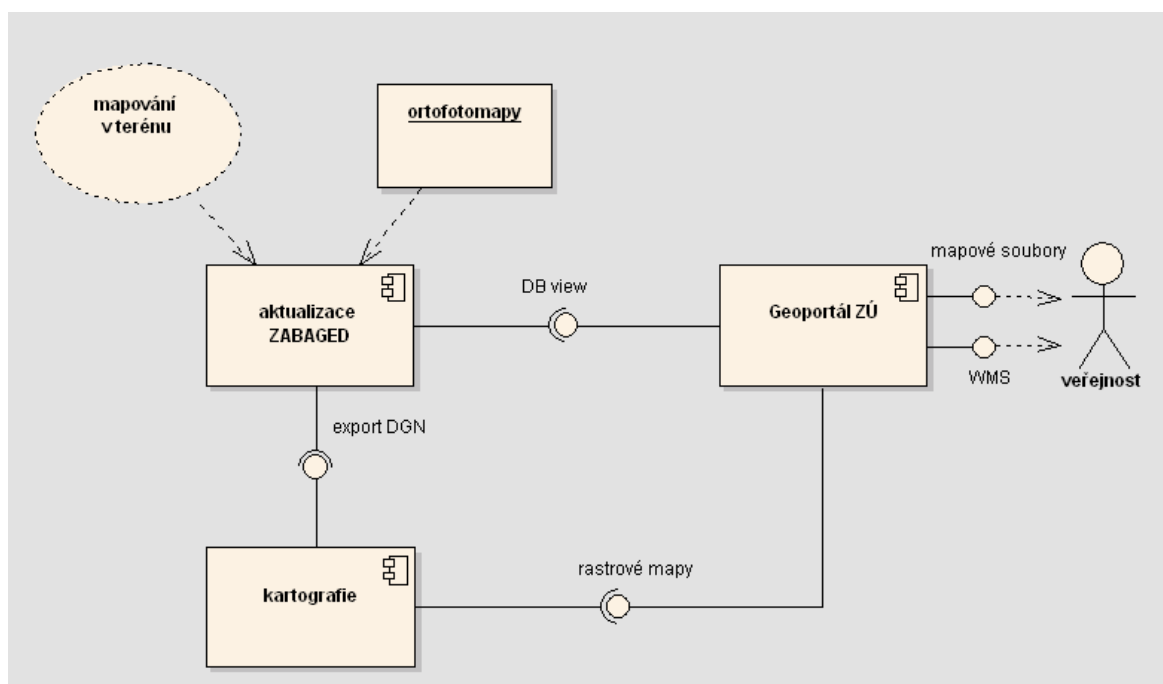
3D výškopis

Správce ZABAGED je Zeměměřický úřad (ZÚ), samostatná složka Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (ČÚZK). Data ZABAGED jsou poskytována na Geoportálu ZÚ (geoportal.cuzk.cz) ve formě souborů prostorových dat v běžných formátech (DGN, DXF, SHP, GML), nově také jako cenově zvýhodněná služba WMS (web map service) ve standardu Open Geospatial Consortium [3]. Pomocí Geoportálu ZÚ lze získat kromě dat ZABAGED také rastrová data (rasterizované mapy) měřítka 1:10 000 a měřítek generalizovaných (1:25 000, 1:50 000), a také ortofotomapy s velikostí pixelu 0,5 m, které slouží k aktualizaci ZABAGED.

Ukázka zobrazení ZABAGED v Geoportálu

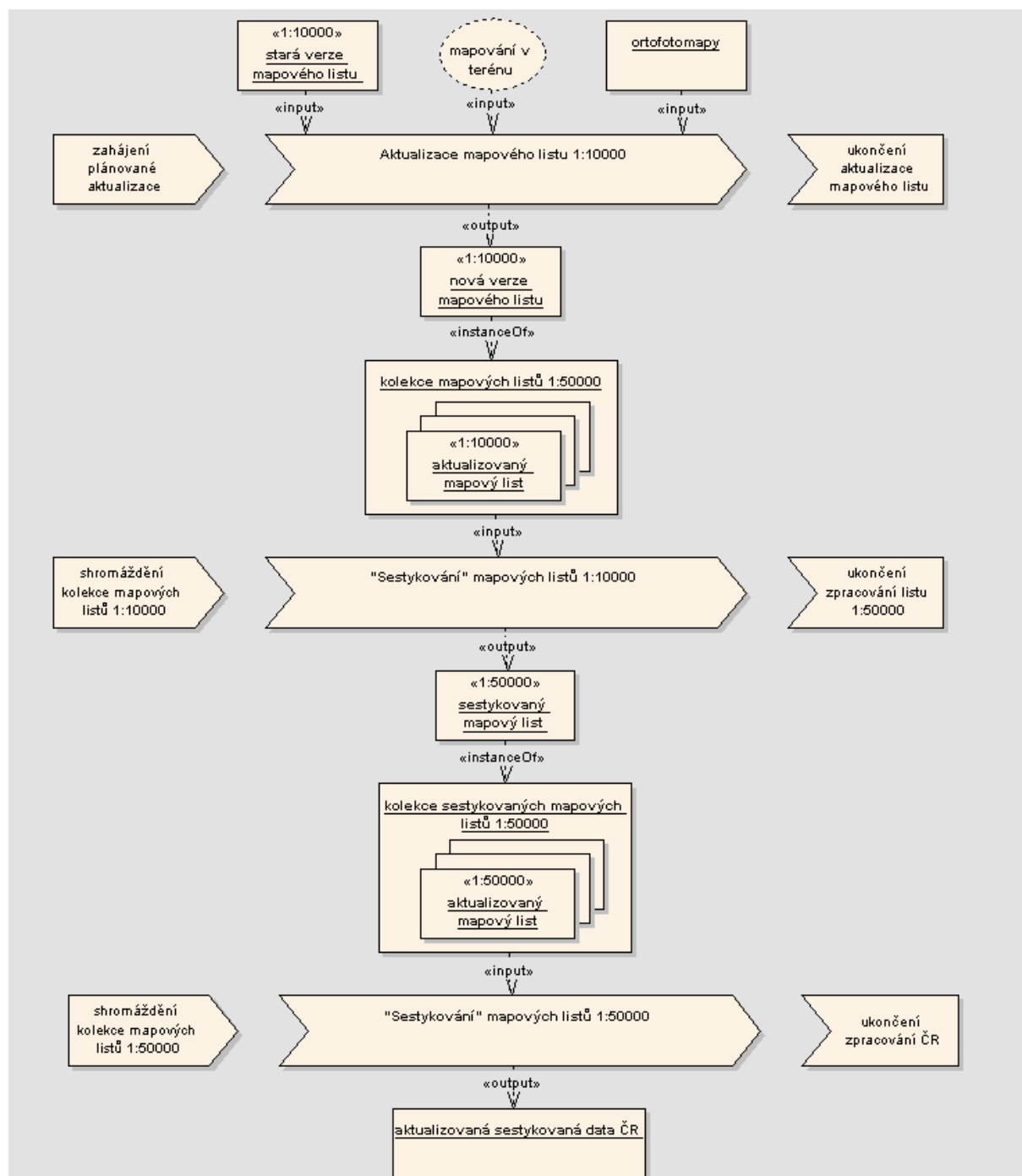
Složky informačního systému na ZÚ, které souvisejí se správou a poskytováním dat ZABAGED, se dají znázornit následujícím schématem.

Jádrem systému je aktualizace ZABAGED, při které kartografové zpracovávají ortofotomapy, další podklady (například katastrální mapy) a mapují v terénu. Pomocí databázových pohledů jsou data zpřístupněna Geoportálu ZÚ. Data jsou také pravidelně exportována do souborů DGN, ze kterých subsystém kartografie vytváří kartografické reprezentace v podobě Základní mapy 1:10 000 a map generalizovaných. Tyto mapy se jednak tisknou, jednak převádějí do rastrové podoby a zpřístupňují veřejnosti v Geoportálu ZÚ.

Aktualizace ZABAGED – dříve a nyní

Do poloviny roku 2006 byla prováděna aktualizace ZABAGED třemi základními procesy, které lze znázornit následujícím diagramem.

V prvním ze tří procesů se prováděla vlastní aktualizace mapových listů měřítka 1:10 000, vznikala aktualizovaná data, která neměla ošetřeny styky na rámech mapových listů.

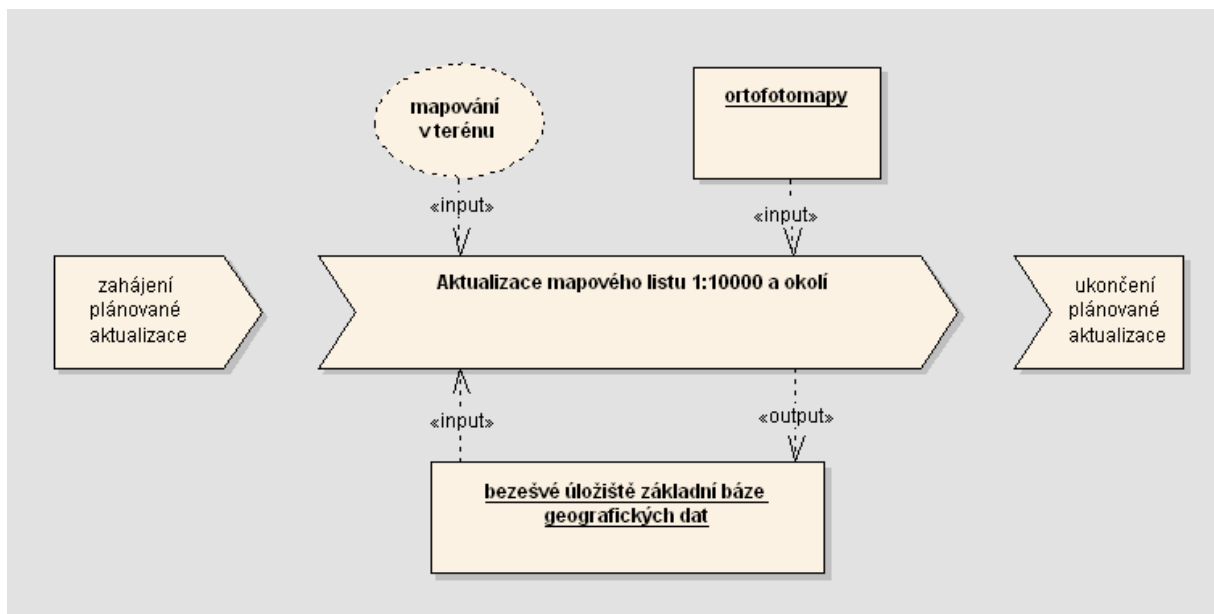
Druhý proces byl spuštěn, pokud bylo aktualizováno všech 25 mapových listů, které tvoří základní mapový list měřítka 1:50 000. Bylo provedeno tzv. „sestykování“ – tj. vyřešení nesouladů na rámech mapových listů. Byla to obtížná práce, mapové listy byly z různého období, sousední listy nezobrazovaly shodný stav v čase. Pro kvalitní vyřešení nesouladů

bylo často nutné se vrátit k ortofotomapě, někdy dokonce i k pochůzce v terénu. Třetí proces se prováděl na centrálním pracovišti v Praze, kde se řešily nesoulady na rámech listů 1:50 000.

Všechna prostorová data byla uložena v souborech DGN po mapových listech, k dispozici byly de facto tři stavy dat:

- aktuální data, ovšem s nevyřešenými nesoulady na rámech mapových listů
- data s vyřešenými styky alespoň v rámci mapových listů 1:50 000, ovšem neaktuální
- ještě méně aktuální data „sestykovaná“ v rámci celé ČR

Tento nevyhovující stav dat se ZÚ rozhodl řešit razantní modernizací prostředků pro správu a aktualizaci ZABAGED. Koncem roku 2005 byl zahájen projekt implementace nového systému, který koncem roku 2006 přešel do produktivního provozu. Implementaci nového systému svěřil firmě BERIT, a.s. Modernizace systému umožnila zjednodušit procesy aktualizace tak, že je lze nyní znázornit následujícím jednoduchým schématem.

Všechna data jsou uložena v centrálním „bezešvém“ databázovém úložišti. Pracovní jednotkou zůstává mapový list – při aktualizaci je však zpracováváno i jeho nezbytné okolí – takové, aby bylo možno na konci aktualizace zařadit data do kontextu okolních mapových listů. „Sestykávání“ se tedy provádí přímo při aktualizaci a tím odpadá dvoustupňový proces řešení styků na rámech mapových listů, který byl popsán v předcházejícím textu. Samozřejmostí je rozsáhlá sada automatických kontrol, které zajišťují kvalitu dat. Aktualizace je prováděna ve změnových řízeních tzv. dlouhými optimistickými transakcemi, což umožňuje:

- mít v každém okamžiku k dispozici aktuální bezešvý stav všech dat
- řešit případné konflikty, pokud nastanou na styku dvou změnových řízení (na rámech nebo v okolí rámu mapových listů)

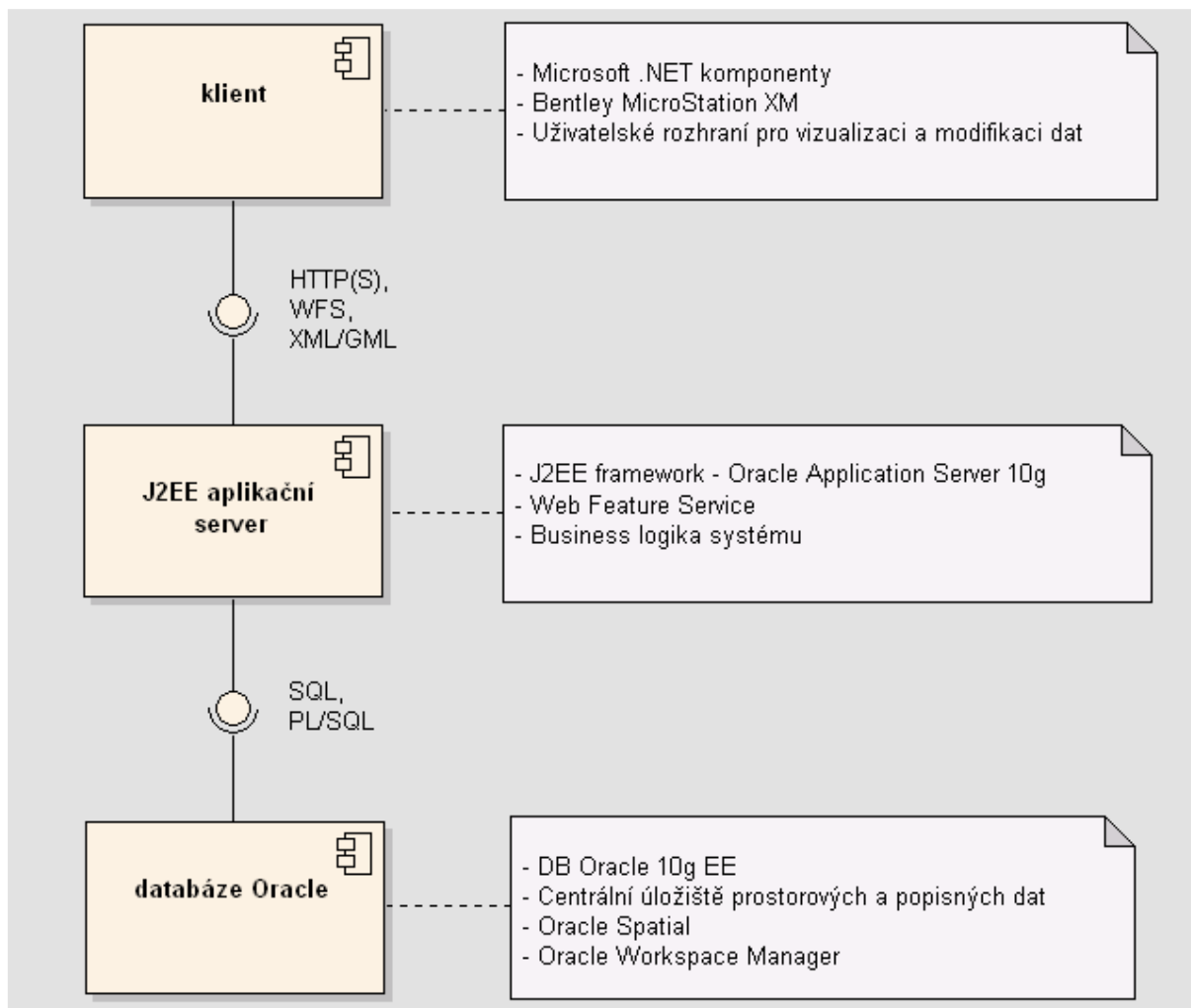
Nové řešení umožňuje pomocí až 100 uživatelů, kteří pracují v sedmi lokalitách v ČR (Praha, České Budějovice, Plzeň, Liberec, Pardubice, Brno, Opava) nad centrálně uloženými daty a poměrně slabými linkami (2Mb), ročně provést aktualizaci až 1 500 mapových listů měřítka 1:10 000. Protože celkový počet těchto mapových listů je přibližně 4 500, znamená to, že každé tři roky je možné obnovit celé mapové dílo.

Technologický exkurs

Prostředky, které umožňují splnit požadavky zmíněné na konci předcházejícího odstavce, nejsou v oblasti GIS zcela běžné. Základním principem, který vedl k úspěchu při

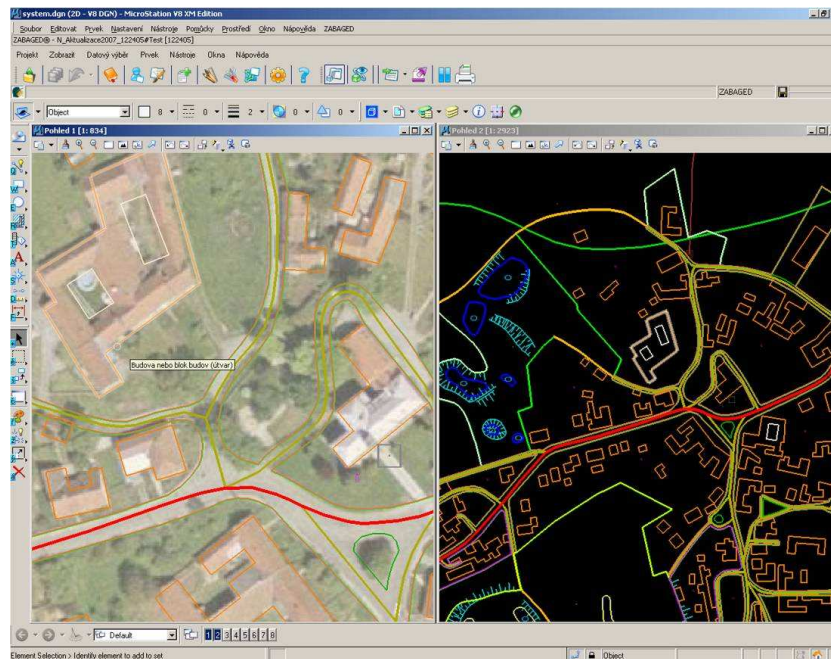
vytváření nového systému pro aktualizaci ZABAGED, je třívrstvá architektura systému pro aktualizaci dat, která umožňuje optimalizovat rozsah dat přenášených mezi datovou, aplikační a uživatelskou vrstvou. To umožnilo práci velkého počtu klientů po WAN s poměrně malými nároky na kapacitu linek.

Jednotlivé prvky architektury jsou popsány například v [4]. Prostorová i popisná data jsou uložena v databázi ORACLE 10g s komponentou Oracle Spatial. Aplikační server je založen na J2EE standardech a hraje hlavní roli v architektuře celého systému. Poskytuje standardní služby definované sdružením Open Geospatial Consortium (WFS, WMS, SFS, GML) a s klienty komunikuje na bázi XML/GML. Klientská část systému je postavena na technologii .NET a pro modifikaci dat využívá prostředí CAD systému MicroStation XM edition.

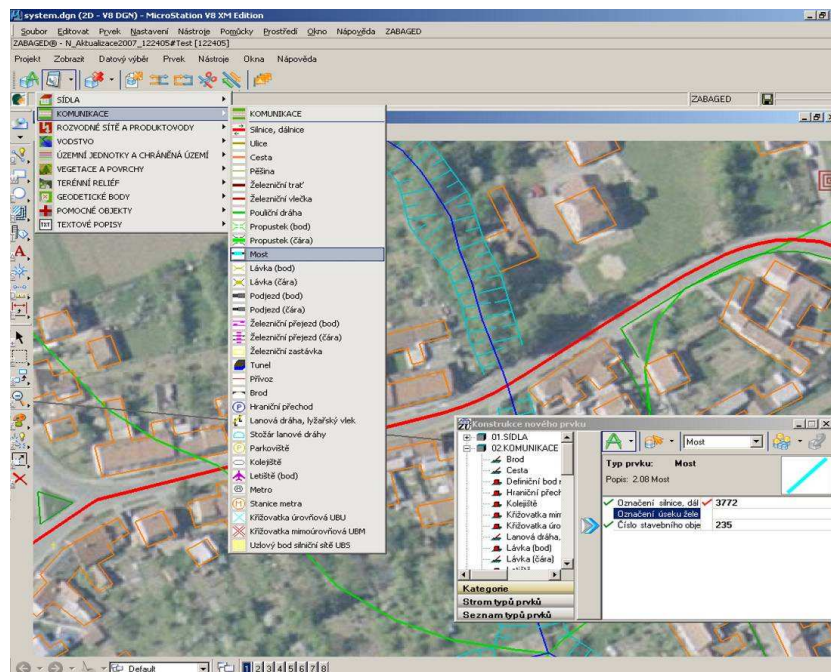
Typický příklad pracovního prostředí nového systému je uveden na následujícím obrázku. Pohled vlevo s ortofotomapou slouží pro modifikaci dat, pohled vpravo zobrazuje data v menším měřítku.

Příklad ortofotomapy a vektorových dat

Klientská část založená na kvalitním CAD prostředí Bentley MicroStation umožňuje vytvořit kvalitní GUI a efektivně implementovat i složité pracovní postupy.

Příklad pořízení dat v ZABAGED. Uživatel zvolí v menu požadovaný typ vybraného prvku a v konstrukčním dialogu doplní příslušné hodnoty jeho atributů.

Jak dál?

V současné době se v týdenních periodách přísně sleduje stav výroby. Systém od konce roku 2006 postupně nabíhal tak, že nyní může dosáhnout až 120% plánované týdenní produkce. Slabým místem zůstává kartografická tvorba – vytváření vlastního mapového díla nestačí tempu, kterým je prováděna aktualizace dat. Důvodem je zastaralý

kartografický systém, který neumí zpracovávat změny v datech: naopak musí vytvářet vždy znovu celou mapu. Kartografické reprezentace všech – i nezměněných prvků se tedy vytváří znovu a znovu. ZÚ připravuje výběrové řízení na modernizaci kartografického systému s cílem zejména přebírat změnová data ze ZABAGED a tím zrychlit tvorbu map.

Dalším krokem k efektivitě tvorby map bude integrace dalších datových zdrojů do ZABAGED – zejména hranice územních jednotek a systém geografických názvů Geonames.

Literatura

- [1] www.cuzk.cz – oficiální stránky Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.
- [2] Svobodová, Danuše: Základní báze geografických dat ČR – ZABAGED, prezentace, Berit Fórum, Znojmo, 2006
- [3] www.geospatial.org – oficiální stránky Open Geospatial Consortium Inc.
- [4] Sovadina, Martin; Svobodová, Danuše: Modernizace technologií správy a aktualizace ZABAGED, 1. národní kongres v Česku „Geoinformatika pro každého“, sborník přednášek, Mikulov, květen 2007

FIŠKÁLNA DECENTRALIZÁCIA V KONTEXTE DAŇOVEJ REFORMY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A JEJ REGIONÁLNE IMPLIKÁCIE

Ing. Anna LUKÁČOVÁ

*Daňové riaditeľstvo SR, pracovisko Daňový úrad Prešov II,
doktorandka v externej forme štúdia*

Ekonomickej univerzity v Bratislave, Podnikovohospodárskej fakulty v Košiciach

e-mail: lukacova@po.drsr.sk

Anotácia

Štúdia analyzuje reformu, jej ciele a princípy, ako aj zmeny, ktoré nastali v rokoch 2003 a 2004, identifikuje negatíva aj pozitívny prínos pre podnikateľskú sféru. Jej cieľom je zovšeobecniť vplyv daňovej reformy, najmä v kontexte reformy verejnej správy na podnikateľské prostredie. Poznatky z podnikateľskej praxe prešovského regiónu sú predmetom skúmania tejto štúdie, ako aj špecifický dopad fiškálnej decentralizácie na podnikateľské prostredie. Zároveň načrtáva základné východiská pre ďalšie zlepšenie podnikateľského prostredia a upozorňuje na nutnosť reforiem v iných oblastiach, najmä v oblasti sociálnych odvodov.

Kľúčové slová

daňová reforma, reforma verejnej správy, podnikateľské prostredie, fiškálna decentralizácia, legislatívne zmeny

Annotation

This study analyzes the tax reform, its aims and principles, along with changes that occurred in years 2003 and 2004. Moreover, it identifies both its disadvantages and advantages for business environment. The goal of this study is to generalize the effects of the tax reform on business environment, especially in the context of the reform of public administration. The objects of exploration in this study are the pieces of knowledge from business practice in Presov municipality, as well as particular effects of fiscal decentralization on business environment. It also depicts the bases for further improvements of business environment and draws attention to the urgent need of reforms in other areas, mainly in the area of insurance payments.

Key words

tax reform, reform of public administration, business environment, fiscal decentralization, legislative changes

Úvod

Zjednodušenie a sprehľadnenie legislatívy, zníženie administratívneho, odvodového a daňového zaťaženia, posilnenie podpornej infraštruktúry a zlepšenie prístupu ku kapitálu sú oblasti, ktorých riešenie vytvára predpoklady na vznik a rozvoj vhodného podnikateľského prostredia.

Reforma verejnej správy v rokoch 2002 až 2004 viedla k významným zmenám v podnikateľskom prostredí, došlo k výraznému presunu právomocí na obce (a kraje), čo prinieslo nielen posilnenie ich postavenia, ale i nárast zodpovednosti územnej samosprávy. Slovensko vstupom do Európskej únie zavŕšilo svoj integračný proces a zároveň zaznamenalo výrazný pokrok v štrukturálnych reformách.

Uskutočnenie fiškálnej decentralizácie, zavedenie nového daňového systému, zefektívnenie komunikácie s daňovými úradmi, prijatie legislatívy na spružnenie konkurzného procesu, zefektívnenie administratívnych úkonov pri začatí podnikania a zmenu sociálneho zabezpečenia na systém sociálneho poistenia považujeme za najdôležitejšie faktory ovplyvňujúce podnikateľské prostredie v spomínanom období.

V súlade s programovým vyhlásením vlády Slovenskej republiky s účinnosťou od roku 2005 bol zavedený nový systém financovania obcí a vyšších územných celkov (VUC), ktorého podstatou je posilniť daňové príjmy obcí a stanoviť daňové príjmy VUC. Fiškálna decentralizácia nadväzuje na vykonaný prechod kompetencií z orgánov štátnej správy na obce a na VUC podľa zákona č. 416/2001 Z. z.

Na Slovensku sa v posledných rokoch realizovalo viacero štrukturálnych reforiem, ktoré priamo ovplyvňujú prostredie a vytvárajú predpoklady aj pre efektívne fungovanie daní. Pri hodnotení prínosov a dopadov daňovej reformy na podnikateľské prostredie nemožno abstrahovať od iných reforiem. Daňová reforma sa môže prejaviť ako katalyzátor aj pre ostatné reformy, ktoré sú nemenej dôležité z pohľadu zahraničného investora aj ako faktor zlepšujúci podnikateľské prostredie.

Cieľom tejto štúdie je hodnotenie daňovej reformy v SR s dôrazom na fiškálnu decentralizáciu a jej dopady na príklade Prešovského samosprávneho kraja.

Ciele a princípy reforiem v Slovenskej republike

Cieľom *daňovej reformy* na Slovensku v súlade so zámermi Slovenskej vlády (vytvorenie najkonkurencieschopnejšieho systému v rámci EÚ i OECD) je prispieť k dynamickému a udržateľnému rastu ekonomiky, ktorý vedie k zvyšovaniu životnej úrovne obyvateľstva. Konkurencieschopný daňový systém je treba chápať nie ako systém s nízkou mierou zdaňovania, ale ako vysoko efektívny a transparentný systém bez deformácií. Nastoliť moderný daňový systém, ktorý zabezpečí:

- vytvorenie priaznivého podnikateľského a investičného prostredia,
- zjednodušenie, odstránenie slabých stránok a deformačných účinkov daňových zákonov,
- dosiahnutie vysokého stupňa daňovej spravodlivosti rovným zdaňovaním všetkých druhov a výšok príjmov.

Daňová reforma z roku 2004 bola koncipovaná na princípoch *spravodlivosti, efektívnosti, jednoduchosti, jednoznačnosti, neutrálnosti, účinnosti a vylúčenia duplicitného zdanenia*. Cieľom *fiškálnej decentralizácie* - nového systému financovania obcí a územných samospráv - je posilnenie daňových príjmov obcí, stanovenie vlastných daňových príjmov VUC a zavedenie nového spôsobu finančného vyrovnávania bežných príjmov a výdavkov územnej samosprávy. Fiškálna decentralizácia nadväzuje na daňovú reformu a na prenos kompetencií zo štátnej správy na obce a VUC, poskytuje územnej samospráve rozhodovanie o vlastných príjmoch. *Podstatou zmeny je prechod od poskytovania dotácií zo štátneho rozpočtu k financovaniu samosprávnej pôsobnosti prostredníctvom daňových príjmov*. Nový systém výrazne posilnil samostatnosť, ale aj zodpovednosť územnej samosprávy, prispieva k stabilizácii jej príjmov a vytvára podmienky pre plánovanie financií na dlhšie obdobie. Zavádza solidárny, spravodlivý, transparentný systém financovania, založený na konkrétnych merateľných kritériách.

Najdôležitejším cieľom fiškálnej politiky za predpokladu dodržiavania jej hlavných princípov (*transparentnosti, zodpovednosti a efektivity*) je dosiahnutie dlhodobej udržateľnosti verejných financií do roku 2010.

Daňové zaťaženie

Do fiškálnej decentralizácie sa 91 percent daňových príjmov sústreďovalo v štátnom rozpočte, ktorý bol zdrojom účelových dotácií pre inštitúcie verejného sektora. O ich výške rozhodoval centrálny parlament.

Kompetencie samospráv sa od januára 2005 zvýšili vplyvom existencie možností na určovanie vlastných majetkových daní. Z dôvodu aplikácie extrémne vysokých sadzieb u niektorých obcí či miest bola táto výška od roku 2006 obmedzená limitmi stanovených zákonom. Do rozpočtov samospráv sa od januára 2005 dostáva 70,3% výnosu dane z príjmov fyzických osôb, čo tvorí vlastný príjem obcí (a 23,5% výnosu tejto dane príjmom samosprávnych krajov). Podstatou tohto procesu je prechod od poskytovania dotácií územnej samospráve zo štátneho rozpočtu na financovanie originálnych kompetencií k financovaniu obcí (a regiónov) najmä prostredníctvom výnosov dane z príjmov fyzických osôb.

Daňové výnosy							
konsolidované údaje na hotovostnej báze neaktualizované, mil. Sk							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 *
Štátny rozpočet	173 826	165 074	188 844	200 150	209 459	222 574	228 246
Rozpočty obcí a miest	12 799	13 992	16 891	17 789	19 737	36 296	38 999
Vyššie územné celky	-	-	-	-	-	11 783	12 509
Štátny fond cestného hospodárstva	1 562	1 277	-	-	-	-	-
Celkové daňové príjmy	188 187	180 343	205 735	217 948	229 196	272 486	279 771
Podiel na HDP (%)	20,1	17,9	18,7	18,1	17,3	18,9	17,9
Daňové príjmy aktualizované (ESA 95)	183 431	187 042	206 412	217 593	238 639	263 645	273 225
Podiel na HDP (%)	19,6	18,5	18,8	18,1	18,0	18,3	17,5

* prognóza daňových výnosov Ministerstvo financií SR; HDP - predikcia TREND Analyses (1559,5 mld. Sk)
 Poznámka: nárast daňových výnosov v roku 2005 možno čiastočne vysvetliť aj predzásobením tabakovými výrobkami, v dôsledku čoho dynamickejšie stúpol výnos príslušnej spotrebnej dane; súčet za rok 2005 obsahuje aj mimorozpočtový účet (1,8 mld. Sk)

Zdroj: Komplexný audit prekážok podnikania na Slovensku, REPUBLIKOVÁ ÚNIA ZAMESTNÁVATEĽOV A PODNIKATEĽSKÁ ALIANCIA SLOVENSKA V SPOLUPRÁCI S VLÁDOU SR, máj 2006

Po zavedení daňovej reformy v roku 2004 bolo odvedených do štátneho rozpočtu 209 498 mil. Sk, čo je o 14 262 mil. viac ako bolo plánované (plnenie na 107,3%). K 31.12.2005 dosiahli daňové príjmy sumu 222 605 mil. Sk (naplnenie rozpočtovaných príjmov na 110,22 %). Skutočné plnenie je o 20 644 mil. Sk vyššie. V roku 2006 predstavujú daňové príjmy sumu 236 286 mil. Sk, čo predstavuje ročné plnenie rozpočtu na 109,57 % a skutočné plnenie je o 20 631 Sk vyššie, ako bolo rozpočtované.

Konečné čísla daňových príjmov v štátnom rozpočte však neodrážajú všetky daňové príjmy, ktoré daňová správa zabezpečuje, ale v rámci rôznych prerozdelení končia buď v rozpočte obcí, VUC alebo na účte prijímateľov asignovanej dane či poberateľov daňového bonusu. Do obcí a VUC bolo v roku 2005 prevedených z dane z príjmu fyzických osôb 37 324 mil. Sk, kým k 31.12.2004 bolo do týchto rozpočtov prevedené 10 709 mil. Sk. V roku 2006 bolo do rozpočtov obcí a VUC prevedených 38 445 mil. Sk.

V roku 2005 konsolidované *daňové príjmy stúpili omnoho výraznejšie*, ako sa očakávalo, i ako rástol HDP. Štátny rozpočet v tomto období zaznamenal najvyšší medziročný nárast príjmov z daní od roku 2002.

Nárastom výberu daní došlo k vykázaniu nižšieho fiškálneho deficitu, čo je pre vstup Slovenska do eurozóny dôležitým a pozitívne hodnoteným faktorom. Ak bude tento trend pokračovať aj naďalej a schodok verejných financií sa bude znižovať na úkor nárastu daňovo – odvodového bremena, negatívne to ovplyvní podmienky podnikania v súkromnom sektore.

Legislatívne zmeny a ich vplyv na podnikateľske prostredie

Jedným zo základných predpokladov zvyšovania výkonnosti hospodárstva a konkurencieschopnosti podnikateľských subjektov je postupné skvalitňovanie legislatívy a administratívnych štruktúr. Daňový systém pred uskutočnením daňovej reformy bol neprehľadný a komplikovaný, nový daňový systém reprezentovaný daňovou reformou na Slovensku z roku 2004 obsahuje tieto hlavné črty:

- zavedenie rovnej sadzby dane z príjmov na úrovni 19% (pre fyzické a právnické osoby),
- zjednotenie sadzieb DPH na úrovni 19 % (predtým 14% a 20%),
- zvýšenie spotrebných daní mierne nad minimálne sadzby požadované EÚ,
- zrušenie dane z dividend a podielov na zisku spoločníkov,
- zrušenie dane z prevodu a prechodu nehnuteľností (od r. 2005),
- zrušenie dane z dedičstva a darovania,
- zavedenie vyššej odpočítateľnej položky na daňovníka a daňového bonusu na dieťa,
- zrušenie výnimiek, odpočítateľných položiek a špeciálnych režimov pri zdaňovaní príjmov, ktoré zneprehľadňovali daňový systém a vytvárali priestor pre daňové úniky,
- rozšírenie daňovej základne,
- zjednodušenie výpočtu základu dane z príjmov fyzických osôb zo závislej činnosti aj z podnikania.

Legislatívne zmeny dane z nehnuteľností, dane za špecifické služby a cestnej dane súviseli s fiškálnou decentralizáciou z januára 2005. Novým zákonom č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady prešla právomoc určovania sadzieb daní na územné samosprávy a ich výnosy sú príjmom obcí a VUC. Fiškálna decentralizácia priamo nadväzuje na daňovú reformu a na prenos kompetencií zo štátu na obce a VUC. Jej realizáciou získala územná samospráva rozhodovanie o vlastných príjmoch, čo výrazne posilňuje jej autonómnosť. Schválením zákonov upravujúcich navrhnutý mechanizmus financovania územných samospráv v NR SR vzrástli daňové príjmy obcí, stanovili sa vlastné daňové príjmy VUC a zaviedol sa nový spôsob finančného vyrovnávania bežných príjmov a výdavkov územnej samosprávy.

Fiškálna decentralizácia umožňuje obciam určovať sadzby miestnych daní, ich zavedenie, oslobodenie a úľavy na dani. Od 1. januára 2005 zákon stanovil osem miestnych daní – daň z nehnuteľností, daň za psa, daň za užívanie verejného priestranstva, daň za ubytovanie, daň za predajné automaty, daň za nevýherné hracie prístroje, daň za vjazd do historickej časti mesta a daň za jadrové zariadenie. Zostal jeden miestny poplatok – za komunálny odpad a drobné stavebné odpady. Vlastnú fakultatívnu daň majú aj VUC – daň z motorových vozidiel (bývalá cestná daň).

Kompetencie, ktoré obce a VUC vykonávajú v režime preneseného výkonu pôsobnosti štátnej správy, sú naďalej financované dotáciami zo štátneho rozpočtu na základe stanovených normatífov. Nový systém financovania územných samospráv vytvára podmienky pre zvýšenie osobnej zodpovednosti volených orgánov samosprávy, iniciuje vyššiu mieru občianskej participácie, zabezpečí lepšiu informovanosť o používaní verejných financií a umožní diferencovaný prístup k riešeniu špecifických potrieb a požiadaviek občanov v jednotlivých obciach a regiónoch Slovenska. Decentralizácia kompetencií si vyžaduje decentralizáciu verejných financií. Je potrebné posilniť daňovú právomoc miestnej samosprávy a dať v primeranom rozsahu daňovú právomoc samospráve vyšších územných celkov.

Implikácie skúmanej problematiky na podnikateľske prostredie prešovského samosprávneho kraja

Slovenská republika ako novovzniknutý štát od roku 1993 našla v náročnej konkurencii svoje miesto na trhu krajín strednej Európy v procese integrácie do európskych a svetových štruktúr. V doterajších aktivitách sa prezentuje ako atraktívna destinácia pre investície, cestovný ruch a plnohodnotný život.

Nový systém financovania územných samospráv vytvára podmienky pre zvýšenie osobnej zodpovednosti volených orgánov samosprávy, iniciuje vyššiu mieru občianskej participácie, zabezpečuje lepšiu informovanosť o používaní verejných financií a umožňuje diferencovaný prístup k riešeniu špecifických potrieb a požiadaviek občanov v jednotlivých obciach a regiónoch Slovenska. Nevyhnutnou súčasťou procesu decentralizácie a modernizácie verejnej správy sú zmeny v jej financovaní. Decentralizácia kompetencií si vyžaduje decentralizáciu verejných financií. Územná samospráva musí mať dostatočnú voľnosť pri stanovovaní výšky miestnych daní a poplatkov a stanovovaní ceny za miestne a regionálne služby. Je potrebné posilniť daňovú právomoc miestnej samosprávy a dať v primeranom rozsahu daňovú právomoc samospráve vyšších územných celkov.

Zavedením fiškálnej decentralizácie sa presúvajú na nižšie stupne verejnej správy okrem finančných prostriedkov aj kompetencie, dôsledkom čoho rastú vlastné daňové príjmy regiónov a samospráv. V tejto časti uvádzame príklad vplyvu daňovej reformy a fiškálnej decentralizácie na nárast príjmov v Prešovskom samosprávnom kraji (ďalej PSK) od roku 2003.

UKAZOVATEĽ	31.12.2003	31.12.2004	31.12.2005	Rozpočet r. 2006	Návrh rozpočtu na roky 2007-2009
BEŽNÉ PRÍJMY		3 033 123			
KAPITÁLOVÉ PRÍJMY		251 720			
FINANČNÉ OPERÁCIE		46 296			
DAŇOVÉ PRÍJMY			1 814 745	1 957 141	2 012 816
NEDAŇOVÉ PRÍJMY	126 547		195 544	78 428	120 000
GRANTY A TRANSFERY	2 563 513		1 419 231	1 507 461	1 526 323

Zdroj: VUC Prešov

PSK v roku 2005 hospodáril v zásadne odlišných podmienkach oproti rokom 2003 a 2004 a to v súvislosti so zavedením fiškálnej decentralizácie do praxe s účinnosťou od 1. 1. 2005. Zásadné zmeny nastali v oblasti kompetencií ako aj v oblasti financovania VUC. So zavedením fiškálnej decentralizácie došlo k novej legislatívnej úprave, ktorá vymedzuje jasné pravidlá financovania samosprávnych krajov z podielovej dane z príjmov fyzických osôb a zavedenie vlastnej dane z motorových vozidiel. Zavedením fiškálnej decentralizácie sa ruší financovanie originálnych kompetencií zo štátneho rozpočtu. Financovanie prenesených kompetencií v zmysle platnej legislatívy naďalej financuje štát zo štátneho rozpočtu. Prostriedky z podielových daní a dane z motorových vozidiel sú vlastnými príjmami samosprávneho kraja v zmysle zákona o rozpočtových pravidlách.

Prínos reformy pre podnikateľské prostredie

Zavedenie lineárnej daňovej sadzby znižuje deformačné účinky zdaňovania príjmov fyzických osôb, obmedzuje s tým spojené ekonomické prekážky a očakáva sa, že v dlhodobejšom horizonte bude stimulovať k vyšším pracovným výkonom, zvyšovať produktivitu práce a zároveň zvyšovať investície do ľudského kapitálu.

Zrušením dane z dividend sa kapitálový príjem zdaňuje iba raz na úrovni spoločnosti, čo vytvára systém s najnižším zdanením kapitálu v OECD. Nový zákon o dani z príjmov radikálne zjednodušil zdaňovanie príjmov fyzických a právnických osôb. Eliminoval výnimky z legislatívy, oslobodenia od dane, individuálne daňové základy, osobitné sadzby dane i špeciálne režimy. Zrušil paušálnu daň pre podnikateľov a nahradil ju inštitútom

paušálnych daňových výdavkov, čo významne prispieva k zlepšeniu podnikateľského prostredia v strednodobom aj dlhodobom horizonte. Reforma eliminovala dva najčastejšie kritizované nedostatky a síce komplikovanosť daňového zákona a potrebu častých novelizácií.

Daňová reforma vytvorila významný stimul na prílev ďalších investícií. Okrem toho sa očakáva, že nízke sadzby dane a transparentnosť zákona o dani z príjmov znížia rozsah daňových únikov a povinnosť platiť daň. Daňová reforma je úzko spojená s reformou sociálneho zabezpečenia, dôchodkovou reformou, systémom zdravotníctva. Takmer všetky výnimky a odpočítateľné položky pri zdaňovaní príjmov fyzických osôb boli nahradené cieľenými opatreniami v príslušnej oblasti politiky.

Zavedením rovnej dane došlo k zvýšeniu daňových príjmov. Ako ukazujú poznatky z praxe, daňová reforma predstavuje zásadnú zmenu systému. Na druhej strane jedným z dôležitých cieľov reformy bolo systém zjednodušiť a urobiť viac transparentným, čo sa podarilo a subjekty to oceňujú. Priestor na vylepšenie však ešte existuje, najmä v spojitosti so systémom sociálnych odvodov. Zo strany podnikateľského prostredia je reforma hodnotená pozitívne, avšak sama o sebe nestačí. Na daňovú reformu by mala nadväzovať aj reforma v oblasti odvodovej politiky štátu. Neriešenie zníženia odvodového zaťaženia povedie v blízkej budúcnosti k zníženiu kreditu Slovenskej republiky ako krajiny vhodnej na podnikanie.

V zásade možno realizovanú fiškálnu decentralizáciu hodnotiť pozitívne. Niektoré kritériá pre rozdeľovanie výnosu dane medzi jednotlivé obce však neboli vhodne nastavené. Najmä schválené úrovne tzv. veľkostného koeficientu, na základe ktorého sa obciam podľa počtu obyvateľov prideluje výnos z dane, nepôsobí dostatočne motivačne pre užšiu medziobecnú spoluprácu na úrovni "malých" obcí, či pre ich zlučovanie. Na strane druhej tiež nezohľadňuje primerane úlohu stredne veľkých a veľkých miest (s počtom obyvateľov nad 20 000) v jednotlivých spádových regiónoch vo vzťahu k ich zázemiu.

Fiškálna decentralizácia, však rozhodne nie je "konečnou stanicou". Vzhľadom na schválené znenie nariadenia vlády, prostredníctvom ktorého sa vykonáva, sa nateraz zahatala cesta komunálnej reforme. Bez uskutočnenia komunálnej reformy a bez zmeny súčasného neprirodzeného rozdelenia krajiny do súčasnej podoby smosprávnych krajov stále nemožno považovať proces decentralizácie a reformy verejnej správy za ukončený.

Záver

Podnikateľské prostredie v Slovenskej republike sa postupne zlepšuje. Jeho kvalitu zásadným spôsobom ovplyvňujú predovšetkým faktory - politická stabilita, stabilita ekonomiky a jej rast, úroveň legislatívy a reálna vymožitelnosť práva. Z pohľadu týchto faktorov, aj napriek tomu, že nastal určitý pozitívny posun, otázka kvality podnikateľského prostredia vykazuje stále vysoký stupeň kritiky zo strany hospodárskych subjektov.

S celoštátnymi problémami korešpondujú aj problémy regiónov s ich špecifikami. Práve tieto je potrebné využiť a rozvoj ekonomiky budovať na podpore domácich malých a stredných podnikateľov, ktorí sa stotožňujú s regiónom a vedia využiť jeho existujúci potenciál. Poznatky z podnikateľskej praxe zhrnuté v tejto štúdii sú nadobudnuté pri práci s podnikateľskými subjektami v Prešovskom regióne.

Renomované svetové finančné inštitúcie hodnotia reformný proces v SR vysoko pozitívne, najmä daňový systém, ktorý je siedmim najlepším na svete a motivuje k väčšej ekonomickej aktivite bez škodlivého vplyvu daňovej progresie. Celkové daňové zaťaženie ako deviate najnižšie vo svete s efektivitou daňového systému radí SR k desiatim najlepším krajinám sveta. Medzinárodné porovnanie však nepoukazuje na skutočnosť, že súčasťou celkového finančného zaťaženia nie sú všetky povinné poplatky, ako napr. koncesionárske poplatky, odvody bánk do Fondu ochrany vkladov, povinné zmluvné

poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla. Preto je potrebné porovnávať daňové a odvodové zaťaženie SR s krajinami, ktoré sa nachádzajú v podobnej fáze rozvoja (Írsko, Mexiko). Pre zníženie daňovo - odvodového zaťaženia je potrebné :

- uvedomiť si, že niektoré odvody do verejných poistných fondov sú priame dane,
- zľúčiť odvody do jednej sociálnej, resp. redistribučnej dane, ktorá by sa vypočítavala z vymeriavacieho základu zdola aj zhora ohraničeného násobkami životného minima,
- zrušiť poistenie v nezamestnanosti a nemocenské poistenie,
- zrušiť úrazové a garančné poistenie,
- zriadiť individuálne účty fyzických osôb – nepodnikateľov, na ktorých bude daňový úrad evidovať zaplatené dane a všetky vyplácané sociálne transfery,
- zaviesť jednotné daňové priznanie, prostredníctvom ktorého daňovník zrealizuje ročné zúčtovanie dane z príjmov fyzických osôb i sociálnej dane.

Štúdia bola spracovaná v rámci riešenia úlohy VEGA 1/3829/06 Konkurencieschopnosť PSK- východiská a prístupy k revitalizácii regiónu.

Literatúra

- [1] ČAVOJEC, J. - SLOBODA, D.: *Fiškálna decentralizácia a obce*. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, 2005 dostupné na: <http://www.konzervativizmus.sk>
- [2] KRAJČÍR, Z. - ÓDOR, Ľ.: *Prvý rok daňovej reformy alebo 19 % v akcii*. Bratislava: Inštitút finančnej politiky, 2005
- [3] *Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy*, dostupné na: http://www.government.gov.sk/INFOSERVIS/DOKUMENTY/KON_DEC/koncepcia-sk.rtf
- [4] KUZMIŠIN, P.: *Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja III*. Prešov: ManaCon, 2005, ISBN 80-89040-28-4
- [5] KUZMIŠIN, P.- KUZMIŠINOVÁ, V.: *Analýza úrovne konkurencieschopnosti PSK v kontexte kvality podnikateľského prostredia*. In: Verejná správa a regionálny rozvoj: Bratislava: VŠE MVS, 2006, ISSN 1337-2955
- [6] MIKLOŠ I.: *Kniha reforiem*. Bratislava: Trend Visual spol. s r.o., 2005, ISBN 80-969378-0-4
- [7] *Národný program reforiem SR na roky 2006-2008*, dostupné na: [http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/21EEFD69A82DFA71C12570A10031A69A/\\$FILE/Zdroj.html](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/21EEFD69A82DFA71C12570A10031A69A/$FILE/Zdroj.html)
- [8] *Návrh rozpočtu PSK na roky 2007-2009* dostupné na : <http://www.vucpo.sk/>
- [9] *Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja* dostupné na : <http://www.vucpo.sk/>
- [10] REPUBLIKOVÁ ÚNIA ZAMESTNÁVATEĽOV A PODNIKATEĽSKÁ ALIANCIA SLOVENSKA V SPOLUPRÁCI S VLÁDOU SR : *Komplexný audit prekážok podnikania na Slovensku*, máj 2006, dostupné na: <http://www.amrop.sk/dokumenty/pas/app.pdf#search=%22komplexn%C3%BD%20audit%20prek%C3%A1%C5%BEok%20podnikania%20na%20slovensku%22>
- [11] *Ročná správa o Globálnej konkurencieschopnosti*, dostupné na : http://www.alianciapas.sk/pas/menu_pravidelne_glob_konkurencieschopnost_2005.htm
- [12] *Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja* dostupné na : <http://www.vucpo.sk/>
- [13] *Záverečný účet PSK za rok 2003-2006* dostupné na : <http://www.vucpo.sk/>

FIŠKÁLNA DECENTRALIZÁCIA A JEJ DOPAD NA OBCE (PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA)

Ing. Viera PAPCUNOVÁ, Ph.D.

Ing. Veronika DALKOVIČOVÁ

Katedra regionálneho rozvoja

Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Tr.A.Hlinku 2, 949 76 Nitra

e-mail: viera.papcunova@uniag.sk

ANOTÁCIA

S reformou verejnej správy je úzko spätá fiškálna decentralizácia. Výsledkom uvedeného procesu je nový systém financovania obcí a vyšších územných celkov. Cieľom tohto systému je posilniť fiškálne postavenie samosprávy a tým aj nezávislosť vo vzťahu k rozhodujúcim procesom štátnej správy, a to prechodom od poskytovania dotácií územnej samospráve zo štátneho rozpočtu na financovanie originálnych kompetencií prostredníctvom daňových príjmov.

Príspevok sa v rámci prípadovej štúdie zameriava na dopad fiškálnej decentralizácie na obce.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

fiškálna decentralizácia, obce, miestne dane, miestne poplatky

ANNOTATION

The fiscal decentralization is twining with the reform of public administration. The result of this process is new system of financing of local and regional self - government. The aim of this process is to revitalize the fiscal situation of self - government and also to revitalize their independence in relate with the state government.

The aim of paper is show the influence of fiscal decentralization on municipalities.

KEY WORDS

fiscal decentralization, municipalities, local fee, local taxes

Úvod

Fiškálna decentralizácia predstavuje proces priradenia daňových a výdavkových kompetencií rôznym stupňom verejnej správy na dosiahnutie ich relatívnej samostatnosti a sebestačnosti (Žárska et.al, 2007).

Do 31.12.2004 platil zákon SRN č. 544/1990 Zb. o miestnych poplatkoch v znení neskorších predpisov, ktorý umožňoval na základe rozhodnutia obce v závislosti od miestnych podmienok a potrieb zaviesť a vyberať 13 druhov miestnych poplatkov.

Nový systém financovania obcí a vyšších územných celkov, platný od 1.1.2005 posilňuje finančnú autonómiu, transparentnosť, stabilitu a zodpovednosť územnej samosprávy pri rozhodovaní o použití verejných zdrojov na poskytovanie služieb občanovi. Podstatou tohto procesu je prechod od poskytovania dotácií zo štátneho rozpočtu na financovanie kompetencií prostredníctvom daňových príjmov, čiže sa zvyšuje podiel vlastných príjmov samosprávy.

K vlastným príjmom obcí patria miestne dane a poplatky, ktoré sú v celom objeme určené do rozpočtov obcí. Obec si stanovuje druh a výšku miestnych daní a poplatku všeobecne záväzným nariadením.

Dňom 1.1.2005 sa niektoré miestne poplatky pretransformovali na miestne dane. V súčasnom období platí zákon NR SR č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálny odpad a drobné stavebné odpady na základe ktorého obec môže okrem obligatórneho miestneho poplatku za komunálny odpad a drobné stavebné odpady ukladať 8 druhov miestnych daní.

Podľa Belajovej – Balážovej (2004) obec nie je povinná zaviesť všetky druhy miestnych daní, ale len tie, ktorých vyberanie a vybavovanie z hľadiska konkrétnych potrieb a okolností na území obce aktuálne. Nemôž však zaviesť taký druh miestnej dane, ktorý nie je uvedený v zákone. Príjmy z miestnych daní a miestneho poplatku sa z hľadiska ekonomického zatriedenia a rozpočtovej klasifikácie v podmienkach SR zaraďuje do kategórie daňových príjmov za špecifické služby a nemajú charakter úhrady za poskytované služby.

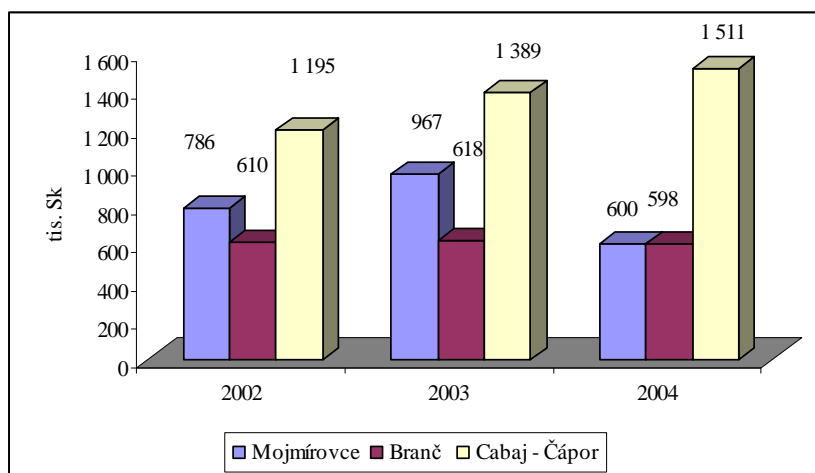
Materiál a metódy

Príspevok sa v rámci prípadovej štúdie zameriava na dopad fiškálnej decentralizácie na obce. Predmetom prípadovej štúdie boli obce Mojmírovce, Branč a obec Cabaj – Čápor, ktoré z hľadiska počtu obyvateľov patria do skupiny veľkých obcí (nad 2000 obyvateľov). Administratívne tieto obce patria do okresu Nitra. Údajovú základňu sme získali z rozpočtov jednotlivých obcí za obdobie rokov 2002-2006.

Výsledky

Do 31.12.2004 sa na územiach jednotlivých obcí vyberali rôzne druhy miestnych poplatkov. Obec Branč ako aj obec Cabaj - Čápor získavala príjmy z celkovo siedmich druhov miestnych poplatkov. Obec Mojmírovce získavala príjmy celkovo zo šiestich druhov miestnych poplatkov. Jedinou miestnou daňou vyberanou v danom období bola daň z nehnuteľnosti.

graf 1 Vývoj miestnych poplatkov v obciach v rokoch 2002 - 2004 v tis. Sk

zdroj: rozpočty obcí, vlastné spracovanie

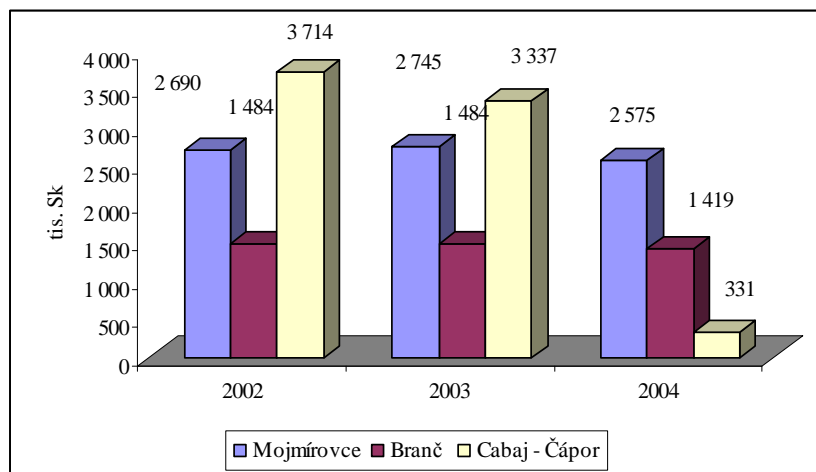
Najvyššie výnosy z miestnej dane z nehnuteľnosti mala počas rokov 2002 až 2004 dosahovala obec Cabaj – Čápor, napriek tomu, že počas analyzovaného obdobia sme zaznamenali pokles príjmov do rozpočtu z uvedenej dane. V obci Mojmírovce boli výnosy z miestnej dane v analyzovaných rokoch nižšie v porovnaní s obcou Cabaj – Čápor a mali

kolísavý charakter. V obci Branč výnosy z miestnej dane dosiahli v analyzovaných rokoch najnižšiu hodnotu a dokonca v sledovanom období došlo k ich poklesu.

Kolísavý priebeh, resp. pokles dane z nehnuteľnosti je spôsobená pohľadávkami obcí voči dlžníkom (najmä poľnohospodárskym družstvám), ktoré sa dostali do platobnej neschopnosti.

Vývoj v rámci miestnych poplatkov v rokoch 2002 až 2004 má obdobný priebeh v obciach ako v prípade miestnej dane. Kolísavosť spôsobuje neplatenia poplatku za odpad, resp. nezavedením, resp. zrušením niektorých poplatkov počas analyzovaného obdobia.

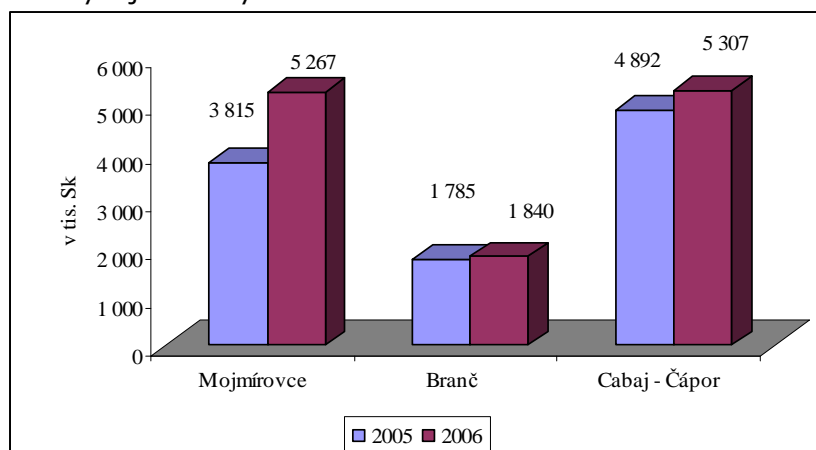
graf 2 Vývoj miestnej dane v obciach v rokoch 2002 - 2004 v tis. Sk

zdroj: rozpočty obcí, vlastné spracovanie

Od 1.1.2005 na základe vyššie uvedeného zákona NR SR č. 582/2004 Z.z. všetky analyzované obce vyberajú fakultatívne štyri druhy miestnych daní a obligatórne jediný miestny poplatok za komunálny odpad a drobné stavebné odpady.

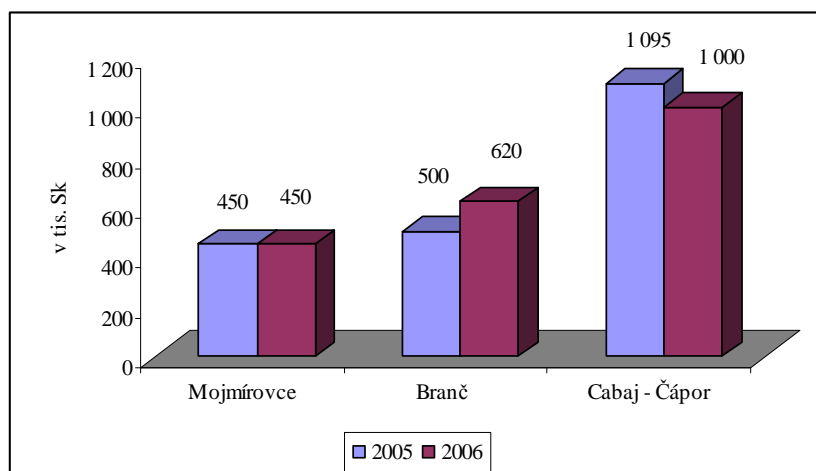
graf 3 Vývoj miestnych daní v obciach v rokoch 2005 - 2006 v tis. Sk

zdroj: rozpočty obcí, vlastné spracovanie

Z grafu 3 vyplýva, že najvyššie výnosy z miestnych daní POČAS ROKOV 2005 - 2006 opäť do svojho rozpočtu získala obec Cabaj - Čápor. V obci Mojmírovce boli výnosy z miestnych daní v porovnaní s obcou Cabaj - Čápor. Najnižšie výnosy z miestnych daní sme zaznamenali v obci Branč.

graf 4 Vývoj miestneho poplatku v obciach v rokoch 2005 - 2006 v tis. Sk

zdroj: rozpočty obcí, vlastné spracovanie

Najvyššie príjmy z miestneho poplatku za komunálny odpad a drobné stavebné odpady sa vybrali v obci Cabaj – Čápor amali klesajúci priebeh. V obci Branč boli príjmy z jediného miestneho poplatku nižšie ako v obci Cabaj – čápor a naopak mali stúpajúcu tendenciu. V obci Mojmirovce príjmy z miestneho poplatku v rokoch 2005 a 2006 boli rovnaké a v porovnaní ostatnými analyzovanými obcami dosiahli najnižšiu hodnotu. Získané príjmy z jednotlivých druhov miestnych daní a miestneho poplatku využívajú obce na rozvoj svojho územia, na zabezpečenie bežného chodu obce, realizujú rôzne kultúrne, spoločenské a športové podujatia

Záver

Po celospoločenskej zmene, ktorá bola odštartovaná v roku 1989, kedy sa obnovila samospráva na úrovni obcí prijatím zákona SRN č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení inicioval proces reformy.

Počas rokov 2002 až 2004 na základe zákona NR SR č. 416/2001 Z.z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky došlo k výraznému presunu právomoci aj na obce, čo znamenalo nielen posilnenie ich postavenia, ale i nárast ich zodpovednosti pri spravovaní vecí verejných.

Po decentralizácii verejno – správnej agendy prišlo aj na decentralizáciu verejných financií. Na presun kompetencií nadviazal realizáciou fiškálnej decentralizácie i presun financií, čím sa do značnej miery zavýšila delegácia zodpovednosti za správu a rozvoj územia na miestnu úroveň samosprávy.

Z analýz miestnych daní a poplatkov za obdobie rokov 2002 až 2006 vyplynulo, že vo všetkých vybraných obciach sa zvýšil objem výnosov z miestnych daní práve v roku 2005 a 2006 po spustení nového systému financovania územnej samosprávy.

Napriek tomu existujú určité nedostatky procesného charakteru v oblasti vyrubovania a vymáhania miestnych daní, čo ovplyvňuje úspešný výkon a fungovanie samosprávy. Spomaľuje sa tým proces priebežného plnenia rozpočtu obcí, čo môže mať negatívny vplyv na prípadný vznik nedostatku finančných prostriedkov pri financovaní vopred stanovených aktivít obce.

Literaúra

[1] BELAJOVÁ, A. – BALÁŽOVÁ, E. 2004. Ekonomika a manažment územných samospráv. Nitra: FEM SPU, 2004. 185 s. ISBN 80-8069-458-3

- [2] DVOŘÁK, M. - PAPCUNOVÁ, V. - GECÍKOVÁ, I. 2006. The analyse of structure and value of municipality property in Slovakia In: Acta agraria et silvestria. - Roč. 46, č. 2 (2006), s. 215-220. ISSN 0065-0919.
- [3] ŽÁRSKA E.. 2007. Komunálna ekonomika a politika. Bratislava: Ekonóm, 2007. 194 s. ISBN 978-80-225-2293-9

VÝVOJ FINANCOVANIA KOMPETENCIÍ OBCÍ PO FISKÁLNEJ DECENTRALIZÁCIÍ NA SLOVENSKU

Ing. Eva BALÁŽOVÁ, Ph.D.

KRR FEŠRR SPU v Nitre, tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra

e-mail: eva.balazova@uniag.sk

Ing. Eva BALÁŽOVÁ, ml.

externá doktorandka FEŠRR SPU v Nitre

2428 Garmisch Drive, 81657 Vail, Colorado, USA

e-mail: ebalazova@vailresorts.com

ANOTÁCIA

Doterajší dopad fiškálnej decentralizácie na finančné hospodárenie obcí SR a dynamika rastu príjmov obcí vysoko prekračuje pôvodné odhady a dohody Vlády SR s územnou samosprávou o kvantifikácii fiškálnej decentralizácie pre roky 2005 a 2006. Ministerstvo financií SR považuje za legitímne otvoriť otázku o prehodnotení percentuálneho nastavenia prerozdelenia výnosu DPFO medzi štát a územnú samosprávu, čo sa prirodzene stretáva s nevôľou až odporom zo strany predstaviteľov. Pred miestnu samosprávu v predmetnom období sú postavené ďalšie úlohy, ktorých finančná náročnosť nie je dostatočne kvantifikovaná.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

fiškálna decentralizácia, daň z príjmov fyzických osôb, daňové príjmy, rozpočet.

ANNOTATION

Financing of self-government competences, municipalities and regional self government is provided mostly through own tax income. National budget grants and transfers from the appropriate chapters are used to finance competences of transferred performance of state administration, responsibilities connected with regional development and protection of environment. Some of the specific and individual needs of municipalities, that are not part of the fiscal decentralization, are financed by the kind of grants from the national budget. With the planned implementation of fiscal decentralization, municipalities and regional self governments were supposed to be guaranteed the amount of finances for 2005 with an approach of they were accredit in the national budget. The advantage of the new system of financing through the natural person income tax for local and regional self government was expected from the year of 2006. Evolution has shown, that already in the year of 2005 self governments gain from the new system and in following years even more improvements are expected. This article is about an analysis of the present situation and prognosis of the grow in the municipality income through taxes from the bond of natural person income tax.

Úvod

Na presun kompetencií na obce a kraje, ktorý prebiehal v rámci reformy verejnej správy v SR v rokoch 2002 až 2004 nadviazal realizáciou fiškálnej decentralizácie, platnej od 1. januára 2005, aj presun financií, čím sa do značnej miery zavrášila delegácia zodpovednosti za správu a rozvoj územia na miestnu a regionálnu úroveň samosprávy. Fiškálna decentralizácia priniesla zásadnú zmenu. Kým do konca roku 2004 závisela časť príjmov samosprávy od toho, aký podiel daní jej každoročne prisúdili poslanci NR SR v rámci štátneho rozpočtu, nový systém financovania od roku 2005 je postavený na pevne

daných kritériách, podľa ktorých sa daň z príjmu fyzických osôb prerozdeľuje medzi jednotlivé obce a VÚC a stáva sa tak ich príjmom. Ďalšiu významnú časť príjmov získava územná samospráva z miestnych daní a poplatku, o výške ktorých majú právomoc rozhodovať.

Materiál a metódy

Príspevok má prevažne analytický charakter s cieľom zmapovať skutočný vývoj v oblasti financovania miestnych samospráv po uskutočnení fiskálnej decentralizácie na Slovensku a naznačiť trendy v rokoch 2007 až 2009. Pri tvorbe príspevku pre potreby analýzy sme získavali údaje zo sekundárnych zdrojov, najmä z Ministerstva financií SR (MF SR), z dokumentov Výboru pre makroekonomické prognózovanie a štatistických prehľadov Združenia miest a obcí Slovenska. Informačnými zdrojmi boli predovšetkým internetové stránky príslušných inštitúcií verejnej správy, odborné články a vedecké časopisy. Ako základnú techniku spracovania dokumentov sme aplikovali obsahovú analýzu dokumentov.

Výsledky a diskusia

Prognóza daňových príjmov odráža priority a ciele novej vlády. Medzi najvýznamnejšie zmeny uskutočnené novou vládou patrí zavedenie zníženej sadzby DPH na lieky a vybrané zdravotnícke tovary, úprava spôsobu výpočtu odpočítateľných položiek u daní z príjmov FO, zrušenie niektorých nesystémových prvkov v daňovom systéme ako boli oslobodené príjmy neziskových organizácií alebo poukazovanie 2% zaplatenej dane DPFO. Výnos dane z príjmu zo závislej činnosti je ovplyvnený vývojom zamestnanosti a rastom miezd.

Tabuľka 1 Prognóza rastu reálnych miezd v SR za roky 2006 až 2009

Inštitúcia	2006	2007	2008	2009
Rast reálnych miezd MF SR	3,1%	3,9%	4,0%	3,7%

- prognóza

Zdroj: MF SR

Priaznivo sa vyvíjajúce makroekonomické prostredie, ako i podmienky na podnikanie by mali pozitívne ovplyvniť výnos dane z príjmov fyzických osôb z podnikania. Prechod na novú metodiku aktualizácie daní a vyššie spomenuté legislatívne zmeny by mali mať za následok zvýšenie celkovej prognózy dane.

Tabuľka 2 Výnos dane z príjmov fyzických osôb – skutočnosť 2005, prognóza 2006 až 2009

Ukazovateľ	Skutočnosť 2005	Prognóza			
		2006	2007	2008	2009
Dane z príjmov, ziskov a kapitálového majetku	86 041	89 416	99 355	109 888	120 671
Daň z príjmov fyzických osôb	40 117	40 353	45 603	51 206	56 692
DPFO zo závislej činnosti	33 430	34 741	39 672	44 562	49 595
DPFO z podnikania	6 687	5 612	5 931	6 644	7 097
do štátneho rozpočtu	2 793	2 496	2 828	3 175	3 515
do obcí	26 612	29 734	32 058	35 998	39 854
do VÚC	8 896	9 940	10 717	12 034	13 323
mimorozpočtový účet	1 816	-1 816	0	0	0

Zdroj: MF SR

Počnúc štátnym rozpočtom na rok 2007 prechádza Ministerstvo financií SR na novú metodiku vykazovania aktuálnych daňových príjmov. Vykazovanie aktuálnych daní podľa metodiky ESA 95 možno robiť dvoma spôsobmi. Prvý spôsob je založený na predpise daňovej povinnosti a jej predpokladanej miere zaplatenia („koeficientová metóda“),

druhý spôsob je založený na časovom posunutí hotovostných platieb daní do príslušných akruálnych období (metóda časových posunov). Pri zavádzaní metodiky ESA 95 do rozpočtového procesu sa MF SR rozhodlo pre prvú metódu, ktorá je ekonomicky správnejšia a presnejšia, avšak je náročná na dostupnosť a kvalitu údajov z daňových priznaní a iných tlačív. MF SR (prognózy daní) v spolupráci so ŠÚ SR (historické časové rady) prechádza na druhú metódu, pretože sa opakovane ukazovali nedostatky v kvalite údajov. Táto metóda býva napokon odporúčaná EUROSTAT-om krajinám, ktoré majú problémy zhromažďovať spoľahlivé údaje. Akruálny výnos dane by mal byť vyšší ako hotovostný výnos, pretože u väčšiny daní sa platí daň za predchádzajúce zdaňovacie obdobie s istým časovým posunom (napr. mesiac).

V rámci fiškálnej decentralizácie v roku 2005 bolo 93,8% výnosu dane z príjmov fyzických osôb určené rozpočtom obcí a VÚC. Vyššia prognóza dane z príjmov fyzických osôb sa z tohto dôvodu prejavuje v náraste zdrojov samospráv. Samosprávy majú právomoc využiť tieto zdroje podľa vlastného uváženia a nárast zdrojov pravdepodobne vedie k ekvivalentnému nárastu výdavkov.

Návrh viacročného rozpočtu územnej samosprávy SR na roky 2007 až 2009 nadväzuje na rok 2006, ktorý je druhým rokom realizácie fiškálnej decentralizácie. Financovanie samosprávnych kompetencií obce a vyššie územné celky zabezpečujú predovšetkým z vlastných daňových príjmov. Prostredníctvom dotácií z príslušných kapitol štátneho rozpočtu sa financujú kompetencie preneseného výkonu štátnej správy, úlohy spojené najmä s regionálnym rozvojom a ochranou životného prostredia ako aj realizácia projektov spolufinancovaných zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu Európskej únie. Niektoré špecifické a individuálne potreby obcí, ktoré neboli súčasťou fiškálnej decentralizácie budú financované formou dotácií zo štátneho rozpočtu rozpočtovaných v kapitole Všeobecná pokladničná správa.

Zavedením fiškálnej decentralizácie sa predpokladalo, že obce a VÚC v roku 2005 dostanú do svojich rozpočtov garantované sumy finančných prostriedkov tak, ako boli rozpočtované v štátnom rozpočte v kapitole Súhrnný finančný vzťah k obciam a VÚC. Prínos nového systému financovania z výnosu dane z príjmov fyzických osôb sa predpokladal až od roku 2006. Vývoj ukázal, že obce a VÚC už v roku 2005 získali viac a v nasledujúcich rokoch získajú z výnosu tejto dane vyššiu sumu ako sa predpokladalo. Prehľad je uvedený v nasledovnej tabuľke:

Tabuľka 3 Výnos dane z príjmov fyzických osôb pre obce – skut.2005, progn.2006-07

(v mil. Sk)	2005	2006	2007
1. Súhrnný finančný vzťah k obciam a VÚC	31 354,9	32 221,4	33 073,0
2. Fiškálna decentralizácia	31 354,9	33 113,0	36 379,0
3. Aktuálny odhad výnosu dane z príjmov FO (cash)	*37 629,8	39 674,0	42 775,0
4. Rozdiel (3 - 2)	+ 6 274,9	+ 6 561,0	+ 6 396,0

Poznámka: * skutočne poukázaná suma územnej samosprávy za rok 2005

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z MF SR

Vychádzajúc z vývoja výnosu dane z príjmov fyzických osôb, a tým aj uvedenej dynamiky rastu príjmov obcí a VÚC, ktorá vysoko prekračuje pôvodné dohody s územnou samosprávou o kvantifikácii fiškálnej decentralizácie, ministerstvo financií považuje za legitímne otvoriť otázku o prehodnotení percentuálneho nastavenia prerozdelenia výnosu DPFO medzi štát a územnú samosprávu.

Z tohto dôvodu v rozpočte na rok 2007 sa predpokladá, že obce a vyššie územné celky zabezpečia financovanie nových kompetencií v oblasti neštátnych základných umeleckých škôl a neštátnych školských zariadení v rozsahu cca 565,0 mil. Sk z vyšších príjmov z podielu na DPFO. V súlade s plánom legislatívnych úloh vlády MF SR pripravuje v roku 2007 novelu zákona o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samosprávy

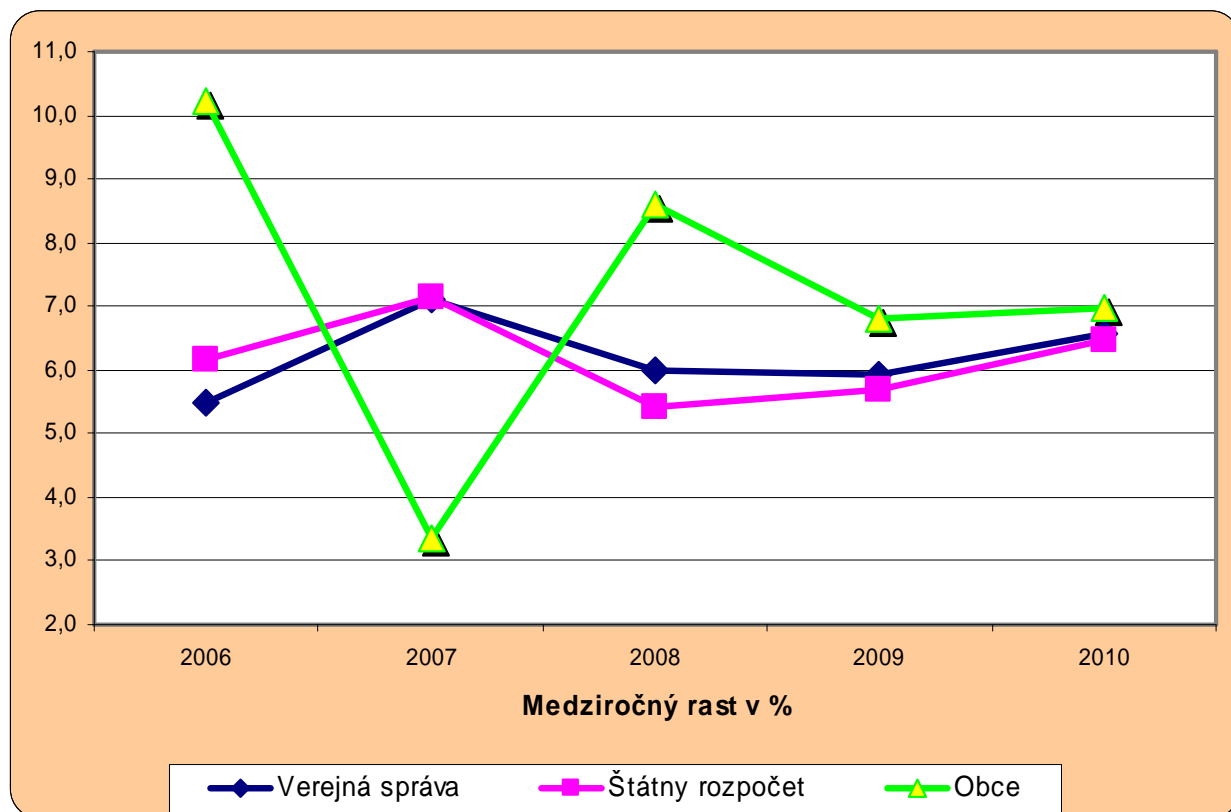
s účinnosťou od 1.januára 2008, ktorá komplexne prehocije kompetencie obcí a VÚC a ich príjmovú základňu.

Predpokladá sa, že obce v roku 2007 dosiahnu celkové príjmy vo výške 88 021,2 mil. Sk a celkové výdavky v sume 86 421,2 mil. Sk. Financovanie samosprávnych kompetencií je v plnej pôsobnosti obcí, ktorých zastupiteľstvá rozhodujú o rozdelení a použití prostriedkov podľa jednotlivých úsekov v rámci schválených rozpočtov. Obce takto samostatne rozhodujú o 71 % svojich príjmov.

Prognóza vývoja daňových príjmov v SR
Daňové príjmy v roku 2006 a 2010

	2006	2010	Rast daňových príjmov v rokoch 2006 - 2010 v %
Verejná správa	287 614 mld. Sk	368 613 mld. Sk	28,16 %
Štátny rozpočet	236 272 mld. Sk	300 318 mld. Sk	27,11 %
Obce	40 177 mld. Sk	51 542 mld. Sk	28,29 %

Graf 1 Prognóza vývoja daňových príjmov v SR 2006-2010

Zdroj: vlastné spracovanie

Daňové príjmy sa očakávajú v sume 42 360,0 mil. Sk, ktoré obce získajú z výnosu dane z príjmov platenej fyzickými osobami, z výnosu dane z nehnuteľností, z výnosu daní za špecifické služby (miestne dane a poplatok za komunálne odpady) a z výnosu dane z úhrad za dobývací priestor. Z výnosov týchto daní bude zabezpečené financovanie samosprávnych pôsobností obcí vrátane samosprávnych pôsobností presunutých z orgánov štátnej správy na obce v rámci decentralizácie verejnej správy. Predpoklad vývoja jednotlivých druhov daňových príjmov v rokoch 2007 až 2009 do rozpočtov obcí je nasledovný:

Tabuľka 4 Vývoj jednotlivých druhov daňových príjmov pre obce SR- rozpočet 2006 a predpoklad v rokoch 2007 až 2009

(v mil. Sk)	2006 rozpočet	Predpoklad		
		2007	2008	2009
Daňové príjmy spolu	37 441,0	42 360,0	46 450,0	50 456,0
z toho: daň z príjmov fyzických osôb	27 589,0	32 058,0	35 998,0	39 854,0
daň z nehnuteľností	6 000,0	6 400,0	6 500,0	6 600,0
daň za špecifické služby	3 850,0	3 900,0	3 950,0	4 000,0
daň za dobývací priestor	2,0	2,0	2,0	2,0

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov MF SR

Súčasný vývoj výnosu dane z príjmov fyzických osôb ukazuje, že dopad fiškálnej decentralizácie na rozpočty obcí je priaznivý už od jej zavedenia, t.j. od roku 2005. Plánovaný medziročný rast výnosu dane z príjmov FO je nasledovný:

2007/2006	+ 4 469 mil. Sk	16,2%
2008/2007	+ 3 940 mil. Sk	12,3%
2009/2008	+ 3 856 mil. Sk	10,7%

V rámci nedaňových príjmov sa uvažuje, že obce dosiahnu sumu 13 400,0 mil. Sk. Ide najmä o príjmy z podnikania a z vlastníctva majetku v sume 3 400,0 mil. Sk, a to z nájomného z prenajatých pozemkov, budov, strojov a zariadení, čiastku 3 800,0 mil. Sk z administratívnych a iných poplatkov a platieb (správne poplatky, za ubytovacie a stravovacie služby, zo vstupného, za relácie v miestnom rozhlase a pod.) a z iných nedaňových príjmov v sume 1 500,0 mil. Sk. Predpokladá sa, že kapitálové príjmy dosiahnu výšku 4 500,0 mil. Sk, a to najmä z predaja budov, bytov, z predaja pozemkov. Z úrokov z domácich úverov, pôžičiek a vkladov sa očakáva získať 200,0 mil. Sk.

Ak by bola zachovaná štruktúra výdavkov obcí SR na úrovni dosiahnutej skutočnosti roku 2005 a 2006, potom vývoj výdavkov podľa funkčnej klasifikácie v rokoch 2007 až 2009 by bol nasledovný:

Tabuľka 5 Štruktúra výdavkov obcí SR - skutočnosť 2006, predpoklad 2007 až 2009

Funkcia (v mil. Sk)	2006	2007	2008	2009
01 Všeobecné verejné služby	20 707,2	20 968,5	22 671,4	24 119,4
02 Obrana	9,2	8,7	9,0	9,0
03 Verejný poriadok a bezpečnosť	1 035,1	1 130,1	1 177,9	1 245,9
04 Ekonomická oblasť	9 390,1	11 039,8	11 153,6	11 206,2
05 Ochrana životného prostredia	6 475,1	6 113,3	6 358,0	6 413,4
06 Bývanie a občianska vybavenosť	9 170,1	8 477,9	8 424,8	8 552,9
07 Zdravotníctvo	173,5	231,0	231,1	236,2
08 Rekreaícia, kultúra a náboženstvo	4 260,9	4 338,1	4 415,3	4 484,8
09 Vzdelávanie	25 241,2	30 996,0	31 013,7	32 883,1
10 Sociálne zabezpečenie	2 753,0	3 117,8	3 347,8	3 508,4
S p o l u	79 215,4	86 421,2	88 802,6	92 659,3

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov MF SR a ZMOS.

V roku 2008 sa oproti roku 2007 v rozpočtoch obcí v príjmoch očakáva nárast o 4,0 % a výdavkoch o 2,8 % a v roku 2009 oproti roku 2008 v príjmovej časti rozpočtu o 2,7 % a vo výdavkoch o 4,3 %. Nárast príjmov aj výdavkov je najmä z titulu nárastu daňových príjmov, ktorých vyššie výnosy, a tým aj ich vyššie smerovanie do rozpočtov obcí sa očakáva v roku 2008 oproti roku 2007 o 9,6 % a v roku 2009 oproti roku 2008 o 8,6 %.

Na druhej strane dochádza k poklesu transferov zo štátneho rozpočtu v roku 2008 oproti roku 2007 o 10,6 % a v roku 2009 oproti roku 2008 o 3,5 %.

Nové úlohy a s nimi súvisiace výdavky obcí v rokoch 2008-2010

- Nové právne normy schválené NR SR a vládou SR
- Plánované sú trikrát vyššie výdavky na spolufinancovanie projektov v plánovacom období EÚ v rokoch 2007-2013
- Plánovaný prechod na aktuálne účtovníctvo
- Povinné programové rozpočtovanie na roky 2009-2010
- Financovanie neštátnych základných umeleckých škôl a školských zariadení
- Valorizácia plátov zamestnancov obcí už k 1. januáru (pedagogickí zamestnanci plánovaný rast priemernej mzdy o 7% ročne)
- Zvýšenie výdavkov na tovary a služby o mieru inflácie
- Zavedenie kariérneho postupu pedagógov, rast výdavkov na ich odmeňovanie počnúc septembrom 2008 nad rámec valorizácie
- Spracovávanie konsolidovaných účtovných záznamov za rok 2009
- Riešenie environmentálnych záväzkov (odkanalizovanie, pitná voda, likvidácia biologických odpadov a pod.)
- Riešenie dopadov zmien v asignácii daní

Záver a odporúčania

Zavedením fiškálnej decentralizácie, dotácie štátneho rozpočtu ako jeden z hlavných zdrojov financovania miestnych samospráv boli nahradené vlastnými daňovými príjmami obcí, čím sa posilnili kompetencie aj zodpovednosť samospráv. To prispieva k zefektívneniu fungovania verejnej správy. Jednoznačná väzba poskytovaných zdrojov a dosahovaných výsledkov musí byť prítomná vždy pri využívaní verejných zdrojov v podmienkach miestnych samospráv tak, aby ich výdavky smerovali do oblastí, kde prinesú spoločnosti najväčší prínos. Podstatný nemôže byť len objem použitých zdrojov, ale najmä efekty čiže výsledky, ktoré tieto zdroje dokážu priniesť. Ďalším dôležitým prvkom je posilnenie manažérskej zodpovednosti, funkčnosti interného a externého kontrolného systému. Konečným výsledkom by malo byť vytvorenie systému riadenia miestnych financií, ktorý bude ekonomický z pohľadu daňových plátov a viac transparentný z pohľadu občanov. Celkovo sa tak zvyšuje zodpovednosť územnej samosprávy za správu a rozvoj obce. Malo by tiež dôjsť k zvýšeniu efektívnosti využitia zdrojov v mieste ich vzniku a obmedzeniu prerozdelených procesov. Tieto zmeny by mali podnietiť tiež vyššiu participáciu občanov na lokálnom dianí a podporiť tak rozvoj miestnej demokracie. V zásade z pohľadu obcí SR možno doterajší vývoj po zavedení fiškálnej decentralizácie hodnotiť pozitívne. Otázkou ostáva možné prehodnotenie percentuálneho nastavenia prerozdelenia výnosu DPFO medzi štát a územnú samosprávu alebo prípadne ďalšie financovanie nových kompetencií obcami, napr. neštátnych školských zariadení.

Literatúra

[1] www.finance.gov.sk

[2] www.vlada.sk

K PROBLEMATICE VYUŽITÍ METODY BALANCED SCORECARD V ORGANIZACÍCH VEŘEJNÉ SPRÁVY

Ing. Irena OPLUŠTILOVÁ

Katedra regionální ekonomie a správy

Ekonomicko-správní fakulta MU

Lipová 41a, 602 00 Brno

e-mail: oplustii@econ.muni.cz

ANOTACE

Metoda Balanced Scorecard je další z manažerských metod soukromého sektoru, která našla uplatnění v organizacích veřejného sektoru. Cílem její aplikace je zajištění realizace strategie dané organizace. Samozřejmě, veřejný sektor má oproti soukromému svá specifika, která se odrážejí i v podmínkách aplikace metody BSC. Příspěvek se zabývá právě těmito specifiky, dále také možnými přínosy a problémy spojenými s aplikací této metody v organizaci veřejného sektoru.

KLÍČOVÁ SLOVA

Balanced Scorecard, strategické plánování, veřejný sektor

ANNOTATION

The Balanced Scorecard method is another managerial method of private sector, which has found out usage in organizations of public sector. The aim of its application is to ensure the realization of the strategy of the organization. Public sector has indeed some specifics, compared to private sector. These specifics reflect in conditions of application of BSC. The paper deals with those specifics, furthermore it deals with potential benefits and problems connected with the application of this method in public sector organizations.

KEY WORDS

The Balanced Scorecard method, strategic planning, public sector

Úvod

Metoda Balanced Scorecard (BSC)¹ je zaváděna s cílem zlepšit proces strategického plánování organizace. „Balanced Scorecard je zvláštní druh konkretizace, znázornění a sledování strategií. S její pomocí se má výrazně zvýšit pravděpodobnost zavedení zamýšlené strategie.“² BSC je v první řadě mechanismem k realizaci strategie a až potom nástrojem pro tvorbu strategie. BSC poskytuje rámec převádějící strategii a vizi organizace do uceleného souboru měřítek výkonnosti. Kombinuje mnoho známých prvků řízení organizace, jako jsou např. cíle, ukazatele nebo plány akcí s novými přístupy ke znázornění strategie, myšlení v perspektivách a rozlišení strategických a operativních cílů.³ Balanced Scorecard byla původně vytvářena jako měřicí systém, vyvinula se však do strategického manažerského systému. Tato metoda byla, jako mnoho jiných

¹ BSC vznikla na počátku 90. let 20. století, jejími autory jsou David Norton a Robert Kaplan. Vznikla v rámci projektu „Měření výkonnosti podniku budoucnosti“, který proběhl v roce 1990. Výsledky tohoto projektu shrnuli v článku „Balanced Scorecard – Measures That Drive Performance“ publikovaném v Harvard Business Review, leden – únor 1992.

² Horváth & Partners. 2002. s. 8.

³ Horváth & Partners. 2002. s. 17.

manažerských metod, vytvořena pro potřeby soukromého, ziskového sektoru a brzy našla uplatnění i v organizacích veřejného sektoru.

V souvislosti s metodou Balanced Scorecard jsou používány následující pojmy:

Strategie – dlouhodobě určuje směr a rozsah aktivit organizace a to, jak chce organizace dosáhnout svých cílů.⁴

Vize – obraz budoucího žádoucího stavu; obraz konečného budoucího výsledku; realita/žádoucí budoucnost, která ještě nenastala.⁵

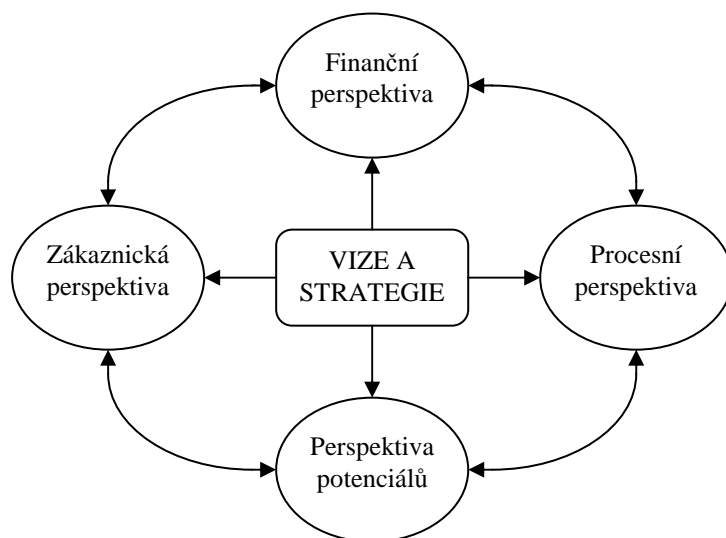
Scorecard – výraz je převzatý z americké sportovní terminologie. Je to označení pro kartu, která obsahuje nejen prostý výsledek hry (skóre), ale všechny relevantní akce, které vedly ke konečnému výsledku, přispění jednotlivých hráčů (užitečnost, tresty, góly, nahrávky, atd.). Při průběhu projektu, v rámci kterého došlo k vyvinutí BSC, se nejprve vyskytl tzv. „podnikový scorecard“⁶, který byl v průběhu zpracování projektu uspořádán do vícerozměrného scorecardu – systému vyvážených ukazatelů výkonnosti podniku, posléze byl scorecard rozšířen na BSC sestavený ze 4 různých perspektiv.

Balanced – „slovo „balanced“ znamená „vyváženost“ mezi krátkodobými a dlouhodobými cíli, mezi finančními a nefinančními měřítky, mezi zpožděnými a předstiženými indikátory a mezi vnitřními a vnějšími faktory výkonnosti.“⁷

Perspektivy – představují relevantní součásti činnosti organizace. Standardně uvažují podniky v rámci BSC 4 perspektivy – finanční, zákaznická, interních procesů (procesní) a učení se a růstu (potenciálu). Tento výčet je určitou šablonu, návrhem možných perspektiv. Počet a vymezení perspektiv si organizace stanoví podle daných okolností, specifických podmínek organizace nebo oboru. Tyto perspektivy pak jsou vyváženě zohledňovány při odvozování strategických cílů. Jejich úlohou je určit model uvažování, který zajistí, že budou promyšleny všechny důležité aspekty činnosti organizace ve vyváženém poměru.

Následující obrázek schematicky vyjadřuje základní znázornění BSC:

Obrázek č. 1: Balanced Scorecard – základní schéma

Pramen: Kaplan, R. S., Norton, D. P.: Balanced Scorecard. Strategický systém měření výkonnosti podniku. 2005. s. 20. Upraveno.

⁴ www.benchmarking.cz/glosar.asp

⁵ www.benchmarking.cz/glosar.asp

⁶ Více viz Kaplan, R. S., Norton, D. P. 2005. s. 9.

⁷ Kaplan, R. S., Norton, D. P. 2005. s. 10.

Měřítko – vyjadřují, jak bude hodnocena a sledována úspěšnost organizace při dosahování stanoveného cíle. Metoda BSC používá vedle tradičních finančních měřítek také nefinanční měřítko. Reaguje tak na problém přílišné orientace na finanční měřítko výkonnosti podniku. Přínos BSC nespočívá v používání nefinančních měřítek (toto je obsaženo i v jiných manažerských metodách), ale v jejich vyváženém zohledňování. Každé měřítko je součástí řetězce příčiny a následku a všechna měřítko jsou v konečném důsledku propojena s výstupy.

Strategická mapa – představuje schematické znázornění strategie organizace. Vyjadřuje vzájemné propojení cílů – jejich závislostí, znázorňuje řetězec příčin a následků. Tyto cíle jsou přiřazeny k jednotlivým perspektivám, ke kterým se vztahují.

BSC v oblasti veřejné správy

Veřejný sektor má ve srovnání se soukromým sektorem řadu specifíků, která se projevují i při zavádění BSC. Hlavní rozdíly při aplikaci metody BSC v soukromém a veřejném sektoru jsou shrnuty v tabulce č. 1. Zatímco soukromé podniky se zaměřují na kritéria efektivnosti a výkonnosti, veřejná správa musí dbát na legitimitu a transparentnost svých činností. To je dáno samou podstatou demokratické společnosti, která klade vysoké nároky na otevřené a zdůvodnitelné jednání a chování všech, kteří jsou aktivní součástí veřejné sféry a nakládají s veřejnými prostředky.

Tabulka č. 1: Hlavní rozdíly při aplikaci metody BSC v soukromém a veřejném sektoru.

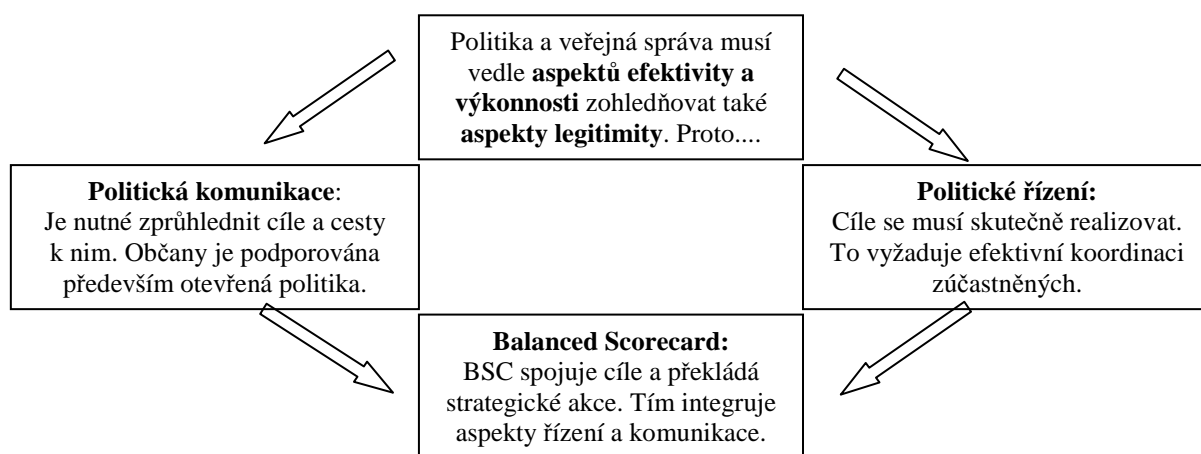
Charakteristické rysy	Podniky	Orgány veřejné správy
Funkce vedení	Systém strategického měření	Zpracování strategie a její kritéria
Výchozí bod	Vize Strategie	Strategický základ: formulace vize/poslání strategické odpovědnosti
Perspektivy	Hospodářský výsledek (zájem vlastníka) Klient Procesy Získávání znalostí	Efektivita (občanská / zákaznická perspektiva) Zdroje (finanční perspektiva) Procesy a struktury (perspektiva interních procesů) Obnovení a pracovní kapacita
Nejdůležitější faktory úspěchu	Není systematizováno	Matice pracovních výsledků jako základ
Opatření	Výsledky opatření	Kritéria úspěchu
Stanovení cíle	Nesystematické Jeden cíl/opatření	Tři úrovně cílů (min., realistická, max.)
Vyváženost	Perspektiva	Strategické odpovědnosti nejdůležitější faktory úspěchu Efektivnost ostatní perspektivy Korporační strategie/strategie útvarů
Zavedení	Podnikatelský (obchodní) plán Postupy osobního rozvoje Výroční zpráva	Rozpočet Roční akční plán Vyjednání o výsledcích (mezi jednotlivými stupni organizace) Diskuse o výsledcích a vývoji (v rámci organizace) Výroční zpráva

Pramen: Kekkonen, S.: Finsko: Nový model strategického řízení. Vyvážený úspěch. 2002. Cit. podle Dvořáková, P., Suchánek, P.: Možnosti využití metody BSC při řízení ve veřejné správě. 2006. s. 43.

Balanced Scorecard má velký komunikační význam jak v rámci podniku (zprostředkování strategie až na úroveň zaměstnanců), tak i navenek. Ve veřejné sféře je potřeba a význam komunikace ještě větší – cíle politiky se musí vysvětlit občanům a zároveň je potřeba ukázat cesty, kterými je možné těchto cílů dosáhnout. Díky měření cílů a realizovaných opatření vzrůstá důvěryhodnost prosazované politiky.

Ve veřejné sféře by se tedy BSC měla zaměřit na dva hlavní cíle, kterými jsou „politické řízení“ (zejména interní) a „politická komunikace“ (zejména externí) – viz obrázek č. 2.

Obrázek č.2: Dvojitá funkce Balanced Scorecard ve veřejném sektoru

Pramen: Horváth & Partners.: Balanced Scorecard v praxi. 2002. s. 352.

Jak aplikovat BSC

V modelu BSC existuje přísná logika koncepce při převádění vize a strategie do strategických akcí. Cíle, měřítka a strategické akce se přiřazují konkrétnímu úhlu pohledu – perspektivě. To působí proti jednostrannému přemýšlení při odvozování a sledování cílů. Celý proces zavádění BSC může být rozdělen do následujících kroků:

1. Stanovení mise a vize obce.
2. Výběr strategických témat a perspektiv rozvoje – definování perspektiv obce je samozřejmě odlišné než u podniků. Je možné se setkat s různými označeními, v podstatě se jedná o následující vymezení perspektiv:
 - Občanská / zákaznická perspektiva – definování klientů je ve veřejném sektoru poněkud obtížnější než v soukromém. Kdo všechno může být klientem samosprávy? Odpověď na tuto otázku je schematicky znázorněná v následující tabulce.

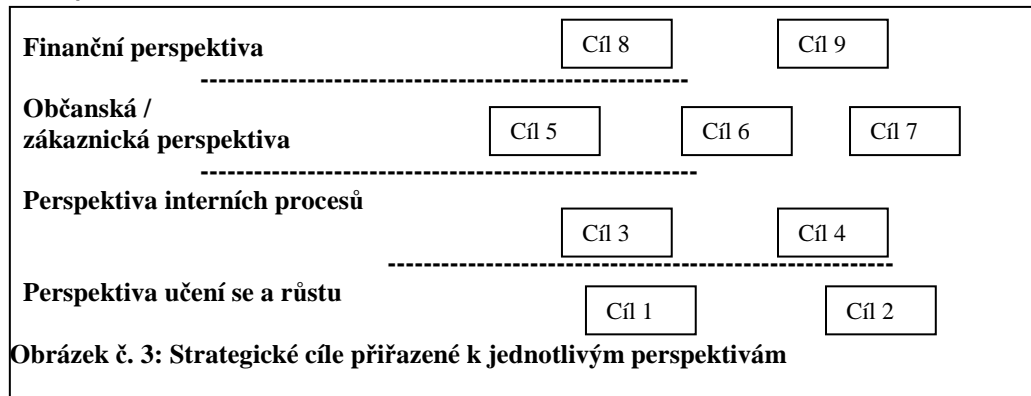
Tabulka č. 2: Segmentace klientů obce

Občané	Současný i potenciální obyvatel obce; rozdělení dle zájmových skupin.
Podnikatelé	Současný i potenciální investor, tvůrce pracovních míst a zdroj financí z daní a sponzor.
Úředníci	Základ úspěchu strategie úřadu, schopný, vzdělaný, spokojený a motivovaný.
Kraj	Nadřízený orgán v přenesené působnosti, partner ve velkých projektech.
Stát	Partner, pro nějž v určených oblastech vykonává obec činnosti, zdroj financování aktivit.

Pramen: Kostroň, L., Šusta, M. Balanced Scorecard. 2005. Upraveno.

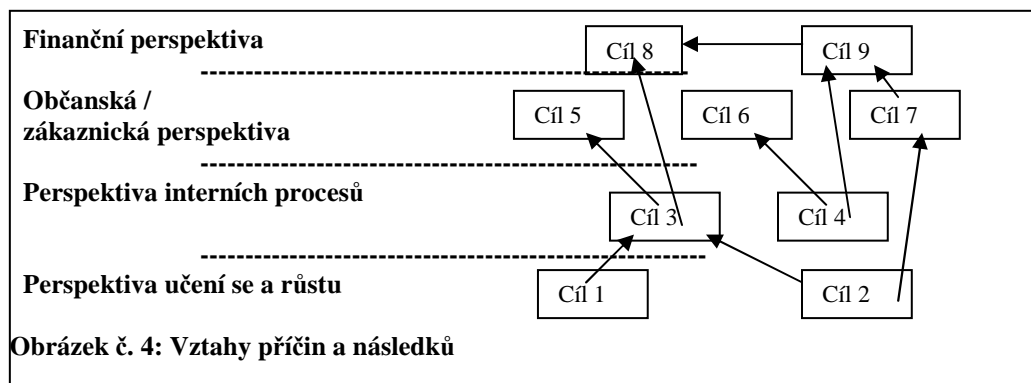
- Finanční perspektiva (zdroje) – jak hospodárně a produktivně využívá obec veřejné finanční zdroje a ostatní zdroje, které má k dispozici, tedy snaha o nákladovou efektivnost, dodání zákazníkovi maximální hodnoty veřejného statku či služby.
- Perspektiva interních procesů – aby se naplnily strategické plány organizace a očekávání klientů, organizace musí identifikovat klíčové procesy, na které musí klást důraz co do jejich kvality – má obec k dispozici kapacitu a strukturu, aby mohla splnit vytyčené cíle?
- Perspektiva učení se a růstu – je základem strategie, umožňuje, aby mohlo být dosaženo cílů ve zbývajících perspektivách. Cíle v této perspektivě jsou hybnými silami pro dosažení skvělých výsledků v ostatních perspektivách. Zahrnuje zejména schopnosti zaměstnanců, schopnosti informačního systému a motivace, delegování pravomocí a angažovanost.

3. Definování strategických cílů – odvození strategických cílů slouží k redukcí velkého počtu potenciálních strategických cílů a výběru několika opravdu významných, tím dochází ke konkretizaci strategie. Cíle se přiřazují jednotlivým perspektivám (obr. č. 3).

Pramen: Vlastní zpracování podle Rohm, H. 2002.

4. Sestavení strategické mapy – vybudování vztahů příčin a následků mezi jednotlivými cíli, viz obrázek č. 4.

Pramen: Vlastní zpracování podle Rohm, H. 2002.

5. Stanovení měřítek – měřítka slouží k vyjádření strategických cílů a zároveň umožňují sledovat úroveň jejich dosažení. Měření strategických cílů má umožnit ovlivnit chování žádoucím směrem. Z důvodu zajištění jednoznačnosti by pro jeden strategický cíl měla být definována maximálně 2 až 3 měřítka. K výběru vhodných měřítek napomáhají následující kritéria⁸:
- Můžeme z měřítka vyčíst míru dosažení požadovaného cíle?
 - Ovlivníme měřítkem chování zaměstnanců v požadovaném směru?
 - Jak přesně měřítka odráží příslušný cíl?
 - Je možná jednoznačná interpretace měřítka?
 - Je zajištěn princip zjišťování měřítka?
 - Může osoba zodpovědná za dosažení cíle z větší části měřítka ovlivnit?
 - Je měřítka ovlivnitelná krátkodobě (1 rok) nebo dlouhodobě (2 roky a více)?
- Všechna měřítka jsou v konečném důsledku propojena s výstupy.
6. Stanovení cílových hodnot – Strategický cíl je zcela popsán tehdy, když je stanovena jeho cílová hodnota. Ta by měla být náročná, ctizádostivá, ale samozřejmě i věrohodná a dosažitelná.
7. Určení strategických akcí, akční plány – strategické akce se přiřazují přímo k jednotlivým strategickým cílům. Strategické akce také dále konkretizují, operacionalizují a multiplikuji strategické cíle. Tvoří základ pro efektivní rozdělení prostředků v rámci realizace strategie. Postup jejich určování je možné popsat

⁸ Horváth & Partners. 2002. s. 180.

následujícími kroky: (1) vypracování návrhů strategických akcí, (2) rozpočet a priority strategických akcí, (3) dokumentace strategických akcí.

8. Kaskádování BSC – Balanced Scorecard je vytvořena, kaskádována na různé úrovně organizace – BSC obce, BSC odborů, externích partnerů, BSC oddělení, BSC jednotlivců.

Možné přínosy a problémy spojené s aplikací BSC

Proč by měla obec používat Balanced Scorecard? „Protože potřebuje vědět, jaká jsou očekávání jejích klientů a co její zaměstnanec potřebuje, aby mohl tato očekávání naplnit. Protože nemůže dosáhnout svých stanovených cílů, pokud nevezme tato očekávání v úvahu.“⁹ Zavedení BSC přináší obci mnohé výhody. Mezi nimi lze uvést následující:

- Řízení, plánování:
 - o Zavedení BSC šetří čas. BSC propojuje fáze hledání strategie a realizace strategie. Propojuje strategické a operativní plánování. Prodlouží fázi strategického plánování, ale zkrátí fázi operativního plánování a tím i celý proces plánování.
 - o BSC zapojuje do procesu strategického řízení celou organizaci.
 - o Strategie je jednoduše a přehledně znázorněna ve formě strategické mapy – je tedy snadno srozumitelná (ať už pro zaměstnance obce, pro politickou reprezentaci nebo pro občany).
 - o Je jasné, které projekty strategii podporují a které ne. BSC identifikuje oblasti, které nejvíce potřebují změnu.
- Rozpočtování, zdroje:
 - o Tam, kde je to možné, BSC podporuje řízení na základě výsledků. Podporuje alokování rozpočtových zdrojů na základě výkonů.
- Učení se:
 - o BSC uvádí celou organizaci do procesu učení se. BSC napomáhá ke zdokonalování.
- Přínosy pro občany:
 - o BSC přispívá ke zvýšení transparentnosti činností organizace.
 - o BSC umožňuje komunikovat strategii s občany a umožňuje zpětnou vazbu.
- Benchmarking:
 - o Data získaná pro BSC mohou být využita pro srovnání s jinými organizacemi.
 - o BSC pomáhá identifikovat "Best Practices".

Samozřejmě i Balanced Scorecard má svá omezení, slabé stránky a s její aplikací mohou nastat určité problémy. Mezi nimi lze uvést:

- BSC vyžaduje, aby se celá organizace zavázala k této metodě. Samozřejmě je nutný závazek vedení tuto metodu aplikovat.
- Zavedení BSC je administrativně náročné.
- BSC může vyvolávat strach – zvyšuje totiž transparentnost a odpovědnost, může tedy vést až ke ztrátě dat.
- Měření neřeší cokoli – to musí být doprovázeno strategií a akčními plány.
- Strategická mapa se může jevit jako příliš obecná.
- BSC nenahrazuje proces nalezení správné strategie, není analytickým nástrojem. Je nástrojem na znázornění a realizaci dané strategie.
- BSC nemá pevně stanovený formalizovaný proces pro použití.
- Neexistují směrnice pro kvalitu výstavby BSC, pro její implementaci a trvalé nasazení.

Se zdůrazňováním potřeby dlouhodobého strategického plánování obcí, měst a dalších organizací veřejného sektoru jde ruku v ruce i potřeba mít k dispozici nástroj, který nám umožní podpořit zavádění těchto strategií do praxe. A právě metoda Balanced Scorecard může být, při respektování odlišností soukromých a veřejných organizací, vhodným pomocníkem.

⁹ National Partnership for Reinventing Government. 1999.

Literatura

- [1] ARVESON, P. A. *Balanced Scorecard For City & County Services*. Balanced Scorecard Institute: 2003. Dostupné na WWW <http://www.balancedscorecard.org/files/BSC_for_City-County03.pdf>
- [2] ARVESON, P. A. *Building a Government Balanced Scorecard. Phase 1 - Planning*. Balanced Scorecard Institute: 2003. Dostupné na WWW <http://www.balancedscorecard.org/files/BSC_Govt_Impl_03.pdf>
- [3] Balanced Scorecard Institute - internetová stránka dostupná na WWW <<http://www.balancedscorecard.org/>>
- [4] Benchmarking - internetová stránka dostupná na WWW <<http://www.benchmarking.cz>>
- [5] DVORÁKOVÁ, P., SUCHÁNEK, P. *Možnosti využití metody BSC při řízení ve veřejné správě*. In *Management územní samosprávy (využití nástrojů zvyšování příjmů a snižování výdajů rozpočtů územních samosprávných celků)*. Sborník referátů Sekce II semináře pořádaného Katedrou veřejné ekonomie ESF MU. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 40 - 46. ISBN 80-220-3957-4.
- [6] HORVÁTH & PARTNERS. *Balanced Scorecard v praxi*. Praha: Profess Consulting s.r.o., 2002. 386 s. ISBN 3-7910-1813-2.
- [7] HUŠEK, Z., PŮČEK, M., ŠUSTA, M. *Jak realizovat vizi rozvoje města - metoda balanced scorecard ve městě Vsetín*. Dostupné na WWW <<http://www.mepco.cz/data/Metoda%20balance%20scorecard%20ve%20meste%20Vsetin.doc>>
- [8] KAPLAN, R. S., NORTON D. P. *Balanced Scorecard. Strategický systém měření výkonnosti podniku*. Praha: Management Press, 2005. 270 s. ISBN 80-7261-124-0.
- [9] KEKKONEN, S. *Finsko: Nový model strategického řízení. Vyvážený úspěch*. In *Veřejná správa* č. 39, roč. 2002. ISSN 1213-6581. Dostupné na WWW <http://www.mvcr.cz/casopisy/s/2002/0039/pril_4.html>
- [10] KOSTROŇ, L., ŠUSTA, M. *Balanced Scorecard*. 2005. Dostupné na WWW <<http://www.vcvscr.cz/>>
- [11] NATIONAL PARTNERSHIP FOR REINVENTING GOVERNMENT. *Balancing Measures: Best Practices in Performance Management*. 1999. Dostupné na WWW <<http://govinfo.library.unt.edu/npr/library/papers/bkgrd/balmeasure.html>>
- [12] ROHM, H. *Improve Public Sector Results With A Balanced Scorecard: Nine Steps To Success*. Balanced Scorecard Institute: 2002. Dostupné na WWW <<http://www.balancedscorecard.org/files/BSCFinalPresentation.pdf>>

ÚZEMNÍ IDENTITA, IMAGE A PLACE BRANDING: NOVÉ PERSPEKTIVY A STRATEGIE ROZVOJE MĚST A REGIONŮ V DOBĚ GLOBALIZACE

Mgr. Bohumil FRANTÁL

Středisko environmetální geografie, Ústav geoniky AV ČR,

Drobného 28, 602 00 Brno

e-mail: frantal@geonika.cz

ANOTACE

Článek se zabývá teoretickým vymezením a vzájemnou souvztažností konceptů územní (místní, lokální, regionální) identity, image místa a utváření značky místa (place branding), a v kontextu marketingového diskurzu analyzuje a diskutuje některé praktické konsekvence těchto fenoménů na pozadí současných globálních (sociálních, ekonomických a environmentálních) procesů a výzev.

KLÍČOVÁ SLOVA

územní identita, percepce, image, place branding, regionální rozvoj

KEY WORDS

place identity, perception, image, place branding, regional development

Úvod

V souvislosti s pádem politiky bloků v Evropě po roce 1989 a s následným dynamickým otevíráním se, rozšiřováním a integrací evropského prostoru, stíráním původních politicky vymezených hranic a zároveň na pozadí globálních (sociálních, ekonomických, technologických a environmentálních) procesů se stávají stále diskutovanějšími tématy i praktickými problémy k řešení otázky územních - lokálních, regionálních i národních - identit. V době charakteristické neustálou změnou a nejistotou vyplývající z fragmentárnosti společenského života, rozmanitosti a rozporupnosti jeho forem nabývá identita (sebe-vymezení a sebe-vyjádření) každého člověka a jeho ukotvení v sociálně-geografickém prostoru silně na významu. Současně s rostoucí globalizací, jejímiž jmenovateli jsou výrazná mobilita kapitálu, pracovních sil, technologií a informací (znalostí), se zvyšující se konkurencí mezi místy (městy, regiony, státy) ve smyslu získávání a využívání dostupných zdrojů, se identita a image stávají klíčovými marketingovými nástroji v strategickém plánování rozvojových aktivit a jejich uskutečňování.

Územní identita, image a strategie jejich řízení jsou účinným prostředkem umožňujícím prostřednictvím uchopení (pochopení) a vyjádření jejich typické osobitosti, odlišnosti, významnosti a smyslu (!) přilákat pozornost nejen nových návštěvníků, turistů, investic, obchodníků, pracovních sil a talentů, organizátorů různých akcí, atd., ale také získat a udržet si zájem a loajalitu residentů (stávajících místních obyvatel). Zde se otevírá téměř neomezené pole působnosti pro aktivity v oblasti image marketingu a place branding.

Lokality, identity, identifikace

Koncept územně (místně) založených identit je předmětem výzkumného zájmu mnoha vědních oborů a subdisciplín. Tradičním tématem je regionální a lokální identita pro geografii (Buttimer, Seamon, 1980, Paasi, 2003, aj.), ale během posledních let začíná tato problematika stále více přitahovat odborníky z řad sociologie a politicko-ekonomických věd (Hummon, 1992, Cross, 2001, Schmidt-Egner, 2002, Balsinger, 2006,

aj.) či tzv. environmentální psychologie (Hidalgo, Hernández, 2001, Auburn, Barnes, 2006).

Lokální a regionální identity můžeme chápat jako teritoriálně, historicky, politicky, administrativně, ekonomicky, kulturně, psychologicky či jinak vymezené identity, jejichž důležitou charakteristikou je svázanost s určitým prostorem (Šindlářová, 2002). Identita je považována za výraz dvou významných psychologických potřeb vlastních každému lidskému jedinci: na jedné straně touhy po odlišnosti, sebevyjádření a na straně druhé potřeby příslušet k vyššímu celku (vědomí sounáležitosti). Geografická příslušnost je pouze jedním z aspektů sociálně konstruované identity, která staví i na dalších faktorech jakými jsou například pohlaví, náboženství, etnikum, sociální třída apod., přičemž tyto zdroje identity koexistují a vzájemně se podmiňují. Přesto je možno říci, že sociální identita je vždy ukotvená v určitém prostoru, území (*regionalized*) a tento prostor zároveň formuje, utváří (*regionalizing*).

Regionální a lokální identity jako formy kolektivní identity představují způsob, jakým se skupiny jedinců vymezují, ztotožňují a cítí sounáležitost s krajinou a kulturou dané územní oblasti a jak vnímají jedinečnost a smysl své existence v tomto prostoru. Kolektivní identita plní řadu funkcí, z nichž jako nejvýznamnější bývá uváděna funkce integrační, utvářející vědomí solidarity a sounáležitosti k místu a členům místní komunity. S tím úzce souvisí i její funkce aktivizační. Územní identita je v současné době spojována s takovými klíčovými pojmy jako „sociální kapitál“ či „učící se společnost“ (Keating, 2001). Vysoká úroveň lokální a regionální identity je dávana do přímé souvislosti s efektivitou implementace politických programů a sociálních intervencí, s udržitelným rozvojem, s ochranou životního prostředí a citlivým využíváním přírodních zdrojů (Uzzell et al., 2002, Bonaiuto et al., 2002). V této souvislosti bývá skloňován i termín „regionální solidarita“.

Pokud chceme analyzovat územně vztaženou identitu, je třeba rozlišit dva její aspekty či dimenze. Prvním aspektem je vlastní identita místa/lokality - charakter, osobnost či duch (*genius loci*) místa - která jej odlišuje od jiných. Druhým aspektem je potom identifikace lidí s tímto místem, jejich vztah k němu. V rámci humánní geografie bývají tyto aspekty označovány také termíny *locale* a *sense of place* (cf. Shamai, Ilatov, 2005, Tuan, 1977). První aspekt představuje objektivní realitu, charakter prostředí - jako dějiště, ve kterém se odehrávají každodenní sociální interakce. Druhý aspekt potom vyjadřuje identifikaci s tímto prostředím vznikající na základě života a vzájemného působení mezi lidmi a místem (Agnew, Duncan, 1989). Územní identitu (či smysl místa) v komplexní podobě tak je možno definovat jako "vzájemnou propojenost psychoanalytických, sociálních a environmentálních procesů, které se vytvářejí a podílejí se na flexibilních vztazích lidí se specifickým fyzickým charakterem míst" (Gosgrove, 2001: 731). Problém územní identity má tedy dvě základní dimenze:

- **Identita místa** (lokality, regionu) – představující distinktivní charakter místa, fyzické kvality, osobitost, typičnost, která jej odlišuje od míst jiných → na základě subjektivního vnímání (*percepce*) a hodnocení této identity vzniká její mentální obraz – **image** - který se může lišit z pohledu různých jedinců či skupin, přičemž tento obraz není statickým výtvozem autonomního individuálního vědomí, ale je sociálně konstruován a v průběhu sociální komunikace a interakce neustále remodelován.
- **Identifikace lidí s tímto místem** (vztah k místu, míra uvědomění, vžití se, zdomácnění, pocit příslušnosti, sounáležitosti nebo naopak odcizení) → na základě vnímání a hodnocení místa vzniká vztah k němu, který může nabývat různých podob (např. Shamai (1991) rozlišuje sedm úrovní „smyslu místa“ pro člověka: bezvýznamnost místa, vědomí nacházení se v místě, příslušnost k místu, vztah/náklonnost k místu, ztotožnění se s cíly místa, angažovanost v místě, obětování se místu)

Identity a významy míst jsou sociálním konstruktem. Otázkou je, do jaké míry existuje shoda o obsahu konstrukce těchto identit v rámci komunity a celé společnosti. Špatně zvolený rámec (např. administrativně ustanovený region vymezený mimo geografické, historické, kulturní, sociální, ekonomické či jiné tradice a reálnou spádovost) a obsah (značka, vize, strategie rozvoje) mohou způsobovat problémy s hledáním identity a samotnou existencí lidí v daném prostoru a jejich ztotožněním s danou lokalitou (čtvrtí, obcí, městem, regionem) (cf. Šindlářová, 2002). Záleží tedy na tom, jak se liší geografické, administrativní (politické), ekonomické a sociokulturní, resp. sociálně-psychologické či environmentálně-psychologické vymezení, strukturace a reprezentace míst. Tyto rozdíly v závislosti na míře identifikace s místem se přitom mohou významně odrážet v reálném fungování lokalit a regionů, v různé míře loajality, angažovanosti (ekonomické, kulturní, politické, apod.) lidí žijících na daném území, v míře aktivní participace a solidarity v přístupu k využívání zdrojů, rozvojovým strategiím, komunitním aktivitám, atd. Pokud mají být lokality a regiony životaschopné a konkurenceschopné, je užitečné poznávat ty komponenty a faktory, které lidi přitahují, jsou pro ně významné (mají pro ně smysl) a tyto dále posilovat.

Percepce, evaluace, image

Image, kromě toho že již delší čas představuje módní a v různých kontextech velmi užívané slovo, je obecně uznáván jako mimořádně významný fenomén, který v případech určité firmy, organizace (či lokality) nebo jejich produktů (výrobků či služeb) dokáže ovlivňovat názory, chování a rozhodování pro ně důležitých skupin lidí (zákazníků, zaměstnanců, investorů, médií či obecně veřejnosti). Koncept image a jeho praktické aplikace staví na poznatku, že lidské mínění a jednání je mnohem více ovlivňované vnímáním reality - tedy jejími obrazy (*images*) - než skutečností samotnou. Image bývá v rámci marketingového diskurzu (cf. Kotler, Andreasen, 1995, Foret, 2001) definován jako souhrn víry, představ, dojmů a hodnocení, které si ve svém vědomí tvoří jedinec o určitém objektu na základě osobních zkušeností, ale také ze sdělení a informací získaných od druhých osob či z médií. Image představuje komplexní obraz, který si člověk vytvořil o skutečných i imaginárních vlastnostech daného objektu, na základě subjektivně prožívané představy o svých potřebách, které jsou ve vztahu k tomuto objektu spojeny s určitým očekáváním. Utvářet si image je možné prakticky o všem, o nejrůznějších osobách, jejich chování, sociálních útvarech, institucích, jevech či prostorových strukturách.

Nejdůležitější charakteristiky image lze shrnout do následujících tezí (cf. Vysekalová, 2000):

- image je souhrnem představ, víry, dojmů a hodnocení na základě osobní zkušenosti nebo i ze zkušenosti zprostředkované (od druhých osob, z médií, apod.)
- image se liší od skutečnosti - je skutečností subjektivně vnímanou a přetvořenou individuálním vědomím a podvědomím a je remodelován na základě komunikace a sociální interakce s okolím
- má jak kognitivní, tak i afektivní a behaviorální, osobní a sociální komponenty, je výrazně emocionálně zbarven a projevují se v něm specifické vlivy sociálního působení
- působí na názory a chování lidí a významným způsobem je ovlivňuje - jak v pozitivním, tak i v negativním smyslu
- image je sdělitelný, lze ho analyzovat vědeckými metodami a přes určité znaky stability je ovlivnitelný v rámci dlouhodobějších koncepcí

Image místa tedy můžeme definovat jako komplexní, multidimenzionální systém, který představuje syntézu vnímání a hodnocení identity daného místa. Každá skupina subjektů (obyvatelé, návštěvníci, podnikatelé, investoři) vnímá místo jinak, na základě svých osobních predispozic, v závislosti na rozdílných zkušenostech, znalostech a motivacích. Vnímání zahrnuje různé postoje, hodnocení, preference a přímo ovlivňuje vztah k místu (identifikace) a chování k němu.

Cílem výzkumu vnímání místa je především odhalit tzv. *image gaps*, to jest trhliny nebo spíše rozpory v image. Tedy porovnat, jak se liší vnímání a představy z pohledu „zevnitř“ a „zvnějšku“ nebo i z pohledu různých skupin jak v místě tak mimo něj. Na základě analýzy je možné identifikovat ty části systému vykazující nejsilnější rozpory či neshody ve vnímání, ve vztahu k nimž je nutno zapracovat na reálných změnách nebo změnit styl komunikace a přenosu informací směrem ke zlepšení jejich vnímání. Výchozí základnu pro strategie place brandingů tak představuje vždy analýza stávajícího image.

Place branding jako tvorba a řízení územních identit

Place branding (volně by mohlo být přeloženo jako vytváření značky či stylu místa) je relativně nová disciplína, která rozvíjí klasické marketingové modely, postupy a metody a aplikuje je na územní celky různé hierarchické úrovně. Za zakladatele a propagátora tohoto konceptu je považován Simon Anholt, který poprvé použil pojem *nation branding* v roce 1998 ve svém článku v časopise *Journal of Brand Management* (cf. Wikipedia, 2007).

Všechny státy, regiony, města a obce jsou dnes nuceny soupeřit mezi sebou navzájem o „klienty“ (návštěvníky, obchodníky, investory, talentované a schopné pracovní síly), o jejich zájem, pozornost a respekt. V tomto smyslu se musí učit uvažovat a jednat podobně jako obchodní firmy. Aby mohly uspět v konkurenci, je potřeba, aby se o nich kvůli „něčemu“ vědělo – pro jejich přírodní krajinu, historické či kulturní hodnoty, významné osobnosti, produkty, úspěchy, ambice, plány, apod. Mít strategii o své „značce“ znamená přesně vědět, „co jsou tyto kvality, vlohy či aktiva, vědět, jak jich využít, jak dát světu vědět o tom, že je máme a umět je poskládat ve smysluplný celek, který bude jedinečný, pravdivý, charakteristický a přitažlivý“ (Anholt, 2005b). Place branding tedy je možno chápat jako koncepci a strategii, jak se odlišit na základě mobilizace a využití vlastního fyzického, přírodního, lidského, kulturního, historického a sociálního kapitálu. Kotler (1993), který používá místo pojmu place branding spojení place marketing, vymezuje tento podobně prostřednictvím čtyř klíčových aktivit: pochopení konkurenčních předností i nevýhod místa, identifikování jeho cílových tržních oblastí, zkvalitnění produktů a služeb, které může nabídnout, a určení způsobů komunikace, jak dát o sobě vědět.

Bylo by tedy nesprávné chápat place branding úzce jen jako způsob propagace či reklamy místa a představovat si pod slovem značka (*brand*) pouze formu (styl, design, obal, logo, motto, apod.) pod kterou je prezentován a prodáván nějaký výrobek či služba. Place branding představuje komplexní strategickou vizi místa – plán, jakým způsobem získat reputaci (renomé, pověst), jak docílit toho, aby všichni v rámci daného místa měli zájem na tom, chovat se tak, aby přispívali k jejímu dosažení a udržení, a dosáhnout toho, že se o této reputaci dozví i vnější okolí a bude v ní mít důvěru (cf. Anholt, 2005a). Anholt zdůrazňuje, že place branding nemá příliš moc co do činění s reklamou, ale je hlavně o tom, porozumět (!), co místo skutečně znamená – pro lidi, kteří tam žijí, stejně jako pro zbytek světa. Nejde tedy o vytváření falešné reality (podobně nesprávně bývá někdy pojímán image jako záměrně formátovaná a medializovaná realita) či nějaké ideologie místa, nýbrž o reflexi reality a schopnost (umění) získat si lidi, aby na místo nahlíželi z určité perspektivy (management perspektiv) (cf. Karvonem, 1997). Obraz a značka tedy v rámci tohoto přístupu nejsou chápány jako pseudo-realita, ale jako sociální realita.

Place branding je převážně o lidech (mobilizaci lidského kapitálu) a o jejich smyslu místa. V tomto směru úzce a přímo souvisí s konceptem územní identity – vnímáním a identifikací. Místa nelze jako nějaký druh zboží jednoduše zabalit a prodat, vzhledem k tomu, že se nelze (tržně) zaměřit pouze na jednu cílovou skupinu. Place branding proto nelze ztotožňovat jen s propagací cestovního ruchu (*destination branding*). Cestovní ruch je pouze jednou – i když často nejvýraznější – z dílčích komponent, které tvoří značku místa (*place branding hexagon*), přičemž tyto komponenty mohou nabývat různých

podob v závislosti na hierarchické úrovni místa. Nevyvážená či pouze na jednu oblast zaměřená značka je pro místo potenciálním nebezpečím (cf. Anholt, 2005c).

Jak již bylo řečeno, na začátku každé vize a volby nové strategie utváření značky by měla stát komplexní analýza stávajícího image daného místa a míry identifikace s ním. Mnoho autorů se shoduje v tom, že hlavní překážkou rozvoje určitých lokalit nebývá ani tak jejich slabý potenciál, ale nevhodný image – nepoužitelný k podpoře plánovaných ekonomických, politických, sociálních či jiných cílů. Nevhodný přitom znamená, že obraz ve vědomí veřejnosti nereprezentuje adekvátně skutečnost, jinými slovy pokulhává za realitou, která podléhá neustálým změnám. Značné množství lokalit je poškozováno tím, že jejich image neodpovídá skutečnosti, je neaktuální, přežitý, podléhající předsudkům a schématickým klišé, v určitém ohledu nevyvážený nebo zcela nesprávný.

Řízení image může nabývat různých podob (cf. Anholt, 2006):

- představení - pokud je místo pro určitou cílovou skupinu zcela neznámé → musí být představeno
- zacílení – některá místa jsou známa, ale nevhodnou skupinou lidí, která není schopna naplnit jeho vizi → v tom případě musí být aktivity zacíleny jiným směrem
- náprava – některá místa jsou dobře známá, ale ze špatných důvodů → image musí být napraven: (a) rozšířením – pokud je image pozitivní, ale pro určité plány příliš skromný, je nutné jej doplnit o další relevantní a více motivační atributy, (b) zvýrazněním – pokud je image neurčitý či obecný a neumožňuje odlišení místa od jemu podobných, je nutné zvýraznit jeho distinktivní kvality, (c) oživením – pokud je image neaktuální, zastaralý
- zdokonalení – v případech, kdy je vnímání místa negativní → je třeba zlepšit jej tím, že se pozornost lidí zaměří na pozitivní faktory, kvality a výhody, které může místo nabídnout (v případě, že negativní image není nepodložen skutečností, je třeba jej vyvrátit nebo alespoň negativní vnímání potlačit, pokud je negativní image opodstatněný, je třeba začít řešit reálné problémy a prezentovat pozitivní změny).

Van Riel (2000) uvádí čtyři kritéria, která by měl splňovat žádoucí obraz (vize, značka): měl být (1) reálný a dosažitelný (*realistic*) a měl by být vztažen k typickým, osobitým atributům trvalejšího (!) charakteru, měl by být (2) důležitý (*relevant*), to znamená, mít svoji hodnotu, význam a přitažlivost ve vztahu k cílovým skupinám, musí být (3) živý (*living*) a být prezentován jako dynamický a měnící se systém, který je výsledkem ustavičného dialogu mezi vnitřní a vnější veřejností, a musí být (4) dlouhodobě udržitelný (*sustainable*) ve smyslu nalezení rovnováhy mezi protichůdnými požadavky a zájmy různých skupin vnější i vnitřní veřejnosti. Kotler (1993) zmiňuje ještě další charakteristiky – jednoduchost, srozumitelnost a věrohodnost. Toto bývá označováno jako možná nejtěžší úkol place branding – tedy jak vystihnout komplexnost, složitost, různorodost a rozporuplnost reality míst a lidí žijících v těchto místech a zároveň komunikovat způsobem, který je jednoduchý, srozumitelný, výstižný, věrohodný, zapamatovatelný a motivující.

Place branding tedy zahrnuje následující etapy činnosti: analýza a interpretace aktuálního stavu místa v kontextu jeho širšího okolí, porozumění potřebám, tužbám a motivům chování různých skupin lidí (segmentace veřejnosti na cílové skupiny), vytvoření vize místa a akčního plánu jeho uskutečňování prostřednictvím vnitřního konsensu, efektivní organizace, průběžné hodnocení pokroku v jeho naplňování a permanentní komunikace tohoto procesu směrem k vnějším i vnitřním skupinám veřejnosti (cf. Kotler, 1993).

Nová kultura: od morálky povinnosti k zodpovědnosti a účastenství

Efektivita výše popsaného procesu je závislá především na vzájemné spolupráci, partnerství a společném vedení (*full partnership and shared leadership*) všech klíčových účastníků procesu, tj. místních autorit, zástupců veřejného i soukromého sektoru, médií,

reprezentantů správních orgánů vyššího řádu, atd. (cf. Allan, 2004). Ti musí na základě konzultací a širší podpory veřejnosti vytvořit přesvědčivou a realistickou vizi místa (a nejde jen o to, jak vydělat peníze - mnoho míst buduje svoji "značku" na kulturních, sociálních či dokonce duchovních hodnotách) a také shromáždit zdroje potřebné k realizaci této vize a propagaci (komunikaci) nové značky místa. Implementace zároveň předpokládá ztotožnění se s vizí ze strany všech obyvatel, přijetí nových způsobů chování a aktivní zapojení se v tomto procesu. Dnešní globální doba si vyžaduje nový, postmoderní přístup k existujícím problémům. Postmoderní (postmoralistní) kultura a etika nahrazuje moderní požadavek povinnosti, disciplíny a produkce výkonu důrazem na lidský faktor, kvalitu života, životní prostředí, udržitelnost a individuální zodpovědnost. Znovu se přikládá význam tradici, zdůrazňují se místní odlišnosti, ruší převládající centralismus, příkazy a kontrola je nahrazena participací a komunikací směrem k mobilizaci a motivaci dosahování společných cílů (cf. Lipovetsky, 1999).

Úspěchy při utváření a posilování vlastní identity, značky a tím i ovlivňování image nejsou nikdy konečným stavem. Tento proces spočívá na nekončícím dialogu a vzájemné interakci, strategickém plánování, kontrole a hodnocení změn, a na nalezení křehké rovnováhy mezi krátkodobou improvizací, řešením problémů *du jour* a dlouhodobou a systematickou koncepcí tvorby a řízení identity.

Literatura

- [1] Agnew, J.A., Duncan, J.S. (eds.) (1989): The power of place: bringing together geographical and sociological imaginations. Unwin Hyman, Boston. s. 1-8.
- [2] Anholt, S. (2005a): What does branding a country actually mean? [online]. c2005, [cit. 2007-05-15]. URL: <<http://www.earthspeak.com>>
- [3] Anholt, S. (2005b): Why is branding so important for places? [online]. c2005, [cit. 2007-05-15]. URL: <<http://www.earthspeak.com>>
- [4] Anholt, S. (2005c): Editorial. In: Place Branding. Vol. 1, No. 4. s. 333-346.
- [5] Anholt, S. (2006): Why brand? Some practical considerations for nation branding. In: Place Branding. Vol. 2, No. 2.
- [6] Allan, M. (2004): Why brand places? In: Agenda for local economic development. Issue 64, February 2004. s. 3-4.
- [7] Auburn, T., Barnes, R. (2006): Producing place: A neo-Schutzian perspective on the psychology of place. In: Journal of Environmental Psychology 26 (1), s. 38-50
- [8] Balsinger, J. (2001): Regional identity and resource policy effectiveness: sustainable mountain development in the Swiss Alps and California's Sierra Nevada. (online). [cit. 2007-01-16]. URL: <<http://web.fuberlin.de/ffu/akumwelt/bc2006/papers/Balsiger-RegionalIdentity.pdf>>
- [9] Bonaiuto, M., et al. (2002): Local identity processes and environmental attitudes in land use changes: the case of natural protected areas. In: Journal of Economic Psychology 23, s. 631-653.
- [10] Buttner, A., Seamon, D. (eds.) (1980): The Human experience of Space and Place. St. Martin's Press, New York.
- [11] Cross, J. (2001): Protecting our place: establishing and maintaining place attachments in the face of population growth and change. University of California press, Davis.
- [12] Foret, M. (2001): Image místa. In: Volek, P., Foretová, V. (eds.): Image měst a rozvoj regionů. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Provozně ekonomická fakulta, Brno, s. 68-71
- [13] Gosgrove, D. (2001): Sense of Place. In: Johnston, R.J., Gregory, D., Pratt, G., Watts, M. (eds.): The Dictionary of Human Geography. Blackwell, Oxford, s.731-734
- [14] Hidalgo, M., Hernández, B. (2001): Place attachment: conceptual and empirical questions. In: Journal of Environmental Psychology 21 (3), s. 273-281.
- [15] Hummon, D. (1992): Community attachment: local sentiment and sense of place. In: Altman, I., Low, S. (eds.): Place attachment. Plenum, New York, s. 253-278

- [16] Karvonen, E. (1997): *Imagology: Some Theories of the Public Image Presented, Analysed and Criticized*. [online]. University of Tampere, Department of Journalism and Mass Communication, Tampere. c2004, [cit. 2007-01-05]. URL: <<http://www.uta.fi/~tierka/english.htm>>
- [17] Keating, M. (2001): *The new regionalism in Western Europe*. Elgar, Cheltenham.
- [18] Kotler, P. et al. (1993): *Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations*. The Free Press, New York.
- [19] Kotler, P., Andreasen, A.R. (1995): *Strategic Marketing for Nonprofit Organizations*. Prentice Hall, Toronto, 528 s.
- [20] Lipovetsky, G. (1999): *Soumrak povinnosti. bezbolestna etika nových demokratických časů*. Prostor, Praha, 311 s.
- [21] Paasi, A. (2003): *Region and place: regional identity in question*. In: *Progress in Human Geography* 27 (4), s. 475-485.
- [22] Schmitt- Egner, P. (2002): *The concept of Region: theoretical and methodological notes on its reconstruction*. In: *Journal of European Integration* 24 (3), s.179-200.
- [23] Shamai, S. (1991), *Sense of Place: An Empirical Measurement*. *Geoforum* 22, s. 347-358.
- [24] Shamai, S., Ilatov, Z. (2005): *Measuring Sense Of Place:Methodological Aspects*. In: *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie – 2005, Vol. 96, No. 5*, s. 467-476.
- [25] Šindlářová, J. (2002): *Otázky regionální identity*. In: *AGRIC. Econ.*, 48, 2002 (6), s. 263-268.
- [26] Tuan, Y.,F. (1977): *Space and place: the perspective of experience*. University of Minnesota Pres, Minneapolis.
- [27] Uzzell, D. et al. (2002): *Place identification, social cohesion, and environmental sustainability*. In: *Environment and Behavior* 34 (1), p. 26-53.
- [28] Van Riel, C.B.M. (2000): *Corporate Communication Orchastrated by a Sustainable Corporate Story*. In: Schultz, M., Hatch, M.J., Larsen, M.H. (eds.): *The Expressive Organisation – Linking Identity, Reputation and Corporate Brand*. Oxford University Press, Oxford.
- [29] Vysekalová, J. (2000): *Psychologické aspekty image*. In: *Marketing a komunikace* č. 3, roč. 11. s. 6-8
- [30] Wikipedia (2007): *Simon Anholt* [online]. c2007, [cit. 2007-01-05]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Simon_Anholt>

FAKTORY EFEKTIVITY SPOLUPRÁCE OBCÍ

Ing. Jan BINEK

PhDr. Iva GALVASOVÁ

GaREP, spol. s.r.o.

Náměstí 28. října 3, 602 00 Brno

e-mail: garep@garep.cz

ANOTACE

Spolupráce obcí je významným rozvojovým nástrojem. Umožňuje obcím snáze řešit problémy či zajišťovat veřejné statky. Po formální stránce mohou uskupení obcí nabývat rozličných podob, základní principy však zůstávají stejné. Příspěvek identifikuje základní faktory působící na fungování spolupráce obcí a naznačuje způsoby jak tuto spolupráci zkvalitnit. Hodnocení spolupráce pomocí benchmarkingu s využitím indikátorů může být cestou, jak dospět k určení slabých míst spolupráce.

Příspěvek vychází z výsledků výzkumného projektu Ministerstva pro místní rozvoj ČR WB-07-05 *Spolupráce obcí jako faktor rozvoje – Efektivnost a formy spolupráce obcí při přípravě a zabezpečení rozvojových projektů – aplikace v regionu NUTS II Jihovýchod*.

KLÍČOVÁ SLOVA

Spolupráce obcí, faktory efektivity, indikátory efektivity, benchmarking

ANNOTATION

Cooperation of municipalities is an important development instrument. It enables to solve easier municipal problems or to provide public goods. In technicality municipality associations can take several forms, basic principles are the same. The article identifies essential factors working on cooperation functioning and outlines ways to improve the quality of this cooperation. The valuation of cooperation by the help of benchmarking and indicators can help to point out weak sites of cooperation.

The article arises from conclusions of the research project by The Ministry for Regional Development of the Czech republic marked WB-07-05 *Cooperation of municipalities as a factor of development – Effectiveness and forms of municipal cooperation in preparation and provision for development projects – application in the region NUTS II Jihovýchod (South-East)*.

KEY WORDS

Municipality cooperation, effectiveness factors, indicators of effectiveness, benchmarking

Úvod

Spolupráce obcí je rozmanitou a široce rozvětvenou oblastí veřejné správy s řadou přesahů do sféry soukromé. Východiskem pro spolupráci obcí mezi sebou i s jinými subjekty je společná snaha o rozvoj území. Územní princip je proto jedním ze základních prvků pro budování spolupráce. Konkrétně spolupráce obcí vyplývá zejména z potřeby řešit problémy, z omezených zdrojů a z předpokladů aktérů k řešení jednotlivých typů problémů.

Dalším zásadním východiskem při tvorbě systému spolupráce je princip subsidiarity¹. Dle něj musí být rozhodnutí a zodpovědnost na tom stupni politického systému, který je nejbližší občanům. Klíčovým tématem je výkon veřejných činností na úrovni, na které je jejich naplnění dosaženo nejlépe. Aplikace tohoto principu na spolupráci obcí – a to v obou směrech – může být dalším prvkem pro vytvoření optimálního systému, tj. v případě, že by výkon činnosti byl efektivněji řešen na úrovni vyšší je vhodné (nikoliv nezbytné či povinné) spolupracovat. Uvedené principy by měly mít obce na zřeteli při vytváření nových uskupení.

Současný systém spolupráce obcí v ČR je velmi pestrý. Jeho vznik byl sice motivován potřebami lokálních aktérů, formální a procesní znaky byly však ovlivňovány vnějším prostředím a vzniklá uskupení v mnoha případech nevyhovují potřebám a charakteru spolupracujících subjektů. Nefunkčnost uskupení či jeho omezenost (legislativou a možnostmi financování) není řešena odstraněním nedostatků, nýbrž vytvořením jiné, momentálně vhodnější, formy. Existuje tak celá řada forem spolupráce, jejichž cíle a členská základna se překrývají. Dochází tak ke třštění kapacit či naopak k pouze formálnímu členství. Uskupení spolupráce nefungují příliš efektivně, tj. ke stanoveným cílům přispívají pouze v omezené míře, a přes řadu pozitivních efektů jsou jejich možnosti silně nedocenené. Vymezením základních faktorů ovlivňujících procesy spolupráce lze vytvořit východisko pro její účinné rozvinutí. Je tedy potřebné věnovat zvýšenou pozornost vnitřním mechanismům spolupráce a z nich vyjít při využití spolupráce jako klíčového faktoru rozvoje.

Spolupráce obcí

Základní rámec spolupráce obcí tvoří zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, který vymezuje následující obecné typy spolupráce (§ 46 odst. 2 zákona):

- na základě smlouvy uzavřené ke splnění konkrétního úkolu,
- na základě smlouvy o vytvoření dobrovolného svazku obcí,
- zakládáním právnických osob podle zvláštního zákona.

Pro další úvahy bude soustředěna pozornost pouze na institucionalizované formy spolupráce, u nichž má největší smysl, vzhledem k dlouhodobému a stabilnímu charakteru, hlouběji zkoumat faktory efektivity fungování.

V případě výhradně meziobecní institucionalizované spolupráce mohou obce vytvářet pouze svazky obcí. Zapojením i jiných subjektů se otevírá široké spektrum možností spolupráce a jednotlivá uskupení mohou nabývat pružnějších právních forem. Legislativní možnosti a konkrétní formy spolupráce jsou uvedeny v následující tabulce.

Tab. 1: Právní formy spolupráce obcí

Právní forma	Subjekty	Norma ^x	Konkrétní formy
Smlouva ke splnění konkrétního úkolu	Pouze obce	Zákon č.128/2000 Sb., o obcích	-
Smlouva o vytvoření dobrovolného svazku obcí	Pouze obce	Zákon č.128/2000 Sb., o obcích	svazky obcí
Společná právnická osoba obcí	Pouze obce	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník	-
Obchodní společnost	FO i PO	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník	-
Obecně prospěšná společnost	FO i PO	Zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech	místní akční skupiny

¹ Subsidiarita jako organizační princip vyjadřuje v pozitivním smyslu myšlenku, že každé jednání vyššího společenství má pomáhat nižším společenstvím nebo jednotlivcům, v negativním smyslu subsidiarita vyžaduje od vyššího společenství náhradní způsob jednání tehdy, když tím může pomoci nižšímu společenství v překonání obtíží při plnění jeho úkolů či záměrů (Hendrych, D. a kol.: *Právní slovník*, 2. rozšířené vydání, Praha: C.H.Beck, 2003, s. 1005).

Zájmové sdružení právnických osob	PO	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník	euoregiony, sdružení obcí, místní akční skupiny, Svaz měst a obcí ČR, Národní síť zdravých měst
Smlouva o sdružení	FO i PO	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník	euoregiony
Občanské sdružení	FO i PO	Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů	místní akční skupiny

Pozn.: FO – fyzické osoby, PO – právnické osoby, ^x ve znění pozdějších předpisů.

Formalizovaná uskupení spolupráce obsahují, přes rozdílnosti v cílech a náplni činnosti, v zásadě obdobné systémové prvky: danou členskou základnu, případně spolupracující subjekty; způsob financování a okruh společných výdajů; komunikační a procesní schémata; orgány a management.

Faktory efektivity

Faktory spolupráce můžeme rozumět činitele, vlivy či prvky, které jsou obsaženy v procesech spolupráce a působí na jejich fungování. Efektivitu můžeme zjednodušeně označit jako „vztah mezi vstupy a výstupy organizační činnosti“², který souvisí s prostředky a způsoby realizace činností. Rozlišujeme dvě základní složky efektivity – účelnost a účinnost. Účinnost je míra, v jaké organizace dosáhla předem stanovených cílů. Řeší otázku, zda je cílů dosaženo nejlepším možným způsobem (porovnání vstupů s výstupy)³. Účelnost souvisí se stanovením cílů. Vypovídá o tom, zda zvolené cíle odráží skutečné potřeby, zda stanovené cíle skutečně plní svůj účel, zda je třeba vůbec o daný cíl usilovat apod. Účelnost je základním předpokladem smysluplnosti efektivity. Účelnost v případě plnění cílů spolupráce obcí vychází z programových dokumentů, kdy skupina obcí čelící omezenému množství zdrojů musí zvolit prioritní oblasti a cíle, do nichž bude alokovat zdroje.

Pro praktickou aplikaci je nezbytné identifikovat jednotlivé faktory ovlivňující alokaci zdrojů. Můžeme rozlišit tři skupiny faktorů ovlivňujících úroveň efektivity veřejného sektoru v regionech⁴:

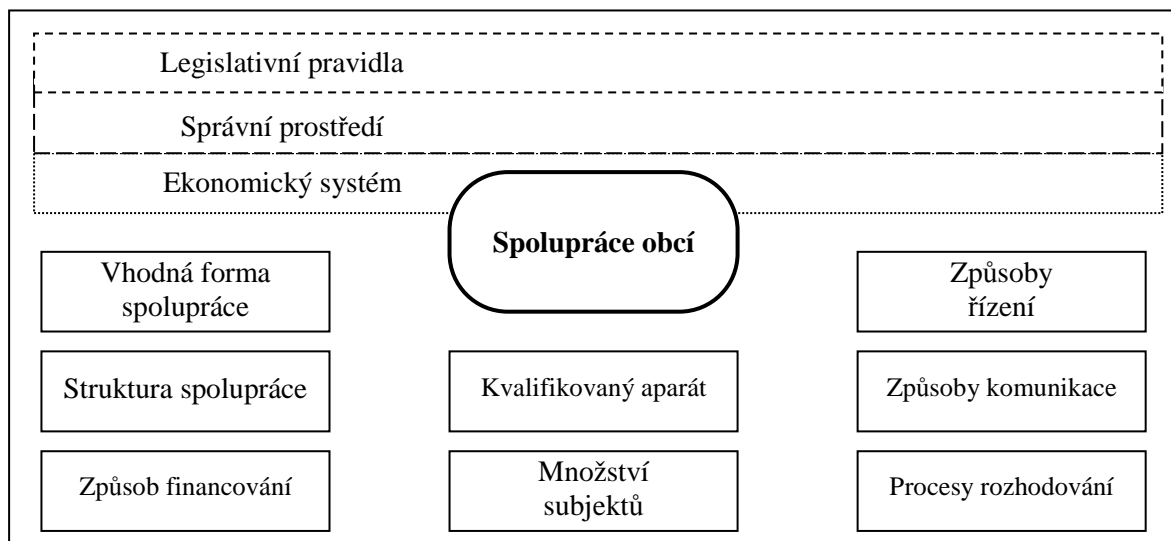
- a) Faktory související s věcnou stránkou, institucionální a organizační strukturou veřejného, resp. neziskového, sektoru v daném regionu a s interakcí mezi veřejnou správou a ostatními sektory;
- b) Faktory spočívající v uspořádání finančních toků v rámci veřejných financí, zejména na úrovni místních financí a způsobů financování jednotlivých činností;
- c) Faktory vážící se na organizační kulturu a možnosti rozhodování managementu uvnitř jednotlivých institucí.

Z hlediska vztahu k subjektu usilujícímu o efektivnost bývají tradičně vymezovány faktory vnější a vnitřní. Vnější faktory mohou být subjekty ovlivněny pouze nepřímo. V případě spolupráce obcí sem lze zařadit zejména legislativní pravidla, správní prostředí (funkčnost veřejné správy, byrokracie apod.), ekonomické prostředí (zejména finanční možnosti). Vnitřní faktory může subjekt ovlivnit, především uplatněním odpovídajícího systému řízení. V případě obcí zde působí nejvýrazněji racionální a efektivní struktura činností a kvalifikace a iniciativa pracovníků.

² Winkler, J.: *Ekonomika a společnost*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, str. 123

³ Brown, C.V., Jackson: *Ekonomie veřejného sektoru*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, str. 243

⁴ Malý, I., Sivák, R.: *Rozvoj veřejného sektoru v ČR a SR*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 8-9

Obr. 11: Faktory efektivity spolupráce

Legislativní pravidla vytváří obecný funkční rámec. Měla by umožňovat realizaci spolupráce způsobem, který je v daném prostoru a pro daný účel nejvhodnější. Přílišná omezení v tomto směru podmiňují situaci, kdy obce musí vstupovat do více než optimálního množství typů uskupení s různými partnery za účelem dosažení všech svých důležitých cílů. Správní prostředí, tj. zejména institucionální a organizační struktura veřejné správy, formuje požadavky i podmínky, za kterých jednotlivé obce mohou využívat rozvojových nástrojů. Ekonomický systém je charakterizován finančními toky mezi jednotlivými úrovněmi a složkami veřejné správy, zejména vlastními příjmy (klíčovým vztahem je rozpočtové určení daní). Financování jednotlivých aktivit spolupráce vychází z ekonomických možností jednotlivých obcí a možností sdružování prostředků různých subjektů.

Pro praktickou realizaci spolupráce je podstatné shromáždění a motivace osob, které mohou ovlivnit rozvoj daného území.⁵ Zásadní roli v procesu spolupráce sehrává manažer uskupení. Pomáhá překonávat bariéry spolupráce, stmeluje a koordinuje obce v jejich přístupech k řešení problémů, zajišťuje organizační zázemí sdružení apod. Schopnosti manažera rozhodují o úspěšnosti spolupráce. Zvolené způsoby řízení, tj. management, ovlivňují způsoby, jimiž lze naplňovat zvolená rozhodnutí. Kvalita procesů rozhodování podmiňuje legitimitu (transparentnost) procesů spolupráce. Členové, kteří se nezúčastnili jednání, na němž bylo rozhodováno o jejich zájmech často popírají závaznost těchto rozhodnutí pro sebe. Přestože spolupráce je většinou postavena na dobrovolné bázi, je vhodné mít možnost využít k její podpoře i donucovací prostředky.

Významnou okolností je účinný systém komunikace. Nejčastěji souvisí se způsobem řízení a procesy rozhodování. Účinná komunikace tyto procesy usnadňuje a je základem akceschopnosti uskupení. Využití elektronické komunikace je nejjednodušším a nejúčinnějším způsobem informování i získání zpětné vazby. Vhodným pilířem jsou stránky uskupení, které by dnes již měly být samozřejmostí. Osobní komunikace by měla být však vždy přítomna. Způsoby financování a objem finančních prostředků svěřených uskupení přímo působí na rozsah jím realizovaných aktivit. Sdružování prostředků musí probíhat s ohledem na finanční možnosti jednotlivých obcí a na velikost a vývoj rozpočtu sdružení obcí. Také je nutno aktivně vyhledávat možnosti úspor, zejména obousměrným aplikováním principu subsidiarity. Optimální množství spolupracujících subjektů úzce souvisí s hloubkou a rozsahem spolupráce a existencí funkční struktury a systému komunikace. Obecně lze říci, že členů uskupení by mělo být tolik, kolik jich je schopno spolupracovat a sladit své cíle.

⁵ Viz Galvasová, I. a kol.: *Spolupráce obcí jako faktor rozvoje*. Brno: Georgetown, 2007

V případě spolupráce obcí s jinými subjekty platí pro zapojení obcí výše uvedené faktory, pro ostatní subjekty (zejména podnikatele a neziskové organizace) je určující mechanismus jejich spolupráce, tj. intenzita a charakter zapojení. K dosažení řady cílů (např. v oblasti cestovního ruchu) je vhodné sdružit maximální možný počet subjektů, jindy je nejvhodnější spolupracovat pouze se subjekty „klíčovými“.

Faktorem působícím na efektivnost uskupení je jeho vnitřní, sdílená soudržnost. Zejména jde o soudržnost na územním principu, uplatňovanou např. u většiny svazků obcí. Její nejjednodušší formou je ucelenost území. Hranice svazku mohou být dány přírodními podmínkami, kulturními či historickými vazbami nebo administrativním vymezením (např. hranice správního obvodu obce s rozšířenou působností či obce s pověřeným obecním úřadem). Soudržnost může být vytvořena na základě společné identity či na základě ztotožnění se s určitými cíli a ideami. V každém případě je pro efektivitu fungování uskupení podstatné vymezení „zdola“.

Hodnocení efektivity

Spolupráce funguje efektivněji, pokud je stanoven nejen účel a obecné cíle spolupráce, ale i cíle konkrétnějšího charakteru, které jsou jednoznačné a měřitelné. Cíle obvykle hodnotíme s využitím systému indikátorů. Z hlediska charakteru můžeme hodnotit efektivnost procesů spolupráce a efektivnost dosažení cílů spolupráce. Můžeme tak rozlišit indikátory procesů spolupráce a indikátory věcných cílů spolupráce, tj. indikátory „rozvojové“⁶.

Za vhodné indikátory spolupráce lze považovat:

v oblasti kvantitativních ukazatelů:

- účast na jednáních uskupení (= počet zúčastněných /počet spolupracujících subjektů),
- frekvence společných setkání (= počet setkání za rok),
- společné projekty (= počet projektů⁷ za rok) – členění na akce, společně realizované služby, projekty se žádostí o dotační podporu, další aktivity,
- ukazatele hospodaření (např. struktura příjmů a výdajů, vazby, správa majetku apod.);

v oblasti kvalitativních ukazatelů:

- Manažer spolupráce (Ano/Ne),
- Systém financování běžné činnosti (Ano/Ne),
- Systém financování projektové činnosti (Ano/Ne),
- Systém elektronické komunikace – www stránky, emailová konference (Ano/Ne).

Výše uvedené indikátory jsou pouze nastíněním přístupu k hodnocení. V návaznosti na faktory efektivnosti lze vytvářet výrazně bohatší soubor, zejména v oblasti ekonomické. Indikátory samy o sobě dávají danému uskupení základní informační východisko o svém fungování. Vhodnou metodou k jejich posouzení a interpretaci lze využít srovnávací analýzy, resp. benchmarking (srovnání s nejlepším případem). V návaznosti na srovnání jsou účinným prostředkem ke zvýšení kvality příklady „dobré praxe“ (good practise). Aktivity spolupráce mají svůj ekonomický obraz, je proto vhodné využít i modifikovanou analýzu výnosů a nákladů.

Z výše naznačených přístupů věnujeme pozornost benchmarkingu. Podstatou metody benchmarkingu⁸ je měření a analýza procesů a výkonů organizace a hledání nejlepšího

⁶ Pro podrobnější informace o možných programových indikátorech (členění na indikátory vstupů, výstupů, výsledků a dopadů) lze odkázat na „Národní číselník indikátorů pro programové období 2007-13“, Praha: MMR, 2006 (dostupné z http://www.strukturalni-fondy.cz/uploads/documents/Rizeni_fondu_EU/Evaluace/Narod.cisel_nik_indik.13_07.pdf) či na studii „Hodnocení indikátorů/ukazatelů a vhodnosti jejich nastavení“, Praha: Institut Jana Pernera, 2005 (dostupné z http://www.strukturalni-fondy.cz/uploads/old/1122543354-indicators_cz.pdf)

⁷ Projekt v širším slova smyslu, tj. i společné aktivity, společné akce, společné služby apod.

řešení prostřednictvím systematického porovnávání s výkonem ostatních či srovnání s výkonem nejlepších. Tato metoda využívá srovnání ukazatele s referenční hodnotou ukazatele celého souboru subjektů sledovaného v dlouhém časovém období. Bez dlouhodobého benchmarkingu je třeba při interpretaci hodnot zvýšené opatrnosti. Na základě benchmarkingu můžeme s jistotou mírou objektivitě vysledovat tendence a zákonitosti fungování spolupráce obcí.

Ve vybraných případech lze využít v rámci metody benchmarkingu tzv. benchmarks, což jsou tzv. referenční body, které představují krajní hodnoty ukazatelů, tj. vybrané indikátory jsme schopni interpretovat na základě zkušenosti či logiky příslušných odborných oblastí (např. je zřejmé, že pokud se jednání dlouhodobě účastní méně než polovina členů, jde o problematický stav apod.).

Závěr

Spolupráce obcí je jako vztah založena na dobrovolnosti a nelze proto nalézt jeden univerzální model, stejně tak komplexně vyřešit všechny vztahy mezi aktéry. Zásadní je, aby obce a ostatní subjekty v území našly takový systém spolupráce, který jim umožní efektivně dosáhnout stanovených cílů. Oporou na cestě k nalezení a rozvinutí tohoto optima je systém faktorů efektivitě a jeho objektivizace pomocí indikátorů spolupráce. Zkvalitňování jednotlivých prvků spolupráce je dlouhodobý proces vedoucí k podpoře rozvoje obcí. Klíčové je vnímání spolupráce ze strany jejích aktérů jako důležitého a prospěšného procesu a z toho vyplývající snaha o co nejlepší fungování.

Ke zlepšení spolupráce není nezbytné vytvářet nová, „lepší a účinnější“, uskupení, ale je vhodnější provést reformy a odstranit nedostatky stávajících forem, umožnit jejich prolínání a přizpůsobování potřebám rozvoje území. K dosažení optimálního stavu spolupráce tak můžeme hledat cestu jednak pomocí vytvoření provázaného systému uskupení spolupráce, jednak rozvinutím všech možností, tj. vnitřních faktorů efektivitě, každé jednotlivé formy spolupráce. Pro dosažení maximálního efektu spolupráce je velmi důležité realizovat tuto spolupráci koncepčně, tzn. jednotlivými aktivitami sdružení naplňovat předem vytyčené cíle, a nikoliv pouze účelově řešit momentální problémy či aktivity.

Bez ohledu na konkrétní způsob spolupráce tak lze identifikovat nejvýznamnější předpoklady fungování spolupráce, jimiž jsou zejména:

- existence optimálních forem spolupráce z hlediska účelu a náplně spolupráce,
- ochota a schopnost subjektů spolupracovat,
- vhodné nastavení vnitřních procesů struktur spolupráce (řízení, komunikace, kompetence, dosahování konsenzu apod.),
- vytvoření ekonomického systému umožňujícího flexibilní činnost v rozsahu potřebném k dosažení účelu spolupráce.

Na úrovni obcí je třeba hledat oblasti, jejichž řešení je zde dostatečné či neúčinnější a oblasti, v nichž je vhodné spolupracovat s ostatními (tj. aplikace principu subsidiarity), hledat společná východiska, zájmy, vize a cíle subjektů v území, řešit rozvoj území komplexně, zapojit do spolupráce i podnikatelskou a neziskovou sféru.

Literatura

- [1] Brown, C.V., Jackson: *Ekonomie veřejného sektoru*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 733 s., ISBN 80-86432-09-2
- [2] Galvasová, I. a kol.: *Spolupráce obcí jako faktor rozvoje*. 1. vyd. Brno: Georgetown, 2007, 140 s., ISBN 80-251-20-9.

⁸ Definice a chápání benchmarkingu je více, např. Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR chápe benchmarking jako „techniku trvalého zlepšování, při níž měříme data, ze kterých získáváme poměrové ukazatele výkonu a kvality, které nám umožňují porovnávat a analyzovat procesy či služby za účelem zjistit nejlepší postupy“.

- [3] Hendrych, D. a kol.: *Právníký slovník*. 2. rozšířené vyd. Praha: C.H.Beck, 2003, 1340 s., ISBN 80-7179-740-5
- [4] *Hodnocení indikátorů/ukazatelů a vhodnosti jejich nastavení*, Praha: Institut Jana Pernera, 2005 [on-line], c2005 [cit 5-11-2006], dostupné z http://www.strukturalni-fondy.cz/uploads/old/1122543354-indicators_cz.pdf
- [5] Malý, I., Sivak, R.: *Rozvoj veřejného sektoru v ČR a SR*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, ISBN 80-210-3268-5
- [6] *Národní číselník indikátorů pro programové období 2007-13*. Praha: MMR, 2006 [on-line], c2006 [cit 4-12-2006], dostupné z http://www.strukturalni-fondy.cz/uploads/documents/Rizeni_fondu_EU/Evaluace/Narod_cisel_nik_indik.13_07.pdf
- [7] Potůček M.a kol.: *Veřejná politika*, upravené vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 399 s., ISBN 80-86429-50-4
- [8] Winkler, J.: *Ekonomika a společnost*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 151 s., ISBN 80-210-2398-8
- [9] Zákon č.128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů

JAK MOHOU MIKROREGIONY OVLIVNIT ROZVOJ VENKOVSKÝCH OBCÍ

Ing. Svatava NUNVÁŘOVÁ

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno,
e-mail: nunvar@econ.muni.cz*

ANOTACE

Velké množství obcí a omezenost veřejných prostředků potřebných k zajištění jejich běžnému fungování a dalšímu rozvoji vede ke sdružování některých aktivit obcí. Obce často spolupracují pro to, aby efektivněji získávaly prostředky pro rozvoj svého území, přičemž uplatňují zásadu že větší celek má lepší vyjednávací pozici než jednotlivá obec. Až na výjimky je obvyklé, že chtějí-li obce získat dodatečné prostředky pro svůj rozvoj, musí být schopny se na něm finančně spolupodílet. V rámci příspěvku je rozebrána také absorpční kapacita obcí z pohledu jejich schopnosti čerpat dotace z různých zdrojů.

KLÍČOVÁ SLOVA

sdružování obcí, efektivnost samosprávných činností, absorpční kapacita, mikroregiony.

ANNOTATION

Cooperation of municipalities is a consequence of a great amount of municipalities and of a public finance limitation. However, one of the common reasons of municipality cooperation is the more efficient fundraising. Some municipalities know that a bigger unit has better negotiating position than the smaller one, or several smaller ones. It is usual, that municipalities have to be able to take a share when they want to obtain additional resources for their development. The article is also focused on a municipal absorption capacity in a view of possible fundraising from different sources.

KEY WORDS

Municipalities' cooperation, efficiency of self government, absorbing capacity, microregions.

Úvod

Pro Českou republiku je charakteristická vysoká sídelní rozdrobenost. Česká republika se člení na 6 248 místních administrativních jednotek (obcí) přičemž většina obcí má méně než 1 000 obyvatel (cca 80 %) ¹. A právě u takto malých jednotek se zvyšuje pravděpodobnost jejich potíží s obstaráváním základních služeb pro obyvatelstvo, což je způsobeno nákladností zajišťování služeb v kombinaci se způsobem přerozdělování daňových příjmů do místních rozpočtů. Někteří představitelé malých obcí si problém s klesající kvalitou života svého obyvatelstva uvědomují a motivuje je to k navazování spolupráce s dalšími obcemi. Jedním z podnětů, které obce ke spolupráci vedou, je právě snaha o získání dodatečných finančních prostředků na další rozvoj obce, s tím souvisí sledování tzv. absorpční kapacity.

¹ Méně než 1 000 obyvatel má 4 932 obcí tj. 78,94 %. Údaje jsou čerpány z ČSÚ, Malého lexikonu obcí ČR 2006, který je dostupný na <http://www.czso.cz>

Spolupráce obcí

Základní územní samosprávné celky vykonávají řadu funkcí blíže k občanům a zabezpečují veřejné služby spojené s životem v dané obci. Své úkoly zajišťují za daných ekonomických podmínek, ke spokojenosti a v souladu s potřebami svých občanů. Problémy se obstaráváním veřejných služeb mají především malé a venkovské obce.

Za malou lze v ČR považovat obec s méně než 500 obyvateli. Venkovskou je pak obec s méně než 2 000 obyvateli. Velmi malých obcí (tj. takových, kde je méně než 100 obyvatel) je v ČR 548 obcí tj. 8,77 % z celkového počtu obcí. Obcí s méně než 500 obyvatel je pak 3 630 obcí tj. 58,10 %. Situaci dokresluje následující tabulka.

Tabulka 1 Základní charakteristiky venkovských obcí v ČR podle vybraných kritérií v %

Kritérium	Mezní hranice	Rozloha v km ²	Počet obyvatel		Počet obcí
			celkem	z toho v prod. věku	
Statut obce	obec ne město	75,9	29,9	29,3	91,5
Hustota obyvatelstva	do 100 ob./km ²	74,6	22,5	22,2	78,2
Počet obyvatel v sídle	do 500 ob.	35,2	8,3	5,8	58,1
Počet obyvatel v sídle	do 2 000 ob.	89,7	26,3	25,8	89,7
Česká republika	(absolutní hodnoty)	78 867	10 251 079	7 293 357	6 248

Zdroj: ČSÚ, Malý lexikon obcí ČR 2006, vlastní výpočty

Výsledky sčítání obyvatelstva, domů a bytů z roku 2001 ukázaly, že v průměru na jednu obec v ČR připadá 1 653 obyvatel. Vyjme-li se pak hlavní město Praha je to jen 1 448 obyvatel. Nejlidnatější obce jsou v Moravskoslezském kraji (4 204 obyvatel), nejméně obyvatel v průměru na jednu obec připadá v kraji Vysočina (711) a ve Středočeském kraji (978). Medián obcí (tedy střední hodnota po seřazení obcí dle jejich velikosti) vychází na cca 390 obyvatel, což indikuje, že více než polovina všech obcí v ČR má počet obyvatel nižší než 400. (Obec a finance, 2002, 39) Tyto skutečnosti se značně podílí na prodražování celého systému územní samosprávy a ztěžuje možný rozvoj takovýchto sídel, která se často nemohou nacházet v uspokojivé hospodářské situaci. To je také jeden z možných důvodů proč by se i malé obce měly zajímat o možnosti využívání moderních způsobů jejich řízení. Pokud je organizace „dobře“ či „vhodně“ řízena může to mít pozitivní vliv na její hospodaření a využívání finančních prostředků.

Možností, jak je řešit problémy malých obcí je jistě několik, když bude pominuto výrazné navýšení příjmů těchto obcí ze státního rozpočtu, pak lze uvažovat o slučování obcí nebo o jejich vzájemné spolupráci.

Čas od času se objevují názory, které řešení problematiky malých obcí prostřednictvím slučování uznávají. Pro slučování malých obcí hovoří např. tyto argumenty:

- úspory při poskytování veřejných statků a služeb;
- slučování umožňuje decentralizaci většího rozsahu činností, tedy převod více funkcí z centrální vlády na samosprávu;
- větší obce jsou úspěšnější při ovlivňování sociálně ekonomických podmínek života obyvatel na svém území;
- rozpočet sloučených obcí je nejen větší v absolutním vyjádření, ale také stabilnější, méně jej ovlivňují nahodilé vlivy, lépe tudíž umožňuje financovat kapitálové projekty;
- pro kvalifikované pracovníky je větší obec atraktivnější než obec menší.

Oproti tomu však stojí i negativa slučování obcí:

- v malé obci jsou vzdálenosti na vyřízení řady záležitosti kratší (zřizování poboček úřadů v dané lokalitě, respektive "decentralizace uvnitř obce", a využívání počítačů ovšem význam tohoto argumentu z části snižuje);
- v malých obcích existují lepší předpoklady pro účast jednotlivců na fungování obce, hlas jednotlivce má v malé obci větší váhu než v obci velké;

- vztahy mezi starostou a zastupiteli na jedné straně a místním obyvatelstvem na straně druhé jsou daleko bezprostřednější v malé obci, kde se zná prakticky každý s každým, než v obci velké, ve které obyvatelé své zastupitele většinou nikdy neviděli ani o nich neslyšeli;
- aparát malé obce je méně složitější a tím i přehlednější a srozumitelnější;
- problém nákladů na veřejné služby lze do určité míry překonat i tím, že namísto přímého zajišťování některých služeb obcí jsou tyto "nakupovány" od soukromého sektoru;
- slabým místem při slučování je i ochrana zájmů malých sídelných celků ve sloučené obci (Existuje obava, že v případě, slučuje-li se menší obec s větší, vytvoří se v novém celku dominantní postavení větší obce nad menší. S obdobným zážitkem mají české obce své zkušenosti ze sedmdesátých let, z doby střediskových obcí);
- další argument říká, že se oslabí bezprostřední vztah mezi obyvateli a zastupiteli, že zastupitelé nebudou již mít přímé informace o zájmech a preferencích obyvatel své obce a naopak obyvatelé se nedostanou tak snadno k informacím o záměrech představitelů obce.²

Z toho, co již bylo řečeno o problematice malých obcí, vyplývá, že pokud se obce nechtějí slučovat, musí nutně „spojit své síly“ za účelem spolupráce při realizaci určitých projektů nebo pro zajištění některých svých funkcí. Varianta slučování není v ČR příliš vítána, naopak možnost vzájemně spolupracovat ano. Proti slučování hovoří i fakt, že od roku 2000 došlo ke sloučení nebo připojení obcí pouze v pěti případech. Za největší důvod je uváděna ochrana identity a autonomie obcí.³

Slučování obcí lze nahradit jejich spoluprací. Vhodným řešením může být meziobecní spolupráce, která se za určitých podmínek může stát i předstupněm pozdějšího sloučení. Počátky vzájemné spolupráce obcí v ČR byly zaměřeny na dosažení jednoho konkrétního úkolu. V současné době je spolupráce obcí hlubší a ve většině případů se opírá o společný program členských obcí. Tento program je stále častěji komplexnější a předpokládá dlouhodobou spolupráci členů dobrovolného společenství. Budoucnost spolupráce obcí je právě v trvalé vzájemné spolupráci formou partnerských vztahů.⁴

Mikroregiony a jejich absorpční kapacita

Z podnětu Programu obnovy venkova a programu SAPARD započala ve druhé polovině 90. let dobrovolná spolupráce obcí k řešení společných problémů, v rámci tzv. mikroregionů⁵. Nejdříve byla spolupráce založena na různé právní bázi – od roku 2001 se však ustálil na nejčastější typ mikroregionů smluvně vydefinovaný dle zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, kdy obce mezi sebou uzavírají smlouvy za účelem splnění konkrétního úkolu či víceúčelové smlouvy za účelem rozsáhlejší spolupráce na činnostech vymezených v § 49 výše uvedeného zákona (svazek obcí).

V současné době, existuje 533 mikroregionů⁶ – nejčastěji dobrovolných svazků obcí (DSO) (z nichž však některé nevyvíjejí činnost), ve kterých je zapojeno 5 280 obcí, které pokrývají cca 2/3 území České republiky.

² Kameníčková, V. *Stojí za to usilovat o slučování?*, Obec a finance, 2003, roč. 9, č. 4, s. 22 – 23.

³ *Návrh věcného záměru novely zákona o obcích (nová forma meziobecní spolupráce)*, [on-line]. Praha: Ministerstvo vnitra, 2005. Dostupný na: http://www.vnitro.cz/odbor/reforma/nov_obce.html.

⁴ Převzato z Sekaninová, A. *Formy spolupráce obcí*. Brno: Masarykova univerzita (diplomová práce), 2005. s. 46 – 47.

⁵ Za mikroregion lze považovat územní celek, který je tvořen soustavou obcí s horní hranicí počtu obyvatel 2 000 – 5 000, jež jsou charakterizovány vzájemnými interakcemi danými hierarchizovanou správní a funkční strukturou a vzájemnými osobními vztahy jeho obyvatel. Mikroregiony jsou vymezeny přírodními, geografickými, historickými souvislostmi a sociálně-ekonomickými vztahy v území. Až následně dostávají mikroregiony formální legální podobu.

⁶ Dle kritérií UUR. Zdroj <http://www.uur.cz>.

Od roku 2004 pak vznikají nové typy mikroregionů (tzv. leaderovské⁷) z podnětu programů typu LEADER, kde vymezují území působnosti místní akční skupiny. Založených na metodě „zdola nahoru“, která přispívá k rozvoji území na lokální úrovni. V současné době je v ČR 146⁸ těchto typů mikroregionů – tzv. místních akčních skupin nejčastěji z právní formou obecně prospěšné společnosti nebo občanského sdružení (z nichž však některé z nich kopírují mikroregiony - svazky obcí dle zákona o obcích).

Pojem absorpční kapacita se v ČR skloňuje především v souvislosti s prostředky plynoucími k nám z Evropské unie. Proto je vysvětlován jako schopnost zvýšit (absorbovat) peníze z evropských fondů. Existují však i jiné než „evropské peníze“, které mohou české obce či mikroregiony využívat k viditelnému zvýšení komfortu nabízených služeb místním obyvatelům. Absorpční kapacitu je tedy vhodné vnímat v širších souvislostech, tj. jako schopnost čerpat a účelně využívat finanční prostředky z různých dotačních titulů.

Aby byly obce a mikroregiony schopny absorpce, požaduje se od nich rozvíjet schopnost plánovat. Ta se projevuje v sestavování a následných realizacích strategií rozvoje spravovaného území. Účelným vynakládáním přijatých dotací obce a mikroregiony realizují vnější pomoc při svém rozvoji. Strategiemi by si měly naplánovat principy dalšího rozvoje území, tj. např. principy pobídek pro investory z různých oblastí, kteří přinesou stabilní pracovní místa, principy motivace mladých lidí a rodin pro setrvání v malých obcích či k jejich přesunu z měst do vesnic.

Samostatnou a důležitou oblastí související s absorpční kapacitou jsou také základní principy, kterými by se obec či mikroregion měly řídit, aby při vytváření a optimalizaci budoucích projektů maximalizovaly i pravděpodobnost úspěchu při získávání dotací. Významnou otázkou je pro žadatele o dotace potřeba mít k dispozici vlastní prostředky ke spolufinancování, což bývá často největším problémem. Úspěšný žadatel musí někdy financovat celý projekt z vlastních prostředků a až po ukončení (realizaci) projektu dostane jejich část proplacenu z dotačního titulu (tzv. systém zpětného financování).

Pro sledování absorpční schopnosti (z pohledu schopnosti čerpat různé dotace obcemi) byly vybrány obce ve dvou mikroregionech, které byly ochotny poskytnout některá data potřebná k analýze této problematiky. Prvním z vybraných mikroregionů je Mikroregion Jesenicko⁹, druhým Mikroregion Morkovsko¹⁰. Předmětem zájmu bylo zjistit, jaká je absorpční schopnost obcí sledovaných mikroregionů. Obce byly ve druhé polovině roku 2006 prostřednictvím dotazníků požádány o poskytnutí údajů o čerpání prostředků z různých zdrojů.

⁷ Směrnice iniciativy LEADER Evropské unie vymezuje „leaderovský“ mikroregion jako ucelený územní celek „vydefinovaný“ počtem obyvatel v rozmezí 10 tis. – 100 tis., a hustotou obyvatel nepřekračující hustotu 120 obyv./km², který má zpracovanou integrovanou strategii rozvoje, používající pilotní a inovativní přístupy pro řešení společných problémů za účasti klíčových subjektů mikroregionu, nejčastěji obcí, občanských sdružení, podnikatelů, zájmových sdružení apod.

⁸ Zdroj <http://www.leaderplus.cz>

⁹ Mikroregion Jesenicko sdružoval v roce 2006 celkem 5 obcí (Bělá pod Pradědem, Česká Ves, Jeseník, Lipová-Lázně, Ostružná), 19 912 obyvatel na rozloze 224 km². Nachází se v severní části Olomouckého kraje (okres Jeseník) a je typický hornatou a zalesněnou krajinou. Právní formou je dobrovolným svazkem obcí založeným v roce 2002. Účelem vzniku mikroregionu je ochrana a prosazování společných zájmů, vzájemná spolupráce a koordinovaný postup při komplexním rozvoji a výkonu samostatné působnosti a také získávání finančních prostředků ke zlepšení kvality života místních obyvatel.

¹⁰ Mikroregion Morkovsko sdružoval celkem 11 obcí (Dřínov, Hoštice, Kunkovice, Litenčice, Morkovice-Slížany, Nítkovice, Pačlavice, Počenice-Tětětice, Prasklice, Uhřice, Věžky), 6 717 obyvatel na rozloze 100 km². Mikroregion se nachází v severovýchodní části Olomouckého kraje (okres Kroměříž) a je zemědělsky zaměřen. Mikroregion (dobrovolný svazek obcí) byl založen v roce 1999. Účelem vzniku mikroregionu je zajištění trvale udržitelného hospodářského a sociálního rozvoje, který bude postaven na zlepšování podmínek pro rozvoj hospodářských činností a na zvyšování míry uspokojování životních podmínek obyvatel.

Tabulka č. 2. Návratnost dotazníků od obcí mikroregionů

Mikroregion	Počet získaných odpovědí	% z celkového počtu obcí
Jesenicko	5	100
Morkovsko	5	45

Zdroj: vlastní šetření, 2006

Pro srovnání absorpční kapacity mikroregionů lze použít ukazatelů poměřených na počet obyvatel obce. Výsledky tohoto porovnání demonstruje následující tabulka. Nejvíce prostředků jsou schopny získávat obce v Mikroregionu Morkovsko a až za nimi jsou obce Mikroregionu Jesenicko. Obce Jesenicka jsou však schopny i přes nižší dotace realizovat větší hodnotu projektů než obce Morkovska, což znamená, že využívají ve větší míře vlastních zdrojů.

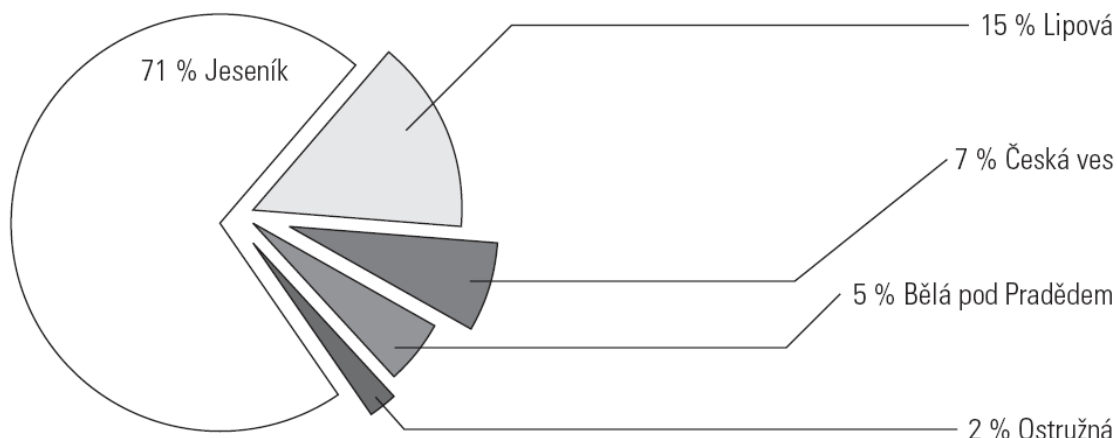
Tabulka č. 3. Výše získaných prostředků na obyvatele obce v Kč

Mikroregion	Dotace/obyvatele	Výše realizovaných projektů/obyvatele
Jesenicko	14 859	34 967
Morkovsko	21 691	30 410

Zdroj: vlastní šetření, 2006

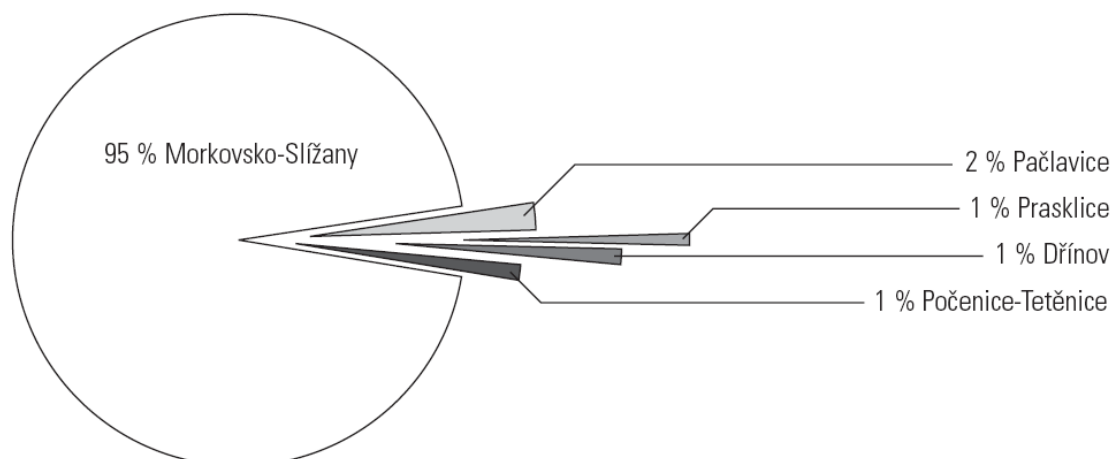
Srovnání velikosti čerpání dotací jednotlivými obcemi v rámci mikroregionů ukazují následující grafy. Poměr přibližně odpovídá velikosti obcí.

Obrázek č. 1. Podíl obcí na získaných dotacích v Mikroregionu Jesenicko

Zdroj: vlastní šetření, 2006

Obrázek č. 2. Podíl obcí na získaných dotacích v Mikroregionu Morkovsko

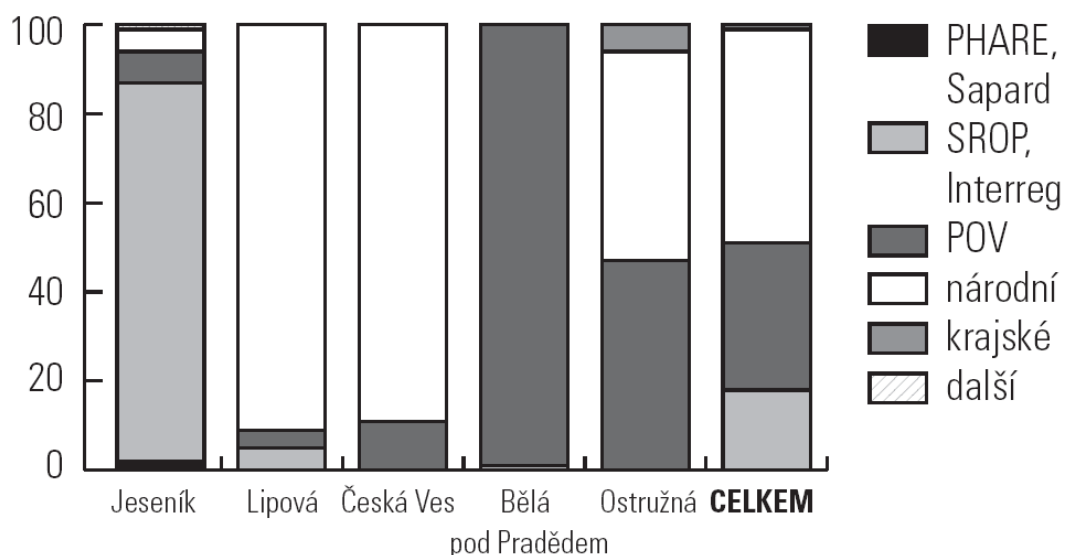

Zdroj: vlastní šetření, 2006

Další sada grafů naznačuje čerpání dotací z různých zdrojů jednotlivými obcemi. Lze vidět, že nejčastějším a „nejvydatnějším“ dotačním zdrojem jsou pro obce národní zdroje, a to Program obnovy venkova. Dotace, které obce získaly, jsou členěny podle druhů podporovatelů na Evropskou unii a zdroje z ČR. Většinu dotací obce získaly z českých zdrojů, tuto skutečnost však z části ovlivňuje i „teprve“ dvouleté členství ČR v Evropské unii.

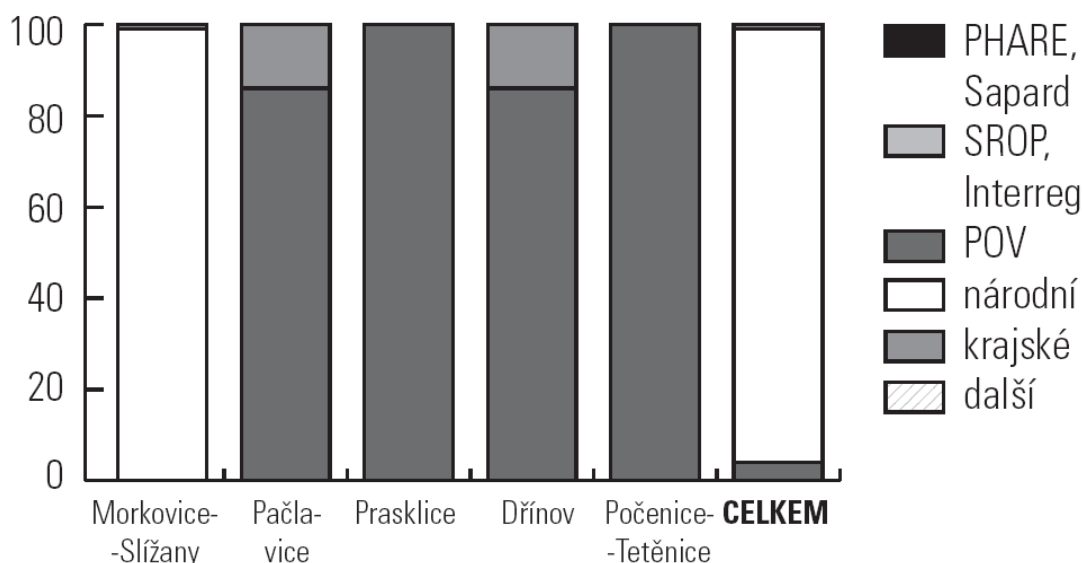
Pro obce je z hlediska spoluúčasti nejvýhodnější požádat o podporu u kraje či dalších institucí jako jsou např. nadace, kde je požadována minimální spoluúčast. Výše realizovaných projektů je však v celkovém objemu zanedbatelná, což je dáno značnou omezeností rozpočtových zdrojů na dotace od těchto institucí. Většinou obce využívají k čerpání prostředků na svůj rozvoj národní podpory, kde je však požadována již vyšší spoluúčast, obce musely tyto zdroje doplnit o více než 30 % vlastních zdrojů.

Obr. č. 3. Podíl obcí na získaných dotacích v mikroregionu Jesenicko

Zdroj: vlastní šetření, 2006

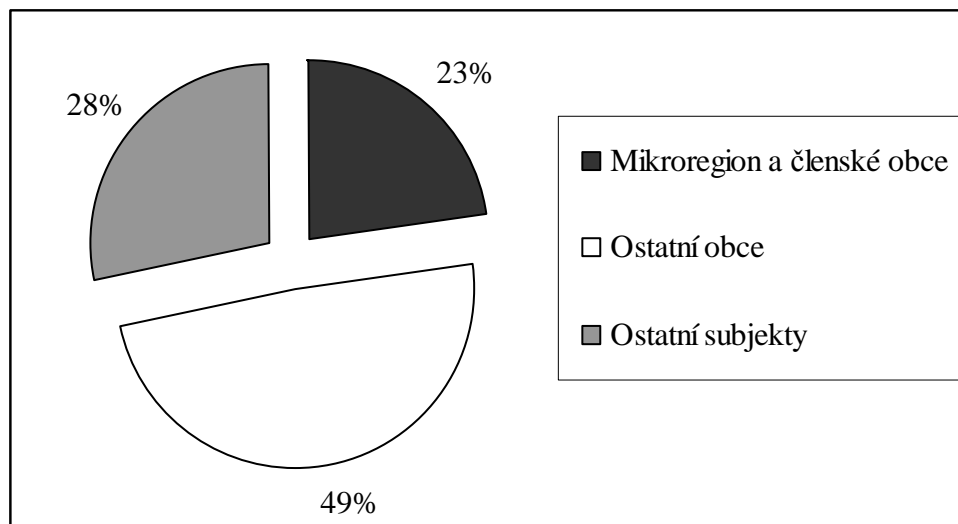
Obr. č. 4. Podíl obcí na získaných dotacích v mikroregionu Morkovsko

Zdroj: vlastní šetření, 2006

Samotný Mikroregion Jesenícko se věnuje nejen získávání vlastních dotací, ale i poradenské činnosti a získávání dotací pro další subjekty, tj. přímo pro své členské obce a pro neziskové organizace či podnikatele. Jak naznačuje následující obrázek, v letech 2004 – 2006 mikroregion získal pro sebe a pro své členské obce asi 3,6 mil. Kč. Pro ostatní obce nacházející se v okrese Jeseník zprostředkoval dotace ve výši asi 7,7 mil. Kč a pro ostatní subjekty asi 4,4 mil. Kč. Svoji projektovou činností tak mikroregion přispěl do regionu asi 15,66 mil. Kč.

Obrázek č. 5. Získané dotace do území Mikroregionu Jesenícko díky jeho činnosti v letech 2004 – 2006

Zdroj: Data - Mikroregion Jesenícko, 2006, vlastní zpracování

Závěr

Ukazuje se, že v malých obcích je obtížné zajistit stabilní fungování místní politické reprezentace a samostatného hospodaření s ekonomickou soběstačností. Pokud se přihlédne k omezenosti veřejných prostředků, které mohou obce získat ze státního rozpočtu pro své hospodaření, je zřejmé, že by bylo vhodné tyto prostředky sdružovat. To je možné například prostřednictvím slučování obcí. Vzhledem k tomu, že se v nejbližší době povinné slučování obcí v ČR ve větším rozsahu nechystá a ani samotné obce nejsou

například rozpočtovým určením daní dostatečně motivovány ke slučování, je na místě zmínit možnost dobrovolného sdružování obcí k řešení některých problémových oblastí v rámci samostatné působnosti. Obce vedou ke spolupráci převážně nedostatečné finanční prostředky. Některé obce však využívají meziobecní spolupráci i jako obranu před slučováním obcí.

Mikroregiony i samotné členské obce získávají dotace, které pomáhají jejich dalšímu rozvoji. Nejvýznamnějším dotačním zdrojem venkovských obcí jsou národní zdroje, proto by bylo vhodné posilovat zde schopnost obcí i mikroregionů získávat ve větší míře „evropské finance“. Nicméně je však také vhodné zvažovat i další faktory, které mohou mít vliv na to, že obce mají více dotací spíše z národních než evropských zdrojů. Může to ovlivnit např. neschopnost účinného lobování venkovských obcí u tvůrců podmínek čerpání dotací ve směru jejich zjednodušení tak, aby je byly v rozumné míře schopny naplnit i venkovské obce bez nutnosti využívat finančně náročné služby odborných firem zpracovávajících podklady.

Vedle získávání prostředků pro další rozvoj spravovaného území by však měla být pozornost věnována i zlepšení řízení obcí i mikroregionů, které může mít pozitivní vliv na hospodaření s finančními prostředky a majetkem, na lepší využívání lidských zdrojů i na zlepšení kvality poskytovaných veřejných služeb. Takové výsledky jsou jistě cílem i venkovských obcí.

Některé pasáže tohoto příspěvku jsou výsledkem realizace projektu WB-17-04: Výzkum zavádění managementu rozvoje jako nástroje zvyšování absorpční kapacity a úspor finančních prostředků v mikroregionech.

Literatura

- [1] ČSÚ. Malý lexikon obcí 2006. Dostupný na: <http://www.czso.cz>
- [2] HRABALOVÁ, S. NUNVÁŘOVÁ, S. OPLUŠTILOVÁ, I. *Řízení místních samospráv*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 76 s. ISBN 80-210-4158-7.
- [3] KAMENÍČKOVÁ, V. *Stojí za to usilovat o slučování?*, Obec a finance, 2003, roč. 9, č. 4, s. 22 – 23.
- [4] Leader+. Dostupný na: <http://leaderplus.cz>
- [5] *Návrh věcného záměru novely zákona o obcích (nová forma meziobecní spolupráce)*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2005. Dostupný na: http://www.vnitro.cz/odbor/reforma/nov_obce.html.
- [6] NUNVÁŘOVÁ, S. *Český venkov a problematika aplikace moderních metod do řízení obcí*. In *Aktuálne problémy rozvoja vidieka v SR*. Nitra: Slovenská akadémia pôdohospodárskych vied, 2005, . od s. 76-80, 5 s. ISBN 80-89162-17-7.
- [7] *Obce s rozšířenou působností. Charakteristika obvodů podle venkovského osídlení*. Obec a finance. Ročník 2003, číslo 5, s. 39. ISSN 1211-4189.
- [8] SEKANINOVÁ, A. *Formy spolupráce obcí*. Brno: Masarykova univerzita (diplomová práce), 2005. s. 46 – 47.
- [9] ŠKRABAL, I., NUNVÁŘOVÁ, S. *Studie zvyšování absorpční kapacity a realizace úspor ve vybraných mikroregionech Olomouckého a Zlínského kraje*. Centrum pro komunitní práci: Přerov, 2006. 135 s. ISBN 80-86902-43-9.
- [10] ŠKRABAL, I., NUNVÁŘOVÁ, S., NOVÁK, J., TŘEBÍCKÝ, V. *Metodika zavádění managementu rozvoje mikroregionů*. Centrum pro komunitní práci: Přerov, 2006. 182 s. ISBN 80-86902-39-0.
- [11] Ústav územního rozvoje. Dostupný na: <http://www.uur.cz>
- [12] Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších úprav.

VLIV PROSTŘEDÍ NA SPOKOJENOST S ŽIVOTEM V OBCÍCH

Ing. Petr ŘEHOŘ

Ing. Dagmar NOVÁKOVÁ

Jihočeská univerzita v Č. Budějovicích

Ekonomická fakulta, Katedra řízení

Studentská 13, 370 05 České Budějovice

e-mail: rehor@ef.jcu.cz, dnovakov@ef.jcu.cz

ANOTACE

Článek přináší část výsledků výzkumu horských a podhorských oblastí, které jsou zaměřeny na zjištění spokojenosti občanů s vybranými faktory v místě jejich bydliště. V rámci dotazníkového šetření v obcích Českého Krumlova bylo shledáno, že hlavním vlivem, ovlivňující spokojenost občanů, je zejména životní prostředí.

KLÍČOVÁ SLOVA

horské a podhorské regiony, prostředí, spokojenost s faktory, mezilidské vztahy, bezpečnost v obci, regionální rozvoj, dotazník

ANNOTATION

Paper bears part research results of mountain and piedmont regions that are aimed on findings citizens' satisfaction with some factors in their place of residence. In frame of questionnaire inquiry in municipality Český Krumlov be found that the main impression biasing citizens' satisfaction is especially environment.

KEY WORDS

mountain and piedmont region, environment, satisfaction with factors, human relations, safeness in municipality, regional development, questionnaire

Úvod

Prostředí v sobě zahrnuje jak aspekty přírodní, tak i sociální a kulturní. Po celou dobu své existence se musí občan neustále přizpůsobovat novým požadavkům prostředí, musí se snažit, aby s ním byl neustále v souladu a adaptovat se na jeho změny. Zejména urbanizační procesy patří k významným činitelům, které ovlivňují charakter sociálního i kulturního prostředí obyvatelstva v každém regionu.

V rámci řešení výzkumného záměru „Trvale udržitelné způsoby zemědělského hospodaření v podhorských a horských oblastech zaměřené na vytváření souladu mezi jejich produkčním a mimoprodukčním uplatněním“ bylo v obcích v daných oblastech provedeno dotazníkové šetření. Předmětem výzkumu byla analýza vlivu faktorů regionálního rozvoje na zvyšování, respektive stabilizaci sociálně-ekonomického potenciálu regionu. Horské a podhorské regiony patří mezi „problémové“, resp. ohrožené regiony, zejména vzhledem k nepříznivým trendům jejich vysídlování (ekonomické a sociální aspekty), ke klesající roli zemědělství (snižování ekonomického rozměru sektoru), i vzhledem k rostoucí náročnosti na roli agrárně-regionálních politik a opatření, které si kladou za cíl tyto negativní tendence eliminovat a jejich dopady zmírňovat. Jejich rozvoji, který by se měl v budoucnosti odvíjet od rozvojového potenciálu regionu, je nutné věnovat náležitou pozornost.

Cíl a metodika

Cílem příspěvku je zhodnotit vliv sociálního prostředí na spokojenost občanů s životem v horských a podhorských obcích. Zdrojem dat, hodnocených v tomto článku, byl rozsáhlý dotazníkový výzkum horských a podhorských oblastí v Jihočeském kraji. Ten byl uskutečněn studenty Jihočeské univerzity v roce 2006. Dotazování na Českokrumlovsku bylo provedeno ve 24 obcích (1371 respondentů) z celkem jeho 46 obcí (60 tis. obyvatel).

Z rozsáhlého materiálu autoři použili pro vlastní sekundární analýzu proměnné, které se týkají hodnocení životních podmínek v místě bydliště. Pro analýzu odpovědí byly použity některé deskriptivní statistické metody. K popisu výsledků byly většinou použity tabulky a grafy získané tříděním prvního nebo druhého stupně. Statistické zpracování dat bylo provedeno s využitím programu STATISTICA verze 6.

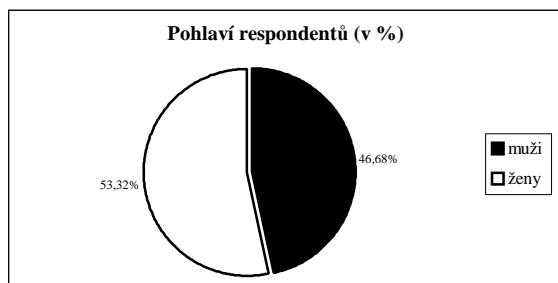
Výsledky a diskuze

Okres Český Krumlov je typicky příhraničním regionem, který leží v nejjižnějším cípu České republiky. Rozlohou (1 615 km²) je třetím největším okresem v Jihočeském kraji (zaujímá 14,3 % jeho plochy). V 46 obcích okresu žilo k 31.12.2005 okolo 60 tisíc obyvatel (9,7 % obyvatelstva Jihočeského kraje), průměrný věk obyvatel je 38 let. Hustotu obyvatelstva (37,8 obyvatele na km²) má okres nejmenší v celé České republice. Většina obcí okresu leží v nadmořské výšce do 700 m – 75 %.

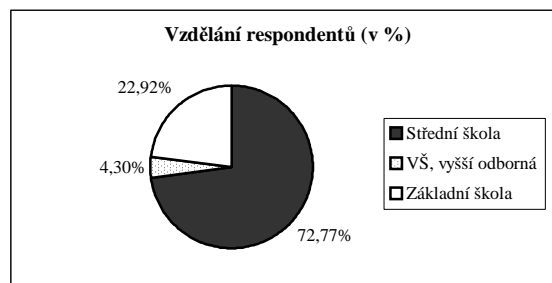
Identifikace respondentů

Základní soubor našeho výzkumu tvoří více žen (731) než mužů (640) – viz obr. 1. V hodnoceném souboru zcela výrazně převládá středoškolsky vzdělané obyvatelstvo. Více než 1/5 dotazovaných má základní vzdělání, vysokoškoláků bylo dotazováno pouhé 4 % – viz obr. 2.

Obr. 1 Pohlaví respondentů ČR v %

Obr. 2 Vzdělání respondentů ČR v %

Více než 4/5 respondentů jsou spokojeni (i částečně) se životním prostředím v dané obci (85 %) a stavem vodovodů a kanalizací. Se školou a ordinačními hodinami lékaře je spokojenost 75 % resp. 64 % občanů. Téměř 1/3 dotazovaných je nespokojena s kulturním životem v obci a s plynovodem. To zřejmě souvisí s tím, že obyvatelé menších obcí nemají takové možnosti kulturního vyžití jako ve větších městech a také nejsou napojeni na plynové rozvody. Okolo 1/3 občanů ČR je s obchody a poskytovanými službami v obci, s místní komunikací, silnicemi a činností územní správy částečně spokojeno, či částečně nespokojeno.

Tabulka 1 Spokojenost respondentů ČR s faktory

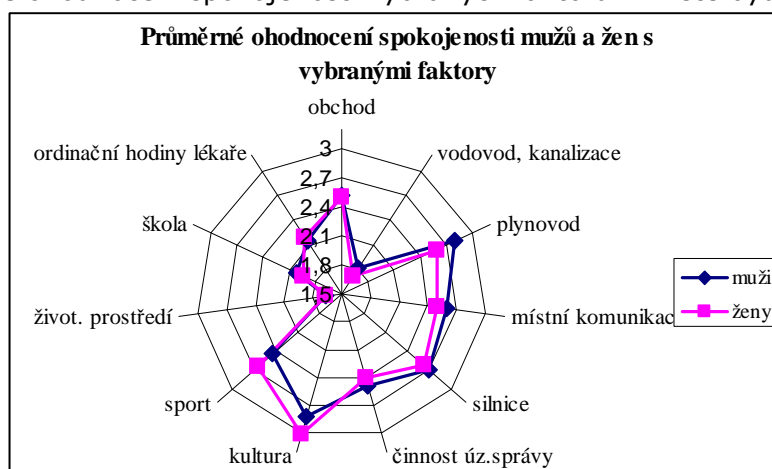
	%					n	
	1	2	3	4	5	Průměr	Počet respond.
Obchod a služby	18,24	31,54	35,3	9,6	5,32	2,51	1354
Vodovod, kanalizace	46,26	36,56	13,0	3,3	0,88	1,76	1362
Plynovod	36,7	19,62	11,42	3,66	28,6	2,68	902
Místní komunikace	16,81	33,11	34,59	9,88	5,6	2,54	1356
Silnice	15,55	31,69	33,6	9,68	9,46	2,66	1363

Činnosti úz. správy	18,16	37,14	31,73	8,38	4,6	2,44	1349
Kultura	15,51	23,52	29,43	16,57	14,98	2,93	1322
Sport	22,37	32,21	22,14	3,53	9,76	2,56	1301
Životní prostředí	52,62	32,89	11,31	1,85	1,33	1,66	1353
Škola	39,86	34,03	18,1	4,35	3,66	1,98	1149
Ordinační hodiny	35,88	30,54	19,87	6,81	6,99	2,18	1087

Pozn.: 1 – zcela spokojen, 2 – spíše spokojen, 3 – částečně spokojen, částečně nespokojen, 4 – spíše nespokojen, 5 – zcela nespokojen.

Z obrázku 3 vyplývá, že nejlépe hodnoceným faktorem zvyšující spokojenost občanů je životní prostředí (průměrná hodnota odpovědí 1,7) a stav vodovodů a kanalizací (1,8). Naopak nespokojeni jsou s kulturou (průměrná hodnota 3 odpovídá hodnocení „částečně spokojen, částečně nespokojen“, u mužů 2,8). Rozdíl v hodnocení je i u sportu, muži jsou více spokojeni s možností sportovního vyžití v obci (průměrná hodnota odpovědí 2,45) než ženy (2,65).

Obr. 3 Průměrné ohodnocení spokojenosti vybraných faktorů v místě bydliště dle pohlaví

Byla také ověřována závislost a síla mezi kvalitativními znaky pomocí chí-kvadrát testů – Pearsonův a M-V test. Mezi pohlavím a spokojeností v obci s kulturou a sportem byla prokázána statisticky významná závislost. Hladina významnosti p vyšla nižší než stanovená hladina významnosti $\alpha = 0,05$ – viz tabulka 2. Vzhledem k hodnotám tří korelačních charakteristik můžeme prokázanou statistickou závislost mezi znaky označit jako přímou (vzhledem ke kladným hodnotám zmíněných 3 vypočtených koeficientů) a slabou (vzhledem k absolutní výši vypočtených korelačních charakteristik blízké hodnotě 0,1).

Tabulka 2 Statistika pro hodnocení závislostí v kontingenční tabulce

	Chí-kvadr.		p	
	kultura	sport	kultura	sport
Pearsonův chí-kv.	11,52759	14,58034	$p=,04187$	$p=,01232$
M-V chí-kvadr.	11,97063	15,06286	$p=,03520$	$p=,01010$
Fí	0,0933799	0,1058632		
Kontingenční koeficient	0,0929754	0,1052750		
Cramér. V	0,0933799	0,1058632		

Na otázku „Zda se občané cítí v obci bezpečně?“ reagovalo 728 žen a 636 mužů (dle tabulky 3). Ze všech odpovědí bylo 75 % odpovězeno „ano“, 13 % „ne příliš“, 2 % „vůbec“ a zhruba 9 % respondentů se touto otázkou dosud nezabývalo. Z rozložení odpovědí dle pohlaví respondentů vyplývá, že v jednotlivých obcích se cítí o 7 % bezpečněji muži než ženy a proto i ne příliš bezpečně se cítí více ženy (16 %) než muži (9 %). Tento výsledek potvrzuje předem očekávaný fakt, že v obcích se cítí muži bezpečněji než ženy, což je již dáno odlišným přístupem a vrozenými dispozicemi. Chí-kvadrát testy potvrdily slabou závislost mezi pohlavími a bezpečností v obci. Překvapivě

vysoké procento kladných odpovědí svědčí o spokojenosti obyvatel v podhorských a horských oblastech s bezpečím v obcích.

Tabulka 3 Pocit bezpečí v obci

	%				n	
	Ano	Ne příliš	Vůbec ne	Nepřemýšlel jsem o tom	Průměr	Počet respondentů
Ženy	72,25	16,07	2,20	9,48	1,49	728
Muži	79,56	9,75	2,04	8,65	1,40	636
Celkem	75,66	13,12	2,13	9,09	1,45	1364

Tabulka 4 sleduje názory dotazovaných na změnu vzhledu jejich obce. Z odpovědí dotazovaných vyplývá, že většina (44 %) si myslí, že se vzhled jejich obce změnil spíše k lepšímu a 28 % volilo názor, že se obec změnila výrazně k lepšímu. Tímto šetřením bylo potvrzen současný celorepublikový trend investování obyvatel do bydlení či rekonstrukcí objektů, což je podporováno nejen politicky ale též ekonomicky. Mezi pohlavími nebyl zjištěna statistická závislost.

Tabulka 4 Změna vzhledu obce

	%					n		
	1	2	3	4	5	6	Průměr	Počet respondentů
Ženy	26,24	43,27	5,22	2,2	14,15	8,94	2,61	728
Muži	30,94	44,84	4,36	1,56	11,25	7,03	2,38	640
Celkem	28,44	44,01	4,82	1,9	12,79	8,04	2,5	1368

Pozn.: 1 – výrazně k lepšímu, 2 – spíše k lepšímu, 3 – spíše k horšímu, 4 – výrazně k horšímu, 5 – téměř se nezměnil, 6 – nedokážu posoudit.

Téměř 70 % respondentů (dle tabulky 5) hodnotí mezilidské vztahy v místě jejich bydliště za dobré. V průměrném vyjádření odpovědí však dané vztahy jsou klasifikovány známkou 2,5, která je přibližuje k hodnocení spíše špatné. O vztahy s lidmi se nezajímá zhruba 11 % dotazovaných (14,4 % mužů). I zde byla prokázána slabá statistická závislost mezi pohlavím a hodnocením mezilidských vztahů.

Tabulka 5 Hodnocení mezilidských vztahů

	%					n	
	1	2	3	4	5	Průměr	Počet respondentů
Ženy	9,88	61,04	14,27	7,27	7,54	2,42	729
Muži	14,42	52,82	12,23	6,11	14,42	2,53	638
Celkem	12,0	57,21	13,31	6,73	10,75	2,47	1367

Pozn.: 1 – velmi dobré, 2 – vcelku dobré, 3 – spíše špatné, 4 – špatné, 5 – nezajímají mě.

Závěr

V rámci prováděného výzkumu bylo dotazováno 1371 občanů horských a podhorských obcí v okrese Český Krumlov, kteří hodnotili spokojenost s faktory ovlivňující jejich život v místě bydliště. Okolo 85 % respondentů vyjádřilo spokojenost (zcela či spíše) se životním prostředím v dané obci, 75 % dotazovaných se zde cítí také bezpečně a více než 70 % hodnotí změnu vzhledu obce k lepšímu. Mezilidské vztahy v obcích oceňuje za dobré přes 2/3 občanů.

Ze šetření také vyplývá, že obyvatelstvo je nejméně spokojeno s kulturními a sportovními možnostmi trávení volného času a se stavem komunikací. Obcím v horských a podhorských oblastech je třeba vzhledem k jejich nižšímu ekonomickému, sociálnímu a kulturnímu potenciálu doplnit pomoc vhodným systémem účinných státních dotací či podpor ze strukturálních fondů Evropské unie či změnou odpovídající legislativy, vedoucí ke stabilizaci rozvoje regionu.

Zjištěné výsledky byly získány s finanční podporou VZ MSM 6007665806.

Literatura

- [1] HENDL, J. *Přehled statistických metod zpracování dat*. 1 vyd. Praha: Portál, 2004, 576 s. ISBN 80-7178-820-1.
- [2] LOUDA, Z. *Řešené příklady v systému Statistica*. 1 vyd. Praha: ČZU, 2004, 102 s. ISBN 80-213-1238-4.
- [3] URL: <http://www.czso.cz/>

VYBRANÉ ASPEKTY CESTOVNÍHO RUCHU V KRAJI VYSOČINA

RNDr. Josef KUNC, Ph.D.

Ing. Martin ŠAUER

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno
e-mail: kunc@econ.muni.cz, sauer@econ.muni.cz*

ANOTACE

Příspěvek se zabývá vybranými aspekty cestovního ruchu v modelovém regionu - kraji Vysočina. Zvolenými aspekty, resp. lépe řečeno prostorovými jevy, jsou hromadná ubytovací zařízení (HUZ) a funkčně-prostorová regionalizace kraje. Jedním z cílů příspěvku je poukázat na možnost provést analýzu hromadných ubytovacích zařízení na jiné kvantitativní i kvalitativní úrovni, než pouze v návaznosti na data publikovaná Českým statistickým úřadem. Dalším cílem je pak v souladu s rozmístěním ubytovacích kapacit (HUZ i objekty individuální rekreace – OIR), základními druhy a formami cestovního ruchu, provedenou typologií středisek provést na podkladu základních krajinných typů regionalizaci cestovního ruchu v kraji a naznačit souvislosti s jeho dalším rozvojem.

KLÍČOVÁ SLOVA

Cestovní ruch, hromadná ubytovací zařízení, regionalizace, kraj Vysočina

ANNOTATION

The article deals with certain aspects of tourism, using the Vysočina Region as a model example. The survey concentrated on spatial phenomena, such as collective accommodation establishments and functional-spatial regionalisation of the region. One of the aims of the piece of work was to point out that a survey of collective accommodation establishments does not necessarily have to be exclusively linked with the data published by the Czech Statistical Office (in terms of quantity and quality). Another aim is to suggest a regionalisation of tourism in the region (taking into consideration the distribution of collective accommodation establishments as well as basic forms of tourism and individual recreation object available) and to draw connection with its further development.

KEY WORDS

Tourism, Collective Accommodation Establishments, Regionalization, Vysočina Region

Úvod

Hromadná ubytovací zařízení patří mezi rozhodující realizační faktory cestovního ruchu v území, jsou jednoznačně nejvýznamnější složkou materiálně-technické základny cestovního ruchu⁹⁰. Bez jejich existence by cestovní ruch v podobě jaké ho známe prakticky ztratil smysl, realizoval by se pouze jako tranzitní či jednodenní (neuvažujeme-li možnost ubytování u příbuzných, známých či ve vlastním objektu individuální

⁹⁰ Nepočítáme-li velmi obtížně uchopitelná a v podstatě neanalyzovatelná stravovací zařízení, vytvářejí hromadná ubytovací zařízení základní turistickou infrastrukturu.

rekreace⁹¹). Na základě těchto skutečností, a také vzhledem k neexistenci, resp. nedostupnosti relevantní datové základny umožňující provést rozbor v kontextu elementárních územních jednotek, jsme se hlouběji zaměřili právě na analýzu tohoto jevu.

Druhou oblastí našeho zájmu se stala vlastní regionalizace cestovního ruchu, vázaná na funkčně-prostorové aspekty v území, tedy především na vymezení základních krajinných typů, hlavních druhů a forem cestovního ruchu a typologii středisek dle převažující formy cestovního ruchu. Takto zvolená strukturace umožnila na území kraje Vysočina identifikovat a vyznačit koncentrační areály (oblasti) s největší intenzitou cestovního ruchu.

Hromadná ubytovací zařízení v kraji Vysočina

Disponibilní statistické informace poskytované ČSÚ umožňují v současnosti zjistit počty a lůžkové kapacity hromadných ubytovacích zařízení (HUZ), tj. zařízení s 10 a více lůžky v obcích, kde jsou lokalizována nejméně 4 taková zařízení⁹². Lze tak získat údaje o zhruba 80 % lůžkových kapacit v hromadných ubytovacích zařízeních. Struktura lůžkových kapacit vypadá podle ČSÚ v kraji Vysočina⁹³ následovně:

Tab. 1: Lůžkové kapacity v hromadných ubytovacích zařízeních cestovního ruchu a jejich struktura v kraji Vysočina k 31.12.2005

	počet zařízení	počet lůžek	počet míst pro stany a karavany	průměrná cena za ubytování (Kč)
HUZ celkem v tom	354	18 803	3150	262
hotely a podobná zařízení	154	7 631	125	400
Ostatní HUZ celkem v tom	200	11 172	3 025	156
kempy	29	964	2 878	80
chatové osady a turistické ubytovny	61	3 337	102	128
ostatní zařízení	110	6 871	45	191

Pramen: Kapacita hromadných ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31.12.2005, ČSÚ.

Počet lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních roce 2005 dosáhl hodnoty 18,8 tis. (3,7 % úhrnu ČR), což bylo nejméně ze souboru krajů ČR. V přepočtu lůžek na 1 km² to rovněž představovalo jedno z posledních míst mezi našimi kraji. Asi třetina lůžkových kapacit (6,1 tis.) se nachází v okresních a dalších větších městech, pětina (3,5 tis.) v horských střediscích, významnější ubytovací kapacity jsou k dispozici také ve střediscích letní rekreace u vody (2,5 tis. lůžek). Podobně jako např. v Pardubickém kraji zde nejsou žádná zařízení kvalitního hotelového typu (čtyř a pěti hvězdičkové hotely).

Námi provedené šetření ubytovacích kapacit v kraji Vysočina (na základě databáze ČSÚ z roku 2006, našich zkušeností s danou problematikou a především podrobného vyhledávání na různých internetových stránkách odkazujících na ubytovací kapacity) umožnilo provést analýzu hromadných ubytovacích zařízení až do úrovně jednotlivých obcí. V přehledné tabulkové formě (tabulka č. 2) dokládáme jeho výsledek na příkladu správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP).

Srovnání obou uvedených tabulek dokládá obtížnost práce s nekomplexním souborem dat pocházejících z oficiálních statistik ČSÚ, jehož pouze částečná relevance byla již výše naznačena. S tímto souborem lze skutečně pracovat na úrovni krajů, maximálně okresů,

⁹¹ Objekty individuální rekreace (především rekreační chaty a chalupy) vstoupily jako doplňující prvek jak do analýzy ubytovacích zařízení, tak do regionalizace cestovního ruchu v kraji.

⁹² Informace o obcích s 1 – 3 zařízeními ČSÚ z důvodů ochrany individuálních dat neposkytuje.

⁹³ ČSÚ publikuje informace o lůžkových kapacitách pouze na úrovni krajů ČR.

v nižších územních jednotkách už nebude mít potřebnou vypovídací schopnost. Šetření provedené „uvnitř“ kraje Vysočina umožňuje provést analýzu až do úrovně jednotlivých obcí, resp. uskupení obcí s výskytem většího počtu a kapacit hromadných ubytovacích zařízení. Představený soubor dat nemá, podobně jako všechny ostatní soubory vzniklé šetřením v „prostoru a čase“ 100 % validitu, ale bude se velmi přibližovat reálné situaci v daném čase.

V kraji Vysočina bylo v zimním období roku 2006 zjištěno 468 hromadných ubytovacích zařízení s celkovou kapacitou 26,2 tis. lůžek. Více než 6,8 tis. lůžek se nachází v hotelích a podobných zařízeních (90 zařízení), což znamená, že tyto mají vyšší kvalitu, ale i cenu. Necelých 20 tis. lůžek (378 zařízení) je k dispozici v ostatních ubytovacích zařízeních, tedy především v penzionech, kempech, autokempech, turistických ubytovnách a různých rekreačních zařízeních.

Tab. 2: Struktura hromadných ubytovacích zařízení v kraji Vysočina dle správních obvodů ORP (zima 2006)

název ORP	počet HUZ celkem	počet hotelů a pod. zařízení	počet ostatních zařízení	kapacit a HUZ celkem (lůžka)	kapacit a hotelů (lůžka)	kapacita penzionů (lůžka)	tur. ubyt. (lůžka)	kempy (lůžka)	rekr. středisk a (lůžka)
Bystřice n. Pernštejnem	23	3	20	1340	310	294	322	0	414
Havlíčkův Brod	29	3	26	1699	202	468	487	304	238
Humpolec	24	4	20	1486	185	411	249	91	550
Chotěboř	14	2	12	811	132	235	78	300	66
Jihlava	61	13	48	3416	1198	577	1234	194	213
Moravské Budějovice	11	1	10	439	42	59	116	0	222
Náměšť nad Oslavou	20	1	19	1001	25	249	120	319	288
Nové Město na Moravě	70	14	56	3661	1319	1270	234	181	657
Pacov	7	1	6	205	20	68	53	0	64
Pelhřimov	43	9	34	2389	624	489	383	493	400
Světlá nad Sázavou	25	6	19	1857	384	170	279	782	242
Telč	30	8	22	1150	291	153	119	297	290
Třebíč	53	9	44	3107	727	604	568	544	664
Velké Meziříčí	18	5	13	813	243	227	53	0	290
Žďár nad Sázavou	40	11	29	2842	1114	456	97	924	251
Kraj Vysočina	468	90	378	26216	6816	5730	4392	4429	4849

Pramen: vlastní šetření

Při pohledu na správní obvody ORP je zřejmé, že ve čtyřech obvodech (Nové Město na Moravě, Jihlava, Třebíč a Žďár nad Sázavou) se koncentruje polovina všech lůžkových kapacit v HUZ kraje Vysočina. Naopak v ORP Pacov, Moravské Budějovice, Chotěboř a Velké Meziříčí nedosahuje kapacita HUZ ani 1 000 lůžek. Tyto skutečnosti zřetelně naznačují turistickou atraktivitu, resp. neatraktivitu oblastí a lokalit v rámci celého kraje.

Zajímavější pohled (viz také obrázek č. 1) nabízí rozložení hromadných ubytovacích zařízení v jednotlivých obcích kraje. Celkem 155 obcí kraje (22 %) má na svém katastru alespoň jedno ubytovací zařízení, přičemž právě jedno zařízení nalezneme v 78 obcích. Žebříček sestavený podle počtu HUZ vypadá následovně:

- Jihlava (28 hromadných ubytovacích zařízení),
- Třebíč (25),
- Nové Město na Moravě (20),
- Telč (16),
- Tři Studně (15) ...,

a další 4 obce mají 10 a více ubytovacích zařízení.

Podle počtu lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních v obcích je pořadí poněkud pozměněné:

- Žďár nad Sázavou (1 766 lůžek),
- Jihlava (1 334),

- Třebíč (1 198),
- Nové Město na Moravě (1 018),
- Sněžné (979)⁹⁴.

Nejvyšším počtem lůžek v hotelích a jim podobných zařízeních disponuje Žďár nad Sázavou (792 lůžek, tj. 44,8 % všech svých kapacit), dále Sněžné (488), Jihlava (467), Nové Město na Moravě (477) a Třebíč (387). Nejvyšší podíl „hotelové báze“ v obcích s více než třemi sty lůžky však nalezneme v Telči (291 lůžek, tj. 74,0 % ze všech kapacit), dále ve Svatce (67,0 %) a Velkém Meziříčí (52,7 %). V kraji existují také obce, které mají na svém území pouze zařízení hotelového a podobného typu (např. Vílanec, Jaroměřice nad Rokytou, Strážnice a další).

Provedené šetření umožňuje také pohled do struktury ostatních hromadných ubytovacích zařízení nehotelového typu, resp. jejich lůžkových kapacit, které jsme rozlišujeme následovně:

- Penziony (5,7 tis. lůžek),
- Turistické ubytovny (4,4 tis.),
- Kempy (4,4 tis.),
- Rekreační střediska (4,8 tis.).

Nejvýznamnější koncentraci ubytovacích kapacit všech typů nalezneme v prostoru Žďárských vrchů, v trojúhelníku s vrcholy ve Žďáru nad Sázavou, Novém Městě na Moravě a Svatce. Velký počet disponibilních lůžek nabízejí také horská střediska Sněžné a Tři Studně. Další uskupení hromadných ubytovacích zařízení je možné sledovat v obcích podél toku Sázavy (Světlá nad Sázavou, Trpišovice a Ledec nad Sázavou – významná rekreační oblast), v zázemí blízkých vodních nádrží Želiv a Sedlice (především obce Želiv a Sedlice) a v okolí Telče (Mrákotín, Lhotka, Řásná). Možnost přenocování pak v relativně dostatečné míře nabízejí již pouze bývalá okresní města: Jihlava, Třebíč, Havlíčkův Brod a Pelhřimov.

Rozlišení struktury ostatních hromadných ubytovacích zařízení v prostoru kraje Vysočina na obrázku 1 naznačuje některé prostorové aspekty v rozmístění HUZ, jež jsou pro Vysočinu typické. Ubytování hotelového typu se koncentruje do „horské“ oblasti Žďárských vrchů (Nové Město na Moravě, Sněžné, Svatka) a jeho zázemí v podobě Žďáru nad Sázavou, kde nalezneme také největší kemp Vysočiny – autokemp Pilák u Pílské nádrže se 750 lůžky většinou v chatkách. Kempy jsou na Vysočině, podobně jako v celé ČR lokalizovány v oblastech letní rekreace u vody, tedy podél Sázavy (Světlá nad Sázavou, Trpišovice), poněkud méně pak v okolí vodních nádrží Želiv s Sedlice (zde převažují rekreační střediska).

Nepříliš lichotivou skutečností pro kraj Vysočina je velmi malý podíl hotelových ubytovacích zařízení v největších městech (kromě zmiňovaného Žďáru nad Sázavou). V Jihlavě, Třebíči, Havlíčkově Brodu, ale i Bystřici nad Pernštejnem, Moravských Budějovicích či Třešti převažují ve struktuře HUZ ubytovny s nižším podílem penzionů, hotelů a kempů

Velmi významný potenciál v ubytovací turistické infrastruktuře ČR představují objekty individuální rekreace⁹⁵. Jedná se především o klasické chaty a chalupy, navíc naše statistika od roku 1991 sleduje i byty v nevyčleněných rekreačních chalupách, tedy neobydlené byty z důvodu jejich užívání ke druhému bydlení. V drtivé většině se nejedná o komerčně využívané objekty, ale o rekreační objekty sloužící majitelům k víkendovému, sezónnímu, ale i delšímu pobytu.

⁹⁴ Dalších 5 středisek disponuje více než 500 lůžky v HUZ.

⁹⁵ Často nazývané také jako objekty „druhého bydlení“.

Kraj Vysočina nepatří k nejvíce exponovaným regionům České republiky z pohledu koncentrace objektů druhého bydlení. Důvody jsou velmi prozaické – nedisponuje atraktivní horskou krajinou, ani významnými oblastmi letní rekreace u vody, žádné z měst v kraji nevytváří, vzhledem ke své velikosti, dostatečně silnou příměstskou zónu s objekty individuální rekreace. Přesto lze některé oblasti v kraji označit za atraktivnější ke druhému bydlení – „příhraničí“ s Jihomoravským krajem (vliv Brna), okolí Jihlavy, podél toku Sázavy, a v okolí vodních nádrží Želiv a Sedlice. V roce 1991 bylo při sčítání lidu domů a bytů v kraji zjištěno 103,5 tis. lůžek v OIR, v současnosti je možné předpokládat jejich setrvalý stav, příp. mírný nárůst.

Regionalizace cestovního ruchu v kraji Vysočina

Podkladem pro regionalizaci cestovního ruchu v kraji je vymezení základních krajinných typů, které pokryjí celé sledované území. Na základě provedených analýz a vlastních zkušeností jsme zvolili poměrně jednoduché členění, resp. funkčně-prostorové využití území pro cestovní ruch v kraji následovně:

- Horská krajina,
- Venkovská krajina s velmi příznivými předpoklady pro cestovní ruch,
- Venkovská krajina s průměrnými předpoklady pro cestovní ruch,
- Venkovská krajina s minimálními předpoklady pro cestovní ruch,
- Velkoplošné pískovcové skalní útvary⁹⁶,
- Urbanizované prostory.

Z tohoto pohledu je pro kraj Vysočina typická především venkovská krajina s průměrnými předpoklady (57 % rozlohy kraje) a venkovská krajina s minimálními předpoklady pro cestovní ruch (33 %); horská krajina zaujímá 5,5 %. Urbanizované prostory se nacházejí pouze na 3,6 % rozlohy území kraje. Touto poměrně příznivou strukturou se kraj řadí na 5. místo mezi kraji ČR.

Formy cestovního ruchu vycházejí ze zaměření cestovního ruchu na uspokojování určitých konkrétních potřeb účastníka. Tyto potřeby mívají specifický charakter, jednotlivé formy obvykle kladou zvláštní požadavky na způsob realizace a zabezpečení služeb (rozsah a kvalita). Druhy cestovního ruchu se sledují a člení z různých hledisek, pro naše analýzy přicházejí v potaz pouze otázky délky účasti, tedy členění dle časového rytmu (víkendový, týdenní, celoroční cestovní ruch) a rozložení během roku (sezónní a celoroční cestovní ruch).

Kraj Vysočina není v souvislosti se základními formami cestovního ruchu nijak výrazněji zaměřen a vyhraněn. Poměrně silná je v regionu intenzivní horská turistika v obou hlavních sezónách s mírně převažující zimou. K vyhlášeným střediskům zimních sportů patří především Nové Město na Moravě (sjezdovka na Harusově kopci), kde jsou pravidelně pořádány závody světového poháru FIS v běžeckém lyžování; dále je zde několik středisek regionálního významu (např. Fajtův kopec, Karasín, Svratka, Luka nad Jihlavou). Městský cestovní ruch s celoroční intenzitou (přesto však s daleko silnější letní sezónou) můžeme najít pouze v Jihlavě a Telči. Letní rekreace a turistika u vody se opírá o několik středisek vázaných na zdejší rozsáhlou síť rybníků a menších vodních nádrží (např. Velké Dářko, Sykovec, Medlov, Trnávka/Želiv, Sedlice), a také vodácky zajímavou část horního toku Sázavy.

Specifické formy cestovního ruchu nenacházejí v kraji zatím větší uplatnění. Kongresový cestovní ruch zastupují některá střediska (Jihlava, Třebíč, Žďár nad Sázavou) s regionálním významem. Agroturistika je vázána nejen na zdejší „eko“ a agrofarmy, ale ve své volné podobě je rozmělněna na značnou část území kraje⁹⁷, podobně jako

⁹⁶ V kraji Vysočina se nevyskytují.

⁹⁷ V tomto případě lze hovořit v obecnější rovině o venkovském cestovním ruchu.

cykloturistika. Zábavní turistika je orientována např. na westernová městečka⁹⁸, příp. další turistické atraktivity. Některé formy cestovního ruchu (např. lázeňský, veletržní) se v regionu vůbec nevyskytují.

Do finální podoby regionalizace cestovního ruchu v kraji tak významně vstupují také výše jmenované hlavní formy cestovního ruchu, významná střediska a koncentrační oblasti druhého bydlení, čímž je dokreslena celá funkční a prostorová mozaika kraje (viz obrázek č. 2). Grafické vyjadřovací prostředky umožňují pojmout regionalizaci v přehledné a účelové formě bodů, linií a ploch, jak je v současnosti zvykem ve většině podobných prací. V prostoru kraje Vysočina považujeme za nejdůležitější tyto vymezené oblasti:

- Intenzivní letní a zimní horské turistiky (oblast Žďárských vrchů; hlavní střediska: Nové Město na Moravě, Sněžné, Svratka a Fryšava pod Žákovou horou),
- Letní rekreace u vody (podél horního toku Sázavy a okolo přehradních nádrží Želiv a Sedlice),
- Kulturně-poznávacího cestovního ruchu s výraznější letní sezónou (historická města Jihlava a Telč; přímá návaznost na jihočeské Slavonice).

Z obrázku č. 2 pak vystupují již pouze jednotlivé lokality, které nemají pro cestovní ruch větší než regionální význam. Opomenout nelze zejména města Třebíč a Žďár nad Sázavou, na jejichž územích nalezneme památky zapsané na seznam kulturního dědictví UNESCO, které mají velkou kulturně-historickou hodnotu, avšak nejsou z řady důvodů stále ještě turisticky tolik vyhledávané.

Závěr

Cílem našeho příspěvku bylo v první řadě provést sběr a setřídění dat o hromadných ubytovacích zařízeních v kraji Vysočina na úrovni jednotlivých obcí, uvést jejich základní strukturu a provést kvantitativní i kvalitativní prostorovou analýzu. V návaznosti na tento cíl následně navrhnout funkčně-prostorovou regionalizaci modelového regionu. V této syntéze poznatkové základny jsme se opírali primárně o vytipované krajinné typy v regionu, rozpoznané druhy a formy cestovního ruchu a typologii středisek cestovního ruchu, neméně významně také o zjištěná data o ubytovacích zařízeních (HUZ i OIR).

Není patrně na tomto místě zcela účelné kritizovat statistiku ČSÚ ohledně dostupnosti a relevance statistických dat, týkajících se problematiky cestovního ruchu, v našem případě hromadných ubytovacích zařízení. „Systém“ primárních a sekundárních individuálních údajů je nastaven tak jak je a těžko ho užší i širší odborná veřejnost nějakým zásadním způsobem posune ke „své spokojenosti“. V případě regionálně orientovaných studií je možné nedokonalou centrální statistiku nahradit vlastním šetřením na bázi informačních technologií (především Internet), či výzkumem v terénu (velmi časově náročné a nákladné), v případě celorepublikového šetření by to již znamenalo pravděpodobně zásah centrální zaštiťující organizace (např. MMR, ČSÚ).

Prezentovaná kapacita a struktura hromadných ubytovacích zařízení je odrazem postavení kraje na trhu cestovního ruchu ČR. Dnes je kraj Vysočina stále vnímán jako nepřilíh atraktivní region, s nízkou kvalitou poskytovaných služeb (především hromadných ubytovacích zařízení) a jejich nevhodnou strukturou. Tento fakt se projevil také v návrhu regionalizace modelového regionu, kde při sebevětší snaze a vůli nelze vymezené oblasti intenzivnějšího cestovního ruchu vázat na kvalitní ubytovací kapacity (snad s výjimkou Žďárských vrchů), ale spíše na druhy a formy cestovního ruchu v souvislosti s vymezenou funkční typologií středisek.

Perspektivu v oblasti rozvoje cestovního ruchu kraj Vysočina rozhodně má, to mu nelze upřít. Na druhé straně bude tato do značné, ne-li rozhodující míry vázána na existenci

⁹⁸ Nejznámější je westernové městečko Šiklův Mlýn ve Zvoli, které je patrně nejvíce vyhledávané v celé ČR.

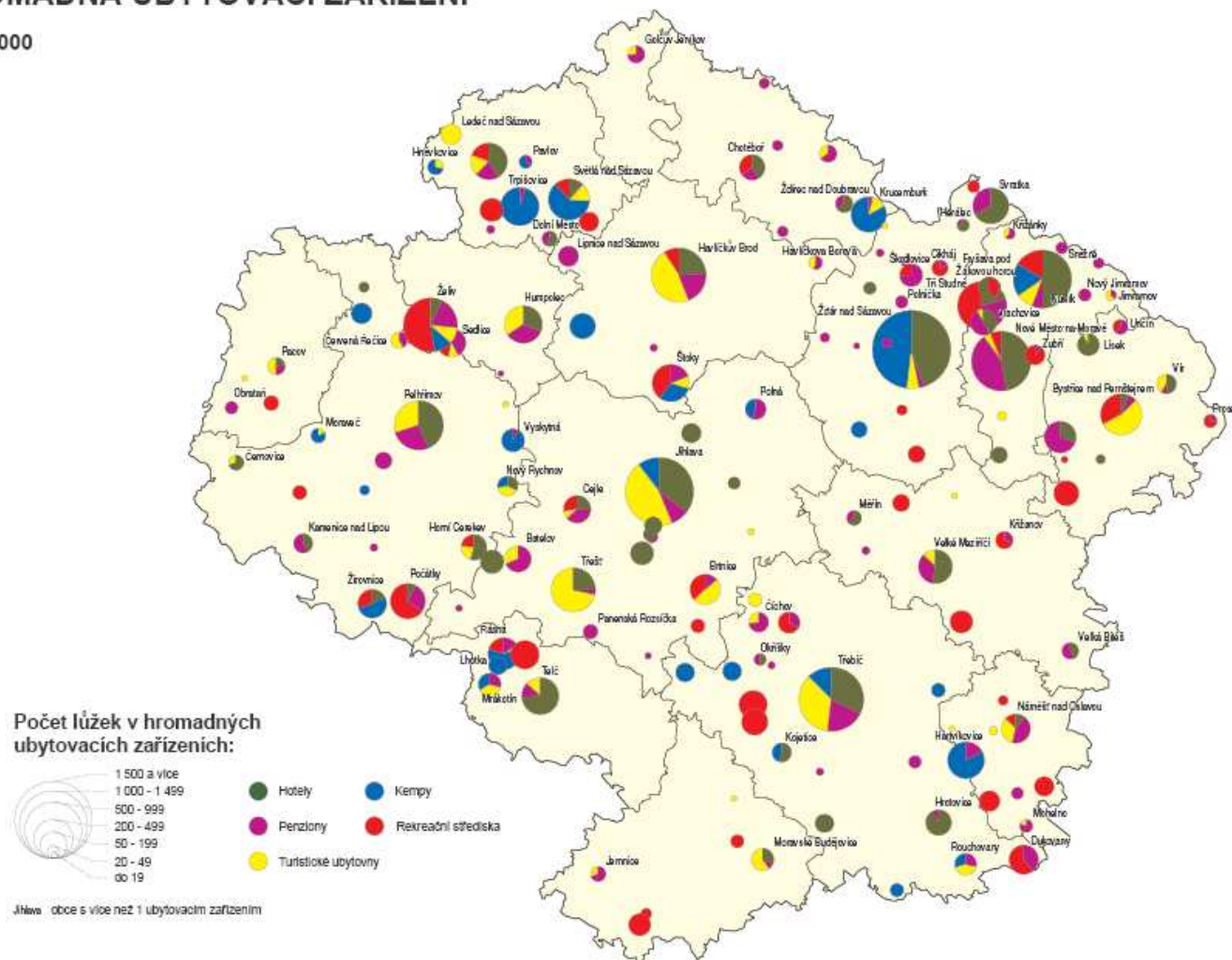
početně dostatečných a standardně kvalitních ubytovacích kapacitách. V tomto ohledu má kraj, resp. podnikatelský sektor i veřejná správa co dohánět.

Literatura

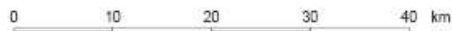
- [1] Kunc, J., Šauer, M., Vystoupil, J. (2007): Analýza cestovního ruchu v kraji Vysočina. ESF MU, Krajský úřad kraje Vysočina, 34 s.
- [2] Toušek, V., Smolová, I., Fňukal, M., Jurek, M., Klapka, P. (2005): Česká republika – portréty krajů. Centrum pro regionální rozvoj, MU, Brno, katedra geografie, PŘF UP Olomouc, Olomouc, 136 s.
- [3] Vystoupil, J., Holešinská, A., Kunc, J., Šauer, M. (2007): Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR. Brno: ESF MU, 107 s.
- [4] Vystoupil, J. a kol. (2006): Atlas cestovního ruchu České republiky. Praha: MMR ČR, 157 s.
- [5] Databáze hromadných ubytovacích zařízení v obcích ČR v roce 2003. ČSÚ, Praha, 1994.
- [6] Internetové adresy související s ubytovacími kapacitami v kraji Vysočina.
- [7] Statistický lexikon obcí České republiky 1992, FSÚ, SEVT Praha, 1993, 893 s

HROMADNÁ UBYTOVACÍ ZAŘÍZENÍ

1:600 000

Zdroj dat: Úhrnné hodnoty druhů pozemků, ČÚZK, 2005
vlastní výpočty

Mapový podklad: ArcCR © 1997 ARCDATA PRAHA, s.r.o.
Tematický obsah: ESF MU BRNO

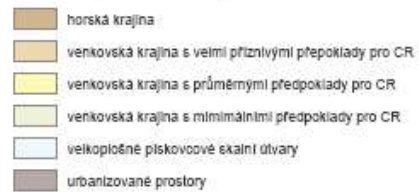
REGIONALIZACE CESTOVNÍHO RUCHU

1:600 000

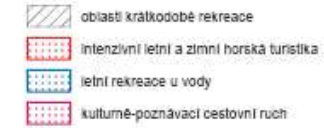
Počet lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních

Funkčně-prostorové využití území

Legenda

Funkční typologie středisek

Zdroj dat: Úhmné hodnoty druhů pozemků, ČÚZK, 2005
ČSÚ, 2008, vlastní výpočty

Mapový podklad: ArcČR © 1997 ARCDATA PRAHA, s.r.o.
Tematický obsah: ESF MU BRNO

GRANTOVÁ SCHÉMATA NA PODPORU CESTOVNÍHO RUCHU V KRAJI VYSOČINA FINANCOVANÁ ZE SPOLEČNÉHO REGIONÁLNÍHO OPERAČNÍHO PROGRAMU A JEJICH NÁVAZNOST V PROGRAMOVACÍM OBDOBÍ 2007 – 2013

Ing. Lucie OHÁŇKOVÁ

Úřad regionální rady regionu soudržnosti NUTS 2 Jihovýchod

Žižkova 16, 586 01 Jihlava

e-mail: ohankova@jihovychod.cz

ANOTACE

Se vstupem ČR do Evropské unie se naskytla mnoha žadatelům možnost využívat finanční prostředky poskytované v rámci Strukturálních fondů prostřednictvím čtyř sektorových a jednoho regionálního operačního programu. Pro zkrácené plánovací období 2004 – 2006 měla ČR rozpočtováno využití 1 454 mil € ze Strukturálních fondů určených na cíl 1, z čehož na SROP bylo určeno 454 mil €, což je 31 % z celkových alokovaných prostředků SF bez českého spolufinancování. Pro plánovací období 2007 – 2013 se při tvorbě operačních programů vycházelo ze zkušeností z minula. Vzniklo více operačních programů a byly prosazeny i tzv. regionální operační programy, které si vyhotovovaly jednotlivé NUTS 2 samy.

KLÍČOVÁ SLOVA

SROP, grantové schéma, kraj Vysočina, ROP

ANNOTATION

When we joined the EU a lot of applications had a possibility to use the EU money provided by structural funds. In our republic we had 4 sector and 1 regional programmes. For the shorter period 2004 - 2006 could the Czech Republic use 1 454 mil € for the Aim 1. There were 454 mil € for the Joint regional operation programme from the sum for that period. For the next period we appeared from the experience and created more operation programmes including regional operation programmes created by NUTS 2.

KEY WORDS

JROP, grant schemas, Vysocina region, ROP

SROP

Společný regionální operační program (dále jen „SROP“) byl přijat jako jediný regionální program pro plánovací období 2004 – 2006 pro Českou republiku v rámci Cíle 1. Oproti ostatním (sektorovým) operačním programům na toto plánovací období zohledňoval více možných aktivit v rozdělení na jednotlivé NUTS 2 s předem stanovenou finanční alokací na jednotlivé aktivity a území.

V následujících odstavcích se budeme věnovat pouze jedné části SROP, a to podpoře cestovního ruchu, tzn. prioritě 4 – Rozvoj cestovního ruchu, Opatření 4.1 – Rozvoj služeb cestovního ruchu a Opatření 4.2 – Rozvoj infrastruktury pro cestovní ruch. Jednotlivá opatření byla dále dělena na podopatření, tzn. dělení na nadregionální a regionální aktivity. Pro naše potřeby se dále budeme zabývat pouze regionálními aktivitami, tzn.

podopatřením 4.1.2 – Podpora regionálních a místních služeb cestovního ruchu a podopatřením 4.2.2 – Podpora regionální a místní infrastruktury cestovního ruchu. Podopatření 4.1.2 bylo realizováno pomocí tzn. grantových schémat, kdy kraje zažádaly na úrovni NUTS 2 o „balík“ finančních prostředků, které dále rozdělovaly mezi konečné uživatele. Podopatření 4.2.2 bylo přerozdělováno pomocí dvou typů aktivit – formou tzv. individuálních projektů, kde vhodným žadatelem byly veřejné subjekty a formou grantových schémat zaměřených na podnikatelské subjekty.

V rámci individuálních projektů předkládaných veřejnými subjekty v oblasti infrastruktury pro cestovní ruch byly vyhlášeny celkem tři výzvy, vyhlášené na celé území regionu soudržnosti NUTS 2 Jihovýchod, tzn. kraj Jihomoravský a kraj Vysočina. Projekty byly posuzovány společně a finanční alokace byla určena na oba dva NUTS III. O podpoře rozhodoval Výbor regionální rady regionu soudržnosti skládající se z politiků zastupujících oba dva kraje ve stejném poměru.

Podporované aktivity:

- Rekonstrukce a obnova památek pro potřeby CR
- Rekonstrukce a obnova objektů a budov pro potřeby CR (muzea, skanzeny)
- Informační systému CR
- Rozvoj a obnova pěších, cyklo, hipo, naučných,
- Rozvoj vybavení a zařízení turistických středisek
- Výstavba a obnova ubytovacích a stravovacích kapacit

V rámci první výzvy bylo přijato celkem 26 projektů, z nichž 2 vypadly na hodnocení formálních náležitostí a kritérií přijatelnosti. K financování bylo vybráno 6 projektů, které požadovaly přes 40 mil Kč z ERDF. V rámci další výzvy bylo přijato 43 projektů (je vidět jasný nárůst počtu žadatelů hlavně z důvodu dostatečné informovanosti všech potenciálních žadatelů v rámci SROP v roce 2005 a následujících). Jeden projekt neprošel kontrolou formálních náležitostí a přijatelnosti a devět jich bylo doporučeno k financování s celkovým požadavkem dosahujícím 45 mil Kč z ERDF. V rámci poslední výzvy zaměřené na cestovní ruch byly doručeny 4 žádosti. Vyřazena nebyla žádná a z důvodu zbytkové alokace byl podpořen pouze jeden projekt.

Přehled financování v rámci individuálních projektů 4.2.2 navržených k podpoře ze SROP

výzva	ERDF (v Kč)	krajský rozpočet (v Kč)	státní rozpočet (v Kč)	počet doručených/ podpořených projektů
1. výzva, 3.5.04 – 30.7.04	40 072 124	5 186 509	1 198 190	26/6
3. výzva, 1.2.05 – 31.3.05	44 907 943	6 076 248	1 106 531	43/9
6. výzva, 1.2.06 – 31.3.06	1 687 800	225 040	0	4/1
celkem				73/16

Zdroj: vlastní výpočet

V rámci kraje Vysočina se jednalo o přijetí celkem 6 projektů, které obdržely z EU 35 897 558,- což je 37,5 % úspěšnost z celkového počtu 73 doručených žádostí v rámci tohoto podopatření. Vzhledem k tomu, že projekty byly předkládány veřejnými subjekty, výše spolufinancování z prostředků EU byla 75 %.

V rámci tzv. grantových schémat (dále jen „GS“) bylo území regionu soudržnosti Jihovýchod rozděleno podle krajů na Jihomoravský kraj a kraj Vysočina a oba si podaly své vlastní žádosti o grantová schémata a dále byly předloženy žádosti administrovány zvláště.

V rámci 1. výzvy SROP byly předloženy i žádosti o grantová schémata. Co se týče cestovního ruchu, v kraji Vysočina byla předložena dvě: 4.1.2 GS Podpora regionálních a místních služeb cestovního ruchu s dotací z EU ve výši 37 623 275,- a 4.2.2 GS Podpora regionální a místní infrastruktury cestovního ruchu v kraji Vysočiny s dotací z EU ve výši 37 634 703,-. Na základě zjištění plynoucích z realizace GS došlo v roce 2006 k přesunu 10 000 000,- z podopatření 4.1.2 do podopatření 4.2.2.

Výběr projektů provádělo Zastupitelstvo kraje Vysočina na základě doporučení hodnotitelské komise.

4.1.2 Podpora regionálních a místních služeb cestovního ruchu v kraji Vysočina

Byly vyhlášeny celkem 4. výzvy do tohoto GS. Vhodnými žadateli byly pouze subjekty veřejné (tzn. obce, kraje, organizace zřizované nebo zakládáné obcemi nebo kraji, svazky obcí, nestátní neziskové organizace). Při předběžném zjišťování absorpční kapacity bylo totiž zjištěno, že pokud by bylo vyhlášeno GS na podporu služeb cestovního ruchu pro podnikatele, toho GS by nebylo na území kraje Vysočina vyčerpáno.

Podporované aktivity:

- tvorba regionálních a místních propagačních a informačních materiálů,
- propagační a informační kampaně na cílových trzích, vč. účasti na veletrzích cestovního ruchu,
- zpracování marketingových studií rozvoje cestovního ruchu,
- vytváření produktů cestovního ruchu a jejich marketingová podpora,
- podpora vytváření partnerství mezi subjekty cestovního ruchu v kraji Vysočina,
- konání seminářů a workshopů, poradenství pro podnikatele v cestovním ruchu,
- tvorba místních a regionálních systémů informování turistů o zajímavostech z hlediska cestovního ruchu

Jak vyplývá z výše uvedených podporovatelných aktivit, toto GS bylo zaměřeno na tzv. měkké aktivity sloužící jako propagace cestovního ruchu na území kraje Vysočina. Nejčastějšími aktivitami byla tvorba různých druhů propagačních materiálů obcí nebo svazků obcí (např. brožury, letáky, CD, DVD).

V rámci první výzvy byly předloženy pouze 4 projekty. Důvodem „nízkého“ zájmu ze strany veřejných subjektů bylo pravděpodobně zdlouhavé připravování vyhlášení první výzvy, kdy byla vyhlášena téměř s půlročním zpožděním oproti plánovanému datu. Kontrolou formálních náležitostí a kritérií přijatelnosti prošly všechny projekty a k financování byly doporučeny tři v celkové výši přes 2 mil. Kč z ERDF. Ve druhé výzvě bylo přijato již o poznání více projektů – celkem 17, z nichž také žádný nebyl vyřazen na kontrole formálních náležitostí a kritérií přijatelnosti a k financování bylo doporučeno celkem dvanáct projektů ve výši 10 mil. Kč z ERDF. V dalším kole, které bylo vyhlášeno pouze na dobu jednoho měsíce z důvodu vyčerpání části zbývající finanční alokace určené na rok 2004, bylo přijato celkem 6 projektů. Vzhledem k tomu, že před touto výzvou došlo k úpravě podmínek pro kontrolu žádostí z hlediska kritérií přijatelnosti, již se objevil projekt, který je nesplnil. Celkem byly k financování doporučeny 3 projekty, z nichž jeden byl stažen před podpisem smlouvy ze strany žadatele a u jednoho byla pozastavena administrace. V rámci poslední výzvy bylo doručeno 12 projektů. Všechny prošly kontrolou formálních náležitostí a kritérií přijatelnosti a v době psaní tohoto příspěvku ještě nebylo známo bodové hodnocení jednotlivých projektů.

Přehled financování v rámci akcí z GS 4.1.2 navržených k podpoře ze SROP

výzva	ERDF (v Kč)	počet doručených/ podpořených projektů
1. výzva, 1.3.05 – 22.4.05	2 253 232	4/3
2. výzva, 30.8.05 – 27.10.05	10 347 310	17/12
3. výzva, 5.4.06 – 4.5.06	7 261 616	6/3

4. výzva, 2.1.07 – 23.2.07	-	12/-
celkem za 3 výzvy	19 862 158	27/18

Zdroj: vlastní výpočet

V průběhu roku 2006 došlo ke snížení objemu finančních prostředků alokovaných na toto GS z důvodu nízkého zájmu vhodných žadatelů. Finanční prostředky z ERDF ve výši 10 000 000 Kč byly přesunuty do druhého GS 4.2.2, kde zájem žadatelů byl naproti tomu enormní. Celkově lze říci, že ve většině případů v rámci tohoto GS byly uspokojeny všechny žádosti, které splnily formální náležitosti a kritéria financování a dostali se nad potřebnou 50 % hranici bodového zisku. Pravděpodobně také dojde k tomu, že toto GS nebude po finanční stránce zcela vyčerpáno a určitá část prostředků bude vrácena Řídicímu orgánu SROP (tzn. Ministerstvu pro místní rozvoj).

4.2.2 Podpora regionální a místní infrastruktury cestovního ruchu v kraji Vysočina

V rámci tohoto podopatření byli jedinými vhodnými žadateli malí a střední podnikatelé splňující definici podle Nařízení omise (ES) č. 70/2001 ve znění Nařízení komise (ES) č. 364/2004 podnikající v době podání žádosti v cestovním ruchu, což prokazovali na základě živnostenských oprávnění nebo výpisu z Obchodního rejstříku.

Přehled financování v rámci akcí z GS 4.2.2 navržených k podpoře ze SROP

výzva	ERDF (v Kč)	krajský rozpočet (v Kč)	počet doručených/ podpořených projektů
1. výzva, 1.3.05 – 29.4.05	13 168 359	4 891 104	23/6
2. výzva, 30.8.05 – 4.11.05	16 916 546	6 283 288	20/8
3. výzva, 3.7.06 – 15.9.06	18 483 164	6 865 175	24/7
celkem za 3 výzvy	48 568 069	18 039 567	67/21

Zdroj: vlastní výpočet

Na rozdíl od GS Podpora regionálních a místních služeb cestovního ruchu v kraji Vysočina se v rámci GS pro podopatření 4.2.2 vyhlášovaly vhodné aktivity v každém kole jiné. Následuje přehled vybraných podporovaných aktivit podle jednotlivých výzev:

1. výzva

- výstavba ubytovacích a restauračních zařízení,
- obnova, rekonstrukce ubytovacích a restauračních zařízení,
- vybavení ubytovacích a restauračních objektů.

2. výzva

- výstavba, dostavba nebo modernizace areálu nabízejícího komplexní služby cestovního ruchu,
- výstavba, dostavba nebo modernizace infrastruktury cestovního ruchu sportovně-rekreačního charakteru.

3. výzva

a) základní infrastrukturu cestovního ruchu

- výstavba ubytovacích a restauračních zařízení,
- obnova, rekonstrukce ubytovacích a restauračních zařízení,
- vybavení ubytovacích a restauračních objektů

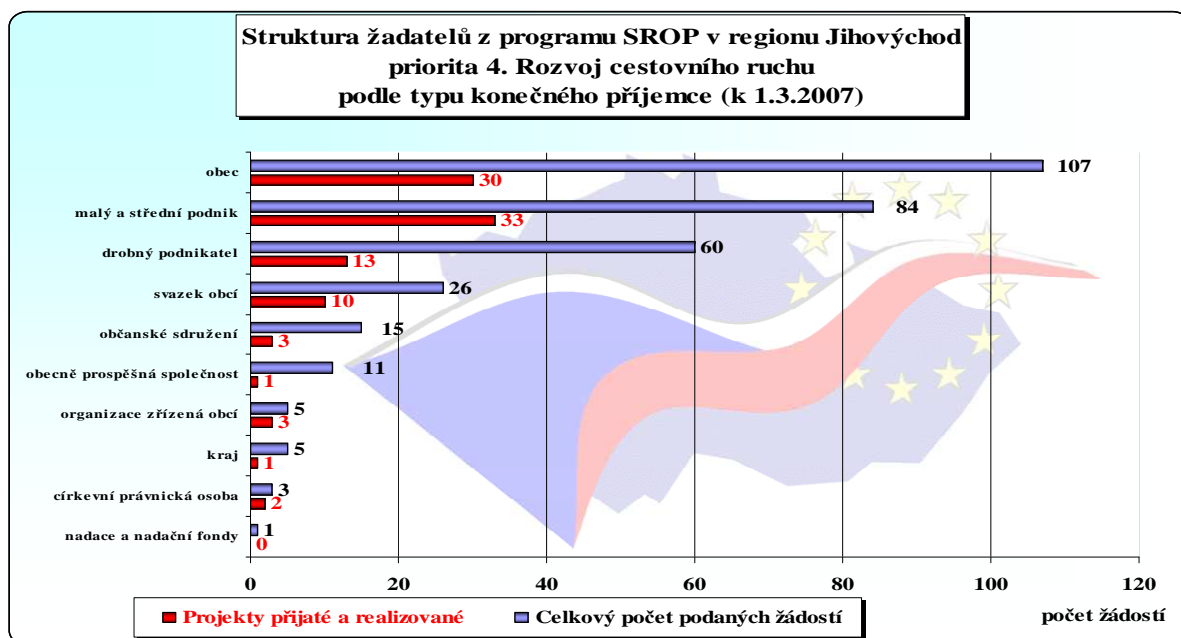
b) doprovodná infrastruktura cestovního ruchu

- rozvoj vybavenosti pro sportovně - rekreační činnost (budování bazénů, koupališť, jízdáren, budování squashových a tenisových hal při zařízeních sloužících cestovnímu ruchu)
- budování, obnova naučných stezek
- zkvalitnění pěších a cykloturistických tras a cyklostezek
- infrastrukturní zázemí u výchozích zařízení nebo na záchytných parkovištích pro pěší trasy, cyklotrasy a naučné stezky, hippostezky
- budování lyžařských běžeckých tratí a sjezdových areálů a aktivity spojené se vznikem a modernizací lyžařských areálů

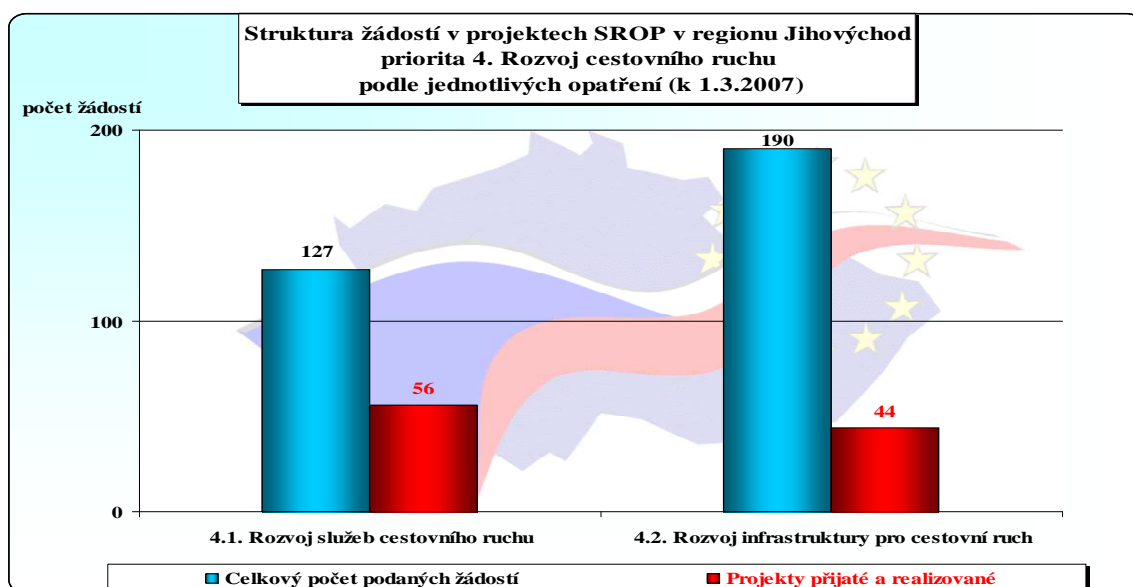
c) další aktivity

- rekonstrukce a obnova památek regionálního významu pro potřeby CR včetně nezbytné doprovodné infrastruktury
- rekonstrukce a obnova objektů a budov pro potřeby CR

Vzhledem k pravidlům pro veřejnou podporu byly žadatelé v rámci GS podporováni ve výši 48 % celkových uznatelných nákladů. Z toho bylo 35 % z ERDF a 13 % bylo poskytnuto z krajského rozpočtu.

Zdroj: www.jihovychod.cz

Zdroj: www.jihovychod.cz

ROP

Na základě analýz stávajícího stavu, požadavku jednotlivých regionů NUTS 2 a výsledků z operačních programů 2004 – 2006 došlo v tomto plánovacím období k vytvoření 7 regionálních operačních programů (pro každý NUTS 2 z cíle Korigence jeden, dále jen

„ROP“). Vláda ČR tvorbu ROP projednala na zasedání dne 22. 2. 2006 v rámci projednávání návrhu Národního rozvojového plánu a přijala usnesením č. 175/2006.

Přípravami základních podmínek byly pověřeny pracovní skupiny, které měly za úkol definovat základní požadavky na ROP.

Definitivní příprava programových dokumentů jednotlivých ROP již byla svěřena přímo pracovníkům úřadů regionálních rad jednotlivých NUTS 2.

V rámci NUTS 2 Jihovýchod (kraj Vysočina, kraj Jihomoravský) byly jako základní priority podpory stanoveny investice do dopravní infrastruktury, cestovní ruch a rozvoj měst a obcí. Vzhledem k zaměření příspěvku se dále budeme věnovat pouze oblasti cestovního ruchu.

Cestovní ruch byl v obou krajích definován jako oblast, kterou je třeba podpořit formou dotace na aktivity, které ji rozvíjejí. V rámci ROP se jedná o druhou prioritní osu nazvanou Rozvoj udržitelného cestovního ruchu. Je rozdělena – po vzoru SRP – opět na dvě oblasti podpory – infrastrukturu a služby. V rámci oblasti podpory 2.1 – Rozvoj infrastruktury pro cestovní ruch je počítáno s rozdělením částky 113,77 mil. € na celé období, což je průměrně 16,3 mil. €/rok. Oproti SRP alokovanému v opatření 4.2 na NUTS 2 Jihovýchod (1,7 mil. €/rok) se jedná o téměř desetinásobek finančních prostředků poskytnutých z ERDF. Oproti minulému období dojde také k navýšení procentní hranice dotace na 85 % uznatelných nákladů z ERDF u projektů nezakládajících veřejnou podporu a nemajících příjmy z realizace nebo provozu projektu. Minimální přípustná hranice uznatelných nákladů zůstala na stejné úrovni jako v rámci SRP, tzn. 2 mil. Kč. Byla však stanovena nová maximální hranice a to na 50 mil. Kč.

V rámci této oblasti podpory budou podporovány investiční projekty zaměřené na rozvoj infrastruktury pro perspektivní formy cestovního ruchu v regionu a potřebné pro vytváření nosných tematických produktů cestovního ruchu v regionu, a to zejména pokud jde o:

- kongresovou, lázeňskou, městskou a kulturní turistiku, cykloturistiku, vodní a venkovskou turistiku a vinařskou turistiku;
- památky regionálního významu a jejich zpřístupnění pro potřeby cestovního ruchu;
- rozvoj kapacit malých a středních podnikatelů působících v cestovním ruchu (ubytovací a stravovací zařízení a doprovodná infrastruktura pro CR);
- rozvoj turistických stezek, infrastruktury rekreační plavby, hipostezek, cyklotras a naučných stezek včetně doprovodné infrastruktury;
- zkvalitnění přístupových komunikací k turistickým objektům a atraktivitám.

V rámci oblasti podpory 2.2 Rozvoj služeb v cestovním ruchu bude rozděleno 20,1 mil. € z ERDF, což je průměrně 2,9 mil. €/rok. Oproti SRP alokovanému na NUTS 2 Jihovýchod do opatření 4.1 (0,9 mil. €/rok) se jedná o trojnásobný nárůst finančních prostředků na tyto aktivity. I v tomto případě dojde k nárůstu procenta možné dotace na 85 % v případě projektů nezakládajících veřejnou podporu a nemajících z projektu příjmy. Dojde k nárůstu minimální hranice uznatelných nákladů na projekt na 0,3 mil. Kč a maximální hranice zůstane na původních 10 mil. Kč.

V rámci této oblasti podpory budou podporovány aktivity zaměřené na marketingovou podporu rozvoje cestovního ruchu na místní či regionální úrovni, a to zejména na:

- tvorbu koncepčních a strategických dokumentů pro oblast cestovního ruchu;
- tvorbu, podporu a propagaci specifických produktů v CR;
- organizaci a řízení cestovního ruchu;
- rozvoj místních či regionálních informačních systémů cestovního ruchu, rozvoj místních či regionálních systémů informování turistů;
- podporu marketingových a informačních nástrojů v cestovním ruchu;

- zkvalitnění a zintenzivnění marketingových a propagačních aktivit zaměřených na propagaci regionu.

Závěr

Problematika rozvoje cestovního ruchu je aktuálním problémem, který je řešen v rámci různých druhů podpory – ať již z úrovně krajské (např. pro kraj Vysočina Fond Vysočiny), národní (programy podpory na úrovni Ministerstva pro místní rozvoj zaměřené např. na rozvoj infrastruktury cestovního ruchu) nebo tzv. z „Bruselu“ formou operačních programů. Finanční prostředky plynoucí přes tyto fondy nejsou zanedbatelné a v plánovacím období 2004 – 2006 významně přispěly k podpoře cestovního ruchu ať již na propagaci nebo výstavbu či obnovu stávající infrastruktury (ubytovací a stravovací kapacity, doprovodná infrastruktura).

Zkušenosti a analýzy vedly k tomu, že i v plánovacím období 2007 – 2013 je na tuto problematiku vyčleněno v rámci ROP Jihovýchod 19 % celkové alokace na celý ROP Jihovýchod. Nejsou to však jediné prostředky: v rámci prioritní osy Dostupnost dopravy je část prostředků vymezena na výstavbu a technické zhodnocení cyklostezek, což také souvisí s cestovním ruchem.

Ale až dalších 8 let ukáže, zda budeme schopni alokované finanční prostředky vyčerpat a nevracet.

SPOLUPRÁCE JAKO KLÍČOVÝ FAKTOR DESTINAČNÍHO MANAGEMENTU

Ing. Bc. Andrea HOLEŠINSKÁ

*Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta
Katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00 Brno
e-mail: holesinska@econ.muni.cz*

ANOTACE

Příspěvek popisuje výsledky specifikovaného výzkumu zaměřeného na organizaci cestovního ruchu v Jihomoravském kraji. V rámci tohoto šetření byla zkoumána spolupráce obcí a měst v oblasti cestovního ruchu s dalšími aktéry cestovního ruchu. Na základě realizovaných činností zjištěných z daného výzkumu byla v porovnání se zahraničními turisticky vyspělými regiony odvozena etapa spolupráce aktéru cestovního ruchu v Jihomoravském kraji, resp. v České republice.

ANNOTATION

The paper presents the results of a specific research that was focused on the tourism organization in the South Moravian region. The aim of the investigation was cooperation in tourism between municipalities and other stakeholders. The findings revealed the common cooperative activities in the South Moravian region, generally in the Czech Republic, that were compared with periods of cooperation in foreign tourism developed regions.

KLÍČOVÁ SLOVA

Destinační management, spolupráce, organizace cestovního ruchu, výzkum

KEY WORDS

Destination management, cooperation, tourism organization, research

Úvod

V České republice se stále častěji hovoří v souvislosti s organizací cestovního ruchu o zakládání destinačních společností a uplatňování principů destinačního managementu¹, jakožto nástroje efektivního řízení destinace, nebo-li turistického regionu.

Přestože již vznikla řada společností, které si vytyčily za svůj cíl realizovat destinační management, ne zcela vždy se podařilo tento cíl naplnit. Jednou z překážek, která brání komplexnímu procesu řízení destinace, je přístup (důvěra) k vzájemné spolupráci mezi jednotlivými aktéry cestovního ruchu v daném území.

Zahraniční zkušenosti z turisticky vyspělých regionů Rakouska či Švýcarska vypovídají o tom, jak je spolupráce důležitá a že si vyžaduje svůj čas a vhodné podmínky. Vývoj spolupráce v cestovním ruchu započal zhruba v polovině 20. století, kdy vznikaly tzv. reklamní spolky či sdružení, která v destinacích realizovala společné místní a regionální prospekty, zajišťovala účast na veletrzích a organizovala kulturní akce. Tato činnost

¹ Destinační management je specifická forma řízení, která na rozdíl od řízení klasické společnosti vychází z procesu kooperace a koordinace, to vše založené na dobré komunikaci mezi zainteresovanými partnery, tzn. principu 3K.

nebyla podložena žádnou marketingovou strategií. Jednalo se o „nejjednodušší“ formu zviditelnění destinace. Z dlouhodobého hlediska to však nebylo konkurenceschopné.

Větší potenciál k úspěchu spočíval v širší spolupráci a komplexnější nabídce destinace. O to se v 70. a 80. letech minulého století pokusily lokální či regionální turistické organizace, které sdružovaly místní poskytovatele služeb a další místní organizace. Organizace vycházely z principu neutrality vůči členům a snažily se uplatnit široké zapojení různých zájmů. Klíčovým nástrojem rozvoje byla strategie (většinou místně orientovaná). Přestože marketing byl stále ústřední náplní činnosti organizace, nešlo jen o článek propagace, ale o rozvinutější a komplexnější činnost, která vedle propagace a společné reklamy zajišťovala i podporu prodeje a organizaci informačních a dalších služeb pro destinaci. Navíc se objevila nutnost reagovat na otázku řešení externalit, tj. vlivu cestovního ruchu na životní prostředí či domácí obyvatele.

Zhruba o deset let později (90. léta 20. století) se začíná profilovat destinační management jako specifický (a strategický) proces řízení destinace. Stěžejními principy tohoto procesu řízení je kooperace se všemi významnými subjekty cestovního ruchu a koordinace činností na úrovni regionu (destinace). Turistické organizace vypracovávají strategie rozvoje území, které nestojí pouze na marketingu, ale orientují se také na kvalitu a značku (budování image), na aktivní odbyt a přímý prodej, na výstavbu infrastruktury v destinaci a například také na vybudování informačních a rezervačních systémů.

V souvislosti s tímto vývojem je hlavním cíle příspěvku (respektive specifikovaného výzkumu, na základě kterého je tento článek napsán) zhodnotit spolupráci mezi aktéry cestovního ruchu v Jihomoravském kraji a na základě výše uvedených zahraničních zkušeností identifikovat stupeň vývoje spolupráce v oblasti cestovního ruchu v ČR.

Metodika výzkumu

Vzhledem k tomu, že významný podíl na rozvoji cestovního ruchu má veřejný sektor (územní samospráva), staly se objektem výzkumu obce a města Jihomoravského kraje, u kterých se zjišťovala spolupráce s ostatními aktéry cestovního ruchu v destinaci.

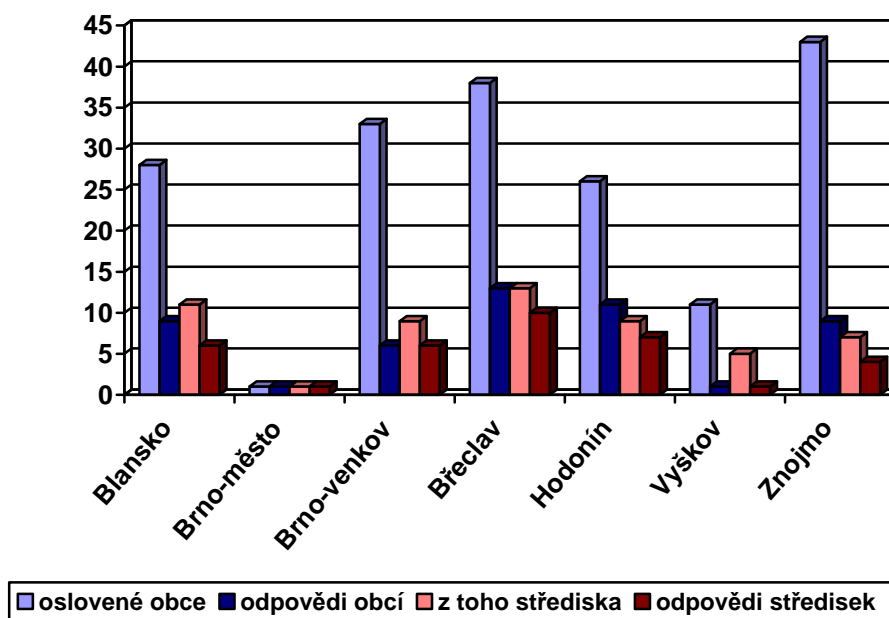
Za metodu výzkumu bylo použito dotazníkové šetření, které bylo doplněno o řízené rozhovory s vybranými zástupci obcí a měst. Dotazníky byl rozesílány elektronickou poštou a řízené rozhovory probíhaly povětšinou telefonicky.

Předpokladem výzkumu byla hypotéza, že ve střediscích cestovního ruchu bude spolupráce mezi aktéry cestovního ruchu nejintenzivnější, a proto byl výzkum zaměřen především na tato místa v Jihomoravském kraji.

Prvním z kritérií vymezení středisek cestovního ruchu byly vedle lokalizačních předpokladů také realizační předpoklady cestovního ruchu, tedy základní infrastruktura v podobě ubytovacích zařízení. Na základě tohoto kritéria bylo osloveno 180 obcí z celkového počtu 647 obcí (2005) Jihomoravského kraje, které disponují těmito realizačními předpoklady. Řada z těchto obcí však dotazník nevyplnila, jelikož se na cestovní ruch nezaměřují, eventuálně tuto záležitost řeší v rámci svazku obcí (mikroregionu). Tím se částečně potvrdila i výše uvedená hypotéza.

Tento poznatek vedle ke zúžení datového souboru, a to na skutečně významná střediska cestovního ruchu, která byla vymezena minimální kapacitou 50 lůžek, a vedle kritéria lůžkové kapacity bylo přidáno kritérium existence turistického informačního centra, jakožto indikátoru koncentrace většího množství turistů v daném místě. Tímto se tedy soubor omezil na přibližně 55 významných středisek cestovního ruchu v Jihomoravském kraji.

Ve finále tak na dotazník odpovědělo z původního počtu 180ti oslovených obcí 502, z toho 35 obcí (70 %) patří mezi nejvýznamnější střediska cestovního ruchu v Jihomoravském kraji. Níže uvedený graf shrnuje celkový počet oslovených obcí členěných dle okresů, a z toho počet obcí, které odpověděly. Naznačen je i počet středisek v porovnání k celkovému počtu oslovených obcí v daném okrese a počet těch středisek, která na dotazník odpověděla.

Nejméně dopovědí přišlo od obcí z okresu Znojmo, Brno-venkov a Vyškov, přičemž naprosto nejmenší odezva byla u středisek cestovního ruchu v okrese Vyškov.

Výsledky

Vedle samotné analýzy činností, v rámci kterých obce spolupracují s dalšími subjekty cestovního ruchu, a hodnocení jejich spolupráce, byly součástí dotazníku také otázky na realizaci rozvoje cestovního ruchu, na strategické dokumenty, které k rozvoji přispívají, a také na samotný význam cestovního ruchu pro rozvoj obce.

Z padesáti obcí, které vyplnily dotazník, se jich naprostá většina (90 %) zaměřuje na rozvoj cestovního ruchu. Výjimkou byly obce Březí, Břežany, Čejkovice, Klobouky u Brna a Modřice, které považují cestovní ruch spíše za zanedbatelný faktor rozvoje jejich území. S rozvojem cestovního ruchu úzce souvisí koncepční dokumenty, které mají rozvoj systematicky podporovat. Nemusí se vždy jednat o samostatný strategický dokument. Svůj význam má i dílčí část strategického dokumentu, která je zaměřena na rozvoj cestovního ruchu. Takovýto dokument (ať už dílčí či komplexní) má vypracováno 40 % obcí. Z výzkumu dále vyplynulo, že více jak polovina obcí, které odpověděly, že se zabývají rozvojem cestovního ruchu na svém území, nemá zpracovaný strategický dokument, což do budoucna představuje jistou brzdu vývoje nejen pro cestovní ruch, ale i pro obec samotnou, řadí-li se mezi významná střediska cestovního ruchu.

Klíčovou otázkou bylo, zda-li obec či město spolupracuje v oblasti cestovního ruchu s nějakým partnerem. Na tuto otázku odpovědělo kladně 84 % obcí, což je velice pozitivní zjištění, které naznačuje zájem a ochotu jednotlivých aktérů cestovního ruchu spolupracovat.

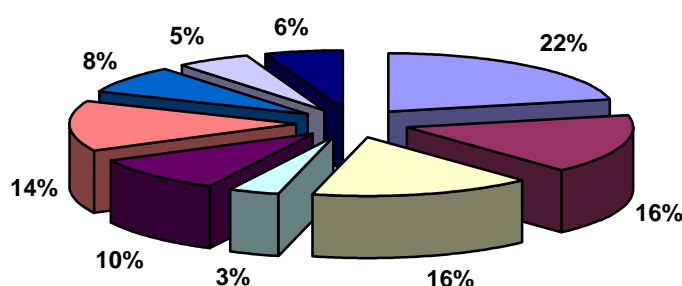
² Přestože se může zdát, že návratnost dotazníků byla nízká. Je třeba upozornit, že dotazníky byly rozesílány v období, kdy došlo k volbám do obecních zastupitelstev.

Součástí této otázky byly konkrétní aktivity spolupráce a také partneři, se kterými se na vybraných aktivitách kooperuje. Mezi nejčastěji zmiňované aktivity spolupráce patří³:

- tvorba prospektů a reklamních materiálů,
- výměna informací,
- prezentace na veletrzích,
- pořádání společenských akcí a
- spolufinancování cestovního ruchu.

Naproti tomu nejméně realizované aktivity jsou monitoring aktivit cestovního ruchu (hodnocení dopadů), dotazníkové šetření reakce obyvatel, informační a rezervační systém, tvorba produktových balíčků a územní plánování s ohledem na cestovní ruch.

Nejčastější partnery spolupráce v oblasti cestovního ruchu prezentuje následující graf, kde je patrná silná vazba při spolupráci s jinými obcemi či sdruženími obcí a dále spolupráce s krajským úřadem a turistickými informačními centry.

jiná obec	turistické informační centrum	krajský úřad
destinační společnost	rozvojová agentura	podnikatelský sektor
ČCCR - CzechTourism	Národní památkový ústav	ostatní

Zcela v pozadí zůstává spolupráce s destinační společností. Tato skutečnost je dána malým výskytem společností tohoto druhu v Jihomoravském kraji, a také jistou pravděpodobností nesprávného chápání destinační společnosti.

Pouze šest obcí, resp. měst, (Blansko, Boskovice, Brno, Hodonín, Kyjov a Veselí nad Moravou) uvedlo, že spolupracuje s destinační společností. V případě Blanska a Boskovic je možné se domnívat, že se jedná o společnost Management destinace Moravský kraj a okolí; v případě Brna pak jde o Centrálu cestovního ruchu jižní Moravy; a u měst Hodonín, Kyjov a Veselí nad Moravou o společnost Region Slovácko – sdružení pro rozvoj cestovního ruchu. Jistě by bylo zajímavé podrobit tyto společnosti hlubší analýze, ovšem to není předmětem tohoto příspěvku.

Jedním z cílů výzkumu bylo zjištění, které subjekty na kterých aktivitách cestovního ruchu nejčastěji spolupracují. Výsledky šetření prokázaly, že spolupráce s jinou obcí/městem, s turistickým informačním centrem, s krajským úřadem a podnikateli se odehrává přibližně na stejné úrovni aktivit, a to tvorba prospektů a reklamních materiálů, výměna informací, prezentace na veletrzích, pořádání společenských akcí a spolufinancování cestovního ruchu. Drobné změny nastávají u spolupráce s Rozvojovou agenturou, kde se objevují činnosti jako realizace projektů rozvoje cestovního ruchu, tvorba strategických dokumentů či pořádání školení/seminářů o cestovním ruchu. Velice široká je oblast spolupráce s Českou centrálou cestovního ruchu – CzechTourism a se Národním památkovým ústavem. Zde se dostávají do popředí kromě výše zmíněných aktivit také dotazníková šetření návštěvnosti a kvality služeb, pořádání školení/seminářů, tvorba strategických dokumentů a tvorba informačních a rezervačních systémů. Toto jsou

³ Aktivity jsou uvedeny v pořadí četnosti odpovědí sestupně.

důležité poznatky, ze kterých je možné vyvodit úroveň spolupráce ve srovnání se zahraničními turisticky vyspělými regiony (viz Závěr).

Dotazník dále obsahoval hodnocení spolupráce⁴, ze kterého nejlépe vyšla turistická informační centra (nejčastěji hodnocena známkou 1), což lze přisoudit skutečnosti, že pro řadu turistických informačních center je zřizovatelem a často i provozovatelem dotazovaná obec. Hodnocení 2 = velmi dobré získala spolupráce s jinými obcemi, s krajským úřadem, s rozvojovou agenturou. Za spíše dobrou byla označena spolupráce se subjekty soukromého sektoru. Obdobně dopadlo také hodnocení spolupráce s organizací CzechTourism a možná překvapivě i s Národním památkovým ústavem. Naproti tomu spolupráce obcí s destinační společností byla označena za spíše dostatečnou a nejhorsí hodnocení získala spolupráce s asociací krajů (5).

Intenzitu spolupráce mezi subjekty cestovního ruchu potvrzuje fakt, jaký význam samotné obce přisuzují cestovnímu ruchu jakožto faktoru rozvoje jejich území. 50 % obcí, které spolupracují, považuje cestovní ruch za zásadní faktor rozvoje a 48 % obcí přisuzuje cestovnímu ruchu střední významnost. Lze tak konstatovat, že ty obce, které si uvědomují přínos cestovního ruchu pro vlastní rozvoj, častěji spolupracují s dalšími partnery v otázkách cestovního ruchu.

Závěr

Hypotéza o intenzitě spolupráce v oblasti cestovního ruchu ve střediscích cestovního ruchu se potvrdila. Obce a města označená za střediska si uvědomují význam cestovního ruchu jakožto zásadního faktoru jejich rozvoje a toto uvědomění se projevuje nejen v existenci strategických dokumentů rozvoje cestovního ruchu, ale především v činnostech, při jejichž realizaci spolupracují se zainteresovanými subjekty cestovního ruchu.

Odpověď na hodnocení spolupráce mezi aktéry cestovního ruchu v Jihomoravském kraji a následné srovnání s výše uvedenými zahraničními zkušenostmi dává níže uvedená souhrnná tabulka, která identifikuje stupeň vývoje spolupráce v oblasti cestovního ruchu v Jihomoravském kraji, potažmo České republice⁵.

⁴ Známkovací škála byla od 1 = výborná spolupráce až po 5 = nedostatečná spolupráce.

⁵ Tato naznačená generalizace se opírá o shodné předpoklady, respektive překážky (viz Holešinská, 2007), spolupráce, které platí pro celé území České republiky.

Etapy spolupráce (zahraniční zkušenosti)	Činnosti spolupráce (zahraničí)	Činnosti spolupráce (ČR – šetření)*
Reklamní spolky a sdružení (60. léta 20. století)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>společné propagační materiály</i> • <i>účast na veletrzích</i> • <i>organizování kulturních akcí</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>tvorba prospektů a reklamních materiálů</i> • <i>výměna informací</i> • <i>prezentace na veletrzích</i> • <i>pořádání společenských akcí</i> • <i>spolufinancování aktivit cestovního ruchu</i>
Lokální (regionální) organizace cestovního ruchu (70. – 80. léta 20. století)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>zapojování subjektů do činnosti</i> • <i>tvorba strategie</i> • <i>podpora prodeje</i> • <i>informační služby</i> 	
Destinační management (90. léta 20. století)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>strategické řízení</i> • <i>tvorba rozvojové a marketingové strategie</i> • <i>kooperace subjektů</i> • <i>koordinace aktivit</i> • <i>certifikace (kvalita služeb)</i> • <i>budování image</i> • <i>přímý prodej</i> • <i>výstavba infrastruktury</i> • <i>vybudování informačního a rezervačního systému</i> 	

*nejčastější formy spolupráce zjištěné v rámci šetření

Tabulka přehledně uvádí vývojové etapy spolupráce mezi subjekty cestovního ruchu v zahraničí (1. sloupec), ke kterým jsou přiřazeny konkrétní činnosti spolupráce (2. sloupec). Výčet těchto činností je posléze porovnán s nejčastějšími aktivitami spolupráce, jež byly zjištěny v rámci výzkumu (3. sloupec). Kurzivou označené činnosti jsou ty, které se shodují. Na základě této shody je možné konstatovat, že spolupráce mezi subjekty cestovního ruchu v Jihomoravském kraji, potažmo v České republice, se nachází dle zahraničních zkušeností na přelomu první a druhé etapy.

Tato skutečnost by se mohla zdát překvapující vzhledem k tomu, že již několik let jsou na území České republiky zakládány destinační společnosti. Opak je však pravdou. Podrobná analýza realizovaných činností u řady dosud vzniklých tzv. destinačních managementů by totiž poukázala na nedostatky v naplňování základních principů (funkcí) destinačního managementu.

Literatura

- [1] Holešinská, A.: Destinační management a spolupráce v destinaci. In 2. mezinárodní konference cestovního ruchu. Jihlava: Vysoká škola polytechnická, 2007 (v tisku).
- [2] Holešinská, A., Šauer, M., Vystoupil, J.: Výběrové šetření k problematice organizace cestovního ruchu v Jihomoravském kraji. Zpráva specifikovaného výzkumu. Brno: ESF MU, 2006. Dostupné na: <http://www.econ.muni.cz/katedry/KRES/ceru>
- [3] Pásková, M., Zelenka, J.: Výkladový slovník cestovního ruchu. Praha: MMR, 2002, 448s.

SPOLUPRÁCE OBCÍ PŘI ŘÍZENÍ A ORGANIZACI CESTOVNÍHO RUCHU

PhDr. Iva GALVASOVÁ
Mgr. Kateřina CHABIČOVSKÁ
Mgr. Jan HOLEČEK

GaREP, spol. s r.o.,
Náměstí 28. října 3, 602 00 Brno
tel: 545 242 846, e-mail: garep@garep.cz

ANOTACE

V České republice existuje řada forem meziobecní spolupráce se zaměřením na cestovní ruch. Liší se v mnoha charakteristikách – způsobem fungování, strukturou subjektů atd. V tomto příspěvku je představeno zaměření (předmět činnosti) vybraných forem spolupráce v oblasti cestovního ruchu, neboť se jedná o velmi atraktivní a v současnosti i aktuální téma vzájemné spolupráce obcí. V příspěvku jsou nastíněny vybrané možnosti a formy spolupráce obcí na národní i na zahraniční úrovni. Spolupráce obecně přispívá buďto k celkovému socioekonomickému rozvoji regionu, a nebo vede ke zkvalitnění pouze některých oblastí rozvoje, v tomto případě oblasti cestovního ruchu. Bez ohledu na zaměření spolupráce je důležitá efektivnost dané formy spolupráce, a také spektrum zapojených subjektů (obce, svazky obcí, podnikatelský a neziskový sektor...).

Příspěvek vychází z výsledků výzkumného projektu Ministerstva pro místní rozvoj ČR WB-07-05 *Spolupráce obcí jako faktor rozvoje – efektivnost a formy spolupráce obcí při přípravě a zabezpečení rozvojových projektů – aplikace v regionu NUTS 2 Jihovýchod*.

KLÍČOVÁ SLOVA

Spolupráce, obec, cestovní ruch, nástroje

ANNOTATION

In the Czech Republic exist various forms of municipal cooperation centred on tourism. They differ in many characteristics – in manner of functioning, structure of subjects etc.

This paper presents the scope (agency) of selected forms of cooperation in the sphere of tourism. It is very attractive and in present also actual theme of municipal cooperation. It outlines selected options and forms of municipal cooperation on national and foreign level. In general cooperation contributes to overall socioeconomic development of region or conduces to enhancement only in any development spheres, in this case in tourism trade. Apart from cooperation scope it is important effectiveness given cooperation form and also spectrum of involved subjects (municipalities, buches of municipalities, profit or non-profit sector...).

The article arises from conclusions of the research project by The Ministry for Regional Development of the Czech Republic marked WB-07-05 *Cooperation of municipalities as a factor of development – Effectiveness and forms of municipal cooperation in preparation and provision for development projects – application in the region NUTS II Jihovýchod*.

KEY WORDS

Cooperation, municipality, tourism, tools

Úvod

Spolupráci lze obecně považovat za **součinnost určitého množství subjektů při dosahování určitého společného cíle**. Důvody pro spolupráci nejrůznějších subjektů mají základ v existenci „synergického efektu“, tedy faktu, že společně lze dosáhnout významnějšího výstupu, než kdyby každý subjekt usiloval o dosažení cíle sám.

Spolupráce je významný prvek fungování veřejné správy a nezbytný prvek rozvoje regionů. Umožňuje realizovat rozhodující rozvojové záměry a projekty, které by pro jednotlivé aktéry samostatně byly prakticky nedosažitelné. Podle typů aktérů je možné rozlišit spolupráci meziobecní, spolupráci obcí se soukromým sektorem (ziskovým či neziskovým) a spolupráci obcí s jinými subjekty veřejné správy. Pro cestovní ruch má největší význam spolupráce mezi obcemi navzájem a spolupráce s podnikatelským sektorem.

Oblast řízení a organizace cestovního ruchu je na vzájemnou spolupráci subjektů z daného území velice náročná. Význam cestovního ruchu jako hospodářského odvětví roste s velikostí území (stejně jako s velikostí území vzrůstá i význam spolupráce), zejména vzhledem ke snaze přitáhnout zahraniční návštěvníky. Právě díky větší rozlehlosti území, než je běžné u ostatních oblastí spolupráce obcí, je vzájemná efektivní spolupráce mnohdy základním předpokladem pro úspěšný rozvoj daného regionu.

Okruhy spolupráce v cestovním ruchu

V oblasti cestovního ruchu existuje velmi rozmanitá škála okruhů spolupráce, kterým se obce mohou věnovat. Mezi ty nejzásadnější patří marketing území, destinační a návštěvní management, příprava turistických produktů a balíčků, spolupráce s ostatními regiony a v neposlední řadě i společné rozvojové projekty.

V rámci těchto okruhů se spolupráce zaměřuje především na budování doprovodné turistické infrastruktury (zvláště pro cykloturistiku a pěší turistiku, lyžařské trasy atd.), společnou propagaci území, vytváření jednotného informačního systému území a pořádání společných kulturních a sportovních akcí.

Základní formy meziobecní spolupráce v cestovním ruchu

Podle zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, mohou obce – v rámci ČR i s obcemi v zahraničí – spolupracovat pouze při výkonu samostatné působnosti. Spolupráce mezi obcemi se uskutečňuje zejména (tedy nikoliv výhradně) těmito formami:

- a) smlouva uzavřená ke splnění konkrétního úkolu,
- b) smlouva o vytvoření dobrovolného svazku obcí,
- c) zakládání právnických osob dvěma nebo více obcemi.

Vzhledem ke komplexnosti problematiky cestovního ruchu bývá smlouva uzavřená ke splnění konkrétního úkolu využívána jen velmi zřídka. Spolupráce je většinou realizována formou dobrovolného svazku obcí nebo založením společné právnické osoby. V cestovním ruchu existují dvě úrovně spolupráce – národní a mezinárodní (včetně přeshraniční).

Na národní úrovni je v současnosti nejrozšířenějším typem vzájemné spolupráce obcí v oblasti cestovního ruchu dobrovolný svazek obcí (např. Svazek měst a obcí Krkonoše nebo Sdružení znojenských vinařských obcí DANÍŽ) a sdružení právnických osob (např. Region Slovácko nebo Turistický region Jizerské hory). Aktivní a formálně jednodušší zapojení podnikatelského sektoru v poslední době umožňuje relativně nová forma spolupráce – místní akční skupina, která se zaměřuje primárně na rozvoj venkovských oblastí, u níž ale může být rozvoj venkovské turistiky jedním z potenciačních směrů rozvoje.

Spolupráce obcí i jiných subjektů v cestovním ruchu na mezinárodní úrovni probíhá oproti výše zmíněnému na bázi tří dalších forem – v podobě členství v určitém euroregionu a dále partnerstvím subjektů (nejčastěji obce nebo města) ze zahraničí. Zajímavou

možností mezinárodní spolupráce je vytváření přeshraničních impulzních center, tzv. GIZ, v současnosti rozšířenou pouze v dolnorakouském příhraničí.

Jednotlivé formy spolupráce obcí lze rozdělit také podle okruhu spolupracujících subjektů. Podrobnější specifikace jednotlivých forem spolupráce je naznačena v příloze.

Významní aktéři spolupráce v cestovním ruchu

Spolupráce v cestovním ruchu zahrnuje kooperaci různých typů subjektů z veřejné, komerční i občanské sféry. Spolupráce aktérů z různých sektorů je motivována zejména jejich rozdílnými předpoklady pro poskytování služeb (v obecném slova smyslu), a tedy vhodností pro zajištění jednotlivých typů činností. Dochází tak k lepšímu využití silných stránek regionu a eliminaci stránek slabých.

Nejčastější platformou pro spolupráci v cestovním ruchu bývá organizace cestovního ruchu (OCR). Tato organizace by měla být opřena o profesionální aparát, tzv. návštěvnický a destinační management, který zajišťuje a koordinuje konkrétní aktivity. V případě nedostatku prostředků může úlohu destinačního managementu převzít manažer regionu. Kromě toho, že vykonává administrativní a organizační činnost spojenou s chodem svazku, koordinuje také přípravu a realizaci rozvojových záměrů v daném území. Hlavní význam managementu/manažera však tkví v tom, že se jedná o subjekt s určitým regionálním nadhledem, který často působí jako tmelící prvek při sladění rozdílných zájmů jednotlivých aktérů.

Dalšími aktéry jsou jednak subjekty působící v daném regionu, jednak subjekty zvnějšku. Subjekty zevnitř regionu jsou obce, podnikatelé v cestovním ruchu, provozovatelé (vlastníci či správci) turistických atraktivit, památek apod., v některých případech i neziskové organizace. Mimo region lze navazovat spolupráci s (nejen) incomingovými cestovními kancelářemi, metodickou i materiální podporu poskytuje Česká centrála cestovního ruchu – CzechTourism a jiné instituce či organizace (kraje pomocí dotací, grantová schémata,...).

Konkrétní zapojení aktérů je plně v režii daného regionu, resp. OCR, protože v podmínkách ČR dosud neexistuje závazné vymezení kompetencí a odpovědnosti jednotlivých aktérů (zejména krajů a turistických regionů ve vztahu k problematice jejich územních přesahů).

Systém řízení a organizace cestovního ruchu

Cestovní ruch prošel v uplynulých desetiletích vývojem, během něhož se stal významným hospodářským odvětvím s vysokou mírou konkurence a vysokým stupeň organizace. Pro úspěch regionu v mezinárodní konkurenci dnes ovšem nestačí jen samotná existence atraktivních míst a infrastruktury, ale je nezbytná také koordinace a řízení rozvoje odvětví na „nadlokální“ úrovni, spolupráce subjektů z různých sektorů ekonomiky, společná prezentace regionu apod. Specifickým rysem cestovního ruchu ve srovnání s jinými hospodářskými odvětvími je významná role místní veřejné správy, která má – za předpokladu přijetí cestovního ruchu za prioritní směr rozvoje území – k dispozici poměrně širokou škálu nástrojů na zvýšení konkurenceschopnosti daného regionu.

Jednou z výrazných slabých stránek v rozvoji cestovního ruchu na celostátní, regionální i lokální úrovni je nedostatečná existence turistických organizačních struktur a jejich fungování. Tuto skutečnost konstatuje většina programových dokumentů vzniklých na národní i regionální úrovni v ČR. V posledních letech se sice situace v některých regionech částečně začala zlepšovat, ale k rozvoji organizační struktury dochází nekoordinovaně a vzniklé OCR fungují spíše jednotlivě, než že by byly propojeny do nějaké struktury. Tím dochází k tříštění aktivit, a na místo spolupráce si takto vzniklá sdružení spíše konkurují a komplikují svou působnost.

Zkušenosti ze zahraničí dokazují, že strategické plánování, management a organizace rozvoje cestovního ruchu v zájmu dosažení cílů jsou pro region klíčové. Je třeba, aby aktéři odpovědní za rozvoj regionu uvažovali v souvislostech, a ne jen operativně řešili jednotlivé problémy. Samotným řízením cestovního ruchu v regionech můžeme rozumět soubor technik, nástrojů a opatření používaných OCR v daném území při jeho koordinovaném plánování za účelem dosažení udržitelného rozvoje.

V rozvoji cestovního ruchu v daném regionu je tudíž nutností, aby v něm fungovala OCR, která bude aktivně iniciovat a řídit celý proces rozvoje ve spolupráci s veřejným, soukromým i neziskovým sektorem včetně místního obyvatelstva. Dále by měla efektivně koordinovat činnosti všech zainteresovaných subjektů působících v regionu a měla by být schopna přizpůsobit se změnám trhu. Odpovědnost OCR za dosažené výsledky by měla korespondovat s její možností tyto výsledky ovlivnit. Součástí OCR, a tedy komplexního řízení daného území, by podle České centrály cestovního ruchu měly být:

- návštěvnický management, tj. soubor řídicích technik a nástrojů, používaných OCR za účelem usměrňování toků návštěvníků a ovlivňování jejich chování (pořádání seminářů, přístupový management, zpracování etických kodexů, zonace,...);
- destinační management, tj. typ organizace (společnosti) zabývající se organizováním a logistikou konferencí a akcí v regionu, kooperuje s dodavateli služeb pro tyto akce;
- model limitů přijatelné změny, tj. stanovení únosného zatížení území a využívání indikátorů udržitelného rozvoje cestovního ruchu. Tento model by měl být vytvářen v úzké spolupráci s příslušnými orgány ochrany přírody, pokud se zde nacházejí;
- spektrum rekreačních příležitostí, které zahrnuje lokalizační předpoklady (geografické, přírodní, kulturně-historické, ostatní antropogenní), realizační předpoklady (dopravní a technická infrastruktura a infrastruktura cestovního ruchu, dostupnost a ostatní infrastruktura) a selektivní předpoklady (demografické, sociální a ekonomické charakteristiky návštěvníků) rozvoje cestovního ruchu v regionu.

Pokud chce daná OCR splňovat všechna výše popsaná specifika a aktivně je v regionu aplikovat, je pro maximální efektivitu velmi důležitá spolupráce napříč spektrem dotčených aktérů z území. Fungující partnerství a spolupráce mezi jednotlivými sektory (veřejným, soukromým a neziskovým) je jedním z hlavních předpokladů samotného fungování OCR a tím i funkčního a efektivního managementu rozvoje cestovního ruchu v regionu.

Nástroje spolupráce v cestovním ruchu

Nástroje spolupráce lze obecně dělit na vnitřní a vnější; tzn. aspekty, jež může určitý subjekt sám ovlivnit, a okolnosti dané „shora“. Zde bude věnována pozornost pouze nástrojům vnitřním, protože jejich uplatňováním mohou OCR efektivně řídit rozvoj cestovního ruchu v dané oblasti.

Jedním z hlavních motivů pro spolupráci bývají její ekonomické výhody. Pro ekonomické zajištění spolupráce v cestovním ruchu jsou nejvýznamnější nástroje finanční. Mezi ně se řadí neinvestiční a investiční pobídky (dotace, granty, úvěry, záruky), kapitálové podílnictví, daňová zvýhodnění a rozpočtová zvýhodnění (dotace). Důležitou roli ale hrají také nástroje nefinanční – administrativní (zejména legislativa), institucionální (strategické plánování, programování, řízení rozvoje), věcné a jiné nefinanční nástroje (poradenství, rozvojové projekty, propagace).

Efektivní využívání disponibilních zdrojů je podmíněno koncepčním řízením či alespoň koordinovanou činností spolupracujících subjektů. Součástí koncepčního řízení rozvoje je strategické plánování, při němž mohou zúčastnění aktéři promítat své záměry do strategických dokumentů, určujících – na různé úrovni podrobnosti – směry rozvoje

daného regionu v příštím období. Podle míry obecnosti a časového horizontu platnosti strategického dokumentu lze rozlišit (s rostoucí konkrétností a kratší dobou platnosti) strategii, program a plán. Tyto dokumenty řeší problematiku rozvoje cestovního ruchu v daném regionu komplexně.

Specifickým dokumentem je marketingová studie, jejíž náplň je užší než u předchozích dokumentů. Obecně je zaměřena na analýzu potenciálu cestovního ruchu a vytvoření marketingového plánu s jasně definovanými cíli propagace.

Přijatým strategickým dokumentům dodává legitimitu zapojení širokého spektra relevantních aktérů do procesu tvorby těchto dokumentů. Své připomínky by měli mít možnost vyjádřit aktéři cestovního ruchu z veřejné i soukromé sféry, a také veřejnost, zejména ti, jichž se navrhované aktivity přímo dotýkají.

Doporučení ke zkvalitnění spolupráce v cestovním ruchu

Celkový rozvoj určitého regionu silně pozitivně ovlivňuje přítomnost profesionálního návštěvnického a destinačního managementu, případně manažera (jejich výhody byly popsány výše). Zkušenosti z praxe ukazují, že přítomnost managementu se i přes svou finanční náročnost vyplácí – vložené prostředky se vrací formou efektivnější spolupráce, ušetření finančních prostředků, realizace většího počtu projektů atd. Manažer, resp. management rovněž přispívá – jak již bylo uvedeno – k růstu solidarity mezi členy sdružení.

Pro financování rozvojových aktivit je také vhodné založit společný rozvojový fond, do něhož by jednotliví členové pravidelně přispívali určitou částkou. Financování projektů je pak jednodušší a flexibilnější, než když je nutné sdružovat prostředky nárazově. Sdružování prostředků musí probíhat s ohledem na finanční možnosti jednotlivých členů (zejména obcí) a na velikost a vývoj rozpočtu sdružení. Také je nutno aktivně vyhledávat možnosti úspor, zejména obousměrným aplikováním principu subsidiarity¹.

Efektivní spolupráce dále závisí na znalostech a dovednostech jednotlivých aktérů spolupráce. Přitom není třeba velký objem teoretických či praktických znalostí; zásadní je ucelený a koncepční přístup k problematice cestovního ruchu, její zasazení do širšího kontextu a schopnost vytváření vhodných nástrojů spolupráce. Přínosem je zejména další profesní vzdělávání zaměřené na cestovní ruch a na spolupráci, ale také tematicky zaměřené kurzy a semináře pořádané některými krajskými úřady či jinými institucemi.

Spolupráce může správně fungovat pouze v případě, že jsou ochotni spolupracovat jednotliví členové daného sdružení. Proto by jakákoliv sdružení měla vznikat iniciativou „zdola“, tedy rozhodnutím zainteresovaných subjektů o navázání spolupráce. Struktury vytvořené direktivně, „shora“, jsou často nefunkční, existují pouze formálně a jejich význam pro spolupráci je prakticky nulový (jako tomu bylo v někdejších turistickém regionu Český sever).

Závěr

Vytváření partnerství na regionální úrovni je základním předpokladem udržitelného rozvoje cestovního ruchu. Současně je to také základní podmínka pro čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů EU.

Intenzita spolupráce má ovšem své hranice. Jednotliví aktéři by měli činnosti, jež vyžadují určitou odbornost či jiné specifické předpoklady, vykonávat samostatně.

¹ Subsidiarita vyjadřuje v pozitivním smyslu myšlenku, že každé jednání vyššího společenství má pomáhat nižším společenstvím nebo jednotlivcům, v negativním smyslu subsidiarita vyžaduje od vyššího společenství náhradní způsob jednání tehdy, když tím může pomoci nižšímu společenství v překonání obtíží při plnění jeho úkolů či záměrů (Hendrych, D. a kol.: *Právníký slovník*. 2. rozšířené vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 1005).

„Nadstavba“ nad těmito činnostmi by pak měla být vykonávána společně, koordinovaně, a tedy efektivněji. Proto je důležité dosavadní nepřiliš koordinované procesy spolupráce účelně vyhodnocovat a přispět k jejich přeměně na efektivní nástroje.

Spolupráce umožňuje veřejné správě lépe využívat disponibilních zdrojů. V současné době, kdy existuje silná provázanost dopadů jednotlivých činností a změn v území, není řadu problémů možné vyřešit jednotlivě. Meziobecní spolupráce navíc přináší synergický efekt (společné řešení problémů, sdílení finančních prostředků, společná realizace projektů...), který výrazně zvyšuje účinnost realizovaných aktivit. Spolupráce se tak stává klíčovým východiskem socioekonomického rozvoje daného regionu i jednotlivých obcí a může být „faktorem rozvoje“ v procesu uskutečňování regionální politiky daného území.

Literatura

- [1] *Aktualizace návrhové části Programu rozvoje cestovního ruchu Libereckého kraje pro období 2007-2013*. Brno: GaREP, 2007
- [2] Galvasová, I. a kol.: *Spolupráce obcí jako faktor rozvoje*. 1. vyd. Brno: Georgetown, 2007, ISBN 80-251-20-9.
- [3] Hendrych, D. a kol.: *Právní slovník*. 2. rozšířené vyd. Praha: C.H.Beck, 2003, ISBN 80-7179-740-5
- [4] Lacina, K. a kol.: *Partnerství pro cestovní ruch na regionální úrovni* (výzkumná zpráva). Pardubice: Univerzita Pardubice a První regionální rozvojová, a.s., 2005-2006.
- [5] *Marketingová studie cestovního ruchu*. Svazek obcí Mikroregionu Zábřežsko, dostupné na <http://www.zabrezsko.cz/index.php?ID=341> (cit. 21.5.2007).
- [6] *Strategie rozvoje cestovního ruchu turistického regionu Jizerské hor*. Brno: GaREP, 2007
- [7] Szczyrba, Z., Smolová, I., Jeřábek, M.: *Analýza přeshraniční spolupráce v euroregionálních strukturách na česko-polském pohraničí* (výzkumná zpráva). Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2006.
- [8] Toušek, V. a kol.: *Potenciální zaměření přeshraniční spolupráce s polskými a slovenskými regiony s důrazem na nové plánovací období Evropské unie 2007–2013*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, ISBN 80-86297-33-0.
- [9] Wokoun, R.; Mates, P.: *Management regionální politiky a reforma veřejné správy*. 1. vyd. Praha: Linde, 2006, ISBN 80-7201-547-8

PŘÍLOHA: Charakteristika vybraných forem spolupráce využívaných pro spolupráci v cestovním ruchu

NÁZEV	ÚČEL	SUBJEKTY	VÝHODY	OMEZENÍ	SPECIFIKA
Dobrovolný svazek obcí	<ul style="list-style-type: none"> - ochrana a prosazování společných zájmů obcí - výměna zkušeností, koordinace - správa majetku obcí 	obce	<ul style="list-style-type: none"> - vhodný pro řešení většiny úkolů obce - dobrovolnost - právní subjektivita 	<ul style="list-style-type: none"> - pouze činnosti spadající do samostatné působnosti obcí - obtížná spolupráce s jinými subjekty 	<ul style="list-style-type: none"> - nejčastější forma spolupráce - členství ve více svazcích
Místní akční skupiny (MAS)	<ul style="list-style-type: none"> - využití vlastního potenciálu - realizace udržitelného rozvoje - rozvoj místního dědictví - zlepšení ekonomického prostředí - tvorba nových pracovních míst - zlepšení fungování komunit 	obce svazky obcí podnikatelé nestátní neziskové organizace občané	<ul style="list-style-type: none"> - právní subjektivita - účinné rozvinutí principu partnerství - zapojení subjektů veřejného i soukromého sektoru 	<ul style="list-style-type: none"> - schopnost partnerů provádět zadané úkoly - pro fungování MAS nezbytný manažer projektů a poradce - min. 50 % partnerů mimo veřejnou správu 	<ul style="list-style-type: none"> - spolupráce všech subjektů na venkově - vlastní grantová schémata - v rámci iniciativy LEADER+
Zájmová sdružení právnických osob	<ul style="list-style-type: none"> - spolupráce obcí s jinými subjekty 	obce fyzické osoby právnické osoby	<ul style="list-style-type: none"> - možnost spolupráce s právníky i fyzickými osobami (občany) - při smlouvě o sdružení není nezbytné mít společný majetek 	<ul style="list-style-type: none"> - upravováno občanským zákoníkem, nikoli zákonem o obcích - v případě smlouvy o sdružení není právní subjektivita 	<ul style="list-style-type: none"> - zájmová sdružení právnických osob (s právní subjektivitou) - smlouva o sdružení (bez právní subjektivity)
Přeshraniční impulzní/pobídková centra (GIZ)	<ul style="list-style-type: none"> - odstranění předsudků a působení hranic jako bariér - motivace obyvatelstva k přeshraniční spolupráci 	regionální sdružení obcí	<ul style="list-style-type: none"> - motivace obyvatelstva k přeshraniční spolupráci - aktivace hospodářství v příhraničních oblastech 	<ul style="list-style-type: none"> - členy převážně menší obce - rozdílná legislativa na obou stranách hranice - prostorové omezení aktivit na příhraničí 	<ul style="list-style-type: none"> - v dolnorakouském příhraničí (ČR, Slovensko, Maďarsko)
Euroregiony	<ul style="list-style-type: none"> - překonávání nevýhod okrajových poloh příhraničních oblastí 	obce sdružení obcí další subjekty (pouze v některých euroregionech)	<ul style="list-style-type: none"> - překonání nevýhod příhraničí - dobrovolnost - obvykle 	<ul style="list-style-type: none"> - omezení pouze na příhraniční oblasti - rozdílná legislativa 	<ul style="list-style-type: none"> - různé právní formy (zájmové sdružení, smlouva o sdružení)

NÁZEV	ÚČEL	SUBJEKTY	VÝHODY	OMEZENÍ	SPECIFIKA
	- postupné vyrovnávání ekonomického i sociálního rozvoje na obou stranách hranice		různorodé spektrum subjektů	na obou stranách hranice	
Partnerská města a obce	- podpora vzdělání - kulturní a společenská spolupráce - výměnné pobyty - zejména doprava, územní plánování a cestovní ruch	obce	- spektrum společných aktivit není omezeno - podporováno ze strany EU	- různá intenzita spolupráce (intenzivní až pouze deklaratorní) - více možností mají větší města	- různá míra formality intenzity partnerství - partnerství více rozvinuto u větších měst

Pramen: Galvasová, I. a kol.: Spolupráce obcí jako faktor rozvoje. Brno: Georgetown, 2007 (upraveno)

PROBLEMATIKA DANĚ Z PŘIDANÉ HODNOTY V CESTOVNÍM RUCHU

Ing. Petra METELKOVÁ

*Ekonomicko-správní fakulta MU v Brně,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
Tel.: 543 523 235, e-mail: petra.metelkova@econ.muni.cz*

ANOTACE

Daň z přidané hodnoty (DPH) je věčným a vděčným tématem ekonomicko-politických diskuzí. V současné době jsou aplikovány v evropských státech různé vysoké sazby na ubytovací a stravovací služby a ani v rámci Evropské unie zatím nedošlo v této oblasti k harmonizaci.

Profesní organizace i lobbyistické skupiny disponují širokou paletou argumentů i konkrétními příklady z minulosti ve prospěch snížené sazby DPH v cestovním ruchu. Na druhé straně však stojí protiargumenty taktéž opřené o konkrétní případy či studie, které vliv snížené sazby DPH popírají.

KLÍČOVÁ SLOVA

Cestovní ruch, DPH, ubytovací služby, stravovací služby

ANNOTATION

The value added tax (VAT) is a never-ending story and popular issue for economic and political discussions. Nowadays the VAT amount of accommodation and hospitality services varies from European country to country. Moreover, European Union, itself, has not unified the VAT amount yet.

There are many pros and cons. Whereas professional organization and special interest groups offer various arguments and practical examples that support lower VAT amount there are several disagreements that are against and are also proved by practical examples and further studies.

KEY WORDS

Tourism, VAT, accommodation services, hospitality services

Úvod

Nástrojem politiky cestovního ruchu na poptávkové straně ekonomiky je ve většině evropských států (přechodné) snížení sazby DPH na ubytovací a stravovací služby. Nižší než standardní sazbou představitelé národních vlád podporují toto odvětví, jehož rozvoj má následně pozitivně působit na i regionální rozvoj, nezaměstnanost export a další ekonomické a sociální ukazatele.

Současná situace a vývoj sazeb DPH v Evropě

Sazby DPH včetně použití snížené sazby jsou v rámci Evropy velice odlišné. V rámci Evropské unie je vyžadována standardní sazba DPH vyšší než 15 % a členské státy mohou dále používat jednu až dvě sazby snížené, ne však nižší než 5 %. Sníženou sazbu je však možné aplikovat pouze na vybrané zboží a služby, ke kterým patří ubytovací služby a na služby s vysokým podílem práce. Tato struktura však vykazuje četné výjimky a přechodné změny režimu.

Následující tabulka přináší přehled sazeb DPH ve vybraných evropských zemích.

Tabulka č. 1: Sazby DPH na ubytovací a stravovací služby ve vybraných evropských zemích v roce 2003 a 2007

Země	Základní sazba		Snížená sazba		Ubytovací služby		Stravovací služby	
	2003	2007	2003	2007	2003	2007	2003	2007
Belgie	21	21	6/12	6	6	6	21	21
Česká republika	22	19	5	5	5	5	5	19
Dánsko	25	25	-	-	25	25	25	25
Estonsko	18	18	-	5	18	5	18	18
Finsko	22	22	17/8	17/8	8	8	22	22
Francie	19,6	19,6	5,5	5,5	5,5	5,5	19,6	19,6
Irsko	21	21	0 /13,5	13,5	13,5	13,5	13,5	13,5
Itálie	20	20	4/10	10	10	10	10	10
Lucembursko	15	15	3/6/12	6	3	3	3	3
Maďarsko	25	20	12	5	12	20	12	20
Malta	15	18	-	5	5	5	15	18
Německo	16	19	7	7	16	19	16	19
Nizozemí	19	19	6	6	6	6	6	6
Portugalsko	17	21	5/12	5/12	5	5	12	12
Rakousko	20	20	10	10	10	10	10	10
Řecko	18	19	8	9	8	9	8	9
Španělsko	16	16	7	7	7	7	7	7
Švédsko	25	25	6/12	6/12	12	12	25	25
Velká Británie	17,5	17,5	0	5	17,5	17,5	17,5	17,5
Norsko	24	25	12	8/14	-	8	24	25
Švýcarsko	7,6	7,6	2,4	2,4	3,6	3,6	7,6	7,6

2003 – stav v lednu 2003

2007 – stav v březnu 2007

Zdroj: *Wirtschaftskammer Österreich: Tourismus in Zahlen; Österreichische und internationale Tourismus- und Wirtschaftsdaten 2003 a 2007 dostupné na www.wko.at*

Pro dokreslení situace týkající se sazeb v DPH v dalších evropských zemích slouží následující tabulka. U těchto zemí nebyla data za rok 2003 k dispozici.

Tabulka č. 2: Sazby DPH na ubytovací a stravovací služby v dalších evropských zemích v 2007

Země	Základní sazba	Snížená sazba	Ubytovací služby	Stravovací služby
Bulharsko	20	7	20/7	20
Kypr	15	5 / 8	8	8
Litva	18	5	5	18
Lotyšsko	18	5	5	18
Polsko	22	7	7	7
Rumunsko	19	9	9	19
Slovensko	19	-	19	19
Slovinsko	20	8,5	8,5	8,5/20
Turecko	18	-	18	18

Zdroj: *Wirtschaftskammer Österreich: Tourismus in Zahlen; Österreichische und internationale Tourismus- und Wirtschaftsdaten 2003 a 2007 dostupné na www.wko.at*

Z uvedených tabulek vyplývá, že v roce 2007 uplatňovalo 24 zemí ze 30 sníženou sazbu DPH nebo sazbu nižší než základní na ubytovací služby. V roce 2003 to bylo 17 zemí ze 21, ke kterým byly údaje k dispozici. V obou případech se jedná ca. o 80 % zemí.

V oblasti restauračních služeb je situace poněkud odlišnější. V roce 2007 využívalo sníženou sazbu 11 zemí ze 30 (tedy ca. 1/3), zatímco v roce 2003 to bylo 10 států ze 21 zemí, tedy menší polovina. Posun mezi jednou třetinou a jednu polovinou není až tak způsoben změnami sazeb (viz další text), ale výběrem zemí.¹ Čísla jsou na tomto místě prezentována proto, aby bylo vidět, že sníženou sazbu DPH na ubytovací služby aplikuje většina zemí, zatímco u stravovacích služeb tomu tak zdaleka není.

Průměrná sazba DPH na ubytovací sazby činila v roce 2003 9,81 % a v roce 2007 9,65%, na stravovací služby 14,2 %, resp. 15,42 %. Z uvedených čísel je tedy zřejmé, že sazby DPH uplatňované v ČR se nacházely v roce 2003 výrazně pod průměrem vybraných zemí. Po přesunu mezi sazbami v roce 2004 (viz další text) však sazba DPH na stravovací služby ve výši 19 % převyšovala uvedený průměr.

Podíváme-li se ještě jednou na tabulku č. 1, zaznamenáme pouze malé změny mezi roky 2003 a 2007. V případě Norska, Německa došlo ke zvýšení sazby na zkoumaných službách (nikoli v přesunu mezi sazbami).

V případě Estonska došlo k přesunu ze základní do snížené sazby u ubytovacích služeb, v Maďarsku došlo k přesunu ze snížené do základní sazby jak u ubytovacích, tak u stravovacích služeb.

Situace v České republice

V České republice je otázka sazby DPH často diskutovaným tématem a svědčí o tom i četné změny v daňové úpravě. K 1. dubnu 2000 došlo ke změně zákona o DPH a restaurační služby byly přeřazeny do kategorie služeb podléhajících snížené sazbě DPH. V nové úpravě sazeb DPH k 1.5.2004 byly přesunuty stravovací a ubytovací služby ze snížené sazby do základní a to u stravovacích služeb s účinností od 1.5.2004 a u ubytovacích služeb s účinností od 1.1.2005. Nicméně v říjnu 2004 rozhodla sněmovna o dočasném zařazení ubytovacích služeb do snížené pětiprocentní sazby. Dočasné snížení tehdy znamenalo do konce roku 2005, ale sněmovna později rozhodla o ponechání ubytovacích služeb ve snížené sazbě DPH i po lednu 2006. Podle odhadů ministerstva financí tímto přišly veřejné rozpočty o čtyři miliardy Kč.²

Jaké konkrétní důsledky měl v České republice přesun mezi sazbami u stravovacích služeb?³ Ve vztahu ke zvýšení DPH u stravovacích služeb z 5 % na 19 % k 1.5.2004 a k růstu cen jiných produktů, potravin i služeb je zvýšení cen u stravovacích služeb v II. čtvrtletí 2004 o 5,7 % vcelku umírněné. Pro srovnání - u stravovacích služeb, kde ke změně nedošlo, činil tento ukazatel 3,3 %. Co do počtu podnikatelských subjektů došlo k 30.6.2004 ke zvýšení oproti stavu ke konci roku 2003 o 1,4 % a to jak u obchodních společností, tak u fyzických osob. Zvýšení počtu podnikatelských jednotek je pravděpodobně reakcí na snížení hranice pro registraci plátce DPH na 1 mil. Kč. Ke zvýšení došlo rozdělením stávajících jednotek, tak aby nedosáhly hranice tržeb.

Argumenty pro sníženou sazbu DPH

Proč je vlastně snížená sazba DPH v cestovním ruchu tak žádoucí? Nejčastější argumentace je založen na tzv. britském modelu.⁴ Podle tohoto modelu snížení sazby

¹ Do propočtů za rok 2007 jsou zahrnuta i data z tabulky č. 2. Platí i pro další text.

² www.socr.cz

³ Mag Consulting: Zvýšené DPH nebude mít očekávané přínosy: in C.O.T. media, dostupný na www.cestovní-ruch.cz

⁴ Studijní materiál k předmětu „Tourismuspolitik“ na univerzitě St. Gallen

DPH vede ke zvýšení počtu návštěvníků a to pak následně ke zvýšení zaměstnanosti (vytváření nových pracovních míst, snížení nezaměstnanosti) a zvýšení výnosů podnikatelských subjektů. Pozitivní vliv se projevuje i na rozpočtu – sníží se sice příjmy z DPH, ale vzrostou daňové příjmy vytvořené dodatečnými návštěvníky a také se uspoří dávky v nezaměstnanosti.

Profesní organizace působící v cestovním ruchu dále argumentují tím, že cestovní ruch je tradičně cenově citlivým odvětvím s velkými důsledky na zaměstnanost, odvětví, které zaměstnává velký podíl žen a podprůměrně vzdělaného obyvatelstva, zdůrazňuje se exportní charakter cestovního ruchu, dopady na regionální rozvoj, znevýhodnění vůči okolním státům, růst stínové ekonomiky atd.

Na konkrétních případech z minulosti je možné ukázat cenovou elasticitu v cestovním ruchu.⁵ Ta odhaduje na -2,5, tedy snížení cen o 10 % by zvýšilo poptávku o 25 %. Např. začátkem 80. let minulého století vzrostla v Irsku DPH z 10 % na 23 %. Tento růst měl dramatické následky na odvětví cestovního ruchu – téměř 10 % podniků zaniklo. V roce 1985 byla sazba DPH snížena na 10 % a následkem toho výrazně vrostl počet zaměstnanců v hotelích i restauracích.

Zvýšení sazby DPH na ubytovací a stravovací služby postihlo v roce 1969 Nizozemí. Tato změna měla nesmírné následky na celé odvětví – obrát poklesl o 4 %, ceny vzrostly o 7 %.

Nicméně při hlubší analýze můžeme k argumentům nalézt také protiargumenty, které účinnost nižší sazby DPH popírají.

Protiargumenty pro sníženou sazbu DPH

Nejčastějším argumentem odpůrců snížené sazby DPH v cestovním ruchu je úbytek daňových příjmů ve veřejných rozpočtech. Nicméně v souvislosti s Lafferovou křivkou nemusí zákonitě k úbytku daňových příjmů dojít. Lafferova křivka zachycuje vztah mezi daňovou sazbou a celkovým daňovým příjmem. Pokud je daň vyšší než optimální, dochází k poklesu daňových příjmů.

V předchozím odstavci byla zdůrazněna vysoká cenová elasticita v cestovním ruchu. Na základě studie provedené v období od 1983 do 2001 ve Švýcarsku⁶ vyplynulo, že návštěvníci této země se neorientují ani tak podle stávající cenové hladiny, ale podle měnového kurzu. Cenově citlivější jsou domácí než zahraniční návštěvníci. Cenová elasticita u ubytování v hotelu činí u švýcarských návštěvníků -0,55 a u zahraničních návštěvníků -0,06. Stejně tak nehraje roli fáze hospodářského cyklu domácí země.

Navíc ne všechny indikátory důležité při rozhodování o výběru destinace lze vyjádřit penězi – v cestovním ruchu hrají důležitou roli i další proměnné jako stabilita počasí (jistota sněhu, počet slunečných dní), zvyk navštěvovat stále stejnou destinaci apod.

Dalším příkladem může být téměř zanedbatelný růst cenové hladiny po změně sazby DPH na restaurační služby v roce 2004 v ČR (viz výše), kdy se nesplnily hrozby profesních svazů o devastaci odvětví.

Byl popřen i velký význam cestovního ruchu na exportu země, který tak zdůrazňuje národní organizace zastupující podnikatelské subjekty v cestovním ruchu, ve srovnání se strojírenským nebo chemickým průmyslem je podíl cestovního ruchu na celkovém exportu velice skromný. Toto není pouze příklad typický pro Švýcarsko, ale i mnoho

⁵Hotrec: A reduced VAT rate for hospitality and tourism in Europe, dostupný na www.hotrec.org

⁶ Colombier, C.: Gefährdet die Aufhebung des MWST-Sondersatzes die Wettbewerbsfähigkeit der Schweizer Hotellerie?: in Die Volkswirtschaft, das Magazin für Wirtschaftspolitik 3-2003

dalších zemí. Na základě těchto výsledků došel tým ekonomů k závěru, že zakotvit sníženou sazbu DPH v Ústavě není opodstatněné.

Dalším důležitým argumentem proti snížené DPH v cestovním ruchu je diskriminace jiná odvětví.

Závěr

Problematika DPH v cestovním ruchu není pouze ekonomickou záležitostí, ale velkým dílem i politickou. Výsledky jednání o konkrétní výši sazby se odvíjí i od vlivu a iniciativě profesních organizací a lobbyistických skupin. Tyto se na jedné straně snaží prosadit co nejnižší sazbu daně, která by měla přispět ke všeobecnému ekonomickému rozvoji; v opozici však stojí politici, kterým utíkají daňové příjmy i zástupci jiných odvětví, kteří se cítí být proti tomuto odvětví znevýhodněni.

U většiny ekonomických ukazatelů záleží na úhlu pohledu a na jejich interpretaci. Veškeré odhady o možném vývoji poptávky v cestovním ruchu a případných ušlých příjmech se dělají „ceteris paribus“, tedy za jinak nezměněných podmínek, což je stav, který v reálné ekonomice nenastává – navíc cestovní ruch je multiooborová a průřezová disciplína, na jejímž rozvoji participuje celá řada odvětví národního hospodářství a oborů lidské činnosti. Otázkou zůstává, jak výhodu snížené sazby DPH pocítují konkrétní návštěvníci a kolik zůstává „v kapse“ poskytovatelům služeb. Nicméně z výše uvedeného vyplývá, že obecná stanoviska a výpovědi nelze považovat za vždy platná, ale musí se aplikovat na konkrétní případ.

Literatura

- [1] Colombier, C.: Gefährdet die Aufhebung des MWST-Sondersatzes die Wettbewerbsfähigkeit der Schweizer Hotellerie?: in Die Volkswirtschaft, das Magazin für Wirtschaftspolitik 3-2003
- [2] Hotrec: A reduced VAT rate for hospitality and tourism in Europe, dostupný na www.hotrec.org
- [3] Mag Consulting: Zvýšené DPH nebude mít očekávané přínosy: in C.O.T. media, dostupný na www.cestovni-ruch.cz
- [4] Studijní materiál k předmětu „Tourismuspolitik“ na univerzitě St. Gallen
- [5] Wirtschaftskammer Österreich: Tourismus in Zahlen; Österreichische und internationale Tourismus- und Wirtschaftsdaten 2003 a 2007 dostupné na www.wko.at
- [6] www.ahrcr.cz
- [7] www.cestovni-ruch.cz
- [8] www.mmr.cz
- [9] www.socr.cz

PŘÍRODNÍ A KULTURNÍ ATRAKTIVITY V REGIONÁLNÍM ROZVOJI

Ing. Zuzana KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, Ph.D.

Katedra regionálních studií, VŠE

Nám. W. Churchilla 4, 13067 Praha 3

e-mail: trhlinz@vse.cz

ANOTACE

Příspěvek představuje rostoucí význam tzv. environmentálního pilíře cestovního ruchu. V textu jsou prezentovány základní vývojové trendy v proměnách preferencí zákazníků cestovního ruchu ve vyspělých zemích a naznačeny dopady těchto tendencí do potenciálního rozvoje turismu v českém prostředí. Zvláštní pozornost je věnována možnostem rozvoje cestovního ruchu ve venkovských oblastech, kde podpora některých specifických forem ekoturistiky může přispět ke stabilizaci venkovského osídlení a posilování jeho socio-ekonomického potenciálu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Atraktivita území, venkovský cestovní ruch, životní prostředí, turistické preference, regionální rozvoj, ekoturistika, stabilizace venkovského osídlení.

ANNOTATION

Contribution presents growing importance of so called environmental pillar in the tourism. There are represented basic development trends in the change of the tourism customer preferences in developed countries and there are showed the impacts of these tendencies to the potential tourism development in the Czech Republic. Special attention is paid to the possibilities of rural tourism development, where the support of some specific forms of ecotourism can contribute to the stabilization of rural settlement and to the reinforcement of its socio-economic potential.

KEY WORDS

Territorial attractions, rural tourism, human environment, tourist preferences, regional development, ecotourism, rural settlement stabilization.

Úvod do problematiky

Při hodnocení možností rozvoje cestovního ruchu v jednotlivých regionech jsou analyzovány mnohé faktory různého charakteru. Mezi ukazatele, kterým se věnuje velká míra pozornosti, patří především specifická přírodního a kulturního dědictví v lokalitě, kvalita dopravní, technické i občanské infrastruktury, včetně moderních komunikačních sítí, kvalita doplňkové infrastruktury cestovního ruchu, stav životního prostředí, informovanost zákazníků o jednotlivých produktech regionu a charakteristika základních služeb pro turisty.

Jedním z činitelů, kteří hrají důležitou roli v potenciálu rozvoje turismu a kterým nebývá vždy v koncepčních dokumentech věnována dostatečná pozornost, jsou i hodnoty a priority turistů, resp. jejich preference z hlediska způsobu trávení volného času mimo místo jejich obvyklého pobytu. Příspěvek se zaměřuje na postižení základních současných proměn v preferencích zákazníků cestovního ruchu a na dopady těchto změn z hlediska rozvoje nových forem cestovního ruchu. Zvláštní pozornost je věnována venkovskému turismu, který může podpořit procesy stabilizace venkovského osídlení v jednotlivých regionech ČR.

Údaje uvedené v příspěvku vycházejí z dílčích výstupů projektu „Ekonomika a kulturní dědictví, hledání rovnováhy v sociálně-ekonomickém rozvoji regionů“, který byl realizován na VŠE v období 2005 až 2006 i z podkladů zpracovaných katedrou regionálních studií pro účely vytvoření strategie rozvoje Jihočeského kraje na období 2007-2013.

Environmentální rámec atraktivity území

Jedním z předpokladů rozvoje cestovního ruchu v území je míra intenzity vnímání tohoto území jako atraktivního ze strany jednotlivých zákazníků. V posledních desetiletích došlo ve vyspělých zemích k výrazné proměně hodnot jednotlivců ve smyslu zvýšené míry citlivosti k proměnám vnějšího prostředí, především ke zhoršující se kvalitě životního prostředí. V souvislosti s těmito měnicími se hodnotami jednotlivců dochází k určitým změnám ve spotřebním chování jednotlivců na některých trzích, např. na trhu s nemovitostmi (rostoucí preference bydlení ve zdravém prostředí mimo zatížená centra měst, popř. v zázemí měst), na trhu s potravinami (rostoucí zájem o nákup tzv. biopotravin) a dalších specifických oblastech.

Tyto proměny chování jednotlivců se začínají projevovat i v oblasti cestovního ruchu, kde zájem zákazníků o návštěvu jednotlivých území je čím dál více determinován nejen prestiží daného území, ale i kvalitou životního a urbanistického prostředí lokality. Vzhledem k tomu, že venkov je často synonymem zdravého životního prostředí a tradičních hodnot, zvyšuje se zájem mnoha turistů o trávení volného času právě ve venkovských regionech.

Přestože toto spojení venkova s kvalitním environmentálním prostředím nemusí být vždy pravdivé, neboť ve venkovském prostoru můžeme identifikovat celou řadu zdrojů lokálního znečištění (komíny, odpady) i prvků narušujících původní krajinný ráz (např. rozsáhlé plochy, kde jsou lokalizována logistická centra, výstavba rozsáhlých rezidenčních čtvrtí, která nerespektují venkovský architektonický ráz apod.), lze rostoucí zájem turistů o trávení volného času ve venkovském prostoru využít k rozvoji nových forem turismu a turistických aktivit. Venkovská turistika může být pojímána jako doplňková nebo alternativní forma trávení volného času, která je založená na odklonu od masové turistiky a na pobytu ve zdravém přírodním prostředí mimo dominantní centra turistiky.

Venkovský turismus může navíc nabídnout specifické produkty spojené právě s tímto prostředím, jak v oblasti hmotné (např. potraviny ekologického zemědělství vypěstované bez chemického ošetření, ubytování a realizace aktivit ve zdravém prostředí aj.), tak i v oblasti smyslových a psychologických požitků (klidné prostředí bez stresových situací vyplývajících z menší koncentrace lidí, vstřícnějších a osobnějších přístupů k zákazníkům apod.).

Česká republika může v tomto ohledu využít zkušeností dalších vyspělých zemí EU, kde venkovský cestovní ruch vykazuje rostoucí tendence právě díky umožnění pevnější vazby mezi přírodním prostředím a aktivitami turistů. V následující části příspěvku představuji vybrané formy venkovského cestovního ruchu, které mohou být v ČR rozvíjeny a podporovány ze strany lokálních i regionálních samospráv.

Možnosti rozvoje venkovského turismu

Rozvoj cestovního ruchu s respektem k existující přírodní a kulturní diverzitě území bývá v odborné literatuře definován jako ekoturistika. V současné době neexistuje ustálená definice pojmu ekoturistika. V odborné literatuře je tento termín chápán jako takový typ cestovního ruchu, který respektuje ekologickou stabilitu území a nenarušuje jeho přirozené vlastnosti. Cílem ekoturistiky je poznat původní a nezměněné charakteristiky navštívených oblastí. Smyslem ekoturistiky je nejen tendence limitovat negativní dopady cestovního ruchu na přírodní prostředí, ale také respektovat a zachovat místní kulturní specifika, podpořit místní ekonomiku, zapojit do služeb cestovního ruchu všechny místní

aktéry a zvyšovat povědomí široké veřejnosti o možnostech zachování přírodního a kulturního dědictví¹.

Společnými znaky všech těchto forem cestovního ruchu je nabídka šetrnějších produktů turismu ve vztahu k přírodnímu i architektonickému bohatství jednotlivých míst. Zpravidla se nejedná o rozvoj služeb zaměřených na velké procento zákazníků. Nabídka produktů je naopak směřována k jednotlivcům nebo malým skupinám tak, aby mohli tito zákazníci prostřednictvím jednotlivých aktivit komplexněji poznat specifické venkovské prostředí včetně místních tradic a každodenního způsobu života.

Rozvoj venkovské turistiky nabízí velký rozsah možností rozvoje turismu s ohledem na cíle a principy ekoturistiky. Mezi různými formami cestovního ruchu, jejichž náročnost na zátěž přírodního a kulturního bohatství je relativně nízká a mohou tak ve větší nebo menší míře vyhovovat zásadám udržitelného cestovního ruchu, patří především agroturistika, hippoturistika, cykloturistika a cestovní ruch zaměřený na specifické oblasti jako je rybářství, vinařství apod.

Agroturistika, nebo-li pobyt na rodinných farmách, kde turisté poznávají způsob venkovského života, se v zemích EU nejvíce rozvíjí v horských oblastech, ve vybraných případech se však může rozvíjet i v rovinatých regionech. Mezi regiony, kde je agroturistika nejvíce rozvinutá patří zejména alpské oblasti, mezi nimiž dominují Rakousko a Německo, mimo EU také Švýcarsko. Agroturistika přináší drobné vedlejší příjmy hospodařícím zemědělcům, které mohou dále zpět investovat do svých farem. Pro návštěvníky je významným přínosem bližší poznání každodenního života na farmě. Vedle samotného ubytování a stravování se ve vybraných případech mohou zákazníci podílet i na vlastní práci zemědělců.

V České republice je tento typ ekoturistiky zatím stále méně zastoupen v porovnání s ostatními zeměmi. Důvodem je nejen relativně krátká doba působení soukromých zemědělských farem, ale i nepochopení smyslu agroturistiky a snaha hospodařících subjektů získat rychle finanční prostředky z ubytování na svých statcích. Přesto je i nadále žádoucí rozvoj agroturistiky podporovat prostřednictvím finančních i administrativních nástrojů (poradenství a konzultace) ze strany regionálních samospráv i institucí operujících na národní úrovni. O agroturistiku mají zájem střední vrstvy nejen domácí klientely, ale i zahraniční návštěvníci, a proto by její rozvoj mohl být jedním z rozvojových faktorů venkovských oblastí v různých regionech ČR, které jsou krajinně atraktivní. Kromě horských a podhorských oblastí se může jednat i o lokality více rovinatého charakteru, ve kterých se nachází určité specifické přírodní a kulturní zajímavosti (např. Plzeň sever, Rakovnicko, střední Morava, Vysočina, Jižní Čechy, Podorlicko a další).

Rozvoj hippoturistiky, neboli turistiky na koních, je v České republice teprve na začátku. Hippoturistika do značné míry splňuje kritéria ekoturistiky a řadí se mezi tzv. měkké formy cestovního ruchu respektující v maximální možné míře zachování původního přírodního i kulturního prostředí. Cílené projekty zaměřené na rozvoj hippoturistiky jsou realizovány v Jihočeském kraji, kde byl v minulých letech podpořen např. projekt „Turistika na koni“. Jednalo se pilotní projekt v oblasti rozvoje nově se vymezující a stále více žádané formy turistiky. Projekt se zaměřoval na poskytovatele i uživatele. Částečně je podpoře hippoturistiky věnována pozornost i ve Středočeském kraji. Největším problémem rozvoje tohoto druhu turismu je málo rozvinutá infrastrukturní základna.

Zatím nejrozšířenějším druhem cestovního ruchu řadícím se rovněž do kategorie ekoturistiky je cykloturistika. Cykloturistika je chápána jako jeden ze způsobů aktivního

¹ K pojmu ekoturistika viz. např. Sustainable Tourism – www.gdrc.org/uem/eco-tour, popř. stránky mezinárodní organizace „The international Ecotourism Society“ – www.ecotourism.org a další.

trávení volného času v přírodě a získávání nových poznatků v oblasti kulturního a přírodního dědictví lokalit, kudy jednotlivé cyklotrasy probíhají. Cykloturistika je podporována v mnoha vyspělých zemích nejen ve venkovském, ale i v městském prostředí s cílem odlehčit dopravnímu přetížení území. Z tohoto důvodu jsou budovány mnohé cyklostezky a podporovány speciální cyklistické vlaky nebo autobusy, které mohou cyklisty přepravovat do chráněných přírodních území.

V České republice zaznamenává cykloturistika dynamický rozvoj již od poloviny devadesátých let minulého století a je v současné době jednou z nejvíce rozšířených forem cestovního ruchu. Zvyšování možností tohoto typu trávení aktivní dovolené bylo podporováno ze strany mnoha obcí a měst, stejně tak i občanských sdružení prostřednictvím dotačních titulů z národních i evropských fondů (např. Program obnovy venkova) se záměrem oživení venkovského prostoru šetrnými způsoby cestovního ruchu. Rozvoj cykloturistiky přinesl v mnoha venkovských oblastech rozvoj drobných služeb, především v oblasti občerstvení a základního servisu.

Tyto trendy však mají na zachování kvality životního prostředí i negativní dopady, neboť v minulosti neexistovala, a v mnoha oblastech stále neexistují, žádná omezení pohybu cyklistů v krajině. Tuto skutečnost lze sledovat na příkladě několika turisticky atraktivních regionů v ČR, kde rozvoj cyklistiky přináší v současné době negativní dopady v překročení limitů návštěvnosti jednotlivých míst (např. chráněné zóny národního parku Šumava, vybrané oblasti Jizerských hor, Krkonoš a další).

Řešení tohoto problému spočívá jednak v nastavení přísnějších pravidel pro návštěvu jednotlivých oblastí a jednak změnu přístupu v rozvíjení cyklistických stezek ve všech regionech ČR tak, aby cyklostezky nekopírovaly silnice druhé a třetí třídy, ale aby tvořily samostatný pás mimo silniční tahy. Rozvoj cykloturistiky může přispět ke zvýšení atraktivity regionu pro turismus při současném zachování přírodního dědictví území, jestliže se budou zlepšovat podmínky pro kvalitní cykloturistiku formou zpřístupnění krajiny rekonstrukcemi polních a lesních cest, nebo nevyužívaných komunikací, včetně výstavby odpočívadel a informačních panelů. Podpora rozvoje tohoto typu cyklostezek je sice finančně náročnější, neboť vyžaduje rozsáhlejší investice do zkulturnění krajiny, výsledkem však je zvýšení atraktivity pro tento druh cestovního ruchu i v území, která se nacházejí mimo hlavní turistické regiony. Výsledkem je dynamičtější růst návštěvnosti ve venkovských i městských oblastech, který vytváří potenciál pro další rozvoj ekonomických aktivit v příslušných lokalitách.

Doporučení ke zvýšení atraktivity venkova pro turismus

Rostoucí zájem turistů o návštěvu a pobyt ve venkovských oblastech může být významným impulsem pro zachování i rozvoj venkovského osídlení. V tomto smyslu by měla být věnována významná podpora národních i regionálních institucí na podporu rozvoje služeb, které mohou generovat další pracovní příležitosti, i specifické infrastruktury pro jednotlivé formy ekoturistiky ve venkovském prostoru. Dostatečná nabídka práce na venkově tak již nemusí být pouze otázkou konkurenceschopnosti zemědělských aktivit v příslušné lokalitě, ale také schopnosti dané komunity nabídnout potencionálním zájemcům široké spektrum různých služeb a přesvědčit je o výhodnosti trávení volného času v jejich obci.

Obnova zdravého životního prostředí na venkově a iniciativy směřující k ochraně krajiny a zachování bohatství přírody, které jsou podporovány jak ze strany EU, tak i jednotlivými členskými zeměmi, by měly být součástí komplexnějších přístupů k zachování a rozvoji venkovského prostoru. Podpora zvyšování kvality životního prostředí může ve svých důsledcích mít i velice pozitivní dopady na rozvoj turistiky v těchto oblastech. Cílené investice by v tomto smyslu měly být také více směřovány do regenerace budov a ploch, které dříve sloužily zemědělským nebo průmyslovým účelům a dnes jsou nevyužívané. Přítomnost brownfields, jak jsou tyto plochy nazývány, negativně působí na image příslušného místa a tím i na cestovní ruch. Přestože investice do

regenerace brownfields jsou velice nákladné a jako takové jsou problémem ve všech zemích EU, jejich podpora může v budoucnu přinést významné zvýšení atraktivity jednotlivých oblastí pro cestovní ruch a rozvoj pracovních příležitostí.

Závěr

Venkovský cestovní ruch se může stát jedním z významných potencionálních ekonomických zdrojů důležitých pro rozvoj venkova. Podpora rozvoje různých forem venkovské turistiky může mít v dlouhodobém horizontu pozitivní dopady na sociální a ekonomický rozvoj venkova. Rozvíjení různých forem turismu spojených s venkovským prostředím může napomoci zabránit odlivu obyvatelstva z malých obcí a stabilizovat venkovské osídlení.

V tomto smyslu by se podpora specifických forem cestovního ruchu spojených s venkovským prostorem měla stát významnější integrální součástí rozvojových strategií a konkrétních opatření na úrovni obcí a měst, mikroregionů i krajů založených na široké bázi partnerství jednotlivých aktérů cestovního ruchu. Rozvoj cestovního ruchu bude v budoucnosti stále více záviset na tom, zda se podaří vytvořit, popř. v některých oblastech prohloubit, vzájemnou spolupráci mezi poskytovateli a příjemci služeb v oblasti cestovního ruchu založenou na dlouhodobých koncepčních přístupech garantovaných územní samosprávou.

Literatura

- [1] Horner S., Swarbrooke J., *Cestovní ruch, ubytování a stravování, využití volného času*. Grada Publishing, Praha 2003.
- [2] Koncepce státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2007-2013, MMR Praha, 2006.
- [3] Macháček J., *Lokalizace v cestovním ruchu*, In: Urbanismus a územní rozvoj 1/2002.
- [4] Pásková M., *Kapacita území turistického regionu Český ráj pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu*, In: COT Business, 6/2003.
- [5] Program rozvoje Jihočeského kraje, www.kraj-jihocesky.cz.
- [6] Sedláčková K., *Místo turistických aktivit v koncepcích rozvoje regionu*, diplomová práce, Praha 2007.
- [7] Závěrečná zpráva výzkumného projektu *Ekonomika a kulturní dědictví, hledání rovnováhy v sociálně-ekonomickém rozvoji regionů*. VŠE Praha, 2006.

PŘÍRODNÍ POTENCIÁL CESTOVNÍHO RUCHU VRANOVSKA A PODYJÍ

Mgr. Eva NOVÁKOVÁ
Mgr. Bohumil FRANTÁL

*Ústav geoniky AV ČR, v.v.i. – Středisko environmentální geografie,
Drobného 28, 60200, Brno
e-mail: novakova@geonika.cz, frantal@geonika.cz*

ANOTACE

Článek se zabývá problematikou hodnocení přírodního potenciálu cestovního ruchu. Na příkladu území Vranovska a Podyjí a s využitím nástrojů GIS představuje metodiku výpočtu tohoto potenciálu, která zohledňuje jako limitní faktor ochranu životního prostředí. Ve druhé části příspěvku jsou potom analyzovány a diskutovány některé subjektivní aspekty potenciálu rozvoje cestovního ruchu (vnímání a image lokalit) v kontextu marketingových strategií.

KLÍČOVÁ SLOVA

Přírodní potenciál cestovního ruchu, limitní faktory, percepce, Podyjí

KEY WORDS

Natural potential of tourism, limiting factors, perception, Podyjí

Úvod

Vranovsko a Podyjí leží v užším území marketingové turistické oblasti Podyjí. Tuto lokalitu můžeme rozdělit na dva menší regiony. Prvním je okolí Vranovské přehrady, významné letní rekreací u vody, druhým regionem je území obcí zasahující svým katastrem na území národního parku Podyjí a tím reprezentující turistiku taktéž letní, spíše však turistickou či cyklo-turistickou. Zcela odlišnou rekreační funkcí je reprezentováno město Znojmo, představující městský cestovní ruch národního významu.

Rozhodujícím lokalizačním faktorem většiny aktivit cestovního ruchu a rekreace je přírodní potenciál cestovního ruchu, jehož hodnocení se článek věnuje. Je však třeba si uvědomit, že i přes svou důležitost je výpočet přírodního potenciálu pouze dílčím výsledkem a nelze jej ztotožňovat s celkovým potenciálem cestovního ruchu, neboť i složky kulturního subsystému cestovního ruchu se mohou velmi významně podílet na celkovém potenciálu území.

Metodika hodnocení

Určení metodiky výpočtu potenciálu cestovního ruchu bylo cílem mnoha autorů. Jejich přístup k dané problematice se do značné míry liší. Na hodnocení potenciálu cestovního ruchu se zaměřuje například Bína (2002), který do jisté míry subjektivně (resp. expertně) se zohledněním jejich významnosti bodově klasifikuje předem definované složky cestovního ruchu a následně počítá výsledný sumativní potenciál. Této subjektivitě se snaží vyhnout například Vepřek (2002) nebo Warszyńska (1979), kteří pracují s matematicky definovanými vzorci. Pro objektivizaci, zpřesnění výpočtů a zároveň i usnadnění dalších analýz jsou využívány nástroje GIS - za příklad může sloužit například Klufťová a Rost (2003).

Naším cílem bylo co nejvíce zpřesnit výpočet přírodního potenciálu cestovního ruchu na studovaném území, proto jsme se snažili o eliminaci subjektivních složek výpočtů a o

jejich nahrazení objektivními indikátory/klasifikátory. Jelikož se jedná o území poměrně malé, lze zanedbat vliv globálnějších faktorů jako jsou klimatická oblast nebo struktura půdního fondu. Naopak je nutné zpřesnit stávající metodiku, respektive upravit ji ve vztahu k danému území a jeho specifickým kvalitám a limitům.

Pro výpočty bylo využito programu ArcGIS 9 a vstupovaly do něj vrstvy ze ZABAGEDu (lesy, křovinaté porosty, sady, zahrady, louky a vodní plochy), jejichž přesnost a podrobnost odpovídá Základní mapě České republiky v měřítku 1:10 000.

Vycházeli jsme přitom ze vzorců Michala a Noskové(1970):

$$R = (A + B + C + D) * K,$$

kde **A** představuje délka okrajů lesa a **B** vodních ploch, **C** je výškové rozpětí, **D** struktura půdního fondu a **K** koeficient pobytových dní.

A ze vzorce Warszyńske (1979):

$$N = \sqrt{ (N_H^3 + N_W^3 + N_L^3) / 3},$$

kteřá pro výpočet cestovního ruchu využívá reliéfu, vodních a lesních ploch. Celkový vliv přírodních podmínek na stav a intenzitu využití území charakterizují dále podle Vystoupila a kol. (2006) potenciální rekreační plochy, které podávají souhrnný pohled na přírodní potenciál území pro jeho rekreační využití. Metodika sestavení tohoto ukazatele je poměrně jednoduchá a byla využita i v našem vzorci - vzniká součtem ploch rekreačně využitelných v katastrálních územích jednotlivých obcí a následným podílem celkovou rozlohou katastru.

Výsledný vzorec pro výpočet přírodního potenciálu cestovního ruchu by mohl vypadat takto:

$$PPCR = C * \sum L * I,$$

kde **C** je relativní členitost terénu na území katastru obce, **L** procentuální zastoupení ploch vhodných pro cestovní ruch na ploše katastru a **I** index tvaru těchto polygonů.

Nejprve bylo vypočteno převýšení terénu na území katastru. Tyto hodnoty byly reklasifikovány tak, že vzniklo pět stupňů atraktivity povrchu, přičemž největší převýšení je chápáno jako nejatraktivnější a byla mu přiřazena hodnota 5, a nejmenší převýšení dostalo hodnotu 1, tedy že atraktivitu území z hlediska přírodního potenciálu cestovního ruchu neovlivňuje. Byla vypočtena plocha zastoupení jednotlivých povrchů na katastru a index tvaru polygonů každé kategorie. Index tvaru polygonů byl vypočten ze vzorce:

$$I = P / (2 * \sqrt{A * n}),$$

kde **P** je součet obvodů polygonů jedné třídy a **A** součet jejich ploch. Tento index vyjadřuje na kolik je plocha podobná kruhu. Byla-li by kruhová, nabýval by index hodnoty **1**. V našem vzorci funguje **I** jako váha, kterou násobíme rozlohu každé z ploch v **L**. Pro přírodní cestovní ruch jsou vhodné delší přechodové linie dvou povrchů, a tedy větší heterogenita či rozmanitost krajiny, proto je plocha s vyšším indexem tvaru polygonu takto zvýhodněna.

Protože však území nemá jen kladné limity, ale i záporné, rozhodli jsme se do vzorce dosadit i limitující proměnnou - již se stala ochrana území. Ochrana většího území je limitním faktorem pro růst cestovního ruchu a rozvoj služeb, jelikož toto území podléhá určitým legislativním omezením (dle zákona 114/1992 Sb.). Proto byla do vzorce doplněna proměnná **O**, která udává, jaké procento z plochy katastru je chráněno. Jelikož

na území České republiky máme několik stupňů ochrany, byla i této proměnné O přiřazena váha o , dle stupně ochrany. První, nejprísnejší ochranu požívá I. zóna národního parku, které byla vážena hodnotou 7, analogicky pak II., III. zóna a ochranné pásmo pěti, třemi a dvěma. Přírodní rezervace a přírodní památky jsou pak staveny na úroveň II. zóny národního parku, tedy jsou váženy také číslem 5. Výsledný vzorec pak vypadá takto:

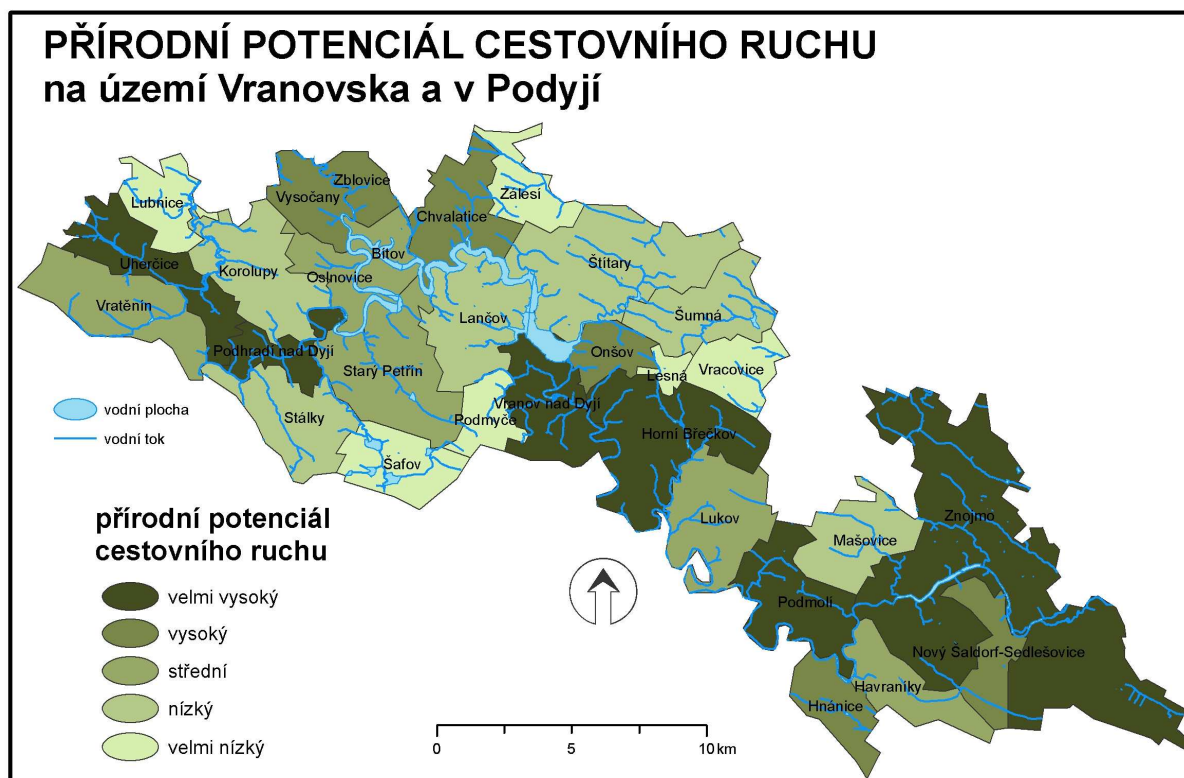
$$PPCR = \frac{C + \sum L \cdot 1}{\sum O \cdot o}$$

Kladem tohoto vzorce je, že díky postavení proměnné ochrany území ve jmenovateli, je ve vzorci zohledněna skutečnost, že velké chráněné území katastr obce limituje a zatěžuje svými omezeními, a naopak pokud je chráněné území malé, řádově do desetin procenta celého katastru, dochází ve vzorci k pozitivnímu efektu, a ochrana území je vnímána jako faktor pozitivní, jelikož kladný vliv na cestovní ruch zcela převládá nad negativními omezeními na takto malém území.

Srovnání hodnocení přírodního potenciálu studovaného území

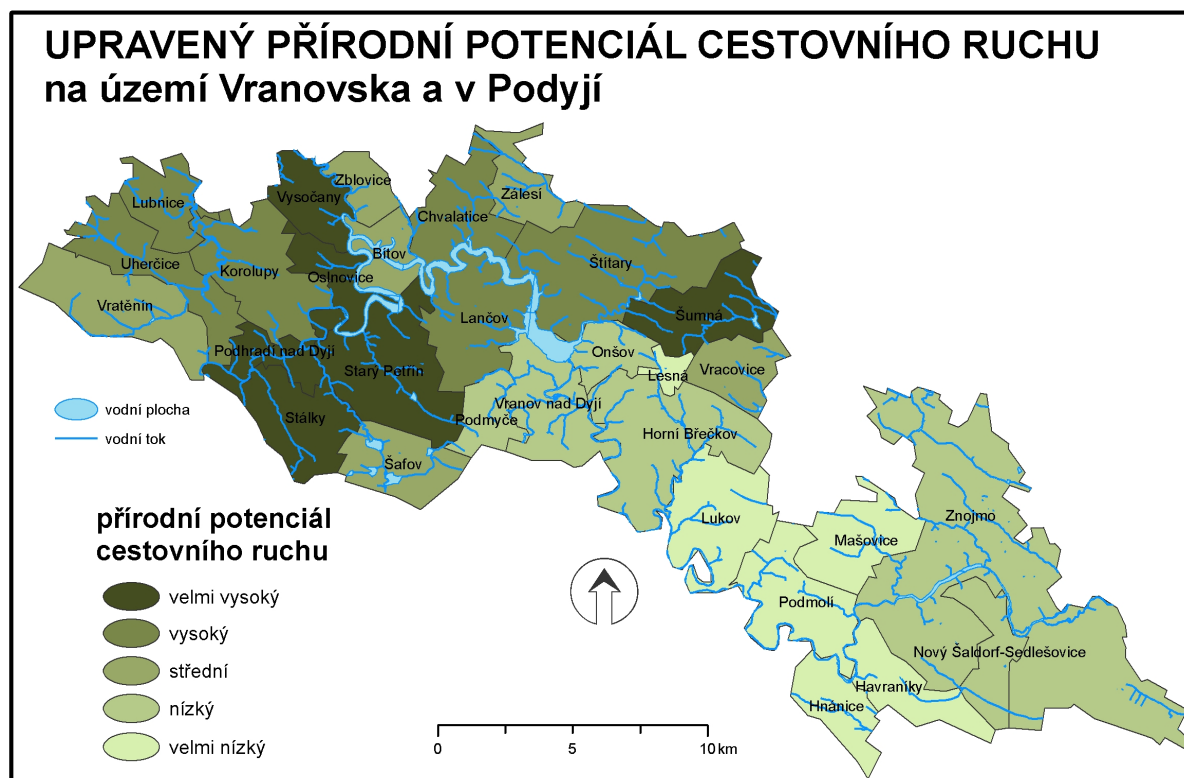
Jak vyplývá z první ukázky při použití základního vzorce pouze s kladnými veličinami, odpovídají výsledky předpokladu, který byl vytvořen na základě znalosti návštěvnosti jednotlivých obcí. Nejvyšší potenciál vykazují mimo jiné Vranov a Podhradí nad Dyjí, Uherčice a Znojmo, což jsou místa, kde je již dnes cestovní ruch rozvinut a významná část obyvatel pracuje ve službách.

Obr 1: Přírodní potenciál cestovního ruchu

Naproti tomu upravený přírodní potenciál cestovního ruchu - po započtení limity ochrany území - udává do značné míry odlišné hodnoty. Do popředí s možností využití pro cestovní ruch se dostávají obce Stálky, Starý Petřín či Vysočany, které nemají v porovnání s jinými obcemi v oblasti v současnosti významný cestovní ruch

Obr 2: Přírodní potenciál cestovního ruchu - s limitním faktorem ochrany území

Výsledkem vložení limity ochrany území do vzorce výpočtu přírodního potenciálu cestovního ruchu je významná změna v prostorovém rozložení této charakteristiky. Zatímco bez omezujícího faktoru ochrany přírody se nejlépe jevíly obce, kde je cestovní ruch dnes již rozvinut, po zavedení limity vystupují obce zcela jiné. Původní obce se naopak vyznačují poklesem přírodního potenciálu cestovního ruchu na střední až nízký.

Je třeba upozornit na fakt, že vypočítaný přírodní potenciál je platný pouze pro námi definované území a není vztažen k okolí ani k průměru České republiky či jiným charakteristikám. Z toho vyplývá, že i obce, které se zde mohou být znázorněny s nízkým potenciálem pro přírodní cestovní ruch, mohou mít ve skutečnosti v porovnání s obcemi mimo naše území potenciál jiný.

Subjektivní aspekty rozvoje cestovního ruchu: percepce, image, brand

Přírodní potenciál lze chápat jako součást objektivní identity území. Představuje fyzické kvality místa (lokality), jeho distinktivní charakter prostředí, jeho osobitost, která jej odlišuje od míst jiných. Identita má však i svoji subjektivní dimenzi. Tato identita či význam místa (*sense of place*) vzniká na základě subjektivního vnímání skutečnosti. V tomto smyslu se mluví také o image místa (viz. příspěvek Frantál v tomto sborníku). Zohlednění aspektu percepce je v rámci humánně-geografického výzkumu již delší dobu nedílnou součástí většiny studií snažících se o komplexní přístup k zkoumané problematice.

Analýza vnímání a zohlednění individuálních představ a názorů jsou důležité proto, že často ani výborné objektivní podmínky pro efektivitu a prosperitu určité lokality nemusejí být využity, pokud existují problémy a překážky subjektivního charakteru (percepce, komunikace), to znamená, pokud klíčové skupiny lidí nechtějí nebo nemohou těchto podmínek využít. To platí pochopitelně i naopak, kdy právě subjektivní faktor může zdánlivě nevýhodné podmínky obrátit ve svůj prospěch. Bína (2002) uvádí některé typické příklady, kdy lidský faktor (jako iniciátor realizačních podmínek cestovního ruchu)

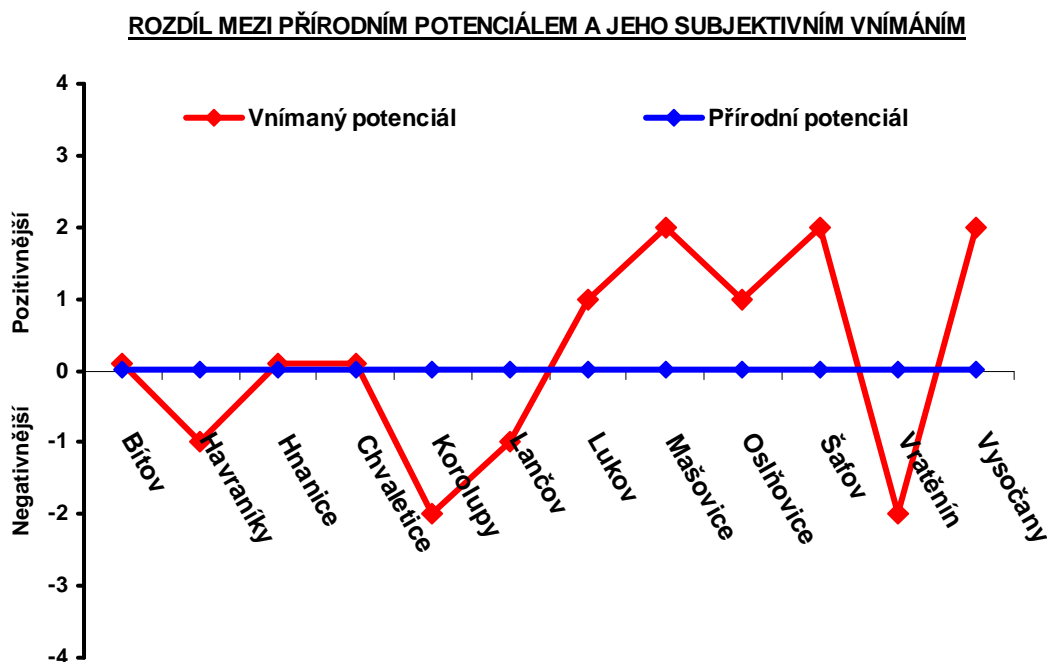
dokázal překonat určité lokalizační handicapy území a modifikovat charakteristiky jeho vhodnosti z hlediska některých aktivit představujících dílčí složky cestovního ruchu.

Z marketingového pohledu má potom aspekt vnímání, resp. image dané lokality klíčový vliv při strategickém plánování rozvojových aktivit a jejich uskutečňování (viz. Kotler, 1993, Foretová, Foret, 2001, aj.). Z hlediska rozvoje cestovního ruchu nemusí být častokrát nejdůležitějším faktorem objektivní potenciál území, ale spíše to, jak je území vnímáno z pohledu pro něj klíčových veřejností (potenciální návštěvníci, investoři, média), jak je vnímáno z pohledu vlastních obyvatel a reprezentantů místní správy, kde tito vidí jeho silné a slabé stránky, a na kterých aspektech a kvalitách (přírodní atraktivita, historické památky, kulturně-společenský život, apod.) postaví strategie utváření „značky“ místa (*place brand*) a její komunikaci. V tomto smyslu tak může být velmi zajímavé srovnání objektivních (přírodních i kulturních) lokalizačních podmínek území (*identita*), jejich subjektivní vnímání a hodnocení (*image*) a jejich reprezentace či propagace (*brand*).

Vzhledem k omezenému prostoru v rámci tohoto příspěvku bude na vybraných obcích modelového území ilustrována pouze analýza srovnání jejich objektivního přírodního potenciálu a vnímání tohoto potenciálu ve vztahu k reprezentaci obrazu obcí v jejich propagačních materiálech. Podklady pro toto srovnání představují data získaná z vlastního dotazníkového šetření se zástupci obcí (starostové) a informace zjištěné obsahovou analýzou informační brožury sloužící k propagaci turismu v dané oblasti (Svazek obcí Vranovska, 2004). Starostové měli za úkol v rámci dotazníku zhodnotit (na škále 1-5) ze svého pohledu území svých obcí z hlediska jejich přírodního potenciálu, resp. vhodnosti pro jednotlivé složky cestovního ruchu (viz. Bína, 2002). Hodnocení jednotlivých složek bylo váženo dle jejich významnosti a byla spočítána celková suma – subjektivní hodnota přírodního potenciálu. Na základě tohoto celkového skóre byly obce rozděleny do pěti kategorií podobně jako podle výsledků výpočtu objektivního potenciálu a bylo porovnáváno jejich relativní „umístění“ podle těchto dvou hledisek. Nutno zdůraznit, že toto srovnání je značně zjednodušující (vzhledem k rozdílné metodice měření objektivního a subjektivního potenciálu) a má spíše ilustrativní charakter.

Následující graf tak vyjadřuje rozdíl mezi objektivní mírou přírodního potenciálu území obcí a jeho subjektivním vnímáním a hodnocením z pohledu jejich starostů. Přímá horizontální osa představuje spočítaný potenciál (bez limitních faktorů ochrany území), jehož hodnota byla položena jako přímka v nulovém bodě a klikatá čára míru disparity oproti jeho vnímání (jednotlivé body čáry představují relativní hodnotu spočítanou jako rozdíl mezi objektivní mírou a subjektivní mírou). Pokud se pohyblivá čára dostává pod horizontální osu (do minusových hodnot), znamená to, že přírodní potenciál je vnímán a hodnocen negativněji. V případech, kdy se pohybuje čára nad úrovní horizontální osy, je vnímán oproti skutečnosti pozitivněji.

Obr. 3: Přírodní potenciál a jeho subjektivní vnímání ve vybraných obcích

Graf naznačuje, že u některých obcí se objektivní míra přírodního potenciálu významně liší od jeho subjektivního hodnocení (ať už v pozitivním či negativním smyslu). Hypoteticky by měla existovat souvislost mezi subjektivním hodnocením potenciálu obce ze strany jejich reprezentantů a tím, jak jsou tyto prezentovány veřejnosti. V případě Vysočan, Šafova a Mašovic tomu tak opravdu je. Tyto obce jsou ve svých informačních materiálech a na internetových stránkách propagovány potenciálním návštěvníkům především jako přírodně či krajinně atraktivní lokality. Na druhé straně Vratěšín (celé zastavěné území obce je památkovou zónou), Havraníky a Korolupy si svůj obraz budují převážně na místních historických pamětihodnostech, případně na nabídce jiných „služeb“ (vybudovaná sportoviště pro veřejnost, hraniční přechod do Rakouska s čerpací stanicí, směnárnou a obchody, apod.).

Samozřejmě je nutno zohlednit, že dotazník byl vyplněn vždy pouze jedním člověkem, jedná se tedy o čistě subjektivní názor starostů. Reprezentativnější výsledky by mohly být získány na základě širšího výběrového souboru zahrnujícího i respondenty z řad obyvatel. Zajímavé by bylo i srovnání pohledů „zevnitř“ (místní) a „zvnějšku“ (obyvatelé sousedních obcí), případně od návštěvníků. Toto už je ovšem námět pro širší a komplexněji pojatou analýzu a studii.

Literatura

- [1] Bína, J. (2002): Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky. In *Urbanismus a územní rozvoj*, V. ročník, číslo 1/2002, s. 2-11.
- [2] Foretová, V., Foret, M. (1996): *Komunikující město*. Open Society Fund, Praha. 107 s.
- [3] Klufová, R., Rost, M. (2003): Využití nástrojů GIS pro analýzu intenzity cestovního ruchu a rekreace v území. In *svorník referátů GIS Ostrava*.
- [4] Kotler, P. et al. (1993): *Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations*. The Free Press, New York.
- [5] Svazek obcí Vranovska (2004): *Obce Vranovska turistům*. Turistické informační centrum Svazku obcí Vranovska, Vranov nad Dyjí. 29 s.

- [6] Vepřek, K. (2002): Hodnocení potenciálu cestovního ruchu a jeho využití v územních plánech VÚC. In *Urbanismus a územní rozvoj*, V. ročník, číslo 3/2002, s. 17-27.
- [7] Vystoupil, J., Holešická, A., Kunc, J., Maryáš, J., Seidenglanz, D., Šauer, M., Toney, P., Víturka, M., Franěk, P., Tittelbachová, Š. (2006): *Atlas cestovního ruchu České republiky*. MMR, Praha, 157s.
- [8] Vystoupil, J., Holešinská, A., Kunc, J., Šauer, M. (2007): *Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR*. 1. vyd. Brno : ESF MU, 106 s.
- [9] Warszyńska, J. (1979): *O cena atrakcyjności środowiska geograficznego dla potrzeb turystyki i rekreacji na różnych poziomach i etapach planowania*, AWF, Poznań, 116s.

JAK LIDÉ TRÁVÍ DOVOLENOU VE VYBRANÝCH REGIONECH ČESKÉ REPUBLIKY

Ing. Jiří DUŠEK

Ing. Ladislav SKOŘEPA, Ph.D.

Vysoká škola evropských a regionálních studií

Žižkova 6, 370 01 České Budějovice

e-mail: dusek@vsers.cz, skorepa@vsers.cz

ANOTACE

Příspěvek se shrnuje výsledky marketingového výzkumu „Omnibus ZS 2006“, který se zabýval cestovním ruchem ve vybraných regionech České republiky – jak tráví lidé dovolenou, jaký mají životní styl a preference v oblasti cestovního ruchu.

KLÍČOVÁ SLOVA

sociologický výzkum, dovolená, jižní Čechy, životní styl

ANNOTATION

The contribution deals with results of marketing research „Omnibus ZS 2006“, which relates to travel movement in the chosen regions of the Czech republic – how do people spend their holidays, what lifestyle and preferences in travel movement do they have.

KEY WORDS

sociological research, holiday, South Bohemia, lifestyle

Úvod

Na přelomu dubna a května 2006 realizovala Vysoká škola evropských a regionálních studií spolu se svými partnery (Českou zemědělskou univerzitou v Praze, Západočeskou univerzitou v Plzni a Vysokou školou polytechnickou v Jihlavě) výzkum „Omnibus ZS 2006“ mezi občany ČR. Dotázáno bylo 3454 respondentů. V rámci řešení projektu Omnibus ZS 2006 byl mimo jiné proveden rozsáhlý marketingový a sociologický průzkum. Spektrum otázek bylo velmi různorodé – od bezpečnosti potravin, přes politologii, regionální rozvoj až po cestovní ruch. Otázky zaměřené na cestovní ruch se týkaly zjišťování zvyků a způsobu trávení dovolené. Z 3454 respondentů byla většina respondentů ve věku 20-49 let a pocházela z jižních, středních Čech a Vysočiny, proto jsme se zaměřili právě na tuto cílovou skupinu, protože pro tuto skupinu obyvatel České republiky je výzkum dostatečně průkazný a statisticky validní. Touto problematikou se zabývali již některé předchozí práce tvůrců výzkumu^{1,2,3} a autoři již spolupracovali na některých dalších výzkumech v oblasti cestovního ruchu v České republice^{4,5}.

Metoda výzkumu

V průběhu roku 2006 bylo osloveno celkem 3454 respondentů. Průzkum byl proveden formou omnibusu a otázky se netýkali jen způsobu trávení dovolené, ale i dalších oblastí. Výsledky získané v jiných oblastech budou zpracovány a publikovány jiným způsobem. Protože tazatelé neměli stanoveny žádná pravidla pro výběr respondentů a šlo především o procvičení techniky dotazování v rámci výuky na Vysoké škole evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích, Vysoké škole polytechnické v Jihlavě a ČZU v Praze, nejsou všechna data dostatečně reprezentativní.

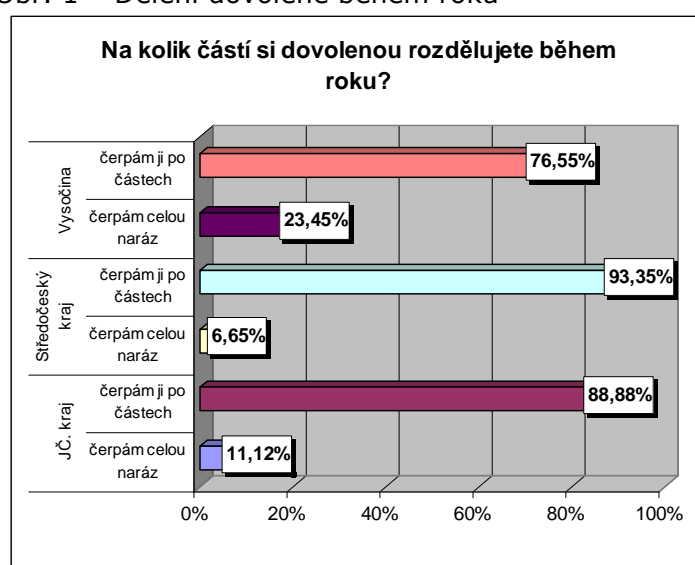
Proto z průzkumu byly vybrány pouze ti respondenti, kteří mají trvalé bydliště v Jihočeském kraji, Středočeském kraji a Vysočině a spadají do věkové skupiny 20 až 49 let. To představuje 1930 respondentů a průzkum je dostatečně reprezentativní a statisticky validní. Skupiny respondentů mladších 20 let a starších 50 let jsme do tohoto příspěvku nezařadili vzhledem k odlišným preferencím v oblasti dovolené.

Výsledky a diskuse

A. Délka čerpané dovolené a její rozložení v roce

Na obrázku 1 je uvedena struktura odpovědí na otázku „Kolik dnů dovolené průměrně ročně čerpáte?“. Nejvíce respondentů, kteří čerpají dovolenou naráz je z oblasti Vysočiny – 23,45 % respondentů, v jižních Čechách je to 11,12 % respondentů a nejméně je to ve Středočeském kraji – 6,65 % respondentů.

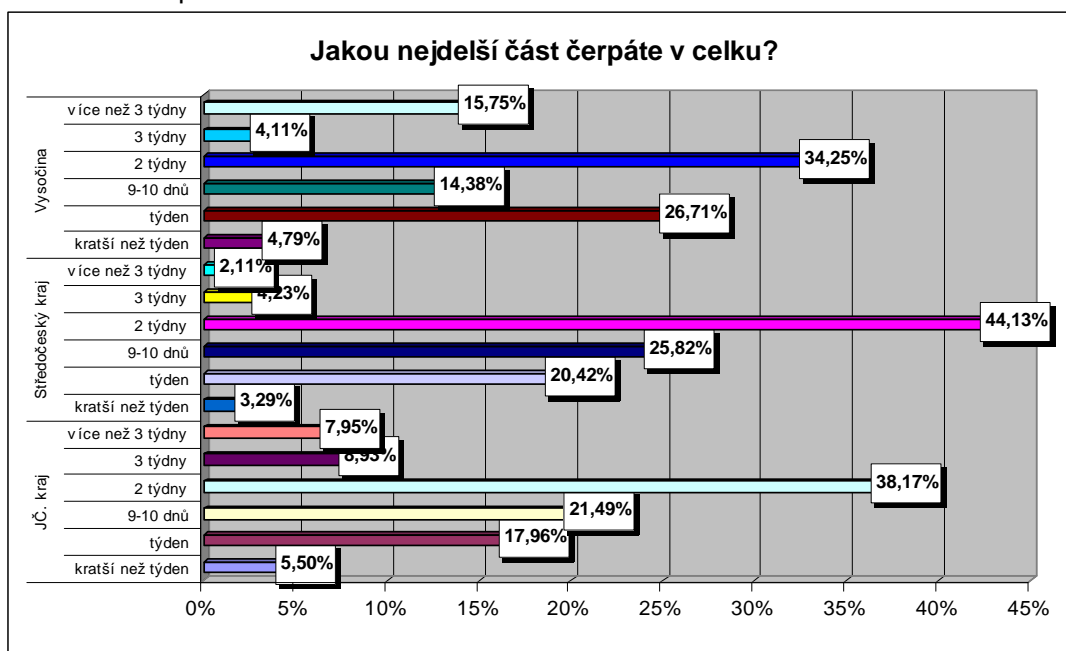
Obr. 1 – Dělení dovolené během roku

Nejčastěji si obyvatelé všech třech regionů rozdělují dovolenou na tři (35-40 % respondentů) nebo dvě části (okolo 25 % respondentů).

„Jakou nejdelší část dovolené čerpáte v celku?“, byla další otázka, týkající se způsobu trávení dovolené. Výsledky jsou uvedeny na obrázku 2. Z obrázku je zřejmé, že nejoblíbenější doba trávení dovolené je čtrnáct dnů, což praktikují dvě pětiny respondentů, jedna pětina pak dává přednost dovolené v celku v trvání jeden a půl týdne a další pětina si dopřeje v celku jen týdenní dovolenou. Nejoblíbenější je dvou týdenní dovolená ve Středočeském kraji (44,13 %), na Vysočině je to „jen“ u 34,25 % respondentů.

Obr. 2 – Čerpání dovolené vcelku

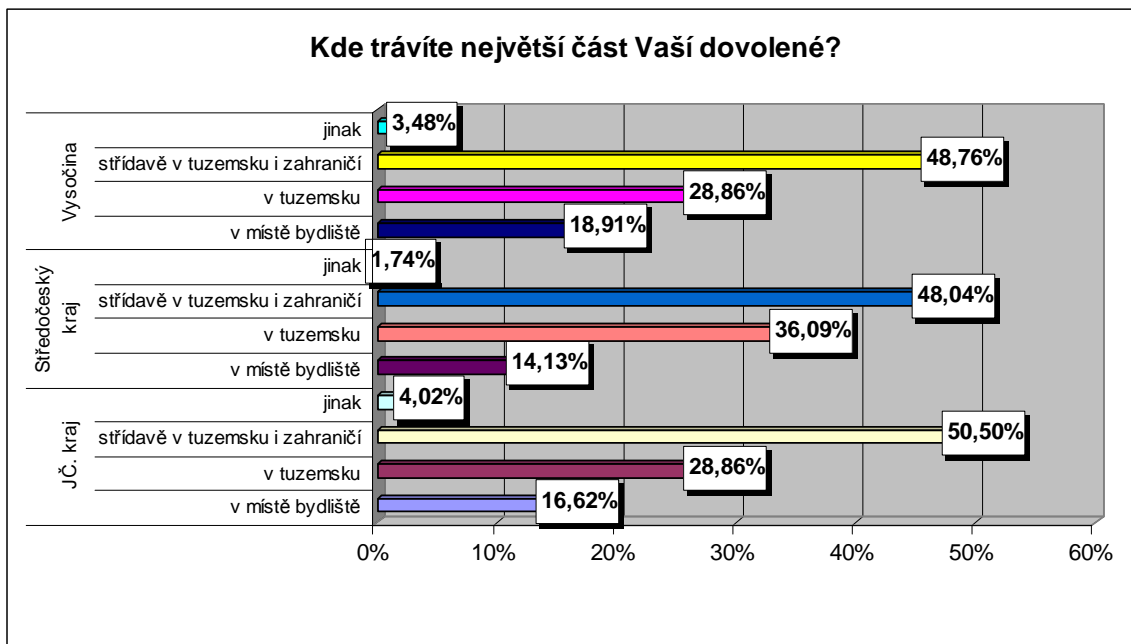
B. Způsob trávení dovolené

Jak je patrné z obrázku 3, obyvatelé všech tří zkoumaných regionů tráví dovolenou nejčastěji střídavě doma a v zahraničí (kolem 49 %), zhruba třetina dává stále přednost dovolené v tuzemsku. Jedna pětina respondentů tráví dovolenou v místě bydliště.

Z výzkumů prováděných agenturou STEM/MARK⁶ pro CzechTourism v roce 2003 na celém území ČR a se všemi věkovými kategoriemi respondentů naopak vyplývá, že 38 % české populace tráví dovolenou na chatě nebo na chalupě. Zhruba čtvrtina cestuje výhradně do zahraničí (převážně k moři) a pětina střídá zahraničí a Českou republiku. Důvodem pro trávení dovolené doma jsou podle výzkumu STEM/MARK nejčastěji peníze a neexistence jazykových bariér a také touha poznat lépe vlastní zemi („Člověk tady žije a mnoho toho nezná“). Zahraničí preferují mladší lidé a domácnosti s nejvyššími příjmy („Člověk musí vybočit ze stereotypu“). Důvody se liší i podle skupin obyvatelstva. Pro seniory jsou důležitá zdravotní omezení, pro rodiny s dětmi vzdálenost, pro ostatní zase stabilita počasí – ať už v létě u moře nebo v zimě na horách.

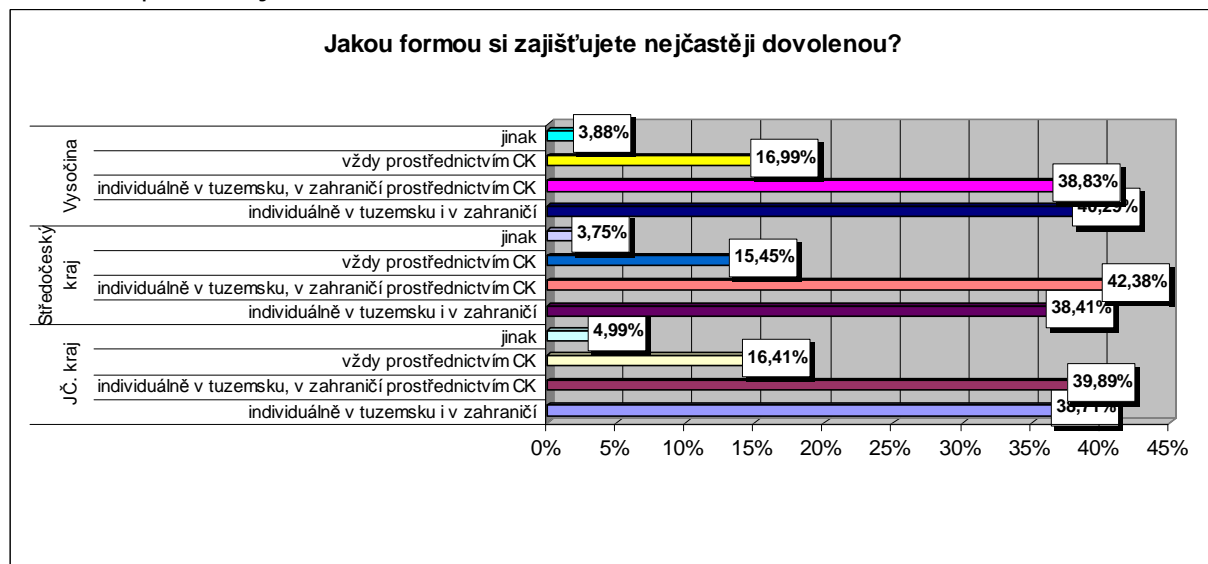
Rozdíl mezi výzkumy VŠ a agentury STEM/MARK je zapříčiněn jednak strukturou respondentů a také obdobím, kdy byli jednotlivé výzkumy realizovány.

Obr. 3 – Místo trávení dovolené

Další otázka se týkala způsobu zajištění dovolené. Z grafu je patrné, že skupiny respondentů, kteří si zajišťují veškerou dovolenou individuálně (v tuzemsku i zahraničí) a těch, co si jí zajišťují individuálně v tuzemsku a v zahraničí prostřednictvím cestovní kanceláře, je téměř totožný. Pouze na Vysočině počet respondentů zajišťujících si dovolenou individuálně v tuzemsku i zahraničí mírně převažuje nad těmi, kteří si dovolenou v zahraničí zajišťují prostřednictvím CK.

Obr. 4 – Způsob zajištění dovolené

Souhrn a závěry

Z provedeného sociologického výzkumu Omnibus ZS 2006 vyplývají následující poznatky:

- nejvíce respondentů, kteří čerpají dovolenou naráz je z oblasti Vysočiny – 23,45 % respondentů, v jižních Čechách je to 11,12 % respondentů a nejméně je to ve Středočeském kraji – 6,65 % respondentů

- nejčastěji si respondenti rozdělují dovolenou na tři (35-40 % respondentů) nebo dvě části (okolo 25 % respondentů)
- nejoblíbenější doba trávení dovolené je čtrnáct dnů, což praktikují dvě pětiny respondentů, jedna pětina pak dává přednost dovolené v celku v trvání jeden a půl týdne a další pětina si dopřeje v celku jen týdenní dovolenou
- respondenti tráví dovolenou nejčastěji střídavě doma a v zahraničí (cca 49 %), zhruba třetina dává stále přednost dovolené v tuzemsku. Jedna pětina respondentů tráví dovolenou v místě bydliště
- dle výzkumu agentury STEM/MARK naopak vyplývá, že 38 % české populace tráví dovolenou na chatě nebo na chalupě. Zhruba čtvrtina cestuje výhradně do zahraničí (převážně k moři) a pětina střídá zahraničí a Českou republiku
- rozdíl mezi výzkumy VŠ a agentury STEM/MARK je zapříčiněn jednak strukturou respondentů a také obdobím, kdy byli jednotlivé výzkumy realizovány, jiné výzkumy Czechtourismu v roce 2004 uvádí počet respondentů, kteří tráví dovolenou v tuzemsku i zahraničí na úrovni 42 %, což proti roku 2003 znamená 7 % pokles
- počty respondentů, kteří si zajišťují veškerou dovolenou individuálně (v tuzemsku i zahraničí) a těch, co si jí zajišťují individuálně v tuzemsku a v zahraničí prostřednictvím cestovní kanceláře, je téměř totožný (39 % x 40 %). Pouze na Vysočině počet respondentů zajišťujících si dovolenou individuálně v tuzemsku i zahraničí mírně převažuje nad těmi, kteří si dovolenou v zahraničí zajišťují prostřednictvím CK.

Literatura

- [1] Vaníček, J.: Cestovní ruch a marketingový výzkum. C.O.T. business, ISSN 1212-4281, Leden 2004, Příloha s.I-VIII, (2004)
- [2] Vaníček, J.: Cestovní ruch – marketingový nebo sociologický výzkum? Marketing a komunikace 1/05, s. 24-6, ISSN 1211-5622 (2005)
- [3] Vaníček J.: Problémy kvantitativního marketingového výzkumu v cestovním ruchu. C.O.T. Business, Září 2005,ISSN 1212-4281 (2005)
- [4] Vaníček J., Skořepa L., Šíp J.: „Některé poznatky z marketingového výzkumu cestovního ruchu v Českých Budějovicích a jejich uplatnění při výuce obchodně podnikatelského studia na ZF JU“. 6. Mezinárodní konference „Cestovní ruch, regionální rozvoj a školství“, Tábor 28. 3. 2001.
- [5] Vaníček J., Skořepa L., Dušek J.: „Jak mladší lidé v jižních Čechách tráví dovolenou“. 2 . mezinárodní konference Aktuální problémy cestovního ruchu na téma „Komunikace v cestovním ruchu“, Jihlava 14-15.3.2007.
- [6] Tuček, J.: Češi tráví dovolenou nejčastěji na chalupě. Stemmark, duben 2004. K dispozici na http://www.stemmark.cz/press/press_30_04_2004.htm.

ANALÝZA ZMIEN KRAJINNEJ ŠTRUKTÚRY A KVANTIFIKÁCIA VÝVOJA VYUŽÍVANIA ÚZEMIA V ZÁZEMÍ MESTA SKALICA

Ing. Zuzana JURÍČKOVÁ

*Stredoeurópska vysoká škola v Skalici, Ústav životného
prostredia a regionálneho rozvoja
Kráľovská 383/11, 909 01 Skalica, Slovenská republika
e-mail: z.jurickova@sevs.sk*

ANOTÁCIA

Na pochopenie zmien krajiny je potrebné poznať historické pozadie socio-ekonomických aktivít ako aj následné procesy environmentálnych zmien. Predkladaný príspevok porovnáva využívanie pôdy v záujmovom území katastrálneho územia mesta Skalica v minulosti a súčasné trendy. Tradičné využívanie územia v povodí rieky Moravy rešpektovalo pravidelné obdobia záplav, sústavu riečnych ramien a mokrade. Navýšenie hrádze a melioračné úpravy realizované v sedemdesiatich rokoch 20. storočia spôsobili vysušenie mokradí a zánik niektorých slepých ramien. Sledovanie vývoja využívania pôdneho fondu a jeho kvantifikácia nám umožňujú bližšie poznanie zmien prebiehajúcich v krajine.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Krajina, krajinná štruktúra, ekologická stabilita

ANNOTATION

Understanding of landscape changes requires recognition of historical background of socio-economic activities as well as consequential environmental changes. Submitted paper compares land use in the past in the study area of cadastral area of Skalica and actual development. Traditional landuse in the Morava river basin area respected flood periods, river arms network and wetlands. Mounting of a dike and construction of drainage system in seventies of 20 century caused drying of wetlands and extinction of some river arms. Monitoring of landuse development and its quantification allow us to better understand changes pursuing in the landscape.

KEY WORDS

Landscape, landscape structure, ecological stability

Úvod

Mesto Skalica je lokalizované v regióne Slovenského Pomoravia v tesnej blízkosti hranice Slovenskej republiky s Českou republikou. Charakter krajiny v katastri mesta Skalica významne formovala rieka Morava, no zároveň aj intenzívne poľnohospodárske využívanie územia počas posledných piatich storočí. Vybudovanie hrádze rieky Moravy ako protipovodňovej ochrany v prvej polovici 20. storočia, napriamenie jej toku a melioračné úpravy pozemkov v nive Moravy v sedemdesiatich rokoch 20. storočia mali za následok rozšírenie plôch ornej pôdy a vysušenie mŕtvych ramien a plytkých depresí v bezprostrednej blízkosti lužného lesa.

Ciele

Cieľom príspevku je analýza súčasného plošného a priestorového zastúpenia skupín krajinných prvkov a vyhodnotenie premeny krajinnej štruktúry v čase. Výstupom úlohy sú krajinoekologické informácie pre hodnotenie stavu a procesov v krajine, ktoré majú rozhodujúci význam pri riešení environmentálnych problémov krajiny v záujme trvaloudržateľného rozvoja na lokálnej úrovni.

Metodika

Na sledovanie zmien vo využívaní krajiny bolo vybrané modelové územie katastra mesta Skalica. Územie sa nachádza v západnom cípe Slovenska a jeho prihraničný charakter je zdôraznený štátnou hranicou ohraničujúcou severnú a západnú časť katastra. Študované územie má rozlohu 60 km² a pre vyhodnotenie zmien boli určené nasledovné kategórie využitia krajiny: lesná pôda, trvalé trávne porasty, vinohrady, záhrady, ovocné sady, orná pôda, zastavané plochy a ostatné plochy. Všeobecný vývoj využívania územia katastra mesta Skalica bol spracovaný na základe dostupných zdrojov rešeržnou formou a pri analýze krajinnej štruktúry a historických zmien boli využité štatistické údaje, mapy zo 16. a z konca 18. storočia. Výskum bol orientovaný na analýzu využitia krajiny a na základe zastúpení jednotlivých kategórií využitia bol vypočítaný koeficient ekologickej stability krajiny výpočtom Kes_1 podľa Míchala (1990) a Kes_2 podľa Miklósa (1986).

Historické využívanie a charakteristika územia

Polnohospodárske využívanie územia nivy rieky Moravy na lokalite Pláňavy je doložené nálezmi plochých kamenných tabúlí, ktoré už v mladšej dobe kamennej (3000 rokov p.n.l) slúžili na drvenie a rozotieranie zrna. Osídlenie územia budovaním osád na vyvýšeninách uprostred vôd využili neskôr Slovania pri osídleniach tzv. barinného typu. Takéto sídla v povodí Moravy sa nazývajú Hrudý a v Skalici je toto pomenovanie územia popri Výtržine dodnes zachované. V katastrálnej mape z konca 18. storočia je toto územie označené ako Drinové Hrudý, avšak v dôsledku intenzívneho obhospodarovania týchto pozemkov pôvodné vyvýšenie už nie sú v krajine rozpoznateľné.

Pôdny fond katastrálneho územia Skalice začiatkom 16. storočia pozostával z rolí, vinogradov, pasienkov, lúk a zalesnenej pôdy. Priaznivé klimatické a pôdne podmienky umožňovali pestovanie rozličných druhov plodín, pričom prevládali raž a jačmeň. Od konca 17. storočia sa pestoval tabak, a od polovice 18. storočia kukurica, neskôr aj priemyselné rastliny na výrobu farbív na textílie, a cukrová repa. Až do polovice 20. storočia mali značný ekonomický význam aj mokré lúky v nive Moravy, prirodzene hnojené záplavami, ktoré umožňovali produkciu vysokokvalitného sena. Vybudovanie protipovodňovej hrádze popri rieke Morave v prvej polovici 20. storočia, prerušenie pôvodných ramien Moravy a odvodnenie polí s vysokou hladinou spodnej vody, ako aj používanie hnojív a herbicídov výrazne narušili ekologické podmienky územia. Zvýšilo sa znečistenie povrchových a podzemných vôd, znížila sa pôvodná diverzita druhov a plocha mokradí. Zároveň sa zmenšila celková plocha územia zaplavovaného pri povodniach a niektoré mŕtve ramená vyschli. Na druhotnej krajinnej štruktúre územia katastra Skalice sa významnou mierou podieľajú:

Lúky - Veľké plochy lúk a pastvín boli v dôsledku rozširovania živočíšnej výroby a zvyšujúcej sa potreby produkcie krmovín začiatkom sedemdesiatich rokov odvodené melioračnými kanálmi. Pravidelne zaplavované lúky pôvodne využívané na produkciu sena a na pastvu zmenili svoj charakter z prírodných mokrých lúk na trvalé trávne porasty so zastúpením nepôvodných druhov, ale aj na ornú pôdu. V posledných rokoch boli mnohé z týchto pozemkov znovu zatrávnené, sú raz ročne kosené a ich extenzívne obhospodarovanie sa napriek značnej zmene druhového zastúpenia tráv a bylín začína približovať k ich pôvodnému poslaniu.

Orná pôda – Orná pôda bola historicky pridelená k jednotlivým domom v meste a domy mali pozemky v každom z troch polí (Široké, Dlhé, Jazerné), ktoré umožňovalo trojpoľné

hospodárenie. Najväčší nárast rozlohy ornej pôdy bol umožnený rozsiahlymi melioračnými opatreniami a družstevným obhospodarovaním pozemkov od päťdesiatich rokov 20. storočia.

Lesy - Podľa mapy Skalice k chotárnym sporom zo 16. storočia tvorili v tej dobe lužné lesy súvislú plochu medzi riekou Moravou a jej ramennou sústavou. V súčasnosti sa v alúviu Moravy nachádzajú pomerne zachovalé tvrdé lužné lesy nížinné rozdelené hrádzou, a tak len časť lesa býva zaplavovaná počas povodňových období. Vrbovo-topolové lužné lesy podhorského typu sú viazané na úzke nivy Zlatníckeho a Skalického potoka.

Vinice - Charakteristickým znakom scenérie Skalice sú vinohrady situované na južných a západných svahoch Veterníka (316 m.n.m), ktorého vrchol je porastený lesostepnou vegetáciou. Vinohrady sú zväčša intenzívne obhospodarované, len menšia časť je zatravnená a kosená. Celkovo je v katastri Skalice 140 ha viníc, z toho drobní súkromní vinohradníci obhospodarujú viac ako 100 ha.

Vodné plochy - Priepustnosť mäkkých hornín a málospevnené štvrtohorné usadeniny majú za následok malú vodnatosť tokov pretekajúcich územím katastra mesta Skalica. Všetky toky z tejto oblasti odvádza rieka Morava, ktorá v minulosti často menila svoje koryto. Meliorácie a napriamenie toku rieky realizované v priebehu 20.storočia výrazne pozmenili charakter územia a pôvodné korytá sú rozoznateľné už len ako vlhké močaristé depresie a zachované sú iba niektoré fragmenty pôvodnej ramennej sústavy. Najzachovalejšími ramenami sú Ivanské rameno (pôvodne Ivánek) a Štepnické rameno (pôvodne Lipa). Významnú úlohu v krajine zohrávajú Kopčiansky kanál, ktorý sa napája na Kátovské rameno, a mŕtve rameno Moravy Výtržina, podružný význam má Bačov kanál. V pahorkatinovej časti územia Bielych Karpát má dominantné postavenie Zlatnícky potok. Starohorský potok pritekajúci od Mokrého Hája popod Veterník má hlboko zarezané koryto a pôvodne zásoboval vodou Farárske jazero. V území medzi Holíčom a Skalicou sa v minulosti rozprestieral močiar, v katastrálnych mapách z konca 18. storočia označovaný ako Dolný rybník a medzi Vrádišťom a Skalicou Horný rybník, ktorý siahal až k úpätiu Veterníka. Významným ekostabilizačným prvkom sa stali v poslednom období Skalické rybníky rozprestierajúce sa v lokalite bývalého Farárskeho jazera v Dolnom rybníku.

Výsledky a hodnotenie

Z údajov o využívaní pôdneho fondu za obdobie rokov 1993-2007 (Tab.1) môžeme analyzovať aktuálne trendy v intenzite obhospodarovania územia. Najväčší nárast výmery (graf 1) zaznamenali za sledované obdobie trvalé trávne porasty (nárast o 68%) a zastavané plochy (nárast o 34%). Mierny nárast zaznamenali plochy vinohradov (o 11%) a ovocných sádov (10%). Pokles bol zaznamenaný u výmery záhrad (9%) a vodných plôch (6%). Les vystupuje ako najstabilnejšia forma z hľadiska zmien. Na pokles výmery ornej pôdy malo vplyv zavedenie agroenvironmentálnych schém a prevod ornej pôdy na trvalé trávne porasty, ale aj zabratie ornej pôdy pre účely výstavby priemyselného parku, ciest (obchvat mesta), prevádzkových a obytných objektov.

Na základe hodnotenia jednotlivých kategórií využitia sme pristúpili ku skúmaniu ekologickej stability územia. Koeficienty ekologickej stability (Kes) predstavujú jeden z možných prístupov ku kvantifikácii tejto problematiky. Na demonštráciu vývoja využívania krajiny bol použitý spôsob kvantifikácie zmien krajinej makroštruktúry výpočtom Koeficientu ekologickej stability Kes_1 podľa Míchala (1990) a Kes_2 podľa Miklósa (1986). Podľa Míchala sa koeficient ekologickej stability vypočíta ako:

$$Kes_1 = \frac{S}{L},$$

kde S je výmera plôch relatívne stabilných a L plôch relatívne nestabilných.

Krajina sa považuje za stabilnejšiu, čím vyššia je dosiahnutá hodnota Kes_1 . Hodnoty v rozmedzí 0,51-1,0 poukazujú na nestabilnú krajinu, za čiastočne stabilizovanú ak Kes_1 dosiahne hodnotu 1,01-3,0 a za stabilizovanú ak hodnoty Kes_1 dosiahnu hodnotu 3,01 a viac. Pri výpočte Kes_1 pre krajinu v k.ú. Skalice boli medzi krajinné prvky pôsobiace stabilne na okolitú krajinu započítané: lesy, trvalé trávne porasty, vodné plochy, ovocné sady, záhrady a vinice, a ako krajinné prvky s nestabilným vplyvom boli zaradené: orná pôda, zastavané územia a ostatné plochy. Podľa výpočtu Kes_1 môžeme konštatovať, že krajina dosiahla v sledovanom období najvyššiu ekologickú stabilitu v roku 2007 ($Kes_1 = 0,75$) a najnižšiu v roku 1993 ($Kes_1 = 0,66$), v ktorom sa najviac prejavili negatívne dôsledky nevhodného obhospodarovania pôd z minulosti. Pozitívny nárast Koeficientu ekologickej stability bol spôsobený predovšetkým poklesom výmery ornej pôdy po roku 1993 a po roku 2004.

Stanovenie miery ekologickej stability podľa kvalitatívnych znakov publikoval Miklós (1986), pričom využil pri výpočte aj význam a vlastnú hodnotu vplyvu krajinného prvku na stabilitu krajiny. Autor jednotlivým formám využitia krajiny priradil nasledovné koeficienty ekologickej významnosti: zastavané plochy = 0, orná pôda = 0,14, vinice = 0,29, ovocné sady = 0,43, záhrady = 0,50, lúky = 0,62, vodné plochy = 0,79, lužné lesy = 1,00. Kvalitatívny ukazovateľ ekologickej stability sa vypočíta podľa vzťahu:

$$Kes_2 = (\sum p_i \cdot k_i) / p,$$

Kde p_i je plocha i -tej formy využitia krajiny, k_i je koeficient ekologickej významnosti i -tej formy, a p je celková plocha. Hodnoty Kes_2 do 0,33 predstavujú nestabilné územie, hodnoty 0,34-0,50 málo stabilné, 0,51-0,66 stredne stabilné a nad 0,66 stabilné územie. Pri výpočte ekologickej stability krajiny Kes_2 sa potvrdilo, že k.ú. mesta Skalica je málo stabilným územím ($Kes_2 = 0,44$).

Použité metódy na hodnotenie ekologickej stability podávajú základné informácie o miere ekologickej stability k.ú. Skalice, pričom však hodnotia územie ako celok a nezohľadňujú heterogénnosť a výmeru jednotlivých pozemkov, ktorá najmä v prípade rozdrobených skalických vinogradov zohráva významnú ekostabilizačnú funkciu.

Diskusia a záver

Krajinná štruktúra a jej zmeny sú výsledkom socio-ekonomického vývoja daného územia- Vplyvy ľudskej činnosti sa v území katastra Skalice prejavujú od neolitu, pričom územie bolo po stáročia ekologicky stabilné a riadilo sa prirodzenými procesmi. Charakter územia a zmeny v jeho využívaní sú dodnes dobre identifikovateľné vo forme historických názvov miestnych častí v katastri Skalice (Staré hory, Žebráky, Novosady, Jazerné pole, atď.). Až 20. storočie prinieslo do územia výrazné negatívne prvky a vplyvy, ktoré spôsobili zníženie jeho autoregulačných schopností.

Použité metódy pre hodnotenie ekologickej stability Kes_1 a Kes_2 potvrdili malú stabilitu územia, tieto metodiky však neodrážajú vnútornú krajinnú štruktúru a dynamiku procesov v nej prebiehajúcich. Vďaka aplikovaným agroenvironmentálnym opatreniam počas posledných rokov nastali pozitívne zmeny v obhospodarovaní pozemkov a premeny ornej pôdy na trvalé trávne porasty, ako aj mierne zvýšenie plôch viníc, ktoré hlavne vďaka svojej značnej rozdrobenosti zohrávajú v krajine pozitívnu úlohu. Zároveň však boli zaznamenané aj negatívne trendy vo vývoji krajinných štruktúr a to najmä zväčšovanie zastavaných plôch, a ostatných plôch (dopravných a i.) a úbytok vodných plôch. Analýza kvantifikovala zmeny, ktoré sa udiali v krajine v uplynulých pätnástich rokoch a poukázala na potrebu realizácie opatrení na dosiahnutie vyššej ekologickej

stability krajiny a trvaloudržateľného rozvoja územia. Z dlhodobého pohľadu je potrebné podporovať a rozšíriť tradičné obhospodarovanie kosných lúk v nive rieky Moravy, vytvárať podmienky pre vznik nových vodných plôch (mokradí), zabezpečiť výraznú obnovu a zakladať nové líniové výsadby stromoradií vo voľnej krajine a zachovať obhospodarovanie vinohradov v súčasnom rozsahu s vylúčením výstavby rodinných domov.

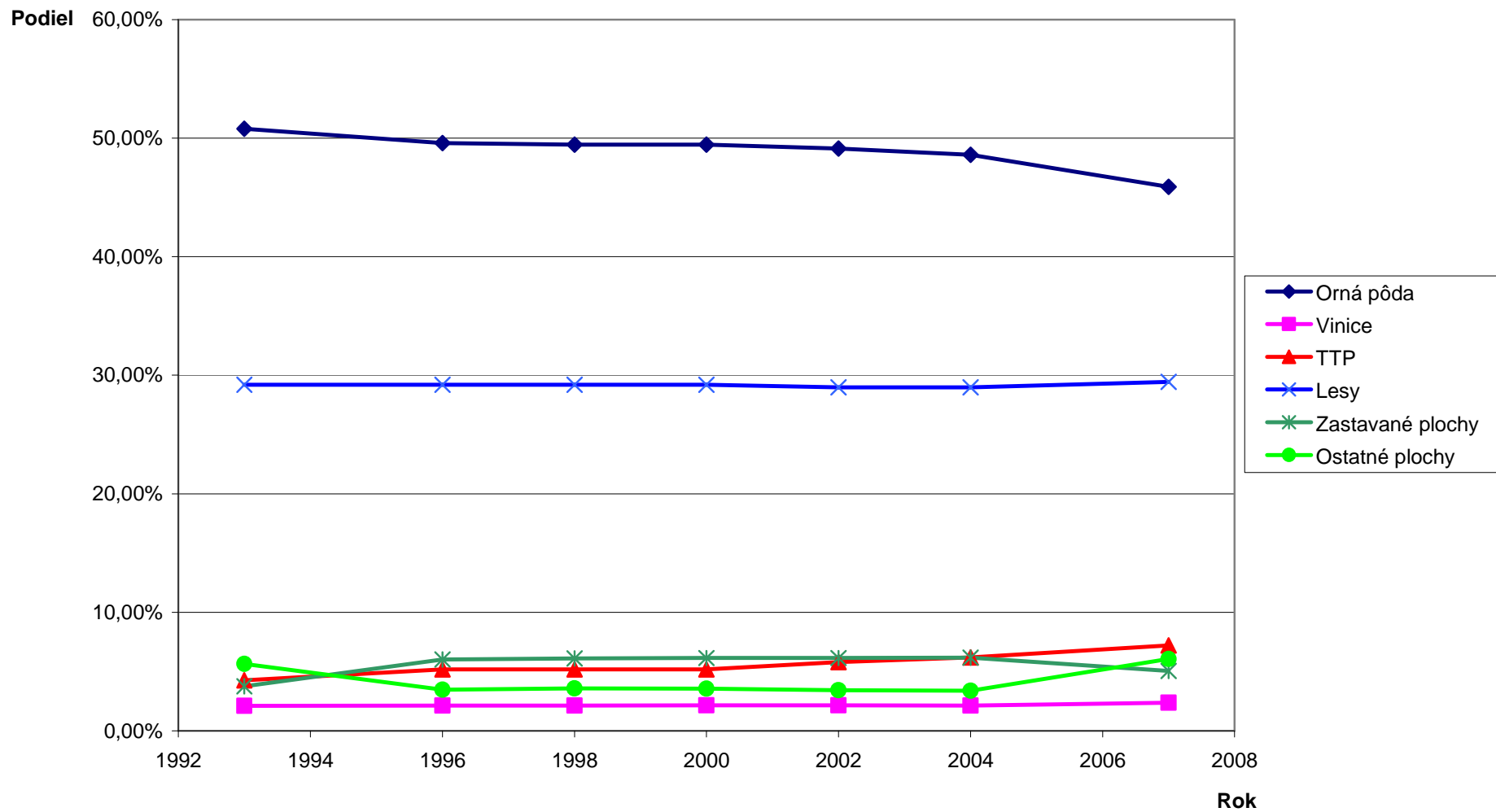
Literatúra

- [1] Aluviálne lúky rieky Moravy – význam obnova a manažment. 1999. Daphne - Centrum pre aplikovanú ekológiu. Bratislava.
- [2] Katastrálne mapy mesta Skalica z konca 18. storočia (okolo r. 1784). Ministerstvo vnútra SR Štátny archív v Bratislave, pobočka Skalica
- [3] Mapa Skalice k chotárnym sporom so strážnickými pánmi zo Žerotína zo 16. storočia (cca 1568), Ministerstvo vnútra SR Štátny archív v Bratislave, pobočka Skalica
- [4] Míchal, I. 1990. Ekologická stabilita. Veronica. Praha. 1990.
- [5] Miklós L. 1986. Stabilita krajiny v ekologickom genereli SSR. Životné prostredie 2 pp. 87-93.
- [6] Skalica v minulosti a dnes. 1968. Bratislava. pp. 22, 37, 58, 152-158
- [7] Zdroj údajov o využívaní pôdneho fondu v k.ú. Skalica: Mestská a obecná štatistika SR (SŠÚ) a Správa katastra Skalica (stav k 4.5. 2007)

Tab. č.1: Kvantifikácia vývoja využívania krajiny v k.ú. mesta Skalica za roky 1993-2007 (výmera plôch v m²)

	Celková výmera	Orná pôda	Vinice	Záhrady	Ovocné sady	Trvalé tráv. porasty	Lesy	Vodné plochy	Zast. plochy a nádvorcia	Ostatné plochy	Kes ₁	Kes ₂
1993	59780000	30360000	1270000	990000	30000	2540000	17460000	1510000	2240000	3380000	0,66	0,43
1996	59778062	29632743	1277092	1092341	26291	3106003	17453447	1508966	3599409	2081770	0,69	0,43
1997	59778062	29587694	1283013	1059272	26291	3103878	17453447	1508966	3631931	2123570	0,69	0,43
1998	59778062	29557906	1284266	1055420	26291	3102982	17453195	1508966	3643687	2145349	0,69	0,43
1999	59778062	29563734	1284289	1052032	26291	3102663	17453751	1500989	3649836	2144477	0,69	0,43
2000	59778062	29566394	1286294	1050437	26291	3101969	17453751	1497691	3669134	2126101	0,69	0,43
2001	59772209	29848368	1294954	1051706	31650	3059503	17385174	1569331	3681792	2059731	0,69	0,43
2002	59772209	29455899	1294037	1050118	31650	3477779	17383130	1548233	3683260	2058103	0,70	0,44
2003	59772209	29135030	1294432	1125710	31650	3720457	17383130	1548212	3683490	2060098	0,72	0,44
2004	59772209	29146957	1283765	1124564	23449	3720201	17383130	1548202	3713953	2037988	0,72	0,44
2007	59292763	27205288	1406896	903648	33243	4272340	17457012	1420667	2999155	3594514	0,75	0,44
Zmena v absol.č	-	-2716370	+136896	-82077	+8602	+1759033	+53659	-95745	+759733	+311493	-	-
% zmena	-	-10,39%	10,78%	-8,72%	10,81%	68,20%	0,02%	-5,92%	33,89%	6,35%	-	-

Vývoj podielu využívania vybraných krajinných prvkov v rokoch 1993 - 2007 v k.ú. mesta Skalica

POTENCIÁL ROZVOJE OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ ENERGIE V ČESKÉ REPUBLICE, ANALÝZA ŠIRŠÍCH SOUVISLOSTÍ

Mgr. Stanislav CETKOVSKÝ

Oddělení geografie životního prostředí, Ústav geoniky AV ČR v.v.i.

Drobného 28, 602 00 Brno

e-mail: cetkovsky@geonika.cz

ANOTACE

Příspěvek se zabývá hodnocením potenciálu rozvoje jednotlivých obnovitelných zdrojů energie v podmínkách České republiky. Analýza těchto zdrojů bere v úvahu kromě aspektů ekonomických (cena vyrobené energie, dostupnost zdroje) také aspekty environmentální, jako jsou vlivy na krajinný ráz, flóru a faunu, zábor půdy a produkci emisí, zápachu, odpadu.

ANNOTATION

Contribution deals with evaluation of potential of renewable energy sources development on condition of the Czech Republic. Analysis of these sources takes into account economical and environmental aspects. Economical aspects are price for energy unit produced and availability. From environmental aspects have been analyzed impacts to landscape character, flora and fauna, appropriation of land and production of emissions, odour and waste.

Úvod

Obnovitelné zdroje energie (dále OZE) jsou takové zdroje, které jsou nevyčerpatelné, dle vyhlášky 214/2001 Sb. mezi ně patří voda, vítr, geotermální energie a energie prostředí, biomasa. Z OZE lze získávat tepelnou nebo elektrickou energii. V následujícím textu se zaměříme na aspekty výroby elektrické energie z obnovitelných zdrojů.

Celosvětový boom ve využívání obnovitelných zdrojů energie začal v 90. letech minulého století a instalovaný výkon OZE neustále roste. Jedna z hlavních výhod OZE je jejich rovnoměrné rozložení. Z pohledu národních ekonomik jsou tedy domácími zdroji, které mají potenciál nahrazovat a případně úplně vytěšňovat fosilní paliva. Zároveň tyto zdroje v současnosti nabízejí možnost významně diverzifikovat energetické zdroje v jednotlivých zemích. Jejich rozvoj je také považován za důležitý nástroj na ochrany národní ekonomiky před budoucími šoky z nárůstu cen dovážených paliv a nákladů na likvidaci environmentálních škod (Vymazal, 2006). Také nejsou jakožto domácí zdroje ovlivňovány změnami devizových kurzů, což je podstatným argumentem pro země, které jsou odkázány převážně na dovoz paliv.

Vůdčí postavení ve využívání OZE má Evropská Unie. Rostoucí energetická závislost jejích členských států na třetích zemích a závazky ke snížení emisí skleníkových plynů směřují evropskou politiku k podpoře výroby elektřiny z OZE. Do roku 2010 se má z obnovitelných zdrojů krýt 21 % hrubé spotřeby elektřiny v EU (Comission Green Paper).

V oficiálních dokumentech Evropské unie můžeme opakovaně nalézt tezi, že za nejlepší ekonomické řešení současných i budoucích environmentálních problémů je obecně považováno zahrnutí externích nákladů do cen energie - tzv. internalizace externalit. Podstatnou charakteristikou externalit bývá, že se jedná o náklady činností a jevů, které neprocházejí trhem. Tento problém by pak téměř bezvýtku měla řešit ekologická (energetická) daňová reforma. S ohledem na složitost vyjednávání a vlivů různých skupin je vždy zároveň konstatováno, že druhým nejlepším řešením jsou systémy přímé

podpory - dotace, nízko úročené půjčky a ostatní podpory, včetně garantovaných výkupních cen a dalších nástrojů. Přístupů k vyčíslení externích nákladů, zejména pokud jde o energetiku a částečně i dopravu, kde jsou tyto negativní dopady zřejmě nejvyšší, je několik, od těch nejjednodušších až po složité modely zahrnující globální dopady. Negativní externí náklady (dopady) spojené s výrobou a užitím energie, resp. dopravou, případně odpadovým hospodářstvím, je možné vymežit pomocí následujících kategorií:

- dopady na zdraví (nemocnost, úmrtnost) a
- dopady na budovy a materiály;
- dopady na zemědělskou produkci a lesní ekosystémy, globální oteplování, acidifikaci
- negativní dopady spojené s hlukem, viditelností, rekreací;
- zajištění dodávek.

Tab. č. 1 - Porovnání ceny energie z uhlí bez a včetně externalit s cenou energie z obnovitelných zdrojů a srovnání s výkupní cenou po dobu 15 let, jak zaručuje zákon č. 180/2005 Sb. o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie

Zdroj	Cena energie (Kč/kWh)	Výkupní cena dle zák. 180/2005 Sb. (Kč/kWh) v r. 2007
Uhlí bez externalit	1,18	/
Uhlí včetně externalit	2,82	
Skládkový plyn	1,51	
Biomasa zbytková	2,50	
Biomasa	3,60	
Bioplyn	3,20	3,375
Energie větru	2,60	2,46
Hydro	2,80	2,39
Geotermální energie ¹	1,87	4,50
Fotovoltaika		13,46

Zdroj: Evropská komise, Energetický regulační úřad

Tab. č. 2 - Kapacita OZE ve světě, 2005 (GWh)

Technologie	Svět celkem	Rozvojové země	EU-25	Čína	Německo	USA	Španělsko	Indie	Japonsko
Malé hydroelektrárny	66	44	12	38,5	1,6	3,0	1,7	1,7	3,5
Větrné elektrárny	59	6,3	40,5	1,3	18,4	9,2	10,0	4,4	1,2
Elektrárny z biomasy	44	24	8	2,0	1,7	7,2	0,5	0,9	>0,1
Geotermální elektrárny	9,3	4,7	0,8	~ 0	0	2,8	0	0	0,5
Fotovoltaické elektrárny	3,1	~ 0	1,7	~ 0	1,5	0,2	<0,1	~ 0	1,2
Solární tepelné elektrárny	0,4	0	~ 0	0	0	0,4	~ 0	0	0
Přílivové elektrárny	0,3	0	0,3	0	0	0	0	0	0
Celkem OZE (kromě velkých hydroelektráren)	182	79	63	42	23	23	12	7	6
Pro srovnání:									
Velké	750	340	115	80	7	95	17	?	45

¹ Skutečná cena energie byla vypočítána pro lokality s vysokou hustotou tepelného toku, v podmínkách České republiky je tato cena nereálná. Ukazuje se, že bez dodatečných subvencí se nevyplácí ani výkupní cena stanovená Energetickým regulačním úřadem.

hydroelektrárny									
Celková kapacita	4100	1500	710	510	130	1060	78	?	280

Zdroj: Renewables Global Status Report, 2006

Hodnocení pozitivních a negativních aspektů jednotlivých OZE

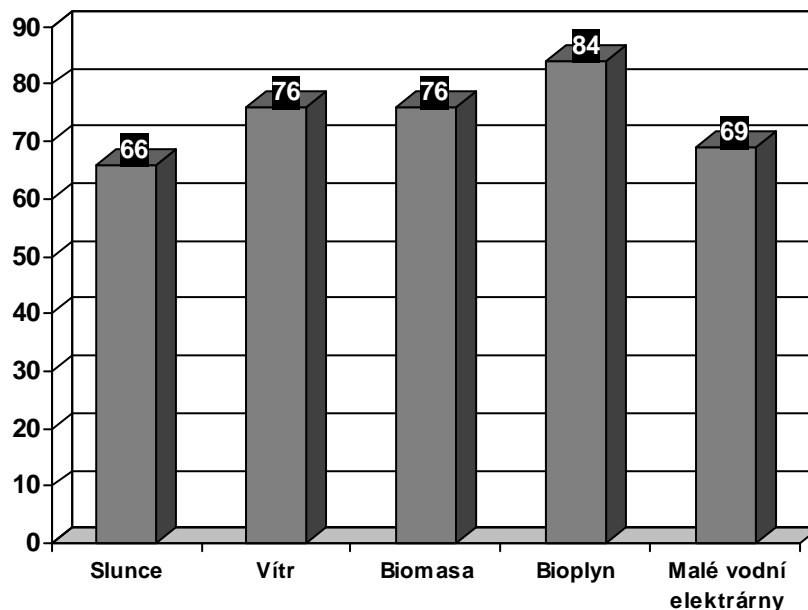
Účelem srovnávací analýzy hodnocených OZE byla snaha zahrnout co možná nejširší spektrum možných negativních či pozitivních vlivů. Každému vlivu byla přidělena váha podle významnosti vlivu, přičemž 1=méně významný vliv, 2=středně významný vliv, 3=více významný vliv. Hodnotící škála je 6 bodová, která bere v úvahu, že vlivy mohou být negativní, pozitivní či neutrální. V celkovém hodnocení se dílčí body sečtou, s tím, že čím vyšší počet bodů, tím lépe je daný OZE hodnocen.

Tab. č. 3: Srovnání pozitivních a negativních souvislostí jednotlivých OZE na základě bodového hodnocení, kde: 1 - Výrazně negativní; 2 - Negativní; 3 - Mírně negativní; 4 - Neutrální; 5 - Mírně pozitivní; 6 - Pozitivní; 7 - Výrazně pozitivní

	Krajinný ráz	Flóra a fauna	Zábor půdy	Hluk	Emise, zápach, odpady	Stabilita zdroje	Potenciál nových zdrojů	Cena/kWh	Hodnocení / počet bodů/
Váha vlivu	3	2	1	2	3	3	3	3	
Slunce	Mírně negativní 3	Neutrální 4	Negativní 2	Neutrální 4	Neutrální 4	Negativní 2	Pozitivní 6	Výrazně negativní 1	66
Vítr	Negativní 2	Mírně negativní 3	Neutrální 4	Mírně negativní 3	Neutrální 4	Negativní 2	Pozitivní 6	Pozitivní 6	76
Biomasa	Mírně negativní 3	Neutrální 4	Negativní 2	Mírně negativní 3	Výrazně negativní 1	Výrazně pozitivní 7	Výrazně pozitivní 7	Negativní 2	76
Bioplyn	Mírně negativní 3	Neutrální 4	Mírně negativní 3	Mírně negativní 3	Výrazně negativní 1	Výrazně pozitivní 7	Pozitivní 6	Mírně pozitivní 6	84
Malé vodní elektrárny	Mírně negativní 3	Mírně negativní 3	Neutrální 4	Neutrální 4	Neutrální 4	Mírně negativní 3	Výrazně negativní 1	Pozitivní 7	69

Výsledné počty bodů ukazují, že celkové rozdíly v hodnocení mezi jednotlivými OZE jsou relativně malé – viz. graf níže. Nejlépe hodnoceno je spalování bioplynu, následuje využití energie větru a spalování biomasy. Hůře jsou hodnoceny malé vodní elektrárny a fotovoltaika. Problémem malých vodních elektráren je nízký potenciál nových zdrojů u fotovoltaik zase ekonomická náročnost a nízká stabilita zdroje. Je však třeba dodat, že autor bere v úvahu fotovoltaické systémy budované na zelené louce. V případě umístění panelů na střechy domů či plochy brownfields by hodnocení dopadlo trochu lépe - vliv na krajinný ráz a zábor půdy by byl neutrální, tzn. celkově +5 bodů.

Graf č. 1: Potenciál rozvoje OZE v České republice na základě bodového hodnocení ekonomických a environmentálních aspektů podle tab. č. 3, vysvětlení v textu

Zdroj: vlastní metodika

Analýza jednotlivých OZE perspektivních v České republice

a. Energie slunce

Sluneční záření lze neefektivněji přeměňovat na teplo, přeměna na elektřinu je dražší. Přímo ji lze získávat pomocí fotovoltaických panelů, které pracují na principu fotoelektrického jevu. V současné době jsou nejrozšířenější solární články vyrobené z krystalického křemíku ve formě monokrystalu s účinností 14 až 17 % nebo polykrystalu s účinností 12 až 15 %. V laboratořích byly již vyvinuty články s účinností až 28 %, nejlepší komerční výrobky mají účinnost 20 %. Levnější články na bázi amorfního křemíku, jejichž účinnost je 5 až 9 %, dnes již ustupují (Libra, M., Poulek, V. 2006). V podmínkách ČR je možné solární energii využívat zejména k výrobě tepla a to k ohřevu teplé užitkové vody, vody v bazénech a k dotápení objektů. Fotovoltaické články jsou u nás zatím využívány jen minimálně, především z důvodu malého procenta účinnosti. Obecně platí, že během zimy je v ČR daleko méně solární energie než v letních měsících. Naopak během léta bývá solární energie značný přebytek, takže i málo účinné kolektory získají dostatečné množství energie.

Výhody:

- neprodukuje odpady
- minimální vliv na flóru a faunu
- bez hluku

Nevýhody:

- vysoké vstupní náklady
- diskontinuální (přerušovaně dostupný) zdroj
- nejvíce energie produkuje v letních měsících, kdy je poptávka po energii nejnižší
- výkonnější elektrárny vyžadují relativně velký zábor půdy

Shrnutí:

Vzhledem k velkým vstupním nákladům je masivnější využití fotovoltaik v České republice bez dalších subvencí nerealizovatelné. Při současných technologiích jsou vhodnější spíše k lokálnímu využití.

b. Energie větru

Energie pohybu vzdušných hmot vzniká nerovnoměrným zahříváním atmosféry a zemského povrchu, čímž se vytváří rozdílné rozložení tlaku vzduchu v atmosféře (Štekl, 1998). Rozdíl tlaku vyvolává tok vzduchu, a to jak na místní mikroúrovni tak na globální úrovni. Rychlost větru, která se převážně udává v m/s, je naprosto zásadní parametr pro lokalizaci větrných elektráren, neboť energie větru roste se třetí mocninou rychlosti větru. Při zdvojnásobení rychlosti větru (např. ze 4 m/s na 8 m/s) vzroste jeho energie osmkrát. Je tedy zřejmé, že i malá odchylka v rychlosti větru se výrazně projeví na množství získané elektřiny. Česká republika je vnitrozemský stát s typicky kontinentálním klimatem, který na rozdíl od přímořského vykazuje nižší větrný potenciál (Sládek, 2004). Podle studie vypracované Ústavem fyziky atmosféry při Akademii věd ČR je u nás možno postavit větrné elektrárny o výkonu až 800 - 1000 MW. V praxi to znamená možnost postavit až 500 větrných elektráren ve vhodných oblastech.

Výhody:

- neprodukuje odpady
- levný OZE
- nejvíce energie produkuje v zimních měsících, kdy je poptávka po energii nejvyšší
- minimální zábor půdy
- vratný zásah do krajinného rázu
- levná likvidace po skončení životnosti

Nevýhody:

- diskontinuální (přerušovaně dostupný) zdroj
- silně ovlivňuje krajinný ráz
- při nevhodném umístění může mít negativní dopad na avifaunu a netopýry
- produkuje hluk, nelze proto stavět v bezprostřední blízkosti obydlí

Shrnutí:

Větrná energie je ideální jako doplňkový zdroj energie. Základním předpokladem je realizace v lokalitách s dostatečným větrným potenciálem (dle usnesení vlády č. 50 z 12.1. 2000 s průměrnou rychlostí větru vyšší než 5 m/s). Vyloučeny by měly být lokality, kde by docházelo k závažným střetům s ptačími či netopýřími populacemi a oblasti, kde by větrné elektrárny závažně narušovaly jedinečný krajinný ráz.

c. Energie vody

Vodní síla dokáže vyprodukovat elektrický proud poměrně levně ovšem jen tehdy, když náklady na výstavbu elektrárny a především vodního díla zaručujícího pro elektrárnu dostatečný a soustavný přívod vody nejsou příliš vysoké. Proto se vodní elektrické energie využívá především v oblastech prudkých toků s velkými spády, které jsou pro tento účel nevhodnější. Energie vody je nejvíce využívaným obnovitelným zdrojem pro výrobu elektřiny a to jak ve světě tak i v EU. Na kontinentech jsou využívány zejména vodní elektrárny v podobě velkých vodních děl, malých vodních elektráren a přečerpávacích elektráren. V dnešní době je většina velkých toků již přehrazena a není zde prostor pro další přehrady. Způsob, jak zvyšovat podíl vyrobené energie z vody, se tak ukrývá v malých vodních elektrárnách. Malé vodní elektrárny jsou vodní energetická díla o výkonu do 10 MW.

Výhody (malé vodní elektrárny):

- neprodukuje odpady
- levný OZE
- malé vodní elektrárny jsou navrhovány v místech stávajících jezů či výpustí, nevzniká tak další narušení říčních ekosystémů

Nevýhody (malé vodní elektrárny):

- výkon kolísá v závislosti na průtoku
- relativně nízký potenciál vodní energie na území ČR

Shrnutí:

Účelné jsou malé vodní elektrárny budované na stávajících jezích či výpustích, problém je však omezený energetický potenciál. Realizace nových velkých vodních děl pro energetické účely je v České republice málo reálná.

d. Energie biomasy

Z hlediska energetického využití jde v podmínkách České republiky většinou o dřevo (či jeho odpad), slámu a jiné zemědělské zbytky a exkrementy užitkových zvířat, či o energeticky využitelný komunální odpad nebo plynné produkty odpadající při provozu čistíren odpadních vod. Využitím biomasy se nejčastěji vyrábí teplo nebo kombinovaně elektřina a teplo - kogenerace (Hrdlička, 2003, Kolektiv, 2005). energii z biomasy lze získat:

- Spalováním (sláma, štěpky, dřevní hmota - Pokud ke spalování dochází za přítomnosti vzduchu, jedná se o prosté hoření. V případě zahřívání paliva za nepřítomnosti vzduchu se uvolňuje dřevoplyn, který se odvádí do spalovacího prostoru, kde se spaluje podobně jako ostatní plynná paliva).
- Alkoholovým kvašením (z rostlin, které obsahují cukry a škrob (např. obiloviny, řepa, brambory, cukrová třtina, ovoce atd.) je možné získat organickou fermentací v mokřím prostředí a následně destilací vysokoprocenní alkohol (etanol).
- Esterifikací (z olejnatých semen (řepka, len, slunečnice) se lisuje olej. Ten se esterifikací, tj. substitucí metylalkoholu za glycerin mění na metylester oleje, který má podobné vlastnosti a výhřevnost jako motorová nafta).
- Spalováním bioplynu z průmyslových zdrojů (bioplyn, který je produktem fermentace organických hmot, včetně skládkového plynu. Pro výrobu bioplynu se využívá chlévská mrva, kejda a další organické zbytky kromě těch co obsahují celulózu)

Výhody

- spolehlivý a vždy dostupný zdroj energie
- Pěstováním energetických plodin je možné využívat přebytečnou zemědělskou půdu.
- Likvidace odpadů, zbytek lze po zpracování využít jako hnojivo.
- Při správném spalování biomasy se uvolňuje jen tolik oxidu uhličitého, kolik je zpět absorbováno rostoucími rostlinami
- Využití místního potenciálu (půda, pracovní síla) a snížení závislosti na dovozu paliv
- Spalování odpadního methanu je ekologičtější než jeho uvolňování do ovzduší

Nevýhody (závisí na typu biomasy):

- spalováním uniká do ovzduší nejen CO₂ a vodní pára, ale také aromatické uhlovodíky, oxidy dusíku a pevné částice znečišťujících látek
- nutnost dostatečného přísunu biologicky vhodného materiálu a s tím souvisí vznik druhotných emisí do ovzduší způsobený při zpracování a transportu biologického materiálu
- Větší obsah vody a tudíž nižší výhřevnost (při spalování rostlinné biomasy).
- Větší objem paliva, vyšší nároky na skladovací prostory.
- Nutnost úpravy paliva (sušení, tvarování, atd.) vyžadují investice do nových zařízení.
- U výroby a využití bioplynu poměrně vysoké investiční náklady na technická zařízení, což zvyšuje cenu vyrobené energie.
- Nutnost likvidace popela v případě spalování rostlinné biomasy

Shrnutí:

Využití biomasy je vhodné především k vytápění, a to v lokálním měřítku. Účelné jsou rovněž bioplynové stanice, které spalováním zároveň likvidují odpad (např. odpad z živočišné výroby apod.). Pěstování rychle rostoucích dřevin či bylin ke spálení je zatím neekonomické a bez dalších subvencí nerealizovatelné, perspektivní je výroba tepla a využití v domácnostech.

Závěr

Z provedeného komplexního hodnocení environmentálních a ekonomických aspektů jednotlivých OZE vyplývá, že nejlepší rozvojový potenciál v podmínkách České republiky má energie bioplynu, biomasy a větru. Autor si však uvědomuje jistou míru subjektivitu tohoto hodnocení. Nelze jednoznačně říci, že by Česká republika měla ideální podmínky

vyloženě pro určitý typ OZE, efektivní je tedy kombinované využití všech dostupných zdrojů OZE (Kolektiv, 2007).

Při současných výkupních cenách garantovaných zákonem 180/2005 Sb. lze bez dodatečných subvencí realizovat projekty na využití energie větru, částečně též biomasy. Problémem sluneční energie jsou vysoké pořizovací náklady a dlouhá návratnost investic. Geotermální energie je v podmínkách České republiky málo využitelná, s hloubkou vrtů roste i ekonomická náročnost – z tohoto důvodu se autor tímto OZE v tomto článku detailněji nezabýval. Dalšímu energetickému využití vody brání nedostatek nových zdrojů, případně ochrana vodních ekosystémů. I z tohoto pohledu je tedy energie biomasy a větru v podmínkách České republiky nejperspektivnější.

Obnovitelné zdroje energie si postupně budují stabilní podíl na celkové výrobě energie, přesto je jasné, že v nejbližší budoucnosti budou pouze součástí energetické mozaiky, kde bude stále dominantní zastoupení tradičních zdrojů (uhlí, uran, ropa, zemní plyn). Nezanedbatelnou výhodou OZE je kromě toho, že jde o místní zdroje, rovněž menší zatížení životního prostředí i když i rozvoj OZE s sebou přináší určitou zátěž. Význam OZE se však bude stále zvyšovat v souvislosti s postupným růstem cen energie z tradičních zdrojů.

Využití OZE znamená výzvu nejen pro soukromé investory, ale i pro obce a města, která mohou vybudováním vlastních zdrojů obnovitelné energie zajistit vznik nových pracovních míst a zisk do rozpočtu.

Literatura

- [1] Hrdlička, F., Biomasa - zdroj obnovitelné energie. Praha: ČVUT, 2003. 28 s.
- [2] Kolektiv autorů. Bioplyn v zemědělství a rozvoj venkova na obou stranách česko-rakouské hranice: sborník ze semináře konaného dne 18.10.2005 v Českých Budějovicích. České Budějovice: Energy Centre, 2005. 67 s
- [3] Kolektiv autorů. Obnovitelné zdroje energie a možnosti jejich uplatnění v České republice. Praha: ČEZ, 2007. 181 s.
- [4] Libra, M., Poulek, V. Solární energie : fotovoltaika - perspektivní trend současnosti i blízké budoucnosti. Praha: CZU, 2006. 149 s.
- [5] Sládek, I. Pozitivní a negativní vlivy energie větru, větrné elektrárny jako součást kulturní krajiny. Fyzickogeografický sborník 2 - Kulturní krajina. Brno: Masarykova Univerzita. 2004. s. 97 – 110
- [6] Štekl, J. Větrné elektrárny a životní prostředí. *Větrná energie*. Roč. 4, č. 8 (1998), s. 9-11. ISSN 1211-0531
- [7] Vymazal, A. Obnovitelné zdroje. Diplomová práce. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta, 2006. 70 s.

Tento příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného záměru Ústavu geoniky AV ČR, v.v.i. č. AVOZ 3086301.

ZHODNOTENIE PREDPOKLADOV OBCE VEĽKÉ ZÁLUŽIE PRE VYUŽÍVANIE ALTERNATÍVNYCH PRÍRODNÝCH ZDROJOV

Mgr. Peter LACINA
Ing. Lucia BEŇUŠKOVÁ

*KRR, FEŠRR, SPU Nitra,
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra*

ANOTACE

Cieľom príspevku bolo podať obraz o súčasnom stave podpory využívania alternatívnych zdrojov energie na Slovensku, ktorý tvorí základný rámec pre možnosti využívania alternatívnych zdrojov energie v obci Veľké Zálužie. Ďalej je to zhodnotenie predpokladov pre využívanie veternej energie v obci Veľké Zálužie. Súčasne je dôležité ohodnotiť predpokladané vplyvy navrhovanej výstavby veterného parku na životné prostredie vrátane zdravia a odhadnúť ich významnosť.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

obec, energia, alternatívny zdroj energie, veterná energia, veterný park, trvalo udržateľný rozvoj

ANNOTATION

The aim of paper is to show the present state of support in utilizing alternative energy sources in Slovakia. This support creates a framework for possibilities in utilizing alternative energy sources in the district of Veľké Zálužie. Next, it is the appraisal of assumptions for exploitation of wind power in the district of Veľké Zálužie. Equally it is important to assess presumptive influence of suggested construction of a wind park on the environment including health and to estimate its importance.

KEY WORDS

district, energy, alternative energy source, wind power, wind park, persistent sustainable development

Úvod

Medzi obnoviteľné zdroje energie (OZE), ktoré je možné v súčasnosti technologicky využiť na výrobu elektriny, tepla a dopravných palív, sa zaraďuje biomasa vrátane biopalív a bioplynu, slnečná, vodná, veterná a geotermálna energia.

Alternatívne energetické zdroje sú vo všeobecnosti čistejšie, menej riskantné a hlavne založené na neobmedzenom palivovom zdroji – Slnku. Obnoviteľné zdroje sú z pohľadu národných ekonomík domácimi zdrojmi, ktoré majú potenciál nahrádzať a v budúcnosti úplne vytesniť fosílna palivá. Tieto zdroje už v súčasnosti ponúkajú možnosť významne diverzifikovať energetické zdroje v každej krajine. Ich rozvoj je tiež považovaný za dôležitý nástroj na ochranu národnej ekonomiky pred budúcimi šokmi z nárastu cien dovážaných palív a nákladov na likvidáciu environmentálnych škôd.

Využívanie domácich zdrojov OZE zvyšuje bezpečnosť a diverzifikáciu dodávok energie, a teda znižuje závislosť ekonomiky od nestabilných cien ropy a zemného plynu. Využívanie

OZE je založené na vyspelých a environmentálne šetrných technológiách, výrazne prispieva k znižovaniu emisií skleníkových plynov a škodlivín.

OZE podporujú inováciu a rozvoj informačných technológií, otvárajú priestor pre nové smerovania a sú jedným z pilierov budovania znalostnej ekonomiky. Racionálny manažment domácich obnoviteľných zdrojov energie je v súlade s princípmi trvalo udržateľného rozvoja, čím sa stáva jedným z pilierov zdravého ekonomického vývoja spoločnosti. Zvýšené využívanie OZE má dosah na zlepšenie zdravotného stavu obyvateľstva.

OZE sa vnímajú ako výzva, príležitosť využiť komplex pozitívnych dosahov, ktoré majú nadrezortný charakter, pričom ich nie vždy možno exaktne vyčíslieť finančne.

Využívanie domácich zdrojov OZE prispieva k viazaniu finančných zdrojov v domácej ekonomike, ktoré by inak boli použité v zahraničí na nákup primárnych energetických surovín (na rozdiel od tradičných energetických technológií, ceny technológií využívajúcich OZE stále klesajú). Tieto zdroje podporujú ekonomický rozvoj na regionálnej a lokálnej úrovni, ktorý je založený na zavádzaní inovatívnych environmentálnych technológií a služieb. Významný potenciál OZE spočíva najmä v rozvoji vidieckych a marginálnych regiónov, stimuluje rozvoj malého a stredného podnikania, vznik nových pracovných príležitostí a rast zamestnanosti.

Materiál a metódy

Príspevok je tematicky rozdelený do dvoch častí. Prvá časť je venovaná analýze podpory využívania alternatívnych zdrojov energie na Slovensku, aká je štruktúra energetických zdrojov na Slovensku a aká je podpora financovania projektov na využívanie OZE.

Druhá časť príspevku je zameraná na veterný park, ktorý bude vybudovaný v obci Veľké Zálužie. Dôležité je zhodnotiť jeho predpokladaný vplyv na jednotlivé zložky životného prostredia vrátane vplyvu na obyvateľov obce Veľké Zálužie.

Dosiahnuté výsledky

Štruktúra energetických zdrojov na Slovensku

Spotreba primárnych energetických zdrojov na obyvateľa v SR zaznamenala mierny nárast a v súčasnosti dosahuje cca 90 % priemeru krajín Európskej únie

Možno predpokladať, že štruktúra spotreby primárnych energetických zdrojov sa bude meniť v prospech vyššieho využitia zemného plynu a obnoviteľných zdrojov energie, čo bude spôsobené poklesom spotreby uhlia v dôsledku sprísnených emisných limitov.

Ako vyplýva z odhadu potenciálu obnoviteľných zdrojov energie v Slovenskej republike, ich využitie sa pohybuje približne na úrovni 0,5 % až 0,6 % (bez vodnej energie) celkovej spotreby primárnych palivo – energetických zdrojov, čo absolútne nezodpovedá nášmu potenciálu.

Výrobu elektriny z jednotlivých zdrojov a podiel na celkovej spotrebe elektriny ukazuje tabuľka č. 1.

Tabuľka č. 1: Výroba elektriny v GWh z OZE v rokoch 2002 – 2005

Zdroje	Roky	2002	2003	2004	2005
		[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]
Vodné elektrárne celkom		5 483	3 671	4 207	4 741
z toho prečerpávacie		215	192	107	103
Vodné elektrárne (bez prečerpávacích)		5 268	3 479	4 100	4 638
Veterné elektrárne		0	2	6	7
Biomasa		159	84	3	4
Bioplyn		1	2	2	4

Spolu	5 428	3 567	4 111	4 653
Podiel na celkovej spotrebe elektriny	18,6 %	12,4 %	14,4 %	16,3 %

Zdroj: MH SR

Celkové využívanie OZE je stanovené súčtom hrubej spotreby OZE a primárnou produkciou elektriny z vodnej a veternej energie. Kým hrubá spotreba OZE najmä zásluhou biomasy zaznamenáva stabilný nárast, primárna produkcia elektriny sa veľmi mení, pretože je závislá z prevažnej miery od výroby vo veľkých vodných elektrárňach. V tabuľke č.2 je uvedený podiel OZE na hrubej domácej spotrebe.

Tabuľka č.2: Využívanie OZE a podiel na hrubej domácej spotrebe energie

	2002	2003	2004	2005
	[TJ] (GWh)	[TJ] (GWh)	[TJ] (GWh)	[TJ] (GWh)
Hrubá spotreba OZE	10 950	12 730	16 118	17 414
Primárna produkcia elektriny z vodnej a veternej energie	18 965 (5 268)	12 532 (3 481)	14 782 (4 106)	16 722 (4 645)
Spolu	29 915	25 262	30 900	34 136
Podiel OZE na hrubej domácej spotrebe en.*	3,8%	3,2%	3,9%	4,3%

*Hrubá domáca spotreba energie je ekvivalentom primárnych energetických zdrojov, ktoré sa používali v štatistike energetiky do roku 2002

Zdroj : MH SR

Predpokladaná výroba z jednotlivých foriem a zariadení využívajúce OZE v roku 2010 je porovnávaná s rokom 2005, z ktorého sú dostupné štatistické údaje. Tabuľka č.3 uvádza aj nárast, ktorý sa dosiahne medzi rokmi 2005 a 2010.

Tabuľka č. 6: Výroba elektriny v roku 2010

Zdroj / Rok	2005 [GWh]	2010 [GWh]	Nárast výroby [GWh]	Nárast 2010/2005 [%]
Malé vodné elektrárne	250	350	100	40
Biomasa	4	480	476	11 900
Veterné elektrárne	7	200	193	2 757
Bioplyn	6	180	174	2 900
Geotermálna energia	0	30	30	-
Spolu	267	1 240	973	364

Zdroj: MH SR

Podpora obnoviteľných zdrojov energie na národnej úrovni

Podpora obnoviteľných zdrojov energie na národnej úrovni je zakotvená v základných prierezových strategických dokumentoch, týkajúcich sa rozvoja Slovenska v budúcom období.

Základným koncepčným dokumentom v tomto smere je **Programové vyhlásenie vlády SR**. Sú v ňom zakotvené základné domáce a medzinárodné záväzky Slovenska, čím je pokrytá aj oblasť rozvoja obnoviteľných zdrojov energie.

Ďalším prierezovým dokumentom pre všetky rezorty je **Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja SR**, ktorá priamo vyzýva k využívaniu domácich zdrojov energie, z ktorých majú práve obnoviteľné zdroje najväčší potenciál využitia.

Zákon č. 656/2004 Z.z. o energetike je primárnym zákonom upravujúcim energetiku všeobecne, ale aj využívanie obnoviteľných zdrojov energie v energetike.

Medzi základné dokumenty, v ktorých SR deklaruje podporu OZE, patrí **Koncepcia využívania obnoviteľných zdrojov energie**, ktorú vláda schválila vo svojom uznesení č.282/2003. Uvedený dokument vytvára základný rámec pre rozvoj využívania OZE, pretože sumarizuje využiteľný potenciál jednotlivých druhov OZE na Slovensku, podáva analýzu stavu a načrtáva ďalšie možnosti rozvoja OZE. V rámci analýzy sú uvedené legislatívne nástroje na podporu OZE, možnosti financovania, medzinárodné záväzky, trendy a bariéry.

Podpora financovania projektov na využívanie OZE

Slovenská republika má vypracovanú *Schému na podporu úspor energie a využitia alternatívnych zdrojov energie*, v rámci ktorej hodnotiaca komisia každoročne vyberá z predložených projektov so žiadosťou o poskytnutie návratnej finančnej pomoci a pomoci pri úvere.

Finančnú výpomoc podľa tejto schémy má na starosti Ministerstvo hospodárstva SR. Podporným mechanizmom sú teda finančné podporné programy určené na financovanie projektov na využívanie OZE, ktoré umožňujú čerpanie prostriedkov zo štátneho rozpočtu prostredníctvom schémy de-minimis a zo štrukturálnych fondov EÚ.

Podpora OZE zo štrukturálnych fondov v nasledujúcom programovom období 2007-2013 bude možná cez Operačný program Konkurencieschopnosť a hospodársky rast, ktorý je zameraný aj na zvyšovanie energetickej efektívnosti. Podporené by mali byť všetky sektory národného hospodárstva (verejný, súkromný, neziskové organizácie).

Všeobecným cieľom opatrenia je priblíženie energetickej náročnosti priemyslu úrovni porovnateľnej s EÚ prostredníctvom úspor energie a zvýšenia efektívnosti ako aj zvýšenie podielu výroby elektriny a tepla z obnoviteľných zdrojov. Podporované budú programy, ktoré vedú k zvýšeniu OZE a programy zamerané na úspory a efektívne využívanie energie.

Využívanie veternej energie v obci Veľké Zálužie

Obec Veľké Zálužie sa nachádza 12 km západne od okresného mesta Nitra. Obec sa rozkladá v južnej časti sprašovej Nitrianskej pahorkatiny a na hornom toku Dlhého kanála, ktorý sa neďaleko Nových Zámkov vlieva do rieky Nitry. Najbližšie okolie sa ďalej na juh, západ a východ radí k Podunajskej rovine. Administratívne je Veľké Zálužie začlenené do okresu Nitra a regiónu Nitrianskeho kraja. Počtom obyvateľov sa zaraďuje medzi veľké obce Slovenska.

V roku 2007 sa má v katastrálnom území obce vybudovať veterný park a v tom istom roku aj uviesť do prevádzky.

K prvotnému objasneniu investičného zámeru bola vypracovaná štúdia. Zhruba špecifikuje miesto investície, základný popis technických prostriedkov a uvádza niektoré ďalšie potrebné informácie projektu. Zámerom je vybudovať veterný park s jedenástimi veternými turbínami.

Veterné turbíny využívajúce energiu vetra budú produkovať elektrickú energiu a dodávať ju do verejnej distribučnej siete. Využívanie obnoviteľných zdrojov energie je v súlade s energetickou politikou vlády Slovenskej republiky. Prinesie ekologicky čistú energiu

z domácich zdrojov. Pomôže naplniť záväzky Slovenskej republiky voči Európskej únii, ku ktorým sa Slovenská republika zaviazala v predvstupovej zmluve k EÚ. Pre naplnenie týchto záväzkov na Slovensku bude potreba inštalovať asi 200 – 300 veterných turbín s menovitým výkonom 500 – 2000 kW. Tieto turbíny vyrobia spolu ročne asi 1 TWh elektrickej energie, čo je zhruba 4 % dnešnej spotreby elektrickej energie.

Predpokladaná výroba veterného parku bude cca 44 000 až 49 000 MWh za rok, čo predstavuje asi 5 % z celkovej kapacity slovenskej veternej energetiky. Pritom je predpoklad, že v roku 2007 už budú štandardne na trhu veterné turbíny s priemerom vrtule cca 90 metrov, čím by sa predpokladaná výroba elektrickej energie zvýšila zhruba o 15 % na viac ako 60 MWh za rok.

Lokalita spĺňa podmienky pre efektívnu prevádzku veternej elektrárne za účelom výroby ekologicky čistej elektrickej energie. Hodnotená stavba využíva priaznivý veterno – energetický potenciál v hodnotenom území, čo bolo zdokladované aj meraním rýchlosti a smeru vetra priamo na mieste. Po zrealizovaní stavby je predpokladaná plná rekultivácia plôch v priestore výstavby.

Prevádzka veternej elektrárne bude plne automatická, počítač bude kontrolovať dôležité parametre elektrárne a elektrickej siete a zariadenie vypne ak aktuálne hodnoty prekročia definované hraničné hodnoty. Kontrola bude vykonávaná pravidelne zodpovednými pracovníkmi prevádzkovateľa a prípadné poruchy budú odstránené odbornou servisnou firmou.

Na základe zhodnotenia vplyvov plánovaného veterného parku, sa dospelo k záveru, že veterný park nebude mať negatívny vplyv na obyvateľstvo. Pre obyvateľstvo SR bude výstavba veterných elektrární prínosom, najmä vo vzťahu k znižovaniu emisií zo spaľovania fosílnych palív pri výrobe elektrickej energie, resp. znižovaním výroby elektrickej energie v atómových elektrárnach. Veterné elektrárne neprodukujú odpadové vody a odpady. Pre obyvateľov obce Veľké Zálužie je dôležité konštatovanie, že hluková štúdia preukázala dodržanie najvyšších prípustných hodnôt z pohľadu Nariadenia vlády SR č. 40/2002. Veterný park nebude mať negatívny vplyv ani na klimatické pomery, na ovzdušie, na vodné pomery, na chránené územia ani ochranné pásma.

V priestore dotknutej lokality a bezprostredného okolia sa predpokladá kumulácia nasledujúcich vplyvov : emisie hluku do okolia, záber poľnohospodárskej pôdy na ploche 1944 m², vplyv na živočíšstvo a jeho biotopy.

V priestore širokého okolia dotknutej lokality sa predpokladá kumulácia týchto vplyvov - vplyv na scenériu krajiny, vplyv na avifaunu.

Napojenie veterného parku na verejnú rozvodnú sieť bude riešené variantne. **Variant 1:** veterný park bude napojený na verejnú rozvodnú sieť prostredníctvom zemného 22 kV vedenia, ktoré bude zaústené do novo vybudovanej meracej stanice. **Variant 2:** veterný park bude napojený na verejnú rozvodnú sieť vybudovaním vzdušného 22 kV vedenia, ktoré bude napojené na jestvujúce vzdušné 22 kV vedenie.

Kritéria pre výber optimálneho variantu navrhovanej činnosti sa zúžili na porovnanie relatívnej veľkosti potenciálneho vplyvu variantov na avifaunu, vplyvov na scenériu krajiny a využívanie zeme, nakoľko v týchto oblastiach sa varianty najvýraznejšie odlišujú. Väčší potenciálny negatívny vplyv na avifaunu, scenériu krajiny a využívanie zeme má variant 2, preto sa doporučuje realizácia variantu 1.

Záver

V súčasnosti sú na Slovensku investičné náklady na využívanie alternatívnych zdrojov energie stále vysoké a podpora štátu je pomerne slabá. Energetický trh na Slovensku zatiaľ nie je stabilizovaný a malí výrobcovia energie zatiaľ nie sú na trhu

konkurencieschopní. Napriek tomu však na Slovensku vidíme v posledných rokoch výrazný pokrok v organizácii energetického trhu a pokrok v orientácii k využívaniu alternatívnych zdrojov energie. Slovensko ako člen EÚ chápe využívanie alternatívnych zdrojov energie ako vhodný spôsob dosiahnutia trvalo udržateľného rozvoja.

Treba povedať, že využívanie alternatívnych zdrojov energie či už v obci Veľké Zálužie, ako aj vo všetkých oblastiach Slovenska, ktoré disponujú potenciálom na ich využívanie, je vhodným spôsobom na príspevanie k dosiahnutiu stavu trvalo udržateľného rozvoja. Pretože zásoby fosílnych palív sú obmedzené a ľudstvo bude energiu potrebovať stále, sú obnoviteľné zdroje energie rovnocenným zdrojom na získavanie energie. Taktiež ich šetrnosť k životnému prostrediu je dôležitá.

Navrhované opatrenia :

- Vytvoriť systém dlhodobej garancie cien, t.j. pevné výkupné ceny pre elektrinu vyrábanú z OZE.
- Vytvoriť komplexný systém informovanosti, ktorý bude v pravidelných intervaloch informovať verejnosť o vývoji a význame obnoviteľných zdrojov energie.
- Hľadať ďalšie možnosti programov na financovanie OZE.
- Komplexne zabezpečovať a prehodnocovať koncepciu využívania OZE v pravidelných intervaloch.

Literatúra

- [1] Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Veľké Zálužie, 2003
- [2] Zákon SNR č. 656/2004 Z.z. o energetike v aktuálnom znení
- [3] Zámer podľa zákona NR SR č. 24/2006 Z.z. v rozsahu Správy o hodnotení veterného parku Nitra, lokalita Lehota – Veľké Zálužie, Green Energy Slovakia s.r.o., Bratislava, 2006
- [4] <<http://www.economy.gov.sk/files/mh/material.doc>>, [cit.13. februára 2007]
- [5] <<http://www.economy.gov.sk/files/Energetika/Energetickapolitika/material.doc>>, [cit.20. marca 2007]
- [6] <<http://www.economy.gov.sk/files/mh/koncepciaOZE.doc>>, [cit.13.februára 2007]
- [7] <<http://www.economy.gov.sk/files/mh/vlastnymat2.doc>>, [cit.16. februára 2007]
- [8] <<http://www.fns.uniba.sk/zp/fond/2001/1.htm>>, [cit.23.októbra 2006]

THE ROLE OF CHURCH IN REGIONAL DEVELOPMENT: RELIGIOSITY AND MIGRATION

Mgr. Tomáš GRULICH

*Masaryk University, Faculty of Science, Geographical Department
Kotlářská 2, 611 37 Brno, Czech Republic
e-mail: grulich.tomas@seznam.cz*

ANOTATION

The aim of this article is to find the role of church in regional development process in the Czech Republic. The question of this contribution is, whether the religion is another factor (except the size of municipality and accessibility problem) influencing the decision of young people to move out from their native place. As a conclusion is an example of possible solution.

KEY WORDS

internal migration, religiosity, church, regional development, youth work, rural areas

Introduction

The first impulse for this research was a participation in an international consultation „Push off or stay – church youth work in economical disadvantaged areas“ in Bad Alexanderbad in Germany in May 2006. In Germany, the migration is seen as a key problem in the economical disadvantaged areas, but in the Czech Republic, the situation is different. Following Binek (2007) the most serious problems of rural areas are the lack of job opportunities and bad financial situation. The problem of the population reduction in rural areas is seen in 32 % of municipalities in the South Moravian Region, mostly in the smallest municipalities and municipalities with bad public transport accessibility. The problem of population reduction includes the ageing of population and emigration of young people - that is remarked also in SWOT analysis in the Regional Development Strategy [7].

The labor market and the level of internal out-migration in the Czech Republic

The situation at the labor market, the number of job opportunities and a low rate of unemployment in the districts, has an impact only on the rate of in-migration from other parts of the Czech Republic (Čermák, 2001). There is no affect on numbers of out-migrants. The correlation coefficient between the rate of out-migration from districts and the rate of unemployment in the districts of the Czech republic is $-0,03^1$ - that means there is no significant relation.

The religiosity and the level of internal out-migration in the Czech Republic

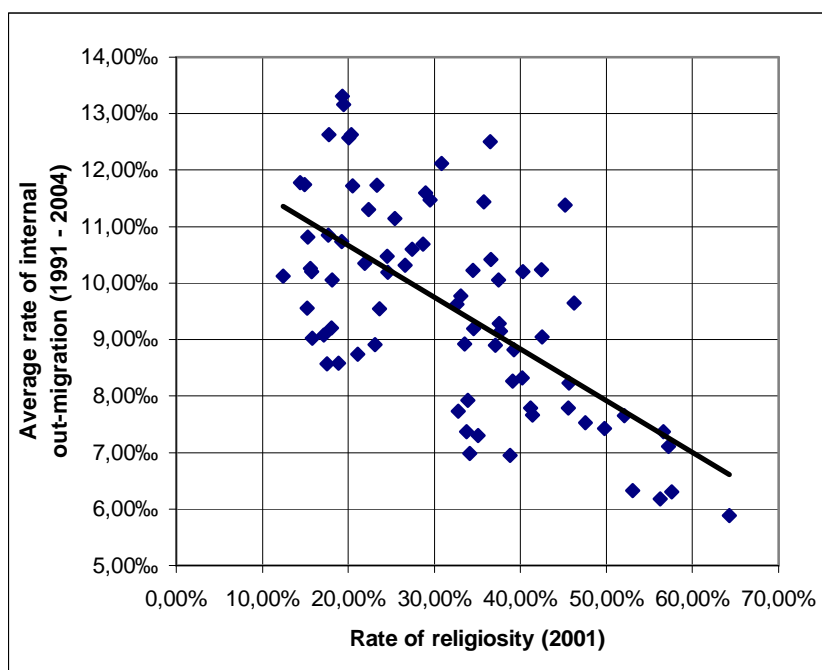
The main result of this research is the finding of relation between religiosity of population and level of out-migration. The correlation coefficient is $-0,63^2$, which means that the relation is significant. The districts with the highest rate of religiosity have also the lowest average rate of emigration from the district. That is evident from following Figure 1. The

¹ Correlation between the average internal out-migration rate 1991 – 2004 (number of out-migrants of a district per 1000 population) and the unemployment rate based on census 2001

² Correlation between the average internal out-migration rate 1991 – 2004 (number of out-migrants of a district per 1000 population) and the rate of religious people based on census 2001

districts Praha-východ and Praha-západ were not included in this analysis because of specific location of these districts and strong counter flow of migration to Prague.

Figure 1: Relation between religiosity and internal out-migration from districts in the Czech Republic

Source: www.czso.cz

The relation can be observed from following tables. All of the top fifteen districts with the lowest average out-migration rate has the level of religiosity over the average of the Czech Republic (32,14 %). For another illustration, average religiosity of these fifteen districts is 47,35 %.

Tab. 1: The top fifteen districts of the Czech Republic with the lowest average rate of out-migration

	District	Average rate of out-migration	Religiosity
1	Uherské Hradiště	5,89‰	64,24%
2	Vsetín	6,18‰	56,22%
3	Hodonín	6,30‰	57,60%
4	Zlín	6,33‰	53,09%
5	Jihlava	6,94‰	38,75%
6	Olomouc	6,98‰	34,08%
7	Opava	7,11‰	57,22%
8	Šumperk	7,30‰	35,07%
9	České Budějovice	7,37‰	33,77%
10	Žďár nad Sázavou	7,37‰	56,60%
11	Blansko	7,43‰	49,80%
12	Třebíč	7,53‰	47,53%
13	Frýdek-Místek	7,65‰	52,07%
14	Prostějov	7,66‰	41,37%
15	Ústí nad Orlicí	7,73‰	32,80%

Source: www.czso.cz

In the contrary, only one of the top fifteen districts with the highest average out-migration rate has religiosity over average (Prachatice, 36,49 %) as seen at following

table. The average religiosity of these fifteen districts is only 22,74 % (average of the Czech Republic is 32,14 %).

Tab. 2: The top fifteen districts of the Czech Republic with the highest average rate of out-migration

	District	Average rate of out-migration	Religiosity
1	Praha-západ	16,31‰	23,26%
2	Praha-východ	15,95‰	21,98%
3	Louny	13,31‰	19,29%
4	Tachov	13,16‰	19,47%
5	Plzeň-sever	12,63‰	17,77%
6	Plzeň-město	12,63‰	20,34%
7	Mělník	12,57‰	20,06%
8	Prachatice	12,50‰	36,49%
9	Český Krumlov	12,12‰	30,80%
10	Rakovník	11,78‰	14,41%
11	Česká Lípa	11,74‰	14,97%
12	Plzeň-jih	11,73‰	23,36%
13	Karlovy Vary	11,72‰	20,50%
14	Jeseník	11,60‰	28,96%
15	Ostrava-město	11,47‰	29,49%

Source: www.czso.cz

The role of church in regional development

Although the church in the rural areas is still powerful, has common aims (e.g. to stop the emigration of young elites to more developed areas) and has the infrastructure and work force, this potential is under-used.

If we look into the strategic documents in the Czech Republic, we find only several places, where the church has some role. In the Regional Development Strategy [7] church is mentioned in connection with administration of some national cultural monuments and historical landmarks (in the context of tourism in the Czech Republic) and as a social-service provider. In the National Development Plan [6] church is mentioned as a founder of educational and health-care institutions (church schools, hospices, pharmacies, etc.). More important role has church in the Program for Rural Development [5]. Church could be beneficiary of support for measure III.2.1.1. Regeneration and development of villages (to 500 inhabitants) (e.g. renovation of buildings), measure III.2.1.2. Civic facilities and service (e.g. out-of-school educational service, the day-care service for elderly people) and measure III.2.2. Protection and development of the cultural heritage in rural areas.

But the problem could be in the structure of particular churches with sections (e.g. section for youth work etc.) without any legal personality, which are not eligible beneficiaries for the support.

Notes from one European consultation

At the beginning of May 2006 in Bad Alexandersbad was held European Consultation "Push off or stay – Church youth work in economical disadvantage areas". There were participants from Germany, the Czech Republic, Hungary, Norway, Finland, Romania and Latvia. The situation in the other countries is quite different: in Germany there is the problem of migration of young elites from east to west. In Finland the church in rural areas has a dominant role – it is coordinator of all local civic activities (sport tournaments, scouting, etc.), but the migration from rural areas is supported by national authority.

Dr. rer. soc. Martin Rudolph from Technical University in Dresden in his lecture "Effects of the economical disadvantaged areas on children and young people. Sociological and psychological aspects" draw the attention on problem how children grew into society, on process of socialization and construction of identity. It means the question, whether the young people have roots in their native region or not. This is a subject where the church could find a place also in the Czech Republic

Conclusion: An example of feasible solution

There are several factors which form the identity and roots of young people. The most important should always be the family and the school. The other important role plays non-profit associations and - especially in some rural areas - church.

An example of non-profit association effecting in the former East Germany is "Stiftung Demokratische Jugend" (Democratic Youth Foundation), which supports the youth work in the new federal lands in Germany. This foundation is not directly connected with a church. The current theme is "Gemeinsam gegen Abwanderung: Perspektiven für junge Menschen" – Together against out-migration: the perspectives for young people. They support youth work projects intended to build a relationship to their native region.

If the emigration of young people from rural areas is seen as a problem and a threat in the Czech Republic, this could be the way how to solve this problem.

Figure 1: Logo of the project "Together against out-migration: the perspectives for young people"

References

- [1] Binek, J. a kol. (2007): Venkovský prostor a jeho oživení. Brno, Georgtown
- [2] Čermák, Z. (2001): Vývoj migrační mobility v devadesátých letech v České republice. In Hampl, M. a kol.: Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Praha, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze
- [3] Czech statistical office (2002): Results of the population and housing census 2001. www.czso.cz
- [4] Czech statistical office (2005): Vnitřní stěhování v ČR 1991 až 2004. www.czso.cz
- [5] Ministry of Agriculture of the Czech Republic (2007): Program rozvoje venkova České republiky na období 2007 – 2013. www.mze.cz
- [6] Ministry for Regional Development (2006): Návrh Národního rozvojového plánu České republiky 2007 – 2013. www.mmr.cz
- [7] Ministry for Regional Development (2006): Strategie regionálního rozvoje České republiky. www.mmr.cz
- [8] Stiftung Demokratische Jugend (2005): Perspektiven für junge Menschen - gemeinsam gegen Abwanderung. www.jugendstiftung.org

INNOVATION POTENTIAL OF THE ZLÍN REGION

Mgr. Veronika HUBÁČKOVÁ

Krajský úřad Zlínského kraje, Odbor strategického rozvoje kraje

tř. T. Bati 21, 760 90 Zlín

e-mail: veronika.hubackova@kr-zlinsky.cz

ANNOTATION

The contribution deals with the evaluation of the innovation potential of the Zlín region. Author draw attention to a comparison of the Zlín region with other NUTS 3 regions in the Czech Republic according to the selected economic and R&D indicators. This is supplemented by a description of the innovation infrastructure in the region. The final part is focused on the introduction of the Regional Innovation Strategy of the Zlín region.

KEY WORDS

innovation, evaluation, regional innovation strategy, Zlín region

1. Introduction

Innovation is a key driver for the strengthening of region's competitiveness. According to reviewed Lisbon strategy, it's necessary to support research and development, innovation and education activities to ensure productivity growth throughout European regions. In the field of innovation the main focus is on public financing of R&D and innovation, universities' contribution to the creation and dissemination of knowledge and establishing innovation poles, bringing together high technology small and medium sized enterprises, universities and the necessary business and financial support. The important role in this process plays regional innovation strategies.

The EU has marked 2007 as a year of focus for innovation within the EU countries. The EU's main instrument for funding research in Europe is the Seventh Framework Programme for Research and Technological Development for period 2007 - 2013 (FP7). This EU framework programme is a successor to the Sixth Framework Programme for Research and Technological Development, which applied to the period 2002-2006. The Seventh Framework Programme (FP7) joins all research-related EU initiatives and together with a new Competitiveness and Innovation Framework Programme (CIP) plays a crucial role in reaching the goals of growth, competitiveness and employment.

In the Czech Republic the priorities and measures concerning innovation are defined in National Innovation Strategy and National Innovation Policy of the Czech Republic for 2005-2010. Another strategic document at national level is Innovation Strategy for Industry and Enterprise for the period 2005-2008. This document links up to National Innovation Strategy of the Czech Republic and defines measures with focus to the innovation infrastructure development and to the growth of innovation activities of Czech enterprises. The main tool for financial support of innovation co-financed from the EU Structural Funds represents the Operational Programme Enterprise and Innovation for the period 2007-2013, which consists of 15 subprograms. One of them is the Innovation Programme that support innovation projects (projects utilising new, original solutions) and projects for the protection of industrial property rights (protection of intangible goods in the form of patents, utility models, industrial designs and protected trademarks).

2. Innovation potential of the Zlín region

The innovation potential of a region can be measured by a wide range of economic, R&D, social and other indicators. In this report there were chosen only some of the indicators

based on available statistical data. All data used are related to the year 2005. The evaluation of the innovation potential of the Zlín region was done by comparing of chosen indicators in the Zlín region and other regions in the Czech Republic.

2.1 Economic position of the Zlín region

When compared indicators Gross Value Added and Gross Domestic Product per capita it is evident that values of the Zlín region are below the average. The Zlín region contributes to the total Gross Value Added of the Czech Republic with 123 072 million CZK which represents 4,6 %. This value shifts the Zlín region to 10th place among 14 regions. Similar situation is with the Gross Domestic Product per capita as the Zlín region is on the 11th place. In general the unemployment rate measured by the Labour Force Sample Survey recorded low decrease in 2005, but the Zlín region belonged to one of two regions with increased unemployment rate. Due to this increase, the Zlín region dropped to the 10th place among regions.

Table.1 Regional economic indicators in 2005

NUTS 3 regions	Gross Value Added		Gross Domestic Product per capita		Unemployment rate, LFSS
	in mil. CZK	in %	in PPS	in %	in %
Capital Prague	639 782	24,0	36 196	209,1	3,5
Středočeský	277 992	10,4	16 083	92,9	5,2
Jihočeský	145 310	5,5	15 427	89,1	5,0
Plzeňský	137 296	5,2	16 599	95,9	5,1
Karlovarský	61 536	2,3	13 443	77,7	10,9
Ústecký	173 533	6,5	14 031	81,1	14,5
Liberecký	89 170	3,4	13 854	80,0	6,5
Královéhradecký	127 347	4,8	15 467	89,4	4,8
Pardubický	108 484	4,1	14 278	82,5	5,6
Vysočina	111 767	4,2	14 582	84,2	6,8
Jihomoravský	270 955	10,2	15 951	92,2	8,1
Olomoucký	129 786	4,9	13 515	78,1	10,0
Zlínský	123 072	4,6	13 869	80,1	9,4
Moravskoslezský	266 173	10,0	14 149	81,7	13,9
Czech Republic	2 662 203	100,0	17 309	100,0	7,9

Source: Czech Statistical Office, Prague

2.2 Science and Research capacity in the Zlín region

Among crucial indicators measuring activities in research and development belong expenditure on research and development. In 2005 most of the financial sources on research and development were spent in the capital city of Prague (37,5 % of the total R&D expenditure). Only Prague, Středočeský region and Jihomoravský region realized shares exceeding 10 %. The share of the Zlín region (3,7 %, i.e. 1 571 mil. CZK) places the region on the 7th rank. Comparison to 2004 the share of R&D expenditure increased in the Zlín region and this increase was the highest of all regions (99,6 %).

Another indicator is the Number of reporting units with sold license. There were 127 reporting units in the Czech Republic in 2005, which sold a licence. Nine of these units were settled in the Zlín region, which was after the capital city of Prague, Jihomoravský region and Moravskoslezský region the fourth highest number. In the indicator Number of sold license on patents and utility models the performance of the Zlín region (total number of 225 sold licenses) is the best of all regions. This is caused by the presence of Institute for Testing and Certification, Inc. (ITC) which is seated in the Zlín region. ITC represents independent testing, certification and inspection company acting in the area of quality and safety assessment of materials and products, quality and environment management certification and in the area of technical standardization and metrology. Completely different situation shows the indicator Number of patents granted by Czech Industrial Property Office to patent originators. In this indicator the Zlín region ranks with

the number of 12 granted patents the 10th place compared with other NUTS 3 regions in the Czech Republic.

Table.2 Regional R&D indicators in 2005

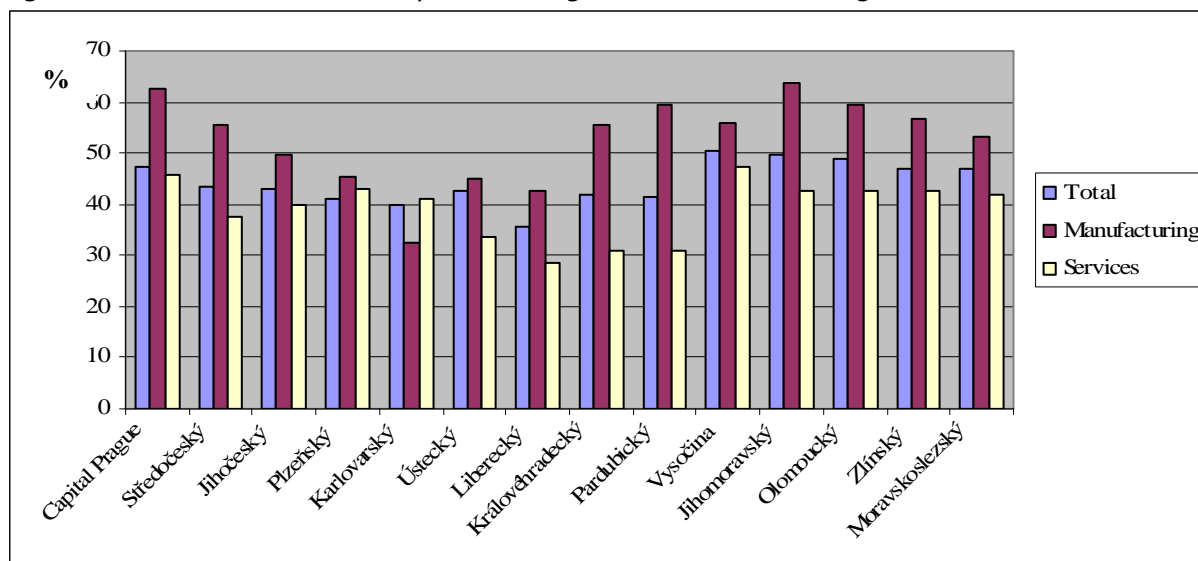
NUTS 3 regions	Expenditure on R&D	Number of reporting units with sold licence	Number of sold license on patents and utility models by residence of reporting unit		Patents granted* by residence of patent originator
	in CZK thous.		total	incl.:new	
Capital Prague	15 835 142	46	73	10	107
Středočeský	8 560 920	8	9	2	50
Jihočeský	1 610 430	3	2	0	11
Plzeňský	1 129 593	8	12	1	11
Karlovarský	76 178	3	0	0	4
Ústecký	589 384	5	24	1	13
Liberecký	1 109 608	5	0	0	26
Královéhradecký	1 169 327	3	1	0	20
Pardubický	1 632 154	7	4	2	14
Vysočina	706 842	3	2	1	6
Jihomoravský	4 653 693	11	14	10	30
Olomoucký	1 372 165	6	5	0	24
Zlínský	1 571 072	9	225	20	12
Moravskoslezský	2 181 915	10	12	2	29
Czech Republic	42 198 423	127	383	49	357

* granted by Czech Industrial Property Office

Source: Czech Statistical Office, Prague

The last indicator used in this report deals with the number of innovative enterprises in regions. This indicator is relevant to the period 2003 – 2005 and the total numbers of innovative enterprises comprises both product, process, marketing and organisational innovation. The Zlín region reached the above-average value (56,6% share of innovative enterprises in manufacturing from the total number of the region's enterprises in manufacturing) which provided the 5th place for the Zlín region in comparison to other regions.

Fig.1 Share of innovative enterprises in regional structure during 2003 – 2005

Source: Czech Statistical Office, Prague

2.3 Innovation infrastructure

While evaluating the innovation potential of some region, it is vital to take into account, except from indicators based on statistical data, also existing innovation infrastructure such as clusters, innovation centres for business enterprise, business incubators, R&D institutions etc. The innovation infrastructure has a considerable significance in creation and dissemination of innovation.

One of the most important projects of the Zlín region for the support of creation and dissemination of innovation is The Technological Innovation Centre (TIC) in the Zlín city. TIC was established in 2005 and it is a joint venture of the Zlín region and Tomas Bata University in Zlín. The main activities of TIC are running the business incubator and the technological park, creating conditions for building clusters and participation on innovation projects in the Zlín region.

Business incubators for newly established innovative enterprise are one of the tools for innovation process support. In the Zlín region there is one business incubator operating by TIC. It disposes of 250 m² of office facilities and 170 m² of laboratories and facilities for light manufacturing. There are another two projects of business incubator being prepared in the Zlín region – the business incubator in Vsetín (starts operating in July 2007) and the business incubator and the Science and Technological Park in Slavičín. However, the role of business incubators in increasing the innovation potential of regions is more likely supportive than boosting.

Nowadays, the higher importance to the development of innovative milieu is given to the cluster initiatives. Available research studies indicate that regional clusters enable companies to reach higher levels of productivity and be more innovative. In the Zlín region, there were established two clusters – in the field of plastics (40 members) and shoemaking in 2006. Their existence is supported by a historical tradition of these industries in the Zlín region. Currently there are several discussions led about the establishment of clusters in the fields of wood, furniture and fabricated metals. According to the National report on clusters (CzechInvest 2006) there were identified some more industries with prerequisite for cluster initiatives in the Zlín region: precision engineering, electrotechnics, corned meat and vegetable manufacturing.

3. Regional innovation strategy of the Zlín region

One of the EU priorities formulated in the Lisbon strategy is a support for investments into science, research and innovation for purpose of a creation of a competitive economy at a multinational (EU) as well as at a regional level. In this sense, the regional innovation strategies (RIS) can be viewed as a tool for effective use and development of a regional innovation potential.

The preparation of RIS in the Zlín region began in 2004 when the European Commission announced call for submission of applications for projects on designing regional innovation strategies under The 6th EU Framework Programme for Research and Technological Development for the period 2002 – 2006. Own work on RIS began in June 2005 after finishing the negotiation with the European Commission about a final form of the RIS project.

The RIS in the Zlín region is based on a partnership of all regional actors from a public as well as from a business enterprise sector. The foreign partners play an important role in the project, because they bring their experience in the innovation support.

Table.3 Partners joined to RIS in the Zlín region

	Name	Form of participation
Regional partners		
Public sector	Tomas Bata University in Zlín	Analytical work – mapping the innovation potential of the Zlín region
	Trade and Economic Chamber of the Zlín region	Communication with representatives of business enterprise, organizing workshops and conferences on RIS
Business Enterprise sector	JVM-RPIC, s.r.o.	Surveys on business enterprise needs, participation on defining the strategy, SWOT analysis
	Regional Development Agency East Moravia	Definition of the needs of the Zlín region for the support of innovative enterprise, cooperation with municipalities and other subjects in the Zlín region on creation of development projects supporting innovation
Foreign partners		
Public sector	Technological parks Castilla y León (Spain)	Methodological help with formulating SWOT analysis and definition of measures in RIS
	Region Piemonte (Italy)	Methodological help, guidance
Business Enterprise sector	PERA Innovation Limited (Great Britain)	Methodological help, consultant service, cooperation on a pilot RIS project
	Informacion y Desarrollo - Infyde (Spain)	Methodological help, guidance

The process of creating regional innovation strategy in the Zlín region follows the methodology of the European Commission within which there are 3 phases identified describing the RIS from the beginning of the project to designing a regional innovation strategy and providing the implementation of this strategy in the future:

- 1) Definition of the project – defining key objectives of the regional innovation strategy, ensuring publicity and consensus at a regional level, data collection on innovation potential of the region:
 - June 2005 – May 2006
 - Establishment of a project steering committee (21 members)
 - Opening conference on the RIS project (November 2005)
 - Workshops with entrepreneurs
 - Collection of available statistical data

- 2) Analysis – analysis of the R&D capacities, analysis of the business enterprise needs in the field of innovation (questionnaire survey), making SWOT analysis:
 - June 2006 – May 2007
 - Sample survey within business enterprises (2000 respondents) and R&D institutions in the Zlín region
 - SWOT analysis – identifying the strengths, weaknesses, opportunities and threats

- 3) Strategy, implementation and evaluation – designing the Regional Innovation Strategy and Action Plan, pilot projects – concrete actions for innovative enterprise development in the region:
 - June 2007 – January 2008

At the present time, the second analytical phase of the RIS project has been finished and the project is entering third final phase. In this phase the priorities and the measures of the RIS should be defined and the Action Plan as a basic operational document for the implementation of the RIS is to be designed. For the purpose of defining the priorities and the measures of the RIS, there was worked out a list of suggestions that are divided into five sections:

<i>1. consultant service and information for innovative enterprise</i>	1.1 Building of the centre for networking in the field of qualified consultant services (logistic node)
	1.2 Initiation of pro-innovative enterprise
	1.3 Innovation portal of the Zlín region
	1.4 Building a network of Business Angels
<i>2. human resources for innovation and competitive advantage</i>	2.1 Lifelong learning, human resources for innovation
	2.2 Successful graduates in the labour market
	2.3 Forum for meeting the needs of a business enterprise and a secondary education
	2.4 Financial instrument for support of workforce mobility between an academic and a business enterprise sphere
<i>3. infrastructure for innovation activities and cooperation between an academic and a business enterprise sector</i>	3.1 Active involvement of R&D institutions into the innovation enterprise development
	3.2 Development of a business incubator in the Zlín city
	3.3 Development of a Science and Technological park in the Zlín city
	3.4 Use of the industrial site in Holešov for innovation activities support (technological park)
<i>4. international cooperation for innovation activities support</i>	4.1 Cooperation with EU regions and "spill over" effects
	4.2 Support for business enterprise in the Zlín region to join international projects in the field of R&D and innovation – a pilot RIS project with PERA Innovation Limited participation
<i>5. business enterprise support in innovation</i>	5.1 Mapping the potency for cluster initiatives in the Zlín region
	5.2 Support for existing clusters in the Zlín region
	5.3 Financial instrument for support to innovative enterprise in realization of their projects
	5.4 Grant management
	5.5 Financial instrument for support to innovative enterprise placed in the Zlín' business incubator in realization of their projects – a pilot RIS project
	5.6 The prize „Innovation of the year“

4. Conclusion

The innovation potential of a region is difficult to evaluate – there are many factors influencing the creation and the dissemination of innovation in a region and it is hard to mark those that are the most important ones.

In this report there were chosen two sets of indicators (economic and R&D) which could have some relationship to the innovation potential in regions. The comparison of their values within NUTS 3 regions showed that the position of the Zlín region measured by economic indicators is below the average. Better results were achieved in R&D indicators that were influenced by a relative high number of R&D institutions settled in the Zlín region, some of them with a national scope. The Zlín region reached favourable results also in the share of innovative enterprises in manufacturing (56,6% - 5th place) for period 2003-2005.

During the year 2006 there was created a varied innovation infrastructure such as the Technological Innovation Centre and two clusters in the Zlín region which has positive effects on innovation enterprise. Another innovation supporting initiatives are being prepared at the present time as well as the Regional Innovation Strategy of the Zlín region which is in the phase of designing the Action Plan and pilot projects.

References

- [1] Decision No 1639/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 establishing a Competitiveness and Innovation Framework Programme (2007 to 2013)
- [2] The Operational Programme Enterprise and Innovation, Ministry of Industry and Trade of the Czech Republic, Prague, 2006
- [3] Statistical identification of clusters – National report, CzechInvest, Prague, 2006
- [4] Czech Statistical Office - Innovation in the Czech Republic in 2005: www.czso.cz
- [5] Czech Statistical Office – Licenses in the Czech Republic in 2005: www.czso.cz
- [6] Czech Statistical Office – Research and Development Indicators for the Czech Republic 2005: www.czso.cz
- [7] Czech Statistical Office – Regional Accounts: www.czso.cz
- [8] Technological Innovation Centre – Annual report, Zlín, 2007
- [9] Council of Zlín Region: www.kr-zlinsky.cz

THE HUNGARIAN CENTRAL REGION'S JUMP-OUT OPPORTUNITIES IN THE GLOBAL INNOVATIVE-SCIENTIFIC COMPETITION

Barbara HEGYI

PhD student

Széchenyi István University

Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola

H-9026 Győr, Egyetem tér 1.

or

Budapest University of Technology and Economics

Mobile Innovation Centre

H-1111 Budapest, Bertalan Lajos u.2.

Hungary

barbara.hegyi@index.hu

ANNOTATION

In my paper I examine those factors which can influence Budapest's position in the international marketplace, globally and in the Central Eastern European region, relating the sector of R&D.

Theories dealing with international competition on many fields determine a ranking among countries, but not those of the bigger cities, however, which are the drawing actors e.g. the examined sector.

The questions and methods introduced below will constitute the part of the primary and secondary research of my doctoral thesis.

KEYWORDS

knowledge city, urban positioning, international competition, global ranking, competitive scientific fields

Introduction – identifying the problems of Budapest's positioning

In my study I attempt to summarize Budapest's opportunities to become a '*knowledge-city*', and explore its supposed contribution to the attainment of a better position in the international marketplace. The below introduced questions, hypotheses and consequences will compose the main themes of my doctoral thesis.

By describing the problems of Budapest's *international positioning*, I use an abstraction: I do not examine the competition of countries but those of the capitals, because I suppose that through them (mainly in the CEE region) the most important economic and social phenomena and processes can be shown which are characteristic of the whole economy; and cities can be considered as *complex service packages* (Savitch-Kantor, 2004) from the aspect of the investors, tourists and inhabitants.

In the last fifteen years the leadership of the Hungarian capital tried to grab lots of those opportunities which seemed to be able to raise Budapest out of uniformity of the Central Eastern European capitals: World Exhibition, Cultural Capital of Europe, Olympics, but all of these attempts turned out to be unsuccessful from this aspect so far.

Nevertheless, Budapest has determined itself in most of the professional studies and strategic documents as a '*gate-city*', which is able to transmit those of the knowledge

and benefit has been gained (Király A., 2004) from the West into the direction of the Eastward enlargement. As the easternmost capital of the EU till 2007, Budapest was identified as a capital of special importance in the CEE region, which had this way the opportunity to gain advantages in front of its concurrents.

However all the strategic documents and '*jump-out*' attempts aimed to reach a unique position, it was not successful so far: a *real distinctive character* is still missing.

At the end of 2006, the *Innopolis Conception* has (www.budapest-polus.hu) been introduced publicly as a potential positioning plan of Budapest in the scientific field. The intention if the initiation is to strengthen the cooperation not only among the best research institutions and universities, but also their relationship with the relevant industrial partners, which helps to increase the number, value and reputation of their R&D performance. According to the Innopolis strategy, the competitive scientific results are able to contribute to Budapest's better position in the region, to attract more investors.

In my opinion this conception seems to be very chanceful to lead to a real, competitive distinctive characteristic for Budapest. The positioning of R&D sector does not have more special demand for huge financial resources, than the relevant and interested industrial and fiscal actors would invest to this area. I suppose that Budapest can '*jump-out*' easier in those sectors which are not so capital-intensive.

Based on the Innopolis initiation, I would like to examine whether Budapest –taking into consideration also the innovative potential of the Central Region- is able to be a knowledge-based region and use this advantage as a '*brand*' in the international marketplace.

Main questions and hypotheses of the thesis

I suppose that the knowledge-based positioning of Budapest can be much more successful than the so far '*jump-out*' experiments, because it can mean a long-term process instead of concentrating on only one occasion.

My main hypothesis is that the R&D-based positioning of Budapest can be that or one of those experiments which is proper to create a real distinctive character for Budapest, which helps to be more identifiable in the international marketplace. However, there are big resource gaps in the most development fields, the R&D sector is the less capital-intensive of them.

I would like to examine whether the classification of international surveys concerning the big cities' competitiveness and attraction of investors is also valid for the R&D field, or the capitals of the CEE region can break-out of this *ranking in knowledge-based fields*? Are CEE capitals competing in this field? Can it be that a high-tech and innovation ring (Brunet, 1989) is being formed in this region or these cities can fill in only secondary positions in this competition? Who are their main concurrents globally and in Europe?

What can be Budapest's role be in this competition? What are the *most competitive scientific fields*? What is the role of the relevant industrial sectors in this competition?

Can we make a global ranking for the knowledge-based cities and regions, in which we can find position and chances of the CEE region? Is Budapest equal among them in this field or is stronger or weaker?

Factors influencing Budapest's position in the marketplace

In the followings I group the main factors that influence Budapest's position in the global marketplace, and which warrant that in the interest for a better international position Budapest needs strong distinctive characteristics:

- **Theoretical determination:** the space structure models (Hall, 1966; Friedmann; 1973; Brunet, 1989, Gorzelak, 1996) dealt from the '60ies with the global positions, networks and dependencies of bigger cities, declared winner and loser regions, primary and secondary cities... Budapest and the other CEE capitals were outside those of the developed regions which were significant of the world economy's processes. After the political change-overs the post-socialist cities get into this models, but mostly there were determined as cities of secondary importance. However, Budapest and Prague were in the fastest developing square of the enlarged Europe, they were not mentioned among the 'high-tech' cities.

If we consider the space structure models from marketing aspect, we can state that these models influenced significantly the investment and development decisions, because only those cities were 'seeable' which had good place in these determinations.

After more than one and half decade after the transitions, whether can an other high-tech ring be formed in this region or these CEE cities will fill in a secondary position in this field, either?

- **Statistical comparison:** big cities are annually compared by several surveys, based on the opinion of key managers and investment experiences. We can observe that the bigger cities' position –like Warsaw, Prague, Budapest- in the CEE region differ from each other very little what makes them very similar from the aspect of the potential investors. (Cushman&Wakefield, 2005; Finfacts Team, 2005; Mercer,2006)
- **Convergence among the cities:** Scientists dealing with urban development examine the process in which the bigger cities of the world become more and more similar to each other, because of the same services and similar physical infrastructure they can offer. The real differences e.g. among western and eastern cities keep disappearing in the field of available living standard because of the above mentioned factors. (Savitch-Kantor, 2004)

It means that however the cities of the CEE regions still have to strive for the establishment of some kind of missing infrastructure, they are competing in the same market with those of their western concurrents, while they have very much in common historically and concerning their capabilities. CEE cities from this aspect are also almost the same in the eyes of potential foreign investors.

- **Global R&D processes:** Brunet marked a network of high-tech cities at the end of 80's, which were of secondary importance in Western Europe in the field of leading financial and political processes, but emerged in those areas which belonged to research-oriented industrial sectors. For the time being, these cities strengthened their position in R&D fields not only in Western Europe, but also globally. If the CEE cities would like to get into a competition in the same field, they have to calculate not only with the cities of Brunet's high tech ring, but also those of the fast emerging mega cities with are committed to research and development, and spread their results and products globally. This new phenomenon of the world economy will influence also the proportion of the Western European cities in the global 'research market'.
- **Relative lack of capital:** In the above points I mentioned several times that Budapest and the other CEE capitals have to catch to their Western concurrents also concerning the physical infrastructure, while they have to find their own competition advantages and distinctive characteristics: I think that successful 'jump-out' is only possible in those fields which are not so capital-intensive. That is why the 'Innopolis' conception can be a potential effective process in building Budapest's brand for the international marketplace.

Goals of secondary research regarding knowledge-based cities and regions

In this chapter I would like to introduce the main goals of the theoretical and statistical part of my thesis.

By collecting examples of successful *knowledge-based cities* from Western Europe, I would like to compare their *leading forces and capabilities* with those of Budapest's in order to explore the potential success factors or pitfalls of the Hungarian capital's positioning in the R&D field. With the comparison of selected indicators and results of the chosen cities, I would like to place the Hungarian R&D sector in the European and global map, finding Budapest's position and opportunities in the global knowledge-flow, mainly compared with its CEE concurrents.

Based on the consequences can be gained from the examined theories and databases I would like to make a *hypothetical global ranking* of knowledge-based cities, which can be approved or rejected through the questions of the primary research.

The main goal – in order to ensure the comparability – will be the creation of a ranking among the chosen capitals: Vienna, Prague, Warsaw, Bucharest and Budapest in the field of knowledge-based opportunities - both regarding the data of the primary and the secondary research. The reason for choosing the above cities is that they are almost equal of size, number of inhabitants, are of very high importance in their own countries and because of the geographical proximity, they are real concurrents.

Besides comparing the above capitals, I make a relative ranking which will contain the competition data of all the other CEE capitals to show the main disparities.

Summarizing the above, I make an attempt to determine those factors which can make a city or a region successful and attractive in the competition for R&D resources; putting them into two groups: changeable, corrigible capacities which can contribute to the attainment of a better position, and those of the long-term or non-changeable capacities which 'fix' the city in some competition areas. The continuous 'fight' of the two groups will decide the current position of the city, strengthen or weaken the reached results.

Primary research plan concerning Budapest's knowledge-based positioning

In my planned primary research I would like to examine whether the consequences of the secondary research can be verified or not by a survey regarding the above mentioned cities' competitiveness in the R&D field.

The **target groups** of the survey will be the following:

- *Urban and regional science experts* – both Hungarian and foreign. The reason for choosing them is that they can judge Budapest's position either from 'inside' or from 'outside', the different aspects and approaches will be comparable and shape up a map for concurrent cities.
The above survey will be extended not only for CEE scientist and researchers, but also on professionals of those Western European cities and regions which are research-oriented; and also scientists from the leading R&D countries.
- *Leading R&D professionals* by industrial companies who can judge the situation of the given sector from financial and practical aspect. Their ranking can be compared with those of the professionals' and the two lists can draw the real competition parameters among the concurrent cities.
- *Leaders of science centers in Hungary*: who can judge the situation of their science field, its role in the Hungarian R&D and in the position of Budapest.

Objectives and main questions of the survey will be the following:

- Identification of the regional and global concurrents both Budapest and the CEE region
- Identification of those scientific fields which can mostly contribute to Budapest's better position and those which can bring forward the whole CEE region
- Determination of those fields which can be complementary to each other and those which are really concurrents of each other
- Judgment of the whole CEE region's chances in the R&D field
- Role of Hungarian 'Science-Centers' and the 'Innopolis Poles' in forming the Hungarian capital's better chances
- Comparison of the acceptance and judgment of the different 'jump-out' opportunities
- Potential co-living of two or more 'jump-outs'

The **barriers** of the research are the following:

- Accidental realization of other 'jump-out' attempts
- Relatively low reputation publicly of the knowledge-based positioning which is the reason for asking only professionals and experts
- Long-term low interest of market actors regarding Hungarian R&D development

Concerned cities and method of the research:

As I mentioned in Chapter 4, I would like to make a comparison among Prague, Warsaw, Budapest, Bucharest and Vienna, besides highlighting their common characteristics, mainly relating to the other CEE capitals, e.g. Bratislava, Ljubljana and Zagreb.

I think –based on the data of other competition fields- that in the CEE region Prague and Budapest are the real concurrents, and I try to confirm this hypothesis with a *mirror research*: the same survey will be transacted both in Budapest and Prague with drawing in their own professionals. The Hungarian professionals and experts will be asked by personal interviews, and those of the CEE and Western Europe and other continents by web questionnaires.

In case of Bucharest and Vienna I would like to show what the objective differences are among a Western capital, which was not isolated from world economy processes during the Socialism, and two post-socialist capitals which differ from each other in many historical factors. This examination will be based on secondary data and the general opinion of the primary survey.

Summary

In my opinion the knowledge-based positioning and that way the 'Innopolis' conception is not only a 'jump-out' attempt and policy for Budapest, but the strengthening of a factor which can be converted to a long-term competitive edge.

However, the realization of the 'Innopolis' conception depends especially on the available financial resources –mainly EU and other tenders, applications and governmental willingness – the goals can be reached by *awaking the interest of the relevant industrial sectors* which can also contribute to the utilization of the scientific results, and this would guarantee the sustainability of the strategy and the stable position.

References

- [1] Brunet, R. :*Les villes européennes*, Reclus/Datar, Paris, 1989
- [2] Budapest Városfejlesztési Konceptiója, 2002
http://www.budapest.hu/engine.aspx?page=varosfejlesztési_konceptio, letöltés. 2006. augusztus 20.
- [3] Cushman&Wakefield Healy & Baker: *European Cities Monitor*, 2005, www.cushmanwakefield.com, letöltés: 2005. december 6.
- [4] Friedmann, J. :*Urbanization, Planning and National Development*. Beverly Hills-Cal., London, 1973

- [5] Finfacts Team : *Global/World cost of living rankings*, 2005, www.cushwakeasia.com,
letöltés: 2005. december 6.
- [6] Gorzelak, G. 1996: *The Regional Dimension of Transformation in Central Europe*,
Jessica Kingsley, London, 1996
- [7] Hall, P. : *The World Cities*, Weidenfeld and Nicholson, London, 1966
- [8] Király A. *Az Európai Unió új keleti "fővárosa", avagy esélyek Budapest regionális
központtá válásához*, EU Working Papers, 2004. 4. , Budapest, 2004
- [9] Mercer Human Resource Consulting: World-wide quality of living survey,
<http://www.mercerhr.com/pressrelease/details.jhtml/dynamic/idContent/1173105>,
2006, letöltés, 2006.szeptember 15.
- [10] Savitch, H. V. – Kantor, Paul: *Cities in the International Marketplace – The
political economy of urban development in North America and Western Europe*,
Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2004
- [11] www.budapest-polus.hu

COMPARISON OF CONSUMER BEHAVIOUR OF THE 55+ GENERATION BETWEEN EASTERN AND WESTERN EUROPE

Szilárd Csizmadia

PhD student

Széchenyi István University

Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola

9026 Győr, Egyetem tér 1., Hungary

e-mail: csizmadiasz@freemail.hu

ANNOTATION

The ageing of the population poses a huge challenge for marketing experts in the last decades also. In the past experts tried to sell goods and services for active people (means in the age of 18-49), recently and in the future they must ensure, that goods are age sensitive and can be sold to elderly people as well. The market position of the 55+ generation and their personal income is permanently and rapidly growing. Although there is a big differences between the consumer behaviour of eastern and western European citizens, my assumption is, that that eastern European consumer will follow the western examples.

KEYWORDS

ageing, 55+marketing, consumer behaviour, demography

Introduction

In my paper I examine the consumer behaviour the so called silver generation, and my aim is to show, how the 55+ generation will became the most important members of the consumer society. In this paper I am going to show the future trends though the example of the society of Germany, however my assumption is, that the Eastern European countries, such the Czech Republic, Hungary, Slovenia, Slovakia, etc, will follow this trends, given in the Western European countries. I choose Germany, because its society is rapidly ageing, its economy is strong and stabile, therefore the quality of live is very high, and the 82 million of people is much enough to show the future trends.

The Eastern European countries, in-between the Czech Republic and Hungary booked a solid economy grow in the last twenty years. The structure of demography is very similar to the Western countries, but because of the lower GDP level the structure of consumed goods and services is differentiated to the Western part of Europe. Therefore it can be assumed, that the trend of consumer behaviour will deeply affect these countries.

Demographical changes and their consequences

The average age of the Earth's population is consequent growing, because of the evolving medical care, the economical growth, the improving living condition and the active lifestyle. But on the other hand, the decreasing number of children will affect many site(politics, economy, science, culture, etc.) of our societies first of all in the highly developed Western European countries.

These elderly people differentiate in many aspects of the earlier elderly generations. The 55+ generations today is physically and mentally very active, independent from others, full of wishes and expectations, rich in social connections, and last but not least rich enough to secure they place in the society.

100 years ago the average age was 45 years. Today the average age for women exceeds

82 years and for men it is more than 76 years. The average age is growing about three months yearly. It means that people, arriving to pensional ages, are going to live another 25 years. The physical and mental decline is happening in the last 3-5 years, and therefore, most pensioners are going to live 20 years totally independently. OPASCHOWSKI [2004.] calls this phenomenon "the society with hole". In the beginning of the 20th century people started to work much earlier about 18-20 years, today an employee with 30-33 years is young. On the other hand employees about 50 are already seniors, and they have to face a lot of difficulties, if they want to change their workplace. Questionable, if the society can manage itself, if the members of the society are 35 years young, 15 years adults, and additional 35-40 seniors or elderly. The segment of adult people is permanently under pressure from both the elderly and the younger generations. Of course this new structure of the demography segregation has a deep effect to the pension and healthcare systems.

100 years ago in Germany to one older people over 75 years belonged 79 people under 75 years. This rate is about 12,4 today, and in the year 2040 it will be under 6,2 years. The rate to people under 20 will be about 1,2 [LEHR, 2003.].

Our society is not prepared for the demographical change in this scale. The market of goods and services has to be changed, the financial markets has to be adopt the change of saving decisions. New services will have to rise in the healthcare systems.

The ageing of the population poses a huge challenge to urban governments as well. In the past government tried to make cities good places to children, in the future must ensure that cities are good places to age. The ageing of the population is one of the most important influencing factors from the view of cities' competitiveness, which appears almost in all of the countries in the World, and its effects are multiplied in big cities, because of the higher proportion of elderly people [CSIZMADIA, 2006.].

The financial status of 55+ generations

In the ageing societies the members of the 55+ generation will became a more and more important target market. The savings and free spendable income of this group is permanently growing and it became as a very important factor for the national economies. We have to decline those opinions, which state, that to be old automatically means to be poor. Those opinions were right until the mid of the 20th century, but in the sixties and seventies there were signs, that the group of elderly people going to have sufficient sources to finance their growing life standard. Today in Germany only 6,4 percent of elderly people need social aid from the state. 66 percent of elderly people are living in own real estates, and more than 50 percent of all elderly people in Germany judge his own life standard "very good" or "good". Only 10 percent answered the question about the life standard with "very bad".

The younger generations are often facing the mistake, that they only calculate the cost-side of the aging population. Although the purchasing power of the 55+ generations is more than the 4 percent of the whole German GDP [LEHR, 2003.]. KRIEB and REIDL [2001.] calculated, that the whole income amount managed by the over 50 generations is much higher, than under the 50 years old generation.

Therefore we can agree with the conclusion of SCHMÄHL:

- The 55+ generation very high amount of savings and their willingness to consume is much higher than all of the other generations. First of all their consumption for services is outstanding
- The work done by the 55+ generation in the family (children sitting, etc.) can exceed the 3 percent of the German GDP, and therefore it helps the growing of the German economy
- The 55+ generation is not the recipient but the source of the in-the-family income transfer

The customer habit of the 55+ generation

Earlier the 55+ generation was not the target group of marketing, only the generations up to 49 years were in the focus of marketing and advertising experts. Nowadays however the experts understood that the elderly have sufficient income to finance their quiet high life standard. To support this statement, a questionnaire was made with the following conclusion:

(in percentage)	14-59 years	Over 60 years	60-69 years	Over 70 years
I do not need to constrain my consumption, not even in the smallest scale	1,7	4,5	5,6	3,2
I have sufficient financial sources, I can also save money	21,9	31,5	29,6	33,6
My life standard is adequate	49,3	47,5	46,1	49,1
My resources are even enough	21,1	14,6	16,2	12,9
I have severe problems to finance my life	5,7	1,8	2,4	1,2

Source: GfK-Studie European Customer 2005., in 55plus Marketing, 2006.

The same questionnaire gives the statement, that 26 percent of the 55+ generation have more than EUR 500 freely spendable income (over the daily life needs) and 12 percent of them have more than EUR 750.

It is also very important, that because of their free time the elderly people are going to shop more often FMCG goods. Average old person goes 281 times yearly to shop and spend EUR 3999 in this period of time. Only families with two or more children spend more many for FMCG goods, although they go shop about 200 times yearly.

An other important aspect of the consumer behaviour of the 55+ generation, that they have the highest brand loyalty between all generations. Due the VuMA questionnaire we can state, that elderly people are consciously looking for well branded goods, independently from the type of the goods:

I take care about, what kind of branded good I choose (in percentage)	
Coffee, tee	50
Hygienic goods	46
Car	43
EdT	41
Beer, alcoholic drinks	40
Mouth hygiene	39
Cosmetics for women	38
Hair care	38
White goods	37

Source: W&V Compact, 2007. March

The members of the 55+ generations are willing to spend much more for the common FMCG goods than all the other generation.

The supplier or goods and services have to accept also, that elderly people are feeling themselves much younger, than they are. This phenomenon has also an effect on their consumer habit.

(age in years)	45-55 years	56-65 years	66-70 years	over71 years
How old do you feel yourself?				
2000	41	51	56	62
2006	42	51	57	64
In which age wish you would be?				
2000	36	45	49	52
2006	37	46	52	56
From which age is somebody old?				
2000	73	73	74	76
2006	73	75	75	77

Source: TNS Emrid, KarstadtQuelle-Versicherungen

Summarized the statements above, we can make a conclusion, that the 55+ generation consume very similarly to younger generations, but because of the more free time and more freely spendable income, they consume often and for more money than the younger.

Summary

The demographical change of our society is not to stop. Therefore markets, institutions and individuals have to accept this new situation. The portion of 18-49 years old people is declining but on the other hand the members of 55+ generations are growing rapidly and permanently. This generation has all the resources to satisfy its needs, and they consume oftener and for more money than all the other generations. This new target group will become the most important segment for the companies, which want to sell their goods and services. We saw the trends in the western countries, and we can assume that the same processes will follow in the Eastern European countries as well, although with some delay, because of the differences in the level of the countries economy.

References

- [1] ACNielsen: Best Ager, Homescan Consumer Panel, Universen 2006.
- [2] Baltes, P. – Mayer K.U.: Zwischenbericht der Arbeitsgruppe / Arbeitsgruppe "Altern und Gesellschaftliche Entwicklung" (AGE), Akademie der Wissenschaften zu Berlin, 1996.
- [3] Csizmadia, Szilárd: Ageing population of capital cities in the CEE region, in The Czech Economy in the Globalization Process (Ceska ekonomika v procesu globalizace – Inovacni potencial regionu CR), 2006
- [4] ENSZ tanulmány „Ageing Population 1950-2050”, UN, 2003.
- [5] Hegyi, Barbara – Csizmadia, Szilárd: Bécs, Budapest és Belgrád városvezetési kihívásai a következő yearstizedben, 15. Komáromi Napok konferencia: „Várostárségi egyenlőtlenségek Európában, megújulási válság és leküzdése” tanulmánykötete, 2006.
- [6] Hunke, Reinhard – Gerstner, Guido: 55plus Marketing, Deutscher Sparkassenverlag GmbH, Stuttgart, 2006.
- [7] Krieb, Christina - Reidl, Andreas: Senioren Marketing. So erreichen Sie die Zielgruppe der Zukunft, Ueberreuter Wirt. Verlag, 2001
- [8] Lehr, Ursula: Psychologie des Alterns; Quelle & Meyer Verlag, Heidelberg / Wiesbaden, 2003.
- [9] Opaschowski, W. Horst: Der Generationspakt, Primus Verlag, 2004.
- [10] Schmähl, Winfried: Private Vorsorge statt gesetzlicher Rente: Wer gewinnt, wer verliert?, Lit Verlag, 2004.
- [11] VuMA 2007. www.wuma.de
- [12] W&V Compact, Werben und Verkaufen, 2007. március

MASARYKOVA UNIVERZITA
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
Katedra regionální ekonomie a správy

Doc. RNDr. Milan Viturka, CSc.
vedoucí katedry

X. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH

Editor: Ing. Viktorie Klímová

EDIČNÍ RADA:

L. Bauer, L. Blažek, H. Hušková, F. Kalouda, M. Kvizda,
L. Lukášová, R. Lukášová, J. Nekuda, J. Rektořík (předseda),
A. Slaný, J. Šedová, V. Žítek

Vydala Masarykova univerzita roku 2007

1. vydání, 2007, náklad 100 kusů CD-ROM

55-999-2007 02/58 7/ESF

ISBN 978-80-210-4325-1

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou
v redakci vydavatele.